

УЧЕБНО ПОМАГАЛО

за началния етап

*за ученици със специални образователни
потребности, които се обучават по
индивидуални учебни програми в училища
в системата на училищното образование*

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА

„Разработване на учебни помагала и на методически ръководства, оценяване и одобряване на проекти на учебни помагала за подпомагане на обучението, организирано в чужбина, на проекти на учебници и на проекти на учебни комплекти“

МОДУЛ

„Разработване на учебни помагала за обучението на ученици със специални образователни потребности и методически ръководства за адаптиране на учебното съдържание“

**УЧЕБНО ПОМАГАЛО ЗА НАЧАЛНИЯ ЕТАП
ЗА УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ
ПОТРЕБНОСТИ, КОИТО СЕ ОБУЧАВАТ ПО
ИНДИВИДУАЛНИ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ В УЧИЛИЩА
В СИСТЕМАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

Разработено от авторски екип

към Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – Пазарджик

Аз-Бук

Национално издателство за образование и наука

Учебно помагало за началния етап за ученици със специални образователни потребности, които се обучават по индивидуални учебни програми в училища в системата на училищното образование

Разработено от авторски екип към Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – Пазарджик

Авторски екип: д-р Гургана Колчакова; д-р Калоян Дамянов; Василка Лазарова-Ненова; Александър Попов; Паулина Стоилова; Спаска Ташкова-Мичева; Еделвайс Темелкова; Красимира Хаджиева; Стоилка Богданова; Динка Танчева; Бранимира Троянова; Иванка Телбизова, 2020 г.

Графичен дизайн: Цветан Николов, 2020 г.

Научен консултант: проф. д-р Катерина Караджова, 2020 г.

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

1113 София, бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 5,
тел. 02/4250470; e-mail: azbuki@mon.bg; web: www.azbuki.bg; www.azbuki.eu

Графично оформление: Мая Стоянова

Първо издание, 2020 г.

Формат: 210x280 мм; 608 страници

e-ISBN: 978-619-7065-54-1

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	Въведение.....	7
II.	Първи клас	8
1.	Адаптирано учебно съдържание по български език и литература.....	9
	1.1. Адаптиран план на урок по български език и литература за първи клас ..	23
	1.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по български език и литература	24
2.	Адаптирано учебно съдържание по Математика.....	25
	2.1. Адаптиран план на урок по математика за първи клас.....	46
	2.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по математика	48
3.	Адаптирано учебно съдържание по Околен свят.....	49
	3.1. Адаптиран план на урок по Околен свят за първи клас	63
4.	Адаптирано учебно съдържание по Музика	65
	4.1. Адаптиран план на урок по Музика за първи клас	80
	4.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Музика.....	82
5.	Адаптирано учебно съдържание по Изобразително изкуство.....	83
	5.1. Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство за първи клас	95
6.	Адаптирано учебно съдържание по Технологии и предприемачество.....	97
	6.1. Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество за първи клас	105
7.	Адаптирано учебно съдържание по Физическо възпитание и спорт.....	107
	7.1. Адаптиран план на урок по Физическо възпитание и спорт за първи клас	114
III.	Втори клас	116
1.	Адаптирано учебно съдържание по български език и литература.....	117
	1.1. Адаптиран план на урок по български език и литература за втори клас..	133
	1.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по български език и литература	135
2.	Адаптирано учебно съдържание по Английски език	137
	2.1. Адаптиран план на урок по английски език за втори клас.....	144
	2.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по английски език.....	146
3.	Адаптирано учебно съдържание по Математика.....	149
	3.1. Адаптиран план на урок по Математика за втори клас	158
	3.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Математика	160
4.	Адаптирано учебно съдържание по Околен свят.....	162
	4.1. Адаптиран план на урок по Околен свят за втори клас	175
	4.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Околен свят	177
5.	Адаптирано учебно съдържание по Изобразително изкуство.....	178
	5.1. Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство за втори клас	190
6.	Адаптирано учебно съдържание по Музика	192
	6.1. Адаптиран план на урок по Музика за втори клас.....	204

7.	Адаптирано учебно съдържание по Технологии и предприемачество.....	206
	7.1. Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество за втори клас	216
	7.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество	218
8.	Адаптирано учебно съдържание по Физическо възпитание и спорт.....	220
	8.1. Адаптиран план на урок по Физическо възпитание и спорт за втори клас	225
IV.	Трети клас.....	227
1.	Адаптирано учебно съдържание по български език и литература.....	228
	1.1. Адаптиран план на урок по български език за трети клас	247
	1.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по български език	249
	1.3. Адаптиран план на урок по литература за трети клас	250
	1.4. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по литература	252
2.	Адаптирано учебно съдържание по Английски език	254
	2.1. Адаптиран план на урок по английски език за трети клас.....	260
	2.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по английски език.....	262
3.	Адаптирано учебно съдържание по Математика.....	264
	3.1. Адаптиран план на урок по Математика за трети клас	283
	3.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Математика	286
4.	Адаптирано учебно съдържание по Компютърно моделиране	288
	4.1. Адаптиран план на урок по Компютърно моделиране за трети клас.....	313
	4.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Компютърно моделиране.....	317
5.	Адаптирано учебно съдържание по Човекът и обществото	319
	5.1. Адаптиран план на урок по Човекът и обществото за трети клас.....	346
	5.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Човекът и обществото.....	349
6.	Адаптирано учебно съдържание по Човекът и природата.....	350
	6.1. Адаптиран план на урок по Човекът и природата за трети клас	365
	6.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Човекът и природата	368
7.	Адаптирано учебно съдържание по Музика	370
	7.1. Адаптиран план на урок по Музика за трети клас	392
8.	Адаптирано учебно съдържание по Изобразително изкуство.....	394
	8.1. Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство за трети клас	405
	8.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство	407
9.	Адаптирано учебно съдържание по Технологии и предприемачество.....	408
	9.1. Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество за трети клас	417
	9.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество	419
10.	Адаптирано учебно съдържание по Физическо възпитание и спорт.....	420
	10.1. Адаптиран план на урок по Физическо възпитание и спорт за трети	

	клас	426
V.	Четвърти клас	428
1.	Адаптирано учебно съдържание по български език и литература.....	429
	1.1. Адаптиран план на урок по български език и литература за четвърти клас	445
	1.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по български език и литература	447
2.	Адаптирано учебно съдържание по Английски език	448
	2.1. Адаптиран план на урок по английски език за четвърти клас	453
	2.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по английски език	455
3.	Адаптирано учебно съдържание по Математика.....	457
	3.1. Адаптиран план на урок по Математика за четвърти клас	469
	3.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Математика	471
4.	Адаптирано учебно съдържание по Компютърно моделиране	472
	4.1. Адаптиран план на урок по Компютърно моделиране за четвърти клас ..	488
	4.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Компютърно моделиране	492
5.	Адаптирано учебно съдържание по Човекът и природата.....	494
	5.1. Адаптиран план на урок по Човекът и природата за четвърти клас	508
	5.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Човекът и природата	510
6.	Адаптирано учебно съдържание по Човекът и обществото	512
	6.1. Адаптиран план на урок по Човекът и обществото за четвърти клас	532
	6.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Човекът и обществото	537
7.	Адаптирано учебно съдържание по Музика	538
	7.1. Адаптиран план на урок по Музика за четвърти клас	559
	7.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Музика.....	561
8.	Адаптирано учебно съдържание по Изобразително изкуство.....	563
	8.1. Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство за четвърти клас ...	580
	8.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Изобразително изкуство	582
9.	Адаптирано учебно съдържание по Технологии и предприемачество.....	584
	9.1. Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество за четвърти клас	595
	9.2. Индивидуален работен лист към Адаптиран план на урок по Технологии и предприемачество	597
10.	Адаптирано учебно съдържание по Физическо възпитание и спорт.....	598
	10.1. Адаптиран план на урок по Физическо възпитание и спорт за четвърти клас	605
VI.	Използвана литература:.....	607

ВЪВЕДЕНИЕ

Учебното помагало е предназначено за начални учители, обучаващи ученици със специални образователни потребности в общообразователна среда. То съдържа методически разработки по всяка Глобална тема от учебното съдържание за начален етап на обучение (I – IV клас) и идеи за работа, доказали своята ефективност в практическото приложение на ресурсното подпомагане.

Целта на учебното помагало е чрез прилагане на предложеното адаптирано учебно съдържание и методите на преподаване да се надградят знанията на учителите, да се систематизира и оптимизира тяхната работата по допълнителната подкрепа за личностно развитие на учениците със СОП.

Всяка тема съдържа: очаквани резултати от обучението на ученика за съответния клас и учебния предмет; речник на новите думи; методи, форми и средства на обучение за усвояване на предвиденото учебно съдържание, подкрепени с конкретни примери от практиката. Специално застъпена е груповата работа в клас, в която е включен и активно участва ученикът със СОП. Целта на тази форма на работа е да помогне ученика да се чувства подкрепен от учители и връстници и да създаде достатъчно стимули за неговото здравословно, когнитивно и емоционално развитие. Наред с това са представени и идеи за „работа по двойки“, адаптирани задачи за индивидуална работа (индивидуален работен лист), практически дейности, работа по проекти, интерактивни беседи, игри и пр., които провокират интереса и улесняват ученето.

След последната глобална тема по всеки учебен предмет е представен примерен адаптиран план на урок по модела, представен подробно в Методическото ръководство за адаптиране на учебно съдържание. Застъпени са основните структурни компоненти в урока: тема, цел, задачи, основно съдържание на урока, методи на работа, времево разпределение на дейностите, групово дейност, социални умения, помощно-технически средства и материали, роля на ресурсния учител, домашна работа. Към всеки адаптиран урок е представен индивидуален работен лист за ученика с онагледени диференцирани задачи, съобразени с възможностите и уменията му.

Учебното помагало е разработено в съответствие с актуалните учебни програми за обучение на учениците в начален етап на обучение, като за целта са използвани учебници, учебни помагала, книги на учителя и др. материали на лицензирани издателства в страната. По същество, учебното помагало се явява неразделна част от Методическото ръководство за адаптиране на учебното съдържание в начален етап на обучение, в което подробно са описани областите на адаптация, структурата на адаптирания план на урока, стратегии на учене при различните специални потребности и методически насоки за обучение на учениците по различните учебни предмети.

Към Учебното помагало има приложение, в което учителите могат да намерят допълнителен визуален материал, адаптирани задачи и форми на работа по Глобалните теми от учебното съдържание (I – IV клас), които могат да използват в обучението на учениците със СОП в учебните часове.

A scroll with wooden handles and a central text box. The scroll is unrolled, showing a light beige paper with a subtle pattern. The text is written in a bold, orange-red font. The scroll is set against a white background.

ПЪРВИ КЛАС

Български език

Математика

Околен свят

Музика

Изобразително изкуство

Технологии и предприемачество

Физическо възпитание и спорт

*Български език
и литература*

Очаквани резултати: Познава буквите и техния ред в българската азбука. Разграничава звук от буква. Изписва елементите на буквите и се ориентира в графична мрежа. Пише печатните и ръкописните букви от българската азбука и ги разграничава. Прилага подходящ темп на писане, съобразен с индивидуалните възможности. Открива звука в различни позиции в думата с помощ, при необходимост. Прави звуков модел на дума с помощ, при необходимост. Показва четивни умения. Разграничава сричките в думата с помощ, при необходимост. Разпознава малка и главна буква – печатна и ръкописна.

Нови понятия: звук; гласен и съгласен звук; буква; главна и малка буква; печатна и ръкописна буква; сричка; азбука.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Беседа по сюжетна картина. Една от първите задачи в обучението по БЕЛ е съставяне на кратки устни текстове по сюжетни картини. Повечето от учениците със СОП изпитват сериозни затруднения при създаването на самостоятелен текст, по обективни причини, което налага богата визуализация и системна подкрепа от учителя. Основната цел на тези задачи е мотивация за речева дейност. Подборът на илюстрациите и сюжетните картини, които ще се използват за онагледяване, трябва да е съобразен с интересите на ученика, неговия сетивен опит и индивидуални възможности. Подходящи за целта са илюстрации от познати приказки („Работна Мецана“, „Трите прасенца“, „Червената шапчица“), сюжетни картини: („В зеленчуковата градина“, „Златна есен“, „Летни игри“, „В училището“ и др.). Ученикът може да описва любима игра или играчка, да разказва преживяна случка или събитие, да разказва по серия от картини. Учителят подпомага ученика с насочващи въпроси. От него се очаква: да участва активно в диалога/беседата, като следва сюжетното развитие. Да различава и описва героите, като използва прости и разширени изречения. Да свързва правилно думите в изреченията. Да използва предлози, да съгласува по род и число. Пример: сюжетна картина „На училище“ или „Моят първи учебен ден“. Въпроси от учителя: „Какво е нарисувано на картината? Къде отиват децата? Какво носят в ръце? Кой ги чака на прага на училището? Защо всички са усмихнати?“ (визуализация)

Подготвителни упражнения за работа в графична мрежа: интересът на ученика се провокира с песни, римушки, игри, с които се започва работата в графичната мрежа на тетрадката (ориентиране в пространството на листа). Упражненията са свързани с дорисуване и оцветяване. Акцентира се на това, че се пише от долу нагоре и от ляво надясно. Обръща се специално внимание върху контрола за координацията на ръката и окото. (визуализация) Упражнения за развиване на фината моторика – правилното изписване на *чертичка, кръгче, бастунче, ченгелче, луличка, камшиче*. (визуализация)

Постоянни изисквания и следене за правилната стойка при писане.

Алтернативни методи на писане при учениците с нарушена моторика: конструиране на буквите (*работа с пръчици, въженца, моделин, сглобяване на буква от изрязани елементи и др.*); тактилен метод (*ученикът проследява с пръст буква изработена от пластилин, картон*); пасивно писане (*ученикът държи молив/химикал, а учителят придържа ръката му*); пасивно – активно писане (*учителят подкрепя ръката на ученика при изписване само на част от буквата*); копирен метод (*писане върху предварително написани елементи или букви – по пунктир, по опорни точки*); писане с пръсти (*във въздуха, в сандъче с пясък, върху гърба на детето*); ри-

суване на елементите на буквите (*с четка и водни бои, с тебешир на дъската*); писане с готови букви (*пластмасови, картонени, кубчета с букви, срички, думи*); печатане (на компютър).

Проектна дейност с участието на ученика със СОП – изработване на табло с буквите от българската азбука (с картинки и букви); табло (схема на буква, сричка, дума, изречение).

Запознаването с графичния образ на звуковете е дълг и продължителен процес, по време на който ученикът със СОП овладява умения за: правилно изписване на буквите; разпознаване на печатните букви и сравняване с ръкописните; звуков анализ на думи и формиране на умения за четене чрез догадка по звукови модели. Обучението се осъществява в общия клас и в ресурсния кабинет, където ученикът получава допълнителни разяснения и работи по диференцирани задачи, съобразени с индивидуалните възможности и темпа на усвояване.

Упражнения за усвояване на графичния образ на звуковете: изписване на буквите във въздуха с ръка; показване на елементите, от които е съставена дадената буква и тяхното правилно свързване и разположение в графичната мрежа; моделиране с пластилин/моделин, писане с пръст върху гръбче, работа с пръчици; работа в графичната мрежа на тетрадката; откриване на даден звук в картинка с предмети/обекти; намиране позицията му в дадената дума; оцветяване в червен или син цвят на гласен и съгласен звук при звуков модел на дума; съставяне на изречение по даден звуков модел. Акцентира се на развитие на комуникативно-речевите умения на ученика и правилния езиков изказ, което е в основата на подготовката за четене и писане в I клас.

Всеки урок за запознаване с нова буква следва определен алгоритъм, в който задължително се включва и ученикът със СОП: занимателна задача с картинки на предмети/обекти, чиито имена започват с новата буква; оцветяване на буквата, срички с нея, думи; задължително присъстват и картинки за оцветяване. Повечето от дейностите са достъпни за учениците със СОП. Ако се налага, някои от тях могат да бъдат редуцирани и да се отработят по-късно в ресурсния кабинет с ресурсния учител. Необходимостта от прилагане на алтернативни методи при писане на буквите е решение, което трябва да се вземе едновременно от двамата учители – общообразователен и ресурсен.

Игра „*Открий звука*“. Цел: Открива звуковете в състава на думата. Стимулиране на фонемния гнозис и фонологичното познаване. *Необходими материали:* картони, картинки на животни и предмети, цветни букви изработени от хартия. *Първи вариант:* Учениците са разделени на четири групи. Пред тях са поставени картони, на които трябва да залепят картинки на животно или предмет, а срещу тях – буквата на звука, с който започва съответната дума, изобразена на картинката. След това на децата се поставя задача да оградят с червено всички картинки, започващи с гласен звук. При необходимост преди това се прави преговор на гласните звукове. Всички предвидени дейности в играта са достъпни за учениците със СОП. Може да срещне трудности при определяне на гласните звукове, което налага помощ от справящ се съученик. *(визуализация)*

Втори вариант. Игра „Гъсеница от звукове“. Цел: Ориентира се в последователността на звуковете в думата. Разграничава звук от буква. Разграничава гласни от съгласни звукове.

Необходими материали: изрязани от хартия кръгчета в син и червен цвят, в които има написани букви, изрязани от хартия цветни главички и крачета на гъсеница.

Описание на дейността: Учениците се разделят на три групи. На учениците от трите групи се дават необходимите материали и им се обяснява, че трябва да подредят гъсеница от звукове. За целта учителят им задава дума, която е съобразена с възможностите на децата. Учениците разполагат с нужните звукове в син и червен цвят, а също и с допълнителни такива, които имат

за цел да ги заблудят. Учениците трябва с помощта на цветните кръгчета да образуват гъсеничка, която да илюстрира чутата дума. За гласните трябва да използват червените, а за съгласните в думата – сините кръгчета със звукове. Трябва да залепят кръгчетата на картон и да демонстрират получената „гъсеница на звуковете“, като обяснят кои звукове са гласни. Ученикът със СОП получава задача да изпълни условието на играта с кратка, усвоена и позната за него дума.

*Упражнения за затвърждаване на знанията (работа в ресурсния кабинет). Може да се започне и с гатанка: Коте – мяка, жаба – вряка, тя пък – кудкудяка. Що е то? След като ученикът отгатне верния отговор **кокошка**, следва кратка беседа. Кои животни са упоменати в гатанката? Какви звуци издават? С кой звук започва думата коте/жаба/кокошка? Запиши в тетрадката! В думата кокошка кои звукове се повтарят? Колко са гласните и колко съгласните? Да направим заедно звуков модел на трите думи. От колко срички се състоят думите? Да направим заедно изречения с тях! Опитай се да превърнеш едно от изреченията във въпросително! Припомня се структурата на изречението – започва с главна буква и завършва с точка/въпросителен знак. Изписват се думи и изречения само с изучените букви. Всички останали упражнения се извършват устно.*

Очаквани резултати: Разграничава езиковите единици: дума, изречение. Разбира лексикалното значение на по-голяма част от думите. Използва главна буква при изписване на собствени имена. Пише разделно думите в кратки изреченията. Определя границите на изречението в текста с помощ, при необходимост. Разпознава препинателните знаци точка, въпросителен, удивителен.

Нови понятия: дума, изречение.

Фонологичната осъзнатост, свързана с разбирането, че думите се състоят от срички, а изреченията – от думи, е продължителен процес за ученика със СОП, който изисква достъпни обяснения, многократни упражнения, повторения и работа с богат картинен материал. Във всеки урок по БЕЛ има достатъчен брой думи с изучавания звук и буква, забавни задачи, цветни картини и илюстрации, които лесно могат да ангажира вниманието на ученика със СОП, ако са поднесени по интересен за него начин. Важно изискване е постоянно да се актуализират усвоените знания – (изучените букви, срички, думи и изречения). При писането да се търси връзката с познатите елементи от предходните букви (ако е възможно). Индивидуалните работни листове да включват различни дейности – говорене, оцветяване, писане, работа с букви, срички, думи, изречения и др. Периодично да се редуват групови с индивидуални занимания.

Обяснение (от учителя към ученика със СОП): *Сричките могат да образуват думи, а думите образуват изречения. Изреченията се състоят от думи, които са свързани по смисъл. Изречение например е: Ани бере цветя. То се състои от три думи – „Ани“ „бере“ и „цветя“. Да обърнем внимание на думата – „Ани“. Тя означава име на човек. Всички имена на хора, градове, планини и др. винаги се пишат с главна буква независимо от мястото им в изречението. Важното е да знаем, че всяко изречение започва с главна буква и завършва с препинателен знак. Той може да бъде точка, въпросителен или удивителен. Когато се задава въпрос, изречението завършва с въпросителен знак. Напр. Какво прави Ани? А когато се отговаря на зададения въпрос, изречението завършва с точка – Ани бере цветя. Когато се изразява радост, в края на изречението се поставя удивителен знак. Напр. Колко хубави цветя! Знанията се затвърждават с многократни примери.*

Пример: Урок на тема „Звук и буква Сс“ за затвърждаване на срички, думи и изречения. Необходими материали: картинки с предмети/обекти, които започват, завършват или съдържат „с“ (слон, слънце, сърна, салам, стол, лисица, маса, сос). Групова работа с отворени и затворени срички: (са, со, су, се, си, съ; ас, ос, ус, ес, ис, ъс). Учениците се разделят на работни групи. Първа група: *Намислете 3 думи, които започват със звук „с“!* Втора група: *Намислете 3 думи, в които звук „с“ е в средата!* Трета група: *Намислете 3 думи, които завършват със звук „с“!* Поставя се задача някои от думите да се разделят на срички. За ученика със СОП се подбират двусрични думи с отворени срички. Прави се звуков модел на няколко думи, като се оцветяват в червено и синьо гласните и съгласните звукове. Следва кратък текст, в който се използват вече познати думи със звук „с“.

В следващата игра се предлага сричка „са“. Трябва да се добави една или две срички, за да се получи дума. „СА“ (са...салам, са...сако, Са...Сашо, са...самолет, са...сандали, са...сам, са...сапун). Ресурсният учител може да подготви помощни картинки с думи за ученика със

СОП, които да използва в играта. Играта може да продължи със съставяне на изречения, оцветяване на картинки, моделиране на новата буква. (визуализация)

Задача. *Намисли си сричка! С тази сричка състави дума! Включи думата в изречение! Превърни съобщителното изречение във въпросително с помощта на ли, нали, защо, как, какво, кога...* След устно разиграване ученикът вписва в тетрадката си вече съставените думи, изречения.

Задача. По дадени 2 – 3 думи да се състави изречение
пее, Ани – Ани пее.
рокля, Еми, има – Еми има рокля.

Задачата се усложнява, като ученикът трябва да включи по още една дума – *песен, синя*
Ани пее песен.
Еми има синя рокля.

Други по-леки задачи, които могат да бъдат включени в *индивидуален работен лист*: Оцветяване на букви в скрити картинки! Писане/препис на думи с изучените букви. Работа върху думи, които завършват на съгласен звук, който се обеззвучава (*з-с, г-к, б-п, в-ф, д-т*). Използване на думите за проверка: (*сняг – снега, хляб – хляба, град – града*). Определяне на мястото на „йо“, „ьо“ в думи и четене на думи с тях. *Препиши правилно изречението!* Избира се правилната буква и се зачертава грешната: Петйо/ьо кара аф/втобус. Шт/щъркелите отлетяха на юк/г. *Избери правилната буква!* Целта е да се запише правилната буква за проверка за съмнителен гласен звук (*мъ/алина, го/ура, ча/ъсовник, къ/артина*). Допълване на думи в изречение. *Избери правилната дума!* (*Пепеляшка отишла на бала в градината/двореца. Косето Босето си направило гнездо/къща*). Съставяне на изречения по картина, серия от картини или илюстрации от приказка (устно).

Първите изречения, които ученикът започва да чете, са кратки (в учебника обикновено са поставени в балончета и са реплики на героите от сюжетна картина). По-късно се чете текст с включени изречения, подходящи за ученика със СОП, в зависимост от нивото на овладените знания и компетентности. Предлагат се текстове от битов характер близки до ученика: *Мама мие Лили. Бебето плаче. Ани има кукла. Емил и Боби ритат топка....*

Стихчета, които всички деца обичат: „*Болен Зайко*“

Над гората сняг вали.
Зайко гърло го боли
И лежи сега в леглото,
нека да лежи, защото
вчера, както си играл,
цяла шепа сняг изял.

Илюстрации от позната приказка, по които съставят изречения или допълват такива: „*Дядо и ряпа*“, „*Косе Босе*“ и др.

На по-късен етап от обучението изискванията се усложняват (при писане) – оформяне на графически правилно началото и край на изречението. Правилно свързване на думите в изречението. Съставяне (устно и писмено) на различни по цел на изказване изречения и включването им в комуникативна ситуация. С натрупване броя на изучените букви изреченията стават по-разширени и с по-богат смисъл. Затова думите в тях трябва да са познати по значение и съдържание на ученика със СОП, за да разбира и осмисля прочетеното.

Упражнение. Колко са думите в изречението? От ученика се изисква да постави толкова картонени правоъгълника, колкото са думите в изречението. Остава се разстояние между всяко картонче и се подреждат от ляво надясно, така както е при писането. Постепенно изреченията се удължават, като се включват повече думи, предлози, частици. По-кратките думи е добре да се отбелязват с по-къси картончета. Котето спи. (2) Котето спи пред вратата. (4), Момчето чете. (2) Момчето чете приказки. (3). От ученика се изисква да постави толкова картонени правоъгълника.

Групова игра. *Първи вариант:* Ученикът тегли карта от тестето. Назовава картината и определя първия звук от думата. После преминава към определяне на последния и накрая определя средния звук в думата. Подбират се 3-звукови думи, за да е ясно кой точно е средният звук.

Втори вариант: Учителят избира произволен обект от обкръжението на учениците и го произнася на срички с интервал от 1 секунда между тях. Ученикът трябва да каже думата сято. За ученика със СОП се използват кратки и познати думи, особено в началото. *Трети вариант:* Всеки ученик получава карта с изобразен предмет/обект. Изискването е да раздели думата на срички чрез пляскане и да определи броя им (напр. круша, момиче и пр.). *Четвърти вариант:* Коя дума е излишна? Излишната дума е тази, която не започва / не завършва със същия звук, напр. вода, вълк, вино, кана.

Проектна дейност: (поставя се за работа на ученик със СОП). Албумче със звуковете и буквите – печатни и ръкописни, главни и малки.

Очаквани резултати: Усвоява механизъм за четене с разбиране – чете на глас с адекватна интонация и темпо. Различава писмен от устен текст. Прави устен преразказ на кратък текст или откъс от повествователен текст с помощ, при необходимост. Включва се в диалог по позната/конкретна тема – разказва, описва, дава отговори, обяснява според своите възможности. Владее и използва формите за речева учтивост – *поздрав, молба, благодарност*. Разпознава/използва средствата за неезикова комуникация – жест, мимика, поза на тялото (задачата е трудна за ученици с аутизъм).

Нови понятия: общуване, текст.

В тази глобална тема се акцентира върху четирите основни речеви дейности: *говорене, слушане, писане, четене* и способност да разграничава езиковите единици текст, изречение, дума, сричка, звук. **Слушане:** Разбира поздрави и изрази на учтивост. Разбира въпроси, които го засягат пряко. Разбира лична информация. Разбира кратки текстове. **Четене:** Чете кратки текстове. Прилага правоговорни правила. **Говорене:** Дава лична информация. Разбира и отговаря на въпроси за познати неща. Използва речевия етикет в устно общуване. Преразказва съдържанието на кратък откъс от повествователен текст. **Писане:** Пише несложни думи. Озаглавява текст. Пише под диктовка текст. Създава кратък писмен текст.

Тези умения се формират с различен темп при учениците със СОП и за да се справя самостоятелно с поставените задачи в учебника и в учебната тетрадка, първоначално се нуждае от постоянна подкрепа от ресурсния учител в общия клас и индивидуални занимания в ресурсния кабинет. При планиране на задачите за индивидуална работа е важно да се знае, че те трябва да бъдат пряко обвързани с: устното и писменото общуване, разграничаване на езиковите единици, буквите от азбуката.

Урок: Работа с учебник, тема: *Българската азбука. Общуване.*

Започва се с игра или гатанка по темата:

Трийсетина сестрици все от тънки чертици.

Станеш ли със тях другар, туй ще ти е ценен дар:

с тяхна помощ най-добре ум и разум се бере.

Що е то? (буквите от азбуката)

Ученикът със СОП има задача да каже буквите с помощ от таблото с азбуката. Участва в играта „Познай кой/коя съм аз“. Задава въпроси към другите деца, напр.: „Намирам се между Е и З“. *Кой съм аз?* или „Имам дълги крака и червен клон. Кой съм аз и с коя буква започва името ми?“. Отговаря на въпроси, достъпни за неговите възможности.

Разглежда и участва в обсъждането на приложената към текста „Към училище“ картина. След прочит учителят задава диференцирани въпроси към учениците: *Колко изречения има в текста? Колко са думите в 1, 2.... изречение? Колко срички има в думата училище? Направете звуков модел на думата децата. Препишете текста красиво!* Ученикът със СОП получава по-леки задачи: да преброи думите само в първото изречение, да направи звуков анализ на кратка дума, да прочете част от текста, да препише едно изречение например.

При работа с текст ученикът със СОП се нуждае от многократно прочитане на текста и достъпно обяснение на непознатите думи. Работата е насочена към упражнения в четене на думи, използване на подпомагащи похвати за четене (открояване на сричките в думата с дъгички), многократно упражняване в четене на извадени от текста думи, които могат да го затруднят, и обясняване сми-

съла на тяхното значение. Включват се много предметни картини, които не само улесняват ученика, но и подпомагат неговата пространствена и времева ориентация. Стихотворението на Й. Друмников „Защо ли...“ е прекрасна възможност да се разбере дали ученикът е овладял представите за сезоните и техните характеристики; разбира ли връзката между илюстративен и текстов материал, ориентира ли се в околния свят.

Упражнения. *Първи вариант:* Отдели изреченията в текста и постави правилно препинателните знаци: *имаме си агънце баба ми го подари то е бяло и пухкаво дали е гладно колко е весела играта с него.* (визуализация)

Втори вариант: Постави подходящия знак в края на изреченията: *Котето спи, Кой дойде, Ура, имам шестцица, Поля ли цветята, Автобусът спря и т.н.*

Писането под диктовка е една от трудните задачи за ученика със СОП. Тук алгоритъмът на диктовката леко се променя. Чете се целият текст, след това изречение по изречение се обсъжда правописът на трудните думи, обяснява се значението на непознатите. Ученикът със СОП пише по-бавно и обикновено е нужно да му се диктува дума по дума или сричка по сричка. Акцентира се при думите със струпани съгласни, напомня се: с каква буква започва изречението, с какъв знак завършва, че всяка дума се пише отделно, че собствените имена се пишат с главна буква и т.н. След приключване на диктовката текстът се чете на глас, ако има нужда, се редактира. Диктовката е по-кратка, с прости изречения и думи, които не биха затруднили ученика до степен, че да изгуби мотивация за работа.

Сложно е и **съчиняване на кратък писмен текст** по картина или серия от картини. В случая се *работи индивидуално* с РУ в тетрадката или на *индивидуален работен лист* с много помощни въпроси, напътствия, предварително подробно разглеждане на картината/ните и много повторения. Добър подход е встрани да се напишат помощни думи и изрази, които ученикът да използва в съчинението си. Преди да се пристъпи към съчиняване на собствен текст, може да се започне с дадени няколко разбъркани изречения, които ученикът да подреди смислово, за да се получи текст, който да озаглави.

*Заваля ситен дъжд. Листата на дърветата започнаха да капят. Дойде есента.
Вятърът духна и покри небето с облаци.*

ЕСЕН

<i>Дойде есента. Вятърът духна и покри небето с облаци. Заваля ситен дъжд. Листата на дърветата започнаха да капят.</i>

Речевият етикет и уменията за използване на подходящи поздравии при различни комуникативни ситуации се усвояват по-лесно в устното, отколкото при писменото речево общуване. Думите за учтивост, поздрав, молба се възприемат лесно от ученика в устен диалог.

„Здравей, как си? Благодаря, че ми послужи с химикалката! Моля, подай ми чантата! Извинете, госпожо! Добро утро! Приятен ден! Довиждане!“

Важни умения, свързани с общуването, които ученикът със СОП трябва да знае: Общуването е разговор между двама и повече души. То може да бъде писмено, устно и електронно. Писменото е, когато общуваме чрез писма или бележки, а устното – когато разговаряме лице в лице с някого или с повече хора, или когато говорим по телефона с някого. С хората можем да общуваме и с помощта на компютъра. Можем да общуваме с хората и без да говорим, като

използваме жестове и мимики. При жестовете използваме ръцете си, напр. вдигаме ръка, когато знаем верния отговор на зададен въпрос. При мимиките използваме лицето си, напр. когато се радваме, ние се усмихваме. За да изразим уважение към околните, трябва да използваме учтиви думи: здравей, извинявай, благодаря, заповядай. (визуализация)

Очаквани резултати: Разпознава приказка, разказ, стихотворение, гатанка. Чете правилно, при необходимост с помощ и с разбиране малки по обем художествени или нехудожествени текстове. Ориентира се в текста с помощ, при необходимост. Отговаря кратко на конкретни въпроси, свързани със съдържанието на изучаваното произведение. Отгатва гатанки (фолклорни или литературни), достъпни за възрастта. Рецитира наизуст кратки стихотворения или отделни куплети. Преразказва устно достъпни по обем и съдържание разкази, кратки народни приказки.

Нови понятия: приказка; разказ; стихотворение; гатанка; римуване.

Разглеждането на много картинки и илюстрации развива в голяма степен устната реч и четенето на ученика със СОП. В тази връзка е необходимо да се залагат често такива дейности в клас и в индивидуалните упражнения в ресурсния кабинет. Илюстрациите в Буквара и Читанката, занимателните игрови упражнения с текста, задачите с липсващите думи, гатанките, брилките, диалозите, словесните игри са подходящи за учениците със СОП и подпомагат в голяма степен възприемането и разбирането на литературните и фолклорните текстове. Предвидените за обучение литературни жанрове в първи клас са стихотворение, разказ, приказка и гатанка.

Стихотворение: Стихотворенията дават представа на ученика за римуването, което всъщност е повторение на последните две срички на два стиха. Както при възприемане на повествователен текст, така и при стихотворението се започва с прочит, изясняват се непознатите думи от речника, които в повече от случаите не се използват в разговорната реч, задават се въпроси по съдържанието. В зависимост от възможностите и трудностите в езиково-говорно отношение на ученика със СОП се дава наизустяване на 1 – 2 куплета.

Първото *стихотворение*, което всяко едно дете трябва да знае, е „Аз съм българче“. Може да се започне с беседа, филмче, с картата на България, с картинки на паметници и други символи на родината, които са добре известни – Шипка, Черно море, планински пейзажи, църкви, стари крепости и др., за да се въздейства емоционално върху ученика. Да почувства, че е българче и живее в красива страна. Най-важното при възприемане на едно стихотворение и желанието за наизустяване е емоционалното представяне от страна на учителя, който трябва да предаде чувствата, които авторът на стихотворението иска да внуши. В Читанката са подбрани стихотворения, които са близки до бита и житейския опит на децата и които им въздействат емоционално: „Обич“, „Родна реч“, „Татковина“, „Сърдитко“, „Книжка – пъструшка“ и др.

Разказът е по-лесен за възприемане от ученика със СОП, защото е по-близък до разговорната реч. И тук се залага на богато онагледяване с картина към него или серия от картини, които благоприятстват насочването на вниманието и задържането на интереса на ученика към съдържанието. Пример: разказът „Златното яйце“ от Светослав Минков. Чрез игрова дейност се насочва вниманието към темата. Учителят набляга на емоцията при боядисване на великденските яйца, на свързаните с празника обичаи и традиции. Текстът е лесен за четене. Не съдържа думи, които биха затруднили възприемането. Дава възможност за четене по роли. Прави се предметна връзка с изобразителното изкуство (оцветяване на яйца), с математиката – броене (поредно и количествено), с музиката („Чук-чук, яйчице, имаш ли си сърчице“). По преценка на учителя може да се работи *фронтално, в групи по интереси, по двойки*. В индивидуалните занимания се изясняват компонентите на литературното произведение.

Най-честите методически похвати и форми на работа за възприемане на *разказ/приказка* са: беседа, подборно четене на думи и свързването им с думите и действията на героите; устни отговори на въпроси по текста; устно преразказване на откъс от разказ или приказка; свързване на думи, изрази и изречения от текста с илюстрация; четене по роли; оцветяване или рисуване на герой и др. Те предполагат различни възможности за активно включване на ученика със СОП в урока по подходящ начин, съобразен със способностите и уменията, които притежава.

Приказките са най-харесваните текстове в читанката от учениците. Героите в тях са както хора, така и животни. При възприемане на приказка се акцентира на опорните думи, които имат пряка роля при осмисляне на поуката. Когато приказката е с по-голям обем, е нужно да се отдели повече време за четене и дискусии по текста („*Помагам на бате*“ – бълг. нар. приказка). Изясняват се непознатите думи с разбиране в контекст. Използват се различни занимателни игри и задачи за провокиране интереса на ученика – четене по роли; четене на верижка; драматизация, като се включат няколко деца в ролите на героите; театър на маса с изработени от децата предварително в час по технологии и предприемачество фигури от картон на героите и др.

Пример: приказката „Дядо и ряпа“. *„Дядо белобради ряпа взе да вади. С две ръце я хваща, силно се напъва, пъшка и опъва – тя се не поклаща. Дядо вика баба. Тича баба Мика, тича, дядо хваща...“* (*визуализация*)

Етапи на възприемане и разбиране на приказката: Разглеждане на илюстрации или рисунки на дадена тема, които биха могли да създадат необходимата нагласа за възприемане на приказката (животни, зеленчукова градина, баба и дядо и т.н.). За целта може да бъде приложен и игров похват – гатанка или литературна загадка. Обявяване на темата – представяне на приказката. Първо цялостно възприемане на литературното произведение. Прочитът/представянето може да бъде съпроводен с презентация – визуализиране. Въпроси към ученика/учениците за уточняване на предпочитанията към даден епизод или герой от приказката. Обяснява се значението на непознатите думи (белобради, внучка, Шарко, зимник, Писана, Гризана). Непознатите думи се обясняват в контекста на приказката, а не абстрактно. Повторен прочит (тих прочит). За ученика със СОП той може да бъде направен от ресурсния учител, ако се налага. При този въпрос се поставя въпрос от учителя, който насочва детето към компонентите на приказката – сюжет, герои и др. След прочита се пристъпва към конкретни наблюдения на художествения текст на приказката с цел задълбочаване на възприемането. Достъпно формулирани въпроси към ученика. Самостоятелна работа – да нарисова илюстрация към даден момент/герой от приказката.

Проектна дейност: *Драматизация* на приказка. Оформят се *работни групи*, всяка с конкретна задача – разпределяне на ролите, изготвяне на плакат и декори, обсъждане на костюмите и изработване на кукли при театър на маса. Ученикът със СОП се включва в тази група, където позволяват възможностите му и където той ще се чувства полезен.

Гатанката е друг обичан жанр от децата в първи клас. Той развива фантазията, творческото и логическото мислене. Учителят трябва да обясни под формата на игра, че гатанките всъщност са характерни прояви, черти на обекти и явления. Започва се с предмети, които са добре познати на ученика: „*Отвътре червена, отвън – зелена. Що е то?*“ – ДИНЯ. Описание на предмет в класната стая: „*Виси на стената и на нея пишем с тебешир задачки и думи. Що е то?*“ – ДЪСКА.

Често се срещат и гатанки в стихотворна форма. Вниманието на ученика се насочва към намиране на римите.

„*Стои изправен на снега топка сняг са му краката*“

морковче му е носа,

тенджерка върху главата.“

Що е то? (снежен човек)

Играта е водеща при овладяване на знания, умения и компетентности. Това важи не само за предучилищна, но и за начална училищна възраст. Затова във всички уроци играта присъства задължително и при усвояване на нови знания, и при затвърдяване.

Проектна дейност: Съставяне на книжка с гатанки. Класът се разделя на работни групи. Една група изготвя корицата, друга – илюстрациите към гатанки, трета – измисля гатанки. Ученикът със СОП се включва в конкретна група по преценка на учителя.

Очаквани резултати: Дава примери за благопожелания, свързани с битови и фолклорни празници и обичаи. Ориентира се в оформлението на книгата (*корици, страници, илюстрации*). Чете кратки текстове от детски списания, енциклопедии или достъпна информация от интернет (*богато илюстрирани*).

Нови понятия: книга; страница; корица.

Проектни дейности (с участието на ученика със СОП). *Програма за лятно четене:* Ученикът със СОП предлага любима книга, която да бъде включена в списъка, като представя в съкратен вид съдържанието. Предложението се разработва с подкрепата на ресурсния учител. Изборът пада на тези книги, които получават одобрението на повечето деца. Програмата за лятно четене се изготвя от целия клас – всяко дете има страница, оформена по лично негово усмотрение със заглавието на предложената от него книга. *Изготвяне на корица на списание.* В проекта могат да се включат родителите, ресурсните учители и другите специалисти. Примери за корици на списание, рекламиращи: приказки, детски облекла, закуски, играчки и пр. (*визуализация*)

Създаване на собствена библиотека на класа

Желанието на ученика със СОП да чете самостоятелно и да изказва предпочитания към определени текстове, е знак, че той се чувства уверен и подкрепен. Той демонстрира интереси, които учителите трябва да забележат своевременно и да използват в процеса на обучение, като го насочват към подходящи творби, които биха могли да развият неговите умения. Всичко това поражда желание да чете и търси информация от различни източници – детски списания, енциклопедии, интернет сайтове, която да споделя пред другите ученици и учителите. Включването на ученика със СОП във всички училищни и извънучилищни дейности и събития има силен социализиращ ефект. Практиката показва, че винаги може да се намери място, роля и възможност за изява на ученика със СОП в училищни, официални и други празници и чествания (*Коледа, Баба Марта, Великден, Гергьовден, 3-ти март, 24 май и т.н.*) заедно с другите ученици. Подготовката за публична изява помага в голяма степен на ученика да формира и затвърждава умения за формулиране и поднасяне на поздрав и пожелания и да общува пълноценно чрез езика.

Главната насоченост на обучението по БЕЛ е овладяване на четенето и писането, чрез които се дава възможност на ученика със СОП да общува пълноценно чрез езика.

Крайният резултат от обучението по БЕЛ в първи клас е овладяването на речева компетентност, социални способности за взаимодействие и социално ориентирано поведение според нуждите и възможностите, чието достигане е голяма крачка в развитието на ученика със СОП. Всичко това не би могло да се постигне без помощ от страна на родителите и ресурсния учител на детето.

Основни методи, форми, средства, на преподаване в учебните часове по български език и литература: дискусии, обяснения, дебати, демонстрации, задачи, упражнения, игри (подвижни, ролеви, музикални), проектна дейност, видеоуроци, текстове на детски песни, движения, игра с магнитна дъска, групов и индивидуална работа, упражнения за писане и моделиране, визуализация с постер, работа с учебник, работа с работна тетрадка, работа с диференцирани задачи от индивидуален работен лист, компютър, таблет, пластилин/моделин, цветни моливи, ножица, лепило, цветни листове, ограничител при писане, линия за проследяване на редовете, уплътнител/държач за химикал, шаблони с букви, тактилни карти и шаблони с букви, срички, думи, тракер – проследяваща линия за четене, цветно прозорче за четене и т.н.

Адаптиран план на урок

Клас: първи

Име на ученика: Е.Т.

Тема на урока: „Писане на малка ръкописна буква „к“

Цел на урока: *Овладеяване техниката на писане на малка ръкописна буква „к“*

Задачи: Овладеяване на графичната форма и начин на писане на малка ръкописна буква „к“. Отриване звук „к“ в думите. Усвояване на начини на свързване с други изучени букви – „а, ъ, о, у, е, и“. Четене на срички с „к“.

Основно съдържание на урока (кратко представяне): Ученикът се въвежда в темата с гатанка: *Коте – мяка, жаба – кряка, тя пък – кудкудяка. Що е то?* След като отгатне верния отговор кокошка, следва кратка беседа. *Кои животни са упоменати в гатанката? Какви звуци издават? С кой звук започва думата кокошка? Кой звук се повтаря?* Припомня се начинът на изписване на елементите, от които е съставена новата буква, в кой ред се изписва. Използват се алтернативни методи за писане: *конструиране* на новата буква с пръчици, шнурче, сглобяване от изрязани елементи; *писане с пръст* – във въздуха, върху гърба; *пасивно писане* – учителят хваща ръката на ученика, следващия етап преминава към *пасивно-активно* писане (подкрепа при изписване само на част от буквата). Откриване на звук „к“ в думи – в началото, средата, в края. На ученика със СОП се показват начините за свързване на новата буква с гласните (отворена и затворена сричка) – *ка, къ, ко, ку, ке, ки; ак, ък, ок, ук, ек, ик*. Четене по двойки. Писане в тетрадката. Игра: *Образувай и запиши (може и устно) думи със сричка „КО“ (ко-за, ко-са, ко-ла, ко-ра).*

Методи на преподаване на основното съдържание: беседа; обяснение; показ; работа в група; индивидуална работа; упражнение; илюстративен материал.

Времево разпределение: Събеседване и въвеждане в темата – гатанка, откриване на звук „к“ в думи – 10 мин. Изписване на малка ръкописна буква „к“ в тетрадка, писане на срички – 15 мин. Работа върху индивидуален работен лист – 10 мин.

Развиване на социални умения: Умения за изслушване и спазване на указания за работа. Умения за осъществяване на позитивни контакти със съучениците си. Умения за довършване докрай на започнатата работа.

Дейност на ресурсния учител: Съвместно с общообразователния учител планира организацията на подкрепата за ученика със СОП за учебния час и подготвя материали / работен лист със задачи. Помага, показва, дава допълнителни разяснения и при нужда работи заедно с ученика. Работи с учениците от класа за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая.

Материали, помощни средства и технологии: пръчици, шнурче, държач за химикал, цветни моливи/флумастри, индивидуален работен лист.

Индивидуален работен лист

Тема: „Звук и буква „К“

Разгледай картинката! Запиши само тези, в названията на които има звук „к“.

.....
.....
.....

Звук К

Математика

Очаквани резултати: Развива представи за пространствено ориентиране. Подрежда предмети/обекти по зададен признак: *големина, цвят, и форма*. Знае, че едни и същи предмети могат да бъдат подредени/класифицирани по различни характеристики/признаци. Познава количествените характеристики на числата до 5, числото 0. Брои в прав ред с нагледна опора (при необходимост). Познава редицата на естествените числа до 5 и определя мястото на числата в редицата с помощ от учител или справящ се съученик (при необходимост). Познава знаците „>“, „<“, „=“; Развива умения за изразяване на математическите отношения: „повече“, „по-малко“, „толкова, колкото“ със знаците „>“, „<“, „=“.

Нови понятия: множество; числа (до 5 и 0); цифри на числа (до 5 и 0); горе-долу, на, върху, пред-зад, по средата, вляво-вдясно, вътре-вън, дълъг-широк; сравняване; по-голямо, равно, по-малко, толкова, колкото; знаците „>“, „<“, „=“; първи-последен.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Обучението по математика за учениците със СОП започва с установяване на знанията и уменията, които имат при постъпване в първи клас: Може ли да брои? До колко? Кои цифри познава? Разбира ли смисъла на релациите: „повече, по-малко“ и „толкова, колкото“? Умее ли да се ориентира в пространството: „ляво-дясно“, „горе-долу“, „пред-след“, „под-над“, „между“ и пр. Кои форми и цветове познава? Различава ли по големина предмети и обекти? Разпознава ли фигурите – кръг, квадрат, триъгълник, правоъгълник и т.н.? Подходящи упражнения за началото на обучението са: *Открий червеното цвете! Огради групата на големите зайчета! Посочи най-високото дърво! Оцвети най-късия шал! Открий кой къде е спрямо другите (пред, зад, между). Нарисувай толкова балони, колкото са момчетата! Преброй колко патета плуват в езерото! Оцвети триъгълниците в червено, кръговете – в синьо, правоъгълниците – в зелено, квадратите – в жълто!* и т.н. Упражненията могат да се използват в диагностичен план с цел определяне на актуалното състояние на знанията по математика на ученика.

Упражнение (работа с ресурсен учител): Пред ученика са поставени предмети с различна големина и цвят: малки и големи цветни моливи, топчета, чашки, дървени пръчки за кафе, щипки и пр. Упражнението има три основни цели. Първата: да се предизвика интересът на ученика и да се мотивира за математически дейности с познати предмети. Втората: да се актуализират стари знания за цвят и големина. Третата: да се развиват комуникативните умения на ученика. *Какво е това? (щипка) Знаеш ли за какво служи? Кой използва щипки най-често? Подай ми само малките щипки. А сега ми подай само големите червени щипки! Подай ми всички чашки, които са в зелен цвят! За какво служи чашата? и т.н. Разглеждане и обсъждане на илюстрация от учебника или предварително подготвена сюжетна картина от учителя за трениране на пространствените представи. Ученикът отговаря на въпроси на учителя: *Какво виждаш на картината? (деца, учителка, учебни маси и столчета, библиотечен шкаф, учителско бюро, учебници, тетрадки и пр.) Къде се намира картината? (на стената) Къде се намира момчето? (пред библиотечния шкаф) Къде се намира играчката? (горе на шкафа). Къде се намира раницата? (долу на пода) и т.н.**

Упражнение с движения: Ученикът изпълнява действия по инструкция на учителя: *Застани: пред вратата... вляво от учебната дъска... зад Митко... до шкафа и т.н.*

Упражнения *с флаш карти*. Изображението е кутия и топка, като на всяка карта топката е в различна позиция – в кутията, пред кутията, зад кутията, върху кутията, под кутията, от лявата страна на кутията, от дясната страна на кутията. *Къде се намира топката?*

Упражненията с броене се свързват с установяване на количеството на обектите в дадено множество, а по-късно и с тяхната поредност, напр. *две ябълки, три сливи, четири круши, първото дете, второто... третото* и т.н. Следват действия по съпоставяне на две множества – *напр. за всяка маймунка има банан,... за едно от децата няма балон*. Така се установява къде обектите са поравно, повече, по-малко и с колко. При действието „сравняване“ първо се извършва сравняване на множества и тяхната численост, а после се пристъпва към сравняване на числата без опора на дидактичен материал (при възможност). Използваната дидактична технология за формиране на представите за числата при другите ученици се прилага и при децата със СОП, като упражненията са съобразени с конкретните възможности и темпа на усвояване на новите знания. *Работа по двойки (с участието на ученик със СОП)*. Учениците търсят кой от предметите не принадлежи към групата. Всяка двойка получава работен лист със задачи. Всяка задача съдържа групи предмети, напр. 4 сини топки и 1 червена, 3 чаши и 1 шише, 2 молива и 1 книжка и т.н. Инструкцията е да открият този предмет, който не принадлежи към групата. Задачата може да бъде изпълнена и с помощта на реални предмети, напр. двойката получава пет пръчици – четири от тях са червени и една жълта... пет топки – четири са гумени и една от плат... три чашки – едната е стъклена, двете са картонени и т.н.

При запознаване с конкретното число до 5 на вниманието на учениците се предоставят множества със съответен брой елементи, които те броят. Важното, което учениците трябва да усвоят по достъпен за тях начин, е, че новото число се получава чрез прибавяне на 1 към предходното (вече изучено), напр. *Отдели две топчета! Прибави още две! Колко станаха? Какво направихме, за да станат 4?*

Усвояването на числото 0 като числова характеристика на празното множество затруднява в по-голяма степен учениците със СОП. В тази връзка е необходимо да се планират повече практически дейности и упражнения, свързани с „премахване на предмети“. Празното множество се демонстрира с празна кутия, празна торбичка, празен моливник, празна ваза и т.н. *Видеоурок: „С числото 0 назоваваме предмети, които ги няма, напр. Колко сандвича има в чинията? В нея няма сандвичи. Значи са 0. Колко са на брой моливите в моливника? Моливникът е празен. Значи са 0“*.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: формиране и развитие на умения за: броене, сравняване, количествени отношения. Всички задачи от работния лист са онагледени с цветни изображения, внимателно дозирани и съдържат достъпни, кратки и ясни въпроси и инструкции: *Преброй фигурите в различните групи и посочи с пътечка цифрата, която записва броя им. Преброй и огради цифрата, която показва колко са предметите в бурканите и т.н. Кои са повече? Кои са по-малко? Постави знак в квадратчето – повече, по-малко или равно! Нарисувай толкова свеещички на тортата, колкото са децата! Кои предмети са поравно? и т.н.*

Упражнения за писане и моделиране на цифрите на числата до 5: Писане, като повтарят очертан контур с маркери с различна дебелина и цвят. Писане, като повтарят или като пишат по

пунктир. Писане върху пясък/брашно с пръсти. Моделиране на цифрите с: шнурче, въженце, пръчици, пластилин/ моделин/глина/ меко тесто и т.н. *Работа с таблет* върху аналогични задачи и упражнения от индивидуалния работен лист.

Техники за „забавна“ математика: За сравняване – „Уста на крокодил“. Изработва се от дървени пръчици за сладолед и се използва вместо знак „>“ при сравняване на множества. Въпрос: „Накъде трябва да обърне глава и уста крокодилът, за да хапне по-голямата хапка?“. За броене: „Сладки картонени чаши“. На пет картонени чаши са изписани цифрите на числата до пет. Във всяка чаша трябва да бъдат поставени бонбони, съответстващи на числото, и т.н.

Подтема: Събиране и изваждане на числата до 5

Очаквани резултати: Усвоява смисъла на действията „събиране“ и „изваждане“, съответно като **обединение** на елементите на две множества и като **отнемане** на елементи от дадено множество. Извършва аритметичните действия с нагледна опора и помощ от учител/връстник. Разпознава, пише, назовава знаците: „+“, „-“, „=“. Посочва и назовава геометрични фигури – триъгълник, квадрат, кръг.

Нови понятия: събиране (добавяне); изваждане (отнемане); плюс; минус; равно; знаците „+“, „-“, „=“, триъгълник, квадрат, правоъгълник, кръг.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Усвояването на аритметичните действия събиране и изваждане се осъществява чрез боравене с множества и броене. С упражнения за преобразуване на неравномошни множества в равномошни и обратно се формират знания за събиране и изваждане, *напр. Колко цветя да добавим, за да стигнат за всичките 5 момичета?* Важното е учениците със СОП да разберат, че чрез събиране и изваждане можем да разберем с колко ще се увеличи или намали броят на дадени предмети/обекти или число. *Използване на мобилни образователни методи* (електронни образователни ресурси) – видеоурок, безплатни образователни мобилни приложения, презентация и др. Чрез тях по забавен начин ученикът със СОП получава първоначални знания и умения за събиране и изваждане: „*Събирането е прибавяне на едно или повече числа, от което се получава по-голямо число. Вместо да използваме думата събиране, можем да поставим знак „+“.* Пример: ако към една круша добавим още една, ще станат две. Същото е и при числата. Ако към числото 1 добавим още 1, ще получим числото 2. Изваждането е премахване на едно или повече числа, при което се получава по-малко число. Имаме две круши, но ако изаедем една, ще остане една круша.“ (част от видеоурок). *Интерактивна беседа* върху количествени отношения по предварително подбрани опорни илюстрации. Учителят разказва, показва и задава въпроси: *Момчето си играло в парка с 5 балона. При него дошло момиче, на което дало 2 балона. Колко балона са останали на момчето? На дървото имало 5 врабчета. Едно от тях отлетяло. Колко врабчета са останали на дървото?*

Упражнения с конкретни предмети – кубчета, кибритени клечи, пръчици, щипки и др. за изравняване на количества чрез „добавяне“ и „отнемане“. Ученикът брои кубчетата, разпредели в две групи – групата на жълтите кубчета и групата на червените кубчета, записва броя с

цифри в работната тетрадка, сравнява, добавя (или отнема), за да изравни количествата в двете групи.

Игра с движения „Автобус“: Играта се играе от учителя и учениците. Учителят е шофьор, а после ролята може да бъде поета и от дете. В класната стая се прави импровизиран маршрут със спирки, по който се движи автобусът. На всяка спирка се качват и слизат толкова деца – „пасажери“, колкото посочи „шофьорът“. „Пътуващите“ се редят в редичка зад учителя, когато се качват на автобуса. Учителят поставя непрекъснато въпроси към децата: С колко деца пътува автобусът? С две. Колко се качиха на първата спирка? Две. Колко станаха децата в автобуса? Четири. Колко слязоха на втората спирка? Едно. Колко останаха пътниците? Три и т.н.

Добър похват в началото на играта е пътниците, които слизат и се качват в автобуса, да се назовават с имената на децата: Петър и Мими се качиха в автобуса...

Групова работа: Учениците са разделени на две групи. Едната група се ръководи от общообразователния учител, другата – от ресурсния учител (*на по-късен етап групите могат да се ръководят и от ученици*). Децата от двете групи са събрани в два кръга около две маси. На всяка маса са поставени различни предмети – топчета, моливи, пластмасови фигури, кубчета, карти и пр. Децата работят по инструкции на учителите: Преброй кубчетата. Вземи две от тях и ги занеси до прозореца. Колко кубчета останаха? Преброй всичките топчета. Вземи три червени топчета и ги постави на учителското бюро. Постави всичките предмети (неща) на пода и т.н.

Игрови техники за усвояване на уменията за схематично представяне на количество: Разговор/Беседа. Децата разказват за своето семейство, отговаряйки на целенасочено подбрани въпроси от учителя. Колко братя имаш? Колко братовчеди? Колко баби? И т.н. Учителят записва на листчета имената на близките и ги залепва на дъската под името на съответното дете. В края на беседата учителят обобщава: Семейството на Иван се състои от 5 човека... на Петя – от 3-ма, и т.н. После може да продължи с други въпроси: кой има най-много сестри?... братя... чичовци... Тук семейството, като група/множество е представено схематично с помощта на цветни листчета с имена.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист: *Оцвети един морков... две чушки... три ябълки. Изрежи и залепи на всяка карта толкова животни, така бе броят им да съответства на числото. Пресметни задачите, които са написани върху калинките. Разгледай картинката с животните. Кое животно върви отпред... кое – по средата... кое животно е последно? Напиши правилно цифрите... знаците. Оцвети и изрежи геометричните фигури. Разкажи къде си ги срещал?*

Математическа игра „Открий фигурата“: Играта е представена в три варианта. Контекстът на играта е разпознаване на геометрични фигури (квадрат, триъгълник, кръг). Използва се за наблюдение, сравняване, конструиране, оцветяване, писане, разпознаване на излишната фигура по критерии за принадлежност към дадено множество. Прилага се в уроците за затвърждаване на знанията за геометричните фигури. Ученикът със СОП може да изпълнява и трите варианта на играта самостоятелно или с помощ. *Необходими материали:* работен лист с няколко редици от геометрични фигурки (триъгълник, квадрат), цветни модели, зададени от общообразователния учител и ресурсния учител, които работят съвместно в класа. Първи вариант: *Преброй и огради фигурата, която е четвърта поред!* Целта е да се преброят позициите от зададената редица от геометрични фигури, като се огради тази, която е на четвърто място (редицата може да бъде само от триъгълници, само от квадрати, както и да се редуват триъгълник и квадрат и т.н.). Втори вариант: *Открий и нарисуй четвъртата фигура в редицата!* В реди-

цата са подредени винаги по три кръга, три квадрата. Ученикът трябва да открие липсващата фигура, правилната фигура (кръг в редицата от кръгове и квадрат в редицата от квадрати) и да я постави на мястото. Трети вариант: *Продължи редицата!* Представен е модел на подредени фигури, напр. жълт квадрат, зелен триъгълник, които се редуват, или два жълти квадрата, два зелени триъгълника; три жълти квадрата, три зелени триъгълника. Ученикът наблюдава, анализира, открива, рисува и оцветява предполагаемата подредба на геометричните фигури (четири жълти квадрата, четири зелени триъгълника).

Групова работа: Класът се разделя на 4 групи (4 екипа) от по 6 ученици. Всяка група получава по **три** работни листа със задачи за броене, сравняване, рязане, оцветяване, лепене. Дидактичната цел е затвърдяване на знанията от първата глобална тема от учебната програма по математика за първи клас. Предвидени са и по-лесни варианти на задачите, за ученици със СОП или за други деца, които се справят по-бавно в сравнение с другите. Задачите от първия работен лист са 5 на брой. При първата задача се манипулира с модели на геометричната фигура *квадрат*. Отделят се три квадратчета, до тях се прибавя още 1 квадратче. Целта е общият брой да бъде 4. На втората задача е илюстрирано сметало с 4 топчета. Зачертани са 3. Ученикът трябва да зачертае още 1 топче до 4. Записват се цифрите на числата до тях. По преценка на учителя учениците решават самостоятелно или в група задачата за сравняване на числа в трета задача. В четвъртата задача учениците трябва да преценят какъв знак ще поставят „+“ или „-“, така че да е вярно равенството. В последната задача учениците довършат алгоритмична редица, в която се редуват изучени вече фигури (квадрат, триъгълник, кръг).

Задачите от втория работен лист също са 5. Учениците броят, записват и сравняват! Всеки пример е представен от по две множества, които трябва да се сравнят. В кръгчетата се записва броят на предметите от групите/множествата, а в квадратчето се поставя знак: „<“, „>“ или „=“. На третия работен лист: задача за изрязване и лепене на изучени геометрични фигури. Първо условие: *Изрежете внимателно квадратите (4 на брой), които се намират в долната част на листа!* Второ условие: *Оцветете ги както следва: 2 квадрата – в жълто, 2 квадрата – в зелено!* Математизира се ситуацията посредством цифри и знаци ($2 + 2 = 4$). Трето условие: *Разпределете квадратите в четирите ъгъла на листа!* Учениците разпределят квадратите, като поставят във всеки ъгъл по 1 квадрат. Четвърто условие: *Разпределете квадратите според изучените посоки: два жълти квадрата горе и два зелени квадрата долу!*

Учителят определя времето за работа в групи. Всяка група има свой говорител, който дава оценка за работата на групата. Припомнят се правилата на класа за толерантност, изслушване на говорещия, уважение. Децата са равнопоставени. Всяко дете може да упражнява контрол над останалите и те да контролират него. Създава се ситуация, която изисква *правила*. Формира се регламент на груповите дейности, изразяващ се в споразумение между равни. Всяко дете от групата приема правилата със своето лично съгласие.

Очаквани резултати: Има представи за количествения смисъл на числата до 10. Свързва група предмети с цифрата на числото, определяща броя им (до 10). Знае как се записва числото 10 (от цифрите 1 и 0). Разпознава, посочва, назовава, пише цифрите на числата от 6 до 10. Работи с помощ по затвърждаване на принципа за изграждане на редицата на естествените числа. Брои до 10 в прав ред. Прави опити да брои в обратен ред до 10. Работи в квадратна мрежа с помощ. Сравнява броя на обектите (до 10) в две множества, като: използва изразите „повече“, „по-малко“, „поровно – толкова, колкото“ използва знаците: „>“, „<“, „=“. Сравнява числата до 10.

Нови понятия: числа от 6 до 10, цифри на числа от 6 до 10, двуцифрено число, едноцифрено.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

При формиране и затвърдяване на знанията и уменията за числата до 10 и цифрите на числата (*определяне на количествения смисъл, откриване, назоваване, писане, сравняване, броене, събиране, изваждане*), могат да се приложат аналогични педагогически подходи, предложени в предходните теми. Основните методи на работа са: обяснение, наблюдение, беседа, представяне на проблемна ситуация в игрова дейност, математически приказки, визуализация, демонстрация, групова дейност, работа по двойки, практическо наблюдение в реална среда, работа с компютър, таблет, учебник, учебна тетрадка, индивидуален работен лист с адаптирани задачи и упражнения и пр. *Пример: Алгоритъм за формиране на знания и умения за числата (числото 7).* Започва се с беседа по илюстрация – децата са 7, а крушите – 6. За да станат и те 7, трябва да се откъсне още една круша от дървото. Акцентира се на това, че седем се получава от шест с добавяне на още едно. Въвежда се цифрата на числото 7 по аналогичен начин, както изучените до момента цифри. Следват упражнения за изписване на цифрата – чрез повтаряне, по пунктир, чрез свързване с точки, самостоятелно изписване в квадратче. Огражда се група със седем елемента. Коментира се как може да се означа количество от седем предмета – чрез цифрата на числото 7. За да се уточни количеството, което отговаря на цифра 7, се оцветяват 7 кръгчетата от тези, намиращи се под цифра 7 в жълтото поле. Развива се вниманието и наблюдателността на ученика чрез задачи, които изискват по картинки да открие и преброи определени елементи и да ги означа със съответната цифра и т.н.

При запознаване с конкретно число до 10, като начало, на вниманието на ученика се предоставят задачи за сравняване на множества със съответен брой елементи. Необходимо е задачите да са достатъчно като брой, за да могат да се направят обобщения и да се затвърдят уменията на учениците. Важно е още задачите да са разнообразни, за да мотивират и предизвикват техния интерес. Разнообразието трябва да се постига чрез вариране на основните/видими свойства на предметите – цвят, форма, големина, предназначение и т.н.

При запознаване с числото 10 и цифрата му е важно учениците да разберат, че: числото се изписва с две цифри – 1 и 0, и затова се нарича двуцифрено. Числата до 9 се наричат едноцифрени (изписват се с една цифра). С числото 10 назоваваме предмети, които са 10 на брой. Числото и неговата цифра можем да открием навсякъде около нас. След въвеждането на числото 10 следват упражнения за четене и писане, броене (в прав ред и обратен с помощ, ако

се налага, сравняване и т.н., както при останалите числа).

Броење на пръсти: учителят показва цифрата, произнася цифрата и едновременно с това показва отброяването на пръстите на ръката.

Диференцирани задачи от индивидуален работен лист: Брой в прав ред до 1! Има ли за всяко дете топка? Реши задачите! (задачите са за сравняване и използване на знаците за сравняване). Преброй колко са хората на картинката! Свържи с линии точките около кучето, като спазвай реда на числата от 1 до 10! Попълни числовите фигури на числата от 1 до 10 в зърната на броеничката! Колко цветя нямат пчелички? Колко къщи нямат комини? Изброй класните стаи в коридора и т.н.

Математическа игра „Подреди числата“. Играта е представена в два варианта. Контекстът на играта е да се подредят последователно изучените числа от 0 до 10 върху числов лъч. Прилага се в уроците за затвърждаване на знанията за събиране и изваждане на числата до 10. Ученикът със СОП може да изпълнява и двата варианта на играта самостоятелно или с помощ. *Необходими материали:* магнитна дъска, на която е представен числов лъч с начало – числото 0 и край числото 10 (част от числата във възходящ ред се намират на числовия лъч, а останалите са случайно подредени около него), цветни маркери, модели, зададени от общообразователния учител и ресурсния учител, които работят съвместно в класа. Първи вариант – *Открий липсващите числа и ги подреди на лъча!* Целта е да се открие първо възходящата градация на числата; да се открият последователно тези от липсващите позиции и да се поставят на числовия лъч. Втори вариант: *Свържи с маркер липсващото число с неговото място на числовия лъч!* Ученикът открива последователно липсващите числа и с маркер ги свързва с позицията, която имат на числовия лъч. Подробно се анализира получаването на всяко следващо число от числовия лъч чрез прибавяне на числото 1 ($0+1=1$; $1+1=2$; $2+1=3$;... $9+1=10$). Задачата е подходяща и за следващата глобална тема – *събиране и изваждане до 10.*

Подтема: Събиране и изваждане на числата до 10

Очаквани резултати: Прави опит да илюстрира с практически примери смисъла на аритметичното действие събиране и изваждане на числата до 10. Събира и изважда с числата до 10 с нагледна опора и с помощ от възрастен (при необходимост). Има практическа представа за мерната единица за маса – „килограм“ – знае, че когато сме в магазина, продуктите трябва да се измерят, и затова хората се нареждат на опашка пред касата. Наблюдава и разказва какво се случва с везната, когато върху нея са поставени предмети с различна и с равна тежест (теглилките се накланят или се изравняват). Разпознава кантар и везна като уреди за измерване на тегло. Прави опити да сравнява килограми с помощ от възрастен. Има практически представи за стойността на монетите от 1 стотинка, 2 стотинки, 5 стотинки, 1 лев и 2 лева и банкнотите от 5 лева и 10 лева – посочва монетите и банкнотите, опитва се да ги назовава и да разсъждава какво може да си купи с тях от магазина. Прави опити с помощ от възрастен да извършва действията събиране и изваждане със стотинки и левове.

Нови понятия: килограм, кантар, везна, лев, стотинка.

Методически решения. Препоръчано от практиката:

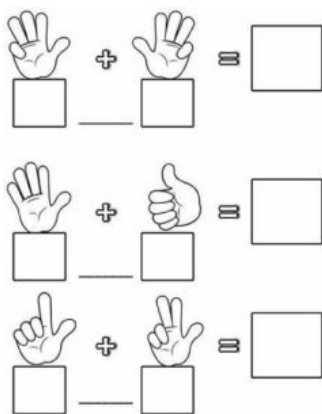
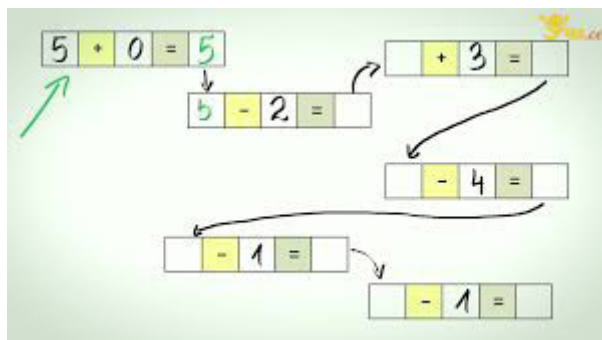
Забавни карти за събиране/изваждане. Играта с карти е предназначена за индивидуални занимания в ресурсния кабинет. Картите нагледно представят процесите събиране/изваждане. На всяка карта има картинки, които ученикът да преброи и да събере/извади. В дясната част са посочени 3 резултата и детето трябва да посочи верния отговор. Картите могат да се изработят лесно от учителите или родителите на ученика.

Метод: „Практическо наблюдение в реална среда“ за формиране на представи за мерната единица за маса – „килограм“. Въпреки че всички деца, малко или много, имат известни представи за измерването на масата на предмети (тъй като всички са посещавали магазин в своето ежедневие), добре би било, малко преди часовете за формиране на новите знания, ученикът със СОП да направи посещение в магазин със своя ресурсен учител. В хранителния магазин най-често се извършва измерване на продукти и стоки. По достъпен начин ресурсният учител насочва вниманието на ученика към: електронните кантари за измерване, които могат да бъдат различни видове (един вид са на щанда, друг – на касата за плащане); тежестта на различните хранителните стоки (кофичката с мляко е лека, но замразеното пиле е по-тежко); етикетите с килограмовите надписи върху хранителните стоки, които трябва да ни ориентират за сумата на парите, с които ще платим; мястото за плащане, преди да излезем от магазина (касата); условията, които трябва да спазваме, когато чакаме да си платим сметката (да не пререждаме, да изчакаме спокойно реда си) и т.н. Практическите наблюдения успешно могат да продължат и в клас. Добре е за урока да се осигурят реални кантари, напр. *домашен кантар за измерване на тегло, домакински кантар за измерване на продукти, кухненска везна*, чрез които учителят може да направи директни демонстрации. Така ученикът ще разбере, че: ако сложим нещо на кантара, ще разберем колко тежи, кантарът ще ни покаже това; ако сложим предмети/обекти с различно тегло на двете везни, те се накланят (по-тежкия предмет накланя везните надолу); ако сложим предмети/обекти, които имат еднакво тегло на двете везни, те не се накланят в нито една от посоките и т.н. За затвърждаване на знанията се препоръчват: примери с видеоуроци, презентации, практически упражнения, задачи за смятане и пр.

Метод: „Практическо наблюдение в реална среда“ за формиране на представи за пари – лев и стотинка. Наблюдението се осъществява в магазин – купуване на продукти. Ученикът със СОП придобива практически умения, свързани с това: кои са действащите български парични единици (лев и стотинка), за какво служат парите, с колко пари можеш да си купиш близалка, сандвич, сок, молив, книжка и т.н. По време на различните методически дейности се формират и затвърждават важни социални умения за ученика със СОП: Трябва да познаваме парите, да смятаме правилно с тях, за да пазаруваме. Можем да вземем нещата, които сме купили от магазина само след като ги платим. Мама и татко работят, за да изкарват парички, с които да си купуваме важни и необходими неща (храна, дрехи и пр.).

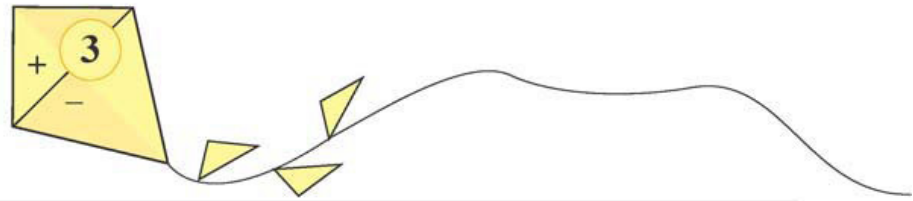
Демонстрация с учениците в класа: При работа с целия клас като група може да се приложи следната математическа игра за обобщаване на знанията по посочената глобална тема. Учителят последователно вика на дъската по един ученик. Играта може да започне с ученик със СОП. След него идва второ дете. Целият клас записва математически създалата се игрова ситуация: $1+1=2$ (учителят обобщава, че на дъската вече има двама ученици). След това идва трето дете. Всички заедно записват новата задача: $2+1=3$. Така последователно стигат до последната задача с действие събиране: $9+1=10$. Важно е участието на ученика със СОП в тази игра за формиране на усещане за съпричастност и екипност. С подобни математически игри се стреми да

се избегне „механичният“ запис на сбор или разлика и да се осмисли пътят, по който се стига до решаване на задачата.

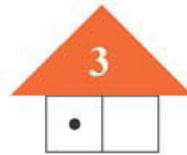

Да запомним!

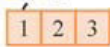
	1+1=2	
	2+1=3	
	3+1=4	
	4+1=5	
	5+1=6	
	6+1=7	
	7+1=8	9+1=10

1.

2.

$2 + 1 = 3$

$1 + 2 = \square$

$3 - 1 = 2$

$3 - 2 = \square$

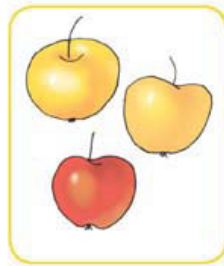
3.

$\square + \square = 3$

$\square + \square = 3$

$3 = \square + \square$

$3 = \square + \square$

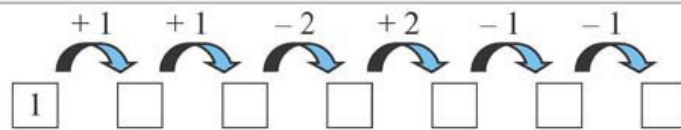
$3 - \square = \square$

$3 - \square = \square$

$\square = 3 - \square$

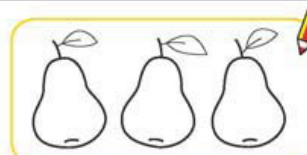
$\square = 3 - \square$

4.

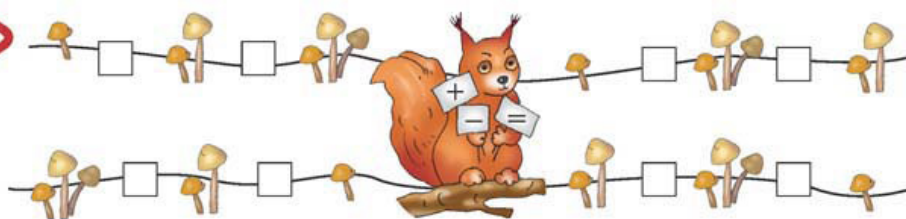
5.

$2 + \square = 3$
 $\square + 1 = 3$

$3 - \square = 1$
 $2 = 3 - \square$

6.

10

Очаквани резултати: Формирани елементарни представи за понятието „десетица“ като сбор от 10 единици. Брой предмети/обекти в групи/множества, които са съставени от 10 елемента. Записва с цифри числата от 11 до 20. Брой до 20 в прав ред, при необходимост – с помощ. Сравнява числата до 20 с нагледна опора и без нагледна опора, при необходимост – с помощ. Разпознава точка и отсечка. Използва чертожна линия за измерване и чертае отсечка по дадена дължина с помощ. Използва правилно чертожната линия. Записва резултата от измерването на отсечка в сантиметри. Познава мерната единица за дължина сантиметър (см) и извършва действията събиране и изваждане с мерната единица сантиметър, при необходимост с помощ.

Нови думи: единица, десетица, едноцифрено число, двуцифрено число, отсечка, линия, измерване, дължина на отсечка, сантиметър, мерна единица.

Примерни методически решения. Препоръчано от практиката:

Учениците със СОП усвояват понятията за десетиците и единиците по-трудно и за по-продължителен период от време. Това не означава, че не успяват да ги осъзнаят добре, а напротив. В резултат на системна практическа дейност и прости примери от личния опит на детето, както и на активно взаимодействие с учителя и учениците, то възприема, разбира и прилага новите знания в следващите уроци. *Игрова дейност.* Целта е чрез игра и манипулиране с познати предмети ученикът да усвоява знания за десетици и единици и стойността на цифровите позиции. Инструкции на учителя: *Направи красив гердан, като нанижеш тези мъниста! Преброй колко са мънистата! Преброй отново мънистата на глас! Мънистата са 10. Числото 10 се пише с две цифри – 1 и 0. Цифрата 0 се записва на второ място в числото, а цифрата 1 – на първо място в числото. Това са две различни позиции – първа и втора. Цифрата 0 се записва в цифровата позиция на единиците (втората), а цифрата 1 е на първо място, т.е. в цифровата позиция на десетиците. Числото 10 се състои от 1 десетица и 0 единици. Числото 10 се записва на дъската/тетрадката, като едновременно с това се прави и проста схема със стрелкички, определящи цифровите позиции.*

Числата 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 и 9 са едноцифрени числа, тъй като се изписват само с една цифра и носят нейното име. 10 е двуцифрено число, защото се състои от две цифри.

В първите уроци за усвояване на понятията за десетици и единици е важно ученикът със СОП да борави с различни предмети – пръчици, кубчета, сламки, топчета, карти, копчета и др., за да получи възможност да „докосва“ новите понятия. На следващия етап реалните предмети се заменят с изображения на хартия или на екран, като се използват прости **схеми за изобразяване на десетиците и единиците** на дадено число. Накрая новите знания се затвърждават чрез боравене с абстрактни цифри и знаци.

Задачи в индивидуален работен лист: *Преброй фигурите и напиши с цифра броят им! Преброй мънистата в нарисваните гердани (12, 14, 16)! Напиши цифрата, определяща броя им! Посочи мястото на десетицата и единицата в числото! Колко са десетиците и единиците в числото 14? и т.н. Разгледай картинката! Какво виждаш? (превозни средства пред светофар – велосипедист, лек автомобил, линейка). Къде се намира автомобилът? (между велоси-*

педа и камиона). Къде се намира камионът? (след автомобила) и т.н. Задачата е за трениране на пространствените представи, имащи отношение към подредбата в редицата на естествените числа и цифровото позициониране на десетици и единици.

Работа със сметало. *Отдели на сметалото 10 топки! Колко десетици и колко единици отдели? Колко десетици и колко единици има числото 15? Какво означава цифрата 1 в числото 13? и т.н.* Добър подход при усвояването на знания и умения за десетици и единици е използване на мрежа с десет полета при представяне на числото 10. С рамката ученикът може да си представи нагледно и числата, по-големи от 10.

Упражнения за сравняване на числата (от 11 до 20): Изпълняват се с нагледна опора и помощ от възрастен или справящ се съученик, при необходимост. Необходимо е да бъдат осигурени по четиридесет предмета – 20 копчета, 20 дървени клечки за кафе, 20 топчета и пр., които ще бъдат използвани за сравняване. *Да сравним числата 12 и 18! (записват се).* Ученикът с помощ групира десетиците и единиците на числата. Отговаря на въпроси: *Колко десетици има числото 12? А колко са единиците? Колко десетици има числото 18? А колко са единиците? По какво си приличат двете числа? По какво се различават двете числа? (по единиците). За да видим кое число е по-голямо, ще сравним броя на единиците. 18 е по-голямо от 12.* Задачата се записва в тетрадката със съответния знак.

Както и при другите ученици, така и при учениците със СОП десетицата се демонстрира много убедително с помощта на 10 пръчици, завързани в едно снопче, както и с български монети и банкноти (десет монети от 1 ст.= 1 монета от 10 стотинки, 1 банкнота от 10 лв.=10 монети от 1 лв.).

Работа по двойки (с участието на ученик със СОП): Учениците разглеждат числова гирлянда с изучените числа, като задават въпроси и отговарят на партньора си: *Посочи и назови числото, което е пред 5, ...което е след 12... което е между 13 и 15, и т.н.*

Групова дейност за изпълнение на практическа задача: Учениците се разделят на групи от по 5 – 6 деца. Задачата е всяка група да изработи гирлянд „Шарени числа“, като спазва последователността на числата от 0 до 20. По време на дейността, учениците изпълняват различни дейности: очертаване, изрязване, оцветяване, промушване и пр. Необходими материали: всяка група трябва да разполага с кръгъл предмет за шаблон, напр. чаша, с която се очертават кръгчетата, цветна хартия, ножица, цветни моливи, перфоратор, с който се правят дупчиците за промушване, и корда или тънко въженце за нанизване на кръгчетата, върху, които са написани цифрите. Накрая с гирляндите може да се украси класната стая.

Работа с интерактивна дъска. Упражнения за броене на числата до 20. Ученикът брои на глас различни изображения, предмети и обекти. Броенето на глас спомага за затвърждаване на наименованията на числата и тяхната последователност. Броенето може да се упражнява и с реални предмети – кубчета, топки, моливи, или върху задачи, разработени на индивидуален работен лист.

Подготвителни упражнения за измерване: Работи се върху индивидуален работен лист, на който са изобразени двойки картини: *Разгледай картините! Кое дърво е по-високо: зеленото или кафявото? Кой стол е по-висок? Коя къща е по-висока? Коя лента е по-дълга? Можеш ли да откриеш сред моливите си един дълъг и един къс молив? Сега подреди тези три молива. Кой е най дълъг?* Преди да се пристъпи към измерване със стандартни мерни единици, е добре

ученикът да се упражнява в измерване с нестандартни, но лесни за използване единици, като моливи, пръчици, кламери и др. Вниманието се насочва към това, че при сравняването на дължина предметите трябва да са подравнени в единия край.

Демонстрация: Учителят демонстрира измерване на различни предмети с нестандартни мерни единици. Показва линейката като уред за измерване и нейните деления, като насочва вниманието на ученика, че разстоянието между всички деления е един сантиметър. Обяснява, че сантиметърът е мерна единица и че с линейката могат да се измерват различни обекти. Показва измерване, след което ученикът изпълнява самостоятелно или с помощ тази дейност, като изискването е да съобщава на глас измерваната дължина и да я записва в тетрадката.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на числата до 20 без преминаване

Очаквани резултати: Извършва аритметични действия събиране и изваждане на числата до 20 без преминаване с нагледна опора и при необходимост с помощ. Формирани елементарни представа за събираемо и сбор. Разпознава геометричната фигура правоъгълник сред други фигури. Посочва страните и върховете на правоъгълника. Затвърждава знанията за геометричните фигури триъгълник и квадрат. Разпознава ги сред други фигури. Посочва елементите им – връх и страна. Формира елементарни знания за точката като връх и отсечката като страна. Чертае геометричните фигури триъгълник, квадрат и правоъгълник, при необходимост с помощ. Решава текстова задача с едно пресмятане от събиране и изваждане, при необходимост с помощ.

Нови думи: събираемо, сбор, правоъгълник, страна, връх, текстова задача.

Примерни методически решения. Препоръчано от практиката:

Индивидуална работа върху задачи за събиране и изваждане на числата до 10. Целта на задачите е да затвърдят знанията на учениците със СОП за действията събиране и изваждане, знанията за десетицата, както и да развиват уменията им да представят двуцифрените числа като сбор от десетици и единици и обратно. Задачите се изпълняват с ресурсен учител. Те са разработени на индивидуален работен лист и са цветно онагледени: *Преброй жълтите цветя! (12) Преброй червените цветя! (5) Колко общо са цветята? (12+5=17) Определи десетиците и единиците на числото 17! Преброй момчетата! (11) Преброй момичетата! (8) Колко общо са децата на детската площадка? (11+8=19) Определи десетиците и единиците на числото 19! Ако към 10 дини прибавим още 2 дини, колко дини ще имаме? Нареди на сметалото 14 топки! После махни 2 от тях. Колко останаха? И т.н.* При решаването на задачите е подходящо да се използва сметало или други помощни материали, които подпомагат дейността на ученика. Използване на *таблица* за запис на десетиците и единиците на числата. Практиката показва, че тези таблици са особено ефективни за учениците със СОП.

Обяснение чрез визуализация (постер или презентация) за усвояване на новите понятия – събираемо и сбор. *Да преброим камбанките на елхата! (12). Да преброим коледните топки на елхата! (6). Колко са общо коледните играчки на елхата? (18)* Учителят прави запис на задачата на дъската: $12+6=18$. Насочва вниманието на ученика, че резултатът няма да се промени, ако смени местата на числата: $6+12=18$. *Кои числа събираме? (12 и 6) Числата, които събираме, се наричат „събираеми“. Резултатът, който получаваме при събирането, се нарича „сбор“.* Добър похват за запомняне от ученика е графично представяне на събираеми и сбор. Новите понятия се затвърждават с многократни примери и повторения.

Математическа игра „Банка“. Играта е представена в три варианта. Контекстът на играта е изучаване на действията събиране и изваждане без преминаване на десетицата. Използва се за наблюдение, сравняване, пресмятане (събиране и изваждане) на числата до 20 без преминаване. Прилага се в уроците за затвърдяване на знанията за събиране и изваждане до 20 без премина-

ване. Ученикът със СОП може да изпълнява и двата варианта на играта самостоятелно или с помощ. *Необходими материали:* изрязани изображения на банкноти и монети от приложението към учебната тетрадка по математика. *Първи вариант – Банката пчели:* Ученикът със СОП ще бъде в ролята на касиер в банка. Той ще събира банкноти от учениците. Всички операции в банката ще бъдат записвани с числови изрази. Банката стартира със сума от 10 лв. Когато първият клиент (ученик) внесе 1 лев в банката, на дъската учителят ще запише $10+1=11$ лв. Следващ ученик внася в банката още 1 лв. Така всички последователно записват тези действия до последния пример $19+1=20$ лева. *Втори вариант: Банката губи:* Ученикът със СОП отново ще бъде в ролята на касиер в банката. При този вариант стартът ще бъдат 20 лв. Учениците ще взимат последователно един след друг по 1 лев от събраната сума. Респективно, на дъската ще бъдат записани примери с действие „изваждане“: $20-1=19$; $19-1=18$; $18-1=17$... *Трети вариант: Банката и пчели, и губи.* Банката стартира, напр. с 10 лв. Учениците ще могат чрез игровия елемент тук да записват и решават примери със събиране и изваждане до 20 без преминаване. Под контрола на общообразователния и ресурсния учител, които работят заедно в часа, едни ученици ще взимат пари от банката (действие *изваждане*), а други ученици ще слагат пари в банката (действие *събиране*). Всичките ситуации ще имат числов израз на дъската и в тетрадката на учениците.

Практическа дейност: Разпознаване на геометричните фигури квадрат, триъгълник, кръг, правоъгълник сред други фигури. Изрязване, оцветяване, апликиране. За целта по-големи различни геометрични фигури се разполагат/рисува върху картон сред други фигури, с възможност за оцветяване и изрязване. Оцветените и изрязани геометрични фигури се залепват върху по-малък лист за апликиране на други фигури по шаблон – лодка, къща, автобус и др. *Необходими материали:* картон с нарисувани цветни фигури, цветни моливи, ножичка, лепило, малки картонени листи с шаблони за апликиране.

Видео урок. Чрез забавна анимация ученикът със СОП усвоява по достъпен начин знания за страните и върховете на правоъгълника, квадрата и триъгълника. Наблюдава как се чертаят геометричните фигури в квадратна мрежа и прави самостоятелни опити за чертаене, като използва правилно линия и молив.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на числата до 20 с преминаване

Очаквани резултати: Извършва аритметични действия събиране и изваждане с преминаване с нагледна опора и помощ при необходимост. Формирани елементарни представи за умаляемо, умалител и разлика. Прави проверка на изваждане със събиране с нагледна основа и помощ при необходимост. Познава мерната единица за време *час* и нейното означаване. Прави опити да определя времето по часовника в „кръгли“ часове. Прави опити с помощ да съставя текстова задача с едно пресмятане по илюстрация.

Нови думи: час, умаляемо, умалител, разлика.

Методически насоки от практиката. Препоръчано от практиката:

Ученикът със СОП усвоява действията събиране и изваждане (в т.ч. и събиране и изваждане с преминаване) според своите конкретни възможности. Системното решаване на интересни и разнообразни задачи с нагледна опора ще поддържа неговото внимание и ще развива важни уменията, които са основа/база за обучението му в по-горните класове. В планиране на задачите по математика учителите трябва постоянно да акцентират върху връзката между събиране и изваждане, както и това да подберат и приложат най-подходящият за ученика със СОП алгоритъм за изваждане при изпълнение на математическите действия.

Упражнения за трениране на усвоени знания и умения – диференцирани задачи от индивидуален работен лист: *Напиши едноцифрените числа, които познаваш! Сравни и постави знак за >, <, =. : $7 > 2$; $5 > 3$; $17 < 6$; $2 < 9$; $19 = 19$; $11 < 20$ и т.н. Попълни мънистата! (в някои от 20-те нарисувани кръгчета са написани цифри – 1, 11, 15, 16, а празните кръгчета) мъниста се попълват от ученика с числата, които липсват. Групирай обектите и ги сравни! Реши задачите: $5 - 2 = ?$; $8 - 4 = ?$; $1 + 3 = ?$; $6 - 2 = ?$; $14 - 4 = ?$; $16 - 6 = ?$; $10 + 3 = ?$ и т.н. Определи десетиците и единиците на числата: 12, 20, 16, 18, 11 и т.н. Запиши десетиците и единиците в таблица! и др.*

Математическа игра: Играта „Банка“ може да бъде приложена с идентичен игров подход както при представянето и в 4-тата Глобална тема „Събиране и изваждане на числата до 20 без преминаване“. Разиграните ситуации се математизират посредством цифри и знаци ($7 + 4 = 11$; $7 + 5 = 12$; $7 + 6 = 13$; $11 - 2 = 9$; $11 - 9 = 2$ и т.н.)

Групова работа: Класът се разделя на 4 групи (4 екипа) от по 6 ученици. Всяка група получава по три работни листа със задачи за броене, пресмятане и сравняване. Дидактичната цел е затвърдяване на знанията от пета глобална тема от учебната програма по математика за първи клас. Предвидени са и по-лесни варианти на задачите, за ученици със СОП или за други деца, които се справят по-бавно в сравнение с другите. Задачите от *първия работен лист* са 4 на брой. При първата задача учениците изваждат едноцифрено число от двуцифрено с разлика едноцифрено ($11 - 9 = 2$, напр.) Случаите са групирани така, че да се използват придобитите знания за събиране на едноцифрени числа, т.е. рационално да се използва връзката между събиране и изваждане. Следващата дейност е решаване на задачи за намиране на неизвестен компонент

на операцията изваждане ($11-?=2$; $11-?=3$; $11-?=4$; $11-?=5$; $11-?=6$; $11-?=7$; $11-?=8$; $11-?=9$). В трета задача учениците решават задачи за намиране на неизвестен компонент на операцията събиране ($9+?=11$; $8+?=11$; $7+?=11$; $6+?=11$; $5+?=11$; $4+?=11$; $3+?=11$). В четвъртата задача учениците измерват дължини на двойка отсечки, чиито цифрови изображения са числа, сборът на които изисква пресмятане с преминаване в реда на десетицата ($9\text{ см} + 5\text{ см} = 14\text{ см}$). Задачите от *втория работен лист* също са 4. Учениците събират и изваждат с преминаване на десетицата, записват, чертаят и сравняват. Всеки пример е представен от по две двойки отсечки, които трябва да се сравнят. Учениците записват дължината на отсечките от двойките и поставят знак: „<“, „>“ или „=“. Чертаят отсечка по дадена дължина. Работят с чертожни инструменти. Ученикът със СОП работи с адаптирани чертожни инструменти. На *третия работен лист*: задача за работа с монети от индивидуалния дидактичен материал. Учениците определят сбора от монетите в конструирани множества по указание на общопрактикуващия и ресурсния учител, които работят заедно в часа. Учениците разделят група монети в двойки множества и ги сравняват: $2+9=11$ ст. в едната група монети; $3+8=11$ ст. в другата група монети. В края на задачата учениците поставят знак: „<“, „>“ или „=“ ($11\text{ ст.} = 11\text{ ст.}$).

Обяснение, придружено с демонстрация. Учителят обяснява по достъпен начин на ученика със СОП алгоритъма за изваждане с преминаване. В основата на уменията стоят знания, свързани с: изваждане на едноцифрени числа от 10, изваждане на едноцифрено число от двуцифрено, чийто брой на единиците е равен на едноцифреното число, напр. $14-4=?$, $19-9=?$, представяне на едноцифреното число като сбор от две части по различен начин, напр. $6=3+3$, но и $6=5+1$. Демонстрацията се извършва с помощта на ученическо сметало. *Ще ти покажа как се решават задачи като тази $11-9=2$. 11 е двуцифрено число. Определяме десетиците и единиците на числото: 1 единица и 1 десетица. На първия ред на сметалото представяме десетицата – изброяваме 10 топчета, на втория ред на сметалото представяме единиците – изброяваме едно топче. 9 топчета отнемат от първия ред – от десетиците. Остава 1 топче. На втория ред има още едно топче. Събираме ги и стават две топчета. Значи разликата е 2. $11-9=2$. Действието може да се онагледят с видео и анимация.*

Занимателни игри за смятане: „Торбички за броене“. За торбички могат да се използват самозалепващи се пликкове, които се пълнят с малки предмети за броене – топчета, стотинки, бобени зърна, бонбони, малки играчки и пр. Инструкцията е проста: *Познай колко предмета има в торбичката, като ги изброиш!*

Презентация. Ресурсният учител подготвя предварително презентация, която може да представи пред всички деца в класа или само пред ученика със СОП в ресурсния кабинет. Съдържанието на презентацията цели да запознае ученика с часовника „...на часовника са изписани числа от 1 до 12. Те ни показват колко е часа. Часовникът има две стрелки – малка и голяма. Малката показва часовете, напр. когато голямата стрелка сочи 12, а малката 6, часът е 6. Това е кръгъл час. Записва се по този начин – 6 ч. Преместването на стрелката от едно число до друго отброява един час... и т.н. Важно е за практическите занимания ученикът да борави с реален часовник или макет. В процеса на работа той разбира, че има различни видове часовници – ръчни, стенни, електронни, будилници.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Числата 10, 20, 30,... 100. Събиране и изваждане с тях

Очаквани резултати: Посочва и назовава числата 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100. Брои по десетици с помощ при необходимост. Сравнява числата и извършва с тях действия събиране и изваждане с помощ. Познава банкнотите 10, 20, 50 и 100 лв. и монетите от 20 ст. и от 50 ст. Решава елементарни текстови задачи.

Нови понятия: десетица; монети; банкноти; мерни единици.

Примерни методически решения. Препоръчано от практиката:

Учителят демонстрира нагледно образуването на „цели“ десетици до 90 и стотицата. „От 10 единици се образува нова бройна единица – десетица“. **Практически упражнения:** ученикът отброява 10 пръчици и образува снопче от 1 десетица, след това отброява още 10 пръчици и образува друго снопче с 1 десетица и т.н. Две десетици пръчици образуват числото двадесет. Пишем 20. Числото 20 е сбор на 2 десетици. Числото 20 е двуцифрено. Ученикът записва 2 десетици = 20; 3 десетици = 30 и т.н. Нареди на сметалото 20 топки; 30 топки; 60 топки. Кое число ще запишем? В процеса на усвояването на знанията за „делите“ десетици положителен ефект има съпоставянето на числата 1 и 10; 2 и 20; 3 и 30; и т.н. Добре е пред ученика да има таблица подобна на тази:

1 дес.	2 дес.	3 дес.	4 дес.	5 дес.	6 дес.	7 дес.	8 дес.	9 дес.	10 дес.
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
десет	двадесет	тридесет

Тази таблица се анализира и служи като помощен нагледен материал на ученика със СОП при усвояването на числата 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100. Могат да се използват и други упражнения. Ученикът да подреди и да сравни едноцифрено със съответното двуцифрено число едно под друго, да запише пропуснатото число върху числова редица, да оцвети 2 колонки по 10 квадратчета и др. Учениците със СОП често се затрудняват при прочитане на целите десетици – например четиридесет, петдесет и т.н. Може да се използва разделянето на думата на съставните ѝ части (например четиридесет на четири и десет) и чрез демонстрация с дидактичен материал да се изяснят термините. Броенето по десетици е добре да се използва във всеки урок. Може да се започне с броене на единици и „цели десетици“ в прав и обратен ред; да се припомни получаването на тези числа. Учителят индивидуализира задачите за броене според възможностите на ученика. „Брой до 100 по десетици“, „Брой от 40 до 90“, „Брой в обратен ред от 50 до 10“ и т.н.

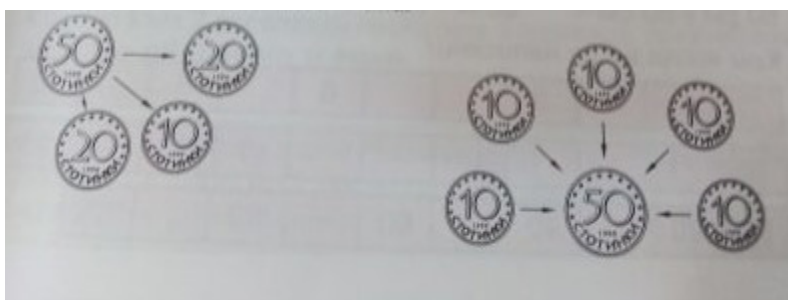
Индивидуална задача: *Отмери с метър: 50 см въженце; 70 см конец; 100 см конец!*

При изучаването на „делите десетици“ до 100 се използва и сравняването, например числото 30 е по-голямо от числото 20 с една десетица; 30 е по-голямо от 3; 3 е по-малко от 30; 3 дес.>2 дес.; 2 дес.<3 дес. Ученикът сравнява числата не само по количествената им характеристика (абстрактно), но и по реда им в написаната числова редица.

Практическа задача: Представи числото 30 от снопчета пръчици. Ученикът записва в тетрадката числото 30. Представя се от снопчета пръчици и числото 20. Учителят поставя задача да се намери сборът на тези две числа, като поставя знака за събиране. Действието събиране ($30 + 20$) се онагледява практически, като към 3 десетици се прибавят двете десетици. Преброяват се получените десетици и се записва числото 50. Ученикът записва числата едно под друго. Практиката показва, че подреждането на числата едно под друго спомага за усвояване на мястото на десетиците и единиците в двуцифрените числа. Позиционното записване на цифрите в числата може да се усвои, като се провеждат различни упражнения. Например „Подчертай само единиците“, „Прочети само десетиците“, „Оцвети десетиците в червено, единиците в синьо“ и др.

Изваждането на десетици се демонстрира пред ученика с пръчици. Добре е да се прочете на глас от ученика записът на задачата от учебника или дъската. Подходящ дидактичен материал са ѝ монетите от 10 стотинки. В урока могат да се използват таблиците, в които са отделени в колони десетиците и единиците, таблиците с умаляемо, умалител, разлика. Вниманието на ученика трябва да се насочва към използване на взаимовръзките между двете действия събиране и изваждане, да се използва рационално възможността за проверка на действие изваждане с действие събиране. Знанията за събиране до 10 са в основата на тези задачи ($40 + 30 = 70$; 4 дес. + 3 дес. = 7 дес.)

Запознаването на учениците със СОП с банкноти и монети става в процеса на практическа дейност. Могат да се използват модели на пари, да се сравняват монети и банкноти, например монета от 20 стотинки и банкнота от 20 лева; монета от 50 стотинки и банкнота от 50 лева и т.н. Необходимо е ученикът да разбере, че всяка монета и банкнота може да се „раздробява“ на по-малки. Раздробява монетите така:

При решаването на текстови задачи е добре задачите да бъдат подбрани така, че действието да може да се демонстрира пред ученика с помощта на дидактичен материал. Ако задачата е с изваждане, се извършва и проверка.

Работа по двойки: Учениците влизат в ролята на „учител“ и „ученик“. „Учителят“ диктува кои числа трябва да напише „ученикът“. Ако сбърка, „ученикът“ поправя грешката с и пише вярното число три пъти в тетрадката си. След изтичане на определеното време учениците сменят ролята си. Целта е учениците да затвърдят знанията и уменията си за четене и писане на числата до 100.

Математическа игра „Постави нулата“. Играта е представена в два варианта. Контек-

стът на играта е ученикът със СОП да се включи в урока при решаване на задачи със събиране и изваждане на двуцифрени числа до 100. Използва се за наблюдение, сравняване, писане, пресмятане. Прилага се в уроците за затвърждаване на знанията за събиране и изваждане на числата 10, 20, 30...100. Ученикът със СОП може да изпълнява и двата варианта на играта самостоятелно или с помощ. *Необходими материали:* магнитна дъска, магнитни цифри, модел на задачи със събиране и изваждане на двуцифрени числа с цифра на единиците нула, зададени от общообразователния учител и ресурсния учител, които работят съвместно в класа. Първи вариант: *Постави нулата при действие събиране!* На дъската учителят с помощта на магнитни цифри е записал задача с действие събиране. Задачата е представена на дъската с двете събираеми и техния сбор с цифра на десетиците нула ($20 + 30 = 50$). Съвсем съзнателно двете нули в реда на единиците при събираемите не са сложени, така че нейният вид е $2 + 3 = 50$. Целта е ученикът със СОП да постави нулите така, че да се получи вярно равенство. Втори вариант: *Постави нулата при действие изваждане!* На дъската учителят с помощта на магнитни цифри е записал задача с действие изваждане. Задачата е представена на дъската с умаляемото, умалителя и разликата с цифра на десетиците нула ($50 - 30 = 20$). Съвсем съзнателно двете нули в реда на единиците при умаляемото и умалителя не са сложени, така че нейният вид е $5 - 3 = 20$. Целта е ученикът със СОП да постави нулите така, че да се получи вярно равенство.

Използвани методи, форми, средства на преподаване по учебния предмет математика: беседа, обяснение, указание, наблюдение, упражнение, демонстрация, онагледяване, индивидуална работа, работа в група, работа с учебник, повторения и затвърдяване, анализ и обобщение, работа по двойки, практически дейности, обратна връзка, оценка на дейностите, похвали и поощрения, емоционално-игрови моменти, междупредметни връзки; сметало, бодливо сметало, пръчици, цветни моливи, флумастери, метър, дидактични фигурки, модели на пари (при нужда – тренажори за писане с молив и химикал, адаптирана ножица и др.).

Адаптиран план на урок – математика

Учебен предмет: *математика*

Клас: *първи*

Име на ученика: *К. В.*

Тема на урока: *Число и цифра 4*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел и задачи на урока за ученика: Изграждане на първоначална представа за числото 4 и цифрата на числото 4: да разпознава цифрата на числото сред другите цифри, които познава до момента. Да я посочва и пише печатно, като повтаря по модел. Да я моделира с пластилин/глина.

Основно съдържание на урока за ученика:

Упражнения за актуализиране на уменията за работа с числата до три (4 – 5 упражнения) – броене в прав ред до 3, определяне броя на елементите на множества с 1, 2 и 3 елемента, писане на цифрите на числата до 3, сравняване на числата до 3, задачи за събиране и изваждане до 3 с нагледна опора – сметало, пръчици, топчета.

Задачи за нови знания: схематично представяне на мястото на числото 4 в редицата на естествените числа; разглеждане на илюстрации с четирите сезона за въвеждане в темата; обсъждане на сюжетни картини с цел определяне броя на предметите/обектите; писане на печатната цифра 4 и плавно преминаване към изписване на ръкописната цифра чрез повторение и писане по пунктир; броене с използване на конкретни предмети; моделиране на цифрата с моделин, глина, кинетичен пясък.

Методи на преподаване на основното съдържание: обсъждане, обяснение, работа в групи, индивидуална работа, работа с учебник и учебна тетрадка, упражнения, задачи, игри, визуализация с постер, работа с таблет – използване на инструмент за рисуване в програмата Paint – Рисуване на „Веселите цифри“, схеми и графики.

Времево разпределение: Фиксиране на 5-минутна почивка между упражненията за актуализиране на старите знания и задачите за нови знания и умения. Индивидуална работа върху задачи от индивидуален работен лист с помощта на ресурсен учител – 10 мин., работа в група – 10 мин. Включване в работата на класа върху задачи от учебника и учебната тетрадка, достъпни за възможностите на ученика със СОП.

Групова дейност в класната стая: Учениците се разделят на групи за играта „Пазарувам плодове за учителката“. Първата група ученици подготвят ябълки за магазина, втората група – круши, третата – череши. Подготовката се осъществява чрез изрязване на картинки от предварително подготвени листове с плодове и залепване на парченце тиксо на гърба на изрязаната картинка. Плодовете са с различна големина и цвят. Ресурсният учител „подрежда“ плодовете в импровизиран магазин (пространството в класната стая). Учителят избира какво да си хапне: Мишо, искам голямата червена ябълка, която е до жълтата круша... червената черешка, която е

зад малката зелена ябълка... жълтата ябълка, която е вляво от жълтата круша, и т.н.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- умения за работа в група – спазване на правила, редуване в играта;
- умения за осъществяване на позитивни контакти с връстниците;
- увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи и инструкции;
- умения да слуша и да помага на другите деца;
- умения за ориентиране в пространството.

Междупредметна връзка: български език и литература, околна среда, изобразително изкуство, информационни технологии.

Дейност на ресурсния учител или друг специалист в урока: Ресурсният учител участва в разработването на задачите и упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и следи за коректното изпълнение на задачите по време на индивидуалната работа. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на общообразователния учител планира и подготвя дидактичните материали и помощни средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: таблет, предмети за броене, пластмасови и дървени цифри, листове с картинки на плодове за изрязване, сметало, моделин/глина/кинетичен пясък за моделиране, лесни ножички, лепило/тиксос, напръстник, тренажор за писане, ограничител за писане.

Речник на новите думи

- число 4, цифра на числото 4;
- горе, долу, на, върху, пред, зад, по средата, вляво, вдясно, вътре, вън;
- сравняване: по-голямо, равно, по-малко, толкова, колкото;
- знаците „>“, „<“, „=“;
- първи, последен.

Домашна работа: Да изброи, оцвети и обозначи с точната цифра броя на предметите. Задачите са 3 на брой, представени на разграфен и онагледен индивидуален работен лист.

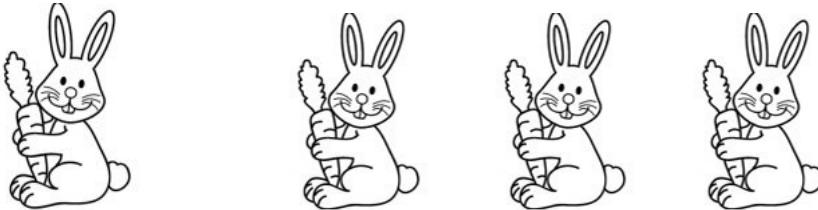
Индивидуален работен лист

Тема на урока: Число и цифра 4

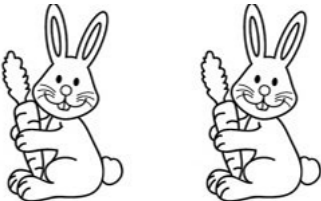
Задача 1. Преброй гъбките в трите картинки правилно!

Задача 2. Определи броя на зайчетата в трите групи и напиши цифрата!

.....

.....

.....

Задача 3. Реши задачите!

$$\begin{array}{lll} 1+2= & 2-1= & 3-0= \\ 0+2= & 2-0= & 3-1= \\ 2+2= & 2-2= & 3-2= \end{array}$$

Задача 4. Напиши цифрата на числото „4“ печатно.

.....

Околен свят

Очаквани резултати:

1. Описва себе си, своите интереси и любими занимания. Знае своите три имена и адрес. Може да разкаже за това: какво обича да прави в свободното си време; кои са предпочитаните от него храни; с кого обича да играе; коя е любимата дреха, играчка, домашен любимец и т.н.

2. Разказва за своето училище. Знае името на училището. Разпознава сградата на училището си и я описва – дали е малка, или голяма; в какъв цвят е боядисана; има ли двор; голям или малък е той; има ли в двора спортна площадка; какво има на площадката; далече или близко е училището от дома му и пр.

3. Изброява с помощ от възрастни хората, които работят в училището – учители, директор, медицинска сестра, пазач/охранител, хигиенист и пр. Описва с помощ труда на хората в училището: учителите обучават учениците; директорът ръководи училището; медицинската сестра се грижи за здравето на учениците; пазачът охранява училището; хигиенистите се грижат за чистотата на сградата.

4. Посочва свои отговорности в училище: да не закъснява за училище; да пази чисти: училището, класната стая, училищното обзавеждане (учебни маси, столове, библиотечни шкафове, учебни табла, техника) и пр. Да пази личните си вещи.

5. Може да разкаже какво прави в часа и в междучасието с кратки изречения и насочващи въпроси от учител. Изразява предпочитание към приятел от класа.

6. Формира умения за правилно поведение в час и в междучасие според собствените възможности. Спазва правила за културно поведение в училището – поздравява, благодари. Използва думата „моля“.

7. Формира умения да разбира и спазва утвърдени и приети правила за поведение на класа – по време на час и в междучасие.

8. Формира елементарни умения за права и отговорности. Всеки има право: да учи; да има приятели; да получава помощ, когато е необходимо. Никой няма право да ме удря или обижда. Аз имам отговорност да се държа добре с другите; да помагам вкъщи; да подреждам стаята си и да я поддържам чиста; да подреждам нещата си на чина; да помагам при почистването на класната стая.

9. Изброява членовете на своето семейство. Разбира мястото си в семейството. Взаимодейства с възрастни. Разбира настроението им и причините, които го пораждат. Изразява привързаност към семейството си. Изброява неща, които обича да прави със семейството си: да ходи на почивка; да гледа филм; да празнува празници; да се срещат с роднини и приятели и пр.

10. Посочва свои отговорности в семейството: да пази чиста стаята си; да помага вкъщи; да не се кара с членовете на семейството си; да търси и предоставя помощ при необходимост е пр.

11. Дава примери за опасни ситуации, които могат да настъпят в училище или вкъщи: ако бяга силно, може да се спъне и да падне; ако пипа печката без позволение, може да предизвика пожар; ако остави чешмата отворена, може да предизвика наводнение; ако излезе сам от вкъщи, може да се изгуби; ако се катери по дърво и ограда, може да падне и пр.

Нови понятия: семейство, училище, сграда (*училищна сграда, жилищна сграда*), класна стая, ресурсен кабинет.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Беседа на тема „Моето училище“. Чрез предварително подбрани и насочващи въпроси от страна на общообразователния педагог или ресурсния учител ученикът прави опити да разказва за своето училище. Беседата е подкрепена със снимки, подготвени от ресурсния учител, които ученикът може да разглежда на хартия или на екрана на таблета, компютъра, телефона. Снимките са на: сградата на училището, на училищния двор и спортната площадка, на класната стая, на лекарския кабинет, на учениците от класа, на директора, на медицинското лице. Целта на беседата е да: мотивира детето да посещава училище, формира интерес към ученето, развива уменията да разказва, обогатява речника, развива комуникативни умения.

Разказ по илюстрация от учебника или по специално подготвен нагледен материал за целта. На картината са изобразени различни предмети и пособия. Ученикът трябва да ги назове, да каже на кого са и за какво служат. Напр. „ученическа раница“... ползва се от ученика... служи за учебните материали и пособия на ученика: учебници, тетрадки, моливи и т.н.

Обяснение: Учителят разказва на ученика за опасни ситуации, които могат да възникнат у дома или в училището при непредпазливо поведение: *Не трябва да се пипат без разрешение: електрически уреди, защото могат да предизвикат пожар вкъщи; остри предмети, защото може да се порежеш или нараниш; почистващите препарати на мама, защото са отровни; лекарствата, които приличат на бонбони и дъвки, защото са опасни. Докато се храним, не трябва да тичаме или да се смеем, защото можем да се задавим. В училището не трябва да бягаме по коридора, защото можем да се спънем и да паднем или да бутнем друго дете.* Обяснението на учителя може да бъде придружено с презентация или видеоурок по темата.

Подреждане на пъзел – Моето семейство; Моето училище.

Игра „Екскурзовод“. Учителят е екскурзовод, а учениците са туристите, които искат да разгледат всички места в училището и да се запознаят с хората, които работят в него. Екскурзоводът изненадва „туристите“, като ги води на интересни места в училището, напр. в кабинета по биология, в който се обучават по-големите ученици и в който могат да разгледат интересни макети, табла, картини и пр.

Групова работа на тема „Сами да предложим правилата на нашия клас, които всички ще спазваме“. Класът се разделя на три групи. Поради възрастовите особености на учениците и липсата на достатъчно опит да работят самостоятелно в група, групите се ръководят от общообразователния учител, училищния психолог и ресурсния учител. В тях се обсъжда: предложенията за правила; как да изглеждат (символи, рисунки, знаци); мястото, на което да бъдат поставени в класната стая, и пр. След определеното време за дейността идеите се представят пред целия клас. Приемат се след обсъждане.

Задачи и упражнения, разработени на *индивидуален работен лист:*

- *Огради с червен цвят предметите и пособията, с които си служи ученикът:* раница, чин, тетрадка, гумичка, учебник и пр., *със син цвят – предметите и пособията, с които си служи учителят:* учителско бюро, дневник, показалка и пр., *със зелен цвят – предметите и пособията, с които си служи хигиенистката:* метла, прахосмукачка, кофа и пр.

Забележка! Подобно упражнение може да се изпълни и с интерактивна дъска, като се използва инструмент **молив**. Дейността се изпълнява с помощ от учител. Нивото на подкрепа за

ученика със СОП е в зависимост от неговите възможности да работи с инструмента.

• *Намери и покажи коя сграда е на училище!* За целта е необходимо да има подготвен лист с различни сгради, очертани с контур. *Нарисувай училището – рисува по контура. Оцвети сградата на училището с цвят по желание!*

Очаквани резултати:

1. Назовава името на държавата, в която живее – България. Назовава името на селището, в което живее. Знае дали е град, или село. Може да каже дали има река, планина или море в близост до родното селище.
2. Изброява самостоятелно или с помощ от учител някои обществени и природни обекти по пътя от дома да училището – магазин; детска площадка; детска градина; кино; музей; парк; езеро и пр.
3. Знае, че трябва да бъде внимателен, когато се движи по улиците. Познава светофара и знае кога трябва да пресече улицата/булеварда. Посочва местата, по които се движат колите (платното); пешеходците (тротоарите); велосипедистите (велосипедни алеи).
4. Разбира защо улиците трябва да са чисти (*за да сме здрави*). Изброява дейностите, свързани с опазване на чистотата на улицата: отпадъците се изхвърлят в контейнери за боклук, а не на улицата. Не се стъпва по цветните алеи и цветята не се късат. Формира умения за разделно събиране на отпадъци.
5. Дава примери за дейности, свързани с опазване на природата: Когато сме в планината на пикник или на разходка, трябва да събираме своите отпадъци и да ги изхвърляме на определените места за целта (контейнерите в града). Трябва да пазим чисти зелените полянки, реките и морето.

Нови понятия: родина, роден край, селище.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Групова работа с класа. Учениците слушат химна „Мила Родино“. Текстът на първия стих е написан на дъската или представен с мултимедийна презентация. Вниманието на учениците се насочва към текста и картата на България. „Горда Стара планина“ – показва се на картата. *Това е най-дългата планина в България, която стига чак до Черно море. Цветът, с който се оцветява, е кафяв, а на морето – син. Има ли друго, което е оцветено в синьо на картата? (реките). В песента се пее и за Пирин. Това е най-красивата планина в нашата родина (показ). Тракия е най-обширната и равна част в България. Нарича се низина. Оцветена е в зелено. Над Стара планина също е много зелено, защото тук се намира Дунавската равнина. Защо се нарича така? Да погледнем над нея. Какво виждате? Една синя лента – това е река Дунав. Тя, подобно на Стара планина, стига (се влива) до морето. Ето, това е нашата родина България. Малка, но красива! Имаме си всичко: и реки, и планини, и равнини, и море. Дава се възможност на ученика със СОП на покаже и назове обсъжданите в беседата обекти. Получава помощ с насочващи въпроси от учителя.*

Беседа на тема „Моето родно място“. *България е нашата родина, а как се казва селището (град, село), в което живееш? Каква е разликата между град и село? Минава ли река? Ако да, как се казва? Наблизо има ли планина? Ако има – знаеш ли името ѝ? Можеш ли да кажеш името на улицата и номера, на който живееш? В блок или в къща? Ако е блок – на кой етаж? Ако е в къща – имате ли двор? Какво има на двора? Как помагаш вкъщи? За какво полагаш грижи?*

Индивидуална задача: *Нарисувай къщата на твоите мечти!* Прави се кратка беседа, в която ученикът със СОП дискретно се насочва от учителя: как да нарисува къщата; къде да разположи обектите, които иска да включи: дървета, цветя, облаци, слънце. Беседата може да започне със стихотворение, познато от детската градина – „*Родна стряха*“ от Ран Босилек.

Беседа на тема „Правила за движение по улиците“: *Твоето училище близо ли е до дома ти? Как стигаш до него? (пеша, с кола, с автобус).* Повтарят се изучените вече правила за движение на пешеходците по улицата. Припомнят се знаците: *пешеходна пътека, Внимание, деца!, цветовете на светофара.* Припомнят се правилата за пресичане на улица със светофар и на зебра. Ученикът със СОП разглежда илюстрации по темата, рисува, оцветява, апликира.

Групова работа: Децата изработват схема на пътя от къщи до училище. Използват снимки или надписи с обекти и по-известни обществени сгради в близост. Ученикът със СОП изпълнява задачата подкрепен от ресурсния учител, който предварително е подготвил: необходимия снимков материал или надписи; помощни средства и други учебни материали, необходими за груповата задача. Дейностите, подходящи за него, са: залепване, оцветяване, назоваване на обществени обекти и сгради по картина и т.н.

Очаквани резултати: Разпознава, назовава и описва основните характеристики на сезоните – промените, които настъпват в природата през различните годишни времена (времето, растенията, поведението на животните). Изброява правила за поведение сред природата и ги спазва.

Нови понятия: сезон; природен календар.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа на тема „Сезони“. Беседата за различните сезони е с различно съдържание, но рамката е една и съща. Подкрепя се с предварително подготвен богат снимков материал, мултимедия, снимки, подготвени от децата и ресурсния учител. Така се актуализира миналия опит на ученика със СОП. Описват се промените в природата (растения и животни), облеклото през определения сезон, трудът на хората. Много често ученикът със СОП, както и другите деца, свързва сезоните с определен празник: *зима* (Коледа; Нова година; подаръци; зимни игри); *пролет* (Кукери; Баба Марта; мартенички; Великден; великденски яйца); *лято* (ваканция, море, планина); *есен* (започва учебната година) и пр. Беседата се разработва за съответния сезон с кратки въпроси, обвързани с личните преживявания на ученика.

Разказ по предложена от учителя картина или илюстрация от учебника. Напр. сезон зима – „Зимни игри“. Вниманието на ученика се насочва към предметите и обектите в картината. Динамиката на сюжета позволява да се даде воля на детската фантазия. Ученикът със СОП трудно съставя самостоятелен разказ и затова има нужда от конкретни насочващи въпроси: *Какво правят децата на картинката? С какво са облечени? Защо имат шал, шапка, яке? Пързалия ли си се с шейна/ски? От какво децата правят снежен човек? Знаеш ли песента „Шаро и първият сняг“? Хайде да я изпеем!* (включват се всички деца).

Игра „Аз познавам сезоните“. Цел на играта: Разпознава характерните промени през различните сезони. *Необходими материали:* 4 бр. големи картони; цветни листове; цветни картони; лепила; ножици; цветни моливи и флумастери; гланцови блокчета; памук. Децата от класа се разделят на четири групи. Пред всяка група има картон, на който е залепено голо дърво със стъбло и клони. Пред децата има картинки на животни, растения плодове. Всяка група избира листче, на което пише определен сезон. Според сезона децата трябва да украсят дървото, като използват различни техники от рисуване и апликация. След това е необходимо да изберат подходящите картинки, съответстващи на сезона, по който работят. След приключване на задачата всяка група трябва да представи пред всички деца от класа своя проект и да аргументира избора на картините, които са използвани.

Обяснение: Учителят разказва за промените, които настъпват с растенията през пролетта: *Дърветата се раззеленяват, цъфват пролетните цветя – кокичето (предвестник на пролетта), лалето, нарцисът. От юг долитат пролетните птици – щъркели, лястовички. Те правят (подновяват) гнезда и отглеждат малките си.* Добре е уроците, свързани със сезоните, да се провеждат на открито. Възприемането е по-пълно не само за ученика със СОП, но и за другите ученици. Така се включват всички сетива, запомнянето става лесно и приятно. Развива се пространственото ори-

ентиране и се затвърдяват знанията за правилно поведение на улицата и в парка. Обяснението на учителя може да бъде придружено с презентация или видеоурок по темата.

Изготвяне на табло – групова работа. Тема: Правила за поведение сред природата. Учениците работят по групи. Една група оформя надписите на таблото. Друга – рисува знаци и указателни табелки. Трета – пише правилата. За ученика със СОП е подходяща дейността във втората група. Ако среща затруднения при рисуването, може да изрязва и апликира предварително принтирани знаци. Правила: *Не хвърляйте боклук! Поставете го само на определените за целта места! Не изкоренявайте горски плодове, билки и гъби, когато ги берете! Не късайте цветя, защото до половин час ще увехнат! Една хубава снимка ще радва погледа по-дълго време. Не палете огън под дърветата! Не наранявайте дърветата! Вземайки което и да е диво животно, няма да можете вкъщи да му осигурите дом! Не нарушавайте спокойствието на горските обитатели – не крещете и не викайте! Не хвърляйте камъни от скали!*

Очаквани резултати: Разпознава, назовава и описва растения и животни от заобикалящата среда. Назовава по картина дървета (иглолистни, широколистни), храсти и цветя. Може да ги опише с кратки изречения. Показва и назовава частите на растенията корен, стъбло, листо, цвят, плод. Назовава домашни и диви животни и техните малки.

Нови понятия: дърво, храст, домашни животни, диви животни.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците със СОП имат сравнително добра представа за заобикалящата ги природна действителност. Прецизно подобреният нагледен материал, богатата визуализация и учебни часове в реална среда са много добра предпоставка за овладяване на предвидените знания и умения по темата.

В класните стаи винаги има много цветя. Добре е ученикът със СОП да бъде включен в група, която се грижи за тях: поливане, чистене на изсъхналите листа. Така знанията за цветята – *корен, стъбло, листо, цвят*, ще бъдат практически обвързани. Подобни практически дейности са интересни за децата и те с удоволствие се включват в тях. Наблюдението, беседата, описанието, включването на ученика със СОП в диалог и практически дейности са основни методи на работа в часовете по околна среда. Детето наблюдава, разпознава и изброява растенията в заобикалящата среда – *дървета (иглолистни, широколистни), храсти и цветя*. Чрез демонстрации и лесни опити осъзнава по достъпен начин условията, необходими за развитие на растенията (*въздух, вода, топлина, светлина, почва*).

Обяснение. Адаптиран текст, който учителят би могъл да използва при представяне на новите знания за ученика със СОП, свързани с растенията: *Всяко растение – трева, цвете, храст, дърво, има корен. Той не се вижда, защото е скрит в земята. Има растения, които вместо корен имат луковица. Такива растения са цветята – кокиче, лале, нарцис, зюмбюл. Другата част от растението е стъблото, което расте нагоре, над земята. От него излизат листата. Короните на дърветата имат много листа, които имат зелен цвят. През есента обаче листата пожълтяват и окапват. Растенията имат и цветове, които на по-късен етап стават плодове и зеленчуци.*

Работа върху задачи от индивидуален работен лист:

Задача: Дадени картинки на различни видове растения – дървета, храсти, тревисти растения. Ученикът трябва правилно да ги разпредели и залепи на точното място в работния лист. Напр. под надпис „дървета“ залепва картинка на бор, липа и др.

Задача: Да изброи няколко плодни дръвчета. Да ги оцвети.

Задача: Ученикът показва и назовава частите на дървото по дадена схема – корен, стъбло, листо, цвят, плод.

Индивидуална задача. Ученикът със СОП получава картина за оцветяване – стилизирано дърво със следната задача: оцвети корените на дървото в черен цвят, стъблото и клоните – в кафяв, листата – в зелен, цветовете – в жълт, а плодовете – в червен! Целта на индивидуалната задача е да бъдат затвърдени представите на ученика със СОП за частите на растенията – стъбло, листо, цвят, плод. Към задачата се пристъпва, когато ученикът вече разполага с информация за частите на растенията, получена чрез приложените в урока педагогически методи (беседа, разказ, обяснение и пр.), от общообразователния и ресурсния учител. Участвал е заедно с класа в игрови занимания по темата, наблюдавал е треви, храсти и дървета в парка или на друго място сред природата, гледал е тематична презентация или видеоурок.

Игра „Кой къде живее“. *Цел:* Изброява и разпознава животни от заобикалящата среда. Назовава домашни и диви животни. Познава подходящата среда на живот на животинските видове. *Необходими материали:* Предварително подготвена картина върху картон, на която са изобразени различни среди на живот и по-малки картинки на животни. Голямата картина е поставена върху бялата дъска. Всяко дете изтегля от кошница малка картинка на животно, което трябва да постави върху голямата картината в зависимост от средата му на живот. Ученикът трябва да прецени дали да постави животното в гората, в селскостопанския двор или в къщата. Дали то трябва да бъде поставено на суша, или да заеме място във водата или въздуха. Детето със СОП изпълнява задачата с подкрепа от ресурсния учител. Играта може да бъде реализирана и с помощта на интерактивна дъска, като основната картина заема едната половина на дъската, а малките картинки на животни се добавят с приплъзване.

Добър подход при усвояване на знанията за дивите животни е използването на приказки, в която герои са Кума Лиса, Кумчо Вълчо, Ежко Бежко, Баба Меца. В приказките за животни действието обикновено се развива в гората. Знанията за дивите животни се свързват и с растенията в гората – бор, ела, горски плодове. Назовават се горските животни и техните малки, начинът им на живот и намирането на храна.

Проектна дейност, в която може да се включи ученик със СОП: Да засади цвете или семенца на боб, портокал (в напоен памук). Да ги постави на топло и светло и да наблюдава процеса. Дейността се изпълнява с подкрепата на родителите.

Очаквани резултати: Знае какво означава здравословен начин на живот. Знае, че разнообразната храна е полезна, и назовава здравословни храни. Дава примери за животински и растителни храни.

Нови понятия: хигиена, здраве, здравословно хранене, дневен режим.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В началото на обучението понятието „здравословно хранене“ е твърде неразбираемо за ученика със СОП. Въвеждане в темата с песента „Зеленчуци, които не яде“, помага на учениците да споделят кои са любимите им зеленчуци. Учителят насочва вниманието към плодовете и зеленчуците – разлики и прилики. *Защо те са полезни за здравето? Кои храни/ястия се приготвят със зеленчуци и кои – с плодове?* При възможност се прави разлика между храни от растителен и животински произход – дават се примери.

Работа по групи: Правене на сандвичи и салати. Включването на ученика със СОП е съобразно с това кое ястие предпочита да яде. Може да се включи в приготвяне на сандвич – с оформяне на продуктите върху филията, или на салата – с комбиниране на зеленчуци по негов вкус.

Игра „В магазина“. С мама и тате си в магазина. Какви продукти ще купиш/избереш, ако за вечеря мама ще готви супа, пиле с картофи и за десерт – плодове. Кои избрани от теб храни са от растителен и кои – от животински произход? Ако купиш мляко, кофичката в кой цвят контейнер ще изхвърлиш после?

Важното, което ученикът със СОП трябва да разбере, е, че личната хигиена, закаляването и спортът са тясно свързани с избора на храна и правилния дневен режим. В ресурсния кабинет учителят дава допълнителни обяснения и примери, свързани с чистотата при хранене, чистотата по улиците и парковете. Широко се застъпва темата за разделното събиране на отпадъци и цвета на контейнерите чрез подходящо подбрани упражнения за индивидуални занимания с ресурсния учител.

Игра „Аз и моето здраве“. Цел: затвърждаване на хигиенните правила и знанията за здравословен начин на живот. *Необходими материали:* 3 бр. тетрадки от по 20 листа, цветни листове, цветни картони, лепила, ножици, цветни моливи и флумастери. Описание на дейността: Класът се разделя на три отбора. Пред всеки отбор са поставени картинки, съответстващи на различни теми. Отбор едно: Поставени са картини, на които е изобразено правилно и неправилно поведение при спазване на хигиенни правила. Децата от отбора трябва да изберат подходящите картинки и да изготвят с тях лапбук, включвайки материали по избор и използвайки въображението си. След като лапбукът бъде изработен, едно от децата го представя пред класа, като обяснява кое е накарало учениците от класа да изберат определените картинки. Същата дейност се осъществява и от другите два отбора, като пред втория отбор е поставена задачата да подбере картинки на здравословни храни, а пред третия – картинки на правилно поведение сред природата. Ресурсният учител подкрепя ученика със СОП, като подпомага и другите деца от групата при изготвянето на лапбуките.

Задачи от индивидуални работни листове. Да оцвети правилно три контейнера за отпадъци: за стъкло (зелен цвят), за пластмаса (жълт цвят), за хартия (син цвят). Да групира зеленчуците и плодовете, като ограда зеленчуците със зелен цвят, а плодовете – с червен. Да изброява продукти за салата.

Очаквани резултати: Свързва честването на Националния празник с датата 3-ти март. Свързва честването на 24 май с делото на братята Кирил и Методий. Знае народни и битови празници и свързаните с тях традиции и обичаи.

Нови понятия: семеен празник, знаме, химн.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Осмислянето на разликата между национален, битов, официален, семеен празник е много трудна задача за ученика със СОП. В първи клас е достатъчно да свързва даден празник с определена дата: 3-ти март – освобождението на България; 24 май – празника на буквите. Празниците са любима тема за всички ученици, в т.ч. и за учениците със СОП. В тази връзка, учителят лесно може да ангажира вниманието им с подходящи подходи, съобразени с индивидуалните възможности за възприемане, разбиране и осмисляне на нова информация. Това може да стане с помощта на достъпен и интересен разказ, беседа върху богато онагледен материал, мултимедийна презентация, фотоси от различни празници, песни, гатанка и др. Имената на Васил Левски, Христо Ботев и други революционери са познати на ученика още от детската градина. Слушането на химна на Р България, рисуването на знамето и достъпните обяснения за символите на герба са дейности, които провокират детското внимание и предизвикват интереса на ученика със СОП. За представяне на легендата за написване на азбуката може да се използва анимирано образователно видео.

Рождените и имените дни, празнуването на Коледа и Нова година са особено приятни за учениците, тъй като ги свързват със срещи с любими хора, с размяна на подаръци и много весели моменти. По тази причина децата с удоволствие се включват в беседи, свързани със споделяне на лични преживявания. Важно е при формиране на знанията за българските традиции и чествания ученикът със СОП да усвоява умения, свързани с подготовката на поздрав и пожелания за различни поводи и тържества.

Добър подход е в класната стая да има оформен кът на детското творчество – изработени за различните празници картички, рисунки, табла и пр., които да се използват в обучението по различните учебни теми.

Работа по групи: Изработване на сурвачки. Необходими материали: дрян, орехи, сушени чушки, прежда и пр. Ученикът със СОП работи с подкрепа от ресурсен учител или справящ се съученик. Ръководителят на групата представя пред целия клас изработената сурвачка и заедно с останалите деца описва процеса на работа и материалите, които са използвани.

Индивидуална работа. *Задачи:* Да оцвети българското знаме. Да разпознае герба на България сред други. Да направи картичка за празника на майката.

Методи, форми, средства, материали за обучение: беседа; разказ; описание; наблюдение; демонстрация; игрови методи; работа с учебник; работа с индивидуален работен лист; упражнения; мултимедийна презентация; интерактивна дъска; компютър; таблет; снимки на растения и животни; картини, представящи поведение на хора сред природата; знаци, свързани

с опазване на природата; снимки на пътни знаци; модели на кошчета за разделно събиране на отпадъци; албуми; бои; картони; цветни моливи, тетрадки, четки за рисуване с пръсти и пр.

Адаптиран план на урок

Клас: първи

Име на ученика: В.Н.

Тема на урока: Семейни празници – рожден ден

Цел на урока: Формиране и усвояване на битови и естетически умения и навици у ученика чрез организиране на празник.

Задачи: Създаване на интерес и мотивация за активност в дейността. Формиране на умения за естетическо оформяне на празнична маса – салфетки, ваза, украса. Участие в достъпна дейност за самостоятелно приготвяне на сандвичи – работа в екип. Формиране на умения за работа в екип.

Основно съдържание на урока (кратко представяне): Звучи песен „Рожден ден“. За какво се пее в песента? На коя дата и през кой месец си роден? Това през кой сезон е? Какво има на всеки рожден ден? (торта, празнична украса, почерпка и пр.)

Класът се разделя на групи. Всяка група има собствена задача, която предварително се обсъжда с учителя. Първа група изработва украса на стаята (балони, гирлянди). Втора група украсява масите (прибори, красиво сгънати салфетки. Трета група приготвя сандвичи. По време на работния процес звучи музика. Учителят/ПУ напътства и помага на ученика със СОП в дейността, в която си е избрал да участва.

Методи на преподаване на основното съдържание: показ, обяснение, демонстрация, игров метод; фронтален, групов, индивидуален метод.

Времево разпределение: Въвеждане, показ, беседа – 10 мин. Творческа работа – 30 мин.

Развиване на социални умения:

- изграждане на естетични умения;
- умения за работа в група – спазване на правила, толерантност;
- увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.

Дейност на ресурсния учител: Съвместно с общообразователния учител планира работата на ученика със СОП и определя процеса на изпълнение на задачата. Участва в подготовката на работните материали и продукти, които учениците ще използват в работата по групи. Помага, показва, дава допълнителни разяснения и при нужда работи заедно с ученика. Подготвя задачи по темата за домашна работа на ученика със СОП. Работи с учениците от класа за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая.

Материали, помощни средства и технологии: мултимедия, компютър, материали и пособия за рисуване, изрязване, лепене.

Домашна работа: Оцвети с подходящи цветове! Напиши пожелание за рожден ден!

Музыка

Очаквани резултати: Възпроизвежда в група и самостоятелно, според възможностите си песен. Реагира на указанията на учителя. Изразява свое отношение към настроението на песента. Изпълнява авторски и народни песни от училищния и извънучилищния репертоар, според възможностите си. Влага емоции и ритмични движения при изпълненията.

Нови понятия: песен, мелодия, солист, авторска песен, народна песен.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Слушане. Урокът по музика е много различен от другите уроци поради своята специфична атмосфера и организация. Учителят има важната роля да намери баланса между образователните задачи и емоционално-артистичните изяви за ученика със СОП в часовете, като даде превес на вторите. Задължителен елемент в обучението на ученика е още в началото да бъде провокиран да повярва в своите възможности и умения, за да участва с желание и настроение в музикалните дейности, да проявява емоционално отношение към музиката. Песента „Първи клас“ е мелодична, танцувална и създава усещане на първокласниците, че са пораснали. Това е една от първите песни, която ще слушат и пеят учениците. Добър подход е беседите за обсъждане на съдържанието на текстовете на песните да се осъществява в нагледна ситуация, което подкрепя максимално включването на ученика със СОП. Участвайки в беседата, той тренира самостоятелни речеви умения и навици, а не механично възпроизвеждане на свързана реч. След като чуят песента и изразят впечатлението си, всички ученици се опитват да пеят със записа. Важно е ученикът да прояви интерес и да се включи в колективното пеене. Тук е особено важна ролята на учителя, който трябва да съумее да създаде атмосфера на толерантност и да предположи децата с по-малки певчески способности за включване. Подражавайки, ученикът започва неусетно да изгражда умения за ритъм и темпо.

Двигателна дейност. По подражание на учителя всички ученици изпълняват двигателни композиции и анализират движенията. Това е добър начин учителят да определи слуховото внимание на ученика със СОП, неговата артистичност и самостоятелна реч. Ако ученикът със СОП трудно възпроизвежда движенията от композицията, може да имитира само някои кратки движения или да пляска с ръце.

Музикална игра „Коя редица най-бързо и най-точно изпълнява песента?“ – групов дейност. Учениците се разделят на три групи, които се подреждат в три редици, за да изпълнят условието на играта. Пеят последователно. Победителите имат предимство да споделят пред всички своите музикални интереси: какви песни харесват, обичат ли да пеят, любими певци и инструменти. Синхронизираното изпълнение със съпровод не само изгражда умения за ритъм и темпо, но и спомага за: подобряване на артикулацията, развитието на дихателните и артикулационните мускули, силата на гласа, дикцията, което е от изключителна важност за учениците със СОП. Може да се включат познати песни от детската градина, като: *Прела баба*, *Конче вихрогонче*, където се имитира предене с пръстите на двете ръце или тракане с език, като имитация на конски тропот.

Игра „Кълвач“. Играта е предпочитана и любима на всички деца, в т.ч. и на децата със

СОП. Прилага се като модел за ритъм и мелодия с музикален инструмент. Когато кълвачът чука с човка по кората на дърветата и ги „лекува“ от червейчетата, така той изпълнява и детски песни. Учителят показва ритмичен модел и учениците повтарят с пляскане на ръце. Самото пляскане на музикален фон предразполага ученика към емоционално преживяване, освободеност и артистичност.

Аудиовизуалното представяне на музикалното учебно съдържание с динамични нагледни средства като видеоклипове, видеозаписи на концертни изпълнения, анимации, илюстриращи художественото съдържание на творбата и др., е важно за изграждането на цялостни представи на музикалните образи. Това помага на ученика със СОП да възприема и обобщава по-лесно учебната информация в привлекателна музикално-образна среда в училището.

Разучаване на нова песен „Маршът на музикантите“ по музика и текст на Рая Стоева. Ученикът със СОП може да се включи в изпълнението според възможностите си и да съпровожда песента с пляскане на ръце. Целта е всички деца да разпознаят двувременния метрум на марша, неговото силно и слабо време. В процеса на работа могат да се разделят на две групи – едната с дайре, другата с клавиеси, като едната група маркира силното време, а другата – слабото. Ученикът със СОП може да се включи в която пожелае или да бъде отново лидер, като с помощта на учителя отброява с движение на ръцете или краката двете стъпки на марша, а групите го следват с музикалните инструменти на силно и слабо време.

В заключителната част на урока децата слушат „Марш“ от Сергей Прокофиев и оцветяват изображенията на ударните музикални инструменти, зададени в учебника. Ученикът със СОП се включва пълноценно и в слушането, и в оцветяването, като може да направи опит да избере картинката, подходяща за илюстриране на произведението в електронния ресурс на учебника.

Очаквани резултати: Изпълнява песни на съпровода, като се ръководи от зададеното темпо. Следва жестовете и указанията на учителя по време на изпълнението. Пее в синхрон с останалите ученици, според възможностите си. Познава детски музикални инструменти. Подбира подходящи детски ударни инструменти за съпровод, съобразно тембровите им възможности.

Нови понятия: съпровод.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

В тази тема учениците надграждат знания за ритъм и темпо чрез съпровод на музикални инструменти.

Детски музикален салон. Подреждане на музикални инструменти на специално подбрано място в класната стая, видимо за учениците. Ученикът наблюдава и сравнява различните инструменти, преди още да борави с тях.

Игрови дейности. Използване на игрови подходи за организиране на въображаема обстановка, напр. „В гората“, с цел осъзнаване на темпови нюанси. Учителят предлага на учениците да измислят различни ритмични движения, влизайки в образа на музиканти. На основа на слуховия опит, който имат, учениците съчиняват ритъм в подходящо темпо с ударен инструмент, характерен за „стъпките“ на животни от гората – слон, зайче, мече и др. Ученикът със СОП работи с партньор. Използва инструмента и се движи по подражание, ако е необходимо. Така, сравнявайки стъпките и движенията на различните животни, усеща разликата в темпото.

Играта „Майстори на музикални инструменти“. Учениците работят по групи, като всяка група получава задача да изработи музикален инструмент с подръчни материали. Целта е сами да откриват начини за звукоизвличане. С различни подръчни материали (картонени опаковки, празни бутилки от минерална вода, дървени пръчици, кофички, консервни кутийки, картон, мъниста, конци, балони и др.) децата изработват импровизирани музикални инструменти (балонени барабани, дрънкалки, конче и др.). Ученикът със СОП самостоятелно избира групата, в която ще участва, и материалите, с които ще работи.

Беседа. Вниманието на учениците се насочва към картинки за „бързо“ и „бавно темпо“ от познавателни книжки или към примери от заобикалящата ги действителност за затвърдяване на тези понятия в музиката.

Слушане на музика – „право хоро“ (бързо темпо) и „приспивна мелодия“ (бавно темпо) за диференциация. *Изпълнение на песен* със съпровод от импровизирани инструменти – „Помниш ли, Янке“. Песента първо се слуша, а после се включва съпроводът. Ако ученикът със СОП не се справя самостоятелно или с подкрепа от връстник, може да пляска с ръце. Създаденият шум пречи на пеенето и учениците сами разбират необходимостта от синхронизиране на изпълнението, както и от следене на жестовете и указанията на учителя. Поради факта, че една част от учениците имат нарушена концентрация на вниманието, те трудно ще усвоят уменията да сле-

дят указанията и жестовете на учителя. Затова е добре да бъдат близо до него при изпълнението на различните задачи и да получават индивидуални инструкции.

Състезателна игра: „Кой ще познае инструмента?“. Тук се включват детски музикални инструменти, като триангел, чинели, дайре, конче и др. Децата назовават инструментите, а ученикът със СОП може да повтаря названията след децата. За награда учениците получават възможност да посвирят с детските инструменти. Така се припомня метрум и ритъм/темпо на отделните произведения. *Изпълнение на танци* – валс, хоро.

Съобразно характера на музиката/жанра се използва и различен съпровод. Подбират се подходящи детски инструменти съобразно жанра и възможностите на децата. Използването на барабанчето е подходящо и винаги много забавно. Чрез мерената реч в стиховете учениците лесно овладяват тактуването и ритъма. „*Кой почука, кой почука – кап-чук, кап-чук. Вест донесе днес капчука – кап-чук, кап-чук*“. С този пример децата лесно се научават по подражание и по слухов път да тактуват и правилно да използват музикалния инструмент за съпровод. Ученикът със СОП може да се включи само на кратките думи: „кап-чук“, като пляска, удря барабанче или подрънква с дрънкалка. С тези упражнения децата овладяват сричкоделението, което е важен момент за развитие на усета към звуковата страна на речта. Може да се постави юмрук под брадичката, така че всяка сричка да се отбелязва с отклонението на долната челюст, което улеснява всички деца.

Играта „Продай сигнала“. На всички деца са раздадени клавиеси. Създава се игрова ситуация „На разходка в гората“, при която е важно всички да общуват така, че да не се загубят. Учителят задава като сигнал няколко ритмични модела с клавиеси. Учениците отговарят с повторение, за да покажат, че не са изгубили връзка. Играта може да се реализира в различни варианти, като ученикът със СОП може да се включи във всички.

А) Учителят задава ритмичен сигнал и той се повтаря верижно. Първо от ученика със СОП, после от целия клас.

Б) Класът е разделен на четири групи. Учителят задава отделен сигнал на всяка група, като всяка група е с различен музикален инструмент – клавиеси, дайре, барабан, триангел.

Ученикът със СОП може да бъде помощник на учителя, като препредава сигнала за всяка група или само избрана от него според предпочитания към музикалния инструмент. Така има възможност да се изяви в лидерска роля и да упражни действие върху повече от един инструмент.

Очаквани резултати: Подбира подходящи словесни определения за характера на музиката с помощ, при необходимост. Проследява характерни изразни средства в подходящи инструментални творби и ги използва като слухова опора при разпознаване с помощ, при необходимост. Разпознава песен по характерен мотив, според индивидуалните възможности и умения.

Нови понятия: публика; слушател; изпълнител.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Основната цел на тази дейност за ученика със СОП е свързана с изграждане на адекватно слушателско поведение, умения за слушане на музика с определена задача, създаване на интерес към музикалното изкуство и формиране на музикална любознателност.

Нагледен метод за активизиране процеса на музикалното възприятие, съчетан с беседа. Учениците разглеждат картинки от анимационен филм, поставени на статив или с мултимедийна презентация. От тях се изисква да определят настроението, което внушават моментите от филмчето (весело, тъжно, забавно, радостно), както и да подберат позната музика, изразяваща същото настроение. Дискусия със същата цел може да се проведе и върху картинни моменти от приказката „Дядо и ряпа“, друга предпочитана приказка или разказ. Онагледяването подпомага в значителна степен избора на музика от учениците. За да възбуди музикалната памет у децата, учителят насочва вниманието им към познати музикални произведения – детска, народна, класическа музика, инструментална и пр.

Ученикът със СОП оцветява герой от музикалната творба, подрежда картини от един/два епизода или изпълнява движения от персонажите според възможностите си. Добър подход е в часовете по музика (при възможност) да се залагат често интересни задачи и игри за развитие на музикалния слух на учениците със СОП. Подходящи за целта са игрите: „Влак“, „Разходка“, „Музикален светофар“ и др. За повечето от учениците в първи клас тези игри са познати от детската градина, но учителят може да ги развие и усложни.

„Музикален светофар“. Избира се ученик, който е регулировчик. Разполага с палка, която от едната страна е зелена, а от другата – червена. Когато вдигне зелената палка, учениците се движат бързо в ритъма на музиката, а при червената палка се движат бавно, отново в ритъма на музиката. Учителят изпълнява на музикален инструмент мелодия в различно темпо.

Похвати за уточняване на ролите: слушател, изпълнител, публика. Ученикът със СОП разглежда снимки с изяви на класа на сцена по повод на различни празници, гледа записи на концерти, посещава концерти в реално време. В разговор с учителя и другите ученици се уточняват по достъпен начин различните роли. Знанията се усвояват лесно, тъй като са свързани с опита на ученика със СОП и неговите преки наблюдения/посещения.

Очаквани резултати: Свързва бързината и силата с характера и изразността на музиката, според възможностите си. Изпълнява песни с подходяща бързина и сила колективно със своите връстници. Пресъздава настроението на изпълняваните песни.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

С тази тема се затвърждават заучените песни и се усъвършенства уменията на децата за словесно описание на настроението, което носи музиката и песента. Ученикът със СОП: слуша познати произведения с различен характер, които провокират неговите емоционални преживявания. Разглежда предварително подготвени тематични картини (годишните времена, превозни средства или музикални инструменти), които описва с помощта на подкрепящи въпроси от учителя. Изпълнява песен без съпровод с другите ученици, за да усети по-ясно редуването: куплет-припев. Произнася думи с движения на ръцете (махове напред и назад, отразяващи метричните времена). Прави опити да съчинява мелодия на вече познати думи. Работи в група, като задачата е да определя „Кой е по-бърз и силен?“. Например: Снежинките падат бавно, листата падат бавно, дъждът вали силно/бързо, влакът се движи бързо, а велосипедът – бавно, триангелът е по-слаб, барабанът е по-силен и т.н. Пее песента „Бързият влак“ и определя темпото на музиката. Открива връзката между текста и музиката. Използва детски музикални инструменти. Проследява моментите за бързо и бавно темпо. При невъзможност да изпее „ту-тууу“ от песента, може да вдига картина с локомотив в този момент.

При задачите за сравняване на две музикални произведения, напр. песента „Дъжд“ и „Есенна песен“, където тематиката е еднаква, но имат различно емоционално съдържание, учителят изисква от учениците да кажат повече определения за есента – красива, дъждовна, скучна, плодородна, тиха, шарена, многоцветна и т.н. Ученикът със СОП може да изрази своето настроение и емоции с помощта на картинки, емотикон или мимика по подражание на учителя.

Групова дейност: Разделени на групи, учениците разглеждат, подбират и групират картини, като бързи-бавни, силни-тихи, на фона на различни музикални произведения – „Кукувичка“, „Часовник“, „Кокошчица снесе яйце“ и др. Детето със СОП работи в партньорство със съученика – работа по двойки.

Очаквани резултати: Разпознава по външен вид и тембър пиано, цигулка, контрабас, гайда, тъпан. Посочва гайдата и тъпана като примери за народни инструменти. Знае принципа на звукоизвличане при ударните инструменти. Импровизира ритмичен съпровод с детски ударни инструменти с помощ.

Нови понятия: пиано, цигулка, контрабас, гайда, тъпан, ударни инструменти.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музикални игри за раздвижване. Презентация: учителят запознава учениците с различните музикални инструменти: пиано, цигулка, контрабас, гайда, тъпан. Насочва вниманието към външния вид на инструментите, начина по който са изработени. Представа достъпна и кратка историческа информация – *От кога хората използват тези инструменти?* Прилага се беседа и сравнение. Видеозапис – учениците слушат как звучат отделните инструменти в различни музикални произведения. Пеене. Свирене на музикални инструменти. Слушане на детски песнички с музикален съпровод. Видеоуроци. Музикалната гатанка „Слонове“, която се слуша, е удачен вариант за разпознаване по външен вид и тембър на вече познати музикални инструменти, като пиано, цигулка, контрабас. Използват се различни по вид музикални игри: „Намери инструмента“, „Кълвач“, „Свири като мен“ – *Нека да изпълним „падащи дъждовни капки“ с помощта на барабан.* Изпълнението на всеки инструмент може да се съчетае с изговаряне на срички и думи: котката – „мяу“, мишлето – „цър“, и т.н.

В уроците се включват различни сюжетни картини, които учениците използват за овладяване и затвърждаване на понятията за темп и ритъм. Напр. пролетни картини, изпъстрени с много цветя: *На полянката дошли Мечо и Зайо. Но изведнъж завалива дъжд и капчукът весело запява „Кап-кап-кап“...* Друг прийом за развитие на представите и звукоизвличането на музикалните инструменти е да си представят герои от познати приказки. Учителят предлага на учениците да направят характеристики на героите чрез изпълнение на различни музикални инструменти (барабан, дайре, тъпан и др.). Например: „Дядо и ряпа“

Дядото – голям барабан (силен тъпан)

Бабата – малък барабан (слаб тъпан)

Мишлето – малък барабан

Свиренето на различни музикални инструменти дава възможност за изява на всички ученици в това число и тези със СОП. Това не само обогатява представите на децата, но и развива различни психични процеси, като внимание, памет, мислене.

Очаквани резултати: Разпознава детски, женски и мъжки гласове. Разпознава хор и оркестър.

Нови понятия: хор, оркестър, диригент.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музиката и играта вървят ръка за ръка. Усвояването на учебния материал по темата се осъществява предимно под формата на игра, движения и слушане на музика. За разпознаване на женски, мъжки и детски гласове се предлага музика по избор: „Вълкът и седемте козлета; Спомен за цирк „Ренц“ и др. Чрез песента на Развигор Попов „Вълкът и седемте козлета“ се представят успешно женски, мъжки и детски гласове, както и понятието „хор“. Децата прослушват песента и събеседват. Детето със СОП назовава кой герой е с мъжки, детски и женски глас. Ако не се справи, прави опит да разкаже за героите в песента – майката, козлетата, вълка. За целта сюжетът на песента е онагледен. Може да звукоподражава на вълка: „уауууу“.

Играта „Познай кой говори“. В нея децата са със затворени очи. Задачата е, когато учителят докосне едно от тях, то изрича предварително уговорена дума от песента. Децата разпознават съученика си по тембър. Детето със СОП също участва, отгатва и назовава. Ако не може да се справи, получава друга роля – замества учителя, и то избира кое дете да докосне.

За запознаване с понятията „хор“, „оркестър“, „диригент“ може да се организира групово посещение на репетиция или концерт на хоров състав (училищен, самодееен или професионален). Прави се сравнение (аналогия) на колективното пеене в клас под ръководството на учителя и хоровото изпълнение под ръководството на диригент.

За разпознаването на звучността на детския хор може да се предложи песента: „Зимна песничка“, която е емблематична и популярна сред децата. Тя не само изразява звучността на детския хор, но определя настроението, бързината. Чрез беседа детето със СОП може да бъде въввлечено да определи характера на песента: бърза-бавна. Друг вариант е да бъде включено в подвижни игри с двигателни композиции: движения с ръце, крака, глава или включване на дрънкалка/дайре на припева (зън-зън-зън).

Очаквани резултати: Разграничава двувременна и тривременна пулсация. Отчита силното метрично време при равномерната пулсация. Отразява метрума двигателно и го свързва с графичен модел.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музикалната надареност при децата със СОП е комплекс от индивидуални психологически особености, необходими за музикалните дейности. Ученикът със СОП често е с по-добър мелодичен слух от останалите ученици, но силата му е в импровизацията. Различните равнища на развитие на музикалните способности на учениците изискват разнообразен материал. Поради сложността на темата за детето със СОП се предлагат не само произведения за изпълнение, но и богата нагледност с много движения/двигателни игри. Залага се на музикалния ритъм, изхождаш от ритъма на телесните движения и метричните пулсации на човешката реч. На ученика със СОП се предлагат игри:

- Рапиране: *Рапирай, като назовеш:* „Аз се каз-вам Саа-шо или Аз у-ча му-зи-ка“, за отчитане на равномерна пулсация.
- „Ритмично ехо“: Е-хо-ооо; Е-ла-ааааа – за пулсация и сила.
- Имитация: *Как викаш мама?* „Ма-мооо, е-лааа“.

С песента „Войници“ може да се поставят различни задачи за целия клас. Да се пляска на припева, да се марширува на „леви-десни“. Детето със СОП при възможност изпълнява задачите, а при трудност избира една от двете предоставени му картини, отговарящи на музиката (картина с войник; картина с патета), която вдига на припева.

Очаквани резултати: Разграничава по слух кратки и дълги тонови трайности с помощ, при необходимост. Съотнася кратки и дълги тонови трайности с конкретни срички в текст на песен, с помощ, при необходимост. Изпълнява подражателно кратки и дълги тонови трайности с детски ударни инструменти, според индивидуалните възможности.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Тази тема се изучава, като се използва предимно музикалният слух, без графично записване на ноти. Тук се развиват умения у учениците за тонови трайности и разпознаването им на графично изображение. Ученикът със СОП трудно би се справил с графики, трайността на нотите и паузите без помощ от учител или справящ се ученик. Акцентира се на участието му в разнообразните музикални игри, организирани с всички ученици в забавна и емоционална обстановка

1. Музикална игра: „Веселият влак“ (за дълги трайности) – всички деца движат вагонче на влак по чина с две ръце вляво и вдясно (темпото не се променя, няма пауза).

2. Музикална игра: „Зимно хоро“ – Учениците са наредени в кръг, обърнати с лице към центъра на кръга и изпълняват движения съобразно текста:

– на хоп, хоп, хоп – пляскат с ръце;

– на троп, троп, троп – тропат ритмично с крака (ляв, десен). Повтаря се на двата припева.

3. Музикална игра: На фона на песента „Пролетна забава“ – всяко дете извършва подскоци самостоятелно –

на едно (стъпка с ляв крак напред)

на две (скок на място със същия крак)

на три (стъпка напред с десен крак)

на четири (скок на място със същия крак)

На припева децата спират на място и имитират свиренето на шурчето, бръмбара, комара, жабата (по ритъма) със свои движения и имитация на „свирене“.

4. Музикална игра: „Птици в гората“ – граченето на гарвана (дълга тонова трайност) и писукането на малко птиче (като кратка тонова трайност) и т.н.

Очаквани резултати: Разграничава високи и ниски тонове в леки примери. Разграничава повтарящи се тонове от постепенно движение. Разграничава възходящо и низходящо движение. Уменията се формират според индивидуалните възможности на всеки ученик със СОП.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

За подпомагане на правилната ориентация в звуковите височини може да се използва песента „Топка“. С помощта на думите „горе“ и „долу“ се обозначават най-ниските и най-високите тонове в мелодията. Учениците са разделени по групи, като едната група показва с ръце „високо горе“ а другата група – „ниско долу“. Детето със СОП подражава и изпълнява движенията на своята група. Така то затвърждава понятията „високо“ и „ниско“.

Друга асоциация се предлага с музикалната картина „Птичета и мечета“. Тази дидактична игра е на два етапа. В първата част децата слушат шест малки фрагмента и разпознават птиче или мече. Детето със СОП имитира птичето и мечето с движения (тромава походка, летене) или звукоподражания (писука, ръмжи). При възможност във втората част показват високи и ниски тонове.

Повтарящите се тонове с еднаква височина нагоре и надолу и посоката на мелодичната линия добре се онагледяват с песента „Стълбичка“. Илюстрацията на стълба създава зрителна опора на дейности по наблюдение и анализиране на различни видове мелодично движение. При изпълнението на мелодията всяко дете пее и следи „стъпалата“ – срички в учебника. Детето със СОП може да използва сметалото, като с пръсти импровизирано да изкачва и слиза първо с едната ръка, после с другата ръка – нагоре/надолу по мънистата.

Очаквани резултати: Разграничава валс, марш, право хоро и ръченица в подходящи примери. Дава примери за присъствието на изучаваните жанрове в бита на хората.

Нови понятия: марш, валс, право хоро, ръченица.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Към тази тема се предлагат предимно музикални игри (сюжетни и несюжетни), танци с несложни движения. В музикалните игри с песен, в които развитието на сюжета е подпомогнато от текста, преобладава пляскане с ръце, тропането с крак, ходенето. В несюжетните игри правилата на играта са свързани с отразяване в движението на елементи на музикална изразност и се определят от характера на промените в темпото и динамиката. Също могат да се използват за бързина на реакцията и ориентиране в пространството.

Примерни музикални движения:

- основни (ходене, бягане);
- танцови (стъпки на хоро, ръченица) по двойки и самостоятелно;
- имитационни движения (имитация на поведението на животни, хора, на явления в природата).

За разпознаване на различни музикални жанрове се използват разнообразни методи (слушане, сравняване, беседа, анализ). Прослушва се: „Химн на Република България“, „На хорото“ и „Валс“. Детето със СОП слуша и се провокира да импровизира движения по време на звученето на произведенията. Така чрез различните пулсации се онагледяват различията на произведенията и темпото на движенията. Предлагат се картини с фигури. За валс (три еднакви фигури, три равни удара); за ръченица (три фигури, третата по-голяма, три удара, третият – по-дълъг). По време на слушане ученикът със СОП посочва изображение на валс или ръченица, след като е уловило пулсацията. Ако не се справя, се предлага само да отброява с ръка (пляска). Тук може да се предложи работа по двойки и да се танцува валс или ръченица. Децата със СОП с удоволствие се включват в танци, особено когато си партнират със своите съученици.

Очаквани резултати: Включва се в изпълнението на основни танцови движения на право хоро и ръченица. Прави опити да пресъздава с движения характера и жанровата специфика на музиката. Влага лично отношение и проявява артистичност при танцовото изпълнение.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музиката намира отражение в движенията и това е основното, върху което се насочват учениците в тази тема. Танците с несложни движения са подходящи за всички ученици. В зависимост от индивидуалните възможности на детето със СОП се подбират подходящи двигателни композиции, съпроводени с реч и музика. Най-важният метод тук е показът на учителя, с който той ще покаже движенията на всяко дете. За детето със СОП многократните повторения на движенията са от изключително значение. Така той успява да запомни много от тях и с удоволствие да изпълнява в групова дейност. При правите хора ученикът със СОП може да: пляска; изпълнява движения нагоре и надолу с ръце; да се включи при изпълнение на хорото от целия клас. При ръченица ученикът може да: потропва с крак; кляка; извиква „хо-хо-хо“; да танцува самостоятелно пред огледало.

Движенията развиват не само ориентацията и общата моторика, но съдействат в голяма степен за формиране на интерес и емоционално отношение към конкретно произведение, а също и към музиката, като цяло. Развиват артистичността, самочувствието и редица социални умения.

Очаквани резултати: Свързва коледари, сурвакари, кукери и лазарки със съответния празник. Знае фолклорни обреди с участието на деца. Отнася конкретни песни към съответни обреди. Може да определи с помощ кой песен е народна.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Още в детската градина децата се запознават с най-популярните празници, свързани с фолклорни обреди и тяхната символика. Участвали са в „Коледуване“, „Сурвакари“, „Лазарки“ и др. Свързването на обредите със съответния празник е тясно свързано с календара. На децата се обръща внимание, че „Цветница“ се свързва с пролетта, а „Коледари и сурвакари“ е празник, който се извършва по повод Нова година. Чрез беседа се припомня личният опит на всеки ученик, свързан със сурвакането. Децата споделят кога се сурвака, кого са сурвакали, популярни наричания, които знаят и от какъв материал се изработва сурвачката. Ученикът със СОП се включва в беседата, като отговаря на насочващи въпроси от учителя. Рисува, оцветява, моделира сурвачка. Учи с целия клас наричане за сурвакари и го изпълнява според своите възможности. Включва се в музикални игри с движения, които импровизират сурвакане. Слуша наричания на запис, открива непознатите думи, получава по достъпен начин информация за тяхното съдържание и смисъл. Определя с какъв глас се изпълнява конкретна народна песен от учебното съдържание – мъжки, женски или детски.

По отношение на специфични белези на обредите най-въздействащи са кукерските празници с кукерските костюми. Чрез беседа се прави характеристика на кукерския костюм – страшен, защото трябва да прогонва злото и болестите. Обсъжда се от какво е изработен, какви естествени материали са използвани (животински кожи, парцали, страшни маски от плат, конци, хартии и др.). Звънците (чанове) са основен елемент към костюмите. На детето със СОП се предоставя да оцвети по даден модел кукерска маска или да повтори по пунктир звънец. Участва в импровизиран кукерски танц, подготвен от всички деца на фона на автентичен звуков материал.

Използвани методи, форми, средства на преподаване по учебния предмет **музика:** музикално-дидактичните игри (основен подход); слухови игри за ритъм и темпо; беседа; сравнение; анализ; обобщение; демонстрация; създаване на житейски и художествени асоциации; организиране на вокална и хорова изява (пеене); групови дейности; проектни дейности; изучаване на думи и мелодии; пеене без акомпанимент и с акомпанимент; свирене на музикални инструменти; рапиране; имитация; ехо; танци; обредни танци; рисуване; оцветяване; компютър; електронен учебник; мултимедийна презентация; детски музикални инструменти – малък барабан, клавиеси, дайре, триангел и пр.

Адаптиран план на урок

Клас: първи

Предмет: Музика

Име на ученика: Д.И.

Тема на урока: „Кукери“

Цели на урока: Запознаване с кукерските празници и изграждане на умения за осъществяване на ритмичен съпровод.

Задачи: Усвоява знания за кукерите и кукерските празници. Свири на детски музикални инструменти. Изразява емоционалното си преживяване при слушане на музика и общуване с българския фолклор. Рисува или оцветява елемент от кукерския костюм. Изгражда умения за търпимост, уважение в процеса на груповата работа.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

1. Учителят под формата на беседа поставя темата, като акцентира върху фолклорната традиция на българите и техните обредни празници. Предлага картини на кукерски празници от различни региони. Обръща внимание на календара за провеждане на тези празници – предимно те са в края на зимата. Пояснява символиката, която носи този атрактивен празник, а именно прогонване на злото в края на зимата, наричане и обред за плодородие преди пролетта. Всички ученици се включват в беседата, като споделят: *От кое населено място са?; Виждали ли са маски, кукери и звънци (чанове).* Ученикът със СОП разглежда картините с кукери и се включва в беседата: „Харесват ли ти маските?“, „Виждал ли си кукер“?; „Чувал ли си звънци/чанове/?“. „Покажи как скача кукерът?“.

Учителят отделя внимание върху характерните белези (външния вид) на кукерския костюм: страховити маски; облекло от кожи; присъствие на звънци и хлопци в костюма.

2. Творческа задача за целия клас с участието на ученика със СОП: На фона на визуална и звукова мултимедийна презентация на тема „Кукери“ учениците влизат в ролята на кукери. С предварително раздадени детски музикални инструменти (триангели, кончета, барабанчета и др.) осъществяват ритмичен съпровод. Ученикът със СОП извършва свободни движения и свири на избран от него детски музикален инструмент.

3. Учениците слушат „Кукерски чанове“ и илюстрират с подходящи цветове и форми кукерска маска. На ученика със СОП се предлага индивидуален работен лист – повторение по пунктир или оцветяване с варианти за избор на: (кукер или маска).

Методи на преподаване на основното съдържание: обсъждане, беседа, обяснение, работа по групи, индивидуална работа, задачи и игри, мултимедия.

Времево разпределение: 10 минути събеседване и въвеждане в темата; 10 минути ритмичен съпровод; 10 минути разтоварващ момент \повторение по пунктир\; 5 минути „Кукерски танц“ по групи.

Групова дейност: Учениците се разделят на три групи, като всяка група представя им-

провизиран кукерски танц. Тук всяко дете използва лично изработената си маска. Ученикът със СОП в партньорство с друго дете (може да са хванати за ръце) извършва подскоци, клякания, поклащания, характерни за кукерския танц. Излъчва се групата с най-интересния танц.

Развитие на социални умения:

- развитие на културна компетентност;
- умения за осъществяване на позитивни контакти с връстниците;
- умения за работа в група – спазване на правила, редуване;
- умения да изслушва и изчаква другите деца.

Междупредметни връзки: български език и литература, околен свят, изобразително изкуство, физическо възпитание и спорт.

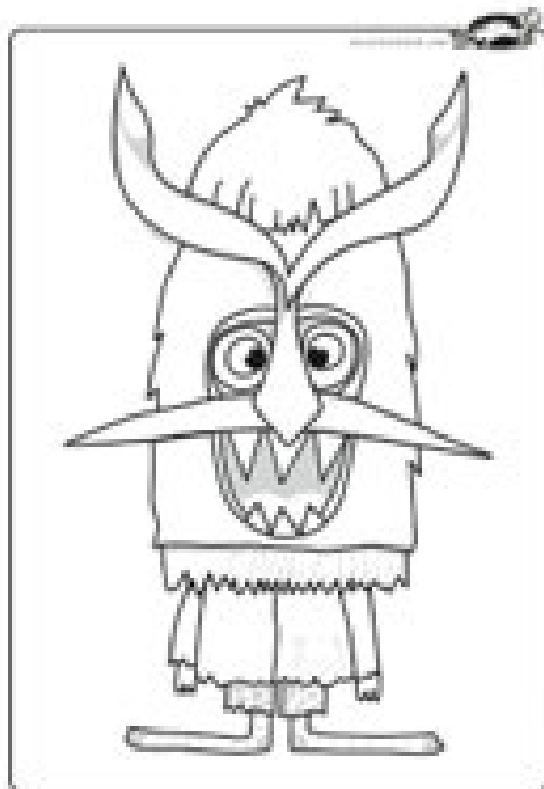
Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при: беседата, като го подтиква/провокира да отговаря; изпълнението на индивидуалната задача в индивидуалния работен лист; съвместно с общообразователния учител планира и подготвя материалите за часа; участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът; работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща среда в класната стая.

Материали, средства за обучение: Богата нагледност чрез илюстрации на маски, звънци, кукерски костюми, кукери; детски музикални инструменти; мултимедия; аудио-визуална техника.

Индивидуален работен лист

„Кукери“

Оцвети кукерската маска!

*Изобразително
изкуство*

Очаквани резултати: Изобразява човешки фигури по памет и наблюдение. Изобразява обекти от света на децата и възрастните (играчки, предмети от бита, сгради, улици, транспортни средства). Изразява емоционално-естетическо отношение към обекти от заобикалящата среда чрез описания и изобразителна дейност.

Нови понятия: рисунка; изображение.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Овладените знания по математика за геометричните фигури помагат на ученика със СОП да създава образи от геометрични форми и линии. Използват се при рисуване на *ваза, черга, килим (народни шевици), шал и пр.* Ученикът със СОП получава възможност да работи с различните творчески материали на изобразителното изкуство – водни и темперни бои, пастели, цветни моливи, флумастри. Учителят предлага изобразителни пособия и материали, които са подходящи за работа при конкретната тема. Например „*Багрите на есента*“ – рисуване на дърво с есенни листа: зелени, жълти, оранжеви. С водни или темперни бои, тампони или четка, цветни моливи. Използват се и природни материали – листа, клонки. Ако ученикът заяви друго предпочитание, то трябва да се уважи. В повечето случаи учениците със СОП използват едни и същи материали, но понякога имат желание да експериментират. При изложбата се коментират различните видове техники на изпълнение. Оценява се изпълнението на задачата, начинът на композиционно решение. Похвалите и поощренията се изказват пред целия клас.

Ученикът със СОП среща затруднения при създаване на изображения по впечатления на човешки фигури и предмети от бита по памет. В тази връзка, учителят трябва да разполага с богат нагледен материал за наблюдения, беседи, описания и пр. за обогатяване на представите, подобряване на общуването и мотивацията за участие в часовете по изобразителни дейности. Една от най-често прилаганите от учителя демонстрации е рисуването пред учениците. Ученикът със СОП може да асистира, като подава на учителя исканите от него материали: *Подай ми кръглата четка за работа с водни бои, плоската четка за работа с темперни бои! Тук е добре да използваме пастели, за по-добра плътност и лесно зацриховане! и т.н.* Показ на етапите на изграждане на рисунката. Общата форма, композиционно разполагане, пропорциите, характерните детайли. Желанието за творчество на ученика със СОП и свободата при избора с кои материали да работи, са гаранция за успех в работата му.

Пример за индивидуален подход при ученици, които срещат затруднения в изобразителната дейност, е предоставянето на олекотена задача с ограничен брой на фигурите, с които трябва да работи. Избират се една или две от основните геометрични форми, например кръг или квадрат. От тези форми ученикът може да нарисува образ на отделен лист, така че да се абстрахира от разнообразните форми, някои от които са представени в различно положение спрямо основата в предвидените за рисуване полета на страницата на учебника. Учителят подготвя листове с предварително очертана форма. От кръгчето ученикът може да създаде човешко лице с добавяне на характерни детайли, като очи, уста, коса, слънце – чрез добавяне на прави черти за лъчите; снежен човек чрез съчетаване на две или повече кръгчета, различни по големина. Квадратът, разположен без наклон спрямо основата, с добавяне на триъгълник

за покрива и допълнителни детайли според възможностите на ученика, се превръща в къща.

Групова работа: Класът се разделя на 4 групи (4 екипа) от по 6 ученици. Всяка група получава по един работен лист. Задачата е: всяка група да изгради образи с помощта на геометрични фигури, които са показани долу на страницата. Детето със СОП е включено в четвъртата група, където получава задача да довърши образите на зададената геометрична фигура кръг, като допълни с чертички и цвят, при което се получава образа – слънце.

Очаквани резултати: Различава изображения на реални от фантазни герои. Създава изображения на реални и фантазни герои. Описва връзки между обекти и среда в изображения на реални и фантазни герои. Коментира отличителни черти на образи и действия на добри и лоши фантазни герои.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците със СОП обичат да си измислят и фантазират. Създадените от тях фантазни образи, често са заимствани от детски филмчета и са пречупени през бедния им социален опит. Често недоразвитата фина моторика е причина за неудовлетвореност от страна на детето при крайния резултат. Важно е учителят чрез подходящи задачи да накара детето да повярва в своите сили и да изпита удовлетворение от творческата си дейност. Предлагат се теми: „*Моят любим фантазен герой*“, „*Среща в Космоса*“, „*Кукерска маска*“, „*Измислени животни*“. Дава се възможност на ученика да избере начина, по който ще пресъздаде своите идеи – рисуване с бои, апликиране, работа с текстил и природни материали. Дава се воля на фантазията на детето, като дискретно се насочва в посока, която ще му помогне да се справи и бъде доволно от постигнатото.

Интересна задача за ученика със СОП е чрез предложени от учителя съставни части да създаде фантазен образ на животно – глава на птица, тяло на кон, опашка на папагал, крака на динозавър. Поощрява се въображението, като се предлага да измисли име на своя герой. Провежда се кратка беседа – *Къде живее? Животното с добър или лош нрав е? С какво се храни?* За да се разграничат двата типа образи – реален и фантазен, се провокира детското мислене в посока: *А как ще изглежда твоето животно в реалния живот?* При творческата работа на ученика със СОП се използват знанията и уменията по Околен свят, Технологии и предприемачество. Развива се свързаната реч.

Тема: Моят извънземен приятел. С цел улесняване на ученика при рисуване по темата „Моят извънземен приятел“ би могло да му се предложат теми като: „Звезда“, „Планета“, „Слънце“. При тях изображението се свежда до рисуване на форми, близки до геометричните, които са значително по-елементарни в сравнение с формата на фантазен образ (извънземно същество). В полето на предвидената страница с материал по избор – пастели, флумастери или цветни моливи, му се предоставя възможност да рисува със свободни линии една или повече разнообразни форми, които може да оцвети и украси. По-големият брой форми, разположени в разпръснатата композиция в полето за рисуване, могат да се свържат с представата за „звездно небе“ или „космос“. При рисуване на една форма, например планета, учителят предлага на ученика да даде име на планетата; да си представи кой живее на нея. Учениците се разделят на 4 групи. Детето със СОП участва в четвъртата група, като на тази група се предлага да нарисува извънземния приятел като „Звезда“ или „Слънце“. Тук изображението се свежда до рисуване на фантазен образ, който е по-елементарен. Децата се насочват да използват материали по избор – пастели, флумастери и цветни моливи.

Очаквани резултати: Прави опити да назовава характерни визуални особености на формите (плоски и обемни) с помощ от учител. Отразява особеностите на формите (плоски и обемни) в изобразителната дейност: рисуване, апликиране, моделиране, художествено конструиране.

Нови понятия: форма; силует.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работата с пластилин учи на търпение и точност, стимулира въображението на децата. В същото време, това е много забавно хоби, което ученикът със СОП може да практикува, както самостоятелно, така и с родителите, по-голям брат, сестра или баба. Пластилинът е изключително полезен за развитието на фината моторика на ръката на детето. Фина моторика са тези умения, които ни позволяват да работим с малки, фини обекти, както и да рисуваме, чертаем и пишем. Защо това е важно? Фактът, че развитието на фините двигателни умения и езиковото развитие са тясно свързани, е водещ за развитието на ученика със СОП, особено в първи клас. Работата с пластичен материал е интересна за ученика със СОП. Дава възможност да разгърне своите творчески решения – фигури на животни, плодове, зеленчуци. Дори самото *мачкане с пръсти или между длани, овалване, разточване* на пластилина предизвиква удоволствие и желание от страна на ученика да сътвори нещо. Крайният резултат не е важен. Важно е самото действие и стремежът да се справи с предизвикателството. Учителят води ученика стъпка по стъпка при оформяне на фигурата: *Разточване с една ръка върху плоскост (змия, водорасли за аквариума, стебло на цвете, стълба, моделиране на букви и цифри, моливи, колбаси, оградни стълбове).* Между двете си длани, като се опъне едната страна – *морков.* Свързване краищата на разточената ролка и получаване на *геврек, колела, пръстен, гривна.* Извайване на предмети със заоблена форма. *„В овощната градина“ – ябълки, круши, череши, сливи.* Извайване на предмети, състоящи се от няколко части, като се наслагват и притискат – *„В очакване на Коледа“ – снежен човек, елха, шейна.*

Плоските изображения също предизвикват интерес у ученика със СОП, напр. притискане на *медал, монета* към пластичен материал и получаване на релефна повърхност. Учителят използва снимков материал на скулптурни фигури на животни, изсечено скално изображение и др., които може да поднесе под формата на разказ, легенда по достъпен начин за ученика.

Групова работа на тема „Рисувам и оцветявам“. Учениците се разделят на 3 групи, като учениците от първите две групи могат да рисуват определен плод, например ябълка. Задачата се изпълнява на отделен лист, а децата от 3-тата група, в която работи детето със СОП с помощта на учителя, могат да нарисуват балон с овална форма. След това към балона се добавя права или вълнообразна линия, за която е вързан. Накрая балонът се оцветява в предпочитан цвят. Подходящи за рисуване са материалите, които оставят отчетлива и ясна следа – цветни моливи или флумастери.

Очаквани резултати: Познава различните цветове – жълт, червен, оранжев, виолет, син, зелен, кафяв, черен, бял. Получава различни видове цветове чрез смесване на бои. Създава рисунки, като използва различни видове цветове.

Нови понятия: цвят.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Умението за различаване на цветовете се овладява още в детската градина. Ученикът със СОП обикновено разпознава и назовава основните цветове – червен, жълт, син. В частност: зелен, черен, бял. Нюансите го затрудняват и особено: *Как да смеси два цвята и да получи трети?* От син и жълт са получава зелен, от червен и жълт – оранжев, и т.н. Чрез приказка или игра се въвеждат новите цветове (работа с водни бои).

Живели две сестричета. Те имали цветна градина от червени, бели, жълти и сини цветя. Искали тяхната градинка да стане още по-цветна, и решили сами, да намерят начин, като смесят цветовете. Взели едно червено цвете и капнали върху цветчетата му жълта боя (ученикът със СОП може да асистира на учителя или учениците да работят по двойки едновременно с учителя), получило се оранжево цвете. Зарадвали се сестричетата и решили да продължат. Върху листата на синьото цвете капнали пак жълта боя и то станало зелено...

Индивидуални задачи: оцветяване по зададен модел, апликиране с предварително изрязани елементи: сини облаци, зелено дърво и трева, къща с червен покрив, цвете с червени, бели или сини цветчета. Свободна игра: без определена цел, ученикът със СОП получава възможност да смесва бои и да играе с тях, за да усети магията на цветовете. *Рисуване с пръсти* – тя предизвиква много емоции у децата и удовлетворение от срещата с изобразителното изкуство.

„Багрите на есента“ е чудесна тема, където съчетаването на цветове води до красиви рисунки. На ученика със СОП се предлага да работи с определени цветове – жълто, кафяво, зелено, оранжево. Насочва се вниманието му върху съчетаването им, композиционното решение, техниките на работа. За улеснение се предлагат снимки, картини, рисунки, свързани с темата.

Рисуването на *дъга* се прилага в часовете по изобразително изкуство за осъзнаване на богатото цветово разнообразие от ученика. Дъгата може да се рисува с бои, пастели, моливи или апликира. Изборът на изразно средство се предоставя на детето. Така то ще работи с удоволствие. Постепенно се въвеждат правила, повишават се изискванията, дават се по-сложни задачи, развива се творческото му мислене.

Групова работа на тема: „Разпознавам и оцветявам“. Учениците се разделят на 3 групи, като учениците от първите две групи довършват контура на пеперудите и ги оцветяват, а децата от 3-тата група, в която участва ученикът със СОП, само запълват празното пространство в очертаната пеперуда. Могат да използват пастели, моливи или акварелни бои. За учениците от 3-та група, в която е и ученикът със СОП, задачата може да се ограничи до оцветяването на образите, дадени в началото на страницата. Вниманието им се насочва към заштриховане на силуетите с плътни щрихи, така че да не се излиза извън контура на формата. След приключване на

тази сравнително по-лесна за изпълнение задача учителят може да предостави предварително подготвени контурни изображения на обекти с обобщена форма, които да дават възможност за дорисуване на частично недовършени образи. Всичко това се извършва с помощта на учителя.

Очаквани резултати: Изразява устно свои впечатления от творби на изобразителното изкуство с помощ. Представя в рисунки свои впечатления от творби на изобразителното изкуство с помощ.

Нови понятия: изобразително изкуство; картина.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Добър подход е запознаването с творби на изобразителното изкуство да се съчетава с посещение в художествена галерия или виртуална разходка чрез средствата на компютърните технологии. Кратките и достъпни обяснения в изложбената зала, поднесени по занимателен начин от страна на ресурсния учител, обогатяват представите и предизвикват интереса на учениците. Освен среща с изкуството, ученикът със СОП се запознава и с правилата, които трябва да спазват посетителите. Виртуалното посещение в художествената галерия също е вариант. Разглеждайки различни творби, учителят обръща специално внимание на цветовете, композицията, сюжета.

Картина „Пролетен пейзаж“. *Разгледай картината! Какво е нарисувано на нея? По какво разбираш, че е пролет? Какви промени настъпват в природата през пролетта? Какви цветове е използвал художникът? Какво настроение те обзема, когато гледаш картината?*

В зависимост от своите възможности и потребности, ученикът със СОП получава възможност да покаже своите силни страни (интерпретация по впечатление от произведение на художници): *Разгледай картината на художника. Нарисувай своя, като използваш подходящи цветове и предадеш пролетното настроение. Какво ще има на твоята картина?* – синьо небе, жълто слънце, птички, цъфнали дървета, зелена трева, пъстри цветя. Ученикът получава помощ при композиционното разположение на предметите и обектите в своята рисунката. Сам избира техниката на рисуване, подходящите цветове.

Индивидуална задача: Оцвети рисунката с подходящи за темата цветове! Ученикът рисува на фона на музика за създаване на настроение и приятни усещания.

Групова работа на тема „Българските художници и техните творби“. Учениците се разделят на 3 групи. Учениците разглеждат репродукция на Златьо Бояджиев. Те описват какво виждат в нея. Първа и втора група описват нарисуваното в „предния“ и „средния“ план в картината. Детето със СОП е включено в третата група, която група се насочва към „задния“ план, като учителят първо задава въпроси от типа: *Къде в картината е нарисувана къща? Колко дървета могат да се изброят на картината? Какво прави кучето?* Накрая децата от третата група, в която е включено детето със СОП, рисуват животни по контур. Учителят насочва децата от тази група за очертаване по контур.

Очаквани резултати: Прави опити да свързва илюстрации с изучавано литературно произведение. Описва с кратки изречения илюстрация на литературна творба за деца. Изразява емоционално отношение към герои от приказка чрез рисунки.

Нови понятия: илюстрация.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Всички деца обичат приказките и с любопитство и интерес разглеждат детски книжки с цветни илюстрации. Илюстрацията допълва в голяма степен съдържанието на приказката и ученикът трябва да осъзнае тази връзка. Учителят показва няколко книжки. Илюстрацията на корицата е достатъчна да се разпознае коя е приказката, дори детето да не може още да чете („Косе Босе“, „Червената шапчица“, „Вълкът и седемте козлета“ и др.). Предлага се изработване на *проект* за изготвяне корици на няколко приказки. Ученикът със СОП получава задача да предложи една от тях и да обоснове своя избор според възможностите си и с подкрепата на учителя.

Защо избра точно тази приказка? За какво се разказва в нея? Кои са героите? Какво предлагаш да се нарисува на корицата? Какви са героите – добри или лоши? Как би постъпил, ако станеш герой на тази приказка? Би ли променил края на приказката?

Тема: „Моите любими герои от приказка“. Учениците се разделят на 3 групи, първите две групи рисуват образи на приказни герои по зададено заглавие на приказка, а в 3-тата група, в която участва дете със СОП, оцветяват оградени с контур образи на приказни герои. Учителят ги насочва как изглеждат, как са облечени, какво носят, какви цветове да използват. Рисунката се осъществява с графичен материал: обикновен молив, цветни моливи или пастели. Припомнят се герои от приказки, като разглеждането на нагледни материали – илюстрации в детски книги, е опора за провеждане на изобразителната дейност и би стимулирало представите на ученика. Акцентира се и на основните характеристики на обекта: форма на тялото, специфични детайли. Може да се рисува само с черен материал или в зависимост от нивото на ученика да се използва разноцветен материал за получаване на цветна рисунка.

Очаквани резултати: Открива значението на визуални образи и знаци. Използва образи и знаци в изобразителната дейност. Коментира значения на образи и знаци в конкретна среда (обществени сгради, улици; спортни, търговски и културни обекти).

Нови понятия: образ и знак.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Тази тема е пряко свързана с математическата компетентност – използването на основните геометрични фигури при създаване на образи и знаци. Най-близко до представите и възприятията на ученика със СОП са знаците и образите на животните. *Дългата шия – жираф; дългите уши – заек; бодлите на гърба – таралеж; гърбицата – камила.* Това им помага да се ориентират безпогрешно в силуетни картинки.

Къде можем да срещнем указателни знаци? В зоопарка пред клетката на животните.

Въвеждат се понятията „предупредителен и забранителен“ знак. Обозначението върху знака и поставения „!“ е показател за забрана.

„В зоопарка“ – тема, в която се обръща внимание на знаците пред клетките им. Наблюдение в зоопарка или снимков и видеоматериал дават най-ясна представа на децата за знаците, които са твърде трудни за разбиране без онагледяване.

Ученикът със СОП трудно да създава визуални знаци за реална или въображаема среда. Важно е да познава различни знаци, както и да знае тяхното място в природната и социалната среда.

Разходка в парка/гората – Разглеждане на картина, в която са нарисувани забранителни знаци – *Не пали огън!, Не хвърляй боклуци!* и др. Беседа за заобикалящата ни околна среда. Как да я пазим и да се грижим за нея.

Задачи за ученика със СОП:

– Измисли и нарисуй знаци на местата, които посещаваш – сладкарница, аптека, парк.

– Дадена картинка с нарисувано/и животно/и, за чието тяло, глава, крака са използвани букви. Задача: *Направи картинна азбука, като преобразиш дадените букви в предмет или животно.*

– Дорисувай силуети на дадените животни. Коя цифра откриваш във всяко животно? Кои животни са диви и кои – домашни?

Ученикът работи с ресурсен учител или със справящ се съученик.

Проектна дейност на тема „Нашата улица“. Учениците се разделят на две групи. Пред тях има пътни знаци (изрязани за оцветяване), лепило, тиксо, цветни моливи и пастели. Задачата на първата група е да нарисува улицата на училището и да постави пътните знаци. Втората

група, в която участва ученикът със СОП, оцветява пътните знаци, които поставя/залепва на предварително нарисувана улица. Тази група може да довърши/ продължи, разшири улицата, като им се предостави свободата да рисуват линии в една или друга посока. Две прави хоризонтални линии са най-достъпният начин за пресъздаване на улица. Учениците от втора група могат да добавят и допълнителни елементи към улицата.

Очаквани резултати: Различава основни изобразителни материали и пособия за рисуване (водни бои – темпер, акварел; видове четки: плоски, обли, четки за рисуване с пръсти; пастели, флумастери, моливи). Различава основни изобразителни материали за моделиране (глина, пластилин). Прави опити да комбинира различни материали и техники (рисуване и апликиране, рисуване и конструиране). Подбира самостоятелно и по предложение на учителя изобразителни материали и пособия за рисуване.

Нови понятия: изобразителни материали; изобразителни пособия.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работата в часовете по изобразително изкуство е насочена към създаване на естетически усет и умения за работа с различни материали и техники. Затова независимо дали ученикът със СОП рисува, апликира или моделира, той изразява преди всичко своето виждане за света в цветовете и формите.

Примерни теми за рисуване с материали по избор на ученика или по предложение от учителя: *Пролетни, летни, зимни, есенни картини. Фигури на хора – моето семейство, моите приятели, семейни празници. Битови празници: Великден – оцветяване на яйца, рисуване с пастели и бои, апликиране, боядисване; Коледа – изработване на коледни играчки от хартия, рисуване на елха, Дядо Коледа, зимни игри с комбиниране на различни техники и материали; Баба Марта – изработване на мартеничка от конци, прежда, цветна хартия, копчета, апликиране върху лист. Традиции и обичаи: Кукерска маска – работа с текстил (по групи или индивидуално с помощ) и т.н.*

Групова работа на тема „Моите рисунки“. Учениците са разделени на три групи. Всяка група получава картини на картон, които да оцвети, като използва материали по избор. Групата, в която е включен ученикът със СОП, оцветява пролетен пейзаж, като използва цветни моливи.

Методи, форми, средства на обучение по учебния предмет *изобразителни дейности*: наблюдение, беседа, разказ, демонстрация, упражнение, показ, обяснение, мултимедия; широко онагледяване чрез: учебни задачи, модели, снимки и илюстрации; групова и индивидуална работа; обратна връзка, оценка на дейностите, похвали и поощрения, междупредметни връзки, изложби, ножица, лепило, цветни моливи, флумастри, гланцово блокче, линия, водни и темперни бои, пластилин, моделин, глина и пр.

Адаптиран план на урок

Клас: първи

Име на ученика: В.Н.

Тема на урока: Ваза с цветя – рисуване

Цел на урока: Овладяване и затвърдяване на уменията за рисуване, цветоусещане и развитие на естетическите качества.

Задачи:

1. Развива умения за рисуване/оцветяване – комбинирана техника.
2. Формира естетически усет и умения за работа с различни материали и техники.
3. Затвърдява умения за пространствена ориентация.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

Живеели две сестричета. Те имали цветна градина от червени, бели, жълти и сини цветя. Искали тяхната градинка да стане още по-цветна, и решили сами, да намерят начин, като смесят цветовете. Взели едно червено цвете и капнали върху цветчетата му жълта боя (ученикът със СОП може да асистира на учителя или учениците да работят по двойки едновременно с учителя), получило се оранжево цвете. Зарадвали се сестричетата и решили да продължат. Върху листата на синьото цвете капнали пак жълта боя и то станало зелено...

Предварително подготвени картини с цветя, илюстрации. Представяне на етапите на изграждане на рисунката. Демонстрация/показ от учителя. Ученикът получава за задача да оцвети цветята с бои, а при стеблата и украсата на вазата (с декоративни елементи) да използва по избор цветни моливи, флумастри или пастели. Ученикът работи самостоятелно или в група.

Методи на преподаване на основното съдържание: показ, обяснение, демонстрация, игров метод; фронтален, групов, индивидуален метод.

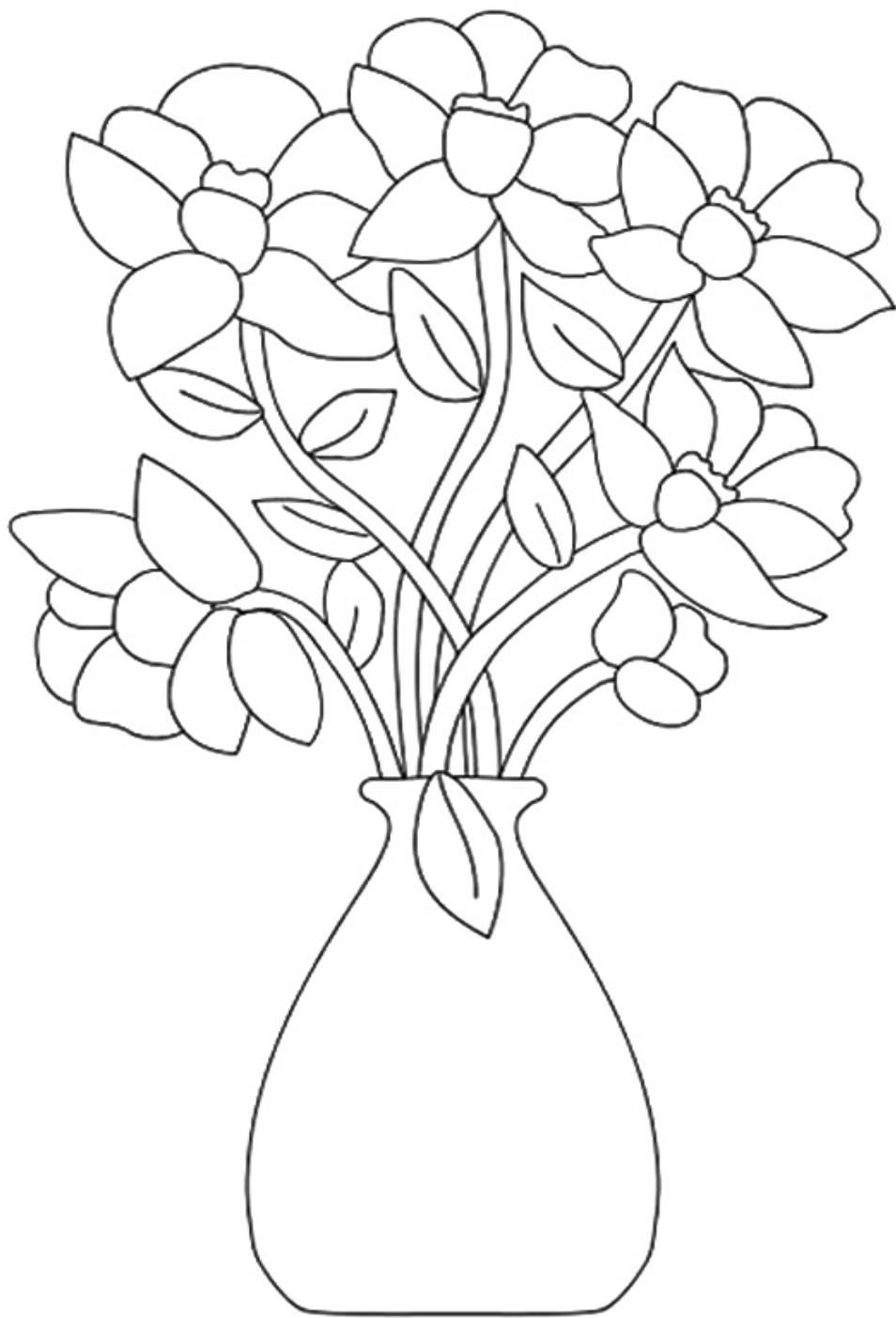
Времево разпределение: Въвеждане, показ, беседа – 10 мин. Творческа работа – 30 мин.

Развиване на социални умения:

- изграждане на естетични умения;
- умения за работа в група – спазване на правила, толерантност;
- увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.

Дейност на ресурсния учител: Помага, показва, дава допълнителни разяснения и при нужда работи заедно с ученика.

Материали, помощни средства и технологии: мултимедия, работни материали и пособия на изобразителното изкуство, работа върху индивидуален работен лист.

*Технологии и
предприема-
чество*

Очаквани резултати: Обработка хартия и картон, природни, текстилни и отпадъчни (подръчни) материали. Прилага операциите рязане, биговане, прегъване, връзване, съединяване и оцветяване. Познава начини за предварителната обработка на хранителни продукти (миене, почистване, нарязване и смесване). Полага грижи за отглеждане на стайни растения – поливане, разрохкване на почвата, укрепване, почистване от прах и изсъхнали листа и клонки. Посочва грижите за отглеждане на домашни любимци. Дейностите изпълнява с помощ от учителя.

Нови понятия: работно място; план за работа; хранителен продукт.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Чрез гатанки с описание на предмет се въвеждат инструментите, с които децата ще работят. Показ с ръка, имитиране на рязане с пръсти на лист хартия (ножица). *С какво ще лепим цветните листчета от гланцовото блокче? (лепило). Пред вас е чинът, на него слагаме всички необходими материали, с които ще работим, и това е вашето работно място. Как трябва да изглежда то? Подредено или разхвърляно? Защо?*

Показва се начинът за рязане с ножица, използване на лепило, разглеждат се илюстрациите в учебника. Успешен подход е всички нови понятия, операции и умения, които ученикът със СОП трябва да овладее, да се поднасят под формата на игра и чрез герои от детски приказки и произведения за деца: *Пинокьо, Пипи Дългото чорапче, стихотворението „Първокласник“ на К. Малина, гатанки и богат илюстративен материал.* Част от уменията ученикът е овладял още от детската градина. Сега те се прилагат при изработване на по-сложни модели. Преди всеки час се припомнят *правилата за безопасност при работа с инструменти.*

Практическа задача за класа, в която участва ученикът със СОП: (изпълнява се в началото на обучението, когато учениците още са в процес на опознаване). Изработване на табелка с името на ученика или картинка, с която детето със СОП да разпознава по-лесно своите съученици и по-бързо да научи имената им. Учителят предлага различни варианти, свързани с формата и цвета. Допуска се и възможността децата сами да нарисуват или да изберат любима картинка, която да залепят върху цветно квадратче или кръг, предварително подготвено от цветен картон. Използва се ножица, лепило, флумастри или цветни моливи. Предварително се изброяват последователността на действията от началото до крайния продукт. Ученикът със СОП изработва своята табелка с помощта на ресурсния учител. Прави се обсъждане на всички картинки между ученика и учителя, като вниманието се насочва към характерните особености в табелките на различните деца. След приключване на определена дейност се прави оглед на *работното място на ученика* – чисто ли е работено, подредени ли са ползваните инструменти, как се е справил със задачата. Следва поощрение и съвети как да избегнат направените грешки.

Практически задачи (прилагане на различни дейности): Изработване на седмична учебна програма (рязане, прегъване, съединяване, биговане). Изработване на цветя с различна форма (рязане, биговане, прегъване, връзване, съединяване и оцветяване). Дейностите се изпълняват от ученика със СОП с подкрепа от ресурсен учител, родител или справящ се ученик.

Изработване модел на парк – *работа по групи*.

За макета са необходими: хартия, картон, природни материали (листа, малки клонки, мъх); пластилин и пластмасови капачки за закрепване на природните материали. Показват се снимки на паркове. *Какво има в един парк? – алеи, дървета, пейки, градинки с цветя*“. Чрез беседа се прави кратко описание на парка, който ученика познава. Учителят използва насочващи въпроси. На всяка група се дава задача за работа: едната група изработва дърветата в парка; другата – цветните градини; третата – пейките или детския кът (пързалка от картонена лента, въртележка от картонен кръг, пръчица от сладолед за люлка тип „везна“). Демонстрация от учителя. Подходяща задача за ученика със СОП е да подреди оградата на парка с камъчета (бобени зърна или други модулни елементи).

Песен за зеленчуците въвежда учениците в темата за *здравословния начин на живот* и начина на консумиране на храната. Предварително може да се даде задача на ученика със СОП, да разкаже за това: *Как се приготвя хлябът? Кои са плодовете? Кои са зеленчуците? Как хората се грижат за животните и растенията? Какво е добре да закусваме сутрин, обядваме и вечеряме? Какво закусва ученикът вкъщи?*

Разказ за момченце, което яло неизмита ябълка и после го болял коремът, води учениците до извода, че преди хранене ръцете, плодовете, зеленчуците трябва да се измият. Използва се богат картинен материал по темата от учебника. На дъската се изписват полезните храни, като могат да се разделят на групи – плодове, зеленчуци, месни храни и „любими детски лакомства“, без които всяко дете не може.

Темата за здравословния начин на живот се продължава с грижи за *отглеждане на растенията* в стаята, които пречистват въздуха. Задача: *Всеки ученик да разкаже за любимото си цвете, да го нарисува, апликира и постави на определено за целта място в класната стая*. Ученикът със СОП изпълнява задачата самостоятелно, според възможностите си. По желание се прави примерен график за обгрижване на цветята в класната стая. Чрез гатанки за животни ученикът се провокира да разкажат за своите *домашни любимци* (ако няма такива, да разкаже за друго животно, което може първо да разгледа на предварително подготвена картина за целта). Вниманието на учениците трябва да се насочи към това, че грижите, които хората полагат за животните, в голяма степен описват техния характер и поведение.

Очаквани резултати: Изброява с помощ различни материали за изработване на изделия – хартия, картон, текстил, природни материали, отпадъчни (подръчни) материали. Свързва с помощ основни работни инструменти с тяхното предназначение. Прави опити да прилага основни правила за безопасност при използване на инструменти за обработка на материали.

Нови понятия: материали; инструменти; шаблон.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците обичат да експериментират с различни материали – хартия, картон, текстил, природни и отпадъчни материали. Изработват коледни играчки, мартеници, моливници, вази, поздравителни картички и др. Пример: *Есенни листа* – оцветяват се и се отпечатват върху лист, лепят се върху нарисувано с пастел/бои дърво, използват се за направа на фигура на човек, пано.

Работа в група: От картон, хартия или текстил се изработват изучените до момента букви или цифри. Ученикът със СОП може да участва с подкрепа от ресурсен учител: да изработи своята буква.

Примерни дейности за работа с шаблони: *Дрехи за куклите (за момиче) – изработване на шаблон и изрязване по него. Касичка за пари (за момче) – използва се кутия от консерва, измерват се височината и широчината, изрязва се шаблона от материал, който детето предпочита, украсява се и обвива кутията.* Практиката показва, че учениците със СОП се включват с удоволствие в изпълнението на задачи за работа с шаблон. При изпълнението получават подкрепа.

Индивидуална задача: Картинка с нарисуван *снежен човек*. На ученика се предоставят памук, парче плат, цветна хартия, мъниста, клечки. Дава му се възможност сам да реши кой материал за какво да използва – за сняг, за шал, за метла, за шапка, за копчета, за нос на снежния човек. Всяко изработено изделие се предлага за изложба. Обсъжда се използваният материал, припомнят се технологията на изработване, безопасните условия за работа, ползваните инструменти. Учителят поощрява и дава съвети/насоки за бъдещата работа.

Домашна работа, която ученикът трябва да изпълни заедно с мама, тате, брат, сестра, а защо не – баба или дядо: *Изработване на одеяло, шал (кукленски размери) от разноцветни текстилни парчета.* Екипната работа със семейството винаги дава добри резултати при работа с ученици със СОП.

Очаквани резултати: Познава уреди, които работят с електричество. Изпълнява с помощ инструкции при изпълнение на практическа работа. Използва според възможностите си комуникационни средства – телефон, компютър. Прилага основни правила за безопасност при работа с инструменти.

Нови понятия: част; машина.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Използва се личният опит на децата, снимков материал, видеоматериали от електронния учебник. Чрез беседа се насочва вниманието на ученика със СОП към уредите, които мама използва вкъщи за приготвяне на храна. Показва се картинка на готварска печка, миксер, пясатор, кафемашина, електрическа кана, микровълнова печка. Всички уреди имат бутон/копче за пускане и спиране. Включват се към електрическата мрежа. Някои от тях работят с батерии. Обръща се внимание на безопасната работа при използване на уредите. Дава се възможност на ученикът да изреди няколко уреда, които има в тяхната кухня. Въпрос от учителката: *Ако искаш да си приготвиш сандвич/принцеса, какъв уред ще използваш? Как се включва той? За какво трябва да внимаваш?*

Въвеждат се основните правила за безопасност при работа с електрически уреди. Учителката ги изброява, след което няколко деца ги повтарят: *Включен електрически уред не се хваща с мокри ръце! Не поставяйте леснозапалими материали – хартия, дрехи, тетрадки, играчки, до включен нагревателен уред. Ползването на уреди става само в присъствието на възрастен! Правилата могат да бъдат написани и поставени на подходящо място в класната стая за известно време.*

Индивидуална задача: *Назовете машини, апарати и техника, които се използват в различните професии.* По избор – във фризьорството (сешоар, машина), в готварството (печка, миксер, скара), в строителството (бормашина, багер, бетоновоз) и др.

Обобщава се ползата на всички уреди, машини и механизми за улесняване живота на хората. Чрез илюстрации учителят насочва учениците към темата „Колелата в помощ на човека“ „Някои деца не могат да се придвижват сами и използват инвалидни количка“. Показва се видеоклип, в който момче и момиче в инвалиден стол танцуват валс. *Вижте колко е щастливо момиченцето? Това изобретение му помага да се движи и да изпитва удоволствие от танца! Благодарение на съвременните средства за придвижване ние стигаме по-бързо от една точка до друга. Колелата правят по-лесен живота ни.*

Работа по групи с участието на ученик със СОП: Изработване на модел на трактор (автобус, влак, кола). Необходими материали и инструменти: приложение, кибритени кутийки, ножици, клечки за зъби, пинче, лепило. Практическата дейност е предшествана от кратък разказ на учителя за превозните средства, демонстрация и инструкции: *Всяко превозно средство на колела има кабина, мотор, колела, седалки, фарове, стъкла. Всяка двойка сама да избере модела, който иска да направи. Внимавайте при работа с ножица. Накрая ще представите своя модел. Ще направим изложба.*

След приключване на работата изработените модели се представят пред целия клас и ученикът обяснява за какво служи на хората и как може да се използва в игрите.

Учителят поощрява и най-малкия напредък в работата на ученика със СОП. Задачата е сложна за детето, но с помощ от учителя то може да изпълни дейностите от груповата работа, определени за него.

Очаквани резултати: Посочва и назовава някои стоки и услуги. Назовава с помощ основни машини, апарати и техника, използвани в съвременни професии. Различава професии, свързани с производство на стоки и услуги. Посочва елементарни примери за влиянието на човешката дейност върху околната среда. Борави с пари.

Нови понятия: цена; стока; услуга; личен бюджет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Чрез игра учителката насочва интереса на ученика към професиите на хората. Познай каква професия имам: „*Аз работя в ателие. Правя косите на хората красиви. В работата си използвам ножница, сешоар, шампоан, ролки*“ или „*Обичам да доставям удоволствие на хората. На всеки празник те се нуждаят от нещо сладичко, с което да почерпят гостите си*“ и др.

Изпълнение на индивидуална задача: Ученикът със СОП работи на индивидуален лист със задача да свърже дадена професия с уреди, които се използват. След приключване на задачата устно разказва за професията и ползата от нея за живота на хората.

В магазина: Разглежда се сюжетна картина. *Какво се продава в този смесен магазин? Кои храни са опаковани и кои трябва да се мерят?* (дава примери). Разиграва се етюд как трябва да се държиш в магазина: *Добър ден! Извинете, може ли да попитам къде е щандът за плодове! Премерете ми, ако обичате, един килограм праскови! Колко струват? Благодаря! Довиждане!*

Дискусия: Учениците споделят от своето ежедневие за какво родителите им дават пари (*моят личен бюджет*) – за закуска, за хляб, мляко и др. Акцентира се на разликата между *нужда* и *желание*.

Вълиебното портмоне. Показват се банкноти и монети. Игра: *Един хляб струва 1 лв. и една вафла – 0.50 лв. Колко банкноти и колко монети ще ти трябват, за да купиш продуктите?*

Работа по двойки: *Хайде, да си изработим портмоне, за да съхраним своите пари. Изрежете с ножичка нарисваните банкноти, монети и портмоне от приложението. Пригответе работното си място – ножичка, лепило, гланцово блокче. Всеки по свой вкус да украси портмонето си.*

Учителката предлага на ученика със СОП да покаже на децата от класа етапите на изработване на портмонето (помага му и го напътства, ако срещне трудност).

След приключване на работата се прави изложба, оценяват се и се поощряват усилията на ученика.

Очаквани резултати: Изработва изделия и модели по инструкции, по образец или по собствен замисъл с помощ. Изработва изделия от хартия и картон по отпечатани или очертани с шаблон елементи с помощ. Конструира с готови елементи познати обекти от заобикалящата среда.

Нови понятия: модел; техническа рисунка; неподвижно съединение.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Овладените умения за моделиране, обработка на хартия, картон, природни, текстилни материали са едно добро начало за ученика със СОП, да покаже силните си страни и да се чувства пълноценен. Мотивацията за работа е водеща за крайния резултат. Важно е ученикът да довършва докрай започнатата задача / практическа дейност, да изпитва удоволствие и удовлетворение от труда си.

Конструирани и моделиране – „Таралеж“. Използват се картоф, клечки за зъби, зрънца за очи. Обясняват се стъпките при изработване на предмета. Обръща се внимание на безопасността при забождане на клечките в картофа. Ученикът със СОП се включва в *работа по двойки*. В предварителната *беседа* се прави описание на таралежа, на характерния му външен вид, къде живее, с какво се храни. Използва се междупредметна връзка с Околен свят и БЕЛ – знания за природата и правилно структурирани изречения, свързани в кратък текст.

Работа с текстил: Изработване на мартеничка. Актуализират се знанията на ученика със СОП за празниците и обичаите на българския народ. Разказва се легендата за мартеницата. *От какви цветове се изработва мартеничката? Какво символизируют белият и червеният цвят? Да изпеем песента за Баба Марта!* Може ученикът да сподели (минал опит) как са посрещали в детската градина добрата старица. Показ от учителя на начина на изработване на мартеница – чрез усукване и завързване. Дейността се изпълнява по двойки с подкрепящ съученик. Ако ученикът се затруднява, може да получи задача да апликира Пижо и Пенда от цветна хартия или да ги оцветява с бои, флумастри, цветни моливи. Дейности, свързани с изработване на *сурвачка, играчки за коледната елха, боядисване на великденски яйца, поздравителни картички за Коледа*, са изключително приятни и забавни за учениците със СОП и те с удоволствие се включват в тях.

Едни от целите в обучението на ученика със СОП по учебния предмет са: овладяване на умения за самостоятелна работа, работа в група; формиране на умения за самообслужване и труд; развиване на фина и обща моторика.

Методи, форми, средства на обучение по учебния предмет технологии и предприемачество: дискусии, описание, обобщение, проектна дейност, практически упражнения, игри, задачи, показ, обяснение, демонстрация, работа с учебник, видеоуроци; широко визуализиране: учебни задачи чрез модели и шаблони, снимки и илюстрации; групова и индивидуална работа; обратна връзка, ножица, лепило, цветни моливи, флумастри, гланцово блокче, линия, триъгълник, адаптирани ножици, държач за молив/химикал, материали от текстил, природни материали и др. междупредметни връзки, изложби и пр.

Адаптиран план на урок

Клас: първи

Име на ученика: В.Н.

Тема на урока: „Мартеници“

Цел на урока: Овладяване и затвърдяване на уменията за работа с текстил.

Задачи:

1. Запознаване със символиката на празника за Баба Марта.
2. Развитие на фина моторика.
3. Развитие на умения за подбор от предложени материали за работа.
4. Развитие на естетически усет.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

Изработване на мартеничка. Актуализират се знанията на ученика за празниците и обичаите на българския народ. Разказва се легендата за мартеницата. Беседа: *От какви цветове се изработва мартеничката? Какво символизират белият и червеният цвят? Да изпеем песента за Баба Марта!* Може ученикът да сподели (минал опит) как са посрещали в детската градина добрата старица. Показ от учителя на начина на изработване на мартеница – чрез усукване и завързване. Освен от прежда мартеничка може да се направи от гланцово блокче, разтегателна цветна хартия, копчета, природни материали – жълди и др., ако ученикът се затруднява при практическата дейност, свързана с изработването на мартеницата, може да получи задача да *оцветява/апликира Пижо и Пенда* с вариант за избор.

Методи на преподаване на основното съдържание: приказка, показ, обяснение, демонстрация, игров метод; фронтален, групов, индивидуален метод.

Времево разпределение: Въвеждане, показ, беседа – 10 мин. Творческа работа – 30 мин.

Развиване на социални умения: Изграждане на естетичен вкус. Проява на лично предпочитание. Умения за работа в група – спазване на правила, толерантно отношение към партньорите в групата. Увереност собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.

Дейност на ресурсния учител: Участва в планирането на включването на ученика в различните дейности на урока. Подкрепя ученика при изпълнение на практическите упражнения. Подготвя необходимите материали за индивидуалните задачи. Предлага адаптирани пособия за работа в учебния час.

Материали, помощни средства и технологии: мултимедия, нагледни материали, лесна ножичка, лепило, бели и червени конци.

*Физическо
възпитание
и спорт*

Очаквани резултати: Изпълнява основни фрагменти от бегови двигателни действия и бягания. Бяга по права, бяга с промяна на посоката и темпа. Бяга от и към различни отправни точки. Прилага двигателни действия в подвижни игри. Прилага скокове в подвижни игри; Изпълнява хвърляне на малка топка. Изпълнява хвърляне на плътна топка. Прилага хвърляне в подвижни игри.

Нови понятия: посока; темп височина; дължина; цел.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Физическото натоварване на ученика със СОП трябва да е съобразено с особеностите във физическото, нервно-психическото и възрастово развитие. Физическите упражнения са съобразени с нарушената координация и пространствена ориентация на ученика със СОП. Подбраните физически упражнения са с развиващ и корекционно-образователен характер. Музикално-ритмичните упражнения, игровият характер на физическото натоварване допринасят за практическото усвояване на двигателните действия.

Водещи са принципите на физическо натоварване:

- Постепенност на натоварването
- Вълнообразност – след активно физическо натоварване следва период на почивка
- Системност – редовно участие във всеки час
- Разнообразност – редуване на различни ФУ, различни по сила, вид и условия

Ученикът със СОП участва в игрите заедно с всички деца от класа, по двойки или в отбор. При нужда му се оказва помощ – при по-трудни движения или допълнително пояснение правилата на дадена игра. Може да вземе участие при подреждане на уредите за игра, при показ на дадено движение. Дава му се възможност сам да избере в кой отбор да участва, и се поощрява всяко негово действие/постижение.

Строяване в редица/колона. Равнение по ориентир. Обръщане на място. Запознаване с командите „*Строй се в колона/редица!*“, „*Ходом марш!*“, „*Слушай сигнала!*“ и др.

Бягане: Бягане по права линия, в кръг, зигзагообразно, странично. Усложнено – бягане по двойки; до определен ориентир; с промяна на посоката; бързо, бавно; бавно с ускоряване. Включване в състезателни игри с овладяване на умения за нисък и висок старт – Игри: „*Ден и нощ*“, „*Котка и мишка*“, „*Гоненица*“, „*Дама*“, *щифетни игри с бягане и др.*

Скокове: Скок на дължина от място с два крака; скачане на един крак или два крака с придвижване напред; скок от ниско нависоко и обратно. Игри: „*Скок подскок вrabчета*“, „*Прескочи реката*“, „*Зайчета*“.

Хвърляне: При добра координация ръка-око ученикът със СОП може да овладее и с желание да участва в състезателни и щифетни игри. Подхвърляне на топка с една и две ръце и ловене с две ръце (направо и след отразяване на пода). Хвърляне на малка плътна топка 150 г по начин

„отгоре“ в хоризонтална цел или в далечина. Хвърляне на плътна топка 1 кг с две ръце над глава. Игри: „Топката пътува“, „Улови топката“, „Топката на съседа“, Топки се гонят“, „Топка към средата“. При нарушения на опорно-двигателния апарат на ученика със СОП учителят преценява правилното дозиране и вида на физическите упражнения.

Очаквани резултати: Изпълнява според възможностите си: строеви упражнения (строяване, преброяване, ритмично ходене и маршируване); общоразвиващи упражнения (основни изходни положения за изпълнението им); упражнения с естествено-приложен характер (лазене, провиране); катерене, прекатерване, вдигане и носене на различни предмети.

Нови понятия: команда; строй; редица; колона; стоеж; седеж; лег.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Строеви упражнения – ученикът със СОП често се затруднява при спазване на правила и норми. Когато работи фронтално с класа изпълнява имитационно команди – „Обърни се наляво/на дясно!“, „Кръгом!“. Трудно разбира понятията *редица, колона*. В общата игра, когато има деца, които насочват вниманието му в правилната посока, ученикът се справя. Ученикът със СОП участва с желание и се справя добре, когато участва в подвижни игри с песен или музикален съпровод, маршируване на място – синхронизира движенията си в груповото изпълнение.

Игри: „Слушай сигнала!“, „Смени посоката!“, „Търси водача си!“

Музикално-ритмични упражнения и игри: „*Два пъти на дясно*“, „*Боряно, Борянке*“

Оборазвиващи упражнения: При този вид упражнения, ученикът трябва да овладее основните изходните положения и да осъзнае значението на понятията – *стоеж, седеж, лег, тилен лег*; изпълнението на ФУ с ръце и крака – *горе, долу, напред, назад, ляво, дясно, встрани*. Участието на ученика със СОП в общата групова дейност на класа му позволява имитационно да се справи. Учителят дава команда и едновременно визуализира, което помага на децата за ориентиране в посоката и начина на изпълнение на новото движение.

– *от стоеж* – изпълнение на движения с ръце и крака чрез броене от учителя или музикален съпровод; игра с топка и тояжка;

– *от седеж* – разнообразни движения с ръце, крака, глава. Вдигни десен крак, докосни с лява ръка десен крак, наклони глава наляво;

– *от лег* – движения с крака и ръце;

– ПИ: „Влак“, „Седенчица“, „Хвани тояжката“;

– музикални игри „Патето Яки“, „Ако си щастлив, плесни с ръце...“, „Рамене и колене“.

Упражнения с естествено-приложен характер – лазене, провиране.

– Лазене по свободен начин или към определена цел.

– Лазене и провиране под различни препятствия (пейка, обръч) – игра „Тунел“, „В пещерата“, „Да открием съкровището“.

– *Щафетни игри* – лазене, провиране, бягане, може да се включи и равновесно ходене.

– Провиране с носене на топка или друг предмет през обръч, под полуобръч и гимнастическа пейка.

Катерене и прекатерване – Трудно за изпълнение от ученика. Желателно е до него да има

учител или дете, което да му помага.

- Катерене и преминаване от една в друга преграда на гимнастическата стена.
- Прекатерване през гимнастическа пейка.
- Игри: „*Кой ще стигне пръв до върха*“, „*Косе Босе*“, „*Алпинисти*“.

Вдигане и носене на различни предмети – топки, торбички, бухалки

- Състезателни игри: „*Кой ще донесе пръв*“, „*Разпредели топките*“ и др.

Важна за постигане и реализиране на поставените цели и задачи е предварителната подготовка на учителя. Физическите упражнения трябва да бъдат съобразени с индивидуалните възрастови особености на ученика, с неговите възможности и потребности, за да бъде удовлетворен от постигнатото и мотивиран за работа.

Очаквани резултати: Участие в ритмични движения и музикални игри. Изпълнение на танцови стъпки и движения на хорото „Боряно, Борянке“: изпълнение на ръченична стъпка на място, според възможностите на ученика.

Нови понятия: танцова стъпка; ритъм.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ритмично ходене (групово, хороводни стъпки и подскоци) със или без музикален съпровод в различен темп – 2/4 и 4/4. Ритмично ходене и подскоци в размер 5/8 и с различен темп.

Игри: „*Два пъти надясно*“, „*Лаленце се люлее*“, „*Я скокнете да подскокнем*“, „*Виждам те, гледам те...*“, „*Боряно, Борянке*“. Ученикът със СОП се поставя до деца, които са с добре развито чувство за ритъм. При хорото „*Боряно, Борянке*“ се използва междупредметна връзка с музиката. Припомня се текстът, изпява се или се изслушва. Актуализират се знанията от детската градина – *танците се състоят от танцови стъпки, движения и фигури*. Изпълняват се серия от повтарящи се танцови стъпки и движения, като елементи на право хоро.

Въпроси към ученика със СОП: *Как звучи песента – тъжно, весело, игриво, закачливо? Кои народни музикални инструменти познаваш? Чуваши ли някой от тях в песента?*

Наред с движенията децата изпълняват и текста на песента.

Ръченичната танцова стъпка се разучава, като тактът се отмерва с пляскане на ръце или потропване. Овладяване на основните положения и движения на ръцете и трупа, участието в групови игри, музика или песни, както и изпълняването на елементарни стъпки и движения на хорото „*Боряно, Борянке*“ с музикален съпровод, е голям значителен напредък в развитието на ученика със СОП. Дори да липсва прецизно изпълнение при включването в хорото или при овладяването на ръченичната стъпка, важно е неговото участие и възможност за изява.

Очаквани резултати: Участие в отборни спортове според възможностите и уменията. Подаване и ловене на топката. Стрелба/удар с топка.

Нови понятия: стрелба/удар с топка; цел.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът със СОП се включва във всички игри – *фронтални, народна топка и др.*, като получава подкрепа, при необходимост от учителя и децата от класа. Получава допълнителни обяснения и физическа помощ при изпълнение на упражнения, които го затрудняват. При по-голямо физическо натоварване получава възможност за почивка или се намаляват обемът и продължителността на двигателните задачи. Възможно е дадена задача да се модифицира, за да отговори на потребностите и възможностите на ученика със СОП.

Основни двигателни дейности, в които може да бъде включен ученикът:

1. Подаване и ловене от място с различни по размер и вид топки.
2. Стрелба от място по неподвижна или подвижна цел (игра „Народна топка“).
3. Детски баскетбол (отбори и правила): хвърляне, подаване и ловене на топка от гърди на място и в движение с две ръце; водене на топка; стрелба в кош с две ръце от място.
4. Състезателни игри: водене на топка, заобикаляне на препятствия, хвърляне с две ръце в цел.
5. Игра: „Футбол“ на малки вратички – разпределяне на играчите, избор на капитан и вратар, въвеждане на правила.
6. Хокей с топка: Очертайте игрище (тиксо и с тебешир навън). Сложете врати – най-обикновени кутии. Направете голям стик, за да може да се насочва и удря топката. Всеки играч си избира врата, в която ще цели топката. Тръгва от определена позиция, води топката само със стика и от определена точка преди вратата цели. Ученикът със СОП може сам да избере позиция, като към него се прикрепя съученик или учителя, за да получи помощ при трудност.

Ако предложената игра затруднява ученика, изнервя го или не му е интересна, трябва да се прекрати и да се предложи отново след няколко седмици.

Адаптиран план на урок

Предмет: *физическо възпитание и спорт*

Клас: *първи*

Име на ученика: А.Б.

Тема на урока: Строеви упражнения

Цел на урока: Усвояване на умения са строяване и престоляване по команда.

Задачи:

1. Да се придвижва в колона след учителя направо, в кръг с промяна на посоката.
2. Да се престолява от редица в две редици по нарисован ориентир.
3. Да се престолява без ориентир.
4. Да ходи и бяга, като поддържа темп и посока.
5. Да изпълнява команди – „Престрой се!“, „Бегом, марш!“, „Стой!“, „Подредете се в кръг!“, „Седни!“, „Стани!“, „Започни упражнението“.
6. Затвърждаване на уменията за ритмично ходене на пръсти, на пети, с високо повдигнато коляно.
7. Възпитаване на потребност и траен интерес към системни занимания с физически упражнения.
8. Формиране на здравни и хигиенни навици.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

1. Общи групови дейности за раздвижване, за придвижване в колона след учителя, за придвижване в кръг с промяна на посоката.
2. Непосредствен показ на упражнението/престоляването. Престоляването се демонстрира цялостно, без да се нарушава нормалния ритъм на движението. При показване на упражнението е необходимо да се осигури добра видимост. Упражнението може да се демонстрира и със забавен темп. Възприемането се осъществява по-лесно, ако се предложат и нагледни материали – сюжетни картини на деца, подредени в редица и в колона. Задължително изискване при възприемане на упражнението от ученика със СОП е то да бъде съчетано с описание и обяснение. Обясненията да са разбираеми, като се опират на реалните знания и опит на децата и при възможност кратки, за да не се намалява моторната плътност на часа.
3. В основната част на урока се провеждат упражнения за престоляване от редица в две редици по нарисован ориентир и без ориентир по команди.
4. Провеждане на сюжетно-подвижни игри за затвърждаване на ходене на пръсти, на пети, с високо повдигнато коляно.
5. Организиране на отборна, спортно състезателна игра, в края на часа, за разрешаване на основните задачи на обучението по физическо възпитание.

Постигането на целите и задачите за ученика със СОП се реализират в рамките на заложените дейности в урока по физическо възпитание и спорт за общия клас. Не се предвиждат никакви специални упражнения. Сложните по обем и интензивност задачи, планирани в урока

се редуцират или не се предлагат за ученика със СОП, при условие че не отговарят на неговите моментни психически и физически възможности.

Методи на преподаване, материали, средства за обучение: групови упражнения; повторен метод на изпълнение; разнообразна двигателна дейност с оптимално редуване на по-напрегната с относително по-лека дейност; променлив метод (физическо натоварване с променлива интензивност); непосредствен показ; демонстрация; описания и обяснения; игров метод (сюжетно-подвижна игра); състезателен метод; беседа (чрез въпроси учителят получава информация за усвоените знанията и допълва отговорите).

Времево разпределение на дейностите в рамките на часа: обяснение, беседа, наблюдение – 10 минути; основна част – двигателни дейности – 20 минути; почивка (при необходимост) – 5 минути.

Групова дейност: съвместни двигателни дейности

Социални умения: спазва правила; изпълнява команди; усвоява умения за учене; поемане на лична отговорност за осъществяване на обща цел; получава удовлетворение от постигнати резултати; проявява стремеж и готовност за справяне с трудности при осъществяване на обща задача; работи в група – отбор.

Междупредметни връзки: математика, музика, български език и литература.

Дейност на ресурсния учител: Ресурсният учител изпълнява упражненията, свързани с усвояването на нови знания, съвместно с ученика. Провежда допълнителни разяснения, показва, ориентира, напътства. Следи за състоянието на ученика. Предлага почивка. Препоръчва редуциране на някои задачи с повишена трудност или намаляване на тяхната интензивност и сложност.

Помощни средства: помощни средства за ориентиране в пространството (цветово различаване): червен цвят – символ за ляво, син цвят – за дясно. Цветна лента за ориентир може да бъде поставена и на ръката на ученика.

Речник на новите думи: престрояване, маршировка, кръг, наклон, клек.

ВТОРИ КЛАС

Български език

Английски език

Математика

Околен свят

Музика

Изобразително изкуство

Технологии и предприемачество

Физическо възпитание и спорт

*Български език
и литература*

Очаквани резултати: Ориентира се в отношенията: звук – дума – изречение – текст. Пише отделно предлози, съюзи, кратки форми на местоименията, отрицателна частица, възвратна частица *се*. Пренася правилно многосрични думи (с помощ, при необходимост). Открива правописни особености на думи с: щ, ю, я, йо, ъо. Открива звуковата промяна на звучни съгласни пред беззвучни (с помощ, при необходимост). Познава начини за правописна проверка на звучни съгласни в края на думата и пред беззвучни (с помощ, при необходимост). Диференцира гласни и съгласни звукове (с помощ, при необходимост).

Нови понятия: звук; гласен звук; съгласен звук; предлог; съюз; многосрични думи.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В основата на методическата работа е обобщението: „*Звуковете образуват думи. Думите се свързват в изречения. Изреченията съставят текст*“. Представяне на правилото в схема улеснява ученика със СОП. Схемата наподобява стълбица, за да могат учениците да осъзнаят градивния характер на всяка езикова единица.

Задача от учебника: Да образува от звуковете в листата на цветето срички. Всеки от трите съгласни звука се свързва с двата гласни и се получават 6 срички. Тези срички ученикът трябва да комбинира така, че да се получават различни думи – коса, сако, маса, каса, кака, кама, сама. Устно съставяне на просто изречение с всяка дума и осмисляне, че то изразява завършена мисъл. Определяне мястото на думата в изречението (началото, края, средата) и осмисляне на понятията една, две, три... много думи.

Практически дейности и упражнения: От колко думи се състои всяко изречение? Напр.: *През зимата вали сняг.* Подреди думите в изречение (*напр. плажа, отиде, Жана, на*). Устно съставяне на изречения по картина. Диктовка на кратък текст.

Запознаването с гласните и съгласните звукове се основава на знанията от първи клас. Акцентът в тези теми е да се затвърдят представите на ученика със СОП за гласните звукове, особеностите в изговарянето им, ролята им при сричкообразуването. По достъпен начин учениците се запознават с измененията на съгласните в средата и в края на думата. Фонетичните промени се осмислят чрез съпоставка между устна и писмена реч. Практически се овладяват начините за проверка при писане (*гълъб-гълъби*). Проверка правописа на думи (*футбол, кутия, малина*) в правописния речник. Редактиране на изречения (*Купих топъл хляп.*). Ученикът със СОП се включва в разнообразна дейност (*наблюдение, анализ, редактиране, правописен разбор, сродни думи, правописен речник*).

Работа по двойки: Единият ученик има за задача да запише пет думи, които започват с гласен звук, а партньорът му – да запише пет думи, които започват със съгласен звук. След това задачите се разменят. Ученикът със СОП работи с подкрепа от партньора си или от ресурсния учител.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: Затвърдяване на гласните звукове и техните букви. Прочети стихотворението! После открий гласните в играта!. Изговори ги на глас и ги напиши!

Игра на гласните

А застана най-отпред.

Ъ до нея – без да чака ред.

О подкара бързо колелото.

У едва настигна го, горкото.

Е от смях на две преве се.

И на глас да смята, умори се.

Що му трябва да пресмята

колко гласни са в играта!

Игра „Открий броя на звуковете и буквите в мен“. Определя се броят на звуковете и буквите в думите *щипка, леца, къща*. Припомня се изученото в първи клас – с буква Щ се означават два звука. Тази особеност се илюстрира чрез звуковия модел на думата щипка. За отстраняване на възможни правописни грешки се предлага задача, изискваща ученикът със СОП да допълни в текст букви, като прецени коя е подходящата – Ш или Щ. Четене и диктовка на думи (огнище, летище, игрище, пещера и др.) Четене на текст (*четивни загадки, гатанки, стихотворения*). Тяхната занимателна форма стимулира интереса към четенето, подпомага сричкосливащото четене. В уроците може да се включи и препис на кратки текстове с трудните звукове и букви.

За усвояване правилото за писане на йо и ъо са нужни многократни упражнения. Четене на думи и проследяване позициите, в които се намира сричката йо – в началото на думата и след гласен звук. Под формата на игра ученикът със СОП следва да прецени кои от думите към кой локомотив да се прикачат, т.е. кои букви ще запише на мястото на пропуснатите (йо или ъо).

Езикови задачи. Инструкции на учителя: *Напиши как се нарича човек, който: танцува (танцьор); шофира (шофьор); фантазира (фантазьор); монтира (монтьор); фризира (фризьор); дресира (дресьор) и др.* Ученикът със СОП работи самостоятелно и при необходимост получава персонална помощ.

Игра: Класът се разделя на два отбора. Първият отбор трябва да направи списък, в който в имената на играчите да има буквосъчетанието йо, а в другия отбор – с ъо. Ученикът със СОП е подпомаган от съученик.

Умението да се пренася част от думата на нов ред, се формира през целия етап на ограмотяването. Правилата за пренасяне на част от думата на нов ред се представят на ученика със СОП в следния **обобщен вид:** *Думите се пренасят на срички. Едносричните думи не се пренасят. Сама буква не стои на ред. Многосричните думи могат да се пренасят по няколко начина.*

Тези правила се усвояват в контекста на конкретна речева ситуация, напр. *писане на поздравителна картичка за рожден ден* (даден е пример със сгрешен текст на картичка). Грешките в картичката са наложени от ограниченията на редовете в нея поради украсителните елементи. Ученикът със СОП сравнява двата текста (сгрешения и правилния) и открива грешките. Коментира правилното изпълнение и достига до извода, че думите се пренасят на срички. Задачата се изпълнява с помощ от ресурсен учител.

Очаквани резултати: Познава глагола като част на речта. Разпознава число на глагола. Изговаря и пише правилно глаголи в ед. ч. и мн. ч. Познава съществителното име като част на речта. Разграничава съществително собствено и съществително нарицателно име. Определя вида, рода и числото на същ. им. Разпознава умалителни съществителни имена. Разпознава прилагателното име като част на речта. Съгласува прилагателно и съществително име по род и число. Употребява уместно глаголи, прилагателни и съществителни имена. *Дейностите се изпълняват с помощ.*

Нови понятия: част на речта; глагол; съществително име; съществително собствено име; съществително нарицателно име; умалително съществително име; прилагателно име.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

С опора на вече усвоеното чрез езиковото обучение в първи клас, учениците разширяват знанията си за частите на речта като *думи предмети, думи признаци, думи действия* и отговарят на въпросите: *Какво е това? Какъв? Какво прави?*. Видеоурок „Части на речта“.

Терминът „глагол“ се въвежда с опора на вече усвоеното в първи клас – *думите действия се наричат глаголи*. На вниманието на ученика със СОП се предлагат илюстрации на основните дейности на ученика през деня (дневен режим): сутрин, обяд, следобед, вечер. Детето ги номерира, като се ръководи от стрелките на часовника, които ги ориентират във времето от деня (с помощ от учителя). Към всяка от илюстрациите се задават въпроси: *Какво правя сутрин? (ставам, обличам се, мия се, обувам се и т.н.); Какво правим на обяд? и т.н.* На основата на илюстрациите и своя личен опит ученикът съставя изречения и отделя глаголите с помощта на морфологичните въпроси. Добър подход е знанието за различията при глаголите по число да се представят чрез илюстративен материал, който насочва ученика към въпросите: *Какво правя? (за единствено число); Какво правят? (за множествено число)*. **Задачи:** преобразуване на глаголи от единствено число в множествено число (пиша – пишем); преписване на кратък текст и подчертаване на глаголите, съдържащи се в него; разпознаване на глаголи в гатанки и определяне техния брой (с помощ).

Работа по двойки: Ти казваш глагол, а той или тя ти показва действието.

Терминът съществително име може да се въведе чрез **игра:** Всяко дете е основен играч, който показва предмет от своята ученическа чанта и казва: *„Това е гума. Кой друг има също-то?“*. Онези ученици, които имат същия предмет в чантата си, вдигат ръка. Основният играч трябва да опише ситуацията с изрази, като: *Иван има гума. Жоро също има гума. Ние тримата имаме гуми*. Играта продължава, като основните играчи се сменят, а новите показват други предмети от ученическата си чанта. Ученикът със СОП се включва активно в играта. След това учениците получават текст със задача: да открият съществителните имена в него, като използват въпроса: *Какво е това?*. Важно изискване към текста на ученика със СОП е той да бъде кратък и в занимателна форма.

Екипна работа: Класът се разделя на два екипа. Целта е да се представят примери от различните *класове думи*, представящи съществителните имена като част на речта. Ученикът със СОП работи в екипа с помощ от свой връстник. *Напишете съществителни имена, които означават: растения, имена на хора (Първи екип) и предмети, животни (Втори екип).* След изпълнение на задачата говорителят на всеки екип докладва предложенията, за да бъдат коментирани от всички ученици в класа.

При въвеждане на понятията „*мъжки род*“, „*женски род*“ и „*среден род*“ е препоръчително ученикът със СОП да разполага с картинен речник, в който думата е поставена до съответстващата ѝ картинка. Също така да е написана заедно с *един, една или едно*, за да може ученикът да я запомни заедно с нейния род. Най-близко до детето е светът на семейството, в което ясно се разграничават трите роли: бащата – мъжки род, майката – женски род, и детето – среден род. Обсъждайки илюстрация на тема „*Моето семейство*“, ученикът със СОП може да повтаря изреченията след учителя, като посочва с пръст. „*Това е един мъж. Това е една жена. Това са един мъж и една жена. Това е едно дете*“.

Задача. На ученика се прочита следният текст: „*Един дядо и една баба са на гости. Посрещат ги една майка, едно дете и едно куче*“. Изискването е да каже кои са участниците в историята.

Разликата между формите на думата за единствено и множествено число се онагледяват чрез две рисунки. Напр. *рисунка с една кола и рисунка с много коли*. При сравнението ученикът със СОП може самостоятелно да определи коя от тях изобразява множество. Учителят записва двете форми в тетрадката на ученика (*една кола / много коли*).

Разграничаването между съществителните нарицателни и съществителните собствени имена учениците правят с помощта на въпросите: „*Какво е това?*“ (за съществителни нарицателни) и „*Кой е?*“ (а съществително собствено). Съществителните собствени имена могат да се разпределят по групи – *имена на хора, на животни, на литературни герои, на села, на градове, държави, реки и планини*. Добре е първоначално двата вида съществителни имена да се представят на ученика със СОП в диференциран вид, за да може лесно да усвоява образци за разграничаване. Подходящи са задачи за свързване на съществително нарицателно име със съответстващото му съществително собствено име (*река – Марица, куче – Шаро*).

Игра на асоциации: „*Намислих, намислих*“. При играта на асоциации ученикът казва: „*Намислих, намислих съществително име*“, а останалите ученици му задават въпроси: *От женски род ли е?; Има ли го в стаята?; Съществително собствено ли е?* Основно правило е темата на играта да е свързана с темата на урока или предишни уроци. Ученикът със СОП се включва с помощ от ресурсния учител, при необходимост.

Творческа задача (проектна дейност): *Подгответе драматизация на приказката „Дядовата ръкавичка“.* *Напишете имената на героите в нея. Колко са героите?*

Употребата на умалителните имена в речта е свързана с две основни функции, които се представят в достъпен вид на учениците чрез думите „*малко*“ (умаляване на предмета) и „*мило*“ (изразяване чувства на нежност). Например: *малко – мече, братче, дръвче и др., мило – бебче, детенце, пиленце, котенце.*

Терминът „*прилагателни имена*“ се въвежда с опора на вече усвоеното в първи клас – *думите признаци се наричат прилагателни имена*. Учителят посочва различни предмети в класната стая (или снимки на подходящи предмети). Ученикът със СОП отговарят на въпросите: *Какъв е?; Каква е?; Какво е? Например: Какъв е чинът? (дървен); Какво е цветето? (свежо, красиво).* Упражнения за употреба на прилагателни имена за *цветя* (сравняват по цвят полата,

блузата, косата, панталона, обувките на другарчето до тях); прилагателни имена – *качества* (съотнасят прилагателни имена към познати герои от приказките, съобразно характеристиките им; (вълк – глупав). Съотнасяне на прилагателни имена към подходящи *съществителни имена* (бърз, дългоух, страхлив – заек); Преписване на текст, съдържащ прилагателни имена с правописни особености. Образуване на словосъчетания – устно или писмено съставят словосъчетания за предмети от класната стая (светла стая, бяла дъска, голямо бюро и др.); по илюстрация (упражнения от учебника), довършване на изречения, като използват подходящи прилагателни имена (*Купих на мама ...букет за празника.*)

Работа в екипи: Учениците се разделят на екипи. На всеки екип се раздават илюстрации с пролетни цветя (кокиче, минзухар, теменужка, зюмбюл). *Изберете едно пролетно цвете и го опишете с подходящи прилагателни имена.* След изпълнението на задачата говорителят на всеки екип прочита описанието на цветето и го коментира с всички ученици в класа. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от дете от своя екип.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: Правилна употреба на прилагателни имена в речта (в зависимост от комуникативната ситуация). *По изброените признаци отгатни животното – (сив, кръвожаден и глупав),(страхлив, бърз, скоклив).*

Очаквани резултати: Използва азбучен ред при работа с речник. Търси думи с правописни особености в правописен речник. Открива в речник думи с несъответствие между изговор и правопис. Познава учебни речници.

Нови понятия: азбучен ред; правописен речник.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Игра „Кой е най-наблюдателен?“. Коя буква от азбуката се среща във всички думи? – *дете, задача, Димитър, надясно, понеделник, ден.* Определяне позицията на звука (д) във всяка дума, записване на думите в тетрадките. Ученикът със СОП работи с помощ от учител. *Задачи с комуникативно-речев характер* за осъзнаване на практическата значимост на знанието на реда на буквите. Насочване към контактния списък на телефонен апарат – имената на хората се подреждат по азбучен ред, подреждане по азбучен ред на книги в библиотека, подреждане имената на учениците в училищния дневник.

Работа по двойки: Запишете буквите от азбуката през една (по нагледна опора). Разменете тетрадките с другарчето си по чин. Всеки да попълни в тетрадката на другия пропуснатите букви. Ученикът със СОП работи със справящ се съученик.

Работа по групи: Учениците се разпределят в групи по 4 – 5 деца. Участниците от всяка група се подреждат по азбучен ред на имената си. Останалите проверяват дали редът е правилен. *Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел:* Формиране на умения за подреждане по азбучен ред. *Как подреждаме имената на приятелите си в телефонния бележник? Подреди по този начин имената: Георги, Жана, Асен, Златко, Васко, Лили, Ели, Димо* Ученикът със СОП е предупреден, че ако се затруднява, знае, може да ползва таблото с азбуката.

За да получи визуална и съдържателна представа за *речника*, ученикът със СОП се запознава с неговото съдържание, разглежда го, коментира го, търси в него думи с трудности при писане. *Задачи*, изискващи конкретни действия с речника – да се намерят определени думи в него и да се препишат, да съставят изречения с тях (с помощ от учителя). *Колко бързо ще успееш да намериш в правописния речник думите: гълъб, родина, чесън, кокиче, кутия и др.*

Очаквани резултати: Разграничава изречение от словосъчетание. Отделя изреченията в текст, като означава началото и края им. Разпознава съобщително и въпросително изречение. Знае начини за образуване на въпросително изречение (с въпросителната частица *ли*). Преобразува съобщително във въпросително изречение и обратно. Употребява уместно съобщителни и въпросителни изречения. Употребява различни словоредни варианти на изречения.

Нови понятия: словосъчетание; съобщително изречение; въпросително изречение; словоред.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Методическата работа е насочена към словоредното оформяне на изречението и уменията на ученика със СОП да съставя изречения за целите на различни комуникативни ситуации. Използват се сюжетни илюстрации за нагледна опора: „Нашето семейство“; илюстрации по приказки „Дядо вади ряпа“ и др. Ученикът със СОП съставят изречения по схемата „*Кой какво прави?*“. Съставяне на изречения по картина (предварително подготвени от учителя) и запис в тетрадките. Коментира се правилното пунктуационно оформяне на изречението и отделното писане на „малките“ думи в него. Съставяне на съобщителни изречения по серия от картини от позната приказка; творчески задачи за: (*допълване на изречения с подходяща дума; съставяне на изречение по опорни думи*); задачи за осмисляне на отделното писане на „малките“ думи. Ученикът работи с помощ от ресурсен учител.

Творчески задачи: Съставяне на устен разказ по преживяно („*На гости при баба и дядо*“; „*В зоопарка*“; „*Рожден ден*“ и др.) Задачата за ученика със СОП е да създаде в устна форма кратък текст, съставен от няколко тематично свързани изречения. Върху рисувателен лист ученикът изобразява членовете на своето семейство и разказват за тях, като се подпомагат с въпроси като: „*От колко души се състои семейството ти? Как се казва майка ти? С какво се занимава тя? Как се нарича баща ти? Какво работи той? Имаш ли сестра или брат? Колко са големи? Какво правите вечер у дома? Кой е любимият ви празник? и т.н.*“

Работа по групи: Учениците се разделят на три групи с различни задачи: *едната група решава какви да са имената на героите от сюжетна картина* („*На детската площадка*“; „*В детската градина*“ – предварително подготвени от учителя), тоест съставят редица от собствени имена; *другата група назовава игрите и пособията за игра на детската площадка* (в детската градина), тоест съществителни нарицателни имена; *третата група назовава действията на децата по време на игра*, тоест глаголи. Говорителите на групите споделят своите решения и се оформят три колонки от думи. Комбинирайки думите от трите групи, учениците съставят изречения по картината, след което ги обединяват в текст. Ученикът със СОП се подкрепя от връстник в груповата дейност.

Въвеждането на понятията „съобщително изречение“ и „въпросително изречение“ е с опора на диалогична реч. По предложени модели учениците разиграват възможни диалози на различни теми – *единият пита, другият отговаря*. В хода на диалозите вниманието на учениците

се насочва към целта на изказването (да попитаме, да съобщим). Ученикът със СОП е включен в диалози с децата и учителите.

Задачата може да се изпълни и под формата на *сюжетно-ролева игра* „В магазина за дрехи“. Участниците в играта си разпределят ролите – *продавач, майка, син, дъщеря и провеждат разговор помежду си*. Ученикът със СОП сам избира коя роля ще изпълнява. Диалозите може да са в следния възможен вариант:

Продавачката: *Здравейте! Кои дрехи желаете да ви покажа?*

Синът: *Аз искам панталон и пуловер. Кой панталон и пуловер ще ми предложите?*

Продавачката: *Кой размер да ви дам?*

Синът: *Мамо, кой е моят размер?*

Майката: *Не зная точно кой е твоят размер. Нека да премерим и ще видим.*

Дъщерята: *Аз пък искам пола и блуза. Коя пола е най-модерна? А коя блуза ѝ подхожда? и т. н.*

Работа по двойки: Всеки ученик да опише външния вид на другарчето до него, като използва съобщителни изречения. Ученикът със СОП работи с помощ от учител.

Предмет на анализ е *пунктуационното и интонационното оформяне* на двата вида изречение. Въвеждат се понятията „точка“ и „въпросителен знак“. Вниманието на ученика със СОП се насочва към изговора на двата вида изречения (*с висок глас на края при въпросителните изречения и със спад на гласа в края на съобщителните изречения*). В урока може да се включи драматизация на позната приказка с диалог между героите (*например да се възпроизведе разговора между Червената шапчица и вълка – Бабо, защо са ти толкова големи ушите? и т.н.*).

Методическата работа за ученика продължава в следните направления: *определяне границите на изреченията в текст, в който няма главни букви и точки* (всички изречения са прости по състав); *съставяне на изречения по илюстративен материал* (от учебника) и записването им; *преобразуване на съобщителни изречения във въпросителни* (с помощта на въпросителната частица ли и пунктуационното му оформяне); *препис на текст*, в който учениците поставят пропуснатите знаци за край на изреченията; *диктовка на кратък текст*.

Работа по двойки: Всеки ученик да опише външния вид на другарчето до него, като използва съобщителни изречения. Ученикът със СОП работи с помощ от учител.

Очаквани резултати: Осмисля ролите при общуване – говорител и слушател, пишеш и четящ. Различава пряко от непряко общуване. Уместно употребява езикови средства според комуникативната ситуация. Създава текстове на поздравителна картичка. Прилага правила за речева учтивост при изразяване на съгласие или несъгласие. Озаглавява собствен и чужд текст с помощ. Прави кратко описание на наблюдаван предмет, животно растение. Съставя кратки съобщения. Дава примери за общуване чрез различни средства, включително електронни.

Нови понятия: описание; диалог; събеседници; общуване; устна реч; писмена реч; заглавие на текст.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Акцентът при темата „Общуване“ е върху практическите действия на учениците. Понятието „диалог“ се идентифицира с понятието „разговор“ и свързаните с него понятия „събеседници“, „общуване“, „устна реч“. По нагледна опора учениците дават конкретни примери за участие в речева комуникация, като коментират условията на всяка конкретна речева ситуация: *Кой с кого говори? За какво? Защо?* и т.н. Ученикът със СОП се включва в различни комуникативни ситуации на диалогично общуване.

Ролеви игри: Учениците си разпределят различни роли (магазинер и купувач; зъболекар и дете с болен зъб; учител и ученик и т. н.) и изиграват различни ситуации на общуване. Ученикът със СОП работи заедно с приятел:

– създаване на монологична реч (измислят и разказват истории, например: *Какво би станало, ако живеем в къщи от сладкиши*); участват в устно общуване (*пресъздават разговори по телефон на различни теми*);

– включват се в ситуации на писмено общуване (например: *пишат до приятелите си покана за рождения си ден; пишат писмо и др.*). Разграничаването между устната и писмената реч се пренася и в нови условия – на вниманието на ученика са телефонни есемеси и бележки на хартия (задача от учебника), чрез които се предават съобщения в писмена форма. Ученикът със СОП коментират ситуацията на общуване, в които са използвани тези писмени съобщения (*Кой пише?; На кого?; Защо?*).

Задачи за изграждане на култура на речево поведение: задача, изискваща да се запишат колкото се може повече изрази за поздрав (*Добро утро!, Добър ден!, Привет!, Здравей!* и др.); ситуация на общуване между купувач и продавач (*Моля!, Заповядай!, Извинете!*); записване на думи за учтивост и съставяне на изречения с тях (*моля – Моля да ми подадеш молива; извинявай – Извинявай, ударих те, без да искам; благодаря – Благодаря за подаръка*; (с помощ от учителя). Задачите могат да се упражняват в ресурсен кабинет.

Игра „Улови думата“: Ресурсният учител изговаря последователно различни думи (здравей, играя, пиша, моля, живея и др.) Ученикът пляска с ръце само на думите за учтивост. **Задача от индивидуален работен лист:** Ученикът съставя устно кратки съобщения по зададени ситуации и по ключови думи и изрази (*съобщи на твой приятел, че е поканен на рождения*

ти ден). Помогни си с предложените думи и изрази: *каня те...; искам да ти съобщя, че...; запоядай...; ще се проведе в...*

Упражненията за създаване на писмено съобщение включват писане на обяви и лични съобщения. Вниманието на ученика със СОП се насочва към изискването писменото съобщение да бъде записано правилно и четливо, за да може да бъде разбрано от всеки. По преценка на учителя новото понятие се затвърждава и разширява, като се включва използването на електронни средства за общуване (компютър, телефон) и се пишат кратки текстови съобщения на телефон. Задачите се изпълняват от ученици със СОП, които боравят с телефон и компютър. *Работа по проект:* Изготвяне на табло за класната стая на тема: „Мога да използвам вежливи думи при общуване“. Ученикът със СОП работи заедно с приятел.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист: Дидактична цел: Формиране на знания и умения за писане на обява. *Задача:* *Напиши обява, като направиш описание на загубеното куче, но така, че всеки, който го види, да го предаде на собственика му.* Ученикът работи с помощта от ресурсен учител. (*Загуби ми се кучето. Помогнете ми да го намеря. То е цялото бяло,...*). *Можеш да използваш някои от думите:* (уши – щръкнали, клепнали; козина – пухкава, дълга; гръб – черен, петнист, лъскав; опашка, коремче, лапички, красиво, умно, добър пазач, верен приятел, добър ловец).

Ролята на „поздравителна картичка“ се обяснява по достъпен начин за ученика със СОП. Важното е да разбере: *С какъв текст се изказват поздравления за празник? За кои празници хората си изпращат картички? Какви са изискванията при писане на поздравителна картичка?: обръщение (За кого е картичката?), поздравление (Какъв е поводът?), пожелание, дата, име на автора.* Тези от учениците, които имат опит в дигиталните комуникации, разказват как могат да изпратят поздравителна картичка по електронен път – избор на подходяща илюстрация, поздрав, пожелание, получател и подател.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: Да се затвърди уменията за създаване на поздравителна картичка като вид писмен текст. Развитие на уменията за уместна употреба на езикови средства според комуникативната ситуация. Подобряване на фината моторика.

Задача: *Кой е твоят най-добър приятел? Поздрави го с картичка по случай негов личен празник (рожден ден, имен ден). Заедно с ресурсния учител в часовете по изобразително изкуство изработете поздравителна картичка и напишете пожелания.*

При формиране на умения за създаване на описателен текст учениците със СОП използват опора: насочващи въпроси от учителя, картини/илюстрации, реални предмети. Правят опити да описват: *играчка, любим човек, любим предмет, домашен любимец и др.* *Работа по двойки:* Опиши с думи цветето, което харесваш, и разкажи на другарчето до себе си. Помагайте си със следния план. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител.

6. Кое цвете описвате? Какъв е външния му вид – цвят, листа, стъбло, аромат?
7. Защо харесвате това цвете?

Очаквани резултати: Разграничава литературни и фолклорни произведения. Разпознава баснята. Осмисля текста на народната песен. Ориентира се в последователността на епизодите в изучавано произведение. Коментира постъпките на героите. Проявява предпочитания към герои и епизоди. Познава произведения, посветени на България, приятелството, знанието, празниците. Рецитира кратки стихотворения.

Нови понятия: басня; народна песен; епизод; повторение; изброяване; литературен герой.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Подходящи по литература за учениците със СОП са кратките и занимателни текстове, които се анализират с помощта на учителите. Чрез приказките децата правят опити за обобщения и извличане на поуки. Приказките създават добри възможности за развиване на умения и навици за четене. За да се разбере приказката, се използват дейности, подкрепящи емоционалното ѝ възприемане. При запознаване с различните герои се извършва *речникова работа*. Трудните по смисъл думи и фрази се подкрепят с картини, за да се уточни вложеното съдържание. *Творческа задача:* Изиграйте приказката „Гостенчето на Хитър Петър“ като театрална пиеса. Кои са героите в приказката? Разпределете ролите. Заедно с учителя подгответе афиш и декори. Ученикът със СОП е подпомаган от учителя.

При въвеждането на понятието „народна песен“ учениците със СОП слушат музикални фрагменти от народни песни, познати от обучението по музика. За да насочи вниманието на учениците към емоционалните картини, учителят не разкрива изведнъж цялото съдържание на песента. Той я разделя на отделни образни картини, така както са дадени в песента. Този подход е твърде подходящ за ученика със СОП, понеже създава поэтапно сензорно възприемане. Учениците се запознават с песни, свързани с определени моменти от народния бит. Подходяща е Коледарската песен, защото е позната и се пее на определен празник – Коледа, който за децата е наситен с много положителни емоции и преживявания.

При работата с басните учителят трябва да има предвид, че това са първите опити на учениците за възприемане и работа с този вид текст. Удачно е да се използва опитът им, придобит при изучаване на приказки за животни (без да се смесват двата жанра). Предложените басни да са максимално кратки и достъпни по съдържание. Необходим е многократен прочит на текста. Анализът на текста се провежда с опора на предложена система от въпроси, чрез които се разкрива последователността в действията на героите, проследяват се постъпките им, осмислят кое е добро и кое – лошо, и тогава се насочват към извода от баснята.

Подборно четене (с помощ за ученика със СОП): Каква е поуката от баснята „Гарван и лисица“? Прочети и препиши изречението, в което тя се съдържа.

Методи при възприемане на текст на разказ: *Прочитане на заглавието. Ориентиране на учениците за връзката между заглавие и тема. Разказване на съдържанието от учителя, подкрепено с нагледни средства. Четене на разказа от учениците. Беседа върху всеки откъс. Реч-*

никова работа за непознати думи. Игрова ситуация, четене по роли, драматизация, подборно четене на важни откъси от произведението. Анализът на текста се извършва не само чрез въпроси, но и чрез преразказване от учителя на отделни по-важни моменти. Изяснява се съдържанието и се разработва план на сюжетното развитие. Анализират се главните герои на произведението се извършва в уроците за затвърдяване. *Задача:* Искаш ли и ти да имаш такава вълшебна градина? („Вълшебната градина“ от Радой Киров). Опиши какво ще посадиш в нея. Ученикът със СОП работи заедно с приятел.

Лирическите произведения са жанр, който се възприема най-трудно от учениците със СОП. Причините за това са две основни: ограничените възможности на децата и специфичните особености на лириката. Учениците с желание научават и рецитират стихотворения, но проблемът е в осмисляне на това, което четат или рецитират. Например ученик прочита изразително стихотворението „Родна реч“ от Ран Босилек и на въпроса за какво се говори в стихотворението, отговаря: „Едно момче имало родина и пеело“. Въпросът тук не се свежда само до разкриване смисъла на отделните думи и фрази, които ученикът не разбира, но преди всичко *до трудното долавяне на общия смисъл на стихотворението, до бедността на представите и ограничеността на мисловните процеси*. Това се постига, като учениците под ръководството на учителя се упражняват *да превръщат лирически откъс в проза*. Например: „*Аз съм българче, обичам нашите планини зелени...*“ се преразказва като *прозаичен разказ*. Когато си представя картини, свързани с лирическия текст, ученикът трябва да бъде подпомогнат от учителя. Той насочва мислите и чувствата на учениците към образи, породени от творбата. Например при стихотворението „Есен“ от Трайко Симеонов учителят може да създаде въображаемата картина, че през есента децата са тръгнали на училище и си спомнят за лятото, за топлото време, за морето, за игрите на двора, за песента на птичките. Когато поглеждат навън, те виждат че птиците отлитат. Пожелават им добър път и ги молят напролет да се върнат обратно. Всеки ученик може да изкаже собствено пожелание.

Очаквани резултати: Отразява впечатленията си от самостоятелно прочетено произведение. Отговаря с разбиране на въпроси. Свързва темата на произведението с различни култури, бит, обичаи и традиции. Дава идеи за разпределение на роли и за поведението на героите при сценично представяне на изучавано произведение. Прави разлики при четене на текст от хартиена страница и дисплей.

Нови понятия: бит; обичаи; традиции; сценично представяне; дисплей; заглавие на книга.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Задачите за обучение по извънкласно четене за учениците със СОП са ориентирани към: развитие на уменията за самостоятелно четене; четене с разбиране; ориентирани в книгата; обогатяване на възприятията и представите; обогатяване на речниковия запас; подобряване на четивните умения; възприемане на достъпни научнопопулярни текстове, свързани с обучението по другите учебни предмети. Изискването е текстовете да бъдат кратки по обем и достъпни по съдържание за възможностите на ученика със СОП. Вариантите за работа са различни: поставяне на индивидуални задачи за четене; четене на част или цялото произведение (според възможностите на учениците); обсъждане на прочетеното; изразяване на лично отношение към прочетеното; четене по роли; драматизиране; илюстриране; подготвяне и организиране изложби на книгата; кът на книгата и др.

Предлаганите на учениците със СОП четива трябва да са подбрани от гледна точка на целта да подкрепят преди всичко положителните емоции, които влияят благоприятно на учениците и съдържанието на текста е близко до техния опит. Четивото не може да се разбере, ако учениците не разбират логиката на неговото съдържание. Много често художествените творби, макар и адаптирани и съкратени, носят естетическия заряд, присъщ на всяко произведение на изкуството. Четенето без усет, темп, ясен изговор и пр. говори, че между четеца и съдържанието на прочетеното има преграда. Редицата нарушения, които се срещат в устната реч на учениците, се отразяват и върху четенето. Едни от учениците четат бързо, но не дочитат окончанията на думите, не се спират на препинателните знаци и пр., което довежда до неясно четене. Смисълът на прочетеното за тях остава неизяснен. Други ученици четат много бавно. Прочитат една и съща сричка, една и съща дума няколко пъти, което също затруднява яснотата на прочетеното. Учителят може да приложи следния подход за регулиране темпа на четене: *Хорово четене на текст под такт. Индивидуално четене с тактуване. Засилване темпа на четенето при второто и третото прочитане на текста. Задаване на въпрос, отговорът на който изисква прочитането на изречения от текста. Предварително определяне на времето на прочитането на изречения от текста. Четене само на думите на отделни герои от четивото за определено време. Предварително заучаване на дадени части от текста и след това прочитането им за определено време.*

Тези и други различни начини създават възможности учениците да усвоят определен темп на четене, което е от голямо значение за по-нататъшното овладяване на четенето и преди всичко за самостоятелната работа със съдържанието на произведенията.

По предварително зададена задача учениците носят сборници с български народни приказки. Разглеждат кориците, книгите, коментират илюстрациите, преразказват устно любимата си българска народна приказка, препоръчват самостоятелно прочетени приказки на съучениците си. Приказките играят голяма практическа роля. Чрез тях учениците най-лесно се научават да разказват, в речника им навлизат по-бързо нови думи и понятия, получават първоначални елементарни представи за художествените произведения и тяхната емоционална наситеност.

Творчески задачи: Опиши с думи картините, които си представяш. Нарисувай илюстрация (към разказ, стихотворение, приказка по твой избор); Събери народни песни, характерни за района, в който живееш, пети и слушани в семейството при различни празници и ги представи пред класа. Какво ще си пожелаеш, ако попаднеш под вълшебно дърво? Напиши и нарисувай (ученикът със СОП работи с подкрепа от възрастен).

С учениците се обсъждат и научнопопулярни текстове с достъпна, заинтригуващо поднесена информация, кратка по обем и във връзка с интересни факти, свързани с изучаван материал по отделните предмети.

За изграждането на читателски умения и формирането на интерес към книгата у учениците учителят следва да се съсредоточи и върху извънкласните дейности – посещения на библиотеки, срещи с детски поети и писатели, обмен на книги между учениците под формата на класна библиотека и др.

Използвани методи, форми, средства и материали в обучението по БЕЛ – втори клас: беседа; наблюдение; упражнение; указание; пояснение; повторение; анализ; обобщение; дискусии; практически дейности; драматизация; индивидуална работа; работа с учебник; работа по двойки; работа в група; онагледяване; обратна връзка; оценка на дейностите; похвали; поощрения; видеоуроци; междупредметни връзки; цветни моливи; цветни листове; рисувателен лист; ножица; лесна ножичка; лепило; азбука; звукови модели на думи; при нужда тренажори за писане с молив или химикал; ограничител за писане; тракер; проследяваща линия за четене; прозорче за четене; контрастни маркери; увеличителни лупи; снимки; картинки на предмети; илюстрации на приказни герои; илюстрации на дневния режим на ученика; правописен речник; тълковен речник; енциклопедия; табло с азбуката; поздравителни картички, книжки от различни автори, приказки, народни песни.

Адаптиран план на урок

Клас: втори

Учебен предмет: БЕЛ

Име на ученика: А. П.

Тема на урока: Изреченията при общуване

Цели на урока: Затвърдяване знанията на ученика за изречението като езикова единица. Развитие на уменията за участие в диалог, като се ориентира в комуникативната ситуация и отговаря на конкретни формулирани въпроси.

Задачи: Да разпознава различни по цел на общуване изречения – съобщително и въпросително. Да чете на глас и да показва, че е разбрал смисъла на съобщителното и въпросително изречение. Да употребява видове изречения в конкретни ситуации на речево общуване. Да съставя съобщителни и въпросителни изречения по картина и да ги записва. Да се стимулират социалните интеракции по време на учене.

Основно съдържание на урока за ученика: Ученикът се въвежда в темата чрез словесно-логическа задача. Проследява сюжета по илюстрация на приказката „Дядо вади ряпа“, като съставя изречения по схемата „Кой какво прави?“ и ги записва в тетрадката. *Колко са героите в приказката?* Предмет на анализ е пунктуационното и интонационното оформяне на двата вида изречение. Словесно-творческа задача: Върху рисувателен лист ученикът изобразява членовете на своето семейство и разказва за тях, като се подпомага с въпроси като: *„От колко души се състои семейството ти? Как се казва майка ти? С какво се занимава тя? Как се нарича баща ти? Какво работи той? Имаш ли сестра или брат? Колко са големи? Какво правите вечер у дома? Кой е любимият ви празник? и т.н. (с помощ от ресурсен учител).*

Методи на преподаване: беседа, пояснение, указание, онагледяване, повторение и затвърдяване, упражнение, индивидуален работен лист, работа с учебник и тетрадка, работа по двойки, работа в група, обратна връзка; анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали и поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки.

Времево разпределение: Фиксиране на 5- минутна почивка, индивидуална работа върху упражненията от индивидуален работен лист с помощта на ресурсен учител – 5 мин., работа по двойки – 5 мин., работа в група – 10 мин. Включване в работата на класа върху задачи от учебника и учебната тетрадка, достъпни за възможностите на ученика със СОП.

Работа по двойки: Всеки ученик да опише външния вид на другарчето до него, като използва съобщителни изречения (ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител).

Работа по групи: Учениците се разделят на три групи с различни задачи: *едната група решава какви да са имената на героите от сюжетна картина („ На детската площадка“; „В детската градина“ – предварително подготвени от учителя), тоест съставят редица от собст-*

вени имена; *другата група назовава игрите и пособията за игра на детската площадка* (в детската градина), тоест съществителни нарицателни имена; *третата група назовава действията на децата по време на игра*, тоест глаголи. Говорителите на групите споделят своите решения и се оформят три колонки от думи. Комбинирайки думите от трите групи, учениците съставят изречения по картината, след което ги обединяват в текст. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от съученик или учител.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Умения за участие в диалог – задава въпроси, дава адекватни отговори. Умения за работа в група – спазва правила, дава предложения. Умения за сътрудничество и партньорство – партнира си със съученик. Включва се в дейностите на групата с желание. Демонстрира интерес към семейството си – познава членовете на семейството си и разказва за професиите на родителите си и отношенията в семейството.

Междупредметни връзки: околна среда, математика, изобразително изкуство.

Дейности на ресурсния учител: Ресурсният учител участва в разработването на упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуалните задачи. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя дидактичните материали и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: сюжетни илюстрации; цветни моливи; блок лист (при необходимост – тренажори за писане, контрастни маркери, прозорче за четене, линия за проследяване на редовете).

Речник на новите понятия: съобщително изречение; въпросително изречение, словоред.

Домашна работа: Да постави подходящия препинателен знак в края на изреченията. Задачата е представена на разграфен и онагледен индивидуален работен лист.

Индивидуален работен лист
по БЕЛ за II клас

Тема: Изреченията при общуване

На

Задача 1. Допълни пропуснатите въпросителни изречения:

На пазар

- ?

- *Не, кифлите свършиха.*

- ?

- *И гевреците свършиха. Останаха само кексчета.*

- ?

- *Едно кексче струва 80 стотинки.*

- ?

- *Ето ти кексче, а 10 стотинки ще ми дадеш следващия път.*

Задача 2. Състави изречения по картината и ги запиши!

4. Разгледай картинката и състави по нея 2 съобщителни и 2 въпросителни изречения.

ПОМОЩ:

Колко са?
..... правят?
..... е полезна на нашето
здраве.
Те са едно

.....
.....

ДОМАШНА РАБОТА

Задача: Постави подходящия препинателен знак в края на изреченията. Препиши изреченията и отговори на въпросите.

*Защо вали сняг през пролетта
Кой е любимият ти учебен предмет
Аз обичам да чета книги
През пролетта птиците се завръщат от юг
Може ли да използвам молива ти
Очаквам с нетърпение ваканцията*

**Колко са съобщителните изречения?
А колко са въпросителните?**

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Английски език

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по английски език:

игри, образователни песни, презентации, работа по двойки, беседи, упражнения, диалози, работа в група, флашкарти, оценка на дейностите, похвали, поощрения, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Произнася думи за поздрав и представяне съобразно индивидуалните възможности. Разпознава своето име, написано с буквите от английската азбука. Слуша и повтаря образователна песен за английската азбука. Разбира и отговаря на въпроса „How are you?“, „Fine, thank you.“. Задава въпроса „How are you?“. Разбира и отговаря на въпроса „What is your name?“. Задава въпроса „What is your name?“. Разбира значението на изразите – „sit down“, „stand up“. Използва кратките отговори за потвърждение и отрицание – „Yes“, „No“. Посочва илюстрация, съответстваща на лексиката – „ball“, „box“, „boy“, „girl“, „door“, „table“. Разбира думи, произнесени бавно, назоваващи членове на семейството – „mother“, „father“, „sister“, „brother“, „Grandpa“, „Granny“, като посочва в учебник или семейна снимка. Поздравява на английски език – „Hello!“, „Good bye!“.

Нови понятия: Hello!, What is your name?, I am..., How are you?, Fine, thank you, sit down, stand up, ball, box, boy, girl, door, table, mother, father, sister, brother, Grandpa, Granny, Good bye!

Помощни средства и материали: мемори карти, образователни табла, цветни моливи, флумастери, таблет, тренажор за молив.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците слушат и възпроизвеждат образователна песен за английската азбука. Ученикът със СОП слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности заедно с целия клас.

Игра с подаване на топка и задаване на въпрос от учителя. Учениците се подреждат в кръг, учителят застава в средата на кръга и подава малка мека топка към произволно избран ученик, като задава въпроса „How are you?“. Ученикът улавя топката с ръце и отговаря „Fine, thank you“, след което заема мястото в средата на кръга и задава въпроса „How are you“ с подаване на топката към свой съученик. По този начин всеки един ученик трябва да бъде включен в кръга. Ученикът със СОП участва с помощта на ресурсния учител.

Игра – „Моето име“ – учителят е написал на отделни цветни листчета личните имена на всеки един ученик от класа с буквите от английската азбука и са поставени в кутия. Всеки ученик трябва да си изтегли произволно листче, след което с помощта на учителя трябва да намери притежателя на името, написано на изтегленото листче. Когато всеки си е получил името, трябва да го препише в тетрадката. Ученикът със СОП може да го напише в тетрадката или да залепи листчето с името си.

Работа по двойки – разделени по двойки, учениците си задават въпроса „What is your name“ и съответно отговарят – „I am Ivailo/Stefan...“, след което се редуват. Ученикът със СОП участва, като възпроизвежда според индивидуалните възможности.

Индивидуална работа – всеки ученик да нарисува себе си и да напише името си с буквите от английската азбука, като ползва написаното в тетрадката. Ако ученикът със СОП се затруд-

нява да изпълни задачата, може да използва мобилен телефон с камера и да си направи снимка, след което на отделен лист с цветни моливи или флумастери, с помощта на ресурсния учител, пише с главни букви името си с английските букви. За следващия час да залепи в тетрадката своя снимка.

Играта „Up and down“ – Учениците слушат и изпълняват инструкциите – „sit down“, „stand up“. При изпълнението на тази игра е препоръчително ученикът със СОП да бъде подпомаган от свой съученик, като са хванати за ръце. Учителят произнася „sit down“ и всички ученици от класа трябва да изпълнят съответното движение – да седнат, и когато чуят „stand up“ – да станат прави.

Упражнение със снимки – Всеки ученик от класа трябва да представи своето семейство, като за тази цел показва семейна снимка. Показва образ от снимката и произнася съответната лексика на английски език, като се стреми да говори бавно и ясно с характерната за английския език интонация. Ученикът със СОП взема активно участие, подкрепян от ресурсния учител.

Упражнение „Listen and draw“ – Това упражнение е свързано с разбиране на кратки, ясни указания и следване на елементарни упътвания от учителя. Учителят произнася указанието – „draw a ball“, а учениците трябва да нарисуват това, което е произнесъл учителят. По този начин се упражнява новата лексика – „ball“, „box“, „boy“, „girl“, „door“, „table“.

Работа с флашкарти – Учителят използва подходящи изображения на флашкарти, съответстващи на познатата за учениците лексика. Показва флашкарта пред целия клас и групово произнасят какво е изобразено.

Очаквани резултати: Разпознава написано наименованието на своята родина и населено място – Bulgaria, Pazardzhik. Произнася – „I am Bulgarian“. Поздравява на английски език – „Good morning“, „Good afternoon“. Оцветява знамето на България и Обединеното кралство. Свързва думата със съответното изображение – „sun“, „bird“, „balloon“, „big“, „small“, „cake“. Произнася числата от 1 до 10 на английски език. Слуша и възпроизвежда съобразно индивидуалните възможности песен на английски език за числата от 1 до 10 – „Five Little Monkeys“. Оцветява изображение на класна стая. Слуша и възпроизвежда съобразно индивидуалните възможности песен на английски език за цветовете – „Colours“, „I see something blue“. Свързва определена дума за цвят със съответно изображение – „red“, „blue“, „green“, „orange“, „pink“, „black“, „yellow“, „brown“, „white“.

Нови понятия: Good morning!, Good afternoon!, sun, bird, balloon, big, small, cake, red, blue, green, orange, pink, black, yellow, brown, white.

Помощни средства и материали: флашкарти, образователни табла, цветни моливи, флу-мастери, таблет, тренажор за молив.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците слушат и повтарят аудиофайл с новата лексика. Учителя спира аудиофайла и изисква от всички ученици в група да повторят думата, като се стремят да повторят английското произношение. Ученикът със СОП слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности заедно с целия клас.

Презентация с включени изображения на новите думи. Използване на електронни ресурси с интерактивни игри за свързване на дума с изображение – „sun“ с картинката „слънце“, „bird“ с картинката „птица“, „balloon“ с картинката „балон“, „big“ с „голяма“ топка, „small“ с „малка“ топка, „cake“ с изображение „торта“.

Работа по двойки – разделени по двойки, учениците си задават въпроса „Where are you from“ и съответно отговарят – „I am from Bulgaria...“, след което се редуват. Ученикът със СОП участва, като възпроизвежда според индивидуалните възможности.

Използване на флашкарти с познати думи, които започват с буквите от А, В, С.

Учителят подава на ученика със СОП да изтегли произволна флашкарта и да покаже пред целия клас изображението. Учениците произнасят думата, учителят я пише на дъската, всички ученици я преписват от дъската в тетрадките.

Индивидуална работа – всеки ученик да нарисова голяма ябълка и малка ябълка, голям и малък банан, голям и малък лимон. Ученикът със СОП изпълнява задачата с подкрепата на ресурсен учител или съученик.

Игра „Намери предмета“ – Учителят раздава цветни картончета, на които предварително е

написал новата лексика – „pen“, „pencil“, „ruler“, „brush“, „eraser“, „desk“, „board“. Всеки ученик изтегля картонче. Задачата е всеки да намери предмета, който е написан на картончето. Ученикът със СОП участва, подпомаган от ресурсен учител или съученик.

Играта „Гъсеница“ – Учениците се нареждат един зад друг. Първият ученик държи с ръце малка мека цветна топка. Той трябва да започне играта, като подаде топката с две ръце над главата назад и произнесе „one“, следващият ученик улавя топката отгоре, подава над глава на следващия зад него, като произнася „two“ и така, докато топката премине през ръцете на всички ученици и са преброили до „ten“, когато е произнесено „ten“, но има още ученици, се започва отново от „one“.

Електронен учебник с интерактивни упражнения за свързване на лексика и съответното изображение. Ученикът със СОП се стимулира да участва самостоятелно, като се осигурява достатъчно време и спокойна атмосфера. Учителят да похвали и да насърчи всички ученици за участието, независимо от представянето.

Учителят подава на ученика със СОП да изтегли произволна флашкарта и да покаже пред целия клас изображението. Учениците произнасят думата, учителят я пише на дъската, всички ученици я преписват в тетрадките.

Индивидуална работа – всеки ученик да нарисова дъга и във всеки цвят да напише цвета на английски език. Ученикът със СОП изпълнява задачата с подкрепата на ресурсен учител или съученик.

Очаквани резултати: Разпознава и свързва изображение на домашен любимец със съответната дума на английски език – „parrot“, „rabbit“, „fish“, „dog“, „cat“, „turtle“, „mouse“. Слуша и възпроизвежда съобразно индивидуалните възможности песен на английски език – „I have a pet“. Поздравява на английски език – „Good evening!“. Оцветява картинка, изобразяваща съответния сезон, след слухово възприемане на думата на английски. Слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности песен на английски за месеците. Свързва дума на английски език за плод или зеленчук със съответно изображение – „pepper“, „tomato“, „carrot“, „apple“, „banana“, „lemon“, „cherry“.

Нови понятия: parrot, rabbit, fish, dog, cat, turtle, mouse, Good evening!, pepper, tomato, carrot, apple, banana, lemon, cherry, What is this?

Помощни средства и материали: флашкарти, образователни табла, цветни моливи, флу-мастери, таблет, тренажор за молив.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Интерактивни занимания – ръце и крака в действие! – Учениците слушат и повтарят образователни песни на английски език с новата лексика, като същевременно подражават на движенията в песента – Аеробика за животни – „heads shoulders, knees and toes“. Ученикът със СОП слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности заедно с целия клас.

Презентация с включени изображения на новите думи. Използване на електронни ресурси с интерактивни игри за свързване на дума с изображение – „parrot“ с изображение „папагал“, „rabbit“ със „заек“, „fish“ с „риба“, „dog“ с „куче“, „cat“ с „котка“, „turtle“ с „костенурка“, „mouse“ с „мишка“.

Играта „Познай животното“ – всеки ученик избира кое животно ще бъде, без да съобщава това пред останалите. Целта е с мимики и жестове, без да използва реч, всеки ученик да представи кое животно си е избрал, а останалите ученици да кажат на английски език наименованието на животното. Ученикът със СОП се включва в играта със съученик, като огледален образ – представят едно и също животно с едни и същи движения.

Флашкарти с новата лексика – Учителят пита „What is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, и на ученика със СОП, да се включат с отговор, стимулира с похвали и окуражава.

Индивидуална работа – всеки ученик да нарисова своя домашен любимец или какъв домашен любимец би искал да има.

Очаквани резултати: Разпознава и свързва изображение на спорт със съответната дума на английски език – „football“, „tennis“, „basketball“. Произнася израза – „I am Bulgarian.“. Произнася израза – „I am happy“, „I am sad“. Слуша и възпроизвежда съобразно индивидуалните възможности песни на английски език – „Happy birthday“, „Jingle Bells“. Поздравява на английски език с кратките изрази – „Happy birthday!“, „Merry Christmas!“, „Happy Easter!“. Оцветява картичка за празник със съответното наименование на английски език.

Нови понятия: football, tennis, basketball, I am happy, I am sad, Happy birthday!, Merry Christmas!, Happy Easter!

Помощни средства и материали: флашкарти, образователни табла, цветни моливи, флу-мастери, таблет, тренажор за молив.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работа по групи – Учениците се разделят на две групи със задача с практическа насоченост. Трябва да изработят табла за празниците Коледа и Великден, като едната група трябва да представи на таблото си тези празници във Великобритания, а другата група – в България. Ученикът със СОП се включва активно с дейности, като апликиране, оцветяване и изрязване с помощ, ако е необходимо от ресурсен учител или съученик.

Презентация с включени изображения на новите думи, свързани със спорт. Представяне на празниците – Коледа и Великден в България и Великобритания.

Музикален поздрав – имената на учениците от целия клас са написани предварително от учителя на отделни цветни листчета на английски език. Всеки ученик изтегля листче, трябва да разпознае името на кой съученик е написано. Избира песен от YouTube, с която да го поздрави за рожден ден, Коледа или Великден.

Индивидуална работа – всеки ученик да нарисова/оцвети картичка, като има възможност да избере по какъв повод да бъде – рожден ден, Коледа, Великден, след което се поставят на табло в класната стая. Всеки сам трябва да напише името си на картичката с буквите от английската азбука.

Адаптиран план на урок

Клас: втори

Предмет: английски език

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *What beautiful colours!*

Цели на урока: Затвърждаване на знанията за наименованията на цветовете на английски език. Преговор на лексиката – „ball“, „balloon“, „apple“.

Задачи: Слуша и повтаря цветовете на английски език. Свързва графично определена дума за цвят на английски език със съответно изображение – „red“, „blue“, „green“, „orange“, „pink“, „purple“, „yellow“. Слуша и повтаря образователна песен на английски език за цветовете. – „What colour is...“. Разбира въпроса – „What colour is the ball?“ и да отговаря – „It is blue/red/green...“. Съотнася картонче с написана дума за определен цвят на английски език със съответен цвят предмет, намиращ се в класната стая. Работи в екип. Оцветява дъга, като следва насоки за последователността на цветовете. Да затвърждава знанията за лексиката – „ball“, „balloon“, „apple“.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Ученикът гледа видео, слуша и повтаря образователна песен за цветовете заедно с останалите ученици от класа. Освен слухово възприемане ученикът е провокиран и със зрителна информация, като неусетно по забавен начин да затвърди получените от предишния час нови знания за цвят и съответната лексика на английски език.
2. След като общото настроение на класа е приповдигнато, се пристъпва към играта „Намери този цвят!“ (Find this colour!). Класът се разделя на два отбора. Учителят показва картонче с написана дума за определен цвят на английски език и казва на английски език: „Find this colour!“. Двата отбора трябва да намерят предмет в класната стая, който да съответства на показания от учителя цвят. Който отбор пръв намери търсения цвят предмет, показва пред другия отбор и един отговорник, включително и ученикът със СОП, произнася на английски език: „This is blue pen“. Всеки един участник от отборите трябва да се включи със самостоятелно произношение на английски език. При необходимост ресурсният учител или помощникът на учителя се включва, за да подкрепи ученика със СОП. От изключителна важност е учителят да окуражава и хвали всички ученици, дори и да са допуснали грешка при произношението или употребената по смисъл лексика на английски език. Използват се електронни учебници, игри за съотнасяне на цвят и съответната дума на английски език. Ако ученикът със СОП се затруднява да познава и назовава цветове на български език, се включват цветни картончета, на които с големи букви са написани съответните цветове на английски език, като се акцентира на дейности, свързани със съотнасяне, свързване, изрязване, апликиране. Индивидуалните занимания се провеждат върху задачи от индивидуален работен лист, лаптоп или таблет.
3. Ако ученикът изрази нежелание да се включи, да отговаря, да изпълнява задачите от индивидуалния работен лист, може да се насочи за кратко към негова любима, пред-

почитана дейност и малко по-късно неусетно да бъде включен в работата на класа с помощта на ресурсния учител или помощника на учителя.

Методи на преподаване: играта „Намери този цвят“, слушане и пеене на образователна песен, беседа, работа с електронен учебник, групова работа, индивидуална работа, таблет, индивидуален работен лист, цветни моливи, картончета с надписани цветовете на английски език – „red“, „blue“, „green“, „orange“, „pink“, „purple“, „yellow“.

Времево разпределение играта „Намери този цвят“ – 10 минути, слушане и пеене на образователна песен – 5 минути, индивидуални занимания – 10 минути, групова дейност – 10 минути.

Екипна работа: Класът е разделен на две групи. Едната група задава въпроса „What colour is the...?“, като посочва предмет от класната стая, другата група отговаря с „It is blue/red/green...“.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: спазва указания и се учи на търпимост, докато чака да дойде неговият ред. Общува със съучениците и се научава, че всеки може да има различен отговор и свободата да изрази мнение. Всеки има право на мнение, като участва в игрите на класа или отказва – по този начин се учи да изразява позиция.

Междупредметни връзки: математика, околен свят, български език и литература, изобразително изкуство, музика.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при: изпълнението на задачите от индивидуалния работен лист, игровата дейност на класа, отговарянето на въпроси. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив, лесна ножичка.

Материали, помощни средства и технологии: цветни картончета, тренажор за ползване на цветен молив, таблет.

Речник на новите понятия: „red“, „blue“, „green“, „orange“, „pink“, „purple“, „yellow“.

Домашна работа: Да нарисува фунийка със седем сладоледени топки и да ги оцвети в различни цветове, като във всяка топка напише наименованието на съответния цвят на английски език или да залепи готови надписани малки листчета с необходимата лексика.

Индивидуален работен лист
по английски език, II клас

Lesson 3. WHAT BEAUTIFUL COLOURS!

на.....

Задача 1. Свържи думата за цвят със съответния цвят балон!

red blue green pink yellow white purple

Задача 2. Правилно ли са надписани предметите. Отговори с „Yes“ или „No“.

green apple

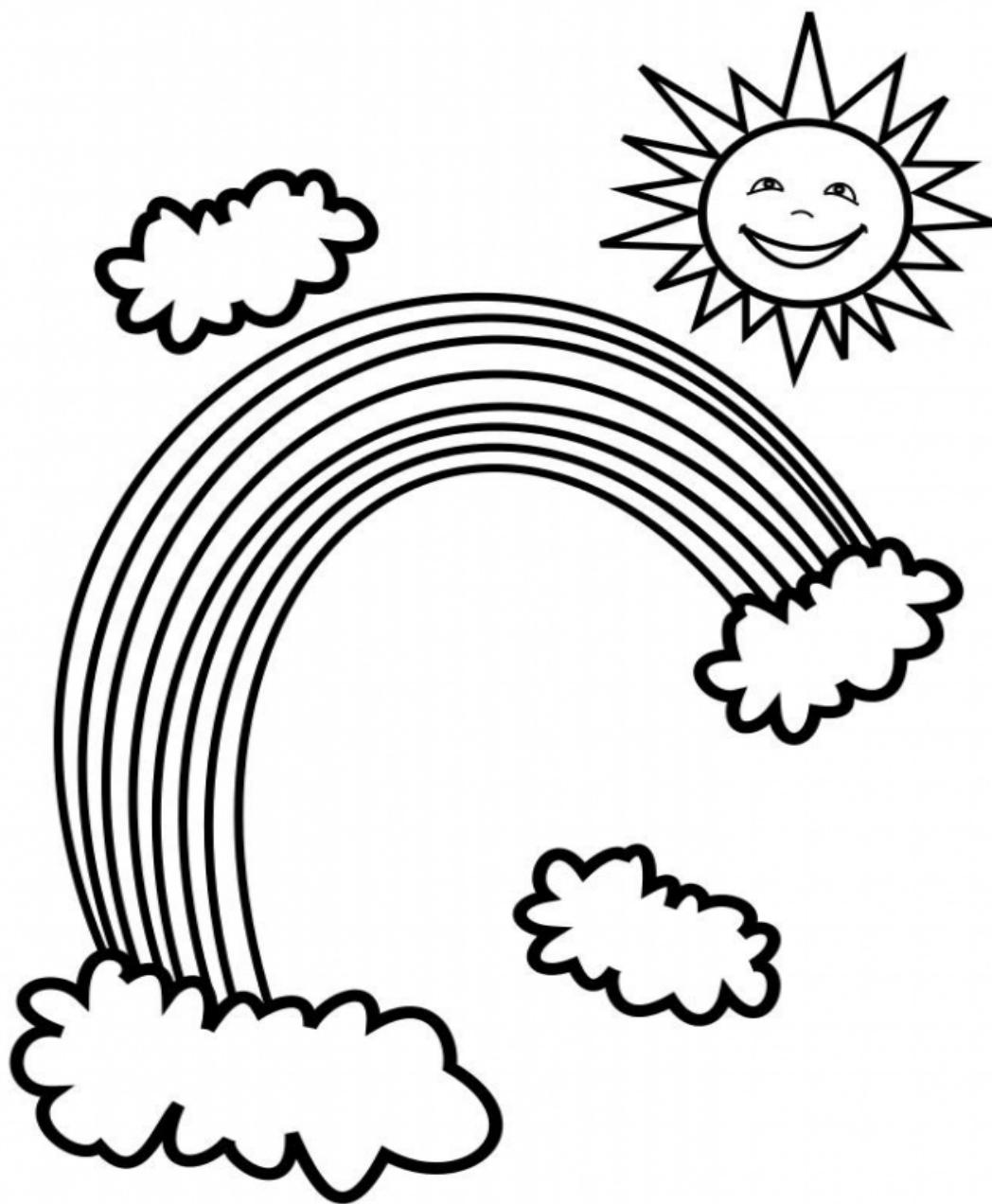
blue ball

red balloon

Задача 3. Оцвети дъгата, като спазваш следната последователност от цветове. Започни от горе надолу:

red – blue – green – orange – pink – purple – yellow

Математика

Очаквани резултати: Познава естествените числа до 100 – брой, чете, пише числата. Сравнява ги, като използва знаците ($>$; $=$; $<$); представя числата до 100, като сбор на десетици и единици. Познава мерната единица за дължина сантиметър и означението ѝ (см). Чертае и измерва с линейка (по пунктир, самостоятелно, с помощ). Познава мерната единица за дължина метър и означението ѝ (м). Измерва дължина с условна мярка (клетка, шнурче, лентичка, педя, стъпка). Решава задачи с мерните единици (см, м). Разпознава геометрични фигури – отсечка, кръг, триъгълник, квадрат и правоъгълник. Чертае геометрични фигури по пунктир по зададени точки, самостоятелно. Моделира геометрични фигури чрез пръчици, шнурче, пластилин. Използва геометрични фигури за пресъздаване на стилизирана композиция.

Нови понятия: стотица.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа върху илюстрация (от учебника или предварително подготвена от учителя) в която е представена основна информация за съответното учебно съдържание. Чрез нея в уроците за числа се формират понятия за количествената характеристика на дадено число, поредно броене, сравняване. *Колко са учениците? Колко са фигурите на магнитната дъска? Преброи моливите, тетрадките и учебниците и ги сравни. Кои са повече? Кои са поравно?* По нагледна опора се подчертава, че всяко число се получава от предходното, като се прибави 1 единица. Напр. *Взemi 2 десетици пръчици. Те изразяват числото двадесет. Прибави към тях още една единица. Това е числото двадесет и едно.* Добре е да се използва готова написана таблица за числата от 1 до 100 (на първи ред са числата от 1 до 10, на втори ред – числата от 11 до 20, и т. н). Може да се разгледа и бодливото сметало, да се определи кое число е представено на него. Особено внимание трябва да се обърне на затвърждаване на понятията „единица“ и „десетица“, да се образува от 10 единици 1 десетица, 1 десетица да се „раздроби“ на 10 единици. Важно е тези дейности да се онагледяват с пръчици, различни по цвят кубчета, напр. червените са „десетици“, а сините – „единици“.

Дидактична игра с останалите ученици: Всички са подредени в редица. Държат в ръцете си картони на числата от 20 до 30. Казват „своите“ числа последователно. Тази игра може да се използва и за „подреждане“ на числата от малко към голямо и обратно; да се открива липсващото число между две съседни числа и др. Да се обърне внимание, че тези числа се четат с две думи, напр. *двадесет и пет*. Първо се произнасят десетиците, а след това – единиците. Учениците със СОП могат да участват самостоятелно в играта, тъй като тя е достъпна за повечето от тях.

Едновременно с „образуването“ и четенето на числата, ученикът със СОП учи и записването на тези числа с цифри. Записването на числата може да се предхожда от работа със сметало. Напр. *Отдели 3 десетици на сметалото. Запиши с цифра. Прибави още 4 единици. Запиши с цифра. Прочети числото, което записа!* Прави се анализ на записаното и непрекъснато се затвърдява позиционният принцип за записване на числата. Сравняването на числата да се извършва на предметно практическа основа. Учениците сравняват числата не само по количество

ната им характеристика, но и по реда им в написаната числова редица.

Игра „Бинго“, в която е включен ученикът със СОП. Пред всяко дете има написана на лист таблица с различни числа от 20 до 100. Учителят изговаря число и учениците го ограждат. Постепенно учителят увеличава скоростта на диктуване, което изисква по-бърза реакция от страна на учениците. Ученикът със СОП участва самостоятелно или с помощ от учителя при необходимост.

Добър подход е онагледяването на всички изучавани мерни единици – за дължина, за време, за тегло, за стойност, с подходящи чертежи, рисунки, илюстрации. Могат да се използват за целта картинни табла, дидактични материали (календар, картонен циферблат, метър, монети и банкноти). Ученикът със СОП се включва със свои разкази от наблюденията, които има в магазина, от професията на строителя, на шивача, на дърводелеца и др. Важно е знанията да се изграждат на нагледно-практическа основа. Повечето ученици със СОП могат сами да измерват с линейка начертани отсечки в учебните помагала и да записват резултата в тетрадката си. При необходимост получават своевременна подкрепа от ресурсния учител Тази дейност, заедно с чертането и оцветяването спомага за развитие на пространствените представи и фините движения на ръцете. Възпитава в точност и развива способността за наблюдение.

Изпълнение на индивидуална задача. Дидактична цел: Да се изгради понятие за мярката за дължина – метър. Умения за измерване на дължини с условна мярка (педя, стъпка, лентичка). Запознаване с метъра като инструмент за измерване. Ученикът със СОП измерва самостоятелно или с подкрепа от съученик. *Като използваш книжен метър (или дървен), измери дължината и широчината на дъската, на вратата и запиши получените числа. Измери с педя чина си и запиши получените числа. Заедно с твоя, измерете със стъпки дължината на класната стая. Изрежи лентичката от приложението и измери колко е дълга и колко е широка твоята длан.*

Учениците със СОП се запознават с монетите и банкнотите също в процеса на практическата дейност. Необходимо е да разберат, че всяка банкнота може да се „раздробява“ на по-малки, че може да се замени с монети и др.

Учене чрез преживяване – Посещение в хранителен магазин, сладкарница и др. на малка група ученици заедно с ресурсния учител и използването на монети и банкноти като разплащателно средство. Ученикът със СОП придобива знания и практически умения за парични единици (монети, банкноти), тяхната стойност, какво може да си купи с парите, които има, място на плащане в магазина и др.

Препоръчително е изучаването на геометричния материал да става също на основата на практиката. Учениците да откриват ъглите на предметите в класната стая, да ги опипат и след това да откриват ъгли в дадена фигура или на своя чертожен триъгълник. Да разграничават фигурите с ъгли от фигурите без ъгли, като се използват напр. фигурите от магнитната дъска (ябълка, гъбка, кръгче, квадратче, триъгълниче). Добре е да се използват изречения от вида: *Монетата е кръгла. Носната кърпичка е квадратна. Тетрадката (учебникът) е правоъгълна (правоъгълен). Забрадката е триъгълна. Пицата е кръгла.* Други подходящи дейности са: моделиране на геометрични елементи и фигури чрез пръчици, шнурче, пластилин; чертане (по пунктир, самостоятелно, по зададени точки); оцветяване; изрязване; апликиране на геометрични фигури; откриването им в обекти от заобикалящата среда, различаването им. От ученици, които се затрудняват при усвояването на тези знания, да се изисква само оцветяване (защриховане) на фигури, с което се подпомага подобряването на координираните дейности на ръцете и се развива естетически усет.

Проектна дейност: Изработване на стилизирана композиция от различни геометрични фигури (по образец, по въображение). Ученикът със СОП работи в партньорство с приятел.

Очаквани резултати: Извършва аритметичните действия събиране и изваждане с числата до 100 без преминаване. Използва скобите () за записване на числови изрази. Пресмята числови изрази със скоби, като спазва ред на действията. Познава разместителното и съдружителното свойство на събирането. Намира неизвестно събираемо. Намира обиколка на триъгълник, правоъгълник и квадрат. Решава текстова задача с едно пресмятане. Съставя текстови задачи с едно пресмятане.

Нови понятия: скоби; числов израз; ред на действие; разместително свойство; съдружително свойство; неизвестно събираемо; обиколка.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

При разглеждане на действия събиране и изваждане до 100 без преминаване на десетицата се спазват всички изисквания, които има при обучението за събиране и изваждане до 20. За да бъдат осъзнати от ученика със СОП, са необходими достъпни обяснения и много повторения в клас и в ресурсния кабинет. Като подготвителна „стъпка“ в хода на уроците да се използва броене в прав и обратен ред, записване на числата поред, припомняне на знаците и компонентите на действията събиране и изваждане. Съществено внимание се обръща на „едноцифрени“ и „двучифрени“ числа, на позиционното значение на цифрите. Учениците със СОП определят мястото на единиците и десетиците, оцветяват, подчертават, заграждат в кръг или квадратче единиците или десетиците. Използва се подреждане във вертикален ред на единиците и десетиците при двете действия. Успешен подход е използването на очертани вертикални „коридори“ в тетрадката за единиците и десетиците. Преди да напишат сбора и разликата, се иска да оцветят единиците със синьо, десетиците – с червено.

При задачите за събиране на три числа учениците със СОП се насочат към подходящи алгоритми за събиране и практическо прилагане на съдружителното свойство. Пример: Прочитане на задачата и отговор на въпросите: *Колко числа трябва да събереш? Как по-лесно ще събереш числата?*; определяне на реда за събиране на числата, поставяне на скоби. За да се улесни пресмятането, може да се групират най-напред двете събираеми. Това се означава с подчертаване, с цвят и ограждане с обща линия и накрая записване на скоби. Препоръчва се използване на различен дидактичен материал, с който да се „разиграват“ всички варианти при събиране на три различни числа. На базата на конкретни случаи се извежда разместителното свойство на сбора. Провежда се беседа, чрез която ученикът със СОП трябва да установи, че събираемите във всяка задача са едни и същи, само местата им са променени.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: Формиране на знания и уменията за събиране и изваждане с числата до 100 без преминаване на десетицата. Формиране на умения за намиране на сбора на три числа и пресмятане на числови изрази със скоби. Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител. *Събери две десетици и една десетица; Събери 3 единици и 2 единици; Подреди числата 23 и 12 едно под друго и намери сбора и разликата. Запиши по два начина сбора на числата и го пресметни: 6 и 3; 32 и 50 и т.н.*

Намери по различен начин сбора на числата, като използваш скоби: 6, 2 и 11; 52, 20 и 15 и т.н.

За изясняване на понятието обиколка е необходимо то да се свърже със смисъла на думата *обикалям*.

Работа по групи: „Намери обиколката“. Учениците се разделят на групи (от по 6 – 7 деца в група). Всеки ученик от групата получава картон, на който са начертани различни по големина геометрични фигури (триъгълник, квадрат, правоъгълник). Първа група изрязва геометричната фигура триъгълник, измерва страните на триъгълника с линейка и намира обиколката му. Втора група изрязва геометричната фигура правоъгълник, измерва страните и намира обиколката. Трета група изрязва геометричната фигура квадрат, измерва страните и намира обиколката. Всяка група има ръководител, който следи за коректното изпълнение на индивидуалните задачи и представя резултата пред класа. За учениците, които се затрудняват да изрязват, се предлага да оцветят определена геометрична фигура и да измерят с линейка страните на фигурата. Ученикът със СОП работи с помощ от учител или справящ се съученик.

Нивото на трудност на текстовите задачи трябва да бъде съобразено с възможностите на ученика със СОП и неговите езикови умения. Използваните обекти в текста да са свързани с тяхното ежедневие, а математическото съдържание да изисква отговор само на 1 въпрос. Препоръчително е в инструкциите към задачите да се включват термините: „*прибавете*“, „*увеличете*“, „*махнете*“, „*с повече*“, „*с по-малко*“, които се свързват с аритметичните действия събиране и изваждане. Работи се по: Развитие на уменията за четене с разбиране; Формиране представа за съществените елементи на текстовата задача – условие, числови данни, въпрос, зависимости. Текстовите задачи се съставят по: картини, по числови данни, по сюжет.

Очаквани резултати: Събира и изважда числата до 100 с преминаване. Разпознава видовете триъгълници според страните. Назовава елементите на триъгълника. Чертае в квадратна мрежа геометричните фигури *правоъгълник и квадрат* по дадени размери. Чертае триъгълник в квадратна мрежа по дадени върхове. Съставя текстови задачи с едно пресмятане.

Нови понятия: равнобедрен триъгълник; равнобедрен триъгълник; разностранен триъгълник; страна на триъгълник; квадратна мрежа.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Задачи с ресурсния учител: Нареди с кръгчета числото 18. Прибави още 5 кръгчета. Препброй и кажи колко получи? Кои числа събра? Колко е сборът им? Следващ момент е записване на събирането $18 + 5$. Събери 8 единици и 5 единици. Колко получи? (13) Запиши 3 единици и помни една десетица. Прибави я към десетицата. Колко са всичките десетици? Запиши ги! Колко е сборът $18 + 5$? Някои ученици записват „1“ над десетиците, други драскат над десетиците чертичка. Тези действия не бива да се забраняват на учениците със СОП. Полезно е да се приучат да казват сами на себе си – „Помня една десетица“. Могат да се реализират и смесени дейности: дорисуване, оцветяване и събиране на квадрати, кръгове. Тези задачи се предлагат на ученици с по-сериозни проблеми в ученето. При тях броенето на фигурите може да служи за нагледна опора на извършеното действие. Основното в упражненията с действие изваждане е раздробяване на 1 десетица на 10 единици. Задачите се записват вертикално и се поставя точка над десетиците. Успоредно с извършване на действието е добре учениците да коментират на глас действията, които извършват. При необходимост получават помощ и си служат с подкрепящ дидактичен материал. *Задача с познавателна насоченост:* Разгледай картинките и кажи кои животни са нарисувани? (костенурка, слон, папагал, жираф и лъв). Костенурката живее до 100 години, а всяко следващо животно в редицата живее с 20 години по-малко от предходното. Разбери кое животно до каква възраст достига. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от общообразователен учител / ресурсен учител.

Работа в група: Класът се разделя на групи от по 4 ученици. Съставът на групите е подбран на случаен принцип. Всяка от групите решава определена задача, след което задачите могат да се разменят. Ученикът със СОП участва, подкрепен от ресурсния учител или от справящ се съученик. Подходящи за него са дейностите от първата задача, но може да се включи и в другите, според своите възможности.

Задача 1. Анализ на различни геометрични фигури – какви, по колко на брой, от колко страни са изградени съответните фигури. Съставяне на композиция от различни геометрични фигури.

Задача 2. Всеки ученик от групата съставя задачи според възможностите си – числова от събиране, числова от изваждане, числова с две пресмятания и текстова.

Задача 3. Решаване на задачи с именувани числа и намиране сбор на три и повече числа.

Запознаването с видовете триъгълници според страните може да започне с разглеждане на салфетки, сгънати по различен начин. „*В каква форма са сгънати салфетките?*“, „*По какво си приличат и се различават те?*“. Стига се до извода, че дължините на страните им са различни. Уменията за определяне вида на триъгълник според страните му, да се развива в две посоки – на око и чрез измерване.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: Да се затвърдят знанията на ученика за видовете триъгълници според страните. Затвърдяване на уменията за измерване и намиране на обиколка на триъгълник. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител. *Оцвети триъгълниците по различен начин. Измери страните им. Запиши дължините им и ги сравни. Измери страните и запиши вида на триъгълниците. Намери обиколката им.*

При работа върху квадратна мрежа се изисква ученикът: да свърже еднаквите по цвят точки, които са върхове на геометрични фигури до получаването на триъгълник, квадрат, правоъгълник; да открива правоъгълниците сред дадените геометрични фигури в квадратната мрежа; да чертане по пунктир и по дадени размери в квадратна мрежа. Ученикът със СОП получава диференцирани задачи за работа върху квадратна мрежа според своите възможности. Често се налага помощ от ресурсния учител, а също и използването на помощни средства за чертаене.

Очаквани резултати: Познава таблиците за умножение и за деление. Извършва действие умножение с 0 и деление на 0 с число. Разграничава четно от нечетно число. Прави проверка на делението с умножение. Пресмята числов израз. Има представи за час, денонощие, седмица, месец, година. Определя кръгъл час. Разбира отношенията „пъти повече“ и „пъти по-малко“. Решава текстови задачи от умножение и деление с едно пресмятане.

Нови понятия: четно и нечетно число; умножение, знак за умножение, „по“; деление; пъти повече; пъти по-малко.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът със СОП може да се запознае с конкретния смисъл на действието умножение, (че то е събиране на равни събираеми), като разглежда и дискутира с учителя илюстрацията – игра на народна топка. Уточняват се колко отбора играят народна топка и броят на децата във всеки отбор. Изисква се да се състави задача (*Колко общо деца играят народна топка?*). Задачата се записва. Ученикът прави опит да обясни как е пресметнал. Вниманието му се насочва към събираемите – те са равни помежду си. Уточнява се и техният брой – две събираеми. Важно е при различните задачи да участват всички анализатори, напр. учениците сами подреждат групи от равен брой кубчета, кръгчета, квадратчета и др. дидактични материали.

Предметни действия и упражнения: Върху празен лист, разделен на 3 части се поставя равен брой пръчици или други еднородни предмети. Вместо лист могат да се ползват определен брой пластмасови чашки или кутийки (например 3 на брой), в които се поставят пръчици, топчета или фигурки. Ученикът със СОП изпълнява упражнението самостоятелно или с партньор.

След такава подготовка учителят може да запише действието: Напр. $2+2+2=3\cdot 2=6$; да се прочете равенството $3\cdot 2=6$; да се въведе терминът умножение; да се обърне внимание на знака за умножение; да се изкаже определението: „*Събирането на равни събираеми е умножение*“. В следващия етап, пак с помощта на илюстрация и с помощта на учениците се оформя цялата таблица за умножение с 2. Хорowo прочитане от учениците, последвано от индивидуално. За да се подпомогне запомнянето на таблицата, учителят предлага на ученика със СОП да брой през $2 : 2, 4, 6, 8, \dots$ Не е задължително таблиците за умножение да се знаят наизуст. Това може да се изисква само от ученици с по-големи възможности. Учениците, които се затрудняват при решаване на задачи от действие умножение и деление, ползват таблиците за умножение на числата до 10 като нагледна опора.

Работа върху индивидуален работен лист. Дидактична цел: Да се формира представа за новото аритметично действие *умножение* и да се свърже със знанията на ученика за действие *събиране*. Запознаване с начина на записване на действие умножение.

Запиши с умножение! (замени събирането с умножение) $3 + 3 + 3 + 3 = 4 \cdot 3$. *Кое действие е записано вляво? Колко са събираемите? На колко е равно всяко събираемо? Кое действие е записано вдясно? Прочети знака за умножение! Числото 4 какво показва? (събираемите са 4 на брой). Числото 3 какво показва? (всяко събираемо е равно на 3).*

За разбиране на връзката между действие умножение и действие деление учениците със

СОП работят активно с дидактични материали. При използването на дидактична игра учениците с всички сетива ще се уверят, че както могат да съберат 2 групи по 4 кубчета и да получат $2 \cdot 4 = 8$, така 8-те кубчета могат да се разделят на 2 групи по равен брой кубчета. Като се използват термини от говоримия език (*разпределям, разделям по равен брой в групи*), лесно може да се стигне до осъзнаване на новото аритметично действие *деление*. Равенството от вида $8 : 2 = 4$ трябва да се прочете и да се обърне внимание на новия знак (:).

Формирането на представите за време се извършва на основата на опита и наблюденията, които има ученикът със СОП. Запознаването с мерните единици за време започва със седмица, ден, нощ, тъй като те са или познати на учениците, или могат практически да бъдат опознати. Невъзможността да се „усети“, „да се види“ или „почувства“ годината или месецът, създава трудности при усвояването на тези знания. Ето защо голямо значение в тези уроци има беседата, работата с календар, речниковата работа с имената на месеците. Могат да се използват игрови моменти, напр.: *Кой месец поред показвам?, Посочи месеца, в който...? Кажу кой месец липсва и т.н.* Запознаването с четирите годишни времена може да се свърже с посещението в училище, с отиването на почивка, с празници и обичаи, съобщаване на рождения месец, разглеждане на илюстрации. За измерване на времето с часове е добре учениците да имат модел на часовник с подвижни стрелки. Практическа работа от вида: *Покажи на часовника в колко часа ставааш сутрин, Постави стрелките на 9 часа. и т.н.* Важно е учениците да забележат разликата в големината на стрелките. Разглеждане на илюстрации с различни модели часовници. При усвояването на знанията за денонощие отново може да се използва часовник и да се покаже: сутрин, обед, вечер, нощ.

Примерни задачи от индивидуален работен лист: Кои са дните на седмицата? В какво подреждаме дните, седмиците и месеците? Запиши имената на месеците според сезона, към който се отнасят. Между двете рисунки има 10 разлики. Открий ги и ги отбележи. Как изглежда дървото през различните сезони? Дорисувай.

Работа по проект: Изработване на модел на часовник с подвижни стрелки и дневен режим на ученика.

Игра за самооценка: Ученикът откъсва част от руло тоалетна хартия. Преброява перфорираните участъци и разделя части според тях. След това трябва да сподели толкова неща от урока/заниманията в ресурсния кабинет, колкото е разбрал. Напр. парчетата са две (две знания). *Първото:* седмицата има седем дни. *Второто:* годината има четири годишни времена – пролет, лято, есен, зима. Въпреки че учениците със СОП трудно могат да правят самооценка, играта може да се пробва от учителя.

Методи, форми, средства, помощни материали в обучението по математика: беседа; обяснение; указание; упражнение; наблюдение; онагледяване; демонстрация; индивидуална работа; работа в група; работа по двойки; работа с учебник; работа с учебна тетрадка; работа със задачи от индивидуален работен лист; повторение и затвърдяване; обобщение; практически дейности; учене с приятел; обратна връзка, оценка на дейностите; похвали и поощрения; междупредметни връзки; ножица; адаптирана ножичка; линия; адаптирани инструменти за чертане; тренажори за писане с молив, държач за хартия при изрязване; цветни моливи; флумастери; смет; пръчици; бодливо сметало; калкулатор; шнурче; пластилин; картони с числа; геометрични фигури от картон/пластмаса; дидактични фигури; салфетки; чашки, камъчета/мъниста за броење; таблици с числа до 100; календар; метър; монети и банкноти; картинни табла с различни мерни единици; магнитни фигури; триъгълник; модел на часовник с подвижни стрелки; илюстрации на различни модели часовници и пр.

Адаптиран план на урок

Клас: втори

Учебен предмет: Математика

Име на ученика: А.П.

Тема на урока: *Триъгълник, квадрат, правоъгълник, кръг, отсечка. Измерване. Чертане*

Вид на урока: За затвърждаване.

Адаптирани цели на урока: Затвърждаване на знанията за геометричните фигури – триъгълник, квадрат, правоъгълник, кръг, отсечка и развитие на уменията за чертане и измерване.

Адаптирани задачи: Да затвърди и систематизира знанията за геометричните фигури – отсечка, триъгълник, квадрат, правоъгълник, кръг. Да развива умения за чертане и измерване с линия. Подобряване на фината моторика – чертане, измерване, изрязване, лепене, апликиране, моделиране. Развиване елементите на зрителния гнозис – цвят, форма, големина. Развиване на уменията за ориентация в пространството и в графичната мрежа на листа. Развиване на уменията за работа в екип.

Основно съдържание на урока за ученика: За актуализиране и систематизиране на знанията за геометричните фигури се използва личният опит на ученика и включването му в практически дейности – открива ъглите на предметите в класната стая (дъска, чин, бюро, тетрадка), като „определяването“ на знанията става и словесно – правоъгълникът е като дъската, чина, тетрадката. Ученикът сам обследва формата на подходящи предмети – триъгълник, учебник, монета. Движение ръката на ученика по предмети с различна форма. Моделира геометрични фигури с пръчици, шнурче, пластилин. Очертава по пунктир различните геометрични фигури, очертава квадрата в тетрадката и др. По време на тези дейности ученикът трябва да затвърди и правилното изговаряне на термините.

Ученикът съпоставя геометричните фигури, като използва подходящ дидактичен материал (магнитни фигури). Опипва върховете и дължините на страните на фигурите. Заедно с учителя посочва общите и различните характеристики на фигурите. Чертае геометрични фигури в графична мрежа по предварително зададени точки.

Методи на преподаване: беседа, обяснение, указание, упражнение, наблюдение, онагледяване, индивидуален работен лист, работа с учебник и тетрадка, повторение и затвърдяване, анализ и обобщение, практически дейности, работа по двойки, обратна връзка, оценка на дейностите, похвали и поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки.

Времево разпределение на основните дейности в учебния час: Включване в работата на класа върху задачи от учебника и учебната тетрадка, достъпни за възможностите на ученика със СОП – 10 мин. Групова дейност (работа по двойки) – 5 мин. Индивидуална работа върху упражнения от индивидуален работен лист с помощта на ресурсен учител – 10 мин. Почивка – 5 мин.

Работа по двойки: Всеки ученик получава цветни листове с начертани геометрични фигури.

ри. Учениците изрязват различни геометрични фигури и заедно изработват стилизирана композиция от геометрични фигури – къща, ракета, камион и др. В края на часа учениците подреждат изложба и коментират изпълнението на поставената задача. Ученикът със СОП работи със своя партньор. При необходимост се подкрепя от ресурсния учител.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: ползва ножица, чертае, измерва, моделира, апликира. Открива предмети с изучавана форма. Проявява интерес към това, което правят другите. Работи в добро партньорство със съучениците си. Прави оценка на дейността си (с подкрепа). Ориентира се в пространството и в графичната мрежа на листа. Реагира положително на похвали.

Междупредметни връзки: околна среда, изобразително изкуство, технологии и предприемачество.

Дейности на ресурсния учител: Ресурсният учител участва в разработването на упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуалните задачи. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя дидактичните материали и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: пръчици, шнурче, пластилин, магнитни фигурки, триъгълник, ножица, лепило, цветни листа, блоков лист, линия (при нужда – адаптирана линия, тренажори за писане с молив, адаптирана ножица, държач за хартия при изрязване).

Речник на новите понятия: стилизирана композиция: „*Подреждане на геометричните фигури по начин, който ще ни помогне да създадем познати предмети, образи и картини*“.

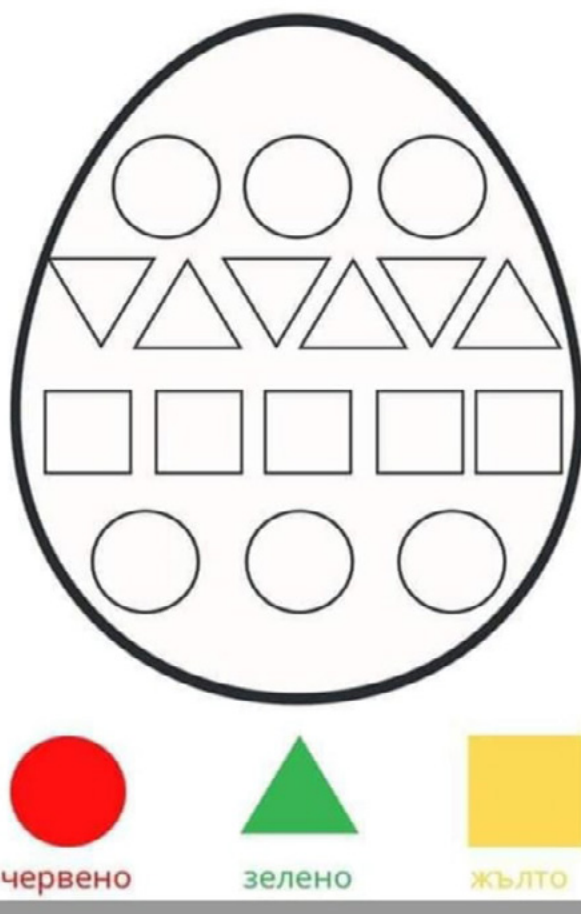
Домашна работа: Две задачи от онагледен индивидуален работен лист.

Индивидуален работен лист
по Математика за II клас

Тема: Триъгълник, квадрат, правоъгълник, кръг, отсечка. Измерване. Чертане

Задача 1. Начертай отсечка, дълга 8 см, и друга – с 3 см по-къса.

Задача 2. Оцвети според указанияето!

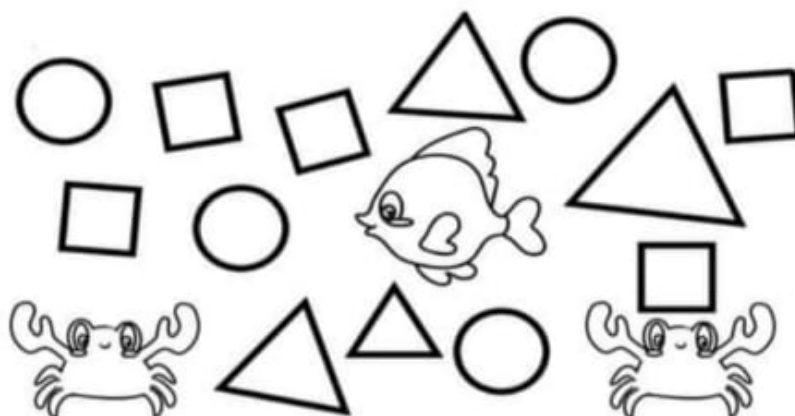
ДОМАШНА РАБОТА

Задача 1. Прebroи и напиши колко са триъгълниците, квадратите, правоъгълниците и кръговете. Колко са общо всичките фигури?

Задача 2. Оцвети само триъгълниците!

Оцвети само триъгълниците:

Околен свят

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по околен свят:

беседа, разказ, обяснение, наблюдение, демонстрация, дискусии, упражнение, онагледяване, практически дейности, индивидуална работа, работа с учебник, работа с партньор, групова работа, повторение и затвърдяване, анализ и обобщение, обратна връзка, оценка на дейностите, похвали, поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Посочва по схема на родословно дърво роднинските връзки между членовете на рода. Описва положителни модели на общуване в семейството и училището. Дава примери за права и задължения на ученика. Открива връзката между особеностите на природната среда и типа селище (град, село) с трудовата дейност на хората. Описва забележителности в родното селище. Изброява видове транспортни средства и правила за поведение в тях. Оценява като правилно и неправилно поведението на участниците в уличното движение в различни ситуации.

Нови понятия: род; роднини; местоположение; град; село; забележителност; обществена сграда; транспортно средство; време.

Помощни средства и материали – драматизация, мултимедийна презентация, видеоурок, ножица, семейни снимки; снимки от семейни празници, картинки на превозни средства, снимки, картички, карти на градове и села, блокче с цветни листи, лепило.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Овладеяването на учебното съдържание по предмета околна среда се извършва в непосредствена връзка и единство с развитието на речта и мисленето върху основата на широка нагледност, практическа дейност и самостоятелна работа. За развитие на речта на ученика със СОП и формирането на познавателните процеси е особено важно въвеждането на специална тетрадка. Ученикът записва в тетрадката новите думи, различни признаци на обектите или явленията, прави достъпни рисунки на предмети по шаблон или свободно, залепва отделни картини на изучаваните предмети и др.

Под формата на драматизация учениците могат да се запознаят с членовете на семейството, техните функции и близките роднини. Например момиче и момче в ролята на баба и дядо, които са седнали на канапето. Друго момиче в ролята на майка храни бебето, момче в ролята на бащата чете вестник. Учениците съставят устен диалог помежду си, като всеки се представя с ролята, която изпълнява. Учителят задава въпроса: „*Какво трябва да бъде поведението ни у дома, на улицата, в училището?*“; „*Как трябва да общуваме с нашите родители, роднини, приятели, учители?*“. Урокът продължава с разглеждане на семейни снимки, снимки от семейни празници, родови срещи, за да се стигне до извода, че членовете на рода си помагат, уважават се, споделят радостни и тъжни моменти, празнуват заедно. Запознаване с роднините и роднинските връзки в рода на Дани чрез проследяване на схемата на родословното му дърво в учебника и изясняване на новите понятия „роднински връзки“, „роднини“ и „родословно дърво“. Коментар на илюстрация, свързан с подготовката и провеждането на празник на рода, като вниманието се насочва към взаимоотношенията между членовете на рода.

Работа по проект „Моят род“. Проучи кои са твоите роднини! Направи родословно дърво на своя род! Помоли родителите си за помощ и съдействие!

Работа по проект „Моето училище“. Проучете и представете информация, свързана с името, историята, празника на училището и известни личности, учили в него! Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител.

Работа по изпълнение на индивидуален работен лист. *Дидактична цел:* Познава рода и роднинските връзки. Описва положителни модели на общуване с роднини и приятели. Ученикът работи с помощ от учител.

Задача: Кого ще поканиш на рождения си ден и как ще подготвиш стаята за празника? Нарисувай картина и я оцвети. В плакат напиши подходящ поздрав към гостите си.

Списък на гостите	
Роднини	Приятели
-----	-----
-----	-----

По темата „Нашето училище“ се припомнят знания, свързани с училището и помещенията в него (може да се използва снимка на училището). Разширяване на познанията на учениците за: патрона на училището (разказ за живота и делото на личността, чието име носи); беседа за провеждането на патронния празник на училището и коментар на въпроса „Как учениците от класа могат да се включат в подготовката и провеждането на празника“; беседа, свързана с труда на хората, работещи в училището; разясняване на смисъла на Деня на ученическото самоуправление и приложението му; дава се информация за различни клубове по интереси, организирани в училище, за да се осъществи информиран избор; обръща се внимание на интересите на учениците от класа; беседа, свързана с правата и задълженията на учениците в училище, запознаване с правилника за дейността на училището.

Работа по двойки: Заедно с твоето другарче обсъди и напиши правила, така че да бъде по-приятно в училище. Напиши първо своите предложения, а след това обсъдете и допълнете списъка. Образец:

1. *Да не обиждаме хората около нас.*
2. *Да си помагаме в клас.*
3. *Да уважаваме*

Индивидуална задача: Довърши започнатите изречения. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител.

Моето училище е

В училище ми харесва, защото

Мои приятели в училище са

Трудно ми е в училище, когато

Ходя на училище, защото

Мултимедийна презентация на тема „Моето родно селище“ – запознаване с важни обществени сгради, исторически паметници, природни забележителности в твоето селище. Отговор на въпроси: *В кой град (село) живееш?; Как се казва улицата, на която живееш?; Как изглежда твоето селище?; Какви са улиците?; Как изглеждат сградите?; Какви транспортни средства можем да видим?*

Изпълнение на задача заедно с възрастен: Направи схема на пътя от дома до твоето училище. Отбележи обществените сгради и забележителностите, покрай които минаваш. Децата, пътуващи с училищен автобус, могат да опишат пътя на автобуса от дома до училище.

Образователен видеоурок на тема „Транспортни средства“ и запознаване с видовете транспортни средства според средата, в която се движат: суша, въздух, вода. Изясняват се понятията „транспорт“ и „транспортни средства“. Дава се конкретна информация за градския транспорт (какво представлява; кои са превозните средства, свързани с него), учениците да разкажат за транспортните средства в своето селище. Коментар на илюстрации, свързани с правилата на поведение, и формулиране на конкретни правила за поведение в градския транспорт.

Творческа задача: Като се ръководите от дадените модели, изрежете различни геометрични фигури от блокче с цветни листове. Залепете ги според моделите върху бял лист и ще получите апликирани рисунки на транспортни средства, животни и дори цели пейзажи. Ученикът със СОП работи заедно с приятел или с помощ от учител.

Урокът „Правилата на улицата“ е добре да се проведе извън класната стая – в училищния двор, на улицата в близост до училището при наличие на условия за това. Акцентира се върху участниците в движението на улицата и върху правилата за поведение; обсъждат се ситуациите с нарушени правила, обръща се внимание на правилното движение по тротоара, пресичането на светофар и пешеходна пътека. Прочети правилата за безопасно движение (от учебника), които трябва да спазваш като пешеходец, препиши ги в специалната тетрадка и ги запомни. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител.

Ролева игра (обсъждане на конкретен казус): Предварително се разпределят ролите между ученици, които желаят да се включат в изпълнението, а останалите да бъдат наблюдатели, които след представянето да коментират демонстрираните правила за поведение в играта. Ученикът със СОП е подкрепян от възрастен.

Прочети историята на тримата приятели! Разпределете си ролите и изиграйте ситуацията!

Ники, Веско и Сашо са приятели. Те често карат велосипеди заедно. Днес Сашо предлага да се състезават на най-голямата и оживена улица в квартала. Ники веднага се съгласява. Той много се радва, че ще може да изпробва новото си колело. Веско не е съгласен, защото улицата е много отдалечена, и смята, че е опасно да карат по нея. Ники го увещава, че ще внимава. Той казва на Веско, че ако не дойде, ще му се разсърди и повече няма да му бъде приятел.

Очаквани резултати: Посочва примери за нежива и жива природа. Свързва промени във времето с промени в развитието на растенията и в поведението на животните през различните сезони. Групира растения – дървета, храсти и тревисти растения. Разграничава диворастящи, селскостопански, градински и стайни растения; Разграничава домашни и диви животни. Свързва грижите, които човек полага за домашни любимци и за селскостопанските животни и растения, с ползите от тях. Ориентира се по календара в дните на седмицата и месеците на годината. Ориентира се в продължителността на денонощието по изгрева и залеза на слънцето.

Нови понятия: природа; нежива природа; жива природа; диви животни; домашни животни; домашни любимци; денонощие; календар; листопад; билка.

Помощни средства и материали – ножица, мултимедийни презентации, енциклопедии, календар, картинки на плодове и зеленчуци, диви и домашни животни, цветни моливи, природни материали, картончета с изображения на билки, изсушени билки.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Мултимедийна презентация „Природата около нас“ – изясняване на понятието „природа“; изброяване на представители на природата; изясняване на понятията „жива природа“ и „неживата природа“. Класът се разделя на два отбора, като записват в таблици представители на живата и неживата природа от даден слайд. Всеки верен отговор носи точка на отбора. Точките се сумират и се излъчва победител. Провеждат се коментари, свързани с откриване на връзката между живата и неживата природа. „*Може ли живата природа да съществува без неживата? Защо?*“. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учителя.

Работа по проект: Проучете кои билки се срещат във вашия роден край! Потърсете информация за какво се използват тези лечебни растения! Подгответе „Книга на билките“ на класа! Обмислете добре какво ще запишете в нея! Залепете снимки! Ученикът със СОП е подпомаган от възрастен.

Работа с партньор: извършване на опити; обсъждане и записване на резултатите; представяне на резултатите пред класа и обсъждане. Ученикът със СОП работи заедно с приятел.

Избери партньор! Наблюдавайте заедно!

1. Затисни носа си с ръка. Гледай по часовник колко време ще издържиш, без да вдишаш въздух.
2. Обясни какво би станало, ако направиш опит и покриеш за няколко дена растение със стъклен буркан.

Познавателно-практическа задача за целия клас: Учениците засаждат семена от боб в две саксии и ги поставят на топло и проветриво място в класната стая. Системно поливат само едната саксия. Не след дълго те се убеждават в ролята на водата като условие за правилното развитие

на растението. Ученикът със СОП е подпомаган от съученик.

При разглеждане на темите „Растенията около нас“; „Растенията и хората“ е добре с учениците да се провеждат наблюдения в парка, в магазина за плодове и зеленчуци. Една от най-важните задачи е учениците да се научат да наблюдават. На децата да се обясни какво ще наблюдават и с каква цел: *„Днес отиваме в парка, за да наблюдаваме дърветата. Това е необходимо, защото ще изучаваме различните видове растения – дървета, храсти и тревисти растения. Всяко дърво има стъбло, клони, листа. Захваща се здраво в земята чрез своите корени“*. По време на наблюдението учениците получават и диференцирани задачи. Някои ученици могат да проведат сравнителни наблюдения между различните видове растения (напр. между дървета и храсти), други между листата на широколистните и иглолистните дървета и след това да ги нарисуват. На базата на конкретни наблюдения се осъществява богата и активна речникова работа. От учениците се изисква да обозначават с точни термини и понятия своите наблюдения. Отделя се необходимото внимание върху поведението на учениците по време на наблюдението. *„Не трябва да се наранява и бели кората на дърветата, да се късат листата на растенията, да се чупят клоните. Особено важно е да не се пали огън в гората“*. Ученикът със СОП е подкрепян от ресурсен учител.

Практическа задача за целия клас: Съберете листа от различни дървета. Изсушете ги между листове хартия и си направете сбирка от тях. Напишете имената на дърветата и храстите, от които сте събрали листа. Ученикът със СОП изпълнява задачите, като е подпомаган от семейството.

С помощта на предварително подготвени картинки от учителя вниманието на учениците се насочва към градинските растения – плодове и зеленчуци. Вниманието се насочва към мястото им на отглеждане и грижите, които е необходимо да се полагат за тях. Специално внимание се отделя на значението на плодовете и зеленчуците за здравето на човека. *„Те съдържат ценни хранителни вещества. Богати са на витамини. Най-полезни са в сурово състояние. Необходимо е добре да се измият, преди да се ядат“*. Преход към знанията за лечебните растения може да се направи чрез припомняне знанията на учениците за липата; чрез споделяне на опит във връзка с използването на билките и значението на билките за човека.

Практически дейности:

- Направете градинка от билки в сандъчета за вашата класна стая.
- Напълнете торбички от плат с ароматни билки.
- Оформете в класната стая кът на билките.

Учене чрез преживяване: Организирайте *„Ден на билковия чай“*! Поканете своите родители или други гости и им разкажете какво знаете за билките! Подарете ароматни торбички! Поднесете вкусен чай! Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от съученик, учител.

Запознаване с видовете домашни и диви животни и домашни любимци става на базата на предишни познания и личен опит на учениците. Припомняне на понятието *„диви животни“*, работа върху илюстрацията в учебника, даване на информация за животните и техните малки (къде живеят; с какво се хранят). Изясняване на понятието *„домашни животни“*; назоваване на селскостопански животни и техните малки; коментиране на ползата от тези животни за човека – продукти, които получаваме, и емоциите, които те ни носят. Беседа за домашните любимци на учениците.

Работа в група: Класът се разделя на две групи. Всеки ученик от групата трябва да изпъл-

ни една от следните поставени задачи. Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител.

Учениците от първа група: Довършете описанието на кучето: *Имам си красиво куче, с дълга муцуна, с големи очи...*

Използвайте някои от думите: *козина – пухкава, дълга; гръб – черен, лъскав; опашка – къса; умно, красиво, симпатично, верен приятел, добър ловец.*

Учениците от втора група: Напиши съчинение със заглавие „*Моят домашен любимец*“! Опиши как минава един твой ден с домашния любимец! Разкажи интересна случка с него! Ако нямаш домашен любимец, опиши за какво животно искаш да се грижиш и защо!

Всеки ученик представя написаното от него пред целия клас. Провеждат се дискусии и обобщение на свършената работа.

Индивидуална задача: Напиши най-характерните неща за четирите сезона. Помогни си с думите: *слънце, мъгла, дъжд, сняг, топло, студено, ветрове, духат, раззеленяват, зреят, пожълтяват, листопад...* Добави и други думи. Ученикът със СОП работи заедно с другарчето до него.

Организирайте практико-познавателна дейност на учениците за ориентиране в годишния календар на настоящата година. Изискайте да намерят в календара деня, когато провеждате учебния час – *месеи, ден от седмицата; рождената им дата и др.*

Словесно-дидактична игра: „*Кой ден от седмицата съм аз?*“ (*Аз съм между вторник и четвъртък. Кой ден съм аз?*)

Разглеждане на карта с прогноза за времето (от учебника). За измерване температурата на въздуха се използва термометър. През зимата въздухът е студен, а през лятото – топъл. „*За кой сезон е характерна тази прогноза?*“. Изяснява се влиянието на времето върху живота и трудовата дейност на хората през различните сезони.

Очаквани резултати: Разграничава природозащитните действия на хората от дейностите с неблагоприятни последици върху околната среда. Предлага дейности за подобряване състоянието на околната среда в своя град или село. Изброява природни бедствия и правила за поведение при пожар, земетресение и наводнение. Изброява опасности за живота, които крият играта с огън, с отровни и взривоопасни материали, с електрически ток, къпането в непознати водоеми. Демонстрира как се постъпва в опасни за живота и здравето ситуации и към кого да се обръща при нужда.

Нови понятия: природно бедствие; земетресение; наводнение; пожар; инцидент.

Помощни средства и материали: стихчета, гатанки, видеоклипове, енциклопедии, снимки, картини на природни бедствия.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Чрез стихове и гатанки се въвежда понятието природно бедствие.

*Щом земята се тресе,
под краката се люлее,
бързо ти кажи, дете,
това бедствие кое е!? (земетресение)*

*Няма уста, но има език.
Лизне ли жита, треви,
в пепел ще ги
преобрази. (пожар)*

*Топят се снеговете и хукват към полето.
Рушат скали, мостове, заливат и дворове. (наводнение)*

Представяне на видеоклип на тема „Природни бедствия“ – изяснява се понятието „природно бедствие“; представя се информация за земетресението; наводнението и пожара. Обяснява се поведението на хората при земетресение, наводнение и пожар. Дава се информация за щетите, които могат да причинят. Коментират се правилата на поведение при различните природни бедствия и предметите, които са от първа необходимост в подобни случаи. Преход към природното бедствие „пожар“ може да се направи чрез разказа „Майчина сълза“ от Ангел Каралийчев.

Работа по двойки: Учителят записва изречения на дъската и иска от учениците да ги продължат по двойки. Пример: *Двама души отишли в гората и решили да се забавляват. Запалили огън. Пригответе си храна. Задухал вятър и огънят...* Ученикът със СОП работи заедно с приятел.

Работа по групи: Класът се разделя на 4 групи от по 5 – 6 ученици. Първа група има за задача да потърси информация, снимки и други материали за друго природно бедствие – цунами. Втора група – за лавина; трета група – за вулкан; четвърта група – за ураган. Всяка група избира говорител, който представя информацията на класа. Достига се до извода, че за да опазим жи-

вота и здравето си, трябва да познаваме природните бедствия и да спазваме определени правила на поведение. Ученикът със СОП работи с помощта на ресурсен учител.

„Какви злополуки може да се случат на децата у дома, ако са невнимателни?“ Разгледай снимките (предварително подготвени от учителя) и кажи за опасността, която заплашва детето (нараняване, отравяне, пожар, удар от ток). Коментар по илюстрациите в учебника. „Кои са опасните предмети вкъщи? Какви опасности крият те?“

Индивидуална задача: Препиши от учебника правилата за безопасност вкъщи в специалната тетрадка и ги запомни! Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учителя.

Вниманието на учениците се насочва и към други ситуации, представляващи опасност за живота и здравето им – общуване с непознати по интернет и телефона, игра с остри предмети, препарати за почистване, опасности навън. Дава се възможност на учениците да разкажат за опасни места близо до техния дом или на опасности, на които са били свидетели. Обяснява се от кого може да се потърси помощ по всяка илюстрация от учебника. Дава се информация за пожарната, полицията и „Бърза помощ“. Акцентира се върху случаите, при които трябва да се използва телефон 112. Никога не набирай без причина телефон 112!

Работа по двойки: Учениците по двойки могат да проиграят ситуацията за съобщаване на инцидент на телефон 112. Единият от учениците приема съобщението от телефон 112, а другият подава устна информация. Ученикът със СОП е подпомаган от учителя.

Провеждане на дискусии по илюстрации (от учебника) за дейности с неблагоприятни последици за околната среда. *„Какво се е случило с природата? Кой е причинил това?“*

Словесно-дидактическа задача: Направи интервю в класа на тема *„Идеи за опазване на околната среда“*. Планирай и осъществи някои от предложенията със своите съученици.

Очаквани резултати: Назовава частите на човешкото тяло – глава, торс, крайници. Свързва здравето със значението на движението и на спорта. Посочва сетивни органи на човека, тяхното предназначение и хигиенните правила за опазването им. Свързва здравословния начин на живот с разнообразното хранене и с редуването на учене, спорт, отдих. Разграничава видове храни по произход – растителни и животински.

Нови понятия: торс; сетивни органи; здравословно хранене; здравословен начин на живот.

Помощни средства и материали – схема (табло) модел на човешкото тяло, картини, снимки на растителни и животински храни, схеми, картини, снимки на сетивните органи.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Представянето на основните части на човешкото тяло става чрез предварително подготвени табла, схеми или модели. Изяснява се понятието „торс“. С помощта на две деца от класа се посочват частите на човешкото тяло. Представа се модел на описание на човек (от учебника); обръща се внимание на характерните белези, по които се разпознават хората (възраст, ръст, цвят на косата, цвят на очите и др.).

Работа по проект. Изпълнение на задачата заедно с възрастен – Проучи къде в твой град или село има подходящи места за спортуване – стадион, спортна зала, плувен басейн, спортна площадка, парк. Помисли какви занимания за свободното време на децата може да се организират там. С помощта на родителите си или учители проучи има ли организирани тренировки по някакъв спорт, който можеш да практикуваш. Опиши твой конкретен избор с какъв спорт искаш да се занимаваш или с друга полезна за здравето ти дейност в свободното си време.

Задача за самостоятелна работа към целия клас. Представи себе си, като допълниш текста с подходящи думи и изрази! Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител.

Аз се казвами съм на години. Моята коса е....., а очите ми саАз съм по-висок (а) от, но съм по-нисък (ка) отМоят най-добър приятел е Неговата коса е, а очите му саДруги мои приятели са

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. *Дидактична цел:* Назовава и разпознава основните части на човешкото тяло – глава, торс, крайници. Подобряване на фината моторика, затвърдяване на знанията за основните цветове. Ученикът работи самостоятелно или с помощ от учител.

– Нарисувай фигура на човешко тяло. Оцвети я по следния начин: глава – в жълто; крайници – в синьо; торса – в зелено.

Запознаване със сетивните органи и техните функции – използват се схеми от учебника, видеоклипове, картини, снимки, като се обръща внимание на предназначението на сетивните органи. Беседата се насочва към опазването на сетивните органи; коментират се илюстрациите в учебника. Дава се допълнителна информация за хората с увреждания и за начина, по който те възприемат околния свят (отчитане по устните на говорещия, жестомимичен език, Брайлово писмо, говорящи програми, тактиленост).

Предметна игра „Открий кой съм аз“ – разпознаване на предмети чрез определени сетивни органи.

Беседа на тема „Моето здраве“ – здравословно хранене, лична хигиена, дневен режим, движение на открито и спорт. Припомняне на растителните и животинските храни, назоваване на представители на двете групи (чрез предварително подготвен снимков материал) и избор на подходящи продукти и съставки на храната на ученика. Дава се възможност на учениците да назоват любимата си храна; да определят групата, към която принадлежи според произхода ѝ. Извеждат се основни правила, свързани със здравословното хранене. Изброяване на дейности за укрепване на здравето – свързани с храненето, спорта, съня, почивката, движенията на открито, личната хигиена и др. Коментира се дневният режим на ученика.

Практическа дейност за целия клас – обсъждане на конкретен казус.

Представи си следната ситуация:

В събота си решил да си починеш и да поиграеш навън. Обаждаш се на твоя най-добър приятел и му предлагаш да отидете на стадиона, за да поиграете. Приятелят ти казва, че не му се ходи, защото стадионът е далече и трябва да се ходи доста пеша. Предпочита да играе на компютъра у дома, и те кани да отидеш у тях, за да играете заедно.

Как ще постъпиш? Какво ще кажеш на приятеля си, как можеш да го убедиш, че е по-полезно да се разходите и да спортувате? Ученикът със СОП е подпомаган от учителя.

Работа по двойки: Съставете здравословно меню за един ден, като подчертаете храните, които смятате да предложите с менюто. Ученикът със СОП работи заедно с другарчето до него.

ЗАКУСКА	ОБЯД	ВЕЧЕРЯ
<i>варено яйце</i>	<i>супа с месо</i>	<i>зеленчукова супа</i>
<i>чай</i>	<i>зелена салата</i>	<i>ягоди</i>
<i>паста</i>	<i>кроасан</i>	<i>макарони на фурна</i>
<i>баница</i>	<i>пиле с ориз</i>	<i>мекици</i>
<i>мляко</i>	<i>свинско печено</i>	<i>кюфтета на скара</i>
<i>сирене</i>	<i>торта</i>	<i>кашкавал</i>
<i>плодове</i>	<i>боб яхния</i>	<i>постен гювеч</i>
<i>паста</i>	<i>ябълка</i>	<i>мусака</i>

Очаквани резултати: Описва Република България като отечество на всички български граждани. Назовава Националния празник на България (3 март). Изброява български официални празници. Разпознава национални символи на Република България – знаме, химн и герб. Разпознава и назовава български национални герои. Разказва за празници и обичай на семейството и други етнически общности.

Нови понятия: национален празник; официален празник; битов празник; народен обичай; етнос.

Помощни средства и материали – видеоурок, мултимедийни презентации, снимки, осигуряване на литературен и снимков материал за официалните и битовите празници, цветни моливи, флумастери, блоков лист, снимки на В. Левски, Хр. Ботев, календари.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учебната дейност се организира под формата на диалози с опора на илюстрация (предварително подготвена от учителя). Илюстрацията представя група деца на международно състезание. Знамената на техните блузи указват държавата, която представят. Обсъждането по илюстрацията да бъде върху основата на следните въпроси и задачи: „*Определете какво е състезанието, като изберете едно от следните: спортно състезание, състезание по рисуване, конкурс за музикални изпълнители, олимпиада по математика и т.н. Разгледайте знамената и определете от коя държава е отборът. С какви думи българската публика подкрепя своя отбор?*“ (*Браво българи!; Българи юнаци!; Да живее България!*).

Видеоурок „България – моята родина“ – изяснява се, че в страната живеят хора, които принадлежат на различни общности, но всички те са български граждани, припомнят се националните символи знаме и химн, дава се информация за герба като национален символ; обяснява се значението на всеки от елементите в него.

Работа по проект „Моята България“: Учениците да нарисуват рисунки, свързани с България и да направят изложба в училището. Учениците, които трудно създават собствена рисунка, да оцветят българското знаме и да напишат националния химн.

Творческа задача по избор: Прочети и избери задача, която ти харесва и искаш да изпълниш! Ученикът със СОП прави личен избор за задачата, върху която ще работи, като е подпомаган от възрастен.

1. *Опиши своя най-добър приятел (приятелка)! Сравни по какво си приличате и по какво се различавате! Какво най-много харесваш у него? А у себе си?*
2. *Нарисувай себе си! Напиши какво искаш другите да знаят за теб!*

Разказ за събитията, съпътстващи освобождението на страната, се онагледява с картините в учебника. Дава се информация за българи, които са дали живота си за освобождението на България, като се използват предварително приготвени снимки на Левски, Ботев и др. или се

използват илюстрациите от учебника. *„Има ли във вашето селище улици, училища, които да носят имената на загинали борци за свободата на България?“*. Изяснява се понятието „национален празник“, като се подчертава, че това е най-важният официален празник за страната ни. Прочит на стихотворението от Младен Исаев „Кирил и Методий“, с което се въвежда темата за официалните празници в България. Провежда се беседа за начина, по който децата от класа участват в подготовката и провеждането на празника, свързан с Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост.

Чрез различни календари се акцентира върху празниците в страната ни; затвърдяват се знанията за подредбата на дните в седмицата и месеците в годината; отговаря се на въпроса *„Какво е отбелязано с червен цвят в календара?“*, като вниманието се насочва към официалните празници (за всеки от тях се представя илюстративен блок с визуална информация за най-характерното за него). Споделяне на преживявания и личен опит на учениците от отбелязване на различни празници в семейството – *любимите празници на семейството, как ги празнуват, какво ги радва в празника*. Ако в класа има ученици от различен етнос, те могат да разкажат по-подробно какви празници честват и как.

Работа по двойки: Във всяка двойка учениците обсъждат как могат да зарадват любим човек за празника му, като се насочват да дават идеи, които не са свързани с купуване на подарък, а с проява на уважително отношение, добронамереност и доставяне на радост по друг начин – например *емоционален поздрав, изработване на картичка, пожелание, приятна изненада*. Ученикът със СОП работи заедно с приятел.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. *Дидактична цел*: Разпознава и определя във времето официални и битови празници. Ученикът работи с помощ от ресурсен учител.

- Напиши любимите празници на твоето семейство и месеца, през който се празнуват!
- Кой са твоите любими празници?
- Какви обичаи спазвате вкъщи, когато празнувате тези празници?

Адаптиран план на урок

Клас: *втори*

Учебен предмет: *Околен свят*

Име на ученика: А.П.

Тема на урока: *Семейство и род*

Цели на урока: Да назовава членовете на семейството и роднинските връзки между членовете на рода. Да се формира положително отношение към тях.

Задачи: да се разширят и обогатят знанията и представите на ученика за семейството и рода; да се затвърдят знанията и да се развиват уменията за положителни модели на общуване с членовете на семейството, роднините, приятелите; развитие на речта, мисленето, въображението, самостоятелността; да се затвърдят знанията за правила на поведение в дома, в училището, на улицата; подобряване на фината моторика.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Ученикът се запознава с членовете на семейството, техните функции и близките роднини чрез драматизация. Момиче и момче от класа са в ролята на баба и дядо, седнали на канапето. Друго момиче в ролята на майка храни бебето, момче в ролята на бащата чете вестник. Ученикът със СОП избира коя роля да изпълнява. Учениците съставят устен диалог помежду си, като всеки се представя с ролята, която изпълнява. *Колко са членовете на това семейство? А колко са членовете на твоето семейство?*
2. Дискусия: разглеждане на семейни снимки; снимки от семейни празници; родови срещи (предварително донесени от ученика), за да се стигне до извода, че членовете на рода си помагат, уважават се, споделят радостни и тъжни моменти, празнуват заедно.
3. Задачи за нови знания: проследяване на схемата на родословно дърво в учебника и изясняване на новите понятия „роднински връзки“, „роднини“. Коментар за любимите празници в семейството, как и къде ги празнуват и т.н.

Методи на преподаване: дискусия, разказ, драматизация, обяснение, наблюдение, упражнение, онагледяване, практически дейности, индивидуална работа, работа с учебник, творчески задачи, повторение и затвърдяване, анализ и обобщение, обратна връзка, оценка на дейностите, похвали, поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки.

Времево разпределение: Фиксиране на 5 минутна почивка, индивидуална работа върху упражнения от индивидуален работен лист с помощта на ресурсен учител – 8 мин., изпълнение на творческа задача – 10 мин., участие в драматизация – 5 мин. Включване в работата на класа върху задачи от учебника и учебната тетрадка, достъпни за възможностите на ученика със СОП.

Творческа задача за целия клас: Нарисувай себе си. Напиши какво искаш другите да знаят за теб. След като са изпълнили поставената задача, всеки ученик представя себе си пред целия клас. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощта на учителя.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Участва в диалог, влиза в роля при драматизация. Представя себе си пред другите. Разпознава семейни празници и разказва за тях. Включва се в творчески дейности с желание. Прилага правилата за добро поведение у дома, в училище, на улицата.

Междупредметни връзки: БЕЛ; изобразително изкуство; математика.

Дейности на ресурсния учител: Ресурсният учител участва в разработването на упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуалните задачи. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя дидактичните материали и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: семейни снимки, цветни моливи, флумастери.

Речник на новите понятия: род, роднини, роднински връзки.

Домашна работа: Разкажи за какво и как си помагате с твоите приятели. Напиши няколко изречения в тетрадката.

Индивидуален работен лист
по Околен свят за II клас

Тема: Семейство и род

На.....

Задача: Кого ще поканиш на рождения си ден и как ще подготвиш стаята за празника? Помагай си с картинката пред теб. Направи списък на гостите. В плакат напиши подходящ поздрав към гостите си.

Списък на гостите

Роднини

Приятели

Empty rectangular box for drawing or notes.

Изобразително изкуство

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете по изобразително
изкуство:*

беседа, дискусии, упражнение, наблюдение, практически дейности, анализ и общение, творчески задачи, индивидуални задачи, работа по двойки, пояснение, указание, онагледяване, повторение и затвърдяване, работа в група, обратна връзка, оценка на дейностите, изложба, похвали, поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Красотата на природата*

Очаквани резултати: Различава визуални особености на обекти и явления от заобикалящата природна среда (видове форми, цветове, съотношения). Сравнява визуални особености на различни обекти и явления от заобикалящата среда. Изразява чрез описания и рисунки емоционално отношение към красотата на природата.

Нови понятия: изобразяване; явления от заобикалящата среда; описание.

Помощни средства и материали: картини с пейзажи през различните сезони, цветни моливи, флумастери, акварелни бои, блоков лист.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Методическата работа по темата „Красотата на природата“ е насочена към разглеждане на пейзажите, показани в учебника. Дискутират се характерните особености на различните видове природна среда (в планината, в равнината, до море, до река). *Как е съчетал цветовете и формите авторът на рисунките (красиво – грозно; приятно – неприятно)?* Актуализиране на представата за визуалните особености на обектите: цвят, форма, пропорции. Ученикът със СОП отговаря на въпросите: „*Къде е разположено вашето селище? В равнина или в планина, край река или край море? Какви имена носят те?*“. Разграничаване на природна от архитектурна среда, според възможностите на ученика. Стимулиране учениците да опишат типичните особености и красотата на природата през различните годишни времена. Да опишат с думи интересни свои впечатления и преживявания от лятото „Ваканция в планината“; „На море“; „На село при баба и дядо“ и др. Ученикът със СОП участва в подреждане на кът на изобразителното изкуство или постоянна изложба в класната стая.

Словотворческа задача: *От изписаните думи подреди три верни изречения: през, се, раззелява, сняг, пролетта, през, узрява, вали, гората, есента, гроздето, зимата. Нарисувай лятна картина.* Задачата се изпълнява с помощта на ресурсния учител.

Работа по двойки: *Разгледай внимателно рисунката на другарчето до теб и се опитай да отгатнеш къде и как е прекарал лятото.* Учителят помага на ученика със СОП да направи устно оценяване на работата на своя съученик. Формират се умения за публично изразяване на лично мнение във връзка със своята и на другите изобразителна дейност.

Очаквани резултати: Разкрива основни връзки между обекти и природна среда при наблюдения и изобразителна дейност. Коментира особености на изображения от реалния и фантазияния свят.

Нови понятия: декоративен образ; фантазен образ.

Помощни средства и материали: акварелни и темперни бои, цветни моливи, пастел, различни маски, флумастери и други по избор, цветни листове, картон, блоков лист, гъба, лъжица;

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът със СОП участва в обсъждане в група на особеностите на човешкото лице, *мика* и *лицеизраз*, като основен източник за информация и ориентация в процеса на общуването. На тази основа учениците се насочват към взаимовръзка между човешкото изражение и емоционалното състояние. Прави се беседа за това. На учениците се показват различни маски (предварително подготвени от учителя), които показват и предизвикват различни емоции и размисли – *страх, уплаха, гняв, озлобление, радост, смях, ужас и др.* (вниманието на учениците се насочва и към изразяване на собственото настроение). В обяснителен вид се представя терминът маска, като декоративно релефно изображение на фантазен образ – човешко лице с глава на животно или чудовище. Трябва да се има предвид, че тази задача е трудна за една част от ученици със СОП, особено за децата от аутистичния спектър, предвид спецификата на нарушението. В тази връзка се допуска редуциране на задачи с такова съдържание, при условие че ученикът не прояви интерес.

Разглеждане на илюстрации от учебника, насочване вниманието на учениците към способността на художниците да създават фантастични същества, които съчетават по необичаен начин реални образи. Учителят предлага всяко дете да избере предмети от своята стая вкъщи или предмети от класната стая, като им придаде вълшебна сила. Фантастичната ситуация поставя детето в нереални условия и стимулира творческото въображение. За да насочи учениците към абстрактни решения, учителят може да провокира тяхното мислене със следните въпроси: „*Ако поставим крака на тебешира (маркера), къде ще стои?; Как ще изглежда гъбата за дъска с две ръце?; Ако вратата имаше крила, къде би отишла?*“. Учителят насочва ученика със СОП с подпомагащи въпроси. Демонстриране от учителя на начини за смесено използване на разнообразни изобразителни материали.

Работа върху индивидуален работен лист. *Дидактична цел:* Развиване и обогатяване на зрителните възприятия, представи и въображение. Изграждане на образи по асоциации. *Разлей свободно цветни петна и ги превърни в образи на различни реални или фантазни предмети, животни и хора. Сипи боя върху гъба. Разнеси я с лъжица, за да потие. Отпечатай гъбата върху блоков лист.* Ученикът със СОП работи с помощ.

Творческа задача: Нарисувай вълшебна къща. Избери къде ще я изобразиш – в морето, на върха на планината. Кой живее в нея? Ученикът със СОП е подпомаган от възрастен.

Работа по проект. *Задача за изработване на свой проект:* (методически вариант за стимулиране на мисленето и изразяването на учениците). *Направи модел за карнавална или ритуална маска, грим и прическа. Драматизирайте и внесете емоция.* Ученикът със СОП работи по проекта с подкрепа от учител или съученик.

Очаквани резултати: Различава фигурални и нефигурални образи. Придобива общи представа за важните визуални особености на човешки фигури и животни (силует, форми, цветове, съотношения). Изобразява визуални особености на човешки фигури и животни с помощ. Интерпретира особеностите на различни фигурални образи с изобразителна дейност с помощ.

Нови понятия: фигурален образ; фигурална композиция; силует; съотношения.

Помощни средства и материали: пластилин, глина, акварелни бои, пастели, моливи, флу-мастери, природни материали, бял лист.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците моделират по показания начин в учебника фигури с пластилин. Припомнят се основите начини при моделиране с пластичен материал – *овалване, разточване и притискане, като така се получават различни форми и фигури.* При анализа учителят помага на децата да обобщят образите и да стигнат до определяне на изходната геометрична форма. За работа, напр. голяма яйцевидна форма за тялото на зайче и една по-малка за главата му. Снежният човек може да се представи само с три кръга с различна големина, подредени един върху друг от най-големия до най-малкия. Котешката глава е просто кръг с триъгълници (за ушите), малък кръг за око и т.н. Учениците се упражняват да правят форми от хартия (лодка, шапка, самолет, топка) чрез сгъване или мачкане. Даване на конкретно-образна и нагледно-действена практическа представа за контур (очертанието, описващо формата на конкретен предмет). Работа с природни материали. Самостоятелна работа на основата на очертаване и изрязване на плоска форма на лист от дърво. Примерът с лист от дърво може да се повтори и с други природни материали като цвят от растение, градинско цвете, черупки, миди, плоски камъчета с различни форми, пера от птици. Може да се предложи на ученика със СОП да очертае силуета на животно чрез използване на пръстите на ръцете. Тази задача може да се съчетае с посещение на култен театър.

Игра „Измислени фигури“: Ученикът със СОП участва в изработването на колаж, заедно с останалите ученици. Работят с предварително очертани с маркер или флумастер геометрични фигури (кръг, квадрат, триъгълник, правоъгълник), като всяка фигура се запълва с предварително изрязани ленти (прави, начупени, извити и др.) Учениците коментират колажите и правят табло, на което подреждат картините. Ученикът със СОП работи заедно със съученик.

Творческа задача: Учителят залепва цветен кръг (с диаметър 2 см) върху лист от блок за всеки ученик. Този кръг е разположен на различно място (в средата, в горната или долната част на листа). Това определя и различните идеи в рисунките на учениците (фуния със сладолед, фигура на дете, цвете, слънце и др.). Указанието на учителя към учениците е да използват кръга като част от рисунката и да довършат с пастели, моливи или флумастери. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с подкрепа от учителя.

Работа по проект: Проекти за новогодишна и коледна украса – изработване на гирлянди, украси на топки за елхата, изрязване на коледни звезди от станиол или цветна хартия, направа

на курабийки и коледни сладки с различна форма – елха, звезда, полумесец, кръг. Ученикът със СОП участва в дейностите, като е подкрепян от ресурсен учител.

Екипна работа: Всеки ученик поема своята част от задачата да съставят творчески производствен екип, в който един е конструктор, друг предлага вариант за допълнения и украси към дрехата, трети – грим, четвърти – бижута, пети – прическа (фризура). Окончателното представяне на моделите може да се представи като конкурс, състезание или например като конкуренция между различни модни къщи, фирми или агенции. Ученикът със СОП работи самостоятелно или е подпомаган от учителя.

Очаквани резултати: Разграничава светли и тъмни цветове. Изобразява реални образи по впечатление и въображение, като използва светли и тъмни цветове; **прави опити да** интерпретира въздействие на творби с тъмни и светли цветове чрез описания и изобразителна дейност.

Нови понятия: светъл цвят; тъмен цвят.

Помощни средства и материали: картички, модели на детски колички, акварелни и темперни бои, бял лист, природни материали, прежда, памук, сламки, камъчета и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Интересът на съвременното дете към външния вид на автомобила е провокиран силно от телевизията, видеото, киното, анимацията, детските играчки и заобикалящата градска среда, на която автомобилът е задължителен атрибут. Много деца, преди всичко момчетата, колекционират картички или модели на автомобили, които биха могли да бъдат предложени за изложба или демонстрация. Момчетата пък биха могли да опишат и нарисуват колата на Барби. Темата за цвета се конкретизира чрез примери за типично оцветяване на различни автомобили съобразно предназначението им: военни – в зелено или маскировъчни бои, линейки – в бяло, таксите – в жълто, пожарни коли – в червено. Обръща се внимание върху подбора на цветовете в детските дрехи, върху избора на любим цвят, в какви цветове са стените на детската им стая. Ученикът със СОП разглежда и обсъжда с учителя илюстрациите, показани в учебника. Избира предпочитани цветове. Оцветява. Изпълнява техниката: рисуване върху мокър лист, като се смесват само светли или само тъмни цветове.

Индивидуални задачи: *Смеси цветовете и виж какво ще се получи: синьо и жълто, червено и синьо, жълто и червено.*

Работа в група: Класът се разделя на три групи. Първа група изброява и рисува в блока си предмети, които са характерни с основен цвят синьо (*море, небе, река*); втора група – предмети с основен цвят червено (*домат, роза, мак*); трета група – предмети с основен цвят жълто (*слънце, минзухар, лимон*). Говорителят на всяка група докладва за изпълнението на поставената задача пред целия клас. Ученикът със СОП е подпомаган от учителя.

Работа по двойки: *Като използвате различни материали – листа, кора от дърво, семена, сламки, копчета, капачки, мъниста, миди, прежда, памук и др., направете необикновена картина.* Материали: темперни бои, бял лист, природни материали, прежда, памук, сламки, камъчета и др. Ученикът със СОП работи с приятел, когото харесва.

Работа по проект: Направете проект за рисунки на тема „Радост“ и „Гъга“ и ги нарисувайте с акварелни или темперни бои в блока си. Направете изложба в класната стая. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учител.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Професията на художника*

Очаквани резултати: Изразява отношение към творческата работа на художника, според възможностите си. Различава професията на художника от други творчески професии.

Нови понятия: художник; ателие; живопис.

Помощни средства и материали: илюстрации, снимки на ателие на скулптор, художник, герой от приказки и книги, акварелни, темперни бои, цветни моливи, флумастери, пастели.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

На учениците се предлага да открият от кое детско четиво – приказка или друг вид (работа с учебника), е дадената илюстрация; да определят темата и образите; да изразят и разгълкуват усещанията и възприятията си; да опишат усещанията си от цветовете, с които са изпълнени илюстрациите. Ученикът със СОП разглежда илюстрацията, определя образите и цветовете. Прави опит да разкаже за емоциите, които изпитва, когато наблюдава творбата. Разграничава се художествената илюстрация като жанр на изобразителното изкуство създадена от художник. *Художниците работят в ателиета, където създават своите картини (разглеждане на снимка на ателие на художник). Какво използва художникът, за да рисува? Знаеш ли други творчески професии? (обясняват се професиите на хората на изкуството – композитор, писател, артист). Има ли някой в твоето семейство, който е с такава професия? Разкажи какво създава.*

Задача: Нарисувай картина на тема: „Аз съм художник“, като използваш четка, бои и флумастери. План за работа: За да опазиш работното си място и себе си чист, използвай престилка, амбалажна хартия и т.н. Чиста вода и съд за изхвърляне на използваната, когато рисуваш с бои. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учителя.

Етюд „Художник“ – ролева игра. Един от учениците играе ролята на художник. Той внимателно разглежда 2 – 3 деца, които трябва да обрисова с думи. Обръща се с гръб към учениците и се опитва да направи словесен портрет (да опише облекло, цвят на очите, косата, мимика на лицето, настроение) на децата, които е наблюдавал. Всички останали участници следят за правилното описание и ако трябва, допълват нещо. Ученикът със СОП също влиза в ролята на „художник“. Описанието прави с помощта на учителя. Етюдът развива вниманието и наблюдателността.

Работа по проект: Направи колаж с твоя снимка, цветни хартии, природни материали и рисунки. Направи рамка и постави в нея колажа. Направете изложба с готовите колажи. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от приятел.

Очаквани резултати: Разграничава произведения на изобразителното изкуство: графика, скулптура, портрет, пейзаж. Описва най-общите характеристики на основните видове и жанрове на изкуството с помощта от учител. Интерпретира чрез изобразителна дейност различни видове и жанрове изкуства, според възможностите си, Коментира изобразителната дейност на художника.

Нови понятия: пейзаж; живопис; графика; скулптура; натюрморт; портрет.

Помощни средства и материали: презентации, филми за видовете произведения на изобразителното изкуство, албуми, картон, черен молив, флумастери, темперни бои, бял лист, глина, пластилин.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учителят може да заведе учениците на наблюдение – в художествената галерия, изложбена зала, музей, старинни къщи с интересна архитектура, където учениците разглеждат образци на всички видове изкуства. Реалното посещение в художествената галерия е свързано с различни правила: да не се вдига шум, да не се пречи на останалите посетители, да не се докосват творбите на художниците, които учениците трябва да спазват. Ако условията не позволяват да се направят тези наблюдения, учителят предлага албуми с подбрани образци на изкуството, презентации, визуална разходка в художествена галерия чрез средствата на компютърните технологии. На ученика със СОП трябва да се даде възможност да разглежда и разпознава произведения на живописата, графиката и скулптурата. В учебника са представени художествени образци от пейзаж, портрет, натюрморт, интериор. Ориентиране и назоваване на отделните видове и жанрове изобразителни изкуства. Дискутират се различията между отделните видове изображения, обсъждат се видът и жанрът на изобразителното изкуство.

Творческа задача: Нарисувай графичен портрет на твой приятел с черен молив или флумастер. Разкажи за творбата си. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощта от учителя.

Индивидуални задачи. Вариант №1: Изрежи фигури от картон. Подготви темперни бои. Оцвети фигурите и притисни върху листа. Направи архитектурен или природен пейзаж по показания начин с картон и темперни бои. Ученикът със СОП работи след демонстрация от учителя. При нужда се подкрепя.

Вариант №2: Изразяване на емоционално отношение към разглежданите произведения. Разкажи за твоята детска стая. Какво има в нея? Раздели листа на две. В едната половина нарисуй как изглежда сега, а в другата – как искаш да изглежда. Коментират се интериора като жанр на изобразителното изкуство се изпълнява съвместно с учителя. Ученикът със СОП работи с помощта.

Работа по двойки. Дидактична цел: Развиване на сръчност и умения за работа с глина и пластилин. Моделирай цветя и плодове от пластилин и заедно подредете натюрморт от тях. Ученикът със СОП работи с връстник.

Работа по проект: Проект за книжка с илюстрации на български народни приказки. Ученикът със СОП се включва, като обсъжда своите идеи предварително с ресурсен учител.

Очаквани резултати: Разбира значението на основни видове визуални знаци в околната среда. Коментира мястото и значението на видовете визуални знаци в различна среда (природна и обществена), според възможностите си.

Нови понятия: визуален знак; околна среда.

Помощни средства и материали: картини за чиста и замърсена околна среда, пътни знаци, цветни листа, блок, цветни моливи, флумастери, ножица, лепило, вестници, списания.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците със СОП разглеждат снимките и илюстрациите, показани в учебника. Разказват за различни опасности за живота и здравето на човека, природни бедствия и инциденти. Обсъждат с учителя как човек може да се предпази от възможни природни бедствия, инциденти и злополуки с помощта на визуални знаци. Учениците описват знаци в предметна и природна среда: „животни от зоопарка“, „в парка“, „пътни знаци“ и др. *Как човек уврежда природата? Потърсете замърсено или унищожено място. Нарисувайте какво бихте искали да има там (цветя, дървета, трева).* Коментират се възможности за включване на учениците в дейности по опазване на природата. Дискутира се ролята на предупредителните и забранителните знаци. *Кои знак какво означава? Кои знаци изразяват забрана? Нарисувай знаци за своето училище. Направи знаци за коридорите в училището. Какви образи ще поставиш в кръг, а какви – в триъгълник? Помисли за образите, с които ще направиш свой знак за забрана: не вдигай шум; пази чистота; спазвай правилата в класа, и др. Нарисувай картина на природно бедствие и измисли знак, който да предупреждава за опасността. Направи знак за опасните места у дома.* Задачите се обсъждат с учителя. При изпълнение на задачите ученикът със СОП работи с помощ от учителя.

Творческа задача: Изрежи от списание или вестник букви и цифри с различна големина. От тези знаци апликирай човечета, животни и предмети (с помощта на учителя) по образец, даден в учебника.

Работа по проект: Нарисувайте отделни къщи, улици, знаци. Апликирайте работите си върху картон, така че да се получи колективно пано на тема „Мястото, в което живея“. Ученикът със СОП работи с помощ от приятел.

Очаквани резултати: Познава и прилага според възможностите си в учебната дейност изобразителните техники за рисуване, моделиране, апликиране и конструиране. Комбинира и експериментира с различни материали и техники (смесени дейности) в изобразителна дейност. Самостоятелно подбира материали, пособия и техники за работа.

Нови понятия: смесени техники; апликиране; конструиране; пособия.

Помощни средства и материали: пастели, темперна боя, тъмна хартия, фолио, клечки за зъби, цветна хартия, ножица, лепило, блоков лист, природни материали, картон, плат, цветни моливи, флумастери, акварелни бои, пластилин.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът (с помощ от учителя) създава образи по наблюдение, памет или въображение на предмети и явления от околната среда чрез различни изобразителни техники. *Задачи:* Рисуване с пастел, натопен в боя. Релефно изображение върху фолио. Релефно изображение, изпълнено с клечки за зъби. Отпечатване на релефна повърхност. Заменяне нанасянето с бои и моливи при рисуването с късчета цветна хартия, картон, плат, природни материали. Създаване на апликация от късана и рязана хартия или от природни материали по теми, близки до децата.

Темата за апликацията може да бъде въведена, като се постави задача за абсолютно свободна рисунка – да представи пейзаж от природната или архитектурната среда – „Есенен пейзаж“; „Морско дъно“; „Жилищен комплекс“ и др. Даденият пример – образец за детска апликация от есенни листа, би могъл да се изпълни и с други материали – черупки от миди, тревички, сламки, хербаризирани цветя и др.

Творческа задача: Направи с помощта на учителя художествена апликация (колаж на тема „Какво си представяш, когато чуеш думата „море“ (вълни, кораб, риби).

Работа в група. Дидактична задача: развитие на социални умения, обмяна на идеи, разпределение на роли, решаване на конфликтни ситуации. Тема: „Весела детска площадка“. Учителят разделя класа на групи по четири деца, като всяка група избира как да бъде изпълнена задачата чрез моделиране, апликация или рисуване. Учителят осигурява необходимите материали и припомня различните техники, които могат да се използват от учениците в работата им. Преди да започнат работа, децата във всяка група разпределят задачите помежду си. Ученикът със СОП работи с помощ от приятел или учител.

Работа по проект: Апликация с природни материали, като учениците използват пластилин върху дъска за основа. Към естествените материали, които учениците ще използват, могат да се прибавят копчета, фолио, сламки, опаковки и др. Ученикът със СОП работи с помощ от учител.

Адаптиран план на урок

Клас: *втори*

Учебен предмет: *Изобразително изкуство*

Име на ученика: А.П.

Тема на урока: *Образи и форми*

Цели на урока: Да се формират умения за адекватно възприемане на предметите, за синтезиране и анализиране по форма, големина, цвят и положение в пространството.

Задачи: Развитие на въображението, паметта и мисленето, емоционално и сензорно развитие. Развитие на речта и уменията за общуване. Изграждат критерии за оценка и самооценка. Развитие и изява на творческите възможности на ученика. Подобряване на фината моторика и зрително-моторната ориентация.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Практическа работа – ученикът моделира фигури с пластилин. Припомняне основите начини при моделиране с пластичен материал – *овалване, разточване и притискане, като така се получават различни форми и фигури*. Анализ и обобщение на образите и определяне на изходната геометрична форма – голяма яйцевидна форма за тялото на зайче и една по-малка за главата му.
2. Упражняване за правене на форми от хартия или вестник (*лодка, шапка, самолет*) *топка – чрез сгъване или мачкане*. Очертаване на силует на животни чрез използване на пръстите на ръцете. Тази задача може да се съчетае с посещение на куклен театър.

Методи на преподаване: беседа, дискусии, упражнение, наблюдение, демонстрация, изложби; практически дейности, творчески задачи, индивидуални задачи, пояснение, указание, онагледяване, работа в екип, анализ и обобщение, обратна връзка; оценка на дейностите, похвали и поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки.

Времево разпределение: Фиксиране на 5-минутна почивка, практически дейности – моделиране, правене форми от хартия – 5 мин., изпълнение на творческа задача – 10 мин., екипна работа в класната стая – 15 мин.

Творческа задача за целия клас: Учителят залепва цветен кръг (с диаметър 2 см) върху лист от блок за всеки ученик. Този кръг е разположен на различно място (в средата, в горната или долната част на листа). Това определя и различните идеи в рисунките на учениците (фуния със сладолед, фигура на дете, цвете, слънце и др.) Указанието на учителя към учениците е да използват кръга като част от рисунката и да довършат с пастели, моливи или флумастери. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с подкрепа от учителя.

Екипна работа: Всеки ученик поема своята част от задачата да съставят творчески производствен екип, в който един е конструктор, друг предлага вариант за допълнения и украси към дрехата, трети – грим, четвърти – бижута, пети – прическа (фризура). Окончателното пред-

ставяне на моделите може да се представи като конкурс (на фона на музика), състезание или например като конкуренция между различни модни къщи, фирми или агенции. Ученикът със СОП участва в екипната дейност самостоятелно или подпомаган от приятел.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Включва се в общите дейности на класа. Изпълнява задача самостоятелно. Изразява радост от успеха на групата. Прави оценка на дейността си (с подкрепа). При възможност за избор изразява предпочитание. Проявява творчество в дейностите.

Междупредметни връзки: околна среда, математика, музика, технологии и предприемачество.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуални задачи. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя материалите за работа и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Предлага индивидуални и творчески задачи, достъпни за възможностите на ученика.

Материали, помощни средства и технологии: пластилин, цветни моливи, пастели, флу-мастери, цветни листове, блоков лист, ножица, лепило, накити, бижута, украшения, грим.

Речник на новите понятия: овалване, разточване, притискане, фигурална композиция, детайли, производствен екип, конкурс, модна къща.

Домашна работа: Заедно с мама направете медал „Златно сърце“. Можеш да използваш картон, цветни листове, фолио, връзка, флумастери и др. С него можеш да наградис най-добрия си приятел, любимия учител и др.

Музика

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по музика:

разказ, беседа, обяснение, указание, онагледяване, дискусии, демонстрация, повторение и затвърдяване, работа с учебник, индивидуална работа, работа по двойки, групово работа, музикално-дидактични игри, анализ и обобщение, обратна връзка, творчески дейности, дейности с игри и движения, слушане на музика, пеене, похвали, поощрения, емоционално-игрови моменти, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Индивидуално и колективно изпълнение на песни според възможностите си. Формира певчески навици. Импровизира движения, изпълнения на звукоподражания. Разпознава познати песни. Разучава песни и работа върху текст. Формира времево и пространствено ориентиране, координация на движенията, ритмични движения.

Нови понятия: мелодия; метроритъм; характера на песента; съпровод; звучност.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Певческата дейност заема основно място в урока по музика. От решаващо значение при осъществяване на певческата дейност е създаването на интерес и желание у ученика да запее предложената от учителя песен. Затова трябва да се подбере занимателен начин за първото представяне на песента. Това предполага създаване на най-подходяща за възприемане на конкретната песен атмосфера, която да активизира и увлича детското въображение. С помощта на художествен разказ или стихотворение, на картини, презентации и др. учителят подготвя представянето на песента. Първите насочващи въпроси и задачи на възприемането трябва да бъдат отправени към цялостното преживяване, на общото настроение, характер на песента, чувствата, които тя поражда у децата. Работа върху текста: прочит от учителя, кратка беседа върху съдържанието, изясняване на непознатите думи, представяне на кратки сведения за песента. Необходимо е ученикът със СОП индивидуално да прочете текста, като във връзка с това са нужни онагледяване, кратка и ясна беседа. Учителят трябва да припомни на учениците основните певчески навици – *певческа стойка* (положение на тялото, шията, главата и крайниците), *певческо дишане* (да поемат въздух кратко и безшумно), *звукообразуване* (закръгляне на гласните звукове, съгласните да се изговарят кратко и ясно), *дикция* (ясно и точно произнасяне на срички и думи). Допуснатите грешки учителят трябва да коригира в момента. Необходимо е той да поощрява проявите на адекватни емоционални реакции и да ръководи с диригентски жест изпълнението. Ученикът със СОП трябва да бъде научен, че диригентът използва ръцете си, за да подсказва на инструменталистите и певците кога да започнат, как да спазват ритъма и динамиката. Ресурсният учител също може да демонстрира тези движения. Ученикът със СОП трябва да знае какво прави учителят по музика пред класа.

Музикално-дидактични игри за развитие на правилна и точна артикулация и дикция: „Пей без глас“ и „Беззвучен телевизор“. Учениците трябва да познаят учена по слух песен само по артикулацията на устата при безгласно изпълнение.

За създаване на обща музикална култура учителят трябва да съобщава имената на авторите на музиката и текста на песента и да прави връзка с други творби от същите автори, ако учениците са слушали или изпълнявали в други часове. Трябва да се има предвид неустойчивото внимание на учениците и обстоятелството, че застанали в определена поза, те се изморяват лесно и се разсейват. За запазване на интереса към работата в часа е необходимо повишаване на емоционалния заряд, редуване на дейностите, раздвижване чрез различни игри и др.

Музикална игра: „На кого е този дом?“. Отделни ученици изпяват кратка мелодия с „гла-

са“ на някое животно. Друг ученик трябва да познае кое животно се имитира, и да го покаже на картина или да го назове. Подходяща за ученици със СОП.

Често в часовете по музика някои учениците с по-сериозни увреждания се самоизключват от участие. Приобщаването им в процеса на музикално възпитание е главно чрез дейността ритмика, в която те се включват с желание. Чрез многократни повторения учениците успяват да овладеят двигателните актове. Координацията на движение на пръстите, тялото, крайниците най-непринудено се извършва чрез изпълнение на движения едновременно с подходяща музика. Учениците се научават сами да владеят своите движения в определено темпо и ритъм, формират се времеви и пространствени представи.

Специфични корекционни ритмични упражнения: Тропане с ляв крак. Тропане с десен крак. Изнасяне на ляв крак напред и връщане. Изнасяне десен крак напред и връщане. Ходене. Удар с дясна ръка. Удар с лява ръка. Удари с двете ръце едновременно. Последователни удари с отделните пръсти върху чина. Пляскане с ръце. Тези движения се извършват с подходяща музика съответно в двувременен или тривременен метрум.

Очаквани резултати: Участва в музикално-дидактични игри. Следва с помощ жестовите и указанията на учителя по време на изпълнението. Познава детски музикални инструменти и ги използва подражателно за съпровод на музиката. Изпълнява ритмичен съпровод на слушано произведение в час, според възможностите си. Изпълнява звукови картини подражателно с помощ и според възможностите си. Прави опити да синхронизира изпълнението си с останалите участници в дейността и да импровизира.

Нови понятия: жестове; синхрон; звукови картини; ритъм.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учениците със СОП се запознават и с *ритмика* в часовете по музика. Това е изпълнителска дейност, която съдържа различни метроритмични упражнения с музика – ходене, провиране, подскачане, опити за маршируване, упражнения за раздвижване. Изпълняват се детски музикални игри и детски танци. Движенията са на основата на най-разпространените и най-лесни за отразяване от учениците със СОП двувременни и тривременни метруми. Използват се песни, като например „*Поят, скачат палците*“, „*Хей ръчички, хей ги две*“, „*Зайченцето бяло*“ и др. При тези игри учениците със СОП илюстрират текста, който подсказва какво трябва да правят. Всички движения се разучават подражателно. За да се осъществи това, е необходимо децата да са слушали музиката предварително, да познават общия ѝ характер, темпо, текст. За да се изпълни цялостно съответната игра, е необходимо всяко движение да се упражнява поотделно. За развитието на метроритмичния усет, трябва да се използва пляскане с ръце, чукане с кубчетата, ударни инструменти и др. Чрез различни движения на музикален фон, учениците откриват по-лесно музикалните жанрове марш, валс, хоро, ръченица.

Музикално-дидактична игра: „Какво да прави куклата?“ – Според слушаната музика учениците трябва да определят какви движения да извърши куклата – да пее, да танцува, да марширува. Може да се постави и друга задача – дали куклата да се смее, да е радостна, да е тъжна. Ученикът със СОП участва самостоятелно.

Музикална игра: Учениците са в кръг. В средата на кръга един ученик показва различни движения в такт с музиката, а всички останали му подражават. Ученикът със СОП участва самостоятелно.

Своеобразна метроритмична дейност е ритмизирането на различни текстове – скороговорки, броилки, залъгалки, стихове.

Залъгалки:

Роси, роси, росица,

да ми расте косица,

Стихотворения:

Топке непослушна,

где сега се мушна?

колкото една лозница.

Цапна те с ръката, скачаш на главата.

Май, куку, май!

Ритна те с крачето, стигааш до небето.

Свиренето на детски музикални инструменти е една от най-любимите и атрактивни дейности за учениците със СОП. За някои ученици свиренето на детски музикални инструменти е много по-лесно и привлекателно от пеенето. Дори и най-пасивните деца се активизират при възможността да свирят сами. Свиренето на детски музикални инструменти (малък барабан, конче, чинели, маракаси, дайре, дървени лъжици, металофон и др.) се осъществява като съпровод към учени песни или слушана музика. Преди осъществяването му е необходимо учениците да почувстват метрума на музикалното произведение. За тази цел се извършват подготвителни упражнения – да пляскат, ръководени от музиката. Пляскането може да се придружи с броене в зависимост от метрума на слушаната музика (например при марш се брои „раз-два; раз-два“; при валсова мелодия „раз, два, три“). След като усвои пляскането като съпровод, се пристъпва към свирене на детски музикални инструменти. Демонстрация от учителя. Съпроводът се разучава подражателно от ученика със СОП. Броят на използваните инструменти не трябва да бъде голям. Ученикът със СОП е подпомаган от учителя.

Очаквани резултати: Определя със свои думи характера и темпото на песни и произведения за слушане. При необходимост получава помощ. Формира слушателски навици. Прави опити да разпознава песен по инструментален съпровод. Слуша с интерес песни. Посещава репетиции на училищния хор. Включва се според възможностите си.

Нови понятия: мелодия; темпо; динамика; музикално произведение.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

При осъществяване на дейността възприемане на музика учителят може да използва различни форми, методи и похвати – поставяне на проблемни въпроси, беседа, демонстрация, кратък художествен разказ, стихотворение, гатанка. Голямо значение при слушането на музика имат словесните обяснения на учителя. Те трябва да предизвикат интерес, емоционален отклик, желание да се прослуша отново музикалната творба, да се разбере, да се запомни. Думите на учителя трябва да бъдат кратки и достъпни за учениците със СОП, насочени към основната задача на слушането на музикалното произведение (да следят текста или настроението на творбата, инструментите, на които се изпълнява и т.н.). Важно е учениците да почувстват музиката, да се стимулира емоционалната отзивчивост и желанието им за слушане. При слушането на музика трябва да преобладават детските песни и музикални произведения, които са максимално достъпни до учениците. Инструменталните пиеси са по-трудни за възприемане от учениците със СОП. Още с първите контакти с музиката трябва да се формират слушателски навици – спокойно да изслушат творбата до края, да пазят тишина – „като на концерт“. Поради спецификата на някои нарушения и увреждания и малкия опит на учениците не трябва да се спира емоционалният им отклик и различните движения, породени от музиката, припяването заедно със записа. Най-силна физическа активност учениците със СОП проявяват при слушане на музика чрез пляскане с ръце. Повечето от тях са способни веднага да започнат, щом чуят още първите звуци на музикалното изпълнение. В часовете за извънкласна дейност могат да се организират посещения на: репетиции на училищния хор; репетиции и концерти на ансамбли за народна музика; репетиции и концерти на симфонични оркестри; прегледи на художествената самодейност и др. В тези часове обстановката е по-свободна, учениците са по-активни, по-самостоятелни и емоционални. Споделят мнението си за музиката, която слушат, изразяват предпочитанията си. Слушат се народни песни, хора, детски музикални приказки, учениците се упражняват да свирят на музикални инструменти, разучават се музикални игри и танци.

Музикална игра: Слуша се „Карнавалът на животните“ – Сен Санс. Инструкция: „Слушай внимателно и се постарай да разбереш кои са животните, които са в песента? Изброй ги последователно“. Ученикът със СОП се подпомага от учителя.

Очаквани резултати: Затвърдява представите за *силно* и *тихо* в музиката. Формира представи за понятието динамика – сила на звука (с помощ). Изпълнява песни с подходящо темпо и динамика. Имитира звуци на птици, на животни. Илюстрира посоката на движение на мелодията (с ръка, с магнитни фигури).

Нови понятия: динамика; темпо; характер на музиката.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работата с ученика със СОП е насочена към осъзнаване на силата на звука като изразно средство. Въвежда се понятието динамика, като ученикът определя силно и тихо в музиката. Полезно е учителят заедно с децата да имитират с глас птичето, което пее тихо в нощта (високо и тихо), и гарванът, който грачи от дървото (силно и ниско). Тези упражнения спомагат осмислянето на разликите между тези двойки понятия. Във връзка с осмислянето на понятието динамика да се предложат за слушане приспивни песни, които трябва да се изпълняват с тиха динамика и пренасочване възприятието към сферата на силната динамика, свързваща се често с представата за звученето на рок-музиката. „*Отбележи с вдигане на ръка, когато динамиката стане тиха*“. Учениците илюстрират посоката на движение на мелодията чрез показване с ръка по време на изпълнение или подреждане на „картина на мелодията“ с магнитни фигури. Децата познават понятието бързина в музиката още от първи клас, имат изградени представи и умения за определяне на бързо и бавно, като във втори клас те трябва да заменят понятието бързина с *темпо*.

Очаквани резултати: Разпознава по външен вид и тембър музикалните инструменти: китара, гъдулка, тамбура, кавал. Изброява гъдулка, тамбура и кавал като народни музикални инструменти. Прави опити да разграничава по тембър струнните инструменти. Прави опити да разграничава вокална и инструментална музика. Разпознава по тембър мъжки хор, с помощ.

Нови понятия: гъдулка; тамбура; кавал; струнни инструменти; вокална музика; инструментална музика.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Учениците разграничават вокална и инструментална музика при слушането на различни музикални инструменти и човешки гласове, осъзнават разликата между хор и оркестър. В контекста на темата за инструменталната музика е и разпознаването на пиано, флейта, цигулка, тромпет, тъпан, гайда по външен вид, като речникът на учениците се обогатява с наименованията на изпълнителите на тези инструменти. Учениците със СОП се запознават с част от инструментите в зависимост от възможностите и интересите им. Добре е учениците да получат възможност да изследват и изпробват различни музикални инструменти. Това е практически опит за всички. Ученикът със СОП трябва да получи ясни устни инструкции как се държи инструментът. Позволява му се да го проучи задълбочено и да задава въпроси. Манипулирането с инструмента помага на ученика да позиционира цигулката под брадичката, да държи барабаните правилно или да постави пръстите си на правилното място върху клавишите на пианото.

Работа по двойки: Чуйте „Ганц на неизлюпените пиленца“ и опишете как звучи музиката! Учениците трябва да определят характера на музикалното произведение, като подберат подходящи определения от предложен списък – *нежно, леко, мрачно, игриво, тромаво, скокливо, весело, закачливо*. Ученикът със СОП работи заедно с другарчето до него.

Музикална задача: Инструментален вариант на песен (по избор на учителя) да послужи за фон на звукова картина, върху която учениците ще наслагат звукоподражателни елементи. Изпълнението да се предхожда от изработването на елементарен сценарий – какви звуци ще се имитират и с какви средства, в каква последователност ще се изявяват „артистите“. Децата използват възможностите на собствения си глас и звуковъзпроизвеждане с различни предмети – напр. кокошката, която кълве, може да се имитира с почукване с молив по чина, звънците – с връзка ключове, дъждът – с тропане на пръстите на ръцете върху чина и др. Всяко от децата трябва да знае своята роля и да следи указанията на учителя диригент по време на изпълнението. Ученикът със СОП е подпомаган от ресурсния учител.

Музикално-дидактична игра „Всезнайко“. Ученикът със СОП застава с гръб към съучениците си. По тембъра на гласа трябва да познае кое дете от класа пее.

Работата по дефиниране на групата на духовите музикални инструменти може да започне с коментар на снимките от учебника. Провежда се дискусия дали ученикът познава някои от тях от извънучилищния си опит и желае да разкаже. Следва разграничаването и разпознаването на

групата да се осъществи на ниво *тембър*. Предлагат се за слушане примери, които да редуват изучавани духови и други инструменти (пиано, флейта, тъпан, гайда, цигулка, тромпет др.).

Учениците се запознават с групата на струнните музикални инструменти, като им се напомня, че е възможно да познават вече някои от тях – китара, цигулка и др. Коментират се и се наблюдават снимките от учебника, обяснява се как се свири на тях: чрез лък и чрез дърпане на струната с пръсти (перце). В процеса на обобщението могат да се ползват и занимателни игри – като се имитира как се свири на тях.

Очаквани резултати: Разграничава различни тонови трайности. Наблюдава ги върху графика. Разпознава графично знаците за цяла, половина и четвъртина нотна стойност (за учениците с по-добри възможности). Определя характера на музикално произведение.

Нови понятия: тонови трайности; графичен запис.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Темата за различните тонови трайности е въведена в обучението по музика още в първи клас. Формирането на представите за учениците със СОП започва с най-общото им разграничаване на кратки и дълги трайности и се свързва с деленето на думите на срички. Може да се предложи модел за игра с лични имена, както и имитиране на гласовете на птиците, при които по-дългата тонова трайност (условно половина) е равна на две кратки (условно четвъртини). Овладяване на по-кратката тонова трайност (осмина нота) – към гласовете на птиците се добавя и равномерно почукване на кълвача, което може лесно да се имитира от учениците с потропване с химикалка или молив. Различните тонови трайности, които съответстват на половина, четвъртина и осмина нота, се наблюдават като графика:

га - а - а

пи - пи

чук - чук - чук - чук

Учениците с по-големи възможности могат да разпознават графично знаците за цяла, половина и четвъртина нотна стойност, т.е. да научат как с различни по външен вид ноти се записват тоновете трайности. Учениците със СОП се упражняват да изписват правилно цели, полови и четвъртини ноти и основните елементи, от които е изграден нотният знак – главичка в различен цвят (бяла или черна) и права чертичка. Може също така да се изрязват ноти и знаци от картон, да се постави велкро върху тях, така че ученикът да ги залепва върху петолинието на различни места. Този вид подход може да бъде забавен за всички ученици в класа.

Очаквани резултати: Изпълнява танцови движения на право хоро, ръченица и друга музика (с помощ). Проявява артистичност и лично отношение към танците. Слуша народни песни и хора. Подобрява координацията на движенията.

Нови понятия: право хоро; ръченица.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музикалният материал, който ще се представи на учениците, трябва да бъде насочен към обогатяване на представите им за народната музика. След като открият, че на народните песни „Боряно, Борянке“, „Карамфилке“, „Малка мома цвете брала“ и др. може да се танцува право хоро, децата могат да го изиграят. Учениците определят, че се брои равномерно на 2, и да посочат, че на тези песни може да се танцува право хоро. След като учениците са изпълнили точно основните танцови движения, те могат да изиграят право хоро и върху инструментална музика.

Работа по групи: Класът се разделя на две групи – певци, свирачи (съпровождащи с подходящи инструменти) и танцьори. Тази задача не само ще създаде приповдигнато настроение в часа, но ще даде възможност всеки да се включи в дейността. Ученикът със СОП прави личен избор в коя от двете групи ще участва.

Изпълнение на ръченица – обръща се внимание, че ръченицата се танцува най-често по двойки. Основните танцови движения са познати на учениците още от детската градина. Въпреки че се включват в танца с ентузиазъм, често учениците изпълняват поредица от подскоци, които не са синхронизирани с музиката. Движенията първоначално се упражняват в бавно темпо под ръководството на учителя, който брои на глас, а впоследствие да се изпълняват и върху музика. Припомнят се позициите на ръцете – на кръста, вдигнати горе махат „от китка“.

Работа по двойки: Учителят разделя учениците по двойки – момче и момиче. Провежда се конкурс за най-добре танцуваща двойка.

Музикална игра за целия клас „Танцова загадка“. Учителят предлага познати инструментални откъси, върху които учениците да имитират танцови и маршови движения. Много важно е да се създаде атмосфера, която предразполага към изява и по-притеснителните деца. Добре е учителят да наблюдава реакциите, за да поощрява тези, които не се включват пряко в дейността. Те могат „от място“ да плясват с ръце или да изпълняват движения, които съответстват на звучащата музика.

Очаквани резултати: Пее народни и авторски песни. Свързва песните с народните обичаи от календара. Познава най-характерни за обреда елементи. Знае коледарско и сурвакарско наричане. Свири с детски музикален инструмент (с подкрепа).

Нови понятия: композитор; коледуване; кукерски игри; лазаруване.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Дискусията по темата е свързана с присъствието на народната музика във всекидневието и празника на българина. Учениците коментират своя опит от контактите си с фолклора – по какъв повод, къде и кога звучи народна музика, с какви емоционални преживявания я свързват, в кои от семейните празници присъства тя. В регионите, в които традиционно се провеждат фолклорни събори, е препоръчително учениците да споделят личните си впечатления.

Задача към целия клас: Учениците да открият и изпеят народни песни в съдържанието на учебника, както и да се разграничат от авторските (с помощ от учителя). При определянето на тези, които ще бъдат изпълнени, е важно учениците да направят опит да аргументират избора си, както и да проявят толерантност към другите. Ученикът със СОП прави личен избор на песните и ги изпява пред целия клас според възможностите си.

Фолклорни обичаи – коледуване, сурвакане, лазаруване. Поместените в учебника текстове съдържат информация за мястото им в календара (практическа работа с календар), участниците в тях и обредните им действия. В дискусиите по темите ученикът със СОП използва знанията си, придобити в часовете по четене, околен свят, и впечатленията си от своя личен опит. Традиционното сурвакарско наричане, поместено в учебника, е добре да се разучи от ученика в процеса на работа. Спонтанно да изрича и различни негови варианти, които знае. Знанията на децата за кукерските игри и фолклорния обреден календар на българите могат да бъдат задълбочени чрез специалното им наблюдение – на живо или с помощта на електронните медии.

Работа в група: Класът се разделя на три групи със задача да имитира звуците на кукерите (с детски музикални инструменти), като учениците следват изображенията. Ученикът със СОП е подкрепян от приятел.

първа група – дайре	-----
втора група – маракаси	-----
трета група – триангел	-----

Работа по двойки: Пресъздайте с ударни инструменти звука на отдалечаващото се кукерско шествие, като използвате различна динамика! Ученикът със СОП работи след наблюдение на демонстрация от учител или дете.

Работа по проект: Съставете програма за коледно-новогодишен концерт, като изберете предложени песни от съдържанието на учебника по музика! Научете наизуст подходящи за празниците стихотворения от читанката! Представете концерта и пред други класове в училището! Ученикът със СОП участва в концерта с подкрепа от възрастен.

Адаптиран план на урок

Клас: втори

Учебен предмет: Музика

Име на ученика: А. П.

Тема на урока: Пеене на песни. Музикална изразност.

Цели на урока: Даване на достъпни за възрастта и възможностите на ученика музикални знания. Създаване на условия за формиране на интерес към музикалното изкуство.

Задачи: Да се развиват музикалните способности на ученика. Да пресъздава мелодия и текст. Да развива речта, мисленето, моториката, координацията, сензорния апарат. Да се подобряват четивната техника и осмислянето на текста на изпълняваната песен. Да се стимулира емоционалното преживяване и осмисляне при възприемане и изпълнение на музика.

Основно съдържание на урока за ученика: Представяне на песента – с помощта на художествен разказ или стихотворение, на картини (есенна картина), мултимедийна презентация. Слушане цялостното изпълнение на новата песен „Капят листата“ (запис на изпълнението или изпълнение от учителя). Насочващи въпроси – *Какъв е характерът на песента? (игрива, нежна, весела, тъжна, спокойна, скоклива) – Какви чувства, поражда тя у теб?* Разучаване на песента: работа върху текста – прочит от учителя, кратка беседа върху съдържанието, изясняват се непознатите думи, дават се кратки сведения за песента (съобщават се имената на авторите на музиката и текста). Прочит на текста от ученика. Повторно слушане на песента. Разучаване по куплети, по подражание. Учителят пее, ученикът след него. Припомняне основните певчески навици – певческа стойка (положение на тялото, шията, главата и крайниците), певческо дишане (да поема въздух кратко и безшумно), звукообразуване (закръгляне на гласните звукове, съгласните да се изговарят кратко и ясно), дикция (ясно и точно произнасяне на срички и думи). Допуснатите грешки учителят трябва да коригира в момента. Необходимо е той да поощрява проявите на адекватни емоционални реакции и да ръководи с диригентски жест изпълнението. Пеене по редици, индивидуално изпълнение на песента, ако ученикът я е усвоил.

Музикално-дидактични игри за развитие на правилна и точна артикулация и дикция: „Пей без глас“ и „Беззвучен телевизор“. Целта е ученикът със СОП да познава учена по слух песен само по артикулацията на устата при безгласно изпълнение. Музикална игра за целия клас: „Танцова загадка“. Учителят предлага познати инструментални откъси, върху които учениците да имитират танцови и маршови движения. Много важно е да се създаде атмосфера, която предразполага към изява и по-притеснителните деца. Учителят наблюдава реакциите, поощрява и тези деца, които не се включват пряко в дейността. Те могат „от място“ да плясват с ръце или да изпълняват движения, които съответстват на звучащата музика. Ученикът със СОП е подкрепян от съученик.

Методи на преподаване: разказ, беседа, обяснение, наблюдение, онагледяване, дискусии, демонстрации, повторение и затвърдяване, работа с учебник, музикално-дидактични игри, работа върху текст, четене на текст, обратна връзка, творчески дейности, похвали и поощрения,

емоционално-игрови моменти, оценка на дейностите, междупредметни връзки.

Времево разпределение: Фиксиране на 5-минутна почивка. Изпълнение на музикално-дидактична игра – 5 мин.; изучаване на новата песен – 10 мин. Музикална игра за целия клас – 10 мин. Включване в работата на класа върху задачи от учебника, достъпни за възможностите на ученика със СОП.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Пее любими песни. Пее и танцува при музика. Изразява емоция при танцуване и слушане на музика. Овладява невербални знаци (знаците на диригента). Проявява самочувствие и мотивация при участие в любима дейност. Включва се в разговор с другите деца, включва се в обща музикална игра.

Междупредметни връзки: околна среда, изобразително изкуство, БЕЛ, ФВС.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуални задачи. Участва при организиране и реализиране на музикалните игри и груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя материалите за работа и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Предлага индивидуални и творчески задачи, достъпни за възможностите на ученика.

Материали, помощни средства и технологии: аудиозаписи на песни и музикални произведения за II клас, сюжетни илюстрации, стихотворения, мултимедийна презентация, музикални инструменти.

Речник на новите понятия: мелодия, характер на песента, звучност.

Домашна работа: Препиши в тетрадката текста на песента „Капят листата“ на стр. 11 от учебника по музика и нарисуй есенна картина.

Технологии и предприема- чество

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете по технологии
и предприемачество:*

разказ, беседа, дискусии, упражнение, онагледяване, обяснение, указание, показ, илюстрация, демонстрация, наблюдение, практически дейности, индивидуална работа, работа с учебник, работа по групи, работа по двойки, анализ и обобщение, обратна връзка, оценка на дейностите, похвали, поощрения, награди, емоционални моменти, междупредметни връзки, изложби

Очаквани резултати: Свързва елементи от текстил чрез шиене. Посочва начини за студена обработка на хранителни продукти. Познава начини за засаждане на растения чрез луковица. Посочва основни грижи за домашни животни – хранене, поене, почистване, подслон. Оценява своята и работата на другите по зададени критерии.

Нови понятия: студена обработка на хранителни продукти; засаждане; шиене.

Помощни средства и материали – текстилни материали, конци, прежда, игли за шиене, ножица, здравословни хранителни продукти, саксии, почва, лопатки, луковици, семена, резници, чаши, чинии (от картон), ренде, дъска за рязане, белачка, ножче, клечки за зъби, снимки и видеоматериали за ферми с различни животни.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Методическата работа по темата „Текстилни материали“ е насочена към провеждане на разговор с учениците за дрехите, с които са облечени – *от какво са изработени* (текстил, вълна, памук, коприна и др.), *какви са на цвят, какви са техните качества, защо през определени сезони предпочитаме тези или други дрехи*. Провежда се дискусия за мястото на текстилните материали в нашия живот. От текстилни материали можем да изработим сувенири, украси, картички и др. собственоръчно изработени. Провежда се дискусия с учениците за шиенето: какво знаят за него, виждали ли са някой да шие, какви материали се използват при шиенето. Разглеждат се илюстрациите в учебника и се показват на учениците различни по цвят и дебелина конци. Разглеждат се и образци на различни игли за шиене на ръка. Учителят показва как се вдява и връзва възел, колко да бъде дълъг конецът, демонстрира няколко основни бода – тропоска и др. Провежда се кратък инструктаж за безопасност на работа при шиене, като се обръща внимание на подаването и съхранението на иглата. Поставят се диференцирани задачи на учениците спрямо техните възможности – изработване на ключодържател от плат, изработване на торбичка, шиене на копче, упражнения за шиене чрез тропоска и обшивен бод. *На учениците, които не могат да се справят с тези задачи, се предлага да разгледат инструменти по картина и да назоват и посочат тези, които се използват при шиене.*

Работа по екипен проект: „Градинка на прозореца“. Учениците се разделят на екипи, планират действията си, дискутират възможностите за засаждане и отглеждане на растения в саксии, като споделят и търсят информация от различни източници. Подреждат засажените растения в класната стая и се грижат за тях. Проследяват влиянието на различните фактори върху развитието им. Ученикът със СОП е подпомаган от приятел.

Организиране на практическа работа по двойки: Залепете в таблица мостри (предварително подготвени) от различни видове плат и напишете изречения по следния образец (ученикът със СОП работи с помощ от учителя):

Този плат е... мек, ...гладък,...топъл,...

Той е изработен от... памук...

От него могат да се ушият... рокли, ризи, панталони, кърпи, покривки...

Дискусия: Провеждане разговор с учениците за домашно приготвената храна. *Трудно ли се приготвя? Може ли и ние да приготвим малки закуски, салати и др.* Дава се възможност на учениците да разкажат какви начини за приготвяне на храна познават. Могат да се покажат снимки (предварително подготвени от учителя) на лесно приготвени от деца храни – сандвичи, салати, сокове от здравословни продукти. Учениците разглеждат снимките от учебника и коментират основните технологии за предварителна студена обработка – миене и белене. Показват се инструментите за работа – ножче за белене, белачка, ренде. Демонстрира се работата с тях и се показват техники и правила за белене, рязане на плодове и зеленчуци. Обръща се внимание на безопасността при работа с нож, използването на дъска за рязане и красивото подреждане на продуктите.

Организиране на практическа работа по групи: Класът се разделя на три групи. Всяко дете от първа група прави плодова салата от различни продукти, втора група – сандвичи от здравословни храни, трета група – малки хапки с хляб, кашкавал, плодове и зеленчуци. Ученикът със СОП работи с помощта на учителя или със съученик. В края на часа се организира парти с приготвените храни при подходящи хигиенни условия. Обръща се внимание на декорацията и подреждането на чиниите и добрия вид на масата за хранене.

Създава се интерес към темата „Растенията в дома“, като учениците наблюдават и разказват за цветята в класната стая, в коридорите на училището, у дома, в градината. Обобщава се, че цветята ни радват, създават ни настроение, красота и ние можем да ги засаждаме самостоятелно в саксии. Обясняват се различните начини за засаждане – чрез семена, луковица и резник (показват се нагледно на учениците). Учениците разглеждат снимки и се свързват познати растения с луковици – лук, лале, нарцис, зюмбюл, кокиче и др. Организира се засаждане на луковици (на цвете, на лук), като класът се разделя на групи, обособяват се няколко работни центъра, снабдени с необходимите материали и инструменти за работа. Учителят запознава учениците с основните правила и им показва последователността на операциите. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от съученик. Учениците самостоятелно показват резултатите от работата си и ги оценяват. Те самостоятелно формулират критериите за оценка.

Междупредметна връзка: В часовете по изобразително изкуство учениците да направят украса за саксиите с цветя в клас.

По темата „Грижа за животните“ учениците се насочват да разкажат за домашните си любимци – *как се грижат за тях, с какво ги хранят, как ги забавляват.* Обобщават се разказите на децата и се прави връзка с грижите за другите животни. Разглежда се илюстрацията в учебника и се коментират с учениците основните жилища, в които се отглеждат домашните животни в малки или по-големи ферми. Коментира се какви животни могат да се отглеждат в една ферма, какво представляват различните сгради – обор, кошара, кокошкарник, зайчарник, какви условия трябва да има в тях – хигиена, осветление, място да хранене. Може да се покажат и кратки видеоматериали за ферми с различни животни.

Практически дейности: Изрязване и сгъване на елементите от приложението в албума. Ученикът със СОП работи с помощта на учителя. За учениците, които не могат да изпълнят тези дейности се предлагат книжки за оцветяване на домашни животни и домашни любимци. Нарезда се изложба от готовите модели, като учениците оценяват дейността си по основни критерии.

Очаквани резултати: Свързва получаването на хартия и картон с изразходване на природни ресурси. Разграничава хартията и пластмасата, като сравнява техните свойства. Прилага начини за обработка на хартия и картон при работа с други материали с листова форма. Обяснява ползата от разделното събиране на отпадъци.

Нови понятия: пластмаса; текстил; разделно събиране на отпадъци.

Помощни средства и материали – вестник, хартия, картон, лист от тетрадка, отпадъчни материали, ножица, лепило, цветни хартии.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Разглеждане на илюстрациите от учебника и коментиране какво е необходимо, за да се получи хартията. Обръща се внимание на двата основни природни ресурса – дървесината и водата. Припомня се, че те не са неизчерпаем ресурс и затова хартията е скъп продукт, който трябва да използваме разумно. Запознаване с примерите за различните видове хартия и картон, като учениците ги свързват с тяхното предназначение (*хартия за салфетки, опаковъчна хартия, кутия за обувки*). На учениците се предлага да направят няколко малки изделия от хартия (картички, домино, маски, украси за елха), за да разберат, че хартията и картонът се обработват лесно, като се сгъват, режат, биговат, късат и др. Ученикът със СОП заедно с ресурсния учител изработва шапка от вестник, самолет и лодка от лист на тетрадка. На учениците е поставена предварителна задача да съберат и донесат мостри от отпадъчни материали. Разглеждат се мострите от пластмаса и се коментира нейната роля в производството и битя, свойствата и употребата ѝ. Дискутира се въпросът защо пластмасата и другите отпадъци трябва да се събират разделно. Разглеждат се и се коментират снимките на трите контейнера за разделно събиране и се припомня на учениците за какво се използват.

Активно учене: Класът се разделя на малки групи, които да изработят съвместно по-големи проекти с изделия от опаковки – улици, роботи, смешни същества, необичайни превозни средства и др. Учениците, които се затрудняват, могат да изработят изделия по образци, предложени в учебника, подпомагани от учителя. Коментират се готовите изделия и се оценява работата на учениците. Отговор на въпроса: „*Какво избрахте – хартия или пластмаса?*“.

Очаквани резултати: Познава предназначението и начина на използване на популярни електроуреди (прахосмукачка, сешоар). Посочва основни правила за безопасна работа с електроуреди. Използва лостов механизъм в конструкции или модели. Разграничава детайлите в механизъм.

Нови понятия: лост; електроуреди; конструкции.

Помощни средства и материали – снимки, видеоматериали с електрически уреди, готов модел на самолет, ножица, лепило, балони, кламери, цветни хартии, модели на цветя, листа, пеперуди, дебел конец (канап).

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

По темата „Електрическите уреди у дома“ вниманието на учениците се насочва към електроуредите, които използваме у дома. Чрез личен опит децата посочват имената на електроуредите с определеното предназначение. Може да се покажат снимки и видеоматериали от електронния учебник. Разглеждане с учениците снимките на сешоара и прахосмукачката от учебника и се обяснява как работят. Показва се бутонът или копчето за пускане и спиране. Знанията се разширяват и с някои възможности за работа – различни степени, различна струя на въздуха, събиране на прахта и малките частици при засмукване – торбичка или контейнер. *Обръща се специално внимание на безопасната работа с тези уреди. Те могат да бъдат много опасни, ако не се спазват правилата.*

Индивидуална задача: Прочети и препиши правилата за безопасност при използване на електрически уреди. Запомни ги!

1. Използвай изправни електрически уреди, контакти, щепсели и кабели!
2. Не поливай електрически контакти и електрически уреди с вода и не хващай включен електрически уред с мокри ръце!
3. Не поставяй предмети от леснозапалими материали (вестници, тетрадки, хартия, дрехи) пред, върху и в електрически нагревателен уред!
4. Когато ползвате сешоар, силната струя на топлия въздух може да предизвика изгаряне на кожата или косата. Бъдете внимателни!

Конструиране и моделиране: На учениците се показва готов модел на самолет и се коментират основните му части – тяло, опашка, крила и др. Поставя се задача всеки ученик да се подготви за изработване на модела на самолет от приложението в албума. Дават се инструкции и се показват технологичните операции. Ученикът със СОП работи с помощта на учителя. Организира се опитно-изследователска работа със самолета. Учениците се насочват да планират и направят тестове за подобряване полета на самолета, като добавят различни тежести чрез кламери на носа на самолета. Дава се възможност да изследват как ще лети моделът в различните случаи.

Игра „Нека да лети“. Класът се разделя на малки групи, които надуват и играят с балони.

Всеки участник трябва да духа или да използва лист, правейки вятър, за да избутва балона високо, без да го докосва. Целта е той да се задържи максимално дълго време във въздуха. Засича се времето на летене на всеки отбор и победителят се награждава. Ученикът със СОП е подпомаган от приятел.

Дискусия: Учителят показва снимки на различни механизми и машини с лостове. Демонстрира се на практика как действат лостове като дръжката на вратата, ножицата, везната, отварачка за бутилка, бариерата и др.

Активно учене: Класът се разделя на групи, които да направят различни гирлянди за пролетна украса от цветни хартии, като ползват образци и модели на цветя, листа, пеперуди и др. Екипите украсяват заедно класната стая и коментират работата по темата – харесва ли им украсената класна стая, как са се справили, коя група е направила най-дългата гирлянда и др. Ученикът със СОП работи с помощта на съученик.

Очаквани резултати: Посочва значимостта на всяка професия за общността. Разбира, че за труда си хората получават заплащане. Свързва изразходването на парите в семейството със задоволяването на неговите потребности и желания. Осъзнава, че изразходването на пари за потребностите и желанията на семейството трябва да се планира. Познава местата, на които използва основни услуги (сервиране, подстригване, ремонт). Познава местата, на които закупува основни стоки за дома.

Нови понятия: професия; доход; разход; семеен бюджет; услуги.

Помощни средства и материали: мултимедийна презентация за видовете професии, карти с професии, работен лист, цветни хартии, блоков лист, цветни моливи, флумастери, ножица, лепило.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Провежда се беседа по сюжетна картина от учебника, като се акцентира на въпроса: *Какъв искаш да станеш, когато пораснеш?* Коментират се магазините за продажба на плодове и зеленчуци, млекарница, пекарна, будка за вестници, цветарски магазин. С помощта на мултимедийна презентация се насочва вниманието на учениците към професиите на възрастните. *Какво работят вашите родители?* Учениците се насочват към обобщения и самостоятелни изводи, защо хората трябва да се трудят и какво получават тези хора за своя труд – заплати, допълнителни възнаграждения и удовлетворение.

Игра с карти: Учителят показва карта – готвач и задава въпроса: *Кой от вас се досеща каква е професията на този човек? Къде работи той? Защо е важна неговата професия?* След това учителят посочва няколко деца, които трябва да си изтеглят по една карта с професия и да разкажат за нея. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от приятел.

Конструиране и моделиране: Учениците дават идеи за етикети, опаковки, украса или друго свързано с различните магазини. Разглеждат идеи на други ученици от снимките в учебника. Стимулират се творческите идеи и интересни решения и предложения. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учителя. В края на часа учениците правят табло с най-интересните идеи в клас.

Дискусия: Учениците споделят от личен опит и от своето ежедневие за нуждите на всяко семейство от вода, храна, дом... облекло, за парите, които са необходими за всички тези нужди. След това всеки споделя за личните пари, за бюджета на семейството – „доходи“ и „разходи“. Поставя се следната задача: *Всеки да си представи, че има 5 лева за деня и да каже какво би направил с тях... (на ученика със СОП да се покаже нагледно банкнота от 5 лева или монети от 2 лв. и 1 лв.). А как ще постъпи, ако има пари, които трябва да разпредели за семейството.*

Работа върху задача от индивидуален работен лист. *Дидактична цел:* Формиране на знания и умения у ученика за съставяне на личен бюджет. Задачата от работния лист е представена в табличен вид и съдържа достъпни, кратки и ясни въпроси и инструкции.

Практическа дейност за целия клас – обсъждане на конкретен казус: В семейството на Иво имат малко спестени пари. Възможностите за изразходването на спестените средства са три – екскурзия, семейна придобивка и благотворителен жест. Помислете и предложете идеи за изразходване на средствата. Коментират се с учениците положителните, отрицателните и интересните страни на тези решения. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от възрастни.

Очаквани резултати: Изработва модел на обект, който използва вятъра като източник на енергия. Моделира, като използва подвижно свързване на елементи и модули. Изработва модели на технически или архитектурни обекти чрез печатни разгъвки на отворени кутии. Прави предложения за решаване на различни задачи чрез техническа рисунка. Посочва значението на непрекъснатата и прекъснатата, тънка и дебела линия в графични изображения.

Нови понятия: конструкция; подвижно свързване; източник на енергия; технически обекти; архитектурни обекти.

Помощни средства и материали – цветни хартии, лепило, моливи, флумастери, ножица, картон, снимки на различни часовници, опаковки от кутии, блоков лист.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Дискусия: Разгледайте илюстрацията от учебника и коментирайте как вятърът въздейства на околната среда и по какви признаци съдим за неговата сила и посока. Подходящи насочващи въпроси са: *как изглежда пушекът от комина при безветрие, слаб и силен вятър, как се веят флаговете.* Разкажете за своя опит и наблюдения, свързани с платноходки, хвърчила, въртележки от хартия.

Конструиране и моделиране: Учениците изработват платноходка от хартия и картон с две платна, като използват приложението от албума към учебника и коментират необходимите допълнителни материали за дизайна на лодката. Разглеждат се показаните стъпки за изработване и се обръща внимание върху последователността на работата. Учениците могат да работят по двойки. На ученика със СОП се предлага да разгледа (заедно с ресурсния учител) техническите рисунки в учебника и да изработи различни хартиени тръбички, които да послужат за мачта, залепена на дъното на лодката.

Дискусия: Учениците разглеждат снимки на различни часовници, които познават. Насочват се да разкажат какви прилики и разлики има между тях. *За какво ни служат часовниците? Вие имате ли часовници? Какъв цвят са? Покажете ги на другарчето до вас. Колко стрелки има механичният часовник? Еднакви ли са стрелките? Какво показва малката стрелка? А голямата?* На ученика със СОП се предлага модел на часовник с въртящи се стрелки и се поставя задача да покаже кръгли часове, като е подпомаган от ресурсен учител.

Конструиране и моделиране: Разгледайте идеите в учебника и направете свой оригинален модел на часовник. Учениците се ориентират кое от приложенията в албума да използват. Учителят обръща внимание на изработването и свързването на стрелките чрез подвижно съединение – чрез кабарче и гума. Вниманието се насочва към изработване на свой дизайн на часовника чрез рисуване, апликиране и др. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от ресурсен учител. В края на часа се нарежда изложба от готовите часовници.

Активно учене: Стимулиране на ученика със СОП да разкаже за главната или друга улица

в селището, в което живее – как изглежда, какви магазини има, какви услуги предлага.

Работа по двойки: На учениците се поставя задача да направят свои макети на улица в града. Разглеждат снимките и вариантите в учебника. Насочват се да използват различните приложения от албума. Предлагат и други идеи – украса, номера, име на магазина. Могат да допълнят знаци, пътно платно, огради и др. Ученикът със СОП работи заедно с приятел и помощ от учител.

Адаптиран план на урок

Клас: *втори*

Учебен предмет: *Технологии и предприемачество*

Име на ученика: А.П.

Тема на урока: *Парите в семейството*

Цели на урока: Да се формират знания за изразходването на парите в семейството за задоволяването на нужди и желания. Да осмисля и дава предложения при решаване на проблемни ситуации.

Задачи: Да разбере, че трудът на хората се заплаща. Формиране на правилно отношение към хората на труда. Да разпознава монети и банкноти и да може да използва модели на пари в ролеви игри. Да разбере какво е личен бюджет. Да се развиват речта и уменията за общуване. Да приема и следва инструкции при изпълнение на практическа задача.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Актуализиране на знания от личен опит на ученика – споделя за нуждите на семейството от храна, жилище, ... облекло, за парите, които са необходими за всички тези нужди; за професиите на своите родители и откъде получават доходи (пари) – от работна заплата.
2. Практическа работа с монети и банкноти и модели на пари – *Колко пари имаш в себе си? Преброй ги. Какво ще си купиш с тях?* Ролева игра „Продавач – купувач“ с модели на пари, проведена в партньорство ученик – ресурсен учител.
3. Дискусия – *Представи си, че имаш 5 лева за деня, и кажи какво би направил с тях...* (на ученика да се покаже нагледно банкнота от 5 лева или монети от 2 лв. и 1 лв.). *Можеш ли да си купиш обувки за 2 лева? А какво можеш да си купиш за 2 лева? Колко пари ще ти трябват, за да си купиш телефон? Как ще постъпиш, ако имаш пари, които трябва да разпределиш за семейството.*

Методи на преподаване: беседа, дискусии, упражнение, наблюдение, демонстрация, актуализиране на знания, практически дейности, индивидуален работен лист, пояснение, указание, онагледяване, анализ и обобщение, обратна връзка; оценка на дейностите, похвали и поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки.

Времево разпределение: Фиксиране на 5 минутна почивка, работа върху задача от индивидуален работен лист – 10 мин., ролева игра в партньорство с ресурсен учител – 5 мин., практическа дейност с целия клас – обсъждане на казус – 10 мин. Включване в работата на класа върху задачи от учебника, достъпни за възможностите на ученика със СОП.

Практическа дейност с целия клас – обсъждане на конкретен казус: В семейството на Иво имат малко спестени пари. Възможностите за изразходването на спестените средства са три – екскурзия, семейна придобивка и благотворителен жест. Помислете и предложете

идеи за изразходване на средствата. Коментират се с учениците положителните, отрицателните и интересните страни на тези решения. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от учителя.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Разпознава монети и банкноти и ги използва в сюжетно-ролеви игри. Демонстрира прости техники за решаване на проблеми (с подкрепа). Включва се в разговор със съучениците си и участва в партньорски дейности. Определя личните си пари и знае какво може да си купи с тях. Изслушва обяснения на връстници и възрастни.

Междупредметни връзки: околен свят, математика, БЕЛ.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на индивидуални задачи. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя материалите за работа и помощните средства, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Предлага индивидуални и творчески задачи, достъпни за възможностите на ученика.

Материали, помощни средства и технологии: модел на пари – монети, банкноти, моливи, химикал.

Речник на новите понятия: желания, нужди, личен бюджет, семеен бюджет, доходи, разходи, професия, работна заплата.

Домашна работа: Да изброи с какво помага къщи. Задачата е представена на разграфен и онагледен индивидуален работен лист.

Индивидуален работен лист
по Технологии и предприемачество за II клас

Тема: Парите в семейството

На

Задача: Попълни предложената таблица, като ползваш дадения образец и помощ от учителя.

Личен бюджет

на

за (дата, ден).....

Дата	ДОХОДИ (Източник)	Сума	РАЗХОДИ (Вид)	Сума
15.09. вторник	от мама	10 лв.	букет за учителката закуска вода химикалка	6 лв. 2 лв. 1 лв. 1 лв.
			ОБЩО	10 лв.
Дата	ДОХОДИ (Източник)	Сума	РАЗХОДИ (Вид)	Сума
			ОБЩО	

**ДОМАШНА РАБОТА
ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО**

Задача: С какво помагаш в къщната работа? Кои от посочените по-долу дейности извършваш сам? (посочи толкова отговора, колкото смяташ за необходимо; ако има и други дейности напиши ги).

- а) бърша прах
- б) подреждам масата
- в) почиствам обувките
- г) пазарувам
- д) мия съдовете

.....

.....

.....

Физическо възпитание и спорт

Предложените упражнения по физическо възпитание и спорт са адаптирани и достъпни за голяма част от учениците със СОП и се изпълняват самостоятелно в груповите занимания с целия клас. Сложността на упражненията и времетраенето на изпълненията са съобразени с психофизическото състояние на ученика. При необходимост детето получава подкрепа от съученик или учител.

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по физическо възпитание и спорт са: нагледни (показ, демонстрация); визуално възприемане на демонстрираните упражнения, словесно описание, дискусия, упражняване, достъпност на предлаганите упражнения и игри, игров метод, помощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, развитие на пространствена ориентация и точност на движенията, емоционална активност, подвижни игри, оздравителна насоченост, анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни игри и упражнения

Очаквани резултати: Реализира самостоятелни изяви на двигателна активност. Ходи, бяга, поддържа темп и посока. Бяга в зиг-заг до определен предмет. Умее да прави подражателни подскоци. Прилага вдигане, носене, търкаляне, подаване на топка.

Нови понятия: посока; бягане в зиг-заг; подражателни подскоци; равномерно темпо;

Примерни методически решения

Ходене. Ходене разпръснато: в кръг, в колона, в права посока по чертан и неочертан път в равномерно темпо, на цели стъпала, на пръсти, на пети, с малки и големи крачки, с различно положение на ръцете (встрани, горе, на хълбоци, зад гърба). Ходене под *ритъм* (пляскане, музика, съпровод) на цели стъпала и пръсти.

Бягане. Разпръснато бягане: бягане в права посока в очертан коридор широк 40 – 50 см, в зиг-заг (между предмети). Групово бягане по двойки, хванати за ръце на разстояние до 10 – 15 м по даден сигнал. Бягане, редувано с ходене на разстояние 50 м (10 м ходене, 10 м бягане). Непрекъснато бягане с равномерно леко темпо до 2 мин.

Скачане. Многократни подскоци с два крака на място и с придвижване в права посока. Скачане на дължина от място с два крака. Скачане от място с два крака за достигане на високо поставени предмети (топка, мрежа, лента). Скачане от кръг в кръг. Прескачане на гимнастическа тояжка.

Хвърляне и ловене. Подхвърляне на лека топка (волейболна, гумена и др.) с две и една ръка и ловене с две ръце след отразяване от пода. Подаване на лека топка (волейболна, гумена) по двойки с две ръце отдолу, отгоре и ловене с две ръце. Хвърляне на лека топка с две ръце над глава и отдолу към стена и ловене с две ръце след отразяването ѝ в пода. Хвърляне на лека топка с две ръце над глава в определена посока (към ориентир – предмет). Хвърляне на малка топка с една ръка над рамо. Хвърляне на малка плътна топка в цел.

Очаквани резултати: Познава основни посоки на изпълнение – горе, долу, напред, назад, встрани. Придвижва се в колона след учителя, направо, в кръг с промяна на посоката. Упражнява лазене и провиране. Синхронизира движенията си в групово изпълнение (с помощ). Запазва равновесие, като използва различни по големина и тежест предмети. Катери се по гимнастическа стена (с подкрепа от възрастен). Скача на дължина от място.

Нови понятия: престрояване; маршировка; седеж; тилен лег; колянноопорна везна; прекатерване; противодействие.

Примерни методически решения:

Строеви упражнения: Строяване и престрояване – от редица в колона; за обръщане наляво и надясно. Ритмично ходене и маршируване – марширува на място и в движение.

Земни упражнения: Видови седежи – опорен седеж, свит опорен седеж. Лег и тилен лег, с различно положение на ръцете. Колянноопорна везна (лява, дясна) на пода от изх. пол. колянна опора. Странично търкаляне от лег и тилен лег с ръце горе.

Равновесни упражнения: Равновесни стоежи на пода и на широката страна на гимнастическа стена. Стоеж на пръсти с ръце на кръста и задържане до 3 сек. Стоеж на пръсти с повдигане ръце напред, встрани, горе и задържане до 3 сек. Равновесно ходене: по начертана на пода пътека, дъска поставена на пода, по широката страна на гимнастическа пейка. Равновесно ходене с ръце встрани на цели стъпала – напред, назад, странично. Равновесно ходене с носене на топка. Равновесно ходене с прескачане на предмети (мед. топка и др.), поставени на пода.

Лазене и провиране: Лазене – с колянна опора; в права посока по начертана линия на пода и в кръг; на широката страна на гимнастическа пейка; лазене и провиране под различни препятствия (обръч, греда).

Скачане, катерене и прекатерване: Скачане в дълбочина – от гимнастическа пейка. Скачане от ниско нависоко с отскок – с двата крака от място; върху 1 – 2 постелки. Катерене по гимнастическа стена по свободен начин със стъпване на всеки напречник и слизане (с помощ). Прекатерване по свободен начин на гимнастическа пейка и скрин (висок до 40 см).

Вдигане, носене и упражнения с противодействие: Носене на 1 плътна топка в ходом на разстояние 3 – 4 м. Вдигане и носене на различни предмети (топки, бухалки, торбички). Противодействие по двойки „Рязане на дърва“. Теглене с помощта на тояжка.

Очаквани резултати: Изпълнява самостоятелно (или с подкрепа) танцови движения. Марширува с песен и музикален съпровод (с помощ). Изпълнява в група народни хора и танцови движения (с подкрепа). Изразява емоция при танцуване и слушане на музика.

Нови понятия: марш; ритмично ходене; хороводни стъпки.

Примерни методически решения:

Музикално-ритмични игри и упражнения: Ритмично ходене (групово, хороводни стъпки и подскоци) със и без музикален съпровод (в размер 2/4). Хороводни стъпки: 4 напред и 4 назад. Изпълнява танцови и ритмични движения с музика (марш, ръченична стъпка). Хора и игри: „Боряно, Борянке“ (хоро); „Малка мома цвете брала“; „Виждам те, гледам те...“; „Кралю, портальо“; „Статуя“.

Очаквани резултати: Познава и вниква в социалните роли, посредством сюжета на играта. Разбира правила (с помощ). Следва инструкции (с помощ). Умее да играе различни игри (с помощ). Умее да подава и лови топка. Умее да прави и търкаля снежна топка.

Нови понятия: водене на топка; успокоителни игри; ходене стъпка в стъпка.

Примерни методически решения:

Подвижни игри. Игри с ходене и бягане: „Котка и мишка“; „Ти гониш“; „Риболов“. Игри със скачане: „Скок, подскок врабчета“; „Скачай в обръча“; „Дама“. Игри с хвърляне: „Лови топката“; „Топката пътува“ (в кръг); „Тунел“. Игри с топка: водене на топка с една ръка (носене, водене с две ръце) в зиг-заг между предмети. Подаване и ловене на топка с различна големина от място. Успокоителни игри: „Великани и джуджета“; „Бояджийска четка“; „Телефон“.

Адаптиран план на урок

Клас: втори

Учебен предмет: *Физическо възпитание и спорт*

Име на ученика: А.П.

Тема на урока: Подвижни игри с топка

Цели на урока: Формиране на двигателни умения и навици, развиване на физически качества и подобряване на ловкостта и координацията на движенията.

Задачи: Да се формират достъпни умения за игра с топка – водене с една ръка, водене с две ръце, подаване и ловене на топка. Да се подобрят координационните способности. Подобряване и развиване на обща и фина моторика. Да се разширят представите и да се формират навици за ориентиране в пространството. Повишаване на емоционалния тонус. Да се развиват уменията за общуване и приучаване към позитивни модели на поведение в клас.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Подготвителна част: Строяване на класа, поздрав, обяснение на задачите. Ходене – на пръсти, на цели стъпала, с различно положение на ръцете. Ритмично ходене (маршировка, пляскане с ръце). Общоразвиващи упражнения – (упражненията са дву- и четиритактови). Изпълняват се фронтално. Ученикът със СОП изпълнява упражненията самостоятелно или с подкрепа от съученик или учител.

2. Основна част: Водене на топка с ръка в зиг-заг (между предмети). Воденето е с бавно ходене. Ако се затруднява, ученикът със СОП изпълнява дейностите, като носи или води топката с две ръце, подпомаган от учителя или съученик. Лазене и провиране в обръч; хвърляне и ловене на топка по двойки (партньорски дейности със съученик или учител).

3. Заключителна част: Успокоително ходене и игра „Телефон“. Оценка на дейността на ученика.

Методи на преподаване: нагледни (показ, демонстрация); визуално възприемане на демонстрираните упражнения; словесно описание, обяснение, упражняване, игрови метод, мощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, развитие на пространствена ориентация и точност на движенията, емоционална активност, оздравителна насоченост, анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни игри и упражнения.

Времево разпределение: участие на ученика в подготвителната част на урока – 10 мин.; основна част – 10 мин.; партньорски дейности със съученик или учител (провиране в обръч, хвърляне и ловене на топка по двойки – 10 мин.), успокоителна игра – 5 мин.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Играе игра в сътрудничество с възрастен или съученик. Изразява радост от успеха в игра или друга дейност. Общува и взаимодейства със съучениците си в условия на игра. Включва се в общи спортни дейности, спо-

ред възможностите си, като изпълнява правила за провеждане на занимания във физкултурния салон или на спортната площадка. Проявява организираност, самостоятелност, инициативност, воля.

Междупредметни връзки: околени свят, математика, музика.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на дейностите за часа – строяване, общоразвиващи упражнения, подвижни игри, изучаване на нови дейности, игри по двойки и др. Участва при организиране и реализиране на дейностите, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя уреди и пособия, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна и подкрепяща социална среда. Предлага варианти за активно включване на ученика в игрите и дейностите на класа.

Необходими уреди и пособия: средни по обем гумени топки; стойки – знамена; конуси; обръч за провиране.

Речник на новите понятия: водене на топка, бягане в зиг-заг, провиране, успокоително ходене; успокоителна игра.

Ученикът със СОП участва при подреждането и прибирането на уредите и пособията за часа.

ТРЕТИ КЛАС

Български език

Английски език

Математика

Компютърно моделиране

Човекът и природата

Човекът и обществото

Музика

Изобразително изкуство

Технологии и предприемачество

Физическо възпитание и спорт

Български език и литература

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете по български език
и литература:*

обяснение; беседа; демонстрация; игри; интерактивни упражнения; работа с електронен учебник; работа с учебник и учебна тетрадка; видеоуроци; работа по проект; снимки, презентации, илюстрации, групова и индивидуална работа; упражнения за писане, четене

Очаквани резултати: Познава, назовава и пише гласни и съгласни звукове.; Чете правилно и преписва думи с поставено ударение. Поставя липсващ гласен или съгласен звук в дума. Чете и преписва правилно думи с беззвучните съгласни С и Т пред звучна съгласна в началото на думата. Чете и преписва правилно табели, надписи, разписания. Търси и намира думи в правописния речник. Използва онлайн правописен речник.

Нови понятия: група съгласни.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Играта „Гласен или съгласен“ – Ученик произнася произволна дума. Всяко от останалите деца разполага с две картончета: синьо – за съгласен, червено – за гласен звук. Когато чуят произнесената дума, трябва да покажат съответното картонче, отговарящо на първия звук в думата. Напр.: Ученикът произнася думата „дърво“, останалите деца трябва да покажат синьо картонче. Ученикът със СОП се включва активно, насочван от свой съученик, съобразно индивидуалните възможности. Може да бъде избран да произнася думите за играта.

Работа по групи. Учениците се разделят на пет групи. Всяка група разполага с лист, на който са написани произволни думи. Например: *струва – най – не купува – ум – се – с – па – много – пари.*

Задача 1. Да поставят ударенията на думите.

Задача 2. Да подредят думите в изречение. Трябва да получат българска народна мъдрост.

Ученикът със СОП участва, включен в един от отборите, заедно със свой съученик.

Играта „Намери скритите думи“. Играта е индивидуална, всеки ученик трябва да намери скрита дума в игрословица, представена на интерактивна дъска. Един ученик записва всяка намерена дума на магнитен флипчарт, като същевременно останалите ученици пишат в тетрадките. Ученикът със СОП се включва в играта с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Упражнения от индивидуален работен лист.

- Прочети и препиши думите: *гара, гараж, буря, бутилка, камък, късмет!*
- Състави изречение, като подредиш думите в правилната последователност! (*с, кучето, момчето, разхожда, се*)
- Постави липсващия звук в думите: *вр_бец, с_нувам, ск_перник, к_пувам, в_дач, к_жух, д_лбок!*
- Подреди илюстрациите в правилната последователност! (*използват се сюжетни картини от позната приказка или разказ – до 3 картини*)
- Препиши изреченията в тетрадката, като попълниш пропуснатите букви! (*дадени са 3*

изречения, които съдържат думи с пропуснати букви).

- Напиши в тетрадката вярно думите! (*използват се грешно написани думи*).

Упражнения на интерактивна дъска. Учителят представя текст на интерактивната дъска, в който липсват думи, които учениците трябва да допълнят. Работят индивидуално на дъската, като избират подходяща по смисъл от дадените думи и я поставят на правилното място. Попълненият текст се преписва от интерактивната дъска в тетрадките. Ученикът със СОП работи с помощ, при необходимост.

Индивидуална работа. Задачата е всеки ученик да изготви табло с написани думи от табели, рекламни надписи, надписи на магазини, разписания и пр., които са виждали в заобикалящата ги среда. Дава се възможност за творческа изява и използване на различни техники. Ученикът може да снима, апликира, преписва, изрязва и т.н. Срокът на изпълнение на задачата се определя от учителя. Ученикът със СОП работи със справящ се съученик.

Играта „Кръстословица“. Учениците са разделени на групи. За всяка група има подготвена кръстословица, която децата трябва да решат. Избират се думи според изучаваната тема. Напр. думи с беззвучните съгласни С и Т в началото на думата. Работата може да се изпълнява на работен лист или на интерактивната дъска. Ученикът със СОП записва избраната дума в тетрадката. Може също да участва и при коментара на учениците в групата, според възможностите си. Друг вариант е да работи с ресурсния учител на таблет с интерактивна кръстословица, разработена според неговите умения.

Проект. Учениците се разделят на три групи. Задачата е да подготвят табла, на които да напишат/представят изучена басня по избор. Имат възможност да използват интернет за търсене на информация, да принтират, илюстрират, апликират, пишат. Ученикът със СОП се включва в дейностите – апликиране, изрязване, оцветяване, набиране на дума на клавиатурата за търсене на информация в интернет и пр. Регламентът и времето за изпълнение на проектната дейност се определят от учителя.

Очаквани резултати: Знае важността на корена, като основна значеща част на думата. Открива еднаквите (общите) букви в няколко думи. Открива и чете думи с общ корен. Знае, че представката стои пред корена. Открива и подчертава думи с представки. Образува нови думи, като свързва графично различни представки с корен. Открива сродни думи по общия корен. Преписва правилно думи с представки. Открива дума в правописен речник.

Нови понятия: корен, дума, представка, сродни думи.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Играта „Свържи умно“. Необходими материали: две групи картончета – с представки и корени на думи. Задачата на учениците е да образуват думи, като откриват подходящите картончета. Двете групи картончета имат различен цвят. Играта може да се изпълнява индивидуално или по групи. Ученикът със СОП се включва в играта, подкрепян от съученик. Готовите думи се записват на дъската от ученик по желание.

Интерактивни упражнения. Учениците изпълняват упражнения, представени на интерактивна дъска: за откриване на думи с представка; откриване на сродни думи; съставяне на думи с общ корен.

Задачата на ученика със СОП е да открива, посочва, подчертава или преписва еднаквите (общите) букви в две или три думи, които са с общ корен.

Например:

дом	домашен	домакия
-----	---------	---------

Целта е онагледяване на абстрактното понятие „корен“ и постепенно въвеждане на понятието „сродна дума“. Дава се възможност на ученика да се справи самостоятелно. При нужда, получава помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Работа по проект. Учениците работят, разделени на три групи. Всяка група трябва да подготви и представи табло, както следва: I група: думи с представка *ИЗ-*; II група: думи с представка *ПОД-*; III група: думи с представка *НАД-*. Задачата на учениците е да работят в разбирателство в екип, самостоятелно да разпределят задачите в групата, включвайки ученика със СОП в подходяща за него дейност. Например заедно със свой съученик може да търси думи в онлайн или на хартиен носител правописен речник.

Упражнения от индивидуален работен лист.

– Открий и препиши думите с еднакви букви в тях:

- ▶ бързам, брак, бързина, забързан, бъчва;
- ▶ студен, слънце, студува, простуда, светофар;
- ▶ сънен, нощ, сънлив, дворец, сънува, гора.

– Препиши правилно думите с представките:

- ▶ препитам, попитам, изпитам, разпитам;
- ▶ преброя, изброя, отброя.

– Открий и подчертай думите със следните представки: *За-, за-, раз-, по-*, в текста:

Индивидуална работа. Ученикът със СОП изработва звездички от картон с ресурсния учител. Той пише на всяка звездичка от едната ѝ страна представка, а от другата страна ученикът пише дума със същата представка.

Игра: „Открий разликите“, тема „Синоними“. На дъската са изписани 3 колони прилагателни имена. Във всяка от тях има прилагателно име, което не е синоним на останалите. Ученикът със СОП се включва в играта, като получава насоки първо да открие синонимите, а после по метода на изключването да открие и прилагателното, което не е синоним на останалите думи. Работата на ученика се подкрепя от ресурсния учител. Преди играта, чрез беседа се припомня кои думи се наричат синоними. Това е начин за затвърждаване и разпознаване на синонимите като близки по значение думи и тяхното разграничаване от сродните думи.

Групова работа със състезателен характер. Игра „Вярно или грешно“. На постери са написани синоними и сродни думи на няколко реда. Провежда се състезание между групите за най-много, най-бързо и най-вярно посочени синоними. Ученикът със СОП също участва в дадена група, като неговата задача е да направи разлика между сродни думи и синоними. С тази игра се проверяват знанията на детето относно синонимите, като езиково понятие – разпознава ли ги и може ли уместно да ги използва в речта.

Очаквани резултати: Познава и назовава думата *съм* в изречение. Подчертава личните местоимения в текст по зададен пример. Знае значението на понятието *глагол*, като го свързва с действие. Чете и преписва формите на личните местоимения. Провежда разговор с непознат или възрастен, като използва учтивата форма на личното местоимение за 2 л., мн. ч. Знае значението на понятието *степенуване*, като го свързва със сравняване на два и повече предмета. Чете и преписва правилно степенувани прилагателни имена. Чете и преписва правилно прилагателни имена, които са с двойно (-нн).

Нови понятия: спомагателен глагол *съм*, лично местоимение, степенувано прилагателно име.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Мултимедийна презентация. Учителят представя текст с уголемен шрифт на отделни слайдове от презентация. Учениците се редуват и четат по едно изречение. Ученикът със СОП чете или повтаря след свой съученик. След прочитането на всяко изречение учениците преписват в тетрадките личните местоимения от текста. Ученикът със СОП преписва само думата *съм*.

Работа по групи. Учениците се разделят на две групи. Всяка група трябва да напише по три изречения, като използва личните местоимения. Ученикът със СОП участва, включен в един от отборите, заедно със свой съученик. Може да бъде избран да чете написаното изречение или да напише само личното местоимение в изречението, като се насърчава от учителя на класа.

Играта „Направи това“. На предварително подготвени картончета са написани различни глаголи. Учениците си теглят произволно картонче и трябва да изпълнят действието, за което се отнася глаголът. Дава се възможност на ученика със СОП да изтегли пръв своето картонче и да изпълни действието. Учителят може да попита ученика кой е изтегленият глагол, написан на картончето, и кое движение трябва да изпълни, за да бъдат осъзнати и възприети по-лесно думата глагол и действие като едно.

Беседа. Учителят показва изображения на интерактивната дъска и задава въпроси, свързани със сравняване, а оттам – и със степенуване. Учителят задава въпрос на ученика със СОП, като го подтиква към самостоятелно изказване. Например: *На екрана са изобразени три точки, различни по размери. Учителят може да зададе няколко въпроса на ученика със СОП: Колко са точките на екрана? Коя е най-малката точка? Коя е по-голямата точка? Коя е най-голямата точка?* Отговаряйки с цяло изречение, ученикът със СОП използва степенуване. Усвоените знания чрез устното упражнение се затвърждават писмено с домашна работа с помощта на предварително подготвени примери от ресурсния учител.

Индивидуална работа. Задачата на ученика със СОП е да напише формите на личните местоимения на цветни картонени листове с формат А4. Ако се затруднява, получава готов

лист с написани лични местоимения с молив, които трябва да повтори с цветен молив или флу-мастер. След повторението ги прочита на глас пред класа. Задачата е подходяща за възлагане за домашна работа.

Ролеви игри. Учениците представят кратки сценки с примерни диалози, в които използват учтива форма на личното местоимение за 2 л., мн. ч. За ученика със СОП се подбират готови реплики, които той повтаря или чете. Съобразно индивидуалните си възможности, може да ги наизусти за домашна работа.

Очаквани резултати: Намира и преписва думи с тяхното пряко значение от тълковния речник. Търси и подчертава в текст готови словосъчетания в пряко значение. Чете и подчертава синоними в текст с помощ и напътствия от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик. Описва устно предмет или картина, като се опитва да избягва повторение на една и съща дума. Има представа за понятието синоним. Избира готови шаблонни изрази според комуникативната ситуация;. Прилага кратки готови диалози според комуникативната ситуация – разговор по телефона, в магазина, в киното и други.

Нови понятия: пряко значение, синоними.

Забележка! Учениците със СОП, обучавани по индивидуални учебни програми, срещат сериозни затруднения при възприемане и използване на *преносно значение* на думите. Допуска се редуциране на учебния материал по темата в индивидуалната учебна програма. Акцентът се поставя върху употребата на думите в тяхното пряко значение и работа/ориентиране в справочник, онлайн тълковен речник.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Играта „Познай предмета“. Работи се по двойки. Единият ученик описва предмет от класната стая или от училищния двор, без да назовава името му. Другият ученик отгатва предмета по описанието. Ученикът със СОП се включва самостоятелно в играта със свой съученик или получава подкрепа от ресурсен учител, при затруднение.

Състезателна игра „Намери думата“. Включени са учениците от целия клас. Всеки участва самостоятелно и се състезава за време. Ученикът със СОП се включва, като играе с партньор – справящ се съученик. Учителят пише на дъската дума, чието значение учениците трябва да открият в онлайн или електронен речник. Най-бързите печелят състезанието и получават символични награди.

Работа по групи. Учениците се разделят на две групи. Всяка група работи с тълковния речник. Задачата на първата група е да намира и преписва прякото значение на отделни думи, представени от учителя, а на другата група – да намира и преписва преносното значение на други, определени думи. Ученикът със СОП се включва към отбора, който отговаря за прякото значение на думите, като търси по азбучен ред думите в тълковния речник. Дава му се възможност да работи с таблет или лаптоп.

Индивидуална работа:

– Ученикът със СОП работи съвместно с ресурсен учител, като свързва картинки с готови изрази, подходящи за определена комуникативна ситуация. Същата ситуация може да бъде разиграна като кратка сценка пред учениците с негово участие.

– Ученикът със СОП търси и подчертава в текст готови словосъчетания в пряко значение, като използва образец. Работи с помощ от ресурсен учител или съученик.

– Работи с текст, в който трябва да намери и подчертае синонимите, подкрепян от ресур-

сен учител, помощник на учителя или съученик.

Мултимедийна презентация. Учениците получават задача да обясняват значението на определени думи, представени с мултимедийна презентация. За ученика със СОП се подбира позната дума за обяснение. Може да си избере и друга дума, ако прояви желание. Работи самостоятелно.

Интерактивни игри. Учениците работят с интерактивни работни листове в онлайн приложение. Различни по смисъл синоними трябва да бъдат разпределени в групи по общ смисъл. Работи се с мишка и на принципа „проба – грешка“. Ученикът със СОП се включва активно, подкрепян от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик. Дава му се възможност самостоятелно да прочете думата и да кликне с мишката. Тук е важно да бъде насърчаван и поощряван и при най-малкия успех (*изискването се прилага при всички задачи и упражнения не само за ученика със СОП*).

Домашна работа. Работа със синонимен речник. Задачата е да намери синонимите на определени думи в синонимния речник или онлайн синонимен речник с помощ от родител и да ги препише в тетрадката. Може да бъде включен допълнителен вариант, съобразно индивидуалните възможности на ученика – да състави едно или няколко кратки изречения.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Видове изречения по цел на изказване – възклицателни и подбудителни

Очаквани резултати: Чете / слухово възприема, преписва изречение, което изразява заповед. Чете / слухово възприема, преписва изречение, което изразява молба. Свързва картинка с емоция със съответното изречение. Разбира значението на възклицателното изречение, като го свързва с изразяване на силно чувство – *радост, учудване, изненада, недоволство, страх, възхищение*. Употребява удивителен знак за край на подбудително и възклицателно изречение. Разбира значението на подбудителното изречение, като го свързва с *желание, заповед, забрана, молба, съвет*. Прилага/използва кратки готови диалози според комуникативната ситуация – разговор по телефона, в магазина, в киното и други.

Нови понятия: възклицателно изречение, подбудително изречение.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работа по групи. Учениците се разделят на две групи. Едната група има за задача да напише изречения, които изразяват: съвет, забрана, заповед. Другата група изпълнява задача, която изисква да се напишат изречения, изразяващи: радост, изненада, страх. Ученикът със СОП се включва в една от групите. Той може да чете, слуша или преписва изреченията, съставени от съответната група, като при необходимост се подпомага от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Интерактивни упражнения. Учениците изпълняват упражнения, представени на интерактивна дъска: свързване на картинки, изразяващи емоции, със съответните изречения; определяне на изказването в дадено изречение – дали е налице молба, заповед, забрана или съвет; подреждане на думи в изречения и т.н. Ученикът със СОП се включва според своите индивидуални възможности, като работи с мишка или докосване върху екрана при избора на определен отговор. Важно е да се поощрява и окуражава, дори да посочва грешен отговор. Работата с интерактивната дъска в случая изисква допълнителна концентрация на внимание, което в началото затруднява ученика със СОП. Практиката показва, че подобни упражнения предизвикват в значителна степен интереса на учениците и те се ориентират бързо с помощ от ресурсния учител.

Самостоятелна работа. Учениците работят самостоятелно с текст, в който трябва да подчертаят/извадят възклицателните и подбудителните изречение. Препоръчително е ученикът със СОП да работи само върху един вид изречения по цел на изказването. Напр. подчертава/изважда само възклицателни или само подбудителни изречения. Работи с подкрепа от ресурсен учител или съученик.

Играта „Заповед или молба“. Ресурсният учител подава на ученика със СОП малка, мека цветна топка и казва изречения, които изразяват *заповед* или *молба*. Ученикът хваща топката и трябва да изпълни заповедта/молбата в чутилите изречения, като същевременно се опита да определи вида на изречението. Напр.

Заповед: „Затвори очи!“, „Вдигни дясната ръка!“, „Подреди учебната маса!“, „Избърши

дъската!“ и т.н.

Молба: „Моля те, затвори очи!“, „Моля те да отвориш прозореца!“ и т.н.

В играта могат да бъдат включени и другите ученици, като изреченията се разнообразяват по своята цел на изказване. Включват се изречения със *забрана* или *съвет*.

Разиграване на комуникативна ситуация. Учителят представя на интерактивната дъска моменти от ежедневни комуникативни ситуации – пътуване, игра, резервация, пазаруване и пр. Учениците трябва да разиграят избраната комуникативна ситуация като диалог, използвайки подходящи изрази. Ученикът със СОП се включва в партньорство със свой съученик. Има възможност задачата да се продължи като домашна работа – учениците представят в писмен вид разиграните в часа диалози. Могат да ги разширят и допълнят. Ученикът със СОП получава задача за домашна работа – да препише предварително подготвен диалог, който да се опита да научи наизуст или да чете според своите индивидуални възможности.

Групова работа с играта: „Подреди правилно изреченията“. В играта се интегрират и затвърдяват знания за видовете изречения по цел на изказването и пунктуацията. Включени са всички ученици, в т.ч. и детето със СОП. Играта развива още фината и общата моторика, логическото мислене и работата в екип.

Класът се разделя на 4 групи с по 6 деца, като всяка група получава плик с думи, препинателни знаци и изречение, написано на листче, което трябва да се „подреди“. Всяко дете взема по една дума от плика, прочита я и я показва на останалите от групата. Задачата е да се подредят в правилен словоред думите в изречението, което имат, и да поставят накрая верния препинателен знак. Учениците държат в ръце по една от думите или препинателен знак и се подреждат в редица с правилно съставеното изречение. Детето със СОП участва в една от групите, прочита своята дума на останалите деца и намира своето място в редицата. Накрая всички ученици показват полученото изречение обърнати към класа. Един ученик от класа, избран от учителя, прочита и проверява правилно ли е съставено изречението и вярно ли е поставен препинателният знак. След това се редуват останалите групи. Тази игра може да се разиграе и като състезание.

Упражнение: Инструкции: *Прочетете внимателно текста! Определи вида на изреченията в него!* Всеки ученик, в т.ч. и детето със СОП, получава лист с текст със заглавие: „Екскурзия“. След проведена дискусия, с цел актуализиране на знанията за видовете изречения, учениците започват четене на текста. Задачата е да определят какви по вид изречения са използвани в него. Детето със СОП изпълнява същата задача. При необходимост получава помощ от приятел.

Екскурзия

Днес заминаваме на екскурзия. Аз вече съм готов. Хайде да тръгваме! Ех, няма по-щастлив от мен! Спираме за почивка. Ах, каква чудесна местност! Изпълва ме с радост. В далечината аз забелязах най-високия връх на планината. Искам да снимам тази гледка с моя нов телефон. Потърсих своя багаж. Но къде е той? Олеле, забравил съм го у дома! Ох, как се разтревожих! В този миг виждам родителите си. Те тичат към мен с голям куфар и с още по-големи усмивки. Ура, моята екскурзия е спасена!

Очаквани резултати: Възприема понятието *ключова дума*, като практически го свързва с търсенето на информация в интернет. Има обща представа за понятието *съчинение*, като го свързва със съчиняване на история, приказка, филм. Чете или слухово възприема съчинение по зададена тема. Има обща представа за понятието *редактиране*, като го свързва с поправка на грешка. Отговаря устно на въпроси, свързани със съдържанието на кратък научнопопулярен текст, с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик. Отговаря писмено или устно с помощ на въпроси, свързани със съдържанието на басня или кратка приказка, които изискват кратък отговор. Чете и преписва писмо по образец. Прави кратко устно или писмено съчинение по преживявана случка с насочващи въпроси от ресурсен учител или помощник на учителя.

Нови понятия: ключови думи, съчинение, преразказ, лично писмо.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Работа по проект. Учениците се разделят на четири групи. Едната група има за задача да намери информация за животните в гората, другата група – за животните, застрашени от изчезване, третата група – за животните в джунглата, четвъртата група – за животните във водата. След като открият необходимата информация в интернет, учениците изработват табла с картинки и текстове по съответната работна тема. Учениците прилагат умения за работа в екип, делегиране на отговорности, избор на ръководител, работа с компютър и гугъл приложение. Ученикът със СОП, включен в една от групите, помага в търсенето на информация. За целта получава указания и насоки от ресурсния учител как да използва ключови думи при търсенето, които да напише на клавиатурата. Ако срещне затруднения, участва, като изрязва, оцветява и лепи принтирани животни на таблото.

Интерактивни упражнения. Учениците изпълняват упражнения, представени на интерактивна дъска: да изберат подходящо заглавие към текст; да подчертаят ключовите думи в текст; да редактират писмо; да подреждат думите в изречения и т.н.

Ученикът със СОП може да се включи активно според индивидуалните си възможности, като работи с мишка или докосване на екрана, когато трябва да избере определен отговор. Дава се възможност на ученика да се справи самостоятелно. При необходимост получава помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Забележка: Планирането на упражнения за ученика със СОП, свързани с *редактиране на текст*, трябва да бъде съобразено с неговите индивидуални възможности. За повечето ученици това е сложна задача. Препоръчват се упражнения, свързани със слушане, разясняване, преписване на кратки текстове, чието съдържание пряко кореспондира с интересите на децата.

Мултимедийна презентация. Учителят запознава учениците с изискването за писане на стандартно писмо. Информацията е разпределена на отделни слайдове, които се обсъждат подробно с децата. Дават се примери. Учителят прави демонстрация – пише кратко писмо на дъската. След това всеки ученик получава хартиен плик, в който да постави писмото, което ще

напише до любим човек. Ученикът със СОП пише писмо с помощта на ресурсния учител. При необходимост обясненията се повтарят за детето. Ако задачата го затруднява, получава предварително подготвен текст на писмо, който чете и обсъжда с ресурсния учител.

Играта „Напиши писмо“. Учениците изтеглят листчета, на които предварително са написани от учителя имената на децата от класа. Задачата е всеки да напише писмо на съученика, чието име е написано на избраното от него листче. Децата могат да избират варианта на писмото, което ще подготвят – на хартиен или на електронен носител. Финалът на играта е всеки ученик да прочете пред останалите полученото писмо. Ученикът със СОП се подпомага при писането от ресурсен учител или от помощник на учителя. Ако се затруднява със задачата, се допуска използването на предварително подготвен текст за писмо, който да прочете, препише и адресира до своя съученик.

Очаквани резултати: Чете откъс от литературно произведение. Слуша и съотнася заглавие към текст с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик. Отговаря на насочващи въпроси към текст, свързани със съдържанието; Проследява с помощ постъпката на герой от изучаван художествен текст. Открива прилагателните имена в изучаваното произведение. При необходимост получава помощ; прави опити да свързва прилагателно име с подходящото съществително име. Прави разлика между стихотворение и приказка. Рецитира любимо кратко стихотворение или част от него. Открива *сравнение* и *епитет* в изучаван текст с помощ и насока.

Нови понятия: сравнение, епитет, пословица, стихотворение.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

За да се възприеме и осмисли по-добре художествен текст, напр. стихотворението „Обич“ на Дора Габе, ресурсният учител подготвя допълнителни задачи и упражнения за ученика със СОП за работа в ресурсния кабинет. Текстът се визуализира с предварително подбрани за целта картини. Препоръчва се използването на таблет или компютър. Ресурсният учител чете стихотворението. Ученикът слуша и следи текста на таблета. Провежда се беседа с включени достъпни въпроси: *За какво се разказва в стихотворението?* (за красотата на родината) *С кои думи авторът изразява красотата на родината?* (златно слънце, ниви позлатени, топла вечер, облаци червени). Ученикът открива словосъчетанията в текста с помощта на учителя. Записва ги в тетрадката. Разглежда илюстрациите. Учителят насочва вниманието към облаците, слънцето, дъгата. Предлага на ученика да ги нарисува. Следва прочит на стихотворението или на част от него от ученика. Ако детето се затруднява да участва в беседа, да прави коментари върху съдържанието на художествения текст или да чете, може да разглежда картини или фотоси от различни красиви места в родината. Основната цел на дейността е формиране на национална идентичност, според индивидуалните възможности, стимулиране на речевото развитие и обогатяване на активния речник.

Задачи от индивидуален работен лист: *Препиши пропуснатите думи от стихотворението! Опиши със свои думи картината! Коя е темата на стихотворението? (родина, любов, щастие) Подреди картините според епизодите в текста! Научи наизуст стихотворението (част от стихотворението) и пр.*

Задача: „Нарисувай това, което чуваш“ – Целта е създаване на илюстрация към стихотворение или друг художествен текст, познат на учениците. Учителят прочита изразително два пъти текста. Учениците обсъждат картините, които ще нарисуват, и цветовете, които ще използват. Детето със СОП изпълнява задачата самостоятелно или с помощ от ресурсния учител или приятел от класа. Ако се налага, получава допълнителни насоки за работа. Допуска се да рисува отделна част от текста, конкретен образ или герой.

Беседа. Възприемането на художествения текст обикновено се извършва с беседа. Обсъждат се чувства, настроения, герои, природни картини, изразни средства и пр. За да бъде включен

активно ученикът със СОП в беседата, въпросите към него трябва да отговарят на определени изисквания: да са достъпни, ясни, кратки, изискващи кратки и лесни отговори. Например: *Кой казва...? Къде се срещат...? Кой/Кои участва/т в...? Кои са героите? Какво обича...? Колко са ...в текста? Кога се случва това? Обичате ли...? Защо? С кои думи авторът описва...? и пр.*

Работа по групи. Учениците са разделени на две групи. Едната група трябва да извади на отделен лист всички прилагателни имена от изучавания текст, а другата група – всички сравнения. Ученикът със СОП се включва, като представя пред класа резултатите от изпълнението на задачата на групата, в която е включен – напр. прочита прилагателните имена, извадени от текста и подредени на листа от останалите ученици.

Индивидуална задача: „Рисувам есен“. Учениците от класа правят художествено описание на есента в разказа „Стария щъркел“. Ако ученикът със СОП се затруднява в изпълнението на задачата, може да нарисува есенна картина. В края на часа представя пред класа картината и прави кратко описание с помощта на ресурсния учител: Какво е нарисувано? Какви цветове са използвани? Защо? Какво настроение иска да внуши – радост или тъга?

Ролева игра: „Таланти“. На импровизирана сцена в класната стая всеки ученик се представя с индивидуално изпълнение по желание: рецитира стихотворение или част от него, разказва приказка или басня, изпълнява песен или танц. Участниците се представят от водещ и оценяват от жури. Журито се представлява от двамата учители – общообразователен и ресурсен, родител, ученик/ученици. Всички участници се поощряват и получават символични награди. Ученикът със СОП се включва като изпълнител. Ако изрази нежелание да участва, се включва в журито. Целта на играта е създаване на възможности за изява и стимулиране на способностите и уменията на всички ученици.

Очаквани резултати: Чете или слуша изучавано стихотворение. Отговаря на въпроси към съдържанието на художествения текст. Открива и подчертава повторенията в стихотворението. Преписва определението за художествен текст с цветен химикал. Гледа анимирана приказка и свързва понятието „художествен текст“ с приказката. Гледа научнопопулярен текст с видео за лястовицата и свързва с понятието „нехудожествен текст“. Намира и подчертава в художествен текст описание на външен вид на един герой или пейзаж. Възприема, разпознава и назовава герои от художествено произведение. Подрежда в правилна последователност илюстрации на кратко литературно произведение. Чете самостоятелно предпочитан художествен текст или част от него, според възможностите си. Оцветява по описание изображение към приказка или рисува илюстрация към избран момент. Реагира емоционално при слушане на любимо художествено произведение. Проявява емоционално отношение към илюстрации на познати художествени произведения.

Нови понятия: художествен текст, художествено описание, повествование.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът със СОП се включва в часовете по литература, като изпълнява дейности и задачи, съобразени с неговите възможности да възприема и борави с кратък художествен и нехудожествен текст, да чете с разбиране, да преразказва със свои думи и с помощ от учителя, да описва герои и събития, да свързва текста със заглавието и илюстрацията към него, да обогатява и уточнява своя активен речник. Обучението се организира в общия клас и в ресурсния кабинет, където се затвърдяват новите знания и се усъвършенства четивната техника. Една част от учениците със СОП нямат добра четивна техника. Това в голяма степен възпрепятства разбирането на даден текст, тъй като цялото внимание на четящия е насочено към декодиране на думите. Практиката показва, че повечето ученици със СОП разбират смисъла значително по-добре, ако някой друг прочете текста, отсее и систематизира информацията или преразкаже само най-важното, което те трябва да запомнят.

Мултимедийна презентация на изучаваното литературно произведение – напр. стихотворението „Обичам есента“ от Асен Босев. Ученикът разглежда илюстрации към текста, преди да започне четенето. Зрителната опора помага за възприемане на съдържанието. Темата се обсъжда предварително с учителя. Вниманието се насочва към стара информация, свързана с есента като сезон. Това помага за формиране на умения за сравняване и обобщаване. Предишните знания за есента се актуализират с кратка беседа.

Беседа. Учителят задава общи въпроси, свързани с лични предпочитания, изискващи свободни, непринудени отговори. Например: „Кой е вашият любим сезон?“, „Кои плодове зреят през есента“, „Кои есенни плодове обичате?“, „Защо есента е златна?“. Желателно е всички ученици от класа да се включат с отговори. Това мотивира ученика със СОП да се включи в дискусиата. Положително влияние ще окаже и слушането на ритмична детска песен за есента.

Четене на текста на стихотворението. Ученикът със СОП чете, след като другите деца са

прочели текста на стихотворението. При слушане във възприемането се включват и слуховите възприятия. Четенето е на глас и със собствено темпо. Ако ученикът се затруднява значително при четенето, може да получи задача – да повтаря след свой съученик.

Отговарянето на въпроси по текста е една от най-масово използваните стратегии в училище. Важно изискване е въпросите да са достъпни, ясни и изискващи конкретен отговор: „*Кой сезон обича на-много детето?*“, „*Защо?*“, „*Кои плодове са включени в текста?*“, „*Какво настроение отразява стихотворението?*“, „*Кои са героите в текста?*“, „*Кой герой ти харесва? Защо?*“ Учителят изисква от всички ученици, в т.ч. и от детето със СОП, да отговарят с пълни изречения, а не с една-две думи. Това обогатява речника и развива езиковите умения.

Новите думи в различните текстове се разясняват своевременно. Учителят може да предложи на учениците да съставят изречения с тях, което затвърждава тяхното разбиране и използване.

Подходящи задачи за ученика със СОП в ресурсния кабинет: *Прочети изреченията и кажи от коя приказка са! Потърси и намери илюстрацията, която отговаря на съответната приказка! Разкажи, какво виждаш на картинката? Опиши със свои думи героите! Опитай се да нарисуваш сам илюстрация към любима приказка! и т.н.*

Използването на мисловни карти помага на ученика със СОП да систематизира съдържанието на текста и по-лесно да отговаря на въпросите към него. Ресурсният учител демонстрира как се изготвят мисловни карти. Започва се с теми, които са близки и познати на децата. Използват се цветни моливи, символи, картинки, които помагат на децата да визуализират съдържанието се в текста информация.

Очаквани резултати: Чете или слуша произведения, посветени на България, българския народ и българския език. Чете, слуша или рецитира стихотворение по избор от български автор. Чете, слуша и възпроизвежда гатанки по свой избор. Чете или слуша коледна приказка. Чете/слуша и повтаря стихотворение за Великден. Чете/слуша, разпознава и оцветява герой от приказка от Братя Грим. Чете/слуша, разпознава и оцветява герой от приказка от Шарл Перо. Чете/слуша, разпознава и оцветява герой от приказка от Ханс Кристиан Андерсен. Търси информация/текст/дума в интернет по зададена тема (например: растения, гъби и животни). Търси информация по зададена тема/дума в кратка енциклопедия. Ориентира се с помощ в училищната библиотека. Намира с помощ определена книга по автор и заглавие.

Нови понятия: енциклопедия.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Мултимедийна презентация на изучавано литературно произведение, посветено на България. Например: *стихотворението „Родина“ от Младен Исаев, „Родна реч“ от Ран Босилек и други.* Учителят прочита изразително текста от слайдовете на презентацията. Следва групово прочитане на текста, след което се дава възможност на отделни ученици, изявили желание, да прочетат текста или част от него. Ученикът със СОП се включва с четене или повтаряне на прочетеното от свой съученик. Учителят включва останалите ученици с поставянето на различни задачи, свързани с текста. Например:

Задача 1. Да препишат в тетрадките си епитети, с които авторът описва...

Задача 2. Да открият сравнения в текста.

Задача 3. Да нарисова илюстрация към стихотворението.

Посочените примерни задачи могат да се изпълняват от ученика със СОП с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Играта „Отгатни гатанката“. Учителят подготвя гатанки, които са написани предварително на отделни цветни картончета. Всеки ученик трябва да си изтегли произволно картонче и да отгатне гатанката. За създаване на непринудена положителна атмосфера в класната стая учениците могат да разменят обичайните си места или да застанат в кръг. Ученикът със СОП се включва активно с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик. За домашна работа може да бъде поставена задачата всеки ученик да научи наизуст избраната гатанка. Ако тази задача би затруднила ученика със СОП, се дава друга възможност. Например да препише гатанката с цветен химикал.

Четене на приказки по роли. Изучаваните приказки от: Братя Грим – „Спящата хубавица“, Шарл Перо – „Котаракът в чизми“, Ханс Кристиан Андерсен – „Принцесата върху граховото зърно“, африканска приказка – „Упоритото слонче“, Светослав Минков – „Златното яйце“ и

други се представят по забавен начин, като се четат по роли. Ученикът със СОП се включва самостоятелно или с подкрепа от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик, като се подбира подходяща роля или изречения, които да прочете.

Изнесен час в библиотеката. Учителят провежда часа в училищната или градската библиотека. Всеки ученик си изтегля картонче с написано име на книга с автор и заглавие. Задачата е всеки да се ориентира и сам да намери търсената книга, написана на картончето.

Индивидуална работа. Ученикът със СОП представя как протича подготовката на семеен празник – Коледа, Великден. Дава се свобода за начина, по който да бъде изпълнена задачата – чрез снимков материал, разказ, илюстрация, стихотворение, песен. Задачата е подходяща за домашна работа, в която вземат участие и родителите.

Драматизация. Всички ученици предпочитат тази дейност. Подготовката е съпроводена с голям интерес и положителни емоции. За ученика със СОП се избира подходяща роля за изпълнение с достъпни реплики и движения. Всеки опитен учител успява с успех да се справи с тази задача. Времето за подготовка се определя от учителя. Учениците се разделят на групи с индивидуални отговорности при подготовката:

- разпределяне на роли;
- изработване/рисуване на афиш;
- избор на музика;
- уточняване на реплики;
- подготовка на маски/костюми и пр.

Ученикът със СОП се включва в подготовката самостоятелно или с подкрепа от страна на ресурсния учител. Подходящи задачи за него са: оцветяване на афиша, изрязване и лепене на маските, заучаване на кратки реплики и др.

Адаптиран план на урок

Клас: трети клас

Учебен предмет: *Български език*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата*

Цели на урока: Затвърждаване на знанията и уменията за писане на беззвучна съгласна С пред звучна съгласна в началото на думата.

Задачи: Да разпознава съгласните звукове, като ги посочва или пише в тетрадка / на клавиатура. Да назовава и пише по двойки – звучна и съответната беззвучна съгласна. Да открива и подчертава беззвучна съгласна С в думата. Да преписва думи, като допълва с правилната липсваща буква, като ползва онлайн правописен речник. Да преписва текст, като допълва липсващите думи в текста от изброени. Да подчертае думи, започващи с беззвучен съгласен С в началото на думата.

Основно съдържание на урока за ученика: Ученикът със СОП се включва в групова задача. Класът е разделен на пет групи. Учителят раздава на всички вестник, от който трябва да изрежат думи от заглавия, статии, реклами, които започват с беззвучния съгласен С. Изрязаните думи трябва да се залепят на лист формат А4. Ученикът със СОП участва в залепването на изрязаните думи и в прочитането им пред класа. При необходимост, получава помощ от съученик. Следва самостоятелна работа – ученикът със СОП работи по задачи от индивидуалния работен лист. За раздвижване и разнообразяване на дейностите се включва играта „Звучен или беззвучен съгласен“. Ученик произнася произволен съгласен звук. Останалите деца разполагат с по две картончета: синьо – за беззвучен съгласен, червено – за звучен съгласен звук. Когато чуят произнесен съгласен звук, показват съответното картонче. Например: Учениците чуват „д“ и трябва да покажат червено картонче. Ученикът със СОП се включва, насочван от ресурсния учител. Ако се затруднява, може да бъде избран да произнася съгласните звукове за играта.

Според своите индивидуални възможности ученикът със СОП се включва и в изпълнението на редуцирани задачи от учебника и учебната тетрадка. Получава възможност да ползва таблет за изпълнение на интерактивни упражнения, да търси дума в онлайн правописен речник и др.

Методи на преподаване: Работа по групи, играта „Звучен или беззвучен съгласен“, индивидуална работа, изпълнение на задачи от индивидуален работен лист, от учебника и от учебната тетрадка.

Необходими материали: вестник, цветни картончета, ножица, лепило, цветни маркери.

Времево разпределение: Работа по групи – 15 минути, индивидуални занимания – 15 минути, групова дейност – 10 минути.

Групова дейност: Играта „Звучен или беззвучен съгласен“. По преценка на учителя игра-

та се включва след работа по темата в два последователни учебни часа.

Социални умения: Работи в група. Спазва правила и изпълнява указания, насочени към всички ученици. Общува свободно със съучениците си. Приема и се съобразява с различното мнение. Мотивира своите отговори. Изразява позиция.

Междупредметни връзки: човекът и природата, математика, изобразително изкуство.

Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при: изпълнение на задачите от индивидуалния работен лист, игровата дейност на класа, отговорите на въпросите на учителя на класа. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предлага подходящите за ученика със СОП задачи от учебника и учебната тетрадка. Адаптира ги спрямо възможностите на детето. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на химикал, таблет, правописен речник. При необходимост подкрепя други ученици, които срещат затруднения при изпълнение на задачи и упражнения. Подготвя цветните картони за груповата дейност – играта „Звучен или беззвучен съгласен“. Предлага задачи за домашна работа на ученика.

Помощни средства: тренажор за ползване на цветен молив, таблет.

Речник на новите думи: беззвучни и звучни съгласни.

Домашна работа: Да изработи с родителите табло с двойките съгласни звукове – звучни и беззвучни. Може да използва шаблони на буквите, които да изреже и залепи.

Индивидуален работен лист

Тема: „Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата“

Задача 1. Прочети и препиши правилно думите!
сбор, сграда, сбирка, сграбча, сбогом, сграда

.....
.....

Задача 2. Подчертай беззвучна съгласна С в думите от задача №1!

Задача 3. Напиши пропуснатите звучни или беззвучни съгласни в двойките:

б -
в -
..... - к

ж -
з -
..... - т

Задача 4. Попълни липсващите думи в текста, като ги препишеш!

Мечтата на Зайо Байо се Построил си къщичка. с приятели. Показал Лиса на гости. Тя
вкусна гозба. и със своята съседка – Рунтавелка.

Думи за попълване: **сдобил се**, **сближил се**, **сготвила**, **сбъднала**

Задача 5. Препиши думите, като избереш правилната липсваща буква!

с/зграбча

с/збогом

с/згреших

с/здъвча

с/зграда

с/збор

.....
.....

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Учебен предмет: *Литература*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: „Обичам есента“ от Асен Босев

Цели на урока: Затвърждаване на знанията за изразните средства – повторение и епитет. Затвърждаване на уменията да разбира въпроси от съдържанието на изучаваното литературно произведение и да отговаря самостоятелно.

Задачи:

1. Да слуша и чете стихотворението „Обичам есента“ от Асен Босев.
2. Да отговаря на въпроси към съдържанието на художествения текст: *Кой сезон обича най-много детето? Защо? Какви плодове има през есента? Как се чувства детето? и т.н.*
3. Да открива и преписва повторенията в стихотворението.
4. Да открива и подчертава епитетите в стихотворението.
5. Да рисува или оцветява любим момент от творбата.
6. Да съпреживява настроението на детето в стихотворението.

Основно съдържание на урока за ученика със СОП:

Ученикът разглежда илюстрации към текста, преди да започне четенето. Зрителната опора помага за възприемане на съдържанието. Илюстрациите се представят с мултимедийна презентация. Темата за есента се обсъжда предварително с учителя. Вниманието се насочва към стара информация, свързана с есента, която има ученикът в резултат на лични преживявания и наблюдения. Това помага за формиране на умения за сравняване и обобщаване. Предишните знания за есента се актуализират с кратка беседа. Учителят задава общи въпроси, свързани с лични предпочитания, изискващи свободни, непринудени отговори. Например: „Кой е твоят любим сезон?“, „Кои плодове зреят през есента“, „Кои есенни плодове обичаш ти?“, „Какъв цвят са листата на дърветата през есента?“, „Защо казваме, че есента е златна?“, „През кой сезон тръгваш на училище?“, „Какво си спомняш от първия учебен ден? и т.н. Желателно е всички ученици от класа да се включат с отговори. Това мотивира ученика със СОП да вземе участие в дискусиата. Положително влияние оказва и слушането на ритмична детска песен за есента.

Четене на текста на стихотворението. Ученикът със СОП чете, след като другите деца са изпълнили тази задача. При слушане по време на прочита на другите деца се включват и слуховите възприятия, което улеснява възприемането. Четенето е на глас и със собствено темпо. Ако ученикът се затруднява значително при четенето, може да получи задача – да повтаря след свой съученик.

Беседа върху съдържанието на стихотворението. Учителят използва кратки, ясни и достъпни за когнитивните и езиковите възможности на ученика въпроси: „Кой сезон обича най-много детето?“, „Защо?“, „Кои плодове са включени в текста?“, „Какво настроение отразява стихотворението?“, „Кои са героите в текста?“, „Кой герой ти харесва? Защо?“. Учителят

изисква от всички ученици, в т.ч. и от детето със СОП да отговарят с пълни изречения, а не с една-две думи. Това обогатява речника и развива езиковите умения.

Новите думи в текста за ученика се разясняват своевременно от учителя. При необходимост ученикът получава допълнителни обяснения от ресурсния учител. Ако изрази нежелание да се включи, да отговаря, да изпълнява задачите от индивидуалния работен лист, може да се насочи за кратко към негова любима, предпочитана дейност и малко по-късно, неусетно да бъде включван в работата на класа с помощта на ресурсния учител или помощника на учителя.

Методи на преподаване: беседа, обяснение, индивидуална работа върху диференцирани задачи от индивидуален работен лист, групова дейност, разглеждане на илюстрации към художественото произведение, работа с учебника и учебната тетрадка.

Времево разпределение: Мултимедийна презентация – 10 минути, слушане и пеене на песен за есента – 10 минути, индивидуални занимания – 10 минути, групова дейност – 10 минути, почивка – 5 мин., при необходимост.

Групова дейност: включване в беседа с участието на всички ученици от класа.

Социални умения: Отговаря на конкретни въпроси. Разказва спомени от минали събития. Работи самостоятелно. Изказва собствени предпочитания. Общува свободно с възрастни и деца.

Междупредметни връзки: човекът и природата, математика, изобразително изкуство, музика.

Дейност на ресурсния учител: Разработва задачите за индивидуална работа. Формулира достъпни въпроси към ученика по време на беседата. Подкрепя ученика със СОП при: изпълнението на задачите от индивидуалния работен лист, отговорите на въпросите на учителя, четенето. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите от учебника и учебната тетрадка, които ще изпълнява ученикът със СОП. При необходимост ги адаптира като обем и степен на трудност. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив.

Помощни средства: тренажор за ползване на цветен молив, таблет.

Речник на новите думи: повторение, епитет.

Домашна работа: Да нарисува своя любим есенен плод. Да научи наизуст стихотворението „Обичам есента“ от Асен Босев или любима част от него. Може и един стих, изречение...

Индивидуален работен лист

по литература, 3 клас

„Обичам есента“ от Асен Босев

На.....

Задача 1. Намери и подчертай с оранжев цвят плодовете в стихотворението „Обичам есента“ от Асен Босев, които са изобразени на картинката.

На света,
на света
най обичам,
есента.
— Есента ли?
Че защо?
Да не е пък много ведра!
— Ясно е защо —

че то
есента е майка щедра.
Тя ни
кани
с плодове.
Тя на гроздобер
зове.
Чак до дните ѝ последни
капят,
капят
круши медни.
Тя за нас
в листата тули
зрели ябълки
и дюли,
праскови
и сини сливи,
златни царевици
в ниви...
В пъстрота,
в пъстрота
хубавее

есента.
На софрата
ѝ богата
сочни плодове ядем
и растем,
и растем.
С плодовете ѝ обилни
ставаме юнаци силни!

Задача 2. Открой и препиши **повторенията** в стихотворението.

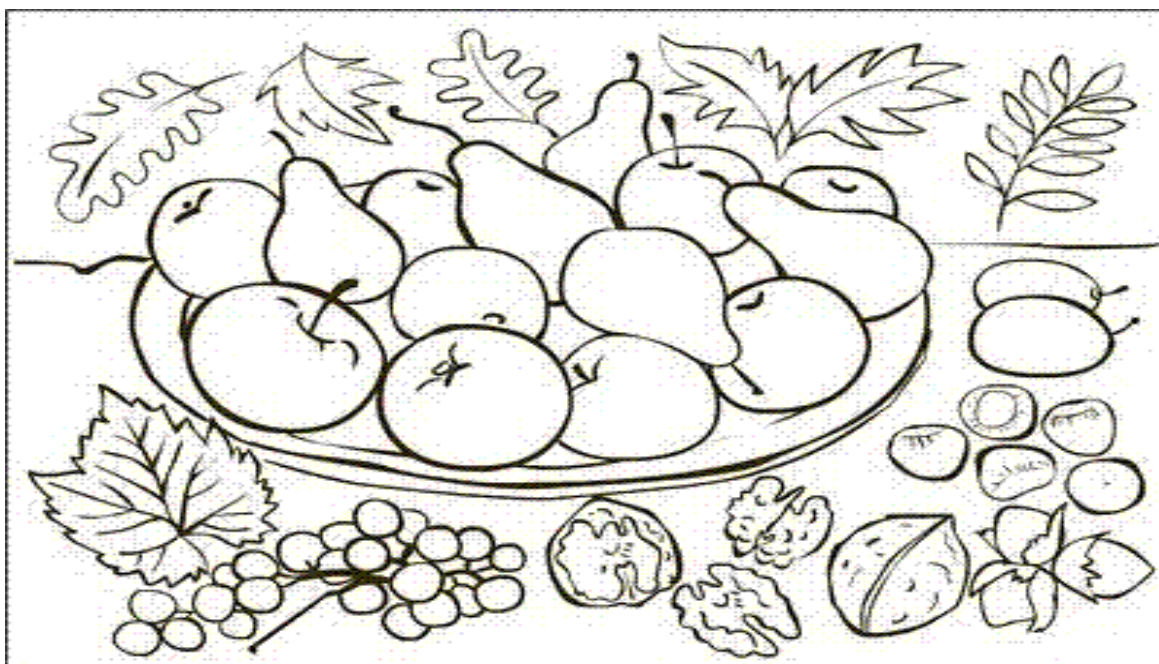
.....
.....
.....
.....

Задача 3. Открой и подчертай **эпитетите** в стихотворението. Препиши ги.

Припомни! *Эпитет* – художествено определение на предмет или явление. Например: *златно слънце, сребърна зорница, ниви позлатени.*

.....
.....
.....
.....

Задача 4. Оцвети само тези плодове от картинката, които са написани в текста.

Задача 5. Нарисувай твоя любим есенен плод от изброените в стихотворението.

Английски език

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по английски език:

Слушане и пеене на песни на английски език, образователни игри, беседи, обяснения, работа с електронен учебник, групова работа, индивидуална работа, изпълнение на задачи от индивидуален работен лист, демонстрация, онагледяване на текст, задачи и упражнения, флашкарти с необходимата лексика за часа, интерактивни упражнения за затвърдяване на усвоените знания, образователни табла, цветна хартия, картон, цветни маркери, тренажор за ползване на цветен молив, таблет, мултимедия, компютър и др.

Очаквани резултати: Следва елементарни упътвания/команди от учителя – „Take your seat!“, „Stand up!“, „Have a rest“, „Hurry up!“, „Close the door!“. Слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности песен за месеците на английски език. Слуша и повтаря думите и изразите – „classroom“, „school“, „do a test“, „listen to music“, „clean the board“, „make a poster“. Задава въпроса „Who is this?“ и отговаря „This is...“. Разбира и свързва с картинки думите – „read“, „watch“, „run“, „talk“, „walk“, „wash“, „listen“, „write“.

Нови понятия: classroom, school, do a test, listen to music, clean the board, Take your seat!, Stand up!, Have a rest!, Hurry up!, Close the door!, read, watch, run, talk, walk, wash, listen, write.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работа по групи. Учениците се разделят на два отбора. Единият отбор задава команди, а другият – изпълнява команди. Изразите с определените команди са написани предварително от учителя на отделни цветни листове формат А4. Ученик от единия отбор показва листа с написания израз. Всички произнасят командата на английски, а учениците от другия отбор изпълняват групово командата. След като са изпълнени всички команди, отборите се разменят. Ученикът със СОП се включва самостоятелно в дейността. При необходимост се подкрепя от учениците от отбор, в който участва.

Презентация с включени изображения на новите думи. Използване на електронни ресурси с интерактивни игри за свързване на дума с изображение – „classroom“ – „класна стая“, „school“ – „училище“, „do a test“ – „правя тест“, „listen to music“ – „слушам музика“, „clean the board“ – „почиствам дъската“.

Играта „Днес ще направиш това...“ – преди началото на всеки час по английски език, влизайки в класната стая, всеки ученик си изтегля произволно листче с написан глагол на английски език от изброените – „listen to music“, „clean the board“, „close the door“, „read“, „watch“, „run“, „talk“, „walk“, „wash“, „listen“, „write“. Предвидената дейност се изпълнява еднократно от ученика по време на конкретния час. Например ученикът със СОП е изтеглил листче, на което е написан глаголет – clean the board. Това означава, че по време на часа има отговорност/задача да почисти еднократно учебната дъска. Може да ползва подкрепа от ресурсен учител или съученик, ако не може да преведе думата глагол или ако не може самостоятелно да изпълни действието. Друг глагол, който може да изтегли, е „listen to music“. Това означава, че трябва да избере любимата песен, която да намери с помощта на интернет, и да я предостави за слушане от целия клас. Играта предоставя възможност на всички ученици, в т.ч. и на детето със СОП, да запаметяват лесно и бързо значението на глаголите по забавен и непринуден начин.

Флашкарти с новата лексика – Учителят пита: „Who is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, в т.ч. и на ученика със СОП, да се включат с отговор. Стимулира с похвали, окуражава, мотивира.

Очаквани резултати: Разбира и свързва с картинка, подкрепян от ресурсен учител или съученик, думите – breakfast, lunch, dinner, и изразите – „get up“, „go to bed“, „wash my face“, „go to school“. Използва изразите в ситуация – „Please!“, „Sorry!“, „Have a nice day!“, „No problem!“, „Thank you!“. Произнася числата от 1 до 20 на английски език. Слуша образователна песен за числата от 1 до 20 или любима мелодия. Прави разлика между едно и много и прилага граматичното правило за единствено и множествено число – „one apple“ – „two apples“, „five bananas“ – „one banana“. Разбира и свързва кръгъл час с извършването на ежедневна дейност. – 07.00 o'clock – get up, 12.00 o'clock – lunch, 03.00 o'clock – shopping, 09.00 o'clock – go to bed. Свързва изображение на дейност със съответната дума на английски – „swim“, „draw“, „sing“, „ski“, „ride a bike“.

Нови думи: breakfast, lunch, dinner, get up, go to bed, wash my face, go to school, Please!, Sorry!, Have a nice day!, No problem!, Thank you! shopping, swim, draw, sing, ski, ride a bike.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ролевата игра „В магазина“. Учителят предлага в ролята на продавач в магазин за плодове да бъде ученикът със СОП. Необходими материали: нарисувани плодове на картончета или играчки и парични средства – листчета, на които се написани числата от 1 до 20 (с цифри и думи). Упражнява се ситуация – пазаруване с провеждане на диалог: поздрав, осъществяване на покупка и напускане на магазина с поздрав.

Например:

- Good morning! – ученик
- Good morning! Hello! – ученик със СОП
- I want 1 (one) apple, please! – ученик
- Here you are! – ученик със СОП
- Sorry! I want five apples, please! – ученик
- No problem! Here you are! – ученик със СОП
- Thank you! Goodbye! – ученик
- Have a nice day! – ученик със СОП

Ученикът със СОП участва самостоятелно или с подкрепа от ресурсен учител.

Презентация с включени изображения на новите думи и изрази. Използване на електронни ресурси с интерактивни игри за свързване на дума с изображение. Например: „shopping“ – картинка пазаруване, „swim“ – плуване, „draw“ – рисуване, „sing“ – пеене, „ski“ – каране на ски, „ride a bike“ – каране на велосипед.

Флашкарти с новата лексика – Учителят пита: „What is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, включително и на ученика със СОП, да се включат с отго-

вор. Учителят стимулира с похвали и окуражава.

Индивидуална работа. Задачата на всеки ученик е да подготви табло със своя дневен режим, използвайки дейностите – рисуване, апликиране, изработване на колаж. Всеки ученик представя пред останалите своята работа, като използва кратки думи на английски език. Ученикът със СОП представя своето табло, като посочва и назовава моментите от дневния режим с думи на английски език с помощ от ресурсен учител или съученик. Ако се затруднява, първо представя таблото си на български език, а след това на английски език, като повтаря думите и изразите след учителя или след справящ се съученик.

Очаквани резултати: Слуша думите – „spring“, „summer“, „autumn“, „winter“ и ги свързва със съответно изображение, подкрепян от ресурсен учител или съученик. Посочва и произнася думите, назоваващи метеорологично време и явление – „snow“, „rain“, „wind“, „cloud“, „storm“, „fog“. Посочва плодовете и зеленчуците – „peach“, „pear“, „melon“, „strawberry“, „orange“, „cabbage“, „cucumber“, „onion“, като ги включва в изречението: I like... Свързва изображение на животно със съответната дума на английски език – „wolf“, „bear“, „rabbit“, „fox“, „pig“, „cow“, „horse“. Слуша и повтаря образователна песен на английски език за плодовете и зеленчуците.

Нови думи: spring, summer, autumn, winter, cloud, storm, fog, rain, snow, wind, peach, pear, melon, strawberry, orange, cabbage, cucumber, onion, I like, wolf, bear, fox, pig, cow, horse.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Играта „Аз харесвам, обичам“ (I like...) – Учителят подрежда учениците в кръг. В центъра на кръга застава ученикът със СОП. Държи цветен лист, формат А4, на който е написано началото на изречението – „I like...“. Ученикът посочва свой съученик, който да произнесе и допълни, написаното на листа изречение. Например: ученикът в центъра на кръга посочва свой съученик, като се обръща с лице към него. Посоченият ученик произнася и довършва изречението, като произнася любим плод или зеленчук от новите думи – „I like peach pear/melon/strawberry/orange/cabbage/carrot/cucumber/onion“.

Презентация с включени изображения на новите думи и изрази. Използване на електронни ресурси с интерактивни игри за свързване на дума с изображение. Например: „spring“ – картинка, изобразяваща сезона пролет, „summer“ – картинка, изобразяваща сезона лято, „autumn“ – есен, и „winter“ – зима.

Флашкарти с новата лексика – плодове, зеленчуци, диви и домашни животни. Учителят пита: „What is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, включително и на ученика със СОП, да се включат с отговор.

Работа по групи, отбори – учителят разделя учениците на четири групи/отбора. Всеки отбор има задачата да изготви табло – плодове, зеленчуци, домашни и диви животни. Ученикът със СОП участва самостоятелно. Подходящи дейности за него са изрязване, апликиране. След приключване на поставената задача отборите представят пред останалите готовите табла. Всеки от участниците посочва и назовава на английски език апликираните изображения на своето табло. Ученикът със СОП изпълнява задачата с помощ от ресурсен учител. Ако среща затруднения, повтаря английските названия след учителя или след съученик от своята група.

Очаквани резултати: Слуша и повтаря коледната песен „We Wish You a Merry Christmas“. Преписва кратък текст с пожелание за Коледа. Слуша и повтаря великденска песен „Easter, Happy Easter“. Оцветява тиква, направена за празника Halloween. Посочва и произнася думите, свързани с храни и хранителни продукти – „bread“, „cheese“, „milk“, „water“, „juice“, „sugar“, „salt“, „egg“, „cake“.

Нови думи: bread, cheese, milk, water, juice, sugar, salt, egg cake, Halloween

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Играта „Моите коледни сладки“. От учениците се изисква да напишат рецепта за коледни сладки, като ползват учебниците си. Задачата на ученика със СОП е да препише такава рецепта или да направи снимка на изработени от неговото семейство коледни сладки.

Рисуване/оцветяване на картички за Halloween (Christmas, Easter) – Учениците рисуват картички за празника Halloween (Christmas, Easter). Ученикът със СОП оцветява готови изображения на картичките за съответния празник. Назовава празниците на английски език. Пише името на празника на английски език върху картичката. С готовите картички се оформя изложбен кът.

Упражняване на новата лексика с memory game. Учителят раздава произволно мемори карти с изображения на храни и хранителни продукти – „bread“, „cheese“, „milk“, „water“, „juice“, „sugar“, „salt“, „egg“, „cake“. Учениците трябва да покажат картата си и да произнесат наименованието на изображението на английски език. Ученикът със СОП се включва активно. Ако се затруднява с произношението, ползва подкрепата на ресурсен учител и преписва думата на дъската или в тетрадката. Допуска се ползване на клавиатура за писане при необходимост.

Работа по групи. Учителят разделя учениците на две групи. Задачата на първата група е да подготви поздрав за класа за Коледа, а задачата на другата група е да подготви поздрав за Великден. Групите консултират своите идеи за поздрав с двамата учители в клас – ресурсен и общообразователен. Изпълнението на задачата може да включва: кратък поздрав, който да се прочете или каже наизуст от представител на групата или от всички в групата, само песен, песен, съпроводена с танц, поздравително табло с картички и пожелания, украса за стаята (*съответно коледна и великденска*), изработване на малки символични подаръци и пр. Поздравите, песните, надписите на картичките/таблата/подаръците се подготвят на английски език. Ученикът със СОП участва самостоятелно. При необходимост се подкрепя от децата в неговата група. Получава индивидуална задача – да произнесе правилно на английски език имената на двата празника, за които двете групи подготвят своите поздрави – Christmas, Easter.

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *английски език*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *What are you doing?*

Цели на урока: Затвърждаване на знанията за значението на някои от глаголите на английски език и тяхната употреба – „eat“, „drink“, „walk“, „wash“, „watch“, „run“.

Задачи: Да слуша и повтаря глаголите на английски език. Да свързва изображение на действие със съответната дума за глагол на английски език – „eat“, „drink“, „walk“, „wash“, „watch“, „run“. Да слуша и повтаря детска песен на английски език – „Brother John“. Да разбира въпроса „What are you doing?“ и да отговаря „I am eating“ (или само с една дума – „eat“). Да съотнася картонче с написана дума за действие на английски език със съответното действие на български език. Да работи в екип. Да затвърждава знанията за лексиката – „eat“, „drink“, „walk“, „wash“, „watch“, „run“.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

1. Ученикът гледа видео, слуша и повтаря детската песен на английски език „Brother John“. Следва играта „Just do it!“, при която учениците се разделят на два отбора. Единият отбор задава команди, а другият – изпълнява команди. Изразите с определените команди са написани предварително от учителя на отделни цветни листове формат А4 и изразяват действия. Единият отбор показва листа с написания израз, всички произнасят командата на английски език, а другият отбор групово изпълняват командата. След като се изпълнят всички команди, отборите се разменят. Ученикът със СОП се включва самостоятелно. При необходимост се подкрепя от съученик. Например: единият отбор показва листа с команда за другия отбор. Тук може да се включи ученикът със СОП и да показва или избира листа. При показване на лист с надпис „drink“ всички повтарят глагола на английски език, а другият отбор изпълнява действието – децата пият вода или сок.
2. Изполване на флашкарти с новата лексика. Учителят пита: „What are you doing?“, като първоначално отговаря целият клас: „I am eating“, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици да се включат с отговор. Стимулира с похвали и окуражава. Ученикът със СОП отговаря с помощ от съученик, като повтаря след него. По време на работа с текст, когато учениците от класа трябва да попълнят липсващите глаголи, ученикът със СОП попълва индивидуален работен лист съвместно с ресурсен учител.

Ако ученикът изрази нежелание да се включи, да отговаря, да изпълнява задачите от индивидуалния работен лист, може да се насочи за кратко към негова любима, предпочитана дейност и малко по-късно неусетно да бъде включван в работата на класа с помощта на ресурсния учител или помощника на учителя.

Методи на преподаване: играта „Just do it“, слушане и пеене на детска песен, беседа, работа с електронен учебник, групов работа, индивидуална работа, таблет, индивидуален работен лист, цветни моливи, цветни листчета с написани отделни глаголи на английски език – „eat“, „drink“, „walk“, „wash“, „watch“, „run“.

Времево разпределение: играта „Just do it“ – 10 минути, слушане и пеене на образователна песен – 10 минути, индивидуални занимания – 10 минути, групов дейност – 10 минути.

Екипна работа: Класът е разделен на две групи. Едната група задава въпроса „Just do it!“, като показва цветен лист с написан глагол, другата група изпълнява написаното с действие.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Работи в група, като спазва указания и се учи на търпимост докато чака да дойде неговият ред. Общува със съучениците си свободно и непринудено. Проявява отговорност при изпълнение на колективна задача. Ориентира се в указания и въпроси на чужд език. Поздравява по повод празник, подготвя и подарява подарък.

Междупредметни връзки: човекът и природата, български език и литература, изобразително изкуство, музика, физическо възпитание.

Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при: изпълнението на задачите от индивидуалния работен лист, игровата дейност на класа, отговарянето на въпроси. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив, лесна ножичка.

Материали, помощни средства и технологии: флашкарти, цветни листове, тренажор за ползване на цветен молив, таблет.

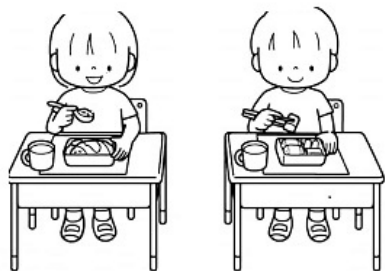
Речник на новите думи „eat“, „drink“, „walk“, „wash“, „watch“, „run“.

Речник на новите понятия. Да направи колаж или табло със снимки, показващи примерен дневен режим с помощ от родител.

*Индивидуален работен лист
по английски език, III клас*

WHAT ARE YOU DOING!

Задача 1. Свържи думите със съответните им изображения!

eat

wash

drink

run

Задача 2. Свържи думите по двойки!

eat

washing

drink

running

wash

eating

walk

watching

watch

walking

run

drinking

Задача 3. Постави думите – **eating**, **walking**, **running** правилно на празните места в изреченията!

Mark is sandwich.

Man is outside.

John is in the park.

Математика

Методи, форми и средства на преподаване в часовете по математика:

беседа, дискусия, обяснение, наблюдение, демонстрация, работа в групи, работа по двойки, индивидуална работа, работа с учебник и учебна тетрадка, работа върху диференцирани задачи от индивидуален работен лист, упражнения, задачи, повторения, игри, визуализация, презентация, картини, снимки, символи, знаци, графики, рисуване, апликиране, работа в мрежа, карти, сметало, предмети за броење, калкулатор, таблет, компютър и пр.

Очаквани резултати: Познава естествените числа до 100 и до 1000 и техните означения с цифри. Определя вида на числото: едноцифрено – многоцифрено. Брои в прав ред по десетици. Ориентира се с помощ в понятията „единица“, „десетица“ и „стотица“. Знае позиционния принцип за изписване на числата (техния ред). Посочва, пише и назовава/определя „единиците“, „десетиците“ и „стотиците“ в числото с помощ от ресурсен учител. Назовава числата до 1000. Чете и ги записва самостоятелно с думи и цифри под диктовка. Ориентира се с помощ в числовата редица на числата до 1000. Може да посочи с помощ мястото на конкретно число спрямо останалите. Сравнява числата до 1000, като използва правилно знаците „>“, „<“ и „=“. Представя числата до 100 като сбор от десетици. Представя числата до 1000 като сбор от стотици. Разпознава геометричните фигури: лъч, права линия и крива линия. Чертае лъч със помощ. Определя началото на лъча.

Нови понятия: числата от 100 до 1000 по стотици, ред на десетици, ред на стотици, многоцифрено, права линия, крива линия, лъч.

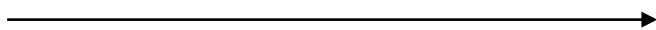
Помощни средства и материали: мултимедия и компютър, илюстрации, таблет за демонстрации, работен лист, цветни моливи, флумастери, черен молив, пръчици за десетици, топчета, купички, рингове за нанизване, сламки за сок, картончета с числата до 100, картончета с числата до 1000 по 100, сметало, работен лист

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

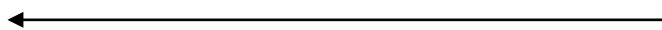
Игрови задачи: Учениците броят в прав и обратен ред до 100 и обратно по десетици – като първият ученик започва с 10, вторият с 20, третият с 30... и така до 100, след което продължават в обратен ред. По време на броенето учителят записва на разчертана на дъската числова ос всяко от назованите числа. Целта е учениците, в това число и ученикът със СОП, да си припомнят броенето по десетици, мястото на всяко от числата в числовата редица, както и изписването на числата. Ученикът със СОП брои в прав ред. Включва се самостоятелно в игровата задача.

Беседа: Учителят чрез кратка беседа обръща внимание на мястото на всяко едно от числата в числовата редица. Постава знак „<“ между числата в редицата в прав ред и знак „>“ в редицата в обратен ред. Същата цифрова редица (линия или лъч) може да бъде използвана и при въвеждане на числата от 100 до 1000. Ученикът със СОП участва самостоятелно.

$10 < 20 < 30 < 40 < 50 < 60 < 70 < 80 < 90 < 100$

$90 > 80 > 70 > 60 > 50 > 40 > 30 > 20 > 10$

Разглеждане/обсъждане: на две предварително подготвени картинни изображения – пръчици и снопчета пръчици. На първото изображение са представени снопчета от 10 пръчки по 10, а

на второто – снопчета от пръчки по сто. Ученикът със СОП наблюдава и посочва приликата и разликата в множествата, в количествата: по-малко, повече, в начин на изписване. (Приложение 1). Знанията се затвърждават с допълнителни обяснения от ресурсния учител.

Упражнение с движения: За да се припомнят понятията единици и десетици и да се въведе стотица, може да се използва игра за нанизване на рингове или игра за поставяне на цветни топчета в чашки.

Първи вариант: Пред класа на видимо за всички място са поставени три стойки за нанизване на рингове или топчета, като всяка от тях носи надпис (стотици, десетици, единици). Трима ученици излизат и поставят определен от тях брой топчета на едно от трите места по избор. Четвърти ученик записва цифрата на полученото число на дъската. Всички прочитат заедно числото, като назовават колко единици, колко десетици и колко стотици има полученото число. Същото упражнение може да се изпълни с вертикално сметало. Ученикът със СОП участва, като поставя рингове на стойката, записва цифрата на полученото число, определя единици/десетици/стотици. При затруднение при някоя от дейностите получава подкрепа от ресурсен учител.

Втори вариант: Игра с топчета. Пред всеки ученик има по три чашки с надпис единици, десетици и стотици и цветни топчета. Ученикът може да пусне във всяка от чашките произволен брой топчета, след което да запише полученото се число в тетрадката и да го прочете. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с помощ от справящ се съученик.

Трети вариант: Учителят назовава определено число, а учениците поставят необходимият брой топчета или рингове на точното място (десетици, единици, стотици).

Работа по двойки: Втори и трети вариант на играта могат да бъдат изпълнени и като работа по двойки: Единият от учениците поставя топчетата, а другият прочита числото и обратно. Единият посочва числото, а другият поставя топчетата в чашката. Практиката показва, че подобни задачи са изключително подходящи за учениците със СОП. В повечето случаи те работят самостоятелно. При необходимост получават подкрепа от своите партньори.

Подвижна игра: Целта на подвижната игра е затвърждаване на уменията за сравняване на числата от 100 до 1000.

Пример: Децата трябва да се подредят в редица. От кутия с картончета, съдържащи числа до 1000, всеки ученик изтегля число и се подрежда в редица във възходящ ред (според изтегленото число). Картончето с цифрата на числото се държи с две ръце пред гърдите, за да се вижда от всички. След това децата се разместват и застават по произволни двойки. Ученикът със СОП взема картончета със знаците $< = >$ и ги поставя правилно между децата от различните двойки в зависимост от числата на картончетата, които държат. При необходимост ученикът се подкрепя от учител.

Групова работа: „Разгледай и преброй“. Учениците се разделят на три групи. Всяка група получава предварително подготвена картина или схема с инструкцията да разгледа картината и да преброи:

1. Група – брой правите линии
2. Група – брой кривите линии
3. Група – брой лъчите

Всяка група има отговорник, който трябва да съобщи резултата.

Ученикът със СОП също брой. Ако се затруднява, може да очертае изброените линии/лъчи с три различни цветни молива.

Индивидуални задачи, различни по сложност:

- Повторение по пунктир на права линия, крива линия, лъч.
- Прерисуване по нагледна опора права линия, крива линия, лъч.
- Самостоятелно чертане по инструкция.

Подобни индивидуалните задачи се подбират и за учениците от другите групи, които работят по друга картина.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: затвърждаване и развитие на уменията за броене по 10 до 100 и по 100 до 1000. Затвърждаване на уменията за сравнение на кръгли числа. Затвърждаване на знанията за редни числа. Всички задачи от работния лист са онагледени с цветни изображения, внимателно дозирани и съдържат достъпни, кратки и ясни инструкции към ученика. Задължително трябва да има пример.

– *Това е небостъргач. Номерирай етажите му през десет и кажи колко етажа има? (на картинката са посочени 10, 20, 30 Ученикът трябва да продължи до 100).*

– *Във влак пътуват пътници, като във всеки от вагоните има по 100 пътници. Преброй колко пътници има, ако влакът има 7 вагона. Колко са пътниците до третия вагон?(задачата се изпълнява с помощ от ресурсен учител)*

– *Нарисувай релсите на влака! Каква линия си избрал, за да нарисуваш релсите – права или крива?*

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на числата до 1000 без преминаване

Очаквани резултати: Събира числа от вида: $200+100$; $300+100$; $400+100$... до $900+100$. Изважда числа от вида: $200-100$, $300-100$... до $1000-100$. Събира числа от вида: $200+200$; $200+300$... в различна комбинация на събираемите, кратни на 100 до сбор 1000; извършва действие *изваждане* от вида: $400-200$; $500-300$; $700-400$... Събира числа от вида: $100+2$; $100+20$. Изважда числа от вида: $102-2$; $102-100$; $120-100$; $102-100$. Събира и изважда във вертикален запис, като изписва числата единици под единици, десетици под десетици, стотици под стотици. Събира числа от вида: $220+30$. Изважда числа от вида: $250-30$. Събира числата от вида: $300+150$. Изважда числата от вида: $450-150$; $450-300$. Познава мерна единица за дължина *километър* и връзката между *метър* и *километър*, представяйки $1 \text{ км} = 1000 \text{ метра}$. Познава мерната единица *милиметър*. Посочва я върху линията. Познава връзката между *сантиметър* и *милиметър*, представяйки $1 \text{ см} = 10 \text{ мм}$. Събира числа от вида: $234+123$. Изважда числа от вида: $357-123$. Познава геометричната фигура *ъгъл* и елементите ѝ: *ъгъл*, *върх*, *рамо*. Чертае с помощ *ъгъл* в квадратна мрежа.

Нови понятия: *ъгъл*, *милиметър*, *километър*.

Помощни средства и материали: мултимедия и компютър, илюстрации, таблет за демонстрации, работен лист, моливи, цветни моливи, флумастери, черен молив, линейка за чертане, въженца, тетрадка с големи квадратчета, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Работа по двойки: За въвеждане на аритметичните операции *събиране* и *изваждане* без преминаване до 1000 може да се започне с работа по двойки. Ученикът със СОП работи в началото с ресурсен учител, а после – със съученик.: *Намислих едно число...* Единият ученик поставя условието, а другият открива числото. Целта на задачата е да се припомнят числата до 1000. Напр. *Намислих едно число. То е между числата 20 и 40. Кое число съм намислил? Къде е мястото му на числовата ос?* Предварително трябва да е ясно множеството на числата, от които може да намисли ученикът (от 10 до 100). Същата задача се повтаря с числата от 100 до 1000. Отнема приблизително 2 – 3 минути, като всеки от учениците от двойката намисля по 2 – 3 числа и съответно отгатва толкова.

Припомнят се понятията *единици*, *десетици*, *стотици* и *хилядни* чрез мултимедия или компютър. Понятията могат да се представят/припомнят и по-нагледно с илюстрация на семейство от няколко поколения, чиито членове са подредени в редица: дядо – стотици, баща – десетици, дете – единици. Учителят обяснява, че стотиците принадлежат на най-възрастния, тъй като те са най-много като количество, съответно по-малко като сбор от единици са десетиците и най-малки са децата – единиците.

След като учителят се увери, че ученикът със СОП познава добре числата до 1000 (посочва, познава, пише под диктовка), може да пристъпи към формиране на умения за събиране и изваждане от вида: $200+100$; $300+100$; $400+100$... до $900+100$; $200-100$, $300-100$... до $1000-100$; $200+200$; $200+300$... в различна комбинация на събираемите кратни на 100 до сбор 1000,

400–200; 500–300; 700–400. Учебната дейност се базира на овладените вече знания за събиране и изваждане до 10. Ученикът получава допълнителни достъпни **обяснения**, че аритметичните операции се извършват на същия принцип, но трябва да се запази тяхната позиция в реда на стотиците. Първоначално действията се извършват с помощта на учителя, а след това самостоятелно.

Ако учениците със СОП се затрудняват, могат да ползват помощни материали. Подходяща за случая е разграфената линейка за чертане, като при събиране детето брои напред, при изваждане брои назад, подпомагайки си с линейката.

Писане с различни цветове. За да не размести цифрите, които събира, ученикът може да използва цветни моливи, цветен химикал или флумастери при записване на единиците, десетиците и стотиците. Това е много добър ориентир при извършване на аритметичните операции.

Задачи с движение: Изключително важно е учениците да усвоят и разберат точното място на всяка цифра в числото. Упражненията с движения ясно демонстрират това. Напр. трима произволно избрани ученици вземат предварително подготвени от учителя картончета с числа и се подреждат един до друг. Четвърти ученик записва на дъската числото, което се е получило. Учениците сменят позицията си няколко пъти. При всяко преместване и заемане на нова позиция учениците съобщават „ролята“ си – стотици, десетици, единици. Ученикът на дъската записва и новите числа. Ученикът със СОП участва в подреждането, като се подпомага от съученик. Може да бъде избран и да записва числата на дъската или да сравнява числа.

Препоръчително е в ресурсния кабинет ученикът със СОП да се упражнява да прави вертикален запис на числата: единици под единици, десетици под десетици, стотици под стотици. Така по-лесно ще се научи да събира и изважда трицифрени числа, особено ако е овладял *събиране и изваждане до 10*. В хоризонтален запис има предпоставки да бъдат разменени цифрите – редът на единиците да бъде събран/ваден от реда на десетиците, респ. стотиците. Тук отново за учениците със СОП може да се използва цветен запис – единиците се изписват с един цвят, десетиците с втори, стотиците с трети. Друг начин за онагледяване е чрез стълба – в графика (стълба) с три стъпала с различна височина се вписват последователно цифрите – в най-ниското стъпало единиците, в следващото – десетиците, в най-високото – стотиците.

При събиране/изваждане на трицифрено с едноцифрено или двуцифрено число от вида $100+2$; $100+20$; $102-2$; $102-100$; $120-100$; $102-100$; $220+30$; $250-30$ се препоръчва работа в квадратна мрежа (тетрадка с големи квадратчета или кариран лист). Всяка от цифрите на числото – събираемо/умаляемо се изписва в отделно квадратче, под него се изписва другото събираемо/умалител. Задачите се упражняват с помощта на ресурсния учител в клас и в ресурсния кабинет.

В индивидуалната работа с ученика със СОП могат да се използват и други *символи и графични знаци*. Напр. за да не се допуска разместване на цифрите в хода на аритметичните операции (задачи от вида на $234+123$; $357-123$ в хоризонтален запис), ученикът може да се научи да: *подчертава единиците отдолу, да огражда десетиците и да поставя малка хоризонтална черта над стотиците*.

За въвеждане на мерните единици *милиметър* и *километър* се използват усвоените знания за сантиметър и метър. Ученикът със СОП получава задача да разкаже за най-дългото разстояние, което е изминавал (пътувал) и най-късото разстояние, което може и да го посочи. Разглежда илюстрация с охлюв и изминат от него път, начертан като отсечка, ходещ/тичащ човек и изминатото от него разстояние и автомобил и изминатото от него разстояние. Самостоятелно или с

помощ определя кое е най-дългото разстояние. Учителят въвежда и обяснява мерните единици, с които се измерва. Обръща внимание, че мерната единица *километър* е подходяща за записване на дълги разстояния като тези, които изминава автомобилът, корабът, самолетът.

Домашна работа: На ученика със СОП може да се постави индивидуална *домашна работа* да намери информация за разстоянието между няколко града в България, например между София и Пловдив, между Пловдив и Карлово, между Варна и Бургас и т.н.

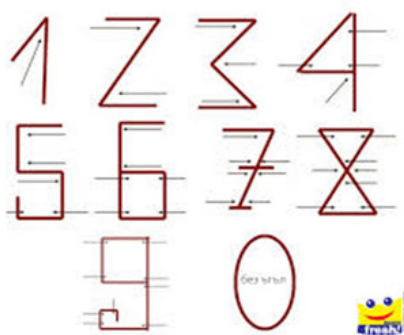
За въвеждане на мерната единица *милиметър* е подходящо използването на различни *предмети и обекти от близкото обкръжение на детето със СОП*, например мравка, калинка, игла, кламер, пръчица за разбъркване на кафе, четки за рисуване с различни дебелини, произволно драснати линии с молив, флумастер, маркер. На мултимедия или табло учителят показва, че дължината/ширината на тези обекти е по-малка от 1 сантиметър. Най-подходящо за запознаването е нагледната демонстрация, като се използва чертожна линейка. Върху нея се виждат деленията на милиметрите и лесно се установява, че 1 см = 10 мм. Обяснява се съкратеният запис мм. Ученикът измерва с помощта на учителя отсечки в милиметри и записва 10 мм, 8 мм, 15 мм, а по-късно 2 см 3 мм, 7 см 8 мм и др.

Игра с въже: Понятието *ъгъл* е познато на учениците от практиката – *ъгълът на стаята, въгълът на игрището или футболната врата*. Всички те могат да бъдат посочени при въвеждане на темата, след което може да се премине към *игра с въженца*. Участват трима ученици. Единият е неподвижен (ученикът със СОП). С двете си ръце държи единия край на въженце. Другият край на въженцето е хванат от двама ученици, които се отправят в произволна посока до дължината на въжето. Въпросът е: „*Какво образуваха с въженцата тримата ученици?*“.

Подвижна игра, в която участва целият клас: всички деца се изправят прави на разстояние едно от друго, за да не си пречат, и вдигат ръце, описвайки *ЪГЪЛ*. Така може да се въведе и единият от елементите на *ЪГЪЛА* – „рамо“ – като се посочи, че лявата ръка е едното рамо на *ЪГЪЛА*, дясната – другото. Играта може да се изпълни по двойки, като едното дете вдига ръце, а другото описва *ЪГЪЛ*.

За въвеждане на елемента *върх* може да използват геометрични фигури – триъгълник, квадрат, правоъгълник. Достъпно за обяснение е и използването на илюстрация на часовник. Средата, откъдето двете стрелки се разделят, е *върхът*.

Забавна математика: *Знаете ли че: броят на ъглите в знака при изписването му обозначава съответната цифра.* (Приложение 3)

Индивидуални задачи: В предварително подготвен работен лист с геометрични фигури ученикът със СОП трябва да очертае по един ъгъл, да посочи и устно да обясни неговите елементи – център и рамо. В графична мрежа да начертае по образец различни ъгли. При необходимост получава подкрепа.

Работа върху задачи от индивидуален работен лист. Дидактична цел: формиране и развитие на умения за събиране и изваждане до 1000 без преминаване.

Вариантите за числови изрази са много и изключително разнообразни – въпрос на комбинация на събираемите, както и на умаляемото и умалителя. Добре е да бъдат включени и задачи с мерните единици милиметър и километър.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на числата до 1000 с преминаване

Очаквани резултати: Извършва действия събиране и изваждане на числата до 1000 с преминаване с помощ. Разпознава геометричната фигура триъгълник. Чертае геометрична фигура триъгълник в квадратна мрежа по зададени три върха с помощ. Познава геометричната фигура квадрат – посочва, назовава. Чертае геометричната фигура квадрат в квадратна мрежа по зададени 4 върха с помощ.

Нови понятия: век.

Помощни средства и материали: мултимедия и компютър, презентация, илюстрации, таблет за демонстрации, работен лист, моливи, цветни моливи, флумастери, черен молив, лийка за чертане, купички с цветни топчета/копчета с различна големина и релеф, малки стикери с емотикони, пластмасови или дървени геометрични фигури тетрадка с големи квадратчета, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Използване на мултимедийна презентация, която съдържа графики и таблици, в които числата са представени като сбор от единици и десетици. Препоръчително е в презентацията да бъдат включени анимирани герои, емотикони и други художествени елементи, които да предизвикат и задържат вниманието на учениците със СОП.

Може да се започне с пример за решаване на задача от вида: $102+456$, в която няма преминаване в нито един от редовете. Следващият пример е от вида $128+243$. Тук на помощ отново идват *цветните моливи и вертикалният запис*. Събирането се извършва, като се представя сборът на 8 и 3 като 11 единици. Ясно е, че в реда на единиците може да отиде само една цифра. Интеракция и обратна връзка с учениците: *Къде отива цифрата на десетиците?* Еднаквият цвят на изписване е добър ориентир за ученика със СОП. Десетицата, която трябва да „отнесем“ в реда на десетиците, може да бъде анимирана като птичка, която прехвърча и носи в човката си единица.

ВАЖНО: Когато събираме с преминаване от реда на единиците в реда на десетиците, добавяме 1 към реда на десетиците (така нареченото „едно наум“). Това правило важи за всеки от редовете на добавяне. Полезно за ученика е веднага след първия решен пример да запише правилото с цветен химикал в тетрадката.

Използване на снопчета с пръчици с различна дебелина – пръчиците на единиците са най-тънки, след това по дебелина са тези на десетиците, накрая на стотиците. Събирането се извършва с преместване на пръчиците от една група в друга. Може да се използват и сламки за сок с различна дебелина и цвят.

Алтернативен вариант на материали за смятане могат да бъдат: купички с цветни топчета/копчета с различна големина и релеф. Купичките трябва да са с надписи „единици“, „десетици“, „стотици“. Вариациите на материали зависят от креативността на учителя. За целите на урока могат да бъдат използвани всякакви материали, с условието – да са безопасни за здравето на ученика. Подходящи са и малки стикери с емотикони, които да се залепват над цифрата,

в реда на която е преминаването.

Използване на символи: Най-популярният метод за обозначаване на заемането е отразяването на точка над умаляемото в реда на десетиците. Освен точка при изваждане с преминаване може да се използват малки дъги, които се отразяват над реда на единиците и над реда на десетиците в умаляемото. В дъгата над реда на единиците, ученикът записва сбора от заетата десетица и съществуващата единица. Във втората дъга над десетиците записва оставащите десетици след отнемането на 1 десетица. (Напр. при изваждане от вида 371–243 над цифра 1 в дъгата се изписва 11, а над цифра 7 се изписва 6). Ако изваждането с преминаване до 20 е овладяно, този начин на записване ще улесни ученика със СОП.

Групова задача: Класът се разделя на пет групи. Всяка група изтегля плик със задачи, които децата трябва да решат заедно. На всеки резултат съответства буква, която получават, след като решат всички задачи. От получените/събрани букви трябва да съставят дума. Ученикът със СОП работи с подкрепа от справящ се съученик.

Работа по двойки: Учениците се разделят на колонки: първа и втора група, според мястото им. Едната колона решава задача от събиране и изваждане до 1000 с преминаване, другата колона прави проверка на задачата. Освен на колони учениците са комбинирани и по двойки – ученикът от първа група решава задача, а ученикът от втора група прави проверка на съответната задача. След като засекат отговорите, си разменят ролите – ученикът от втора група решава задача, а този от първа прави проверка. Ученикът със СОП работи в двойка със свой съученик, като се подкрепя от ресурсния учител.

Чертаене в графична мрежа: Задачата на ученика със СОП е в квадратна мрежа да свърже зададени опорни точки в геометрична фигура и да определи каква фигура се е получила. В работния лист могат да бъдат няколко *триъгълника* с различна големина и различни по вид. След като ученикът знае какво е триъгълник, следващата задача от работния лист може да бъде: от група геометрични фигури да оцвети само триъгълниците. Аналогични могат да бъдат задачите и с *квадрат*.

Апликиране и конструиране

Първи вариант: От цветна хартия / гланцово блокче ученикът със СОП трябва да изреже различни по големина триъгълници и различни по големина квадрати. Ако се справя, може преди това да ги начертае сам върху гланцовото блокче по зададени опорни точки, които да свърже. От изрязаните геометрични фигури ученикът конструира къща, кораб, палма и др. *Втори вариант:* същата задача може да се изпълни в по-опростен вариант, като използва дървени или пластмасови фигури. Групира геометричните фигури по вид и с тях конструира различни предмети/обекти.

Беседа: *Въвеждане на понятието „век“.* Времето е абстрактно понятие и неговото усвояване затруднява значително учениците със СОП. За въвеждане на понятието *век* е важно учителят да стъпи на практическия опит на детето. Урокът за всички ученици може да започне с беседа за интересни събития *преди, сега и в бъдеще*. Подходящ подход е беседата да бъде подкрепена с мултимедийната презентация. Коментират се понятията: минута, час, ден (денонощие), седмица, месец, година (час – 60 минути, денонощие – 24 часа, седмица – 7 дни, месец) – *може да се посочи реален календар и да се разгледа различният брой дни в отделните месеци – 28, 29, 30, 31, година – 12 месеца, век – 100 години*). Ученикът със СОП се включва в беседата според своите индивидуални възможности и умения. Важното, което трябва да разбере е, че живеем в

XXI век. Ако проявява интерес към исторически събития и личности, те също могат да бъдат включени в беседата за усвояване на понятието *век*. Друг вариант – учителят чертае числова ос и върху нея отбелязва различните събития по векове. В индивидуално занимание с ресурсния учител, ученикът може да потърси събития от изучаваните по „Човекът и обществото“ и заедно да подготвят историческа линия на вековете.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Умножение на двуцифрено и трицифрено число с едноцифрено число

Очаквани резултати: Обяснява умножението като сбор на еднакви числа. Умножава двуцифрено и трицифрено число с 0. Умножава двуцифрено и трицифрено число с 1. Умножава двуцифрено и трицифрено число с 2, като представя произведението като сбор от две числа. Умножава двуцифрено и трицифрено число с 3, като представя произведението като сбор от три числа. Намира стойности на числови изрази с две пресмятания. Умножава сбор с 2. Умножава двуцифрено число с числата от 4 до 9 с помощта на калкулатор. Умножава трицифрено число с числата от 4 до 9 с помощта на калкулатор.

Помощни средства и материали: мултимедия и компютър, презентация, илюстрации, таблет за демонстрации, работен лист, моливи, цветни моливи, флумастери, черен молив, лийка за чертане, картонени макети/играчки или реални предмети – шишарки, гъби, цветя, пеперуди, калкулатор, малка топка, илюстрации на банкноти – изрязани, таблици, фигури тетрадка с големи квадратчета, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подвижна игра: В класната стая са разпръснати картонени макети/играчки или реални предмети – шишарки, гъби, цветя, пеперуди. Двама ученици от класа имат задача да открият по три гъбки, други двама – по две пеперуди, трима – по две шишарки. След като приключи откриването, на дъската се записва:

– 2 уч. хванали по 2 пеперуди (2+2) или общо 4	$(2 \times 2 = 4)$
– 2 уч. събрали по 3 гъбки (3+3) или общо 6	$(2 \times 3 = 6)$
– 3 уч. събрали по 2 шишарки (2+2+2) или общо 6	$(3 \times 2 = 6)$

С тази игра учениците си припомнят връзката между умножението и събирането, като разбират смисъла на всеки компонент от действието. Първият множител указва броя на събираните, вторият – числото, на което е равно всяко едно от тях, а произведението – техният сбор.

Възловият момент в автоматизирането на табличното умножение и деление е *запаметяването на таблицата за умножение*. За голяма част от учениците със СОП това се оказва непосилна задача, затова приемлив вариант е ползването на помощни средства: *калкулатор, картончета с таблицата за умножение (в търговската мрежа има чертожни лийки, на които е написана таблицата за умножение), Питагоров квадрат (таблица) за умножение*. Много полезно е *зрителното възприемане* на таблицата като цяло, но и на отделни таблични резултати, особено на свързаните помежду си равенства като: $2 \times 3 = 6$; $3 \times 2 = 6$.

Важна роля играе и *слуховото възприемане*. Четенето или възпроизвеждането на глас (хорово или индивидуално) е много полезно за запаметяване на произведенията.

Умножение на двуцифрено и трицифрено число с 0. Ученикът решава задачи, като разглежда и обсъжда с учителя илюстрации, напр. *В овощна градина имало 35 дървета с ябълки.*

От всяко дърво мъжът откъснал по 0 ябълки. Колко ябълки са откъснати?(0) Защо? т.н. Под всяка илюстрация в хода на дискусиата се записва и числовият израз на умножението.

7	x	0	=	0
24	x	0	=	0
315	x	0	=	0
1000	x	0	=	0

Друг подходящ сюжет: Учениците от III^б клас ходили на разходка в планината. 21 ученици събрали по 0 гъби. Колко гъби събрали учениците от III^б клас?

Целта на дискусиата: учениците да разберат, че при умножение с един от множителите 0 произведението винаги е 0. Като заключение се изписват един под друг примери както на дъската, така и в тетрадката, с умножение с 0 на едноцифрено, двуцифрено, трицифрено число и 1000 (четирицифрено), напр.:

Ако се работи с мултимедия, компютър, таблет, таблицата може да се покаже на екрана, като се подчертае еднаквото произведение – 0.

Умножава двуцифрено и трицифрено число с 1

Умножението с 1 се изяснява индуктивно чрез решаване на задачи от вида:

3	x	1	=	1+	1+	1					=	3
5	x	1	=	1+	1+	1+	1+	1			=	5
7	x	1	=	1+	1+	1+	1+	1+	1+	1	=	7

След сравняване на задачите в този пример се припомня принципът на умножение с **множител 1** и се прави изводът, че ако едно число се умножи с 1, произведението е същото число.

Задача към целия клас – групова работа:

Пример за умножение на двуцифрено число с 1: Петя има рожден ден. Ще почерпи децата с мъфини, които сама е направила. Приготвила е по 1 сладкиш за всяко от децата. Петя ще почерпи 23 ученици. Колко мъфини е приготвила (23 уч. по 1 мъфин).

Задача за индивидуална работа за упражнение:

Пример за умножение на трицифрено число с 1: На маратон участвали 148 бегачи. Ор-

ганизаторите подготвили подарък – фланелка с логото на маратона за всеки 1 от участниците. Колко фланелки е трябвало да приготвят организаторите.

И двата примера на задачи са текстови. Учениците със СОП трудно се ориентират в текстови задачи. При тях задачата освен с текст е добре да бъде зададена и с числов израз, който да решат.

За упражнение на умножението на двуцифрени и трицифрени числа с 0 и 1 може да се проведе кратка (в рамките на 3 до 5 минути) игра с малка топка. Играта има различни вариации.

1 вариант: Учениците са наредени в кръг. Учителят е по средата. Хвърля топката към един ученик и поставя устно задача „256 по 0“ или „702 по 1“, а ученикът, хващайки топката, трябва бързо да даде отговор „0“ и да върне топката на учителя.

2 вариант: Учителят подава топката на ученик със задачата, ученикът отговаря и ако отговорът е правилен, подава на следващ ученик, поставяйки задача. Ако ученикът сгреша, топката се връща при учителя. Така, докато отговори целият клас.

3 вариант: В ролята на учителя от *1 вариант* е ученикът със СОП. Първите две подавания са под ръководството на учителя, след това продължава самостоятелно..

В задачите, които се подават, може да присъства и умножение на едноцифрено число с 0 и 1, както и изучаваното във втори клас умножение с 10.

Умножава двуцифрено и трицифрено число с 2, като представя произведението като сбор от две числа.

Планински преход в класната стая заедно с ресурсния учител.

Ще отидем в планината. Там е студено, трябва ни дебели чорапи, ръкавици и ботуши. Необходими са ни също ски и щеки. Подготви ръкавици и чорапи за нас двамата. Води се дискусия между учителя и ученика: колко ръце имам, колко ръкавици ми трябва? Колко крака имам, колко чорапа ми трябва? От предварително подготвени картинки ученикът със СОП има задача да открие или изреже (според възможностите) *2 чифта ръкавици и 2 чифта чорапи*. С помощта на ресурсния учител ученикът записва в тетрадката: *2 човека по 2 ръкавици (2+2) – общо 4 ръкавици*. Подрежда изрязаните ръкавици на чина и ги преброява. Сравнява получения в тетрадката сбор с броя на подредените ръкавици: *2 човека по 2 чорапа (2+2) – общо 4 чорапа*. Подрежда изрязаните чорапи на чина и ги преброява. Отново сравнява получения в тетрадката сбор и подредените чорапи. Учителят добавя въпрос: *Ако на този поход отиде целият клас от 21 ученици, колко ръкавици трябва да приготвим?* 21 ученици по 2 ръкавици $(21+21) = 42$ ръкавици.

От изписаните примери е важно ученикът със СОП да разбере, че умножението с 2 е събиране на две еднакви числа без значение дали те са едноцифрени, двуцифрени или трицифрени. Могат да се демонстрират и много други примери, подкрепени с нагледни средства или от практиката и ежедневието на ученика.

С банкноти от 10 лева учителят демонстрира умножение на трицифрено число с 3, представяйки произведението като сбор от три еднакви числа $10+10+10=30$ лева; $3 \times 10 = 30$.

Намира стойности на числови изрази с две пресмятания – решаване на задачи със скоби.

Схематично представяне: Елементарен числов израз, представен схематично, демонстрира алгоритъма за решаване на задачи с две пресмятания.

В III^a клас има 13 момчета и 11 момичета. От училище отсъстват 4. Колко ученици има в класната стая? Посоченият брой ученици в случая е произволен. Може да се даде и реален пример с действителния брой на учениците към момента на решаване на задачата.

Записва се схематично

$$\begin{array}{l} (13 \text{ момчета} \quad 11 \text{ момичета}) \quad \text{отсъстват } 4 \\ 24 \text{ ученици общо} \\ (13 + 11) - 4 = 24 - 4 = 20. \end{array}$$

Важното, което ученикът със СОП трябва да разбере, е, че се извършват две пресмятания. Първото е това в скобите. Скобите се представят като нещо затворено, в случая класната стая, където протича някакво действие. Едва след като приключи това действие, вратите (скобите) се отварят и се преминава към второто пресмятане – събиране или изваждане.

Ключов момент за пресмятане с умножение и деление е запаметяването на таблицата за умножение. Тъй като това е сложна задача за голяма част от децата със СОП, се препоръчва използването на калкулатор. Началният учител в екип с ресурсния учител трябва да разяснят на ученика как да ползва калкулатора – клавиши, функции, дисплей, резултати. Обяснение и демонстрация са подходящите методи за целта.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Деление на двуцифрено и трицифрено число с едноцифрено число

Очаквани резултати: Обяснява делението като разделяне на равни части. Дели двуцифрено число с едноцифрено с помощта на калкулатор. Дели трицифрено число с едноцифрено с помощта на калкулатор. Разпознава половинката и дели на равни части предмети в множества. Познава мерните единици за маса грам и тон и връзките между грам (г) и килограм, килограм (кг) и тон (т). Познава мерната единица за време секунда (сек.) и връзката с мерната единица минута.

Нови понятия: грам, тон, секунда.

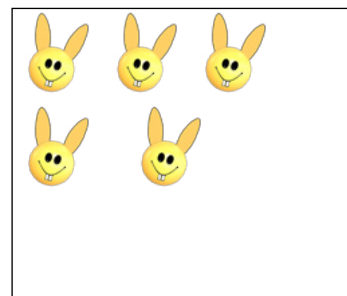
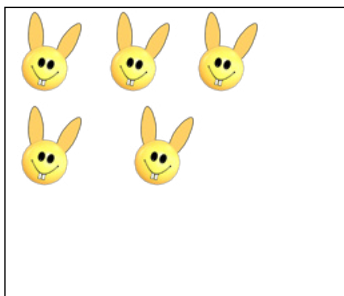
Помощни средства и материали: мултимедия и компютър, презентация, илюстрации на часовници и кантари, таблет за демонстрации, работен лист, моливи, цветни моливи, флумастери, черен молив, линейка за чертане, калкулатор, часовник, фигури, тетрадка с големи квадратчета, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Таблицата за деление се въвежда, като се сравнява с таблицата за умножение. *Напр. частното $12:6$ се пресмята*, като се използва познатото таблично произведение $2 \cdot 6$. Вниманието се насочва към това, че като разделим произведението на единия множител, се получава другият множител, т.е. от $2 \cdot 6 = 12$. От това следва, че $12:6 = 2$.

Голяма част от учениците със СОП не могат да запаметят таблицата за умножение. В този случай добър ориентир са картончетата с таблицата или Питагоровата таблица, където ученикът може да види обратния ред, посочвайки с проследяване с пръст всяко от произведенията.

Делението е по-сложната за усвояване аритметична операция. Затова е важно ученикът със СОП да разбере, че то се изразява в *разпределение на някакво количество на равни части*. Примерни задачи: *Раздели група от 20 ученици на две по-малки групи от по 10 ученици... В две клетки има по пет зайчета. Имаш 10 моркова. Разпредели морковите по равно във всяка клетка и за всяко зайче. (Приложение 4)*

Твърдението, че с 0 не се дели, се обосновава с това, че „нищо“ няма как да се раздели. Пример: Ученикът със СОП получава кутия от бонбони. Задачата към него е да раздели бонбоните поравно на децата от класа. Когато отваря кутията, вижда, че е празна. Извод: липсващите шоколадови бонбони няма как да се разделят между децата.

Делението на число с 1. С помощта на връзката между умножение и деление се достига до извода, че ако едно число, различно от 0, се раздели на същото число, се получава 1 и ако едно число, различно от 0, се раздели на 1, се получава същото число.

Например:

(1) $6 \cdot 1 = 6$, следователно $6 : 1 = 6$ (връзка в посока от умножение към деление)

(2) $6 : 1 = 6$, защото $6 \cdot 1 = 6$ (връзка в посока от деление към умножение)

Например:

(1) $1 \cdot 4 = 4$, следователно $4 : 4 = 1$ (връзка в посока от умножение към деление)

(2) $4 : 4 = 1$, защото $1 \cdot 4 = 4$ (връзка в посока от деление към умножение)

Делението на двуцифрени и трицифрени числа се извършва посредством калкулатор.

Обяснение и демонстрация: Както и при умножението, така и при делението с помощта на калкулатор е важно ученикът да се научи да ползва калкулатора, да разпознава клавиши, функции, дисплей, да знае какво да пренесе като резултат в тетрадката. Първоначално работи с ресурсен учител, а след това и самостоятелно. Подходящи са задачи с едно пресмятане – деление на двуцифрени и трицифрени числа.

Упражнения за усвояване и затвърждаване на мерните единици

В беседа учителят припомня познатата мерна единица за маса – *килограм*. Може да предложи на няколко ученици, в т.ч. и на ученика със СОП, да кажат какво е теглото им в кг, след което да го запишат и сравнят. Не бива да се посочват ученици, за които се предполага, че имат притеснение от теглото си.

Видовете везни се припомнят с мултимедийна презентация. а няколко слайда учителят показва различните видове везни:

– според целта и мястото на употреба: *в търговията, в домакинството, пощенски, промишлени, за коли, медицински;*

– според принципа на работа: *механични, електронни, с теглилки, със скала.*

Специално внимание се обръща на скалата: *цялата дъга на кантара от ляво надясно обхваща 1 кг, а деленията му се наричат грам. Записва се: 1 кг = 1000 грама.*

Темата е подходяща за дискусия. Учениците участват, като коментират своите наблюдения за теглото на различни продукти, отбелязано на опаковките – напр. на кроасана, на сандвича, на пакетче захар, пакетче бонбони и т.н. Въвежда се и съкратеният запис на мерната единица *грам (g)*.

Задача за групова работа: Учениците се разделят на групи със задача да посочат какви продукти и количества (в грамове) са им необходими, за да приготвят:

- 1 група – пица
- 2 група – бургер
- 3 група – сладкиш
- 4 група – зеленчукова салата

Ученикът със СОП се включва в една от групите, като работи с подкрепата на ресурсен учител или съученик. За домашна работа учениците записват в килограми и грамове последните покупки в семейството – опаковани храни, плодове, зеленчуци и др.

С илюстрации и картинки ученикът със СОП се запознава с мерната единица за маса *тон*. С учителя разглеждат и сравняват картинки с различни животни и превозни средства. Припомня се презентацията с различните видове везни – промишлени и платформени. Вниманието се насочва, че камионът не може да бъде премерен на обикновен кантар, защото той тежи 1000 кг. Ученикът записва в тетрадката с цветен флумастер, че $1000 \text{ кг} = 1 \text{ тон}$. Въвежда се съкратеният запис на тон (т). За домашна работа получава задача да напише пет неща, които тежат повече от 1 тон. Ако се затруднява, получава помощ от родител след обсъждане на различни примери.

Понятието *половинка* се въвежда на практическа основа, като резултат от разделянето на едно цяло на две равни части. Добре е да се започне с житейски примери:

Иван изяде половин шоколад. За салата ни трябва половин зелка. Моливът се счупи наполовина. Прочети половин страница! и т.н.

Мерна единица за време *секунда*. При формиране на представите на учениците за *секунда* се организират различни дейности с такава продължителност. Напр. подвижни упражнения: *клекни три пъти, обиколи стаята, отиди до вратата и се върни на чина, прочети три изречения*. Упражненията се изпълняват от различни ученици, в т.ч. и от ученика със СОП, а докато се изпълняват, останалите броят. Чрез беседа и демонстрация учениците се запознават със секундната стрелка и секундните деления на циферблата на часовника. Разкрива се връзката между изучените до момента мерни единици за време – $1 \text{ мин.} = 60 \text{ сек.}$ С помощта на часовник се извършват упражнения за:

- определяне на точното време по разположението на стрелките;
- определяне мястото на стрелките по зададени часове, минути и секунди;
- определяне продължителността на времето от... до... и др.

Задачи от индивидуален работен лист за ученика със СОП:

- *Запиши колко часа показва часовникът.*

На работния лист има нарисувани шест часовника с различно разположение на стрелките, а под часовниците – празни клетки, в които да запише ...ч. ...мин. ...сек.

- *Нарисувай трите стрелки на часовника, така че да показват:*

а) 3 ч. 10 мин. 20 сек.

б) 14 ч. 20 мин. 0 сек.

в) 23 ч. 10 мин. 5 сек.

На работния лист има нарисувани три часовника без стрелки.

Домашна работа: Нарисувай часовник. Разкажи как изглеждат часовниците, които си виждал!

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *математика*

Име на ученика: П.С.

Тема на урока: *Секунда*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел на урока: Запознаване с новата мерна единица за време *секунда*.

Задачи: Да разбира връзката между двете мерни единици – мерната единица *секунда* като част от мерната единица *минути*. Да се ориентира във времето.

Основно съдържание на урока за ученика със СОП:

Упражнения за **актуализиране** на знанията за календара: седмица месец, година.

В дискусия се изяснява, че годината има 12 месеца; че месеците имат 31 или 30 дни, като месец февруари има 28 или 29 дни; че една седмица има 7 дни. Демонстрира се съкратеният запис: 5 г., 3 мес. Ученикът със СОП брой месеците и дните от седмицата.

При формиране на представите на ученика за секунда се организират дейности с такава продължителност. Напр. учителят дава инструкция: *Отиди до вратата и се върни на чина!* Ученикът изпълнява, а останалите броят: 1, 2, 3,... до завръщането на ученика на чина. Упражненията се повтарят 2 – 3 пъти.

Ученик от класа получава задача да прочете три изречения, а детето със СОП и учителят наблюдават часовника в класната стая, за да определят за колко време се е справил четящият. Изпълняват се и други подобни упражнения. Целта е ученикът със СОП да възприеме събитията като продължителност във времето, измервайки тази продължителност с часовник.

Учениците се разделят на три групи: всяка група трябва да изброи какви часовници познава: ръчен, стенен, будилник, електронен, механичен, пясъчен, слънчев. Задачата може да има и състезателен характер за брой предложения. Ученикът със СОП участва в една от групите със свои предложения. На мултимедийна презентация учителят представя изброените от учениците часовници.

Беседа и демонстрация: Ученикът със СОП се запознава със секундната стрелка и секундните деления на циферблата на часовника. Разкрива се връзката между изучените до момента мерни единици за време – 1 мин. = 60 сек.

С помощта на часовник ученикът със СОП съвместно с друг ученик или ресурсен учител извършва упражнения за:

- определяне на точното време по разположението на стрелките;
- определяне мястото на стрелките по зададени часове, минути и секунди;
- определяне продължителността на времето от... до... и др.,

след което разглеждат илюстрации.

Задачи за ученика със СОП, представени на индивидуален работен лист:

Задача 1. *Прочети внимателно и реши задачите!*

– Продължителността на горене на една клечка е 40 секунди, а на една малка свещ – 4 минути. Кое от двете изгаря по-бързо?

– От първия до втория кабинет стигам за 30 секунди, а от втория до петия кабинет по коридора – за 1 минута и 20 секунди. За колко време ще стигна от първия до петия кабинет.

– Състезатели преплували 50 метров басейн за 1 минута и 10 секунди. Превърни в секунди постижението.

– 1 минута = 60 секунди. На колко секунди е равна половин минута.

Задача 2. *Запиши колко часа показва часовникът!*

На работния лист има нарисувани шест часовника с различно разположение на стрелките, а под часовниците – празни клетки, в които да запише ...ч. ...мин. ...сек.

Задача 3. На работния лист са нарисувани три часовника без стрелки. Инструкцията е: *Нарисувай трите стрелки на часовника, така че да показват:*

- а) 3 ч. 10 мин. 20 сек
- б) 14 ч. 20 мин. 0 сек.
- в) 23 ч. 10 мин. 5 сек.

Домашна работа: Нарисувай часовник. Запиши в колко часа закусваш, обядваш, вечеряш!

Методи, форми, средства на преподаване на основното съдържание: беседа, дискусия, обяснение, работа в групи, индивидуална работа, работа с учебник и учебна тетрадка, упражнения, задачи, игри, визуализация чрез реален предмет – истински часовник и презентация, рисуване и/или апликация, работен лист.

Времево разпределение: Продължителност на учебния час – 40 минути.

1. Актуализация на знания и въвеждане в темата – **10** минути.
2. Въвеждане в темата с включване на новото понятие *секунда* – **5** минути – упражнение за отчитане продължителност на дадено събитие, засичане по часовник.
3. Групова работа: упражнение за видове часовници, също обвързано с време на изпълнение – **5** минути.
4. Беседа и демонстрация по реалния часовник – **5** минути.
5. Индивидуална работа с ресурсен учител по предварително подготвен работен лист – **10** минути.
6. Включване в работата на класа върху задачи от учебника и учебната тетрадка, достъпни за възможностите на ученика със СОП – **5** минути.

Групова дейност в класната стая: Учениците се разделят на 3 групи. Поставена им е задача да изброят видовете часовници, които познават и са виждали. Засича се време.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- Умение за разпознаване на часовник
- Умение за разпределяне на времето.
- Умения за работа в екип – спазване на правила.
- Умения за спазване на инструкции.
- Умения за самостоятелна работа.
- Умения за ориентиране в пространството.
- Формиране на увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.
- Формиране на умения да слуша и помага на другите деца.
- Формиране на умения за ориентиране в пространството.

Междупредметна връзка: български език и литература, околен свят, изобразително изкуство, информационни технологии.

Дейност на ресурсния учител или друг специалист в урока: Ресурсният учител участва в разработването на задачите и упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и следи за коректното изпълнение на задачите по време на индивидуалната работа. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на общообразователния учител планира и подготвя дидактичните материали и помощните средства, необходими за учебния час. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Предлага задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: мултимедия и компютър, часовник, илюстрации, таблет, на който да се демонстрират различните видове часовници, работен лист, моливи.

Домашна работа: Да нарисува и/или апликира часовник. Да запише в колко часа закусва, обядва, вечеря.

Работен лист

Урок „Секунда“

Задача 1. Продължителността на горене на една клечка е 40 секунди, а на една малка свещ – 4 минути. Огради това, което изгаря по-бързо.

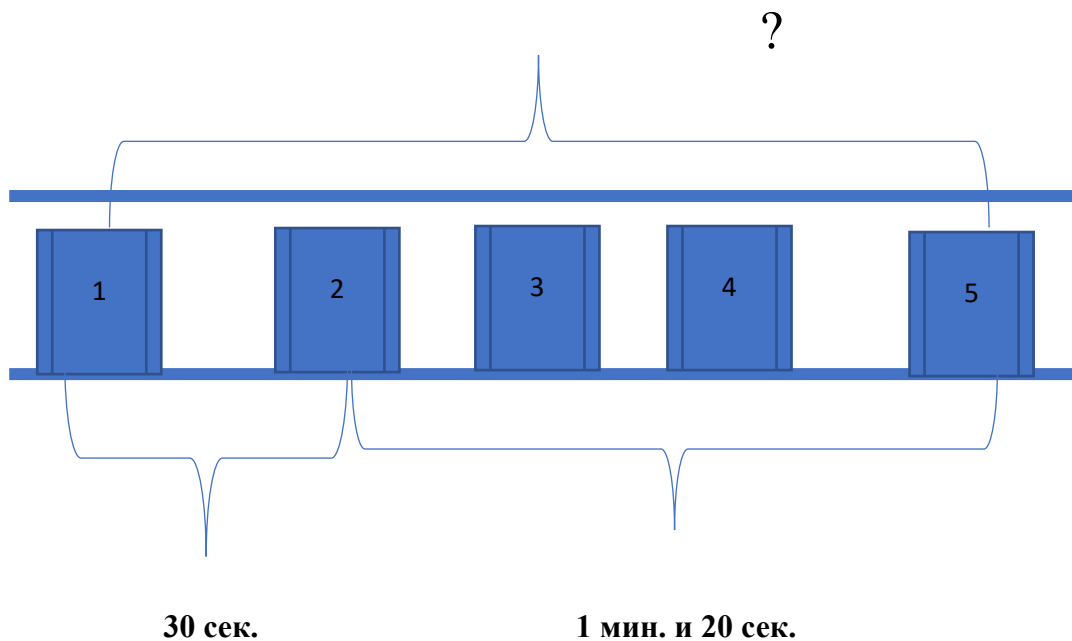

40 сек.

4 мин.

Задача 2. От първия до втория кабинет стигам за 30 секунди, а от втория до петия кабинет по коридора – за 1 минута и 20 секунди. За колко време ще стигна от първия до петия кабинет.

Задача 3. Състезател преплувал 50-метров басейн за 1 минута и 10 секунди. Превърни в секунди постижението (*1 минута = 60 секунди*)

(1 минута = 60 секунди)

...сек. + ...сек. = ...сек. = 1 мин. и 10 сек.

1 минута = 60 секунди. На колко секунди е равна половин минута.

.....

Задача 4. Запиши колко часа показва часовникът.

...ч. ...мин. ...сек.

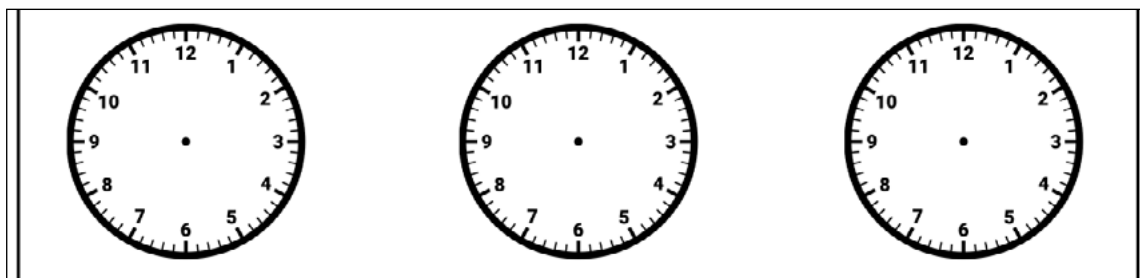

...ч. ...мин. ...сек.

...ч. ...мин. ...сек.

Задача 5. Нарисувай трите стрелки на часовника така, че да показват:

- а) 3 ч. 10 мин. 20 сек
- б) 14 ч. 20 мин. 0 сек.
- в) 23 ч. 10 мин. 5 сек.

Компютърно моделиране

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по компютърно моделиране:*

беседа, дискусия, обяснение, работа в групи, индивидуална работа, работа с учебник и тетрадка, упражнения, експеримент, демонстрация, наблюдение, проект.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебник, учебна тетрадка

Подтеми:

Основни компоненти на дигиталните устройства.

Управление на дигиталното устройство.

Правила за здравословно и безопасно използване на дигитални устройства.

Очаквани резултати: Посочва видове дигиталните устройства – стационарни и мобилни. Познава и прилага правила за безопасно използване на дигиталното устройство. Включва и изключва безопасно конкретно стационарно или мобилно дигитално устройство. Изброява и посочва с помощ основните компоненти на стационарни и мобилни дигитални устройства. Формулира и спазва основни здравни норми при работа с дигитални устройства. Знае някои команди и ги задава на дигиталното устройство с цел изпълнение на различни задачи.

Нови понятия: *дигитално устройство:* компютър, лаптоп, таблет, смартфон, цифров фотоапарат; *допълнителни устройства* – клавиатура, мишка, монитор, принтер; процедура за включване и изключване на дигитално устройство; компютърна програма; инсталиране; икона; диалогов прозорец.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

За съвременните деца думите компютър, лаптоп, таблет, смартфон не са непознати. Те познават тези устройства от чисто практическата и забавна страна – играят електронни игри, слушат музика, гледат видеоклипове и филми, водят разговори.

В беседа учителят обяснява на ученика със СОП, че стационарният компютър, преносимият компютър – лаптоп, таблет, смартфонът, цифровият фотоапарат са *дигитални устройства*. Наричат се дигитални устройства, защото приемат, обработват и съхраняват информацията с помощта на цифрите 0 и 1.

Работа по групи: Класът е разделен на две групи. Едната група има за задача да посочи *приликите* между стационарен компютър и преносим компютър – лаптоп. Другата да посочи *разликите* между стационарен компютър и преносим компютър – лаптоп. Добре е обучението да се провежда в компютърен кабинет, където учениците имат достъп до реални стационарни и преносими компютри. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с подкрепа от връстник. Вниманието на учениците се насочва към компонентите на всеки един от тях. Резултатът от груповата задача трябва да изведе като извод, че и двете устройства имат входни устройства – клавиатура и мишка, и изходни устройства – монитор и бутон „Захранване“. Разликата обаче е, че при стационарния компютър мишката, клавиатурата и мониторът са извън него, докато при персоналния компютър (лаптопа) всички те са в едно и също тяло.

Работа по схема: За ученика със СОП се подготвя предварителна снимка/картинка на двете дигитални устройства, върху която да постави надписи или стикери – клавиатура, мишка, монитор. След като се обособят отделните компоненти, се посочват и техните функции. Ученикът със СОП отразява върху схемата срещу надписите „клавиатура“ и „мишка“ със стрелка

– „въвеждаме информация“, срещу „монитор“ – *получаваме информация*, срещу бутон „Захранване“ – *включване/изключване*.

Демонстрация: На стационарен или преносим компютър в компютърния кабинет учителят посочва бутон „Захранване“ и го включва. След като зареди операционната система, всеки един от учениците трябва да разгледа мишката и да обърне внимание на двата отделни бутона, както и да направи упражнение с преместване на курсора (показалеца) по екрана. Демонстрацията приключва с „изключване“ на компютъра.

Учениците, в това число и ученикът със СОП, отразяват в тетрадките си (или върху схемата) алгоритъма – включване/изключване на компютъра:

1. Натисни бутон „Захранване“
2. Изчакай компютърът да зареди.
3. Работи.
4. С показалеца на мишката отиди на меню „Старт“.
5. Избери „изключване“ и го натисни с левия бутон на мишката.
6. Компютърът е изключен.

Организиране на физическата среда: За ученика със СОП може да бъде обособено специално място в компютърния кабинет, където да маркира върху компютъра със стикери всеки един от компонентите, както и поредността на отделните дейности.

Трябва да се обърне внимание, че **спазването на правила е задължително**. Спазва се редът на дейностите. Спазват се правилата за безопасно боравене с дигиталните устройства.

Беседа: *Компютърът и всички останали дигитални устройства са изключително важни и полезни и облекчават изпълнението на много дейности, но трябва да бъдем много внимателни, когато работим с тях.*

В **мултимедийна презентация** учителят може да представи основните правила на поведение пред компютъра – *Как трябва да се седи? Къде да е разположен компютърът спрямо осветеността на помещението? На какво ниво трябва да е столът на ученика?* и т.н. Вниманието на учениците се насочва към проблеми като: *риск от прекалено натоварване на очите, респ. увреждане на зрението, предпоставка за гръбначни изкривявания, липсата на движение, ограничаване на живите контакти между хората/децата, което нарушава нормалната комуникация помежду им*. От друга страна – учениците трябва да знаят как да пазят от повреждане техниката: *Не чупи! Не драскай! Не натискай твърде силно! Не пипай електрическото захранване!*

Правилата за безопасна работа и хигиена трябва да бъдат изложени на видно място в компютърния кабинет и представени по достъпен начин за ученика със СОП.

Изработване на табло с правилата на поведение в компютърния кабинет може да бъде проект, възложен за изпълнение на ученика със СОП. По преценка на учителя ученикът със СОП може да работи по проекта съвместно с друг ученик.

Обяснение и демонстрация. В индивидуална работа ресурсният учител въвежда ученика в компютърните програми, като обяснява, че това е информация, която допълнително се „поставя“/инсталира в компютъра. Важно е да се отбележи, че без нея компютърът не може да изпълни конкретна задача. Може да се приведе пример, близък до опита на ученика: – *Ако в компютъра няма „поставена“/инсталирана любимата ти игра, не можеш да играеш на нея. Програмите*

се поставят допълнително на компютъра. Учителят може да демонстрира търсене на програма, работа с калкулатор, като насочи вниманието към иконите и диалоговите прозорци и да обясни тяхното значение.

Домашна работа: Препиши в тетрадката алгоритъма за включване/изключване на компютър! Упражни няколко пъти описаното действие вкъщи! (при условие че ученикът разполага с домашен компютър).

Подтеми:

*Създаване на потребителски профил.
Дигитална и физическа идентичност.*

Очаквани резултати: Създава личен аватар в среда за управление на учебния процес. Прави разлика между дигитална и физическа идентичност. Работи във виртуална среда. Познава основните заплахи в дигитална среда. Спазва правила за безопасност и прилага правила за реакция при заплахи в дигитална среда. Знае, че не трябва да предоставя лична информация при комуникация или работа във виртуална среда.

Нови понятия: потребител, потребителски профил, потребителско име; парола, аватар, дигитална и физическа идентичност, интернет и уебсайт.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Темата „Дигитална идентичност“ има изключително важно значение за формиране на ключови компетентности в информационните технологии. Залагат се базови термини и понятия, необходими за целия по-нататъшен процес на обучение – аналогично на изучаване на цифрите в математиката. От друга страна, отново се акцентира върху безопасността, но вече по отношение на заплахите в дигитална среда и начините за предпазване от тях. Специално внимание за безопасността в дигитална среда трябва да се обърне на учениците със СОП. Често при някои от тях се наблюдава силно изразено лекомислие и доверчивост и в този смисъл те много лесно биха могли да станат жертва на подвеждане, измама и непочтено отношение от недобросъвестни потребители.

Беседа: Подходящ метод за предоставяне на информацията на учениците е беседата. Учителят поставя темата и провокира дискусия между учениците чрез атрактивна за тях компютърна игра – Brawl Stars, GTI, Minecraft. Целта е да се скъси дистанцията и децата да споделят своя опит до момента от общуване в дигитална среда – *Как и с какви имена се регистрират? В какви среди работят? Как се ориентират за идентичността на останалите участници, с които общуват?* Приканват се да споделят интересни случки, както и по възможност да дадат своята оценка – добри или лоши, опасни или безопасни са тези случки. Паралелно с това, учителят въвежда новите понятия: *потребител, потребителски профил, потребителско име, парола, аватар*, разисквайки тяхното значение и приложение. За ученика със СОП тези понятия се представят според индивидуалните възможности и опита, който има с боравенето с компютър.

Групова игра: Класът се разделя на две групи. Всеки от членовете на едната група има за задача да отговори с 2 – 3 изречения на въпроса *Кой съм аз?*, а всеки от другата група да напише на листче с какво потребителско име би се регистрирал и какъв аватар би избрал за профила си. Никой не записва името си. Листчетата се разменят. Всеки от членовете на едната група тегли листче с информация за член от другата група. Целта е да открият кой стои зад написаното, както и да се разграничи дигиталната от физическата идентичност. На достъпен език на учениците трябва да се обясни, че човекът, регистрирал се с потребителско име Superman, в

реалния живот съвсем не е супермен.

Ролева игра: Две деца влизат в роли: едното е дете – ученик, а другото възрастен. Води се виртуален разговор помежду им в някое от приложенията. Възрастният задава въпроси, касаещи лична информация: *На колко години си? Какъв е твоят адрес? На коя улица се намира твоето училище? Ти по коя улица минаваш, когато се прибираш от училище? А родителите ти? Каня те да те заведе на кино... ще дават много хубав филм!* Останалите ученици са публика. Наблюдават/слушат, анализират всяка от ситуациите и заедно с учителя извеждат положителни и отрицателни модели на поведение в дигиталното пространство.

Подтеми:

Подреждане на блокове за оформяне на изображение

Подреждане на блокове за движение на обект в четирите посоки

Подреждане на блокове за движение на обект за образуване на дума

Комбинирано използване на блокове за движение

Очаквани резултати: Подрежда части от изображение с хартиен пъзел. Извършва действията плъзгане и спускане на блокове в адаптирана визуална среда. Подрежда части от цяло изображение във визуална среда с помощ. Спазва точната последователност на действията. Представя движението на обект по мозайка чрез блокове с помощ. Спазва правописни правила при работа с текст. Умее да подрежда блокове в указана последователност на хартиен носител с помощ. Придвижва обект до крайната цел (на хартиен носител).

Нови понятия: плъзгане, спускане, блок, изображение, алгоритъм, команда, код.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

За ученика със СОП е важно в началото на всеки учебен час през първите месеци от обучението по компютърно моделиране да се припомнят правилата за безопасност при работа с дигитални устройства. В рамките на 2 – 3 минути учениците ги изброяват и повтарят на глас.

Подреждане на пъзел: За да въведе подтемата *Подреждане на блокове за оформяне на изображение*, учителят предлага на учениците да подредят хартиен пъзел. Учениците със СОП обичат да подреждат пъзели, но сложността на изображението, размерът и броят на елементите трябва да бъдат съобразени с индивидуалните възможности и умения. Готовата картина/изображение също трябва да съответства при възможност на интересите и предпочитанията на ученика. Докато учениците подреждат пъзела, учителят ги насочва към двете нови понятия „изображение“ и „блок“: *Когато подредим пъзел, получаваме картина, снимка или някакво изображение.*

Демонстрация: Учителят може да покаже на екрана на дигиталното устройство изображението, което учениците са подредили, след което да демонстрира разбъркване на частите и ново подреждане. След няколко демонстрации на редене на дигитален пъзел посредством действията *плъзгане и спускане на блокове* ученикът със СОП може да се опита с помощ да подреди изображението. Някои от учениците се справят по-бързо, тъй като имат известен опит с компютърните игри с джойстик и стрелките на клавиатурата. Други обаче се нуждаят от повече помощ, тъй като имат вяла и неточна координация. Целта е да се овладеят и автоматизират действията *плъзгане и спускане с мишка.*

Обяснение: За да обясни понятието *блок*, учителят отново може да използва хартиения пъзел: *Както подредихте елементите на вашия пъзел, така се „сглобяват“ и изображенията на компютърния екран. Неговите елементи се наричат блокове.*

Конструиране: Тези понятия са трудни за възприемане от учениците със СОП. За тяхното осъзнаване учителят демонстрира изграждане на фигура чрез детска мозайка за редене или конструктор тип „Лего“. След това ученикът получава задача сам да подреди фигура. Подбират се не повече от три цвята. Подреждат се два или три варианта на една и съща фигура. Реденето на елементите става само по инструкции на учителя или с негова помощ. Обръща се внимание на това, че разликата в отделните варианти на фигурата се дължи на различното място на отделните елементи (блоковете).

Групова игра: Класът се разделя на няколко групи от по 3 – 4 ученици. Всяка група има задача да подреди дигитален пъзел с плъзгащи елементи. Всеки ученик мести по един елемент и предава мишката на следващия, докато се изредят всички. След това отново, до подреждането на изображението. Ученикът със СОП работи в една от групите с помощ от ресурсен учител или съученик. Целта на груповата дейност е автоматизиране на уменията за осъществяване на действията *щракване, влачене и пускане* с компютърна мишка или с пръст или писалка върху сензорен екран.

Домашна работа: Ученикът със СОП има задача да подреди от еднотипни елементи някаква фигура. Възможностите на материали, които би могъл да използва, са въпрос на въображение: кибритени кутии, капачки от бутилки, картонени форми за съхранение на яйца и пр.

Подтема: „Подреждане на блокове за движение на обект в четирите посоки“

За да предостави достъпни знания по темата за ученика със СОП, учителят може да използва приказен сюжет, напр. от „Червената шапчица“. *Кой пръв ще стигне до къщата на бабата – Червената шапчица или Вълкът?* Ученикът разполага с кариран лист, разделен на две половини: едната – за пътеката на Червената шапчица, а другата – за пътеката на Вълка. По инструкция на ресурсния учител ученикът маркира с червен цвят пътя на Червената шапчица, а с черен – пътя на Вълка, оцветявайки квадратчета. Броят на оцветените квадратчета зависи от броя на стъпките, направени от двамата герои. Посоките на движение са: ляво, дясно, долу, горе. Ако ученикът може да чете с разбиране, е добре инструкцията да му бъде предоставена в писмен вид – да чете и да изпълнява.

Целта на упражнението е ученикът да формира умения:

1. да спазва точната последователност на действията – алгоритъма;
2. да разбере смисъла на думата „команда“;
3. да се ориентира в пространството;
4. да се ориентира в квадратната мрежа;
5. да установи сам, че при неспазване на инструкцията (командата) не може да бъде постигната целта.

Ресурсният учител може да демонстрира подобни действия на дигитално устройство като разиграва варианти на спазване на последователността (*алгоритъма*) и нарушаване (разместяване) на действията. Ако ученикът със СОП има възможности, може да повтори действията на учителя.

Подтема: Подреждане на блокове за движение на обект за образуване на дума

Формиране на представи за кодирано съобщение: Разбирането на думите „код“, „кодиране“, „шифър“ е трудна, в много случаи непосилна задача за учениците със СОП.

С помощта на мултимедийна презентация може да се представи житейска ситуация – движение по път. Учителят обяснява, че пътните знаци са символи, чрез които към шофьорите се отправят *команди*. Самите пътни знаци представляват кодирани съобщения.

За подготовка и въвеждане в подтемата *Подреждане на блокове за движение на обект за образуване на дума* на учениците може да бъде възложена индивидуална работа. За целта е необходим работен лист с квадрат или друга фигура с графична мрежа. Във всяко от квадратчетата е изписана буква, така че на няколко места при подреждане вертикално или хоризонтално да се образува дума. Задачата на ученика е да открие думите, скрити между останалите букви, и да ги оцвети в определен цвят. За улеснение може да се подаде помощен материал – думите, които са скрити във фигурата.

Обяснение: на ученика се обяснява, че тази задача може да се изпълни и на компютъра, като всяка от клетките с изписана дума е *блок*.

За ученика със СОП може да бъде подготвено елементарно приложение за подреждане на дума чрез дигитален пъзел. В случай че някои от учениците не се справят с работа с дигиталното устройство, може да получат задача да подредят думи от разрязана азбука. След като разберат принципа на подредбата и смисъла на задачата, е добре да направят повторен опит с дигиталното устройство.

Работа с правописен речник: Ученикът със СОП с помощта на ресурсния учител може да провери правилно ли е изписана подредената от него дума.

Подтема: Комбинирано използване на блокове за движение

Тази подтема е заложена за упражнение и затвърждаване на знанията за конструиране на последователни действия чрез подреждане на блокове за движение на обект в квадратна мрежа.

Работа в учебник: На учениците се поставя задача да разгледат илюстрациите в учебника, където посредством елементи (блокове) се сглобяват фигури. Припомнят се възможностите за конструиране с пъзел, конструктор, мозайка. Учениците си припомнят новите понятия. При затруднение си помагат с тетрадка-речник.

Индивидуална работа: Дадена е мрежа от букви и код. От учениците се иска да открият пътя на движение и да намерят думата в мрежата, разположена по този път. Те трябва да определят и началната позиция. Предвидена е работа в подходяща средата. Ако ученикът със СОП не се справя в дигитална, открива думата в ребус на хартиен носител.

При анализ на изпълнената задача се акцентира върху употребата на въведените понятия – *последователни действия, алгоритъм, блок, код*.

Игра – „Нещото̀рсач“: Класът избира един ученик за „робот“. Той може да е ученикът със СОП, който работи с помощта на ресурсен учител. Те излизат от стаята. В класната стая

се скрива предмет. Останалите ученици създават алгоритъм за достигане до търсения предмет от вратата. „Роботът“ влиза и изпълнява точно създадения алгоритъм. *Например: „Две крачки напред, завий наляво, една крачка напред, завий надясно и т.н.* Ако „роботът“ не достигне желаната цел, учениците коментират грешките в алгоритъма.

Целта на играта е учениците да бъдат въведени в дискусия и да отговорят на въпроси от вида: *Какво представляват последователните действия? Какво е значението на алгоритъма за достигането на целта? Какво ще се случи, ако се промени последователността от действията? Как откриваме и отстраняваме грешки в алгоритъма?*

Подтеми:

Използване на блок за повторение

Построяване на цикличен алгоритъм по дадено задание

Очаквани резултати: Дава примери за повтарящи се действия от ежедневието. Определя последователността, която трябва да се повтори, за да се моделира действие във визуална среда или по друг начин с помощ. Определя колко пъти трябва да се повтори дадена последователност с помощ. Прави опити да подрежда в правилна последователност командите в даден алгоритъм. Може да определя броя на повторенията.

Нови понятия: цикъл, цикличен алгоритъм, повтарящи се действия.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, хартиен пъзел, мъниста, схема на гривна, календар, тетрадка, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подтема: Използване на блок за повторение

За изясняване на понятието „цикъл“ се използват познати на децата явления от заобикалящия ги свят – смяната на деня с нощта, работа с календар, фазите на деня и др. Целта е да се даде обща представа за понятието без използване на сложни термини и характеристики.

Мултимедия: Видеоклип „Хоро“. На учениците се пуска кратък видеоклип с българско хоро. След като учителят обърне внимание на основните елементи и движения, учениците, в т.ч. и ученикът със СОП, се нареждат в кръг и се опитват да повторят хорото. При изпълнението учителят дава инструкции, от които ясно се открояват циклично повтарящите се действия. Чрез беседа с учениците учителят въвежда понятието *цикъл*. Повтарянето на едни и същи действия се нарича *цикъл*. Цикълът може да се повтаря постоянно или даден брой пъти. Примери за постоянно повтарящи се действия в природата: циклично се сменят: *денят и нощта (при обикаляне на Земята около оста ѝ); сезоните (при обикаляне на Земята около Слънцето); фазите на Луната (при обикаляне на Луната около земята) и др.* Изиграното от децата хоро е пример за *цикъл* с краен брой повторения. Те са повторили по 4 пъти движенията от хорото, след което са спрели.

В беседа учителят формира и понятието *цикличен алгоритъм*, като обяснява, че за да изпълни дигиталното устройство определена дейност, програмистът е използвал команди за означаване на *цикъл* и в тях се задава броят на повторенията.

Учителят демонстрира *цикличен алгоритъм*, като чертае квадрат. За да начертае квадрат, използва поставянето на 4 броя еднакви отсечки под прав ъгъл. Дава примери с движението на

стрелките на часовника – точно определен брой движения в определена посока.

Подтема: Построяване на цикличен алгоритъм по дадено задание

Учителят демонстрира цикличен алгоритъм на дигитално устройство чрез начертаване на фигура от повторението на точки. Ученикът със СОП може да повтори същата задача. Ако се затруднява, получава задача да изработи гривна с цветовете на знамето – бяло, зелено, червено или пък бяло и червено (като мартеница) с предварително подготвени мъниста и схема. Целта е да види крайния резултат от циклично повтарящите се действия, свързани с низане. Тази задача може да бъде изпълнена и на компютър, но платформата, в която ще се изпълнява, е необходимо да е достъпна за ученика със СОП. Друга подходяща задача е построяване на жилищен блок от повтарящи се елементи или подреждане на стълба от елементи. В учебниците по компютърно моделиране има задачи, които също могат да бъдат възложени на учениците със СОП.

Препоръчва се ученикът със СОП да работи в екип с друг ученик, ресурсен учител или помощник на учителя.

Упражнение: В индивидуална работа с ресурсния учител ученикът със СОП получава задача да изработи календар на месец от годината по свой избор и да преброи повтарящите се дни, например: брой понеделници в месеца – 4, брой вторникци..., брой повтарящи се цикли –(седмици) и т.н.

Тази задача може да бъде възложена и за домашна работа.

Подтеми:

Запознаване с интерфейса и възможностите на визуалната среда за програмиране.

Движение и позициониране на героя.

Усложняване на движенията – въртене, обръщане.

Построяване на цикличен алгоритъм за управление на движение.

Промяна в обкръжението на героите – промяна на сцената.

Промяна във външния вид на герой и създаване на нови герои.

Очаквани резултати: Познава работното поле на конкретна визуална среда. Знае къде се намират отделните полета за промяна на характеристики на герои. Ориентира се в цялостния прозорец на визуалната среда с помощ. Различава менюта и бутони. Задава позиция на героя върху сцената с помощ (*в случаите, в които не се справя във визуална среда, героят се движи в друг среда – на хартиена сцена*). Поставя героя в различни начални позиции и го премества при необходимост – в подходяща за ученика среда. Движи героя по проста траектория с помощ. С помощ реализира цикличен алгоритъм. С помощ задава нови сцени. Изработва сцени в друга среда и с други средства. Отваря колекцията с костюми. С помощ избира костюми на героя. Създава нови герои, но в други среди, аналогични на сюжетите в уроците. Работи с предоставените от средата бутони и блокове за решаване на поставена задача.

Нови понятия: среда за програмиране, меню, бутон, меню, файл, редактиране, съвети, сцена, декор, герой.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, хартиен пъзел, мъниста, схема на гривна, календар, тетрадка, картинки на Косето, Лисицата, Кучето, Дърво, гнездо, яйца и купа сено, учебник, лепило, картонена кутия, клечки за зъби/уши, сламки за сок, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подтема: Запознаване с интерфейса и възможностите на визуалната среда за програмиране

Заложеният в учебните програми материал от тема „*Визуална среда за програмиране*“ е разработен във визуалната среда за програмиране Scratch. За тази цел на всеки от персоналните компютри (дигитални устройства), на които работят учениците, е необходимо да бъде инсталирана програмата Scratch.

Демонстрация с обяснение: Учителят включва компютър с медиен екран, а ученикът включва компютъра на работното си място. При необходимост получава помощ. Стартира се електронен учебник, където учителят запознава всички ученици със средата за визуално

програмиране Scratch.

Ако си представим, че това е „главата“ на устройството, с която чува, вижда и „говори“ с нас, то тогава как да ѝ предадем нашите инструкции? Отговора – чрез подаване на определени команди на език, който устройството разбира. В повечето случаи това става чрез маркиране или натискане с мишката на бутони на екрана. За да накараме дигиталното устройство да изпълнява нашите инструкции, ни е нужна визуална среда за програмиране.

Въвежда се понятието *интерфейс*. Учителят обяснява, че това е мястото, където се осъществява контактът между нас и устройството. *Интерфейсът* е връзката между нас и устройството. Чрез него управляваме и контролираме устройството.

На ученика се посочва икона на програмата Scratch 2 и се демонстрира нейното стартиране. След демонстрацията на стартирането на програмата е препоръчително учителят да излезе от нея и стартирането да се извърши от ученика със СОП.

За работа с програмата се борави с понятия, които учителят въвежда в хода на демонстрацията – посочва, назовава и обяснява. Въвеждат се понятия за *интерфейса* – *зони, менюта, бутони: бутони за копиране, изтриване, увеличаване и намаляване на големината, файл, редактиране, съвети*.

Всяко едно от понятията се записва в тетрадката със съответното обяснение. Тъй като това са базови понятия, стандартни за всички програми, не бива да се пренебрегва разясняването им за сметка на времето, което ще отнеме това. За ученика със СОП е важно тези понятия да бъдат представени по достъпен начин, с примери и аналогии от ежедневието на детето. Например:

„*Меню*“ – това е списък на възможностите, които можем да изберем. *Прави се аналогия с менюто в ресторант.*

„*Файл*“ – създаване, отваряне и съхранение. Пример: *Отвори тетрадката на нова страница! Напиши кратък текст! Затвори тетрадката!. Когато искаш да прочетеш текста, какво правиш? Отваряш тетрадката на точната страница и го четеш. Текстът е запазен върху листа. Файлът е мястото, където се съхранява онова, което правим. Важно е да отбележим, че файлът има име, което ни помага да го намираме в група с други файлове.*

„*Редактиране*“ – отмяна на грешни действия или други промени. *От часовете по български език знаем, че когато при писане допуснем грешка или сме използвали неточна дума, тя може да се поправи/подмени. Поправката наричаме „редактиране“.* По същия начин, когато работим с програма, извършеното действие може да се отмени и да се замени с ново.

„*Съвети*“ – при затруднение търсиш помощ и я получаваш от „съвети“.

Бутони: Представи си дистанционно за телевизор. Какво има върху него? – (бутони). В зависимост от избора на бутон пускаме определена програма/предаване. Това е така и при дигиталните устройства. Бутонът се „натиска“ с пръст или с показалеца на мишката.

Ако менюто ни дава възможност да изберем храна (*елемент/действие в програма*), то *бутонът* е *сервиторън (средството)*, чрез което го осъществяваме, получаваме.

Бутонът за копиране ни дава възможност да пренесем в работното поле един и същи обект толкова пъти, колкото натиснем, както правим с печатите с мастило. Изображението от печата се отпечатва на хартията толкова пъти, колкото чукнем.

Бутон за изтриване: символът е достатъчно ясен – „ножичка“, така че само може да се поясни функцията му.

Основните методи на преподаване по темата са: демонстрация, наблюдение и обяснение. Учителят показва и паралелно с това назовава понятията и обяснява, а учениците наблюдават. Ученикът със СОП се нуждае от многократни повторения както в клас, така и в ресурсния кабинет по време на индивидуалните занимания с ресурсния учител. Практиката показва, че дори да

не успеят да запомнят всички понятия, една част от учениците със СОП си служат сравнително добре с тях при работа с компютъра.

Подтема: Движение и позициониране на героя

Чрез беседа се припомнят основните елементи на прозореца на визуалната среда, както и новите понятия: среда за програмиране, меню, бутон. Учителят чрез демонстрация показва възможностите за позициониране на героя в средата за програмиране. По време на демонстрацията ученикът със СОП наблюдава и експериментира заедно с останалите ученици, подкрепян от партньор съученик от класа или ресурсен учител. За учениците с по-сериозни проблеми в развитието, които се затрудняват да манипулират с дигитални устройства, може да се подготвят кратки видеоклипчета – анимации с прост сюжет. Движението на героите може да се илюстрира и с кратък клип от куклен театър.

Учениците със СОП трудно разбират обясненията за координати и координатна система. За да усвоят смисъла на преместване в пространството, може да бъдат включени в проектна дейност.

Проект: Учениците получават задача да изработят герои от любима приказка. *Например: Косе Босе.* Получават готови принтирани картинки на Косето Босето, Лисицата, Кучето, Дърво, гнездо, яйца и купа сено, които оцветяват и изрязват. Залепват на клечки за зъби / пръчица за разбъркване на кафе или сламки героите, които се движат: Косето Босето, Лисицата и Кучето, а останалите залепват на лист хартия А4. Листът е разделен на 4 равни части. Разделянето на правоъгълника цели да наподобява координатната система, която демонстрира учителят на компютърния екран. Ученикът с помощта на учителя разказва приказката и движи героите в различни квадрати на координатната система според инструкциите на учителя. Както при движението на героите на компютърния екран, така и на хартиената сцена героите се движат в посоки: горе – долу, ляво – дясно.

Ако ученикът със СОП, макар и със затруднение, се справя с помощ във визуална среда, получава възможност да експериментира демонстрираното от учителя. Дори и да не е постигнат желаният резултат, той трябва да се поощрява постоянно.

След всяка поднесена нова информация е добре да има обратна връзка. Какво е разбрал ученикът? Кое го е затруднило? Къде му е необходима помощ?

Подтема: Усложняване на движенията – въртене, обръщане

Подвижна игра: „Сляпа баба“. Учителят обявява, че ще изиграят играта „Сляпа баба“ в класната стая в следния вариант: Един ученик е със завързани очи. Друг ученик се движи из класната стая, а този, който е със завързани очи, трябва да се опита да го хване. Останалите ученици от класа му дават напътствия: *премести се, обърни се в посока – ляво, дясно, напред, назад, завърти се.* Целта е всички участници да усетят движението – както двамата основни герои, така и напътстващите ги ученици.

Учителят прави *аналогия* и преход към движението на компютърния екран. Стартира програмата и подготвените в електронния учебник примери. Демонстрира пред учениците движението на героя по екрана и обяснява, че освен командата *отиди до* може да се използват команди за преместване, обръщане и завъртане (както в играта „Сляпа баба“), като демонстрира алгоритмите за тяхното използване. Демонстрира и как героят може да се движи не само в четирите посоки, а

и да се върти под определен ъгъл по и обратно на часовниковата стрелка.

В учебното съдържание се работи с ъгъл на завъртане. Тази информация не е разбираема и трудно се възприема от ученика със СОП. Ако ученикът със СОП се справя с манипулиране в дигитална среда, изискванията към него се ограничават до движенията в основните посоки *премести се, обърни се в посока – ляво, дясно, напред, назад, завърти се*. Учителят запознава учениците с командните блокове за чертане и заедно експериментират при очертаване на линия с избран цвят и дебелина.

Работи се с предварително подготвен файл за изпълнение на задачата. Учениците трябва да поставят героя и да създадат кода. Ученикът със СОП изпълнява действието с подкрепа, като в неговата работна среда се залагат прости траектории.

Инструкции, съдържащи неразбрани понятия, създават предпоставки за демотивация и отказ от участие в учебния час. Ако ученикът не се справя с работа във визуална среда, на помощ идва сцената с Косе Босе. Всички движения на сцената могат да бъдат изпълнени с реални движения на изработените герои. Целта е ученикът със СОП да възпроизведе процеса на движение от визуална среда в реална.

Подтеми: Построяване на цикличен алгоритъм за управление на движение

Учениците имат знания за понятието *цикъл* от уводната част на курса по компютърно моделиране. Припомнят се примерите с хорото, с тегленето на банкноти от банкомат и др. подобни. Учителят поставя и записва на дъската темата на урока, след което пояснява, че командите за цикъл се намират в менюто *Контрол*. Учениците, в това число и ученикът със СОП, имат задача да открият сами командите. В случай че срещат затруднения, учителят показва и коментира командите от менюто. Броят на повтарящите се команди се записва в кръгчето на командата „повтори“, а когато повтарящите се действия са безкрайни, се използва командата „винаги“. Следващата стъпка е въвеждане на команда „стоп“.

Игра с команди: Играта може да бъде разиграна в началото от ресурсния учител и един ученик от класа, а после – от двойки ученици. Единият ученик поставя команди, другият ги изпълнява. *Пример: Отиди до дъската! Нарисувай цвете! Обърни се наляво! Тръгни към вратата! Стоп! Повтори три пъти този маршрут! Винаги когато стигаши до дъската, рисувай цвете!* За да демонстрира във визуална среда командите, в това число и „Обърни се към...“, учителят използва разработените към урока примери.

Ученикът със СОП се включва също в „Играта с команди“. Първоначално работи с подкрепа, а по-късно самостоятелно. Ако среща затруднение, може да се премине към варианта с приказния герой.

Проект: Ученикът със СОП, съвместно с партньор от класа получава задача да изработи нова сцена за приказка на принципа на първата, но този път декорите се усложняват. Сцената се прави триизмерна, като за стени се използват кутия или малък кашон, на които три от стените са премахнати. Целта е сцената да се доближи максимално до реалността, както и да се упражни ориентирането в пространството чрез движението на героите.

Проектната дейност е подготовка за усвояване на новите знания, свързани с *промяна в обкръжението на героите*. Въпреки сложния учебен материал ученикът със СОП трябва да се чувства пълноценно включен в дейностите в клас. Продуктът от неговата дейност, дори и в друга среда, в никакъв случай не бива да се подценява.

Подтема: Промяна в обкръжението на героите – промяна на сцената

Работа по групи: Класът се разделя на групи. Всяка група има различна задача. Първа група: да посочат разликите между класната стая и компютърния кабинет. Втора група: да посочат разликите между аптека и ресторант. Трета група: да посочат разликите между лекарски кабинет и фризьорски салон. Ученикът със СОП се включва в група по лично предпочитание. Целта е да се диференцират различните условия, оборудване/обзавеждане според предмета на дейността.

Припомня се понятието „декор“, с което учениците са се запознали в темата за интерфейса и възможностите на визуалната среда за програмиране Scratch.

Чрез обяснение учителят изяснява на всички ученици, в т.ч. и на ученика със СОП начините на оформяне на сцена и промяна на декорите. Обяснението е подкрепено с посочване на инструментите за смяна. Учениците могат да видят изображенията им както на екрана на персоналния компютър, така и в учебниците си. Четирите инструмента осигуряват четири основни начина за промяна на декор.

Учителят обяснява функциите и възможностите на всеки един от тях, след което демонстрира използването им, като променя съществуващ декор (добавяне, промяна или изтриване на детайли). Ученикът със СОП следи обяснението и наблюдава демонстрацията. Получава допълнителни разяснения от ресурсния учител. Провеждат упражнения съвместно. Работи в тетрадката за работа в клас. Залепва предварително подготвени изрязани копия на съответните бутони. Срещу всеки от тях записва неговите възможности. При необходимост получава помощ при писане.

Индивидуална работа: Ученикът получава индивидуална задача – *Кой къде живее?* Учителя дава три картинки на животни, принтирани на бял лист А4: заек, щъркел и риба. Ученикът има за задача да нарисова или напише/разкаже за средата на живот на съответното животно и да посочи разликите между различните среди. Задачата може да бъде предложена за изпълнение с приказни герои: например *Златната рибка*, „*Лисицата и щъркела*“, „*Трите прасенца*“ и пр. Ако детето се затруднява да нарисова характерните елементи на различните среди, те също могат да бъдат предварително подготвени, разпечатани и изрязани, а ученикът да ги комбинира според сюжета.

Рефлексия: Учителят обобщава представения материал. С цел обратна връзка поставя въпроси към класа: *Защо е необходимо да се променя декорът на сцената?; Колко са начините за промяна на декора?; Къде се намират блоковете за програмиране на сцена?* На ученика със СОП се дава възможност да посочи инструментите за промяна на сцена и да прочете от тетрадката си техните функции.

Домашна работа: Да разгледа илюстрациите в учебника. Да се опита да направи нов декор на своята детска стая или на друго помещение по избор с условие, да се добавят или отстраняват мебели. Домашната работа се изпълнява с подкрепа от родителя.

Подтеми: Промяна във външния вид на герой и създаване на нови герои

Тази подтема е продължение и надграждане на предходната за промяната на декора. За актуализиране на старите знания и въвеждане в новата подтема може да се използва представянето на домашната работа на ученика със СОП. Ученикът представя декор на детска стая на лист А4 или триизмерно. Декорът според предварително зададеното условие е с променящи се елементи – може да се добавя или отстранява мебел. Учителят е приготвил няколко слайда с интериорен сюжет – спалня, кухня, баня, всекидневна. Отчитат се приликите и разликите в декора.

Видео: откъси от филм – анимация или драматизация. Учителят пуска кратки откъси от приказката „Вълкът и седемте козлета“, като са подбрани моментите, в които Вълкът е в различни роли: злият вълк, вълкът с преправения глас, вълкът с набрашнените лапи. Подчертават се разликите във външния вид на Вълка в различните роли.

Учителят насочва вниманието на учениците към театъра/киното, поведението на актьорите на сцената и тяхното превъплъщение с помощта на костюмите.

В представянето на настоящата подтема има три ключови момента:

1. Премахване на герой от сцената.
2. Промяна на външния вид на героя и менюто *Костюми*.
3. Оперирание с менюто *Външност* – облечи костюм и следващ костюм.

Демонстрация в демопроектите към учебното съдържание: За да въведе процедурата за премахване на героя от сцената, учителят демонстрира, а учениците повтарят след него действията, които са наблюдавали. Записват в тетрадките си алгоритъма за изтриване на герой, след което се представя и процедурата за добавяне на нов герой.

Учителят запознава учениците с понятието „*Костюм*“ на героя и преминава към процедурата за промяна на външния вид на героя. Прави се *аналогия* между сцената и декора и героя и неговите костюми. Една сцена може да има няколко декора. Един герой може да има няколко костюма. Най-елементарният пример е телефонната игра с котарака Том, чийто външен вид може да се променя многократно според набора костюми.

В демонстрацията учителят избира герой от галерията, като показва, че веднага се зареждат и неговите костюми. Важен момент е запознаването на учениците с блоковете за промяна на костюма. Трябва да се подчертае, че те се намират в менюто „*Външност*“, имат лилав цвят и приличат на блоковете за смяна на декора. Добре е да се уточни, че те са видими само ако героят е маркиран. На ученика със СОП същите процедури се предлагат в друга среда. Ако не се справя с демофайловете, може да извършва подобни действия в друга програма или с предварително подготвени материали по аналогични задачи.

С усложняването на учебното съдържание възможността на учениците със СОП за усвояване и прилагане на новите понятия и процедури намалява.

Както и в предишните теми и подтеми, така и тук е препоръчително при демонстрациите ученикът със СОП да наблюдава заедно с останалите ученици. Експериментите невинаги ще бъдат съпроводени с успех. При невъзможност да бъде подкрепян от ресурсен учител в кон-

кретния час, е добре да има подготвени материали по темата, съобразени с възможностите и силните страни на ученика.

Подтеми:

Героят оживява чрез звуци

Героят говори и мисли

Създаване на диалог между повече герои

Героите се движат и говорят

Очаквани резултати: Използва средствата на програмната среда за възпроизвеждане на звуци с помощ. Познава местоположението на българските и латинските букви на клавиатурата. Сменя азбуката за писане с клавиатурата. Познава местоположението на българските и латинските букви на клавиатурата. Познава средствата на програмната среда за въвеждане на текст. Въвежда текст от клавиатурата с помощ.

Нови понятия: създаване на звуков ефект, меню *Звуци*, бутоните *Прослушване на звук*, *Запис*, *Стоп/Пауза*.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, слушалки, комикс, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебна тетрадка, учебник

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подтема: Героят оживява чрез звуци

Уроците се провеждат в средата за визуално програмиране Scratch.

Беседа: Учителят припомня проекта, в който с помощта на компютърна програма героят се движи и сменя външния си вид. Въпрос: *Какво му липсва? Какво не прави героят?* Целта на въпросите е да насочи учениците към разговор за звуците.

Групова работа: Класът се разделя на две групи. Едната група има задача да изброи звуците от заобикалящата среда, които са познати на децата и техните източници. Например камион, самолет, мотоциклет – източник на звука е двигателят на съответното превозно средство. Задачата на учениците от втората група е да се опитат да опишат какво е необходимо на дигиталните устройства (напр. на таблета), за да възпроизвеждат звуци. Ученикът със СОП се включва в работата на първа група. Групите излъчват говорители, които представят резултатите. Учителят използва резултатите на втората група и показва изображения или реални обекти – слушалки, колони за прослушване, микрофон. Обяснява, че без тези устройства не би могло звуците нито „да влязат“ в компютъра, нито „да излязат“ от компютъра.

Вниманието се насочва към компютърните екрани, за да бъдат представени менютата, бутоните и инструментите за възпроизвеждане на звук. Ученикът със СОП се запознава с пускането на звук чрез използване на готов звуков файл.

Демонстрация: Демонстрира се редакторът за звук. Представа се списъкът на вградените звуци и начинът, по който може да се стартира звукът. Показва се как се използват бутоните *Прослушване на звук, Стоп/Пауза*. Вниманието се насочва към начина, по който героят изпълнява определен запис. Представят се менюто *Звук* и командата „*Пусни звук*“.

Индивидуална работа с ресурсен учител: С помощта на ресурсния учител ученикът със СОП намира от *Галерия* – „Животни“ и добавя на екрана куче, коте и крава. От библиотеката със звуци добавя звуците, които издава съответното животно. В случай че задачата е сложна за изпълнение от ученика, условието може да бъде сведено до едно животно и един звук. Още по-опростен вариант е учителят да назове животно, а ученикът да открие в звуковата библиотека съответния звук, като използва командата „*пусни звук*“.

Домашна работа: Ученикът да запише на мобилния си телефон или таблет песен или стихотворение, с което да поздрави съучениците си. Задачата се изпълнява с помощ от родителя.

Подтема: Героят говори и мисли

Ученикът със СОП се запознава с клавиатурата на компютъра. Учителят насочва вниманието му към клавишите с българската и латинската азбука, клавишите с цифри, със стрелки, препинателни знаци и знаци с други символи. Представа основните правила, които учениците трябва да спазват при въвеждане на текст с клавиатурата. Правилата се изписват на дъската или на слайд, а учениците ги преписват в тетрадките си: *Между думите се оставя само по един интервал; Препинателните знаци точка, запетая, удивителен и въпросителен знак се въвеждат веднага след предхождащата ги дума (без да се оставя интервал) и след тях се оставя един интервал, преди да се въведе следваща дума.*

Друг важен момент е учениците да се запознаят с активните клавиши и/или комбинацията между някои от тях. Те също се изписват на дъската или на слайд, а учениците пренасят написаното в тетрадките си.

- Alt+Shift – сменяш езика от латиница на кирилица и обратно.
- Caps Lock – въвеждаш само главни букви
- Shift + буква = главна буква
- Enter – преминаваш на нов ред

Индивидуална задача: Ученикът със СОП получава задача да изработи табели (малки табла) с изписани правила и значение/функция на активните клавиши, които да бъдат поставени на видно място в кабинета. Задачата се изпълнява с помощ от съученик или ресурсен учител.

Самостоятелна работа – работа в учебник: *Разгледай алгоритъма за показване на мислите на героя в учебника. Намери посочените клавиши, бутони, менюта и команди. Повтори написаното на твоя компютър. Ако не се справиш сам, поискай помощ.*

Демонстрация: Посредством предварително подготвен файл учителят демонстрира говорещ герой, като вместо командата „Мисли...“ подава команда „*Каж*“. Освен това на екрана има поне двама герои, които учителят ще въведе в диалог. Представа варианти, при които двамата герои говорят едновременно и при който героите се изчакват. Чрез демонстрацията учи-

телят излага алгоритъма за създаване на диалог между герои. Ученикът със СОП наблюдава и записва алгоритъма в тетрадката.

Самостоятелна работа: Учениците трябва да възпроизведат диалог между двама герои.

Ученикът със СОП работи в партньорство с друго дете. Ролята му е да чете от тетрадката записаните стъпки от алгоритъма и да дава мнение в избора на герои от галерията.

Домашна работа: Измисли кратък комикс. Направи балончета с реплики по твоя комикс – изрежи ги и въведи текст.

Подтеми: Създаване на диалог между повече герои; героите се движат и говорят

Целта на тези две подтеми е чрез упражнения учениците да затвърдят и надградят знанията за създаване на диалог между повече герои в средата Scratch, както и да накарат героя да се движи.

Групова работа: Учителят разделя класа на три групи. На всеки от членовете на групите дава кратък текст. При сигнал от учителя учениците трябва да започнат да четат едновременно всеки своя текст. Тестовите се четат в рамките на две-три минути. Отново при сигнал на учителя учениците спират с четенето. Задачата е – учениците да кажат какво са чули от прочетеното от другите в групата им.

Целта е формиране на култура на общуване и ориентиране в правилата за водене на диалог. Прави се аналогия с компютърните герои. Извежда се изводът, че както ние не се чуваме и разбираме, когато говорим всички заедно, без да се изслушваме, така и между героите в компютърната програма няма да се осъществи диалог. Това налага последователност на репликите.

Упражнения: Учениците работят върху готови файлове със задачи. Целта е да се упражнят знанията им за видовете команди и последователността им.

Самостоятелна работа: Докато учениците работят по самостоятелен проект, ученикът със СОП работи сам или съвместно с ресурсен учител със задача – да създаде в писмен вид диалог между трима или повече участници на избран от него сюжет. Ако ученикът се затруднява, може да работи по предложена тема: напр. да се опита да възпроизведе диалога между Дърваря и Мечката от приказката „Лошата дума“. Диалогът трябва да е изписан в пряка реч, а не разказвателно.

Беседа: Учителят насочва вниманието на учениците към движението. В ежедневието, в реални ситуации, във всеки един момент, в който правим нещо, общуваме с околните, ние не сме в статично положение. Където и да сме, част от нашето тяло променя позиция, дори и когато спим. *Може ли едновременно да се движим и говорим? Да, разбира се!*

Демонстрация: Вариантите за демонстрация са безкрайно разнообразни: използване на видеоклип, филм, реална ситуация в класа, припомняне на случка в коридора по време на междучасие, на спортната площадка и пр. Учениците играят, но в същото време разменят помежду си реплики, крещат, възкликват, обикновено достатъчно високо, за да се чуят от учениците в класните стаи. Прави се аналогия с компютърните герои. Учителят обобщава, че те могат да бъ-

дат накарани да мислят, говорят и се движат. Задачите за синхронизиране на движение и говор на героя от компютърната програма са трудно изпълними за голяма част от учениците със СОП. За тях могат да бъдат предвидени по-леки задачи, напр. докато другите ученици изпълняват самостоятелна работа, ученикът със СОП може да изгледа кратко анимационно филмче и да каже: колко герои са участвали, имало ли е диалог между тях, сменял ли се е декорът на действието и ако да, колко пъти...

Подтеми: *Какво е анимация?; Работа по проект.*

Очаквани резултати: Запознава се със света на анимацията. Създава кратка анимация на хартия. Планира и подготвя ресурси за реализиране на художествена идея – при необходимост с помощ.

Нови понятия: анимация, анимирано изображение, кадър.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, слушалки, комикс, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебна тетрадка, учебник.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подтема: Какво е анимация?

Демонстрация чрез мултимедийна презентация: Учителят показва на мултимедийния екран слайд с графично изображение. На следващия слайд това изображение е допълнено, на третия има нов елемент, така до получаването на цялостен обект – например слон, кораб, човек. В последните слайдове учителят може да заложи променена позиция на някой от крайниците или пък цвят. Това е опорна точка за въвеждане на новите понятията: *анимационно изображение, кадър и анимация.*

Беседа: Учителят обяснява, че когато изображенията се сменят много бързо, се създава усещането (илюзията) за движение. Всяко от изображенията се нарича *кадър*, а поредицата от кадри се нарича *анимация*.

Учениците записват определенията в тетрадката. Учителят пуска кратък клип с анимация с прост сюжет. Провокира дискусия между учениците с въпроси какво според тях се е променило от първия до последния кадър, какви елементи, цветове, позиции на героите. Извеждат извода, че е невъзможно да се уловят всички промени, тъй като кадрите се сменят много бързо.

Проект: На учениците се възлага проект – да изработят своя анимация на хартия.

Ученикът със СОП получава допълнителни разяснява. Работи с ресурсен учител. Заедно избират тема и сюжет. Създават сценарий. Ученикът рисува няколко на брой рисунки.

Подтема: Работа по проект

Целта на проектната задача е учениците да създадат анимирани образи и анимиран проект в средата, в която се обучават да програмират Scratch. Сюжетите и темите могат да бъдат изключително разнообразни. Проектната работа е обезпечена с ресурси, които учениците могат да използват, за да работят по дадения примерен модел или да създадат свой.

Идеи за проект на ученик със СОП:

1. Да изработи от цветна хартия, картон, памук, лепило и други материали декор на избрана от него приказка. Да изработи героите по описан вече в предходни теми начин – разпечатани, изрязани и оцветени картинки на героите, залепени на клечка за зъби (клетка за разбъркване на кафе), сламка за пиене.
2. От материали, подлежащи на рециклиране, да изработи макет/модел, който се движи, напр. робот, изработен от капачки на бутилки, полиетиленови торбички, пластмасови бутилки и други.
3. Да изработи книжка с комикс. Може да използва и готови комикси, като пренесе балончетата с текст.

Проектите се изпълняват с помощ от ресурсен учител или родител.

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *Компютърно моделиране*

Име на ученика със СОП: Р.Ц.

Тема на урока: *Правила за използване на дигитални устройства.*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел на урока за ученика: Формиране на навици за здравословно и безопасно използване на дигиталните устройства. Разбиране на правила за предотвратяване на физическа преумора и травми след продължителна работа в дигитална среда.

Задачи: Организира правилно компютърното си оборудване – добра светлина на екрана, добре поставени входно и изходно устройство, добро разположение на стол и бюро, безопасно ниво на звук.

Основно съдържание на урока за ученика:

Беседа за актуализиране на знания.

Урокът може да започне с *беседа*, в рамките на която учениците да представят своите знания по темата – какви устройства разпознават, какви са основните им части, как се включват и изключват и т.н. Вниманието им се насочва към дейности, които човек не може да извърши сам, без помощта на машини. Ученикът със СОП участва в беседата според наблюденията и знанията, които има.

Работа по двойки:

Учениците се разделят на двойки. Единият от учениците трябва да даде пример за дигитални устройства, които познава, и тяхното предназначение, а другият ученик да изкаже предположение как се работи с устройствата, посочени от партньора му – какво трябва да знае и умее човекът, който ги управлява. Двамата може да се допълват. След приключване на работата учениците попълват таблица с три колони на дъската:

1. Колона – устройства (машини) и предназначение.
2. Колона – знания и умения за управление.
3. Правила: ***тази колона остава празна и се попълва в хода на часа.***

Ученикът със СОП участва равноправно в една от двойките.

Вниманието на учениците се насочва конкретно към работата на компютър.

Експеримент: Учителят поставя задачи на трима от учениците (един от тях е ученик със СОП) да заемат определени позиции на работното място пред компютъра, като предварително е подготвил:

1. нивото на функционалния стол е твърде ниско спрямо нивото на работния плот и ръста на ученика;
2. нивото на функционалния стол е твърде високо;
3. мониторът на компютъра е насочен към светлината.

Позицията на ученика със СОП се съобразява с увреждането. Не е удачно ученик с физическо увреждане да бъде на позициите с различно ниво на функционалния стол, нито пък зрително затруднен ученик да бъде поставен пред блестящия екран. Ученик със ХАДВ не може да бъде накаран да стои дълго в една позиция, така че участието му в такъв експеримент не се препоръчва. След кратък престой учениците трябва да обяснят дали са се чувствали комфортно и дали тази позиция е била удобна за работа. Дискутира се до какви последици би довел един по-продължителен престой в неудобна позиция пред компютъра.

Работа с учебник. Учителят използва илюстрациите в учебника, където е посочена правилната стойка пред компютъра. Приканват се учениците да заемат същата стойка. В дискусия се извеждат правилата:

- Мониторът трябва да е на нивото на очите, на една ръка разстояние.
- Главата трябва да бъде изправена.
- Гърбът и лактите трябва да имат опора.
- Краката трябва да са стъпили на земята.

Правилата може да са предварително подготвени от учителя на слайд на мултимедийна презентация и да стоят отворени на стената/дъската, докато се обсъждат, и след това се записват в тетрадките. Ученикът със СОП може да получи задача да принтира/размножи правилата и да ги раздаде на учениците от класа. След дискусиата учениците се връщат към упражнението в началото на часа и попълват последната графа от табличката. Ученикът със СОП чете и повтаря правилата.

Учителят може да използва *беседа*, за да обясни по достъпен за учениците начин какви са последствията при неспазване на съответните правила – *опасност за увреждане на зрението, предпоставка за гръбначни изкривявания, заседнал начин на живот, намаляване на живата комуникация между хората и др.*

Поставя се акцент на поведението в компютърния кабинет. От една страна, следва да се спазват правила за безопасно и здравословно поведение. От друга – да се съхранява техниката, като отново се извеждат и записват правилата:

- В компютърния кабинет се влиза без храна и напитки.
- Електрическото захранване се включва само от учителя.
- Слушай внимателно инструкциите и ги изпълнявай точно!
- Когато не можеш да се справиш сам, потърси помощ от учителя.
- Работи с чисти ръце!
- След като станеш от работното място, измий ръцете си!
- Поддържай добра хигиена на работното място! Ако има отпадъци от дейността ти, в края на часа ги почисти!
- Влагата поврежда дигиталните устройства.
- Пази техниката – не удрай, не блъскай, на чопли, не драскай с химикал по нея.

В предварително подготвена мултимедийна презентация учителят може да илюстрира примери на неспазени правила – разлята храна или напитки, надраскан с химикал компютър,

пукнат монитор и т.н.

Част от учениците със СОП са с ниска концентрация на внимание и бързо се разсейват. Фината и общата им моторика са незряли. При повечето от тях липсват умения за преценка на рисковете от нараняване. В тази връзка се препоръчва да работят в екип със справящ се съученик в повечето от дейностите в компютърния кабинет. За някои ученици със СОП се изисква специално обособено място, което следва да се организира според ресурсите, с които разполага училището. Подходяща идея е около работното място на ученика със СОП да има разположени изострящи вниманието табели, знаци, символи, правила, алгоритми на работа и пр., които биха насочвали и подкрепяли работата му в учебния час.

В индивидуална работа с ресурсния учител ученикът работи върху предварително подготвен работен лист с илюстрации на положителни и отрицателни модели на поведение. Той трябва да огради правилните и да зачертае погрешните. В края на часа следва обобщение на правилата. Учителят може да предложи забавното стихотворение, което всички да прочетат на глас.

*Днес във рима ще опитам
на децата да разкажа правилата
с дигиталните устройства как
да работят и да бъдат в крак.
Впрегнете ли умните устройства
в посока вярна и добра, безпроблемно и със лекота
ще решавате задачи не една.
Прекалите ли забавата с тях обаче,
минутите превърнете ли в часове,
от съюзници те стават врагове.
Едно, две, три – правилата строги запомни!*

ПРАВИЛА:

1. Използвай удобен стол със седалка, която ще осигури опора на гръбначния стълб.
2. Разстоянието от очите до монитора не трябва да бъде по-малко от 70 см.
3. Свивай лактите си под прав ъгъл спрямо бюрото.
4. Сгъни коленете си под прав ъгъл.
5. Не прегъвай китките си, докато въвеждаш текст, отпусни палците си и леко сгъни останалите си пръсти.
6. Използвай мишка с големината на дланите ти.
7. Използвай подложка за китка, когато работиш с мишка.
8. Не работи с дигитални устройства на смесена (слънчева и изкуствена) светлина.
9. От време на време отмествай погледа си от монитора (екрана) и го концентрирай върху далечен обект.
10. Когато използваш дигитално устройство, на всеки 20 – 30 минути прави почивка и гимнастика на очите и ръцете.
11. Използвай дигиталното устройство не повече от 1 час на ден.
12. Редувай работата и игрите с дигитални устройства с игри и занимания на открито.
13. Не работи с дигитално устройство преди сън.

Домашна работа: Ученикът със СОП получава задача за домашна работа – да изработи табло с правилата на поведение, което да бъде поставено на специално място в компютърния кабинет. Задачата може да се изпълни и в ресурсния кабинет с подкрепата на ресурсния учител.

Методи на преподаване на основното съдържание: беседа, дискусия, обяснение, работа

в групи, индивидуална работа, работа с учебник и тетрадка, упражнения, експеримент, демонстрация, наблюдение, проект.

Времево разпределение на дейностите в часа: Продължителност на учебния час – 40 минути. Актуализация на знания и въвеждане в темата с беседата и упражнението с табличките – 5 минути. Експеримент – заемане на неправилна стойка от ученика и неправилно позициониран монитор – 10 минути. Работа с учебник: дискусия и извеждане на правилата – 10 минути. Заключителна беседа и обобщение – 5 минути. Индивидуална работа с ресурсен учител по предварително подготвен работен лист – 10 минути.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- Умение за спазване на правила за безопасно и здравословно поведение.
- Усвояване на правила за здравословно използване на дигитални устройства.
- Умение за разпределяне на времето.
- Умения за работа в екип – изслушване и допълване.
- Умения за спазване на правила.
- Умения за спазване на инструкции.
- Умения за самостоятелна работа.
- Формира увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.
- Умения да слуша и помага на другите деца според собствените си възможности.
- Умения за ориентиране в пространството.

Междупредметна връзка: човекът и природа, технологии и предприемачество, час на класа, физическо възпитание и спорт.

Дейност на ресурсния учител или друг специалист в урока: Ресурсният учител участва в разработването на задачите и упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и следи за коректното изпълнение на задачите по време на индивидуалната работа. Участва при организиране и реализиране на груповите дейности, в които е включен ученикът. С помощта на общообразователния учител планира и подготвя дидактичните материали и помощните средства, необходими за учебния час. Съдейства при организиране на работното място и дава насоки за организиране на подходяща подкрепяща среда. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: персонален компютър мултимедия, таблет, илюстрации, работен лист, моливи, химикали, учебник и учебна тетрадка, тетрадка за работа в клас, работен лист с таблица.

Домашна работа: Да изработи табло с правилата за поведение и работа с дигитални устройства, което да бъде разположено в компютърния кабинет.

Индивидуален работен лист

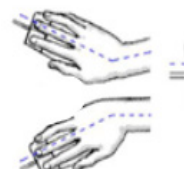
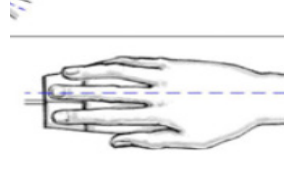
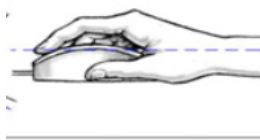
Тема „Правила за използване на дигитални устройства“

В индивидуална работа с ресурсния учител – ученикът работи върху предварително подготвен работен лист с илюстрации на положителни и отрицателни модели на поведение. Той трябва да огради правилните и да зачертае погрешните.

Задача 1. Отбележи най-подходящия за работа с дигитално устройство стол!

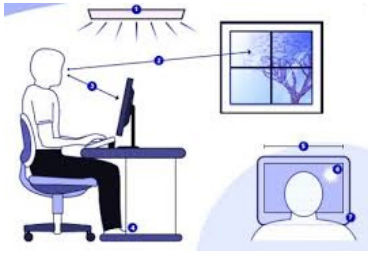
Задача 2. Посочи правилната позиция за работа с дигитални устройства!

Задача 3. Разгледай първите 2 картинките от задача 2 (със седящия човек) и посочи грешката на работещия на компютър!

.....

Задача 4. Подчертай и препиши верните твърдения:

- а) Работата с дигитални устройства помага на съня.
- б) Използвай дигитално устройство не повече от 1 час.
- в) Разстоянието от очите до монитора не трябва да бъде по-малко от 70 см.
- г) Пред компютъра се хапва най-вкусно.

.....
.....
.....

Задача 5. Прекомерният престой пред дигиталните устройства и неправилната организация на работното място влияят неблагоприятно върху: **косата, очите, зъбите, съня, гръбначния стълб, стомаха, физическото развитие, телото** (зачертай грешното).

Домашна работа. Задача 6. Намери в учебника и препиши правилото, което ще ти бъде най-трудно да спазваш.

.....
.....
.....

Човекът и обществото

*Методи, форми, средства на преподаване
по „Човекът и обществото“:*

Обяснителен разказ от учителя, фронтална беседа учител – ученик, онагледяване, наблюдение, разяснение, дискусии, практически дейности, работа с учебник и учебна тетрадка, повторение и затвърдяване.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, цветни картинки, изобразяващи български национални символи и административни сгради, и символите на Европейския съюз, карта на България, карта на Европа, дидактични игри за определяне на посоките, индивидуални работни листове, снимков материал, видео и аудиоматериали

Очаквани резултати: Знае и разбира, че човекът живее в общество, а обществото е съставено от групи хора, които имат нещо общо, което ги обединява. Осъзнава, че във всяка група е нужно да има правила, които трябва да бъдат спазвани, да зачита авторитети. Знае, че всяка група от хора има свои битови и национални празници.

Нови понятия: общество, групи, правила.

Индивидуална задача за ученика със СОП: *Запиши на листа на тетрадката членовете на твоето семейство! Изброй три важни правила, които се спазват в семейството ти! Може ли твоето семейство да се нарече „група“?*

Работа по групи: Класът се разделя на три групи. На всяка група учителят поставя задача: *Първа група* – Избройте три групи от хора, които упражняват една и съща професия! (учители, лекари, продавачи). *Втора група* – Избройте три групи от хора, които упражняват един и същ спорт (футболисти, волейболисти, гимнастици). *Трета група* – Избройте три групи от хора, които са обединени от еднакви интереси (народни танци, шахматисти, певческа група). Какви общи интереси има всяка от избраните групи? Какви правила смятате, че се спазват във всяка група? Важно ли е според вас да има правила и те да се спазват?

Ученикът със СОП участва в една от групите. Участва с подкрепа от ресурсен учител.

Практическа задача за целия клас: Учителят организира посещение на класа на места, където биха могли да се наблюдават групови дейности, например: сладкарски или шивашки цех, зала за тренировки по гимнастика или друг спорт, зала по танци – спортни или народни. Учениците, в т.ч. и ученикът със СОП наблюдават как протича една тренировка или дейността на работници от дадена професия. Имат предварително поставена задача – след наблюдението да отговорят на въпроси:

- Каква група от хора наблюдавахте?
- Кое ни дава право да ги наречем обществена група?
- Какви общи цели и интереси има тази група?
- Какви правила се спазват в нея?

Въпросите към ученика със СОП са съобразени с индивидуалните възможности, напр. *Какво правеха момчетата и момичетата в залата за тренировки? (танцуваха) Какво и как танцуваха? (ръченица, по двойки, на музикален фон, с определени стъпки). Мислиш ли, че всички харесват танците? Къде ще представят танца? (пред публика, на концерт)*

Словесна дидактична игра: „Кой съм аз и към коя група ще ме причислите“?

Всеки ученик мислено избира професия или хоби, като го представя пред останалите с обяснителен разказ. Например: „Облечен съм в бели дрехи. Моите работни инструменти са слушалка, игла и спринцовка, шпатула за гърло. При мен идва всеки, който се разболее...“ и т.н. Останалите от класа трябва да разпознаят професията или хобито и да го причислят към групата на лекари, учители, спортисти и т.н.

Ученикът със СОП използва кратък словесен разказ, който представя пред класа с помощ от учителя.

Задачи, подходящи за ученика със СОП:

1. Да изброява празници и обичаи от своя личен опит и наблюдения.
2. Да разказва за празниците, които празнува семейството.

Приложение 1

3. Да разказва по сюжетни картини, изобразяващи празници и обичаи.

Приложение 2

4. Да разказва с достъпни и кратки изречения за националните и официалните празници на България.
5. Да посочва, назовава, различава, рисува, оцветява национални символи.

Приложение 3

Обучението по „Човекът и обществото“ в начален етап на основно образование е насочено към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с природата и обществото на България, както и изграждането на достъпни социални и граждански компетентности на ученика.

Очаквани резултати: Самоопределя се като гражданин на България и гражданин на Европейския съюз. Знае, разбира и изброява свои граждански права и задължения – образование и здравеопазване. Определя посоките на света при работа с географска карта. Посочва държавните граници на България върху географската карта.

Нови понятия: гражданин, условни знаци, държавни граници, полуостров, карта, посоки на света.

Достъпни знания и подходящи задачи за ученика със СОП по темата:

1. Участва в беседа с целия клас за практическата необходимост от картите.
2. *Разгледай географската карта на България! Определи посоките на света! С кои страни граничи страната ни? (Турция, Гърция, Македония, Сърбия, Румъния). С коя държава граничи България на север? С колко морета граничи България? С колко страни граничи България?*
3. Участва в играта „Коя страна съм?“. *Намирам се на запад от България.*
4. Да открива, назовава, рисува/оцветява българските национални символи.

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ -
ОТЕЧЕСТВО НА ВСИЧКИ БЪЛГАРСКИ
ГРАЖДАНИ

България

е нашето отечество. Тя се слави с красива природа, богата история и талантливи хора. Всички, които са родени в България са български граждани. **3 март** е Националният празник на България. Той е свързан с освобождението на родината ни от османско иго. Един от символите на нашата държава е гербът.

Герб на Република България -
на него пише
"Съединението прави силата"

Националният
празник
е свързан с връх
Шипка.
Знаеш ли защо?

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ:

1. Изброй три неща, с които се слави нашата родина.
2. Какво е изобразено на герба на България?
а). лъв б). вълк в). роза г). лъвов с надпис "Съединението прави силата"
3. На коя дата е Националният празник?
а). 24 май б). 3 март в). 6 септември г). 3 май
4. Как се празнува Националният празник в селището, в което живееш?
5. България е отечество на всички български граждани: а). да б). не
6. Дай пример с какво може да се гордеем като българи.

Приложение 4

5. Участва в играта „Познай в коя посока се движи автомобилът“. За отправна точка се избира родното място на ученика. *В каква посока се движи автомобилът, ако тръгне от Пазарджик за София? ...от Пазарджик за Варна?*
6. *Разгледай природогеографската карта. С какъв цвят са изобразени реките, морето, планините, низините? Посочи река Дунав на картата! Ученикът разглежда илюстрации и картини. Получава и усвоява достъпна информация за значението на река Дунав.*
7. Да научи наизуст стихотворението „България“ на Георги Джагаров.

8. Да изброява и пише имената на континентите.
9. Да определя местоположението на България на Балканския полуостров.
10. Да дава примери за балкански страни (до 2 – 3).
11. Да знае основни граждански права – правото на образование и правото на здравеопазване.
12. Да познава, посочва и назовава основни символи на Европейския съюз и основни институции на Европейския съюз.
13. Да изпълнява групови задачи, напр. пред всеки ученик е поставен лист с шаблон – картата на България. Всеки ученик трябва да определи мястото на столицата и да я запише върху картата, да контурира всяка граница с различен цвят: източна – синьо; западна – зелено; северна – жълто; южна – червено.

Приложение 5

Друго условие на задачата е да запишат името на страната, с която България граничи чрез съответната граница.

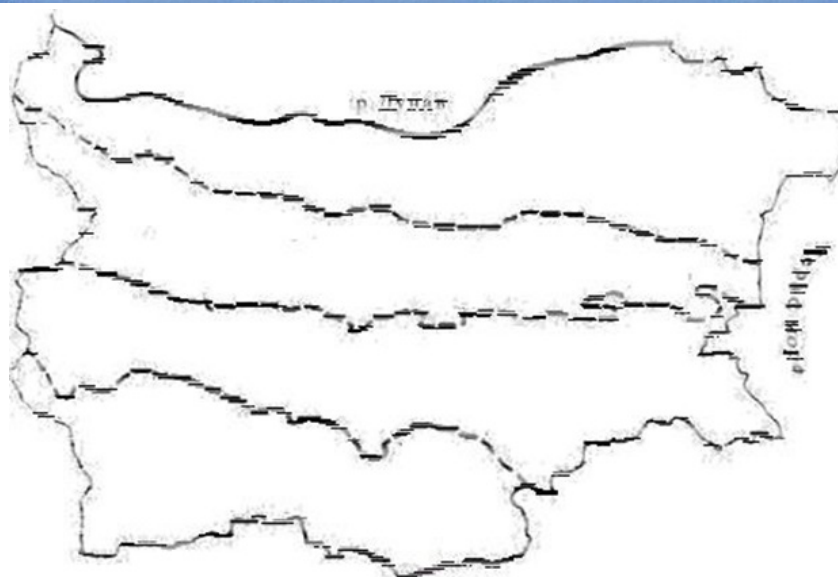
ГЛОБАЛНА ТЕМА: Природните богатства на България

Очаквани резултати: Умее да се ориентира по географска карта на България. Знае кои цветове и условни знаци на картата каква информация дават. Знае, посочва и назовава имената на най-големите български планини, реки и езера.

Нови понятия: повърхнина, низина, равнина, планина, поле, река, езеро, море.

Дейности и задачи, в които може да бъде активно включен ученикът със СОП:

Задача за целия клас: *На листа пред вас е очертана картата на България. Оцветете местата в нея с цветни моливи според указаниято: равнини – зелено, планини – кафяво, низини – жълто, реки и морета – синьо. Ученикът със СОП работи с подкрепа от ресурсен учител. Ако не е в състояние да прочете инструкцията, тя се дава устно от учителя. При необходимост ученикът ползва за ориентир готов цветен образец.*

Приложение 6

Дискусия: Учителят поставя въпроса за обсъждане: *Каква е повърхнината на България във вашето родно село/град?, Какви растения се отглеждат най-много във вашето населено място? и др.* Ученикът със СОП работи с нагледна опора и помощ от ресурсен учител.

Образователна екскурзия: Ученикът може да бъде включен с придружител в организирана екскурзия на класа до град Казанлък и Карлово с цел посещение на Музея на маслодайната роза и наблюдение на насаждения от рози в Казанлъшкото и Карловското поле.

В подтема „Планините в България“ учениците следва да научат имената на най-големите български планини, да ги посочват на картата и назовават, да усвоят достъпна информация за тяхното местоположение, за знаят, че са част от природното богатство на България.

Дискусия на тема: „Защо е нужно да опазваме чисти нашите планини и гори“.

Проектна дейност: За тази дейност класът може да бъде разделен на три групи. Всяка група получава персонална задача, свързана с търсене и намиране на определена информация в интернет: *Първа група* – В кои планини на България има най-много широколистни гори? Какви дървета преобладават в тези гори?; *Втора група* – В кои планини на България има най-много иглолистни гори? Какви са дърветата в тях? Какви лековити билки се срещат в тези гори? *Трета група* – Какви диви животни се срещат в планините на България? Разкажете за начина на живот на най-интересните от тях!

Всяка група подготвя презентация, която се представя пред класа от избран говорител. Ученикът със СОП участва с кратка информация по темата на избраната група, която търси и обобщава заедно с ресурсния учител.

В подтема „Водите на България“ учениците имат относително добри познания на базата на личен опит – голяма част от децата са посещавали язовири, реки и морето в България. Тук може да бъде осъществена междупредметна връзка с „Човекът и природата“, по-конкретно с темата „Значение на водата за живите организми“. Учениците трябва да научат, че водите на България са част от нейното национално природно богатство и затова трябва да се опазват чисти. В тази тема на класа може да бъде поставена обща задача, която би могла да има и персонална насоченост към различни ученици, които посещават едно и също училище, но живеят в различни населени места. Задача за ученика със СОП: *Проучи какви водни богатства има около твоето селище! Разкажи за:*

- реката/езерото/морето или язовира до твоето родно селище?
- за какво се използват водите му?
- как се опазват от замърсяване?

Подтемата „Растенията и животните в България“ е особено благоприятна за всички ученици, тъй като предизвиква истински интерес у децата. Също така, при изпълнение на задачите по темата децата могат да се опрат на стари знания от учебните предмети – „Човекът и природата, околен свят и знанията от детската градина. Темата дава възможност да се реализират различни индивидуални или групови задачи, които да стимулират ученическия интерес и мотивация за учене.

Приложение 7

Задачи по групи: *Проучете какви защитени животни живеят в планините на България; Проучете какви защитени животни живеят в равнините на България; Проучете какви защитени животни има във вашия роден край.*

Въпрос към трите групи: *Защо тези животни са защитени? Кое налага тяхното опазване? Какви човешки дейности спомагат за опазване животните на България?*

Словесна дидактична игра: „Познай кое животно съм аз!“ Всяко дете си измисля животно, което трябва да опише с думи – как изглежда, къде живее, с какво се храни и т.н., а останалите отгатват загадката. Ученикът със СОП работи с партньор – справящ се съученик.

Задача към целия клас: „Кажете кой къде живее!“. На дъската учителят е начертал схема – обитатели на: равнини и низини, водни басейни, планини. Учителят показва цветни картончета със снимки на животни, а децата ги назовават и посочват в коя графа на схемата попада съответното животно. Ученикът със СОП избира едно животно и посочва средата, в която живее. Ако има желание, може да даде примери за други обитатели на съответната среда, например риба – вода.

Индивидуална задача към учениците от класа: *Отговорете писмено на въпросите, записани на дъската: Колко сезона има в нашата страна? Какво е времето през всеки един сезон? Какво се случва с растенията и животните през различните сезони?*

Приложение 8

Ученикът със СОП отговаря на въпросите, като използва нагледен материал: пейзажни картини от различните сезони. Ресурсният учител подкрепя с насочващи въпроси по картините. Учителят определя технологично време за работа – до 15 мин. След изтичане на времето учениците преустановяват работа и всеки прочита какво е записал в тетрадката си. Останалите слушат и допълват отговорите на другарчето си. Ако ученикът със СОП среща затруднение при изпълнение на задачата може да оцвети картина със сюжет, характерен за съответния сезон и да я представи с кратко описание пред класа.

Индивидуална задача към учениците от клас: *Разгледайте картата на България. Припомнете си планините, реките, низините, върховете и пр., които познавате. Напишете имената им в тетрадките си!* Ако ученикът със СОП се затруднява със задачата, докато другите деца работят по нея, той може да оцветява в синьо реките и морето на принтирана (за оцветяване) карта на България.

Групова работа: Класът се разделя на няколко групи. Всяка от групите трябва да подготви презентация на тема „Природата на моя роден край“ със следните подзадачи: *Събери информация за своя роден край от родители, учители, близки, възрастни хора, книги, интернет. Подготви кратки текстове, снимки и рисунки, за да опишеш природата на своя роден край. Има ли растения и животни, които се нуждаят от грижа и защита? Кои са те и какви грижи полагат хората за тях?*

Ученикът със СОП участва равностойно като член на някоя от групите. Ако не може да се справи, получава индивидуална задача – да подреди пъзел с картата на България или домашна работа – да представи снимка на природна забележителност, която е посетил.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Български корени

Очаквани резултати: Има основни знания за най-старите жители, населявали нашите земи – траките. Познава някои културни постижения на траките. Описва с помощ на начина на живот, управлението и вярванията на славяните и на древните българи.

Нови понятия: минало, гробница, съкровище, стенопис, богове.

Дискусия: Учителят показва на учениците три картини и провокира дискусия на тема „Траки“. Разкажете какво сте чували или знаете за траките – най-древните обитатели на нашите земи? Посещавали ли сте тракийска гробница или тракийско съкровище? Къде? Какво най-много ви впечатли от видяното? Следващите няколко снимки могат да ви помогнат да отговорите на въпросите.

Приложение 9, Приложение 10, Приложение 11

Паралелно с дискусията учителят въвежда новите знания. За ученика със СОП може да се подготви индивидуален лист със снимки, илюстрации и кратък текст, съдържащ информация за траки, прабългари и славяни, тракийски гробници и богове.

Индивидуална задача за домашна работа: Учителят поставя задача на ученика със СОП с помощта на родител или ресурсен учител да открие информация в интернет кои древни народи са населявали земите в родния край! Какви материални източници от тяхното съществуване по тези земи са се запазили и до наши дни в музея на най-близкия областен град? Задачата включва и подготовка на нагледни материали по темата – картини, табла, фотоси, които учителят ще използва в учебния час за разгръщане на темата. Беседа: Домашната работа и нагледните материали се представя от ученика и ресурсния учител. Те служат за основа на беседа за целия клас. Общобразователният учител посочва и други материални източници и разширява представената информация. За нагледна опора може да ползва мултимедийна презентация, в която да включи допълнителен снимков материал.

Работа по групи: Класът се разделя на три групи. Ученикът със СОП участва в една от групите. Задачата на първа група е: *Вие сте прабългари, втора група – траки, трета група – славяни. Опишете в тетрадките вашите характерни черти/особености, дейности, богове, владетели.* Всяка група излъчва по един представител, който обобщава информацията и я представя пред класа. Ученикът със СОП работи в партньорство със справящ се съученик.

Други задачи/дейности, подходящи за ученика със СОП по темата:

1. *Назови предметите, които виждаш на картините!* (глинен съд, желязна брадва, лопата, шлем). *За какво са използвани в миналото от хората?* (глинения съд – за храна и напитки, желязната брадва – за рязане на дърва и изработване на различни предмети, лопатата – за обработване на земята, шлема – за предпазване по време на войни). След изпълнение на задачата ученикът със СОП разглежда сюжетни илюстрации, представящи употребата на предметите от хората. *Как са украсени глинени съдове? Опитай се да ги нарисуваш.*

2. Проектна дейност: „Музеят на класа“. Ученикът със СОП участва в подреждането на предмети, рисунки, приложения, съчинения, купи, медали и др., създадени/спечелени от творчески и състезателни дейности на учениците от класа в шкаф с витрина в класната стая. В „музея на класа“ присъства и продукт, създаден от ученика със СОП. Неговата задача е заедно с ресурсния учител да подготвят табелите с имената на учениците по интересен начин и с подходяща техника.
3. *Посочи портрета на Васил Левски! Опиши неговия външен вид! Каква дейност е извършвал Васил Левски, какви са били целите му?* Задачата се поставя, след като ученикът е усвоил достъпна информация за живота и делото на Апостола на свободата. Информацията може да бъде предоставена с кратък разказ от учителя, мултимедийна презентация, образователен филм, разглеждане на книги и илюстрации към тях и пр.
4. Образователна екскурзия. Ученикът със СОП участва в екскурзия с придружител до къщата музей „Баба Илиџа“ в с. Челопек, Врачанско. Слуша разказ от ресурсния учител за героинята на Иван Вазов, представен по достъпен начин спрямо индивидуалните възможности на детето. Наблюдава експозиция от предмети от епохата на Възраждането: народни носии, мебели, килими, сечива и пр.
5. Ученикът наблюдава слайдшоу от снимки на гробница (напр. Казанлъшката гробница). Учителят подготвя интересен разказ за гробницата. С игрови похвати „въвежда“ учениците през скритата под височината на хълма врата – първо преминават през предверието, а после – през коридора, и най-накрая проникват в кръглата камера.
6. Ученикът чете, обсъжда с ресурсния учител, разказва и преписва в тетрадката кратки текстове от учебника (*за траките, славяните, прабългарите, Кубратовата държава, Хан Аспарух и др.*).

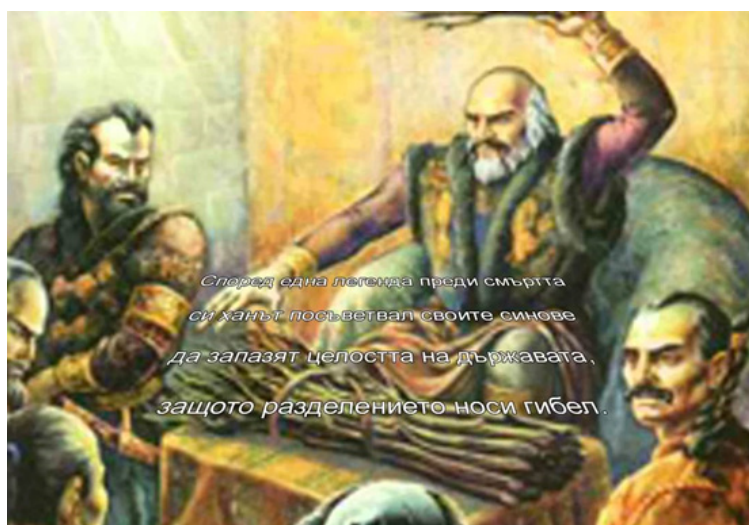
ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Българското общество през Средновековието*

Очаквани резултати: Има обща информация за исторически значими събития, години и личности – създаване на българската държава; покръстване; културен възход. Разпознава по снимков материал светите братя Кирил и Методий, знае имената на техните ученици, посочва с какво е свързано делото им.

Нови понятия: хан/кан, княз, цар, църква, боляри, духовенство.

Задача към целия клас: *Съставете устен разказ за хан Аспарух, като отговорите на следните въпроси: Кой е хан Аспарух? В коя година ханът основава българската държава? Коя е първата столица на Аспарухова България? Кой е неговият баща?*

Ученикът със СОП разработва своя разказ с помощ от ресурсен учител. Може да бъдат приложени и други варианти на изпълнение на задачата спрямо възможностите и уменията на детето: записва отговорите на един от учениците, след което ги прочита пред класа, повтаря отговорите след свой съученик. Докато учениците правят устния разказ, чрез мултимедиен проектор учителят представя илюстрации.

Приложения 12, 13

Индивидуална работа: *Разгледай илюстрацията на Мадарския конник! Опитай да направиш копие от пластилин или друг материал на Мадарския конник!* Вторият вариант на задачата е: ученикът със СОП да повтори по контур разпечатан образец на Мадарския конник.

Приложение 14

Дискусия – Учителят поставя въпросите: *Кой създава първите закони, общи за славяни и прабългари? Защо е важно държавата/обществото да има закони, които да се спазват от всички? Ученикът със СОП участва в дискусията, като отговаря самостоятелно или с помощ от ресурсен учител.*

Приложение 15

Работа по групи: Подходящ вариант е ученикът със СОП да работи в първа група.

Всяка група чете въпроса, обсъжда и дава кратък писмен отговор

Първа група – Кой е хан Тервел? Чий син е той?

Втора група – Коя негова победа е известна дори извън пределите на България?

Трета група – От какво спасява Европа българският хан Тервел?

Представител на групата прочита пред класа. Ученикът със СОП чете отговорите на своята група. Груповата дейност може да се изпълнява и за време.

Познавателно-практическа задача за целия клас: Учениците гледат на таблет състезание/викторина по история с въпроси от изучената тема. Това е начин за онагледяване и затвърдяване на придобити нови знания.

Работа с партньор: Учениците изпълняват задача по двойки с условие: *Прочетете текста в учебника! Открийте отговорите на въпросите и ги обсъдете заедно! Запишете в тетрадките! После представете информацията пред класа!* – През коя година българите биват покръствени? Кой български княз прави покръстването? Разкажете кои са причините за покръстването на българите? Ученикът със СОП работи по задачата, като си партнира със свой съученик. Ако се затруднява, получава работен лист, на който са представени въпросите с избираеми отговори.

Приложение 16

Индивидуална задача: Разгледай илюстрацията и опиши как е изглеждал хан Аспарух (на бял кон, с кожен шлем, украсен с пера на главата, с ризница от желязни плочки, въоръжен с меч и т.н.)

Ресурсният учител представя адаптиран описателен разказ на ученика за първата българска столица – Плиска (В началото приличала на военен лагер, вместо каменни градежи имало палатки. По късно градът бил обграден с каменни стени. Били издигнати владетелски дворци и каменни строежи и т.н.) Добре е разказът да е илюстриран и представен по занимателен начин, за да предизвика вниманието и интереса на ученика.

Индивидуални задачи:

1. Ученикът разпознава снимките на хан Аспарух, хан Крум, цар Симеон, цар Самуил. Свързва имената им със значими събития. В зависимост от възможностите на ученика ресурсният учител препоръчва обема информация, която трябва да бъде предоставена, с цел възприемане и затвърждаване.

Приложение 17

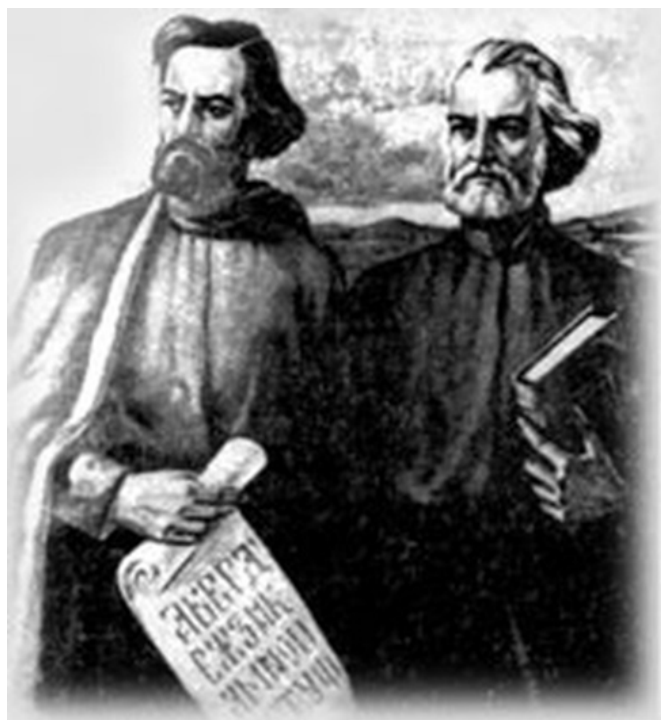
2. Пресметни колко години цар Симеон управлява България! Как се нарича този период, през който цар Симеон е начело на българската държава?
3. Ученикът гледа мултимедийна презентация на тема „Управлението на Асеневци“. Обсъжда с ресурсния учител кратки адаптирани исторически текстове и разглежда илюстрации и снимков материал от Велико Търново – крепостта Царевец, дворците и църквите, останали от времето на Асеневци. За затвърждаване на знанията получава задача за самостоятелна работа: *Подготви кратък разказ за старата българска столица от времето на Асеневци – Къде се е намирала?; Къде е бил построен царският дворец?; Как е изглеждал той? Какви известни църкви и манастири е имало по това време?*

Работа по двойки: Класът се разделя по двойки. Всяка от двойките работи по следните задачи: *„Разкажете за владетелите на освободена България! Кой от тях разширил границите до три морета, както по времето на цар Симеон Велики? Двойките обсъждат и записват резултатите в тетрадките си, след което ги прочитат пред класа. Ученикът със СОП прочита (при възможност) резултатите от работата на двойката, в която е участвал.*

Индивидуален тест: *Отговори на въпросите:* Кой град бил столица по времето на хан Аспарух? Кой град бил столица на България по времето на цар Симеон? Кой град бил столица на България по времето на Асеневци? Ако ученикът се затруднява, може да изпълни задача от индивидуален работен лист – да свърже изображение на владетел с име на столица.

Проект: На ученика със СОП се поставя задача да изготви табло с информация и снимков материал за: ханове, царе, илюстрации на известни битки, църкви, манастири, дворци, подпомаган от родител и ресурсния учител.

Задача за домашна работа: Да подготви и напише кратък разказ по преживяване: *Как в нашето училище се отбелязва 24 май – Денят на славянската писменост и култура?*

Приложение 18

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Българите в Османската империя през XV – XVII в.*

Очаквани резултати: Описва с кратки изречения и помощ от учител положението на българите в Османската империя. Посочва събития и личности в българската история с помощ. Има елементарни знания за мирните и въоръжените форми на съпротива на българите срещу османската власт.

Нови понятия: рая.

Достъпни знания, задачи и дейности за ученика със СОП по темата:

1. Разглежда илюстрации и участва в беседа с ресурсния учител: Защо България бива покорена от османските нашественици? Кои български владетели и герои се отличили в борбата срещу османското нашествие? Как е наричан владетелят на османската държава? Как са били наричани българите? и т.н.
2. Индивидуална задача: Назови имената на българските революционери, участвали в освободителните борби.

Приложение 19

Приложение 20

Приложение 21

3. Работа по група: Класът се разделя на две групи със следните задачи: първа група – *Опишете положението на българите под османско владичество!*; втора група – *Как българите се съпротивлявали срещу османската власт? Ученикът със СОП участва в груповата дейност с подкрепа от ресурсен учител.*

Приложение 22

4. Индивидуална задача: *Прочети част от текста на песента за Крали Марко и подчертай думите, от които става ясно с кого се е бил.*
5. Учениците слушат народна песен, в която основен сюжет е съпротивата на българите да приемат мюсюлманската религия. Учителят инициира дискусия – учениците обсъждат как българите запазили християнската си вяра, език и обичаи. Ученикът със СОП слуша с останалите ученици и се включва в дискусията спрямо възможностите си.
6. Работа по групи: *Каква заслуга имат манастирите за опазване на християнската вяра и българския език? Потърсете информация за изброените манастири и вижте на картата къде се намират те!* Първа група – Рилски манастир. Втора група – Троянски манастир. Трета група – Бачковски манастир.
7. Образователна екскурзия. Ученикът със СОП участва в екскурзия с придружител до едно от историческите места: Батак, Панагюрище, Копривщица, Карлово и др. Слуша разкази, наблюдава музейни експозиции, разглежда илюстрации, картини, албуми, карти и пр.
8. Работа с партньор: *Намерете и запишете в тетрадките си българска народна песен, която е посветена на известен български хайдутин. Научете я наизуст и представете пред класа!* На ученика със СОП се поставя задача да препише част от текста на песен, който е избрал неговият партньор съученик.
9. Участва в беседа за живота на хайдутите и ролята на цялото българско население в подкрепата им?
10. Задача за домашна работа: *Разкажете за хайдутите, като отговорите на следните въпроси: Кои българи ставали хайдутини?; Къде живеели хайдутите?; Защо народът им помагал?; Как се наричал ръководителят на хайдушката чета? Кой носел знамето на хайдушката чета? Какъв е неговият цвят?*
11. Индивидуална задача: *Потърси в текста на урока, препиши и прочети пред класа: С какво народът помни цар Иван Шишман? Задачата се изпълнява самостоятелно или с подкрепа от връстник.*

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Българското общество през Възраждането (XVIII – XIX в.)

Очаквани резултати: Разпознава по снимков материал, посочва и назовава ярки възрожденски личности – Паисий Хилендарски, Петър Берон, Г.С. Раковски, В. Левски, Хр. Ботев. Прави кратък разказ за участието на българите в Руско-турската война (1877 – 1878 г.).

Нови понятия: Възраждане, светско училище, будител, книжовност, опълченци.

Достъпни знания, задачи и дейности за ученика със СОП по темата:

1. Разглежда табло с ресурсния учител (Приложение 23), след което отговаря на въпроси: *Какъв празник отбелязваме всяка година на 1-ви ноември? Назови личностите от таблото, които познаваш!* Ученикът прави кратки устни описания с помощта на учителя. Въвежда се понятието будители. Учителят записва определението на дъската, а ученикът преписва в тетрадата.

Приложение 23

2. Гледа мултимедийна презентация, подготвена от учителя за целия клас, на тема „Българското възраждане“ – *Какво представлява Българското възраждане? Кои били първите български будители? Какво възраждат те у българите?* Информацията се редуцира и адаптира спрямо възможностите на ученика със СОП от ресурсния учител. Предоставят се допълнителни разяснения и нагледен материал.

3. Работа по двойки. Ученикът със СОП работи с партньор по задача с условие: *Прочетете текста за Паисий Хилендарски и попълнете таблицата с колонки: „Къде е роден?“, „Какво е написал?“, „Какво се разказва в неговата история“, „Кой продължава неговото дело?“.* Еди-

ният ученик чете, а другият – записва в таблицата. Дейностите се определят съобразно възможностите на ученика със СОП. Същата таблица може да бъде попълнена и въз основа на текстове за д-р Петър Берон, Софроний Врачански и други възрожденци.

4. Задачи от индивидуален работен лист: листът е разграфен на две колонки. В първата са подредени снимки на народни будители. Във втората – свързани с тях предмети/обекти/изображения. Целта е ученикът да ги свърже и при възможност назове. (*Например: Да свърже снимка на Паисий Хилендарски с „История славянобългарска“, снимка на д-р Петър Берон с Рибния буквар.*)

5. Познавателно-практическа задача за целия клас: Класът може да осъществи екскурзия до град Габрово, където учениците да посетят възстановка на класна стая в Музея на образованието, както и да видят портрети на видни български будители. Заедно с това може да бъде посетен Архитектурно-етнографският музей на открито „Етъра“, който е богат източник на познание по отношение на българщина и български занаяти от времето на Възраждането. Друга възможност за наблюдение и мотивиране на познавателна активност е посещение на градовете Карлово и Калофер, с които са свързани имената на видни български революционери. При невъзможност за осъществяване на тези посещения учителят представя презентация със снимков материал от посочените места.

6. Наблюдение: Учителят пуска откъс от филм, отразяващ събития от Руско-турската война. След като учениците изгледат откъса, учителят провокира дискусия по въпросите: *Къде е издигнат най-величественият паметник на героите от Руско-турската война? Как са се наричали българите, участвали в тази война?*

7. Словесна дидактична игра състезание: Учителят разделя класа на два отбора и избира едно дете, което влиза в ролята на учител, застава пред класа и задава въпроси. Ученикът със СОП също е посочен да отговаря на достъпен за възможностите му въпрос. Условие на играта: Всеки верен отговор носи 1т. В края на играта точките се сумират и се излъчва отбор победител. Предложение за въпроси: *През коя година се води Руско-турската освободителна война?; Къде се водят най-тежките сражения?; Къде е издигнат най-величественият паметник – символ на тези сражения?; Как се наричат българите, участници в тази война?; Как българското население помагало на руските войски?; Кога е датата на освобождение на България от османско владичество (Национален празник на България)?и т.н.*

8. Домашна работа: Потърсете в местния музей имена на бележити българи от вашия роден край, дали живота си за свободата на България! Задачата се изпълнява с помощта на родителите.

9. Индивидуална задача: Чуй и научи песента за Райна Княгиня „Кой уши байрака?“. Запиши в тетрадката си кратък текст на тема: „Коя е Райна Княгиня? С какво свързваме името ѝ?“.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Природните и културните забележителности на България*

Очаквани резултати: Разбира кое е природна забележителност, и да дава примери за природни забележителности в България. Разбира кое е културна забележителност, и да дава примери. Разбира защо без паметници не бихме опазили своето историческо минало. Познава и изброява някои дейности за опазване на природните богатства на България.

Нови понятия: природна забележителност, културна забележителност.

Достъпни знания, задачи и дейности по темата за ученика със СОП:

1. Презентация. Учителят представя пред учениците презентация с природни забележителности от национално значение. В края на презентацията се въвежда понятието „природна забележителност“. Определението се записва от учениците, в това число и от ученика със СОП. Дискутират се познати обекти от снимките.

Приложение 24

2. Работа с учебник: Ученикът разглежда картата на България. Върху нея са поставени картинки на различни природни забележителности. Ресурсният учител показва и разказва за основните, които ученикът трябва и може да запомни. Обяснява в близост до кое населено място се намират. Записват се в тетрадката.

Приложение 25

3. Ролева игра „Аз съм екскурзовод“: Учениците се разделят на екскурзоводи и туристи. Ученикът със СОП е турист. Застава пред картата с обектите и съобщава кой от тях иска да посети. Екскурзоводът избира маршрут, дава информация за избраната природна забележителност и маршрут, по който ще стигнат до там.
4. Практически дейности: Уместно по тази тема е провеждане на организирано посещение на класа до някоя от най-популярните природни забележителности на България, напр. пещери – Дяволското гърло, Снежанка, Магурата или Каменните гъби, Белоградчишките скали, Мелнишките пясъчни скали. При невъзможност да се осъществи пътуване, учителят запознава учениците с тях чрез видеофилм или снимков материал.
5. За да разбере по-лесно значението на водите на България, ученикът със СОП получава визуализирана достъпна информация за географски райони, богати на води и такива, в които липсват води. Прави се сравнение. *Например:* представя се снимков материал от поречието на река Дунав и пустиня. В дискусия се припомня, че за живота на хората, растенията и животните е нужна вода. За затвърждаване на знанията ученикът изпълнява задачи от учебника и учебната тетрадка с помощ от ресурсен учител.
6. Домашна работа: *Посочи няколко начина за опазване на водите на България!* Задачата се изпълнява с помощ от възрастен.
7. Работа по групи: Класът е разделен на три групи. В една от групите е включен ученикът със СОП (препоръчително е това да бъде трета група). Условието на задачата е общо за трите групи, но то касае различни обекти: *Проучете какви културни забележителности има в: първа група: Копривщица, Арбанаси, Жеравна?; втора група: Пловдив, Несебър, Созопол?; трета група: във вашия роден край? Потърсете информация в различни източници и запишете отговорите в тетрадките си.* Отговорници на групите представят резултатите. Друг вариант на работа по групи е учениците да изработят табла на тема: първа група: *Най-популярните природни забележителности на България;* втора група: *Най-популярните културни забележителности на България.* При представянето на таблата пред класа се провежда дискусия: *Защо е нужно да се опазват природните и културните забележителности на България? Вие как бихте ги опазили?*
8. Идеи за проект за ученика със СОП: С помощта на родител / ресурсен учител изработва дипляна за една от културните или природните забележителности. *Потърси снимков*

материал! Изрежи, оцвети, залепи! Напиши нейното местоназначение и интересни факти, които намериш, с кратки изречения!

В екип със съученик подготвя презентация на тема: „Културното наследство на моя роден край“.

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *Човекът и обществото*

Име на ученика: *С.М.*

Тема на урока: *България – моята родина*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел на урока: Осмисляне на понятието родина и формиране на българско самосъзнание според възможностите на ученика.

Задачи:

1. Да познава и посочва България на картата на Балканския полуостров / Европа.
2. Да очертава с пръст, с показалка контурите на страната на карта/атлас.
3. Да знае, назовава и посочва съседните страни на България, като се ориентира по географската карта (или само да ги посочва на картата).
4. Да формира първоначални знания за символите на българската държава – знаме, герб и химн.
5. Да разбира своята принадлежност към българския народ и страна.
6. Да затвърждава уменията си за работа с карта.
7. Да обогатява активния речник с нови думи, да развива вниманието и интереса към учебния предмет.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Беседа, подготвена за ученика със СОП, подкрепена с пейзажни природни картини от различни красиви места в страната ни. Целта на метода е учителят да разбере как ученикът разбира думата родина и с какво я свързва (с близките, приятелите, красивата природа и пр.). Провежда се с насочващи въпроси от учителя: *Коя е твоята родина? Защо България е твоята родина? Кой живее в България? Кои празници харесваш? С кого празнуваш празниците? Какво ти харесва в България? Разгледай тези картини и си спомни как изглежда гората/планината през пролетта, есента, зимата! Харесват ли ти снежните върхове на планините през зимата? А как изглежда морето през лятото? Харесват ли ти цветята в парка? и т.н.*
2. Задача №1 от индивидуален работен лист, свързана с четене на кратък текст за България, адаптиран спрямо възможностите на ученика със СОП. След прочита текстът се обсъжда с цел разширяване и допълване на знанията.
3. Слушане на химна на Република България с предварителна инструкция: *Слушай внимателно, за да разбереш за какво се пее!* (кратка дискусия върху текста на химна)
4. Презентация на важните символи на българската държава – герб, знаме, химн. Визуализирането е придружено с обяснение, чиято цел е ученикът да:
 - получи първоначални знания за символите – да ги посочва, познава и различава;

- да знае, че всяка страна има символи, които са различни от българските;
 - да прави кратко описание (българското знаме има 3 цвята – бял, зелен, червен, а на герба има изобразени три лъва).
5. Задача №2 от индивидуален работен лист: Ученикът чете текст и отговаря на въпроси. Текстът е свързан с българското знаме: *Какво символизират трите цвята – бяло, зелено, червено?* Разбирането е съпроводено с достъпно обяснение от страна на ресурсния учител.
 6. Задача №3 от индивидуален работен лист: Изисква се ученикът да даде отговор на въпроса: *Как може да назовем родината си? (отечество, татковина, България).* Отговорите се записват с думи на определеното място в листа.
 7. Задача №4 от индивидуален работен лист: Ученикът разглежда знамена на различни държави, сред които и българското, с цел разпознаване: *Кое от знамената е българското?* Задачата може да се усложни, ако получи възможност да разглежда само български знамена, но в различна подредба на цветовете (напр. бяло, червено, зелено).
 8. Практическа дейност: изработване на български знаменца. *Материали:* самозалепващи се малки листчета в трите цвята; сламки, от които чрез разрязване се оформят дръжки. Могат да се използват и други материали в зависимост от решението на учителя и ресурсите, с които разполага. Изработването от ученика се предшества от демонстрация от учителя. Задачата е интересна и занимателна, което предполага включване и на другите ученици от класа.

Методи, форми, средства на преподаване на основното съдържание: беседа, обяснителен разказ, презентация, обсъждане, наблюдение, работа в група, индивидуална работа върху работен лист, демонстрация, практическа дейност, работа с карта/атлас.

Времево разпределение: Дискусия, обяснение – 10 минути, индивидуална работа – 10 минути, групови дейности – 10 минути, почивка – 5 минути.

Групова дейност в класната стая: учениците се разделят на групи, като задачата на всяка група е да се изработят гирлянди от знамена. Идеята е изключително ефективна за украса на класната стая. На учениците могат да се предложат и други идеи за изработване на българското знаме, напр. с помощта на мозайка, мозайка тип „пирончета“, от смачкани топчета цветна хартия (чрез залепване) и т.н.

Социални умения: слуша, изпълнява инструкции, следва правила, носи отговорност при изпълнение на обща задача, общува позитивно с връстниците, изпитва удовлетворение от изпълнението на практическа дейност, представя идеи (напр. къде точно да се постави изработената украса от знаменца в класната стая), съобразява се с мнението на другите.

Междупредметни връзки: околна среда, български език и литература, изобразително изкуство.

Дейност на ресурсния учител или др. специалист в урока: Ресурсният учител, съвместно с класния ръководител, планира задачите и подготвя индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Систематизира въпросите за дискусията и осигурява подходящи нагледни материали. Подготвя материалите за практическата работа на ученика. Подкрепя ученика със СОП по време на груповата и индивидуалната дейност. При нужда подпомага и останалите деца, като съдейства за създаване на приятелски и толерантни отношения в класната стая. Дава предложения за подходящи задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: компютър, мултимедия, интерактивна дъска, пейзажни природни картини или визуализация с постер, самозалепващи се цветни листчета, цветна хартия, сламки, мозайки, молив, лепило, обикновена ножичка, лесна ножичка, тънко въженце.

Речник на новите думи: родина, символи на българската държава – знаме, герб, химн.

Домашна работа: Да научи и знае в коя област и в кой град се намира неговото училище.

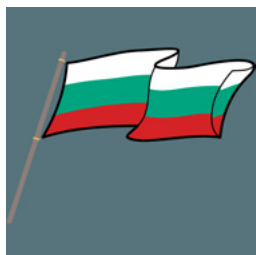
Индивидуален работен лист

Тема: България – моята родина

Задача 1. Прочети текста!

България е моята родина. Аз съм роден в България и затова се наричам българин. В България живеят моето семейство и приятелите. Обичам да сме заедно всички. България има красива природа. Харесва ми да пътувам. Така опознавам различни красиви места на родината.

Задача 2. Прочети текста!

Българското знаме се нарича трибагреник, защото има три цвята – бял, **зелен**, **червен**. Белият цвят е символ на мира. Зеленият цвят е символ на плодородието на българската земя. Червеният цвят символизира смелостта на българския народ и пролятата българска кръв.

Задача 3. Как може да назовем родината си? Напиши!

.....
.....
.....

Задача 4. Разгледай внимателно и посочи: *Кое от знамената е българското?*

Човекът и природата

Методи, форми, техники на преподаване по „Човекът и природата“

фронтална беседа, обяснителен разказ, инструктаж, наблюдение, демонстрация, дискусия, обсъждане, опити, индивидуален работен лист, работа с учебник, групова работа, повторение и затвърдяване, дидактични игри

Очаквани резултати: Познава, назовава и знае за какво се използват предметите от бита; Прави най-общо описание от какво са направени предметите. Посочва свойства и характеристики: тежки или леки, къси или дълги, цвят, вкус и мирис, маса, обем, според възможностите си. Сравнява вещества, които познава от ежедневието според свойствата им. Сравнява телата според свойствата им – твърдо (като желязото), течено (като водата), газ (като въздуха). Описва водата: течна е, няма цвят, няма вкус, разтваря (сол, захар, кафе), не гори (с нея се гаси огънят). Дава кратко обяснение: „що е въздух?“ (Това, което дишаме. Има го навсякъде). Знае, че не може да съществува животът на Земята без вода и въздух. Познава човешки дейности за опазване на водата и въздуха чисти.

Нови понятия: тяло, вещество, обем, маса, материали.

Помощни средства и материали: Различни предмети от ежедневието, съставени от кожа, желязо, глина, плат, стъкло, сок, чай и др.; ножица, лепило, илюстрации и друг картинен материал, цветни моливи и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

„Човекът и природата“ е нов предмет, чието изучаване започва в трети клас, продължава и надгражда знанията за природата от втори клас по „Околен свят“.

Първите уроци по темата „Тела и вещества“ са свързани със създаване на представи за разнообразието на телата (течности, твърди тела и газове), обем, маса и свойства. Знанията, които учениците придобиват в този раздел, обогатяват представите им за заобикалящата действителност, предметите и обектите от бита и природата. Децата наблюдават, проучват, сравняват, групират, правят опити, изводи, предположения.

Достъпни знания, задачи и дейности по темата за ученика със СОП:

1. Индивидуални задачи с обяснение: *Огледай внимателно класната стая! Какво виждаш в нея?* (учебни маси, столове, учебна дъска, учителско бюро, прозорци, врата, учебници, моливи и пр.) *Нещата, които изброи, се наричат тела. Животните, дърветата, цветята и всичко друго, което можеш да срещнеш в природата, също са тела. Изброй телата, които виждаш на двора!* (дървета, храсти, цветни лехи, пейки, пътеки и т.н.).

Приложение 1

Изброй колкото е възможно повече предмети (тела) от вашата кухня!

Какво виждаш на масата? (две кутии – голяма и малка). Едната кутия е заела половината маса, а другата – една малка част от нея. Кутиите също са тела. Всяко тяло заема място. Голямата кутия има по-голям обем. Малката кутия има по-малък обем.

Разгледай картините! На всяка картина има по две тела. Посочи ги и ги назови! (голяма и малка топка, голяма и малка кола, голямо и малко дърво, голяма и малка чаша, голям и малък чувал, голям и малък прозорец, голям и малък нож, кокошка и пиленце и пр.) Определи кое тяло има по-голям обем!

Телата са съставени от вещества. Напр. столът е от дърво, прозорецът – от стъкло, ножът – от метал. Разгледай задачата от индивидуалния работен лист. Напиши срещу всяко тяло, което виждаш, от какви вещества е съставено! (щипка, стол, шише, кана, вилица, мολив, тетрадка).

Кое тежи повече – куфарът или малката чантичка? Разгледай телата на слайдовете! Определи кое тежи повече! (голям – малък стол, кокошка – пиленце, голям пакет захар – малък пакет захар).

2. Работа с учебник. Ученикът със СОП разглежда различни тегилки, везни, кантар. В беседа с ресурсния учител прави опити да определи кое тяло е по-тежко и кое – по-леко, в зависимост от наклона на везните.

3. Работа по двойки. Ученикът със СОП работи в партньорство с връстник. Задачата е да разгледат телата на работния лист, да определят тяхното състояние (твърди, течни или газове) и да го запишат на определеното за целта място.

4) Според агрегатното състояние веществата могат да са **твърди, течни или газообразни**.

В таблицата са написани няколко вещества, групирани според агрегатното им състояние.

В третата колона на таблицата напишете агрегатното състояние на всяка група.

Група	Вещества	Агрегатно състояние
1	Вода и сок	
2	Въздух и кислород	
3	Скала и злато	

Приложение 2

4. Домашна работа за ученика със СОП. *Попълни правилно таблицата!* (Таблицата е с две колони и три реда. В лявата колона са написани три състояния на телата: твърди, течни, газообразни, а в дясната ученикът трябва да напише тела, отговарящи на тези състояния.)

5. Задачи от индивидуален работен лист: *От какъв материал са направени тези чаши?* (стъкло, пластмаса).

6. Работа по групи – опити: Учениците са разделени на три групи. Всяка група има отделна задача – опит, който трябва да осъществи. Инструкциите са написани на три листа. Първа група: *Пред вас са поставени три стъклени чаши. В първата налейте вода, във втората – мляко, в третата – портокалов сок! Запишете в табличка резултатите: цвят, мирис, вкус.* Втора група: *Запалете свещ! Потопете я в съд с вода! Какво наблюдавате? Направете извод!* (Водата не гори и не поддържа горенето.) Трета група: *Пред вас са поставени три стъклени чаши с вода. В първата от тях поставете лъжичка сол, във втората – лъжичка захар, в третата – лъжичка пясък. Разбъркайте добре съдържанието на трите чаши! Какво се е случило със солта и захарта? А с пясъка? Какво наблюдавате на дъното ѝ?* Подходящи групи за ученика със СОП са първата и третата, където лесно може да направи изводи от опита и наблюдението.

7. Беседа, подкрепена с илюстрации с *дидактична цел* (подтема „Вода“): Учителят задава въпроси, свързани с разпространението на водата, нейните най-важни свойства и приложение. Въпроси към ученика със СОП: *„Можем ли да живеем без вода? А могат ли растенията и животните да живеят без вода?“* „Имате ли цветя вкъщи? Как се грижите за тях? Поливаш ли ги често? Защо?“.

8. Дискусия за въвеждане на подтема „Въздух“: Към ученика със СОП може да бъде отправен въпросът: „Въздухът какво е?“ (това, което дишаме). С участието на целия клас се обсъжда: *Въздухът има ли цвят и мирис? Къде е разпространен? Какви свойства има?*

9. Демонстрация: За изясняване свойството на въздуха да гори и поддържа горенето, учителят прави нагледна демонстрация пред класа: пали свещ и я похлупва със стъклена чаша. Учениците наблюдават и правят извод. На детето със СОП също може да бъде поставен въпрос: „Какво се случи с горящата свещ? Защо пламъкът угасва“.

Познавателно-практическа задача: Учителят предлага на ученик да затвори уста и да притисне с палец и показалец носа си. Ако е необходимо, демонстрира действието. Друго дете засича времето, в което ученикът остава без въздух. По преценка на учителя ученикът със СОП също може да повтори експеримента. Резултатите се дискутират.

За проверка и обратна връзка се обсъждат въпроси. *Можем ли да живеем без въздух? Важен ли е въздухът за живата природа? Как хората замърсяват въздуха и водата със своята дейност?*

Очаквани резултати: Знае, че птичките, охлювът, гъбите, тревите са живи организми. Те се нуждаят от храна, растат и се размножават. По това се отличават от неживите тела. Класифицира животните според начина им на хранене на растителноядни животни, месоядни животни (хищници) и всеядни животни. Дава примери за растения и животни, обитаващи водата и сушата.

Нови понятия: организми, жизнени процеси, среда на живот, условия на живот, хранителна верига.

Помощни средства и материали: адаптирани работни листи, детски енциклопедии и атласи за растенията и животните, картинки на животни и растения, цветни моливи и флумастери, ножица и лепило, пъзели, презентации и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Достъпни знания за ученика със СОП. Подходящи учебни дейности:

За изясняване на понятието „живи организми“ се посочват характерните им особености, по които се различават от неживите тела (за живите организми е характерно, че се хранят, растат и се размножават). Привеждат се примери, достъпни за нивото на ученика със СОП: Разгледай картините! Какво прави кравата (пасе трева). С какво се храни зайчето (с моркови). Какво прави лястовицата (гнездо за малките лястовичета, в което да са на безопасно място, да се хранят, за да порастат). С какво се хранят лястовичетата? (с храна, която майката лястовица намира и доставя за тях). Какво е нужно на цветето, за да расте? (да го поливаме). Покажи снимката, на която си бебе, ...снимката, на която си в детската градина, ...снимката, на която си в първи клас. По какво се различаваш на тези снимки? Снимките показват как растеж. Необходимите вещества за растежа се получават от храната. Скалата и тухлите имат ли нужда от храна? (не). Те са примери за неживи организми.

Работа с партньор: Учениците се групират по двойки. Ученикът със СОП работи със справящ се съученик. Всяка двойка получава лист с примери на различни тела. Задачата е да подчертаят живите организми с червен молив, а неживите тела със син. Резултатите се представят пред класа и се обсъждат.

Игра „лети-лети“ във вариант с избрано свойство на живите организми. Например: „Диша, диша ...зайче, диша, диша часовник. Расте, расте цвете, расте, расте дете, расте, расте стол ... Учителят подава условието. При вярно твърдение учениците пляскат с ръце, при невярно – не правят нищо. Ролята на учителя може да бъде поета и от ученика със СОП, който да подава примерите.

Познавателно-практическа задача за целия клас: Учениците, включително и ученикът със СОП, засаждат семена на цветя, грижат се за тях, като ги поливат редовно и наблюдават растеж и развитие.

При разглеждане на темата „Жизнени процеси при живите организми“ е целесъобразно

учениците да посетят природонаучен музей. Важно е децата да усвоят умения да наблюдават, за да правят самостоятелни изводи. Освен в природонаучен музей би било полезно класът да извършва наблюдения в парка, в планината или в гората. Преди всяко наблюдение извън класната стая ученикът със СОП се нуждае от предварителни разяснения къде, какво и с каква цел ще наблюдава. В музея децата биха могли да наблюдават схеми на живи организми и неживи тела. Участват в дискусия: *Кои живи организми са представени на схемата? Кои са неживите тела? Еленът и дървото представители на кои са? По какво живите организми се различават от неживите тела – избройте няколко разлики!*

Задачи от индивидуален работен лист:

1. Опиши със свои думи как се променят дърветата, храстите и тревите през различните сезони! (за целта се използват цветни картинки)
2. Избери едно животно. Потърси информация за него в енциклопедии ли интернет и с помощта на мама направи презентация за него. Опиши как се храни то и как се размножава. Представи я пред класа.
3. Изброй две неща, които са общи за всички живи организми! (хранят се, растат)
4. Изброй три животни, които живеят на сушата, и три животни, които живеят във водата!

Самостоятелна работа - Живи организми

Име: _____ ; III "б" клас; дата _____

1. Поставете стрелки, които да показват правилната посока в схемата на хранителната верига: (7т.)

- а) Кой е производителят?.....;
- б) Кои са потребителите?.....;
- в) Коя е жертвата на котката?.....;
- г) Кое от животните е и хищник, и жертва?.....;
- д) Кое от животните не е жертва?.....

2. Кое от живите организми само произвежда храната си? (1т.)

- а) пеперуда
б) кокиче
в) гъба

3. Свържете животните с тяхната среда на живот. (5т.)

делфин	почвата
щъркел	край реки и езера
кукувица	морето
дива коза	горите
дъждовен червей	високо в планините

4. Кое от животните не може да оцелее на север, където е най-студено? (1т.)

- а) бялата мечка
б) пингвинът
в) щъркелът

Приложение 3

Друг вариант на задачата: Изрежи с ножичката животните, които живеят във вода и на суша, и ги залепи на съответния лист! (предварително са подготвени рисунки, изобразяващи море и горска полянка)

5. С какво се храни овцата? (с трева). С какво се храни вълкът? (напада овцата и я изяжда). С какво се хранят растенията? (с хранителни вещества, които изграждат сами, като използват слънчевата светлина или... растат и се хранят с помощта на слънцето).

6. Разгледай двете картинки! Кое растение виждаш на тях? (слънчоглед/ Защо растението се казва така? (защото цветът гледа към слънцето). В кой момент слънчогледът се обръща към слънцето и в кой момент цветовете му се затварят? Посочи на картинката! (през деня и през нощта)

7. Разгледай животните на картинката (катеричка, вълк, дива свиня). Подреди ги правилно в таблицата, разграфена на растителноядни животни, хищници, всеядни животни. Катерицата яде лешници и орехи. Вълкът напада по-малки животни и ги изяжда. Дивата свиня яде корени,

жълъди, мъртви животни.

8. Работа по двойки. Ученикът със СОП работи с връстник или ресурсен учител. Задачата е: Разгледайте внимателно снимките. Обяснете един на друг как се движи всяко от тези животни (заек – скача, бяга; щъркел – лети, ходи; риба – плува; гъсеница – пълзи; и т.н.)

9. Разкажи за твоя домашен любимец. С какво се храни той?

10. Разгледай картинките на различни животни. Напиши имената им срещу картинката! (лъв, зебра, таралеж, мечка, гепард и пр.)

11. Как се предпазват от врагове животните – костенурка (със здравата си черупка), жабата (със зелената си окраска, с която се слива с листата), таралежът (с бодлите), заекът (като бяга бързо), птицата (като лети), рибата (като плува).

12. Къде живее пингвинът? (в леденостудени води). Къде живее камилата? (в пустинята на топло). Разгледай картината! Ще оцелее ли камилата там, където е? (на снежно и заледено място). Ще оцелее ли пингвинът в пустинята?

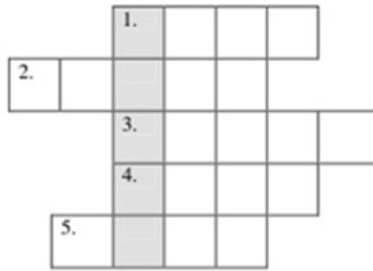
13. Как хората се предпазват от студа? (имат топли дрехи, живеят в топли стаи през зимата).

14. Напиши в разграфената таблица три животни, които живеят в морето, и три животни, които живеят в реките и езерата! Същата задача може да бъде поставена и за растенията.

15. Раздели растенията от списъка на три групи: дървета, храсти, треви и т.н.

16. Задача към целия клас: Попълнете кръстословицата! На всеки ред или колонка напишете името от съответната картинка! Ученикът със СОП работи в екип с друг ученик. (*Приложение 10*) и т.н.

Попълни кръстословицата.

Хоризонтално:

1. Малкото на патицата.
2. Тревисто растение, от което се правят красиви букети.
3. Сладкиш за рожден ден.
4. Красиво горско животно /с рога/.
5. Животно с хобот и големи уши.

Вертикално:

1. Домашна птица.

Свържи по смисъл думите от двете колонки, както е показано:

зайче	звездна
нощ	висок
бор	игриво
пчелички	цветни
моливи	работливи

A curved line connects 'зайче' to 'игриво'.

Приложение 10

Очаквани резултати: Познава, посочва и назовава някои най-важни органи на човешкото тяло. Знае кой орган за какво ни служи (какво прави). Разбира необходимостта от поддържане на хигиена на устната кухина и зъбите. Познава и назовава полезни храни и начини на хранене, важни за растежа на тялото и укрепване на здравето.

Нови понятия: мозък, сърце, кръвоносни съдове, бели дробове, стомах, черва.

Помощни средства и материали: Презентации, енциклопедии, картинки на човешкото тяло и неговите органи, пъзели за сглобяване на човешко тяло, цветни моливи, картончета с изображения и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Презентация на тема „Моето тяло“ – В беседа учителят посочва и назовава органите на човешкото тяло с нагледна опора – презентацията. Ученикът със СОП слуша и наблюдава заедно с останалите ученици. В дискусията учениците отговарят на въпроси от рода на: „За какво ни служи сърцето? Защо не можем да живеем без белите си дробове? Какво правят мускулите в нашето тяло?“. Ученикът със СОП се включва в дискусията, като показва и назовава отделни органи. В случай че среща трудност да обясни функциите на съответните органи, отговорът му се допълва от друг ученик.

Знанията, които трябва да разбере и усвои ученикът със СОП: *Мозъкът се намира в главата. Помага ни да мислим, говорим, слушаме, виждаме. С помощта на белите дробове дишаме. В стомаха се събира и смела храната, която поемаме. Той прилича на торба. Стомахът е свързан с черва. Чрез тях се изхвърлят от тялото ненужните хранителни остатъци. Сърцето е орган, който движи кръвта. Кръвта снабдява останалите части на тялото с въздух и хранителни вещества. Ако среща затруднения, може да посочва само органите на схемата в учебника или да ги изброява, или да ги пише под диктовка.*

В подтема „Как се храни човекът“ е важно да се обърне внимание на правилното хранене за здравето на човека. По схема на човешкото тяло ученикът заедно с ресурсен учител или друг ученик може да проследи пътя на храната и да посочи органите, които вземат участие в процеса на хранене и преработката на храната. Задължително трябва да се подчертае значението на хигиената на устната кухина и зъбите за здравето.

Познавателно-практическа задача за целия клас: Всеки ученик, в т.ч. и ученикът със СОП получава задача – да дегустира в дома си храна от различен произход: плод (лимон, ябълка), захарно изделие (бонбон, бисквита, близалка), солено изделие (сирене, кашкавал, колбас), лютивата храна (според възможностите и наличностите в семейството). В клас трябва да опишат каква храна са дегустирали, вкуса ѝ и кой орган в устната кухина е отговорен за възприемането на различните вкусови усещания.

Индивидуална задача за ученика със СОП:

1. Направи вкъщи с помощта на мама табло на усмивката! Намери, изрежи и залепи сним-

ки на усмихнати лица! Какви са усмивките на тези деца? Как се грижиш ти за зъбите си?

2. На показаните картинки (Приложение 4) ученикът със СОП се опитва да посочи и назове тези храни, които са полезни, и другите, които са вредни за здравето на зъбите. Въпроси: *Кои от тези храни са ти любими? Трябва ли да хапваш често от тях, или не бива? Какво се случва с твоите зъби, ако прекаляваш с шоколада и близалките?*

Приложение 4

3. Ученикът със СОП разглежда илюстрация на хранителна пирамида, в която храните са подредени според своята важност и полза за организмите. Информацията се разяснява по достъпен за детето начин от ресурсния учител.

Приложение 5

4. Напиши на лист любимите си храни. Подреди ги по важност – от най-полезната към най-малко полезната храна за твоето здраве! Задачата се изпълнява с помощ от ресурсен учител.

5. Групово практическа задача: Колко дълго можем да издържим без да дишаме?

Как се променя гръдният кош на човек при вдишване и издишване? Нека всеки да измери гръдния кош на другарчето си при вдишване и издишване с шивашкия метър на мама. Пресметнете: каква е разликата?

6. Ресурсният учител представя по достъпен начин познати на детето дейности, които могат да развият и укрепят белите дробове.

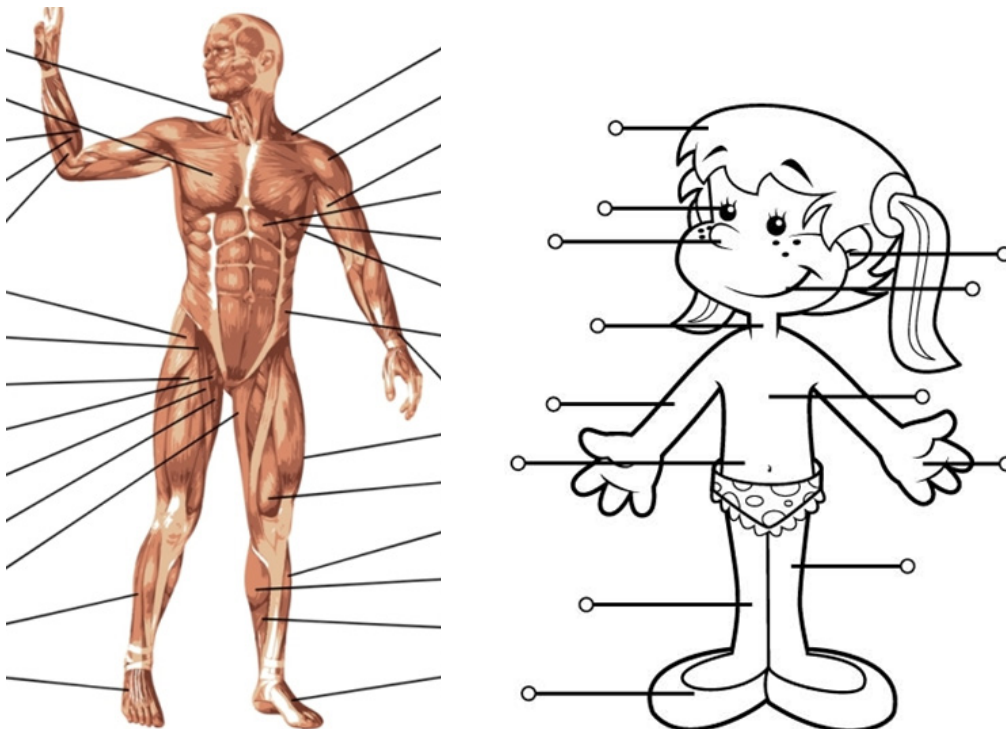

Приложение 6 и 7

7. Учене чрез преживяване: *Знаете ли за какво служи сърцето?* (по-голяма част от учениците отговарят вярно на този въпрос). *А знаете ли колко е голямо? Свийте ръката си в юмрук! Ето, толкова голямо е вашето сърце. Сега нека всеки се опита да измери пулса на своето другарче, като постави показалец и среден пръст на китката му!* Ученикът със СОП работи в екип с другарче по чин или с друго дете, с което има добра комуникация.

8. Индивидуална задача: На ученика със СОП се представя схема на човешкото тяло за оцветяване. Задачата е да оцвети, като подбере правилните цветове, както и да напише със стрелка наименованието на отделните органи (*Приложение 8 и Приложение 9*).

Приложение 8 и Приложение 9

9. *Опитай се да отговориш вярно на следните въпроси:*

- За какво ни служат мускулите?
- Защо нашите зъби не са еднакви?
- Защо някои деца носят шини на зъбите?
- Защо трябва да мием зъбите си след всяко хранене?
- Защо трябва да се къпем?

10. *Моделиране: Разгледай илюстрациите в учебника и се опитай да направиш с пластичен модел на сърце. Направи кръвоносни съдове, по които се движи кръвта. Те приличат на малки тръбички.*

В последната подтема от глобалната тема „Изследователи на човешкото тяло“ учениците могат да проведат различни интересни експерименти, които да ги накарат да се почувстват като истински изследователи.

11. *Работа по двойки: Вие сте собственици на заведение за хранене. Съставете здравословно меню за деня! Представете вашето меню пред класа! Класът коментира, а учителят дава 1 точка за всяка полезна храна, предложена в задачата. Накрая точките се сумират и се определя победител – двойката, която е представила най-здравословното менюто.*

12. *Индивидуална задача: Разполагаш с картинки на различни животни. Намери и залепи на правилното място всяко от тях в зависимост от средата на живот, която обитават – суша или вода. Животните, обитаващи сушата, раздели на диви или домашни!*

Приложение 10

13. *Задачата е от подтема „Разнообразие на животните“:*

14. *Работа по проект, в който може да бъде включен ученикът със СОП: „Да направим картотека на животните“. Учениците подготвят специална кутия за картотеката. Изрязват кар-*

тончета с всички букви от азбуката. Всеки ученик избира буква и животно, чието наименование започва със съответната буква. На гърба на картончето записва информация за животното, която е намерил. Под буквата може да бъде залепена снимка на съответното животно.

15. Работа в група: Учениците се разделят на четири групи. Ученикът със СОП работи в една от групите. Задачите на всяка група са, както следва:

Първа група: Открийте информация за пингвините и опишете средата и начина им на живот! С какво се хранят и как се придвижват?

Втора група: Открийте информация за тюлените! Опишете тяхната среда на живот, начин на придвижване и хранене.

Трета група: Открийте информация за слона и го опишете – среда на живот, начин на хранене и придвижване.

Четвърта група: Открийте информация за тигъра – опишете неговата среда на живот, начин на хранене и размножаване.

На учениците се определя време за работа. След приключване на времето всяка група излъчва свой представител, който представя пред класа събраните резултати. В края на часа се прави извод за животинското разнообразие.

По подтемите „Хранене при животните“ и „Хранителни вериги“ (поради сложността на учебното съдържание) учениците със СОП работят върху задачи от индивидуален работен лист. В две колонки са подредени различни видове животни и различни храни. Ученикът трябва да свърже животното с храната, с която предполага, че се храни.

16. Задача за края на глобалната тема: *Наблюдавайте природата и я изразете във ваши рисунки! Нарисувайте ваше любимо животно и растение!*

17. Индивидуална задача за домашна работа за ученика със СОП. Задачата се изпълнява с помощ от родител.

Телата и веществата в неживата природа

1. *Подчертай неживите тела:*

- а) Слънце б) хора в) растения г) скали
д) животни е) облаци ж) вода з) въздух

2. *Допълни:*

Предметите, които ни заобикалят, се наричат _____ . Едни са направени от човека като _____ ,

а други са създадени от природата като _____ .

Телата биват: _____ , _____ и _____ .

3. *Какво имат телата?*

а) Твърдите тела имат _____ .

б) Течните тела имат _____ .

в) Газообразните тела имат _____ .

4. *Допълни:*

Телата са направени от _____ . Те имат определени свойства като _____ .

5. Всички знаем, че животът е невъзможен без въздух и вода.

Кои са свойствата на въздуха?

Кои са свойствата на водата?

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *Човекът и природата*

Име на ученика: *А.М.*

Тема на урока: *Животът във водата*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел на урока: Запознаване с разнообразието от животни и растения, населяващи водните басейни.

Задачи:

1. Да знае кои са водните басейни: блата, езера, реки, морета, океани.
2. Да изброява условията за живот на организмите във водните басейни: храна, въздух, светлина, температура.
3. Да посочва представители на животинския свят, които обитават морските басейни: насекоми, птици, риби, миди, раци, морска звезда, бозайници.
4. Да посочва представители на растителния свят, които обитават морските басейни: тръстика, водна лилия, папур, водорасли.
5. Да изброява защитени от изчезване видове морски животни: тюлен, кит, делфин.
6. Да осъзнава ролята на човека за опазване на водните обитатели.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Адаптиран разказ за живота във водата. Информацията се визуализира с презентация. „Водните басейни са блата, езера, реки, морета, океани. В тях живеят различни организми – животински и растителни. Водата предлага условия за живот на организмите – храна, въздух, светлина, температура. Около блатата, езерата и реките има разнообразие от растителни и животински видове, които живеят там и се нуждаят от много вода за да съществуват. Растителните видове са тръстика, водна лилия и папур. На-често срещаните представители на животинските видове са някои насекоми – водно конче и комари. От птиците по тези места могат да се видят често щъркели. Другите водни басейни са моретата и океаните. Представители на растителния свят там са водораслите, а на животинския – риби (попчета, калкан, скумрия), медузи, миди, раци, морска звезда. В моретата и океаните живеят бозайници – животни, които раждат малките си и дишат с бели дробове. Бозайниците изглеждат като риби, но са много по-големи от тях. Те са тюлени, китове, делфини. Наричат се защитени видове, защото са застрашени от изчезване. Затова хората трябва да полагат грижи за тях, за да продължат да съществуват. Всички ние трябва да опазваме водните обитатели, защото са част от живата природа.“

2. Дискусия. Провежда се с цел да се установи до каква степен е възприета и разбрана информацията.

3. Провеждане на допълнителни разяснения, които са задължителни за учениците със СОП. Добър похват е те да бъдат обвързани с личния опит и интереси на детето.
4. Работа с класа – разглежда и обсъждане на илюстрациите в учебника – „животът в морето“ и „животът в реките“. Учителят насочва вниманието на учениците към морските и животинските видове. При необходимост ресурсният учител уточнява по достъпен начин за ученика със СОП техните характерни особености.
5. Групова работа: подреждане на пъзел.
6. Задача №1 от индивидуален работен лист: *Разгледай внимателно животинските видове на картинката! Групирай ги чрез ограждане: животински видове, които обитават морето, и животински видове, които обитават реките и езерата!*
7. Задача №2 от индивидуален работен лист: Запомни! Водораслите нямат корени, стъбло и листа. Те обитават солени или сладководни басейни. Водната лилия има широки листа, които плават над повърхността на водата. Папурът не е изцяло потопен във водата. Големите риби се хранят с по-малките и с някои растения. Щъркелите напускат местата, където водата, почвата и въздухът са замърсени от хората.
8. Задача №3 от индивидуален работен лист: *Нарисувай морско дъно, като преди това помислиш какви цветове ще използваш – топли или студени!*

Методи, форми, средства на преподаване на основното съдържание: беседа, обяснителен разказ, презентация, обсъждане, наблюдение, работа в група, индивидуална работа върху работен лист, демонстрация, практическа дейност.

Времево разпределение: Дискусия, обяснение – 10 минути, индивидуална работа – 10 минути, групови дейности – 10 минути, почивка – 5 минути.

Групова дейност в класната стая: Учениците се разделят на две групи, като задачата на всяка група е да подредят пъзел, свързан с темата на урока.

Социални умения – развива умения да:

- слуша текст, наблюдава и описва (растения и животни);
- общува свободно и да изгражда принадлежност към групата;
- спазва правила за опазване на природата и животните.

Междупредметни връзки: околен свят, български език и литература, изобразително изкуство.

Дейност на ресурсния учител или др. специалист в урока: Ресурсният учител, съвместно с класния ръководител, планира задачите и подготвя индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Систематизира въпросите за дискусията и осигурява подходящи нагледни материали. Подготвя материалите за практическата работа на ученика. Подкрепя ученика със СОП по време на груповата и индивидуалната дейност. При нужда подпомага и останалите деца, като съдейства за създаване на приятелски и толерантни отношения в класната стая. Дава предложения за подходящи задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: компютър, мултимедия, интерактивна дъска,

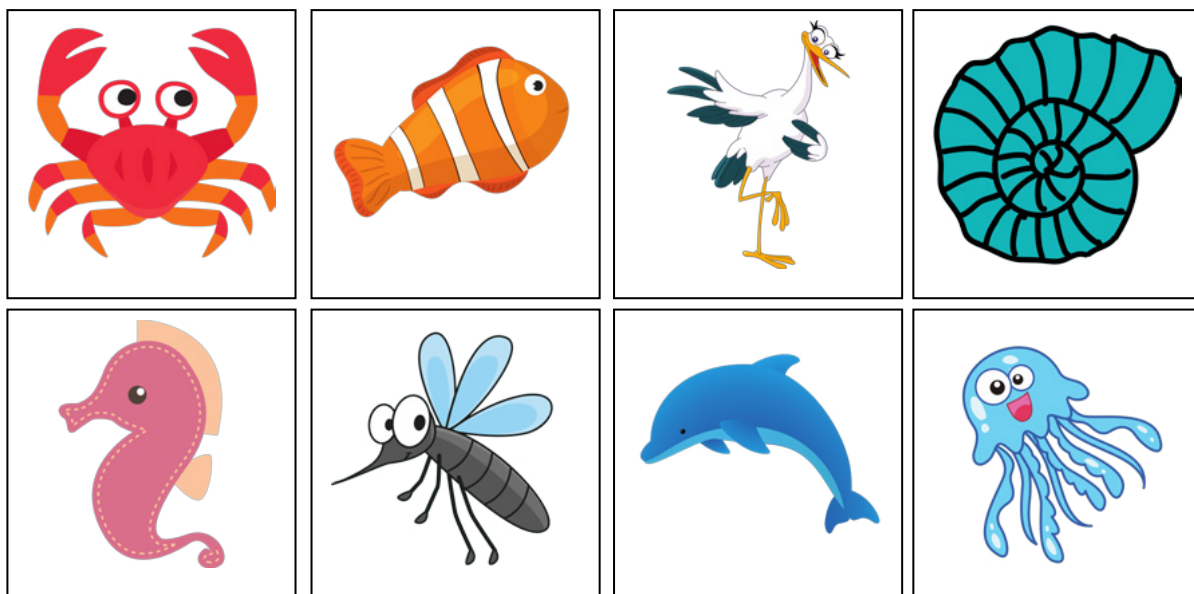
Речник на новите думи: водни басейни, животински организми, растителни организми.

Домашна работа: Да довърши рисунката от Задача №3 и да се опита да запомни информацията от Задача № 2 от индивидуалния работен лист.

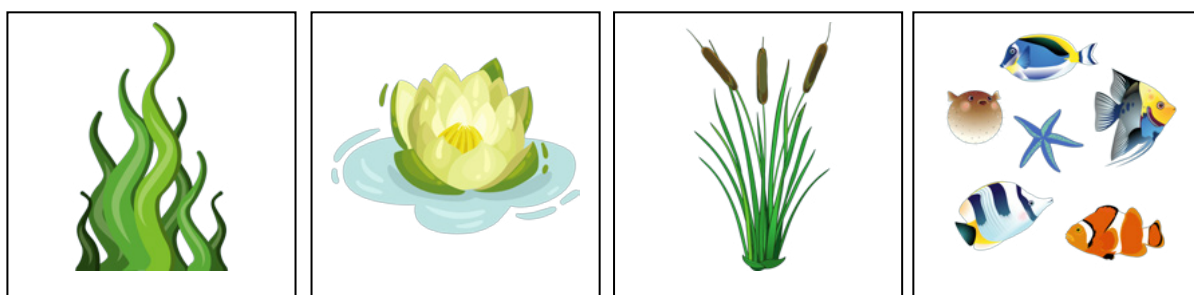
Индивидуален работен лист

Тема: Животът във водата

Задача 1. Разгледай внимателно животинските видове. Групирай ги чрез ограждане: животински видове, които обитават морето, и животински видове, които обитават реките и езерата.

Задача 2. Запомни! Водораслите нямат корени, стъбло и листа. Те обитават солени или сладководни басейни. Водната лилия има широки листа, които плават над повърхността на водата. Папурът не е изцяло потопен във водата. Големите риби се хранят с по-малките и с някои растения. Щъркелите напускат местата, където водата, почвата и въздухът са замърсени от хората.

Задача 3. Нарисувай морско дъно, като преди това помислиш какви цветове ще използваш – топли или студени!

Природата около нас

Дърветата имат дебело и здраво стъбло, покрито с кора. Клоните им се разклоняват високо над земята и образуват корона.

Прозети и запомни!

Храстите имат няколко ниски и тънки стъбла, покрити с кора, които се разклоняват още в основата си.

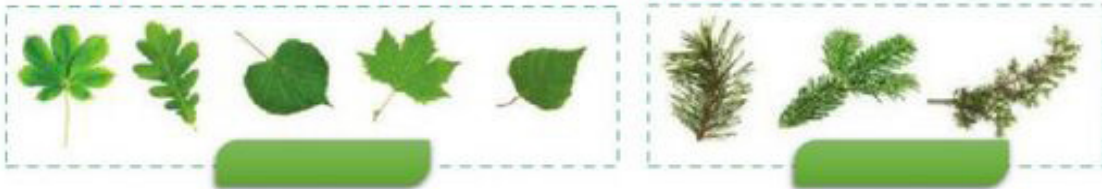
Тревистите растения имат меки, зелени и връзки стъбла.

1. Попълни текста, като избереш правилните думи.

През зимата времето е . Често вали . Дните са . През зимата клоните на дърветата и храстите . Зелени листа имат само растения. Много растения презимуват позвата. Други загиват .

2. Именувай групите растения според листата.

3. От коя група е всяко от растенията. Избери.

Музика

Общи изисквания към урока по музика за учениците със СОП

1. Темата и съдържанието да са съобразени с равнището на развитие на възможностите и музикалните уменията на учениците.
2. Планирането на урока да е съобразено със степента на предварителната подготовка, възможностите за възприемане и интереса на учениците.
3. Урокът да включва разнообразни музикални дейности – пеене, слушане, музикално-ритмична дейност.
4. Музикалната терминология да бъде опростена и съобразена с възможностите и опита на учениците.
5. Да се използват качествени аудиозаписи, с добре подбрана художествена стойност.
6. Преценката за участието на учениците със СОП да бъде винаги с позитивен характер.

Методи, форми, средства на преподаване по музика – беседа, сравнение, анализ, обобщение, организиране на вокална и хорова изява – пеене, изучаване на думи и мелодии, пеене със и без акомпанимент, свирене, слушане, музикално-дидактични игри, слухови игри за ритъм и темпо

Очаквани резултати: Изпълнява/познава две песни от училищния репертоар – авторски и народни. Изпълнява/слуша по избор песни от извънучилищния репертоар. Умее да възпроизвежда мелодията и метроритъма според индивидуалните си възможности. Възприема характера/настроението на песента при изпълнение. Опитва и се старее да пее в синхрон със съучениците си, спазвайки общата звучност. Има предпочитания към определена песен. Следва указанията и жестовете на учителя.

Нови понятия: песен, мелодия, авторска песен, народна .

Помощни средства и материали: Учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

- пеене: „Хей, приятелю, здравей“ – Х. Агасян
- слушане: песни за приятелството

При слушане и пеене учителят изисква правилна стойка на тялото (без изгърбване, навеждане, подпиране на главата с ръка и пр.). Непознатите думи в песента се изясняват по достъпен начин за ученика със СОП след първото прослушване. Ако детето не притежава задоволителни певчески умения или изпитва несигурност, учителят би могъл да го прикани, слушайки своите съученици, да приглася, пляска с ръце, потропва с крака или да изпълнява различни танцови стъпки на отделни тактове. В случай че детето със СОП показва добри гласови данни, учителят би могъл да го предложи за солист на отделни части от песента. Това допълнително мотивира за включване в дейностите на класа и стимулира творческите изяви. След неколkokратно прослушване на песента и припяване учителят би могъл да проведе беседа с класа на тема: „Какво е приятелството и важно ли е то за вас?“

Индивидуални задачи към ученика със СОП:

1. Беседа: *Разкажи за най-добрия си приятел! Защо го харесваш? Какво правите заедно? Слушахте ли музика? Той каква музика харесва? А ти?*

По време на беседата учителят не бива да допуска еднословни отговори от детето със СОП, а да го въвлича в добре структурирани, смислово издържани изказвания с разгърната фразова реч. За по-лесно и правилно заучаване на песента тя се прослушва и изпълнява многократно.

За по-лесно справяне със следващата задачата, учителят би могъл да предложи ученикът да работи в партньорство с друг ученик, който да го подпомага при необходимост. Задача: *Припомнете си други песнички, посветени на приятелството и приятелите, които знаете от миналата учебна година или сте научили извън училище!*

Песен за приятелството (Златина Билярска)

Никой, никой на земята

не живее сам –
бъбри веселият вятър
с ореха голям.

Шепне ден и нощ морето
с пясъчния бряг.
И луната при небето
идва пак и пак.

Шепне ден и нощ морето
с пясъчния бряг.
И луната при небето
идва пак и пак.

Приказката бърза даже
вечер през леса
ва детето да разкаже
нови чудеса.

Бъбри веселият вятър
с ореха голям.
Никой, никой на земята
не живее сам.

Задача за домашна работа: Потърсете в различни източници или попитайте своите родители (баба, дядо) за текста и мелодията на популярна българска народна песен. Опитайте се да я разучите и изпеете част от нея пред класа. Споделете със съучениците си защо избрахте точно тази песен!

Очаквани резултати: Да припява (тактува) при изпълнение на песни от училищния и извънучилищния репертоар, като се стреми да спазва ритъма и темпото под даден инструментален съпровод. Да изразява предпочитание към музикален инструмент за съпровод в зависимост от характера и настроението в музиката. Да припява и тактува с помощ при изпълнение на песни в размери 2/4 и 4/4. Да имитира музикален съпровод върху песен по негов избор според своите индивидуални възможности.

Нови понятия: музикален инструмент, ритъм, съпровод.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни картинки с различни музикални инструменти.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Активното използване на детските музикални инструменти подпомага развитието на метро-ритмичното чувство, придава артистичност и завършеност при умело изработения акомпанIMENT върху песен. Недостатъчно добрата материална база в училищата понякога е причина за липсваща практика на учениците със СОП с музикалните инструменти, но когато те са налични, е добре да бъдат прилагани активно.

Учителят подбира две песни за пеене и слушане по избор (важно е да вземе под внимание предпочитанията на учениците, в т.ч. и на ученика със СОП). Ученикът със СОП общува с музикалното изкуство, като възприема и възпроизвежда музикалния ритъм чрез пеене, слушане и музикалноритмични движения. Учителят насочва вниманието на учениците/ученика със СОП към особеностите на музикалноизразното средство, което създава този ритъм.

В началото на часа учителят може да пусне на CD любима детска песничка или част от мелодия под инструментален съпровод. Например „Песен за дъждовните капки“.

Песен за дъждовните капки (автор Цветан Ангелов)

Малки капчици сме ние,
капчици на есента.
Ние къпем, ние мием
и тревички, и листа.

Ние идем от небето
и в листата шумолим,
но в гората и в полето
никого не веселим.

Ние къпем сред гората
само голи дървеса

и студена е росата,
есенната ни роса.

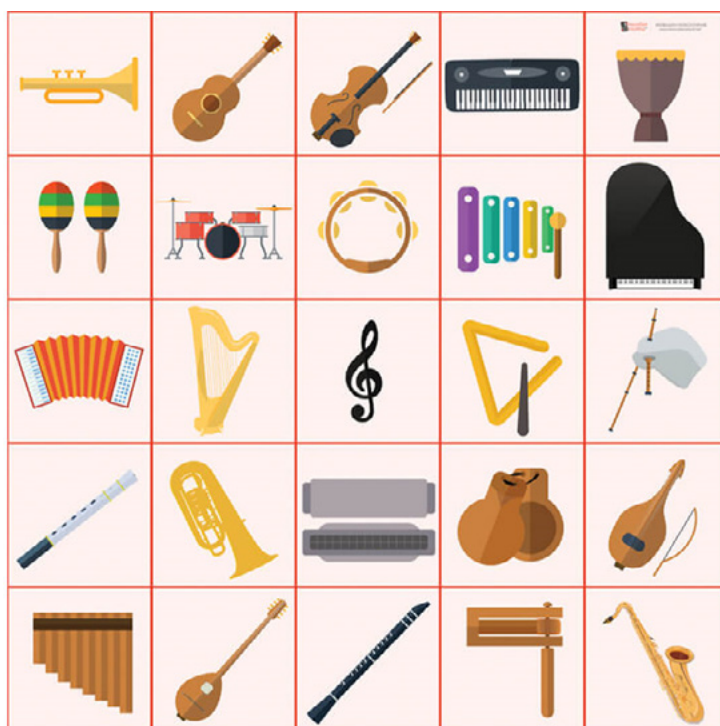
Задача към целия клас, в т.ч. и към ученика със СОП. (За по-лесно справяне със задачата, учителят би могъл да го постави в двойка с друг ученик, който да го подпомага при необходимост): *Чуйте песента няколко пъти. Опитайте се да припявате заедно с детския хор, който я изпълнява. Харесва ли ви? Какво настроение създава тази песничка? Вслушайте се добре в мелодията и отговорете – кой музикален инструмент долавяте най-ясно? Пребройте: на колко такта се брои песента!*

Конкретна задача към ученика със СОП: *Опитай да пееш заедно с децата от клипа и едновременно с това да тактуваш с ръка, като спазваш ритъма на песничката.* Ученикът изпълнява задачата по примера на учителя, като повтаря действието след него.

Песните, които звучат в часовете по „Музика“, развиват музикалноритмичния усет на децата. Провеждането на дейността ритмика и избор на подходящ ритмичен съпровод имат значение за подобряване на координацията, намаляване на двигателните проблеми и изграждането на волеви качества у детето със СОП. Слушането на музика под ритмичен съпровод води до активизиране на слуховото внимание на учениците с интелектуален дефицит и до повишаване на неговата устойчивост.

Въпрос към целия клас: (отговор може да се изиска и от ученика със СОП).

Знаете ли кои са двата най-популярни класически танца? – ако децата не се досетят и не дадат отговор, учителят го съобщава – валс и танго. Класът прослушва инструментален откъс от популярен валс (виенски валс). Въпрос: С кой от познатите ви музикални инструменти се изпълнява този красив танц? Възможно е голяма част от децата да се досетят за отговора. Ако не го направят, учителят представя пред тях картинки на няколко музикални инструмента: (Приложение 1).

Приложение 1

Насочващ въпрос: *Посочете на картинката кой от инструментите звучеше във валса най-ясно?*

Ученикът със СОП (поставено в двойка с негов съученик, който му помага) се поставя задача да определи наименованията на колкото е възможно повече от музикалните инструменти на картинката. *Запиши ги в тетрадката си!*

Задача за домашна работа: *Потърсете в различни източници кои са най-характерните български народни хора! На какви музикални инструменти се изпълняват. Намерете подходящи снимки, изрежете и апликирайте в тетрадката по музика!* Задачата се изпълнява с помощта на родителите.

Очаквани резултати: Изпитва удоволствие и приятни изживявания при слушане на музика. Разпознава музикални произведения самостоятелно или с помощ. Умее да определи какво настроение носи в себе си съответното музикално произведение, и да го изразява ясно с ритмични движения и жестове. Може да определи музикалния инструмент, на който се изпълнява дадена музика – самостоятелно или с помощ. Разпознава песен по характерен ритъм или познат текст. Разпознава поне два откъса от популярни музикални произведения и може да ги назове.

Нови понятия: динамика, темпо.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни моливи.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подборът на музикалните произведения за слушане трябва да бъде съобразен с интереса, предпочитанията, музикалния опит и интелектуалното равнище на ученика със СОП. Учителят следва да познава и умело да направлява характерното за всяко дете емоционално възприемане на музиката и същевременно да изгражда трайни слушателски навици и поведение.

При представяне на ново музикално произведение е необходимо да се направи връзка между музиката за слушане и илюстрацията в учебника (или допълнително подготвена картина за целта) към съответното музикално произведение. Учителят подтиква/насочва учениците да усетят какво настроение носи в себе си музикалното произведение. Той трябва да им внуши, че чрез музиката винаги се изразяват чувства и настроения. Музикалната дейност *слушане* се осъществи, като песента се прослушва многократно със или без съпровод в рамките на часа, през който се изучава; учениците слушат български народни хора и ръченици, както и музикални произведения с цел запознаване с музикални инструменти; учениците слушат народни и авторски песни.

От голяма важност е музикалните произведения да се прослушват многократно, за да се възприемат по-пълно и да се запомнят от децата.

Очаквани резултати: Има общи представи за темпо, динамика и характер на музиката. Влага емоция, чувство и артистичност в изпълняваните песни. Разпознава изучавани музикални творби.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Пеене: „Хей, приятелю, здравей“ – Х. Агасян

Слушане: песни за приятелството

В началото на часа учителят прави актуализация на знанията от предходната учебна година: учениците трябва да си припомнят какво е динамика и темпо, като дадат подходящи примери. Например: задача към целия клас – *Можете ли да определите песента „Хей, приятелю, здравей“ с каква динамика и темпо се изпълнява? Хайде всички заедно да изпеем песента.* След изпълнението учителят може още веднъж да пусне песента на запис за прослушване, за да може ученикът със СОП също да се включи с отговор на въпроса: *Какво е темпото на песента – бавно, умерено или бързо? Харесва ли ти тази песен? Защо? Кой музикален инструмент чуваш да звучи при изпълнението на песента?*

За следващата задача към целия клас учителят може да пусне за прослушване кратки откъси от ръченица и някои български хора, сред които и право хоро. Предлага на учениците при прослушването на записите да отброяват и да определят в какъв размер е музикалното произведение, което чуват. Практиката показва, че почти всички деца разпознават най-напред ръченицата, при която отброяването е най-лесно: раз-два-трииийиийи, раз-два-трииийиийи, раз-два-трииийи, като на третия такт следва удължаване. Голям брой деца разпознават и правото хоро, което е особено популярно в България. Малко по-трудни за разпознаване са други български хора – Еленино, Дайчово, Минчово и т.н. При изпълнението на тази задача, децата могат да се хванат за ръце в кръг и да се опитат да изтанцуват няколко стъпки от хорото под ръководството и наставленията на учителя, като през цялото време спазват такта на музиката и синхронизират движенията си. Ученикът със СОП участва според възможностите си.

Учениците, в т.ч. и ученикът със СОП, прослушат и изпълнят още няколко детски песни, като отговарят на въпросите: *Какъв характер има песничката? Какво настроение създава? Определете я по темпо и динамика! Кой музикални инструменти чувате да звучат в нея?*

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Вокална и инструментална музика

Очаквани резултати: Умее да различава по външен вид и звучене различни музикални инструменти. Разпознава и различава с помощ звученето на духови, клавишни, струнни музикални инструменти. Разпознава с помощ народни музикални инструменти и ги разграничава от останалите. Прави разлика в звученето на мъжки, женски, детски и смесен хор самостоятелно и с помощ.

Нови понятия: кларинет, орган, акордеон, женски хор.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни картинки с различни музикални инструменти.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В урок по темата учениците/ученикът със СОП си припомнят знанията за групата на духовите, струнните и клавишните музикални инструменти. Във втори клас те са изучавали някои от тях. В трети клас познанията за музикални инструменти и тяхното звучене се разширяват.

Индивидуални задачи за ученика със СОП:

1. *Разгледай на картинката музикалните инструменти. Кои от тях познаваш? Запиши под картинката съответните наименования! Към коя група принадлежи музикалният инструмент?*

Приложение 2

и

Приложение 3

Ако ученикът се справя, като продължение на тази задача би могло да се даде още едно условие: *Огради в кръг тези от тях, които са народни музикални инструменти (с тях се изпълнява българска народна музика)!*

2. *Застани с лице към класа. Намисли си един музикален инструмент, който най-много ти харесва, и си представи, че свириш на него. Покажи с ръце как се свири на този инструмент, а другите ученици ще се опитат да познаят кой е той!*

С мултимедийна презентация учениците си припомнят познатите и се запознават с новите музикални инструменти. С достъпни обяснения от учителя получават информация за всеки един по отделно. Слушат звученето на различни музикални инструменти. Разпознават ги под формата на игрови задачи с познавателен характер. Ученикът със СОП работи по изпълнение на задачите за класа с ресурсен учител.

В края на урока учителят може да пусне на децата записи на няколко хорова изпълнения на музикални творби. Децата отговарят на въпроси, свързани с изпълнителите на музикалното произведение – мъжки, женски, детски хор.

Задача за домашна работа за ученика със СОП: *Разгледай картинките! Как се наричат инструментите, които виждаш? (ударни инструменти) Запиши имената им! Към коя група музикални инструменти се причисляват?*

Очаквани резултати: Определя с помощ песни от училищния репертоар, които звучат, еднакво, подобно или различно.

Нови понятия: инструментална музика.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни моливи и листи.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Пеене: „Оркестър“ – Д. Кърнолки, и „Зимна радост“ – М. Аладжем

Слушане: из „Ноктюрен №20“ – Ф. Шопен

Учителят пуска за прослушване пред учениците двете песнички. След прослушването учениците изпяват песните. Ученикът със СОП участва в дейностите и изпълнява задачите според своите индивидуални възможности. След неколнократно прослушване и изпяване (солово, по двойки, в група) учителят задава въпроси към целия клас, в т.ч. и към ученика със СОП: *Сравнете по звучене двете песни. Според вас те приличат ли си по нещо? Какво е темпото и динамиката в първата песничка? Какво е темпото и динамиката във втората песничка? Коя от двете песни ви допада повече? Защо? Коя песен намирате за по-мелодична?* В случая е важно всеки да изрази свободно своето лично мнение и със свои думи да се опита да опише звученето на песните. Всяко мнение се зачита и поощрява.

За слушане е предложен откъс из „Ноктюрен № 20“, който излъчва хармония, красота и спокойно звучене. Чрез този пример учениците със СОП изграждат слухова представа за звученето на симфоничния оркестър, за класическата музика и се запознават с името на композитора Фредерик Шопен. Учителят представя кратък разказ за живота и творчеството на композитора. Представя неговия портрет, който учениците трябва да запомнят. Препоръчва се на фона на класическата музика децата да отговорят на въпроса: *Каква природна картина (кой сезон) най-много би подходдал на тази музика?* Ученикът със СОП би могъл да получи персонална задача: *Нарисувай природна картина, която най-силно ти напомня музиката, която слушаш! Озаглави картината! Направи кратко представяне пред класа!* Ако ученикът се затруднява да работи самостоятелно, може да получи подкрепа от ресурсен учител с насоки и указания.

Очаквани резултати: Разграничава и отчита равномерна пулсация на „две“. Отразява метрума двигателно. Разпознава метрума на музика в размери 2/4, 3/4, 4/4 с помощ. Изпълнява народни песни според своите музикални възможности. Познава народни музикални инструменти.

Нови понятия: такт, размер.

Помощни средства и материали: Учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Урокът протича със задачи по тоновете трайности. Учителят предлага да бъдат изслушани записи на две български народни хора и една ръченица, като учениците се опитат да определят как би изглеждала графично схемата на всяко от тях. В тази задача е уместно учителят да постави въпрос на детето със СОП относно правото хоро, тъй като при него отброяването е най-лесно. При изслушването на хората децата трябва да плясват на всяка сричка, като разучават модела с пеене и пляскане едновременно.

Учителят приканва учениците да изпеят и други народни песни, които знаят и са научили извън училището. Ученикът със СОП също може да изпее част от народна песен, която знае, и да сподели кога и от кого я е научил. Препоръчва се провеждане на дискусия на тема „Българска народна музика“. Въпросите се формулират спрямо възможностите и опита, който имат учениците по темата: *Обичате ли народна музика? Слушате ли такава музика вашето семейство? Кога (по какъв повод) слушате такава музика най-често? Какво ви допада най-много в тази музика? Кои народни песни обичате да пеете? С кого ги пеете? и т.н.*

Докато слушат двете народни хора и ръченицата, учениците си припомнят звученето на българските народни инструменти – акордеон, гъдулка, кларнет, кавал. Ученикът със СОП си припомня музикалните инструменти чрез предварително подготвен визуален материал. Добър вариант е децата да бъдат провокирани да разкажат кога и по какъв повод са ги виждали, с какви събития ги свързват (сватба, народен събор, празник на населеното място и др.)

Приложение 4

В урока е предвидена актуализация на знанията за нотите (запис на видове ноти – цяла, половина и четвъртина нота). Новите знания са свързани с въвеждане на осмина нота. Тази информация в повечето случаи затруднява учениците със СОП. Има отчетени случаи в практиката, в които ученици със СОП се отличават с много по-добър музикален слух от останалите деца, но тяхната сила е в импровизацията. Учителят е длъжен да отчита тези способности и да създава условия за тяхното развитие и надграждане чрез допълнително обучение. При формиране на знания, свързани с музикалния ритъм, е подходящо да се прави връзка с ритъма и метричните пулсации на човешката реч.

При всяко изпълнение ученикът със СОП се насочва към проследяване на промяната в темпото и динамиката, за да улавя характера на песента и да проявява емоционално отношение при нейното изпълнение. Добър успех за ученика със СОП би бил да разпознава по външен вид някои от нотите и да ги назовава последователно. Ако се справя с тази задача, учителят може да покаже нотите в разбъркан вариант и да пробва дали детето ще може да се ориентира в тяхното разпознаване. При условие че не се справя с тази задача, учителят би могъл да му предложи игра от типа на „рапирането“, например:

„Аз се казвам Пеее-тьо, обичам сла-до-ле-ее-ед, у-ча му-зи-ка-аа“ – за отчитане на равномерна пулсация. Могат да му бъдат предлагани варианти на имитация, например как вика някой от семейството: „Бате-ееее, е-ла-ааааа“.

С песента „Оркестър“ могат се поставят различни задачи за целия клас и персонално на ученика със СОП – да пляска с ръце на всяка сричка, да маршируват отчетливо на двата такта – раз-два, раз-два и т.н.

Очаквани резултати: Познава графичния белег на цяла и половинка нота. Прави опити да изпълнява подражателно и ритмично изучаваните ноти. Познава петолинието, ключа „сол“ и разположението на нотите върху петолинието. Знае тоновите имена на изучаваните ноти. Познава „знак за повторение“ и „първи и втори път“.

Нови понятия: нота, петолиние, тонови имена, ключ „сол“

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, нотна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Пеене: „Малкото коте“ – Р. Киров

Слушане: „Есен на полето“ – Т. Попов

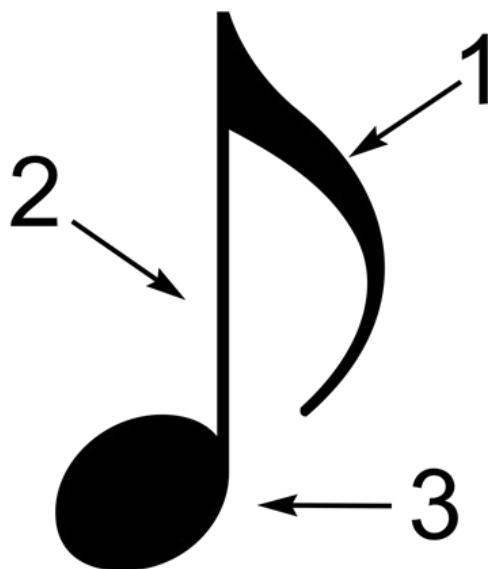
Учителят пуска запис на песента „Есен на полето“ и поставя въпроси към всички ученици: *Докато слушате песента, опитайте се да отброите – на колко дяла може да се раздели мелодията на тази песен? Еднакви или различни са те? Нека опитаме да направим графична схема.*

Въпроси към ученика със СОП: *Какво е настроението, което се усеща в песента? Можеш ли да изпееш първия куплет от нея? Ако имаш нужда от помощ, твой приятел може да пее заедно с теб. Разглежда нагледни материали, на които са изобразени детски музикални инструменти. Кои от тях биха могли да се използват за съпровод на песента?*

(Приложение 5)

Следва актуализиране на знанията от втори клас: *Как записваме тоновете в музиката? Така, както записваме звуковете в думите с букви, така и тоновете в музиката записваме с ноти.* За ученика със СОП се припомня графичното изписване на нотите (*Приложение 6*).

Приложение 6

Новите знания за видове ноти (цяла нота, половина, четвъртина, осмина) са сложни за учениците с интелектуални дефицити. В тази връзка се допуска част от учебното съдържание да бъде редуцирано, като се сведе до знания за цяла и половина нота и техния графичен запис. Ученикът със СОП би могъл без особени затруднения да запомни графичния знак за повторение в музиката (*Приложение 7*).

Както и графичният знак на петолинието и ключът „сол“.

Приложение 7

Учителят представя пред класа тоновете и техните имена, след което класът трябва да ги изпее неколкократно. Ако детето със СОП не се справя (бърка ги), то може да слуша или да ги повтаря след свой съученик.

Друг много важен момент в този урок е учениците да разберат правилно понятието „Пауза“ в музиката. Учителят може да ги обясни, като ги сравни с „мълчание“. Учениците трябва да схванат идеята, че моментите на мълчание в музиката имат точно определена продължителност. Те могат да се упражняват в изписване на паузите в нотната тетрадка, без да се прекалява с това упражнение.

В този урок много подходяща – темпераментна и създаваща весело настроение у учениците е песничката „Малкото коте“. Учителят я пуска на запис, като децата я слушат и припяват заедно с песента до заучаване на текста. Закачливият текст и стилът на музиката са подходящи, за да се добавят към изпълнението ритмични движения, които може да се изпълняват спонтанно и от детето със СОП.

Задача за домашна работа: *Бъдете малки композитори! Съставете кратък текст на тема, която обичате и ви вълнува. Към текста се опитайте да измислите и подходяща мелодия.* Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител или родител.

Очаквани резултати: Разпознава изучени видове мелодични движения с помощ. Прави опити да ги свързва с графични модели. Може да прочете елементарен нотен запис.

Нови понятия: възходящо, низходящо.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, нотна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Пеене: „Малкото коте“ – Р. Киров

Слушане: музика по избор

В този урок учениците отново ще чуят една вече позната и любима своя песен – „Малкото коте“. След прослушване и изпяване, учителят поставя въпроси: *С какво темпо и каква динамика изпяхте песента? На колко се брой? Кой е размерът на нотния текст? Можете ли да измислите танц, който би ѝ прилягал?*“. Учителят обръща внимание на учениците върху посоката на движение на мелодията, която в песента има ясно движение нагоре и надолу (високо – ниско). Така учениците схващат идеята, че мелодията на песните има различни звукови височини.

Учителят дава възможност на ученика със СОП сам да избере свои любими песнички за слушане, в които останалите деца ще открият кога тоновете се изкачват нагоре, кога слизат надолу, кога не променят височината си. Тези задачи ще помогнат на всички деца по-лесно да се запознаят с това как, като изписват ноти, записани на различни места върху петолинието, те записват тонове с различна височина. Докато слушат песента, избрана от ученика със СОП, учениците могат да отбелязват промените във височините с вдигане на ръка или някакъв друг предварително уговорен жест. Същото трябва да прави и ученикът със СОП.

Този урок е подходящ за въвеждането на тоновите имена до, ре, ми, фа, сол, ла, си. С помощта на песента „Малкото коте“ лесно се улавя тяхната височина и се запомня поредността им. Учениците вече познават текста и мелодията на песента, затова не им представлява трудност да я използват за наблюдение и анализ, още повече че тоновите имена до, ре, ми, фа, сол, ла, съставляват част от текста, а мелодията отговаря на тяхната последователност в посока нагоре. Учениците трябва да проследят това изкачване нагоре и да го покажат с вдигане на ръка, както и движението в обратна посока – надолу.

В края на часа учителят отново може да пусне песента „Малкото коте“ за прослушване и да постави задача за домашна работа върху тази песен: *Напишете колко от познатите ви духови музикални инструменти чувате, докато слушате песента? Намерете песничката в интернет, вижте картинката към нея и запишете в тетрадките си наименованията на всички познати ви духови музикални инструменти. А има ли такъв, който не познавате? Потърсете информация за него – кой е той, за каква музика се използва?* Ученикът със СОП изпълнява домашната работа с помощ от родител.

Очаквани резултати: Танцува ръченица и право хоро на музика от училищния или друг репертоар. Импровизира танци по определена музика. Показва ритмичност и възпроизвежда танцови движения съобразно музиката, според индивидуалните възможности.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В тази тема учителят може да подбере подходящо хоро и ръченица и да ги пусне на запис на учениците, като ги призове да пляскаат, едновременно със съпровода при всеки такт на мелодията, а ученикът със СОП и други, по желание, биха могли да изпълняват танцови стъпки, хванати за ръце. В посочен ред звучат мелодии на ръченица и право хоро. Най-лесно разпознаваема за децата е ръченицата и безпроблемно я асоциират с броенето до три със задържане накрая. По-трудно е разграничаването на видовете хора. Затова е добре вниманието да се насочи към разликите в пляскането, съпровождащо различните хора.

Като втора задача учителят може да подбере подходящо музикално произведение за слушане, например песента „Не ме е страх“. Тя се състои от плавна и спокойно звучаща мелодия, като в припева темпото се променя и става умерено забързано. Задача към ученика със СОП: в партньорство със съученик да отрази характера на песента, като прави плавни и забързани движения или като вдига ръка при промяна на темпото. Идеята е да се затвърждава умението за разграничаване на промяната в темпото и динамиката и да се отбележи тяхното редуване чрез движения на тялото.

Игра със сюжет: „Калинка Малинка 1, 2, 3 стоп!“. Пуска се избрана песен от или извън репертоара на училището и децата танцуват на нея, съчинявайки си собствен танц. В един момент музиката се спира от учителя и всеки „замръзва“ в позата си. Избира се детето с най-интересната поза. То заема мястото на учителя и сюжетът се повтаря. После детето избира кой да заеме негово място.

В учебния час учителят може да предложи на учениците да усвоят лесен народен танц с помощта на видеоклип – онлайн урок по народни танци. Ученикът със СОП участва в обучението, като получава допълнителни инструкции и насоки от ресурсен учител.

Очаквани резултати: Свързва определени мелодии с изучаваните жанрове. С помощ назовава примери, в които жанрът присъства в бита или празниците на хората.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учителят подбира три музикални произведения с различен жанр, които пуска пред ученика със СОП за прослушване. Едната песен е с народно звучене, другата – с класическо, и третата – с модерно звучене. След това заедно обсъждат характерните особености на песните. Може да бъде проведена дискусия с целия клас. Примерни въпроси към учениците при обсъждане на различните песни: *Какви музикални инструменти чувате най-ясно в изпълнението на песента? Какво настроение внушава песента? Какъв е метрумът? и пр.* От учениците се изисква да познаят жанра на всяка песен. След проведената дискусия може да се постави втора задача, свързана с предходната. Провежда се разговор на тема къде в ежедневието си сме слушали подобни песни. На какви събития звучат такива мелодии? Всяко дете може да сподели свои впечатления и спомени.

Домашна работа: Детето със СОП, както и всяко дете има любима песен. Нека опита да разпознае нейния жанр и да обясни защо смята, че тя принадлежи на този жанр (ориентира се по инструментите, метрума, настроението). Родителят подкрепя ученика.

Очаквани резултати: Познава български народни песни от училищния репертоар. Познава авторска музика от училищния репертоар. Назовава поне две имена на български и чужди музиканти – композитори и изпълнители. Познава българските народни празници – коледуване, сурвакане, лазаруване и др.

Нови понятия: авторска музика, народна музика, композитор.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, нотна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, богат стимулен материал.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Пеене: „Песен за снежинката“ – Б. Елиезер

Слушане: „Малка нощна музика“ – Моцарт, музика по избор (българска народна музика)

Темата е свързана и с приближаващите коледни празници. Учениците слушат подходящи зимни/коледни песнички. Една от тях е „Песен за снежинката“. След неколккратно прослушване и припяване те правят опити да я изпеят сами спокойно, без напрежение в гласа. Ученикът със СОП изпълнява част от песента самостоятелно или в партньорство с ресурсен учител или справящ се съученик. Учителят инициира беседа, свързана с приближаващите празници. Дава думата на децата да разкажат какво знаят за българските традиции, свързани с коледуването, и да представят своите спомени за посрещане на празника в семейството. Детето със СОП също е включено в разговора, за да разкаже свои спомени и впечатления от празника. Почти всяко дете е гледало филми, телевизионни предавания, репортажи и изпълнения на живо, които представят традиционното коледуване в различни краища на страната. Добър вариант е в часа учениците да получат възможност да наблюдават отново празничните обреди, които да коментират. Учителят пуска коледарски народни песни за прослушване. Вниманието се насочва към мъжките гласове в коледарските песни. Това е начин учениците да разберат, че коледарите са само мъже. Текстът на коледарската песен напомня, че коледарите пеят на всеки член от семейството с пожелания и наричания, а благословията, която техният водач изговаря, е за целия дом:

Стани, Нине, господине,
добри сме ти госкье дошли,
добър сме ти глас донесли
низ хубава долна земя:
овци ти се изягнили,
се овчици ваклошати
и овньовци виторожци;
кози ти се изкозили,
се козици виторожки
и пърчевци ярчорожци;
кравици се изтелили,
се кравици белобозки,
се воловци еленчовци;

кобилки се изждребили,
се кобилки левогривки
и коньовци папуньоши.
Стани, Нине, господине,
тебе пеем, господине.

Задача за домашна работа: *Разговаряйте със свои по-възрастни роднини, баба, дядо и др. Нека ви разкажат как са посрещали Коледа в техния дом, когато са били деца. Запишете техния разказ! Ученикът със СОП може да получи задача за домашна работа – да оцвети принтирана сюжетна картина „Коледари“ или да научи малка част от коледарско наричане.*

Учителят разяснява на учениците коя музика е авторска: *„Авторска е музиката, създадена от един човек – текст, мелодия, изпълнение. Човекът, който създава авторска музика, се нарича композитор. Чували ли сте имена на велики български и чужди композитори? Избройте някои от тях!“*. За слушане учителят може да пусне откъс от „Малка нощна музика“. След музикалното изпълнение учителят би могъл да разкаже интересни моменти от живота на великия композитор Моцарт. Учениците слушат и коментират и друга авторска музика, като правят опити да я различават от народната музика.

Друг вариант на домашна работа: *Потърсете в интернет и открийте информация за някой от най-значимите български композитори! Запишете в тетрадките си кратък разказ за него и го споделете с класа. Ученикът със СОП работи по задачата с подкрепа от родител.*

Очаквани резултати: Познава съвременни музикални инструменти като електрическа китара или синтезатор. Обръща внимание и обсъжда съвременна музика, която слуша по радиото и телевизията.

Нови понятия: електрическа китара, кийборд.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Електрическата китара е широко разпространен музикален инструмент в модерната музика. Най-често тя се свързва с рок музиката. С мултимедийна презентация учителят показва и обяснява разликите във външния вид между двете китари (по-голяма дървена кутия при акустичната, по-плоско тяло при електрическата). Разлика има и при произвеждането на звука – при акустичната китара той се усилва от дървената кутия, а при електрическата китара – с електрически усилватели.

Групово събеседване: Учителят пуска рок изпълнение на електрическа китара. Може да се обсъди дали третокласниците са били на концерт с популярна музика, както и на какви инструменти се е свирило на концерта.

Задача за ученика със СОП: На картинка са показани 4 струнни инструменти – цигулка, акустична китара, електрическа китара и арфа. *Посочи електрическата китара измежду всички инструменти!*

Подходящ вариант е организиране на групово посещение на концерт с модерни струнни инструменти.

Задача към целия клас: *Нарисувайте своята „китара на мечтите“ – перфектната електрическа китара според вашите лични представи.* Ученикът със СОП също се включва в изпълнение на задачата. Ресурсният учител подпомага и насочва.

Беседа: „Кийборд“. *Електронната музика дава неограничени възможности – пример за това е кийбордът. Той може да звучи като всеки инструмент, а изглежда като един.* В часа може да се пуснат клипчета, показващи разнообразието от звуци, които инструментът може да пресъздаде. Детето със СОП може да каже колко вида звуци е чуло и кои са му направили най-силно впечатление. Може дори да опита да познае всеки звук на какъв инструмент отговаря.

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Предмет: *Музика*

Име на ученика: Р.Л.

Тема на урока: *Музика и движение*

Вид на урока: *за нови знания*

Цел на урока: Усвоява танцувални умения на българска народна музика.

Задачи: Да познава български народни танци. Да изпълнява танцови движения. Да танцува право хоро и ръченица с подкрепа от учител и деца.

Основно съдържание на урока (кратко представяне): музикално-дидактични игри (като основен подход); слухови игри за ритъм и темпо; създаване на житейски и художествени асоциации; организиране на групово танцово изпълнение (изпълнение на право хоро и ръченица); изучаване на танцови стъпки и мелодии; танцуване със и без акомпанимент; разпознаване и назоваване на народни музикални инструменти – гайда, кавал.

Методи, форми, средства на преподаване: обяснение, демонстрация, работа в група, индивидуални задачи, дискусия.

Времево разпределение: Време за изучаване на стъпки – не повече от 10 минути. Групов танц (хванати за ръце, под музикален съпровод) – 10 минути. Участие в дискусии – 10 минути.

Групов танц в класната стая: Първият групов танц, който учениците изпълняват е право хоро върху песенен музикален съпровод. Децата, в т.ч. и ученикът със СОП са застанали в кръг, хванати за ръце. Избрана е подходяща песен за изучаване, а хорото се изпълнява лесно, тъй като по-голяма част от децата вече познават характерните стъпки на правото хоро.

Предложения за съпровод на хоро:

Песента „Дена“

Тръгнала е Дена, мамо, за вода студена.(2)

Ах, Дено, Денке ле, за вода студена!(2)

Чиста, бяла, пременена, винаги стъкмена.(2)

Ах, Дено, Денке ле, винаги стъкмена! (2)

Менците и светят, мамо, като ясно слънце. (2)

Ах, Дено, Денке ле, като ясно слънце! (2)

Всички поздравява, мамо, кротка и засмяна. (2)

Ах, Дено, Денке ле, кротка и засмяна. (2)

Скромна като теменужка, Дена ми е дружка(2)

Ах, Дено, Денке ле, кротка и засмяна.(2)

В рамките на 10 минути учениците играят право хоро, след което спират за 5-минутна почивка, през което време учителят може да зададе следните въпроси: *Харесва ли ви това хоро? Как се нарича то? Спомнете си от изученото до момента в какъв размер се изпълнява правото хоро!* Голяма част от децата си спомнят и отброяват размера – 2/4.

Групова задача за класа, в която напълно равностойно се включва и детето със СОП, е учаването на Джиновско хоро. Характерно за него е, че освен изключително близкото звучене с правото хоро, то също се изпълнява в размер 2/4 и освен групово може да се изпълнява и по двойки от децата, хванати за ръце едно с друго.

Танц за индивидуално изпълнение в клас: Ръченица

Преди началото на музикалния съпровод учителят може да покаже на децата снимков или видеоматериал с въпроси: *Можете ли да познаете танца от снимката? Какво танцуват тези деца? Как разбрахте, че е ръченица?* Ръченицата е танц, който се играе самостоятелно или по двойки, без захват за ръцете. Почти всяко дете е наблюдавало или изпълнявало този популярен български народен танц и повечето от тях отговарят правилно на въпросите. *В какъв размер се изпълнява ръченицата? Какво темпо е характерно за нейното изпълнение?* – (размер 7/8, умерено бързо темпо).

За изпълнението на танца масовият учител съвместно с ресурсния учител разделят децата по двойки и разполагат двойките на подходящо разстояние една от друга, за да не си пречат. Детето със СОП се поставя в танцова двойка със свой приятел. След изпълнението на танца децата се покланят, а учителите ги поздравяват за уменията и старанието.

Подходящ въпрос в края на часа към всички ученици е: *Кои български народни музикални инструменти чувахте да звучат при изпълнението на двете хора и ръченицата?*

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- Умения за работа в група.
- Умения за спазване на правила и танцови стъпки.
- Умения да танцуват български народни танци.
- Увереност и повишаване на самочувствието.
- Толерантно отношение към другите деца.
- Проявява емоционално отношение и артистичност.

Междупредметни връзки: физическо възпитание, изобразително изкуство.

Дейност на ресурсния учител в урока: Ресурсният учител, съвместно с класния ръководител подготвя музиката и танците, в които се включва и ученикът със СОП. Прави демонстрация и дава допълнителни разяснения на ученика. Следи за спазване на добрите взаимоотношения по време на танците. При нужда подпомага и останалите деца. Дава предложения за подходящи музикални занимания за ученика със СОП в домашни условия.

Материали, помощни средства и технологии: CD за слушане на музика и подходящи записи на народни популярни песни, хора и ръченици, компютър/таблет.

Домашна работа: Разгледай двата музикални инструмента на картината! Потърси информация и запиши: как се наричат, каква музика изпълняват? Потърси в интернет песен, която звучи на един от двата инструмента. Разучи част от нея и я представи пред класа!

Изобразително изкуство

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете по изобразително
изкуство:*

беседа, наблюдение, сравнение, анализ, обобщение, разказ, демонстрация, упражнение/игри/задачи, обяснение, дискусия, мултимедийна презентация, изложби, празнични базари, широко онагледяване чрез: модели, снимки, илюстрации, групова и индивидуална работа.

Помощни средства и материали: цветни моливи, флумастери, тънкописци, ножица, лепило, гланцово блокче, карирани листи, линия, акварелни бои, темперни бои, плоски четки, обли четки, четки за рисуване с пръсти, пластилин, тренажор за рисуване, „лесни ножици за деца“

Очаквани резултати: Описва визуални характеристики на различни видове обществени сгради (училища, театри, спортни зали, гари, религиозни и култови сгради). Изобразява по наблюдение и впечатления архитектурни елементи на различни видове обществени сгради.

Нови понятия: архитектурна среда, обществени сгради.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учителят насочва вниманието на учениците към илюстрациите на различни сгради в учебника. Под формата на беседа децата споделят: кои интересни архитектурни забележителности са посещавали; какви интересни сгради има в родното им място. За описване на визуални характеристики на различни видове обществени сгради (училища, театри, спортни зали и др.) учителят използва богат набор от изображения, илюстрации, снимки, мултимедийни презентации. Учениците проявяват своите творчески възможности, като работят на групи. Всяка група трябва да отдели различни по вид архитектурни сгради в предварително подготвен снимков материал. Първа редица – църкви и манастири. Втора редица – училища и библиотеки. Трета редица – възрожденски и съвременни къщи. Задачата изисква да разгледат и определят разликите в детайлите – различните архитектурни решения, предложени с различни форми и стил. Чрез беседа учениците отговарят на въпроси: *Кои форми откриват?; Какви са размерите на сградите – големи/малки, високи/ниски?; В какви цветове са изобразени?; По какво си приличат и по какво се различават?; Какви интересни сгради има в родно място?* и пр. Ученикът със СОП се включва в беседата, като отговаря на достъпни за неговите възможности въпроси. Ако среща затруднения във вербалния изказ, може да намери и посочи различни сгради, представени като илюстрации или снимки: жилищен блок, еднофамилна къща, църква (кубе на църква или колона), театър, училище, магазин и пр.

Задачи за индивидуална работа за ученика със СОП:

- да подреди в серия от картини/снимки маршрута от дома до училището (снимка на неговия дом, рисунки/снимки на една-две обществени сгради/магазини по пътя, снимка/изображение на училището);
- да нарисува обществена сграда по образец според индивидуалните възможности;
- да оцвети принтирани картинки на различни сгради;
- да получи достъпни обяснения от ресурсния учител за видовете обществени сгради чрез провеждане на наблюдение в реална среда

Очаквани резултати: Открива основни визуални особености на вътрешната и външната архитектурна среда. Представя в изображения вътрешна и външна архитектурна среда, според възможностите си. Рисува/оцветява чрез средствата на изобразителната дейност (покриви, кули, колони, стълби, помещения).

Нови понятия: интериор, екстериор.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Чрез беседа/дискусия учителят насочва вниманието на учениците за подреждането и организацията на външната и вътрешната среда. Изображенията в учебника на видовете архитектурни среди показват различни решения както на вътрешното, така и на външното пространство. С насочващи въпроси помага на учениците сами да откриват значението на понятията, различните характеристики и особености на интериора и екстериора. Всеки ученик, в т.ч. и ученикът със СОП споделя – от колко помещения се състои неговият дом, колко е голям (просторен), какво е разпределението на помещенията, каква е организацията на мебелите, как изглежда отвън, с какъв цвят е боядисана фасадата, има ли дървета или зелени площи на двора и т.н. Ученикът със СОП разпознава и посочва по картини различни по вид помещения в дома: детска стая, кухня, хол, баня.

Подходящи индивидуални задачи за ученика със СОП:

- Да направи проект на детска стая, като използва картон / готова кутия.
- Да направи проект на детска стая с пластилин/моделин и цветни листове. Изисква се да направи от пластилин легло, бюро, компютър, стол. Ако задачата е трудна за детето, се използва само детайл от стаята. Учителят предлага две стени или част от пода, които да нарисува или оцвети.
- Да направи апликация на обект от заобикалящата го действителност– оцветява, изрязва, лепи покрив, комин, прозорци, врата и пр.
- Да нарисува разположението на мебелите в своята детска стая или др. стая вкъщи.
- Да нарисува своето училище.

Очаквани резултати: Разглежда и сравнява обекти и среда в изображения на реална и фантазна ситуация с помощ. Рисува обекти и среда в реални и фантазни ситуации според възможностите си.

Нови понятия: зелена архитектура (екологични идеи за бъдещето).

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Възпитаването на отговорност към природата и опазването на околната среда са предмет на тази тема. Освен изявата на творческите възможности на учениците темата развива тяхното въображение, сръчност, естетически усет, работа в екип.

Учителят провокира дискусия: *Защо е важно да опазваме околната среда, да се грижим за зелените площи, да засаждаме дървета, да озеленяваме средата между сградите? Какви отношения се създават между човека и заобикалящата го среда? Ученикът със СОП разглежда:*

- картини/изображения на реални и фантазни обекти;
- различни мостове над реки (естествени и построени от човек);
- съвременни сгради с причудливи форми и реална архитектура.

Неговата задача е да посочи/назове предметите и обектите, които е виждал и познава тяхното предназначение в околната среда. Неестествените обекти се свързват с приказки и измислени истории, като напр. сграда с формата на охлюв, къща с елементи на захаросани пръчици и бисквитки и т.н. Ученикът разглежда илюстрации на приказки и обсъжда с ресурсния учител фантазни обекти и среда.

Индивидуални задачи към ученика със СОП:

- Да нарисува според възможностите си къщата на Баба Яга.
- Да нарисува град, в който зелените площи се поддържат от работи.

Задачите се изпълняват с насоки и достъпни обяснения от ресурсния учител. Ако ученикът се справя – работи самостоятелно, прилагайки творчество и въображение.

Очаквани резултати: Придобива основни представи за различните видове декоративни образи, украси, орнамент – геометричен; фигуративен; растителен. Оцветява или повтаря по контур декоративни образи.

Нови понятия: фигуративен елемент, геометричен елемент, растителен елемент.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

- Заедно с учителя разглежда различни геометрични форми. Търси прилики и разлики между тях и предметите и обектите от заобикалящата природна среда.
- Заедно с учителя разглежда изображения и реални предмети с различни декоративни елементи и украси – съдове, монети, накити, килими и др.
- Наблюдава музейни експонати. Обсъжда с учителя и другите ученици различни декоративни образи върху предметните експонати.
- Описва според индивидуалните възможности формите, които вижда.
- Рисува черга с различни цветове с бои и плоска четка по готов модел.
- Разглежда различни черги на илюстрациите, показани в учебника или на мултимедийна презентация. Открива преобладаващите цветове – аленочервен, жълт, оранжев, син и черен. Получава информация за начина на изработване на чергите чрез тъкане на стан.
- Изработва черга чрез апликиране в групова дейност. Очертава ленти от цветна хартия, изрязва и лепи върху картон. Добавя геометрични фигури за украса.
- Апликира образи на хора и животни, като използва изрязани геометрични фигури в групова дейност и самостоятелно. При необходимост, с подкрепа от ресурсен учител.
- Рисува шевица по модел с цветни моливи или флумастери. Разглежда и коментира шевици върху народна носия – риза, сукман.
- Оцветява готови декоративни орнаменти – растителни и геометрични в цветове по избор.
- Рисува в мрежа с помощ от ресурсен учител.
- Участва в дискусия: *От какви геометрични фигури са изградени показаните изображения? Какви са преобладаващите цветове? Изброй човешките фигури на апликацията! Изброй животните на апликацията! и т.н.*

Очаквани резултати: Овладява знания за топли и студени цветове чрез различни изображения. Рисува или оцветява реални или фантазни образи по избор, като използва топли и студени цветове.

Нови понятия: топли, студени цветове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Чрез словесна игра учениците се запознават с топлите и студените цветове. Предварително е подготвена картина – пейзаж с изобразени изгрев и море. Обяснява се връзката на топлите цветове с изгрева, огъня, а студените цветове – с морето и земята. Учителят назовава обекти и предмети, а учениците определят цветовете им и съответно дали са топли, или студени. Например: огън, сняг, слънце, небе, море и т.н.

Ако ученикът със СОП се справя трудно с вербалното изказване, може да използва карти с готови изображения – сладолед и чаша чай. На въпросите на учителя отговаря, като вдига съответната карта. Също може да използва жетон с жълт цвят за топлите и жетон със син цвят за студените цветове.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

- Участва в дискусия за сезоните с помощ. Описва цветовете на различните сезони, като за целта си служи с нагледен материал – пейзажни картини от четирите сезона.
- Описва с помощ от учителя своите усещания, които предизвикват топлите и студените цветове.
- Рисува според възможностите си сезоните в природата.
- Рисува само с топли и само със студени цветове картини по въображение.
- Оцветява предмети/обекти с топли и студени цветове.
- След демонстрация от учителя смесва бои за получаване на нови цветове.
- Изпълнява творческа задача: *Нарисувай дъга, като смесиш различни цветове!* При затруднение може да оцвети готово изображение на дъга.

Очаквани резултати: Разпознава и назовава герои от народното творчество. Разпознава и назовава творби от народните занаяти с помощ. Рисува, оцветява изображения от народното творчество. Разглежда, посочва, назовава свои впечатления от творби на народното творчество и занаяти с помощ.

Нови понятия: народно творчество, народни занаяти, народни носии.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Мултимедийна презентация: Учителят представя кратка народна приказка, като по време на презентирането насочва вниманието на учениците към облеклото на героите. Провокира ученика със СОП да се включи в дискусията, като назове кои цветове са използвани за народната носия на конкретен герой. В зависимост от възможностите на ученика със СОП той може да получи задача да оцветява на хартия или на таблет – народна носия, илюстрация към народна приказка. При необходимост получава помощ от ресурсен учител или връстник.

Работа по проект: Учителят разделя класа на пет групи. Всяка група трябва да изработи табло за традиционен народен занаят. За целта е необходимо да се потърси информация в интернет, от библиотеката, от книги, списания, дигитални и т.н. Учениците от групите избират занаята, който ще представят, измежду: дърворезба, грънчарство, тъкачество, медникарство, килимарство, кожарство, златарство. Учителят дава възможност на ученика със СОП да избере групата, в която желае да се включи. Дейностите, с които може да участва, са: да потърси информация с търсачка в интернет; да изреже принтирано изображение; да оцвети, да залепи, да напише кратък текст на таблото. В проектната дейност ученикът се подкрепя от учениците от неговата група при необходимост.

Посещение на етнографски музей: Учителят има възможност да проведе един от часовете извън класната стая, като организира посещение в етнографски музей. Там учениците ще могат да наблюдават различни видове керамични съдове, носии, накити, предмети от миналото, които са били част от бита на хората. Препоръчително е да има придружител на ученика със СОП – ресурсен учител, помощник на учителя, родител или роднина. След посещението в музея ученикът получава творческа задача: да нарисува съдове, с които са се хранили хората в далечното минало. За опора използва вида и украсата на съдовете, които е наблюдавал в музея.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

– Рисува/оцветява илюстрация към любима приказка, която с помощ от ресурсния учител може да разкаже.

– Оцветява/апликира герои от приказки, хайдутини (с калпак, пояс, риза с шевици), моми в народни носии и накити, фантастични обекти и герои – дърво със златни ябълки, змей, кукерска маска, глинена ваза и др. (*Приложение 1*).

Приложение 1

– Изброява народни занаяти – дърворезба, гърнчарство, тъкачество, килимарство, златарство. Дава кратки описания на дейностите и продуктите от тях.

Очаквани резултати: Разпознава и посочва – керамика, текстил, дърворезба;
Разпознава, посочва и назовава различни предмети от приложните изкуства.

Нови понятия: керамика, текстил, дърворезба.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Задачи, подходящи за ученика със СОП:

Задача за декорация:

– *Направи от моделин купа! Украси купата с бои, като използваш различни декоративни елементи!* Задачата се изпълнява с помощ от учителя.

– *Украси глинената фигурка, като използваш характерните мотиви и цветове в българската керамика – геометрични и растителни, с жълт, зелен, кафяв, червен цвят!* Задачата се изпълнява самостоятелно или с помощ, при необходимост.

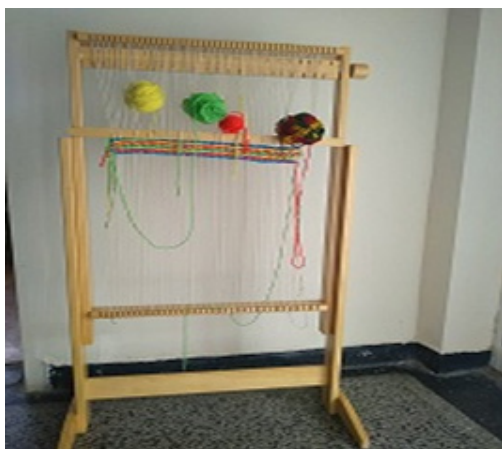
– Украсява керамичен съд с темперни бои, които нанася направо от тубичките след демонстрация от учител или съученик. Ученикът се оставя да работи самостоятелно.

– Интерактивни упражнения: Учителят използва електронния вариант на учебника и показва на учениците видеоурок към учебника за видовете приложни изкуства – керамика, текстил, дърворезба. По време на урока активира и интерактивните упражнения към електронния учебник. Ученикът със СОП изпълнява по подражание едно от упражненията (преди него друг ученик е направил същото упражнение).

– Рисува керамични съдове върху блоков лист и украсява с акварелни бои.

– Оцветява картонен шаблон на керамичен съд, предварително подготвен от учителя с помощ.

– Разглежда илюстрациите в учебника с останалите ученици от класа. Посочва и назовава: стомна за вода, свещник, гърне, паница, чиния. (*Приложение 2*).

Приложение 2

Очаквани резултати: Разпознава знаците по най-характерните елементи на образите, които представят. Подрежда визуални знаци по общ смисъл и предназначение. Знае словесни изрази: „Внимание – деца!“, „Пази тишина!“, „Снимането забранено!“, като ги свързва със съответните им знаци. Има представа за ролята на визуалните знаци за предаване и възприемане на информация.

Нови понятия: визуална информация.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа: Учителят провежда непринудена беседа, като задава въпроси на учениците, свързани със заобикалящата ги действителност и знаците. Например: *Какви знаци сте виждали в хипермаркет? Какви знаци сте виждали в парка?* Ако учениците се затрудняват да отговорят и бързо губят интерес, може да бъдат провокирани с изобразителна задача – да нарисуват знаци, показани от учителя на снимка или екран. За ученика със СОП, съобразно индивидуалните възможности, може да се предвиди принтиран лист с изображение на знак за оцветяване, апликиране.

Работа по групи: Класът се разделя на две групи. Едната група има задачата да превърне в знаци словесните изрази: „Внимание – деца!“, „Пази тишина!“, „Снимането забранено!“. А другата група – да нарисува знаци, които да бъдат приложими в класа и училището. Учителят дава възможност на ученика със СОП да избере към коя група желае да се включи. Дейностите, в които може да вземе участие, са: да оцветява един елемент или цял знак; да използва таблет или лаптоп и да работи с програмата Paint, като клика на различни шаблони и заедно със своите съученици да направят/нарисуват знаците.

Интерактивни упражнения: Учителят използва електронния вариант на учебника и насочва вниманието на учениците към интерактивните упражнения. Например: *да свържат образите със знаците.* Ученикът със СОП работи с помощ от връстник.

Групова дейност: Учителят разделя класа на две групи. Всяка група трябва да изготви табло или презентация. Едната група работи по тема – „Указателни знаци на обществено място“, другата група – „Указателни знаци в природната сграда“. Учителят дава възможност на ученика със СОП да избере към коя група желае да се включи. Участва с помощ от ресурсен учител. Ако среща сериозни затруднения, може да получи задача да сменя слайдовете на презентацията, подготвена от неговата група.

Наблюдение в реална среда: Учителят организира провеждане на урок извън класната стая. Учениците имат възможност да наблюдават знаци на обществени места – градски транспорт, метро, подлез, зоологическа градина, хипермаркет и пр. Всеки знак се коментира – съдържание, особености, значение. Препоръчително е ученикът със СОП да присъства, придружаван от ресурсен учител, помощник на учителя или роднина. Важно е да има възможност да наблюдава, да пита, да се учи да разчита значите на обществени места. Добре е да се стимулира да снима с телефона си. На по-късен етап може да бъде провокиран да разказва по снимките – *разказ по преживяна случка.*

Домашна работа: *Да си измисли и нарисува емотикон за своя телефон.*

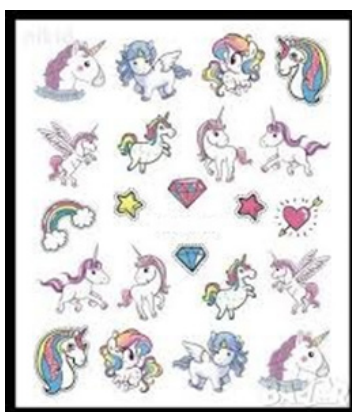
Очаквани резултати: Познава и прилага изобразителни техники за отпечатване, моделиране и конструиране. Има представа за изобразителни технологии за: отпечатване на монотипия и апликация. Прилага изобразителна техника – отпечатък от апликация с хартия. Прилага изобразителна техника – отпечатване на природни материали.

Нови понятия: отпечатък от апликация.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подходящи задачи за ученика със СОП:

- Моделира след демонстрация от учителя релефни изображения на цветя от пластилин, които подрежда на листа.
- Моделира слънце от пластилин, като добавя детайли с допълнително изрязване и натрупване с помощ и насоки от учителя.
- Рисува според възможностите си пейзажни картини, като използва смесена техника – смесва маслени, пастелни акварелни бои.
- Прилага техника за отпечатване от апликация.

Адаптиран план на урок

Предмет: *Изобразително изкуство*

Клас: *трети клас*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *Народни носии*

Вид на урока: За нови знания

Цели на урока: Запознаване с българските народни носии.

Задачи:

- Да осъзнава значението на понятието „носия“, според възможностите, наблюденията и опита, който има.
- Да посочва и назовава основните елементи в женската народна носия – бяла риза, сукман, шарена престилка, пафти, като използва нагледна опора – картина.
- Да посочва и назовава основните елементи в мъжката народна носия – бяла риза, червен пояс, потури и калпак, като използва нагледна опора – картина.
- Да оцветява фигура в народно облекло с рисувателни материали по избор.

Основно съдържание на урока (кратко представяне): Учителят въвежда понятието „носия“ като използва презентация на кратка народна приказка. По време на презентирането насочва вниманието на учениците към облеклото на героите и пояснява какво означава понятието „носия“ – *традиционно облекло за мъже и жени в различните части на България*. Ученикът със СОП получава допълнителни обяснения: *дрехите, с които са се обличали хората от далечното минало*. Разглежда картини, албуми, книжки, илюстрации към български народни приказки. Прави кратко описание на народните носии с помощта на насочващи въпроси от учителя. Посочва и назовава цветовете, които се срещат в народните носии. Различава народна носия от съвременни дрехи, показани като изображения върху индивидуален работен лист, подготвен от ресурсния учител. Различава мъжка от женска народна носия. Участва с придружител в изнесен урок с другите ученици от класа, напр. в етнографския музей. Наблюдава различни носии, накити, керамични съдове, които са били част от бита на хората. Затвърждава представите за народни носии. Оцветява/апликира народни носии. Може да получи задача да представи пред другите деца от класа вариант на народна носия с помощта на родителите/баба/дядо.

Методи на преподаване, материали, средства за обучение: презентация, беседа, обяснение, наблюдение, изнесено обучение, картинен материал за онагледяване, изобразителни задачи, рисувателни материали, картон, лист, сукман, риза, престилка, кърпа и др.

Времево разпределение на дейностите в рамките на часа: Мултимедийна презентация – 10 минути, работа с картинен материал – наблюдение/обяснение/разяснение – 10 минути, изобразителни задачи – 10 минути. При изнесено обучение, всички дейности се провеждат в етнографския музей.

Социални умения: Формира знания за начина на живот на хората в миналото (*как са се обличали*). Слуша с интерес приказки и разкази. Проявява наблюдателност. Прави разлика между съвременни дрехи и други, които са се използвали в миналото. Рисува и борави с изобразителни материали.

Междупредметни връзки: български език и литература, човекът и обществото, музика.

Дейност на ресурсния учител: Предоставя допълнителни достъпни обяснения по темата за ученика със СОП. Осигурява нагледен материал, подкрепящ възприемането и разбирането. Подкрепя ученика при изпълнение на изобразителните дейности. Придружава ученика по време на изнесеното наблюдение и обучение в музея. Осигурява допълнителни помощни средства и материали за работа, при необходимост от такива. Обсъжда с общообразователния учител участието на ученика в беседата по темата (по време на презентацията) и другите планирани дейности, в които може да бъде включен.

Помощни средства: мултимедия, тренажор за ползване на цветен молив, лесни ножички, четки за рисуване с пръсти.

Речник на новите думи: носия.

Домашна работа: Да изпълни задачата от индивидуалния работен лист.

*Индивидуален работен лист
по изобразително изкуство, III клас*

Тема: Народни носии

Задача 1. Оцвети носиите, както е показано:

Технологии и предприема- чество

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете по технологии
и предприемачество:*

работа по групи, работа по двойки, индивидуална работа, презентация, онагледяване, беседа, активно учене, демонстрация, наблюдение, обяснение, конструиране, моделиране, работа по проект и пр.

Очаквани резултати: Познава храни – млечни, месни, плодове и зеленчуци, и тяхната трайност. Знае как да се съхраняват различните видове храни – млечни, месни, плодове и зеленчуци. Преписва рецепта за приготвяне на здравословна храна; Прилага начини за подобряване условията за отглеждане на растенията, като ги полива. Познава грижите, които трябва да се полагат за домашните животни. Прави разлика между материалите – хартия, картон, пластмаса и стъкло, като ги разпознава и посочва. Знае за рециклирането, като възможност за преработване на хартия, картон, пластмаса и стъкло, с цел пестене на материали и опазване на околната среда.

Нови понятия: рециклиране, готварска рецепта.

Помощни средства и материали: тренажор за ползване на цветен молив, хранителни продукти, лесна ножичка, лепило, хартия – цветна и бяла, картон, текстил, природни материали, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ресурсният учител затвърдява знанията на ученика от урока по темата: *Планиране и обработка*. Като използва компютър или таблет представя различни материали, които могат да бъдат преработени, така че да се използват отново – хартия, картон, пластмаса, стъкло. По достъпен начин учителят обяснява на ученика, че когато събираме разделно отпадъци, за да рециклираме, спестяваме много материали, енергия и средства. Така даваме своя принос при опазването на околната среда. Вниманието на ученика със СОП се провокира с въпроси: *Има ли предмет в класната стая, който е изработен от пластмаса?... а от стъкло... а от хартия? Къде се поставят контейнерите за отпадъци? Имат ли определен цвят, който ориентира хората при разделното събиране на отпадъците? Разкажи, ти как изхвърляш отпадъците?* Дава се възможност на ученика да отговоря самостоятелно.

Обяснение: В зависимост от възможностите на ученика, учителят дава разяснения за технологията на рециклиране – използването на материалите повторно, след преработване. Обяснява, че хартията, пластмасите, металите, стъклото се преработват по различен начин и затова е важно да се събират разделно. Показва снимки от различни места по света, представлящи разделното събиране на отпадъци, заводи за рециклиране, технологични етапи при рециклиране (*разделно събиране, сортиране, почистване, смачкване, оформяне на бали, раздробяване и смилане, получаване на нови изделия*). Разказва за труда на хората, които работят там. Показва продукти след рециклиране.

Индивидуална задача: ученикът със СОП сортира и събира разделно предварително подготвени за целта продукти от различни материали в хартиени кутии с различен цвят и обозначения (пластмасови бутилки, хартиени чашки за кафе, салфетки, стари тетрадки, капачки, стъклени шишета, пластмасови чинийки, чашки лъжички и пр.). Задачата изпълнява самостоятелно.

Работа по проект: Учителят възлага задача, изискваща изработване на кутии за разделно събиране на отпадъците в класната стая. Класът се разделя на три групи с различни отговор-

ности. Едната група трябва да изработи кутия за събиране на хартия. Другата група – кутия за стъкло, третата група – кутия за пластмаса. Дава се право на избор на всеки ученик, включително и на ученика със СОП, да избере в коя група да се включи. Учителят показва готови кутии, изработени от по-големи ученици. Демонстрира пред всички лесен начин за изработка. При изработването на кутиите от картон, двамата учители подпомагат групите.

Конструиране и моделиране: Учителят предлага на учениците да използват повторно материали, употребявани в ежедневието, като изработят от тях изделие по избор. Ученикът със СОП може да работи самостоятелно или с помощ от партньор или ресурсен учител. Ако реши да работи сам, получава готов модел на изделието за ориентация при изпълнението на задачата. Ако работи съвместно с ресурсен учител или съученик, следва насоките и етапите на изготвяне на изделието, представени от помощника. Изработват се модели по примери, представени в учебника.

Индивидуална задача за домашна работа: Ученикът трябва да препише рецепта за здравословна храна. Задачата се изпълнява с помощта на родител или по-голям член от семейството. Може да приготвят ястието у дома и да направят снимки, които показват етапите на приготвяне. Друга възможност за домашна работа е засаждане на растение, за което ученикът полага грижи. Може да направи кратко писмено описание на процеса на отглеждане, както и снимки.

Очаквани резултати: Познава изделия от изкуствени материали – гума и пластмаса. Изработва изделия, като използва гума и пластмаса. Манипулира с материали, които могат да се рециклират. Познава еластични и пластични материали. Изработва изделия, като използва хартия, пластмаса, картон, метално фолио. Извършва дейности, свързани с рязане, преплитане, шиене и пр.

Нови понятия: еластичност, пластичност, оразмеряване.

Помощни средства и материали: тренажор за ползване на цветен молив, хранителни продукти, лесна ножичка, лепило, хартия – цветна и бяла, картон, текстил, природни материали, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Конструиране и моделиране: Учителят поставя задача на учениците да изработят модели на бижута чрез комбиниране на различни материали – тел, хартия, фолио. Например могат да направят гривни, обици, пръстени, колиета. Важно е да се напомни как да работят безопасно. Ученикът със СОП може да работи съвместно със свой съученик съобразно индивидуалните възможности и умения. Учениците наблюдават модели на изработени бижута. Разглеждат албуми със снимки на изработени бижута, изработени от други ученици. Учителят демонстрира възможности и техники на работа.

Мултимедийна презентация: Учителят представя на учениците различните материали, от които са изработени изделията. Показва производството на разнообразни изделия от метал, които се използват в ежедневието. Докато презентира може да включи ученика със СОП като асистент – да премества слайдовете, да показва определено изображение. Обясненията са насочени към целия клас и следват плана на урока и общите методически насоки за работа.

Обяснения: Учителят представя по достъпен за ученика със СОП начин за работа с макетен нож. Демонстрира и дава указания за безопасния начин на работа с инструмента за рязане. Набляга се на това, че с ножа може не само да се изреже детайлът, но и да се среже материалът отдолу. Затова при рязане е необходимо да се използва специална дъска, твърд картон или дървена домакинска дъска за подложка. Макетния нож се предлага на ученика със СОП за изпълнение на определени задачи в учебния час след внимателна преценка от страна на учителите и след консултация с родителите.

Самостоятелна работа: Учениците изработват самостоятелно изделие, използвайки цветни канцеларски кламери и пластилин (задача от учебния албум). Препоръчително е ученикът със СОП да работи самостоятелно, тъй като задачата е лесна и достъпна за по-голяма част от децата. Ресурсният учител може да се включи с насоки и идеи за работа. В случай че ученикът не прояви интерес, може да се насочи към друга дейност, изискваща самостоятелна работа – оцветяване, интерактивна игра на таблети пр.

Работа по проект: Учениците се разделят на две групи. Едната група трябва да изработи

изделие, използвайки само природни материали (например глина, листа, кестени, жълъди, картоф, пера и други), а другата група – изделие от изкуствени материали (например от пластилин, метал, гума и други). Препоръчително е ученикът със СОП да бъде включен в групата, която работи с природни материали. Така ще вземе участие в събирането и подготовката на природните материали.

Домашна работа: Подходяща задача за домашна работа на ученика със СОП е да изработи изделие от природни материали. Например *да направят таралеж, използвайки: картоф, клечки за зъби, черен пипер на зърна. Може да направи и семейство таралежи.* Препоръчително е да работи въпреки с подкрепата на родител или близък роднина поради възможността от нараняване с някои от материалите.

Очаквани резултати: Познава използването на макарите в бита. Знае колко е важна ролята на електричеството. Посочва и назовава кухненски електрически уреди. Има представа как да се ползват правилно кухненските електрически уреди. Има обща представа за това как може да се пести енергията за отопление и осветление в жилището.

Нови понятия: безопасност, електричество.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Ученикът със СОП се запознава с ролята и приложението на макарата, като слуша обяснението на учителя, насочено към целия клас. Учителят използва презентация, за да представи на учениците този прост механизъм, който се използва от хората, за да повдигат по-лесно тежки товари. Подбраните снимки онагледяват различните възможности за приложение на макарите. Този най-често използван механизъм може да се срещне в: строителството, при изработването на рибарската въдица, при кладенците, за да може да се придвижва кофата нагоре и надолу, при асансьорите и т.н. Знанията се затвърждават в индивидуалните занимания на ученика в ресурсния кабинет чрез допълнителни обяснения и онагледяване.

Работа по проект с участието на ученика със СОП: Изработване на кулинарна книжка с лесни рецепти за приготвяне на закуска, салата, десерти или друго ястие. Времето и регламента за изпълнение на проектната дейност се определя от учителя.

Беседа на тема „Електричество“. Въпроси към ученика със СОП: За какво служи електричеството? Можем ли да приготвим храна на печката без електричество въкщи? Посочи други електрически уреди, които използва твоето семейство! Можеш ли да си представиш вечер на тъмно без светлина от електрическата лампа? и пр. Учителят стимулира учениците да говорят за това какво знаят за електричеството и как то променя живота на хората. Провокирани са да си представят какъв би бил животът ни, без да използваме електричество. Вниманието се насочва към безопасното ползване на електроуредите у дома.

Индивидуална задача: *Напиши имената на електроуредите, които са представени на работния лист. Оцвети ги с цвят по избор! Разкажи за какво ги използва твоето семейство!*

Конструиране и моделиране: Учителят поставя задача на учениците да направят изделие, като използват макара или принципа на макарата. Например: да изработят кладенец, кран и други възможни макети, включени в приложението към албума на учебника. Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител.

Домашна работа: Вариант за домашна работа е учениците да напишат/залепят на цветен лист, формат А4 правилата за безопасна употреба на домакински уред по избор. Могат да използват упътването за работа на уреда, който са избрали, или да потърсят информация в интернет. Ученикът със СОП работи с помощ от родител или свой близък.

Очаквани резултати: Познава популярни професии, свързани с производството на стоки и услуги. Свързва изображения с популярни професии. Прави кратко описание на типични дейности на популярни професии. Има общи представи за понятията „потребител“ и „производител“. Има обща представа за производството на конкретен продукт.

Нови понятия: производител, потребител, производство.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Конструиране и моделиране: Учителят поставя групова задача на учениците да изработят свои рекламни брошури за любима стока – козметична или хранителна. Имат право да използват разнообразни материали от стари каталози, снимки от списания, вестници, брошури или други принтирани материали, текстове, знаци и символи. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с подкрепата на учениците. Може да изпълнява дейности, свързани с изрязване, прегъване, лепене, апликиране и др.

Групова дейност: Учителят разделя учениците на четири групи. Всяка група получава гатанка за различните професии. Учениците от групите четат гатанките, дискутират и отговаря. Представител на групата записва отговора на дъската. Ученикът със СОП чете гатанката пред децата от своята група и записва отговора на дъската. При затруднение получава подкрепа от съученик.

„Зад волана без умора
кара товари, кара хора...
Сетиш ли се кой е този –
и теб може да повози“.
Кой е той?

Индивидуални задачи за ученика със СОП: *Разгледай картинката! Каква е професията на жената, която виждаш на картинката? (лекар). С какво е полезна тази професия? Какви инструменти се използват в тази професия? Има ли специално облекло за тази професия? Би ли искал да имаш такава професия, като пораснеш?*

Състезателна игра: Кой пръв ще сглоби пъзела? Учениците са разделени на три отбора. За всеки отбор има подготвен пъзел с професии за сглобяване. Победителят получава символична награда. Ученикът със СОП участва в дейността на екипа, който е избрал самостоятелно.

Работа по проект: Учителят разделя класа на малки екипи с цел да направят малки бизнес проекти – интернет клуб, детски център, книжарница. Времето и регламента на изпълнение на проектната дейност се определят от учителя. Ученикът със СОП се включва в работата на екипа, който избира самостоятелно.

Домашна работа за ученика със СОП: Да измисли своя идея за бъдещ бизнес. Да си пред-

стави, че е предприемач, и трябва да реализират своя бизнес идея. По-лесен вариант за домашна работа е да свързва изображения с различни професии. Например свързва автобус с шофьор, училище с учител и т.н.

Очаквани резултати: Рисува или оцветява свои идеи за играчка. Оцветява скица на изделие; Има представа за основни етапи за изработване на изделие, като проследява илюстрации или гледа видео; Конструира с помощ и насоки модел от подръчни материали, като използва макара.

Нови понятия: скица, здравина на конструкция, макара

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Работа по групи: Учениците се разделят на групи. Всяка група трябва да изработи табло, което да представя изобретател с неговото изобретение. Имат възможност да използват снимки, принтирани картинки от интернет, рисунки на изобретението. Ученикът със СОП може да се включи с дейности като: принтиране, изрязване, лепене, оцветяване.

Работа по проект: Учениците се ангажират в изработването на проект, който отразява основните етапи на изработване на едно изделие. Могат да направят табло с илюстрации или кратка презентация със снимки и информация, взета от интернет. Финалната част на проекта е представянето му пред целия клас. Ученикът със СОП може да участва в презентирането, като натиска клавиш за преместването на слайдовете или чете на глас кратък текст от презентацията, който предварително е упражнил.

Конструирание и моделиране: Учениците изработват модел на крепост от картон. Могат да ползват приложение към албума на учебника, готови 3D пъзели или да проявят творчество и въображение и да направят свой. Желателно е за ученика със СОП да бъде подсигурен готов вариант, който да изисква само изрязване и залепване на отделните елементи и части. Ако задачата го затруднява, може да оцвети принтирано изображение.

Работа по двойки: Класът работи по двойки при изработването на различни по големина и дизайн хартиени яйца. Може да изработят и други елементи за украсата – клонки, зайчета, пиленца и други. Ученикът със СОП участва, като изрязва, оцветява, прегъва, залепва.

Домашна работа: Учениците изработват изделие, като използват макара или самия принцип на макарата. Могат да използват различни материали (хартия, картон, пластмаса, метално фолио, тел и други). Ученикът със СОП работи с подкрепата на свой родител или близък роднина.

Адаптиран план на урок

Предмет: *Технологии и предприемачество*

Клас: *трети*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *Кулинарна рецепта*

Вид на урока: *За нови знания*

Цели на урока: Формиране на умения за приготвяне на лесна кулинарна рецепта. Записване на лесни рецепти за приготвяне на здравословни сандвичи, салати и десерти.

Задачи:

- Познава значението на понятието „кулинарна рецепта“.
- Преписва рецепта за приготвяне на здравословна храна.
- Участва в кулинарно състезание.
- Познава храни – млечни, месни, плодове и зеленчуци, и тяхната трайност.
- Приготвя здравословен сандвич.

Основно съдържание на урока (кратко представяне): Учителят предварително е възложил на учениците, в т.ч. и на ученика със СОП да донесат хранителни продукти, които ще им бъдат необходими, за да приготвят здравословен сандвич, салатата или десерт.

Учениците представят хранителните продукти. Коментират тяхната трайност. Следва кратка мултимедийна презентация за различните храни – млечни, месни, плодове и зеленчуци, и тяхната трайност. Презентацията е съпроводена с беседа. Примерни въпроси: *Кои са твоите любими храни? Откъде могат да бъдат набавени? Колко дни е трайността на...? Коя от храните има най-продължителна трайност?* В беседата участва и ученикът със СОП. След приключване на презентацията, учителят обяснява какво означава понятието „кулинарна рецепта“. В обяснението използва достъпни думи и изрази, напр. *изброени продукти, които са нужни да се приготви едно ястие*. Дава се пример (млечна салатата).

Работа по групи. Класът се разделя на няколко групи. Всяка група получава задача: *Използвайте таблет! Напишат в google търсачка словосъчетанието „кулинарна рецепта“ и препишете в тетрадките си по една рецепта по избор!* Ученикът със СОП работи самостоятелно в групата или с подкрепа от справящ се съученик. Избраните рецепти се представят и коментират пред целия клас от говорителите на групите.

Практическа работа. Учениците приготвят здравословен сандвич, салатата или десерт с продуктите, които са донесли. Ученикът със СОП работи с продукти, които предпочита – предварително коментирани с родителите. Дейностите по подготовката са визуализирани на индивидуален работен лист. Използването на режещи инструменти се контролира от ресурсния учител. Готовите ястия се подреждат, а учениците разказват за продуктите, които са използвали и отделните стъпки при тяхната подготовка. Всички получават похвали и възможност да опитат

различните ястия. В края на часа, учителят обобщава значението на здравословното хранене.

Методи на преподаване, материали, средства за обучение: онагледяване, беседа, обяснение, работа по групи, индивидуална работа върху задачи от индивидуален работен лист, активно учене, интернет материали, хранителни продукти по избор, инструменти за подготовката на ястията.

Времево разпределение на дейностите в рамките на часа: Мултимедийна презентация – 10 минути, беседа – 10 минути, индивидуални занимания – 10 минути, групова дейност – 10 минути.

Групова дейност: Класът е разделен на групи. Всяка група работи синхронно една и съща задача.

Социални умения: Работи в екип. Разбира и прилага смисъла на здравословното хранене. Формира умения за самостоятелен и независим живот.

Междупредметни връзки: математика, компютърно модулиране, изобразително изкуство, музика.

Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при: изпълнение на задачите от индивидуалния работен лист, груповата дейност на класа, участието в беседата, търсенето на кулинарни рецепти с помощта на таблета, практическата дейност (направата на сандвича). Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предварително съгласува с родителите продуктите, които ученикът ще използва в практическата дейност. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив.

Помощни средства: компютър/таблет, мултимедия.

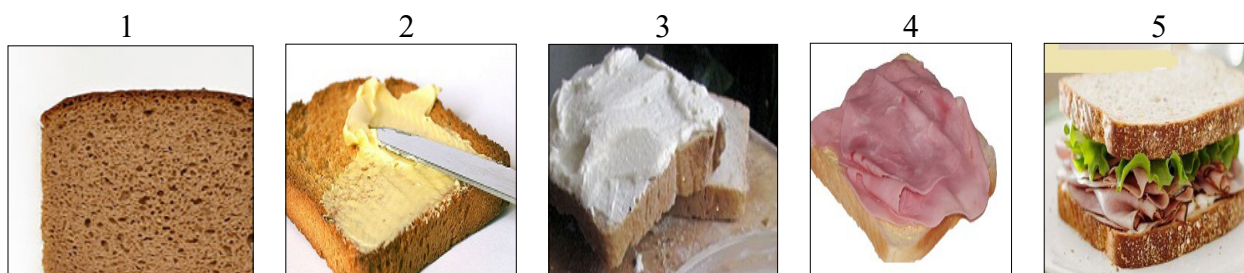
Речник на новите думи – „кулинарна рецепта“.

Домашна работа: Да приготви здравословен десерт с продуктите от рецептата от Задача 3 и да направи снимка.

Индивидуален работен лист
по технологии и предприемачество, III клас

Тема: Кулинарна рецепта

Задача 1. Направи здравословен сандвич, както е показано:

Задача 2. Запиши кои продукти ще ти бъдат необходими, за да направиш десерта от снимката.

Бадемов десерт с ягоди

Я..... – ½ чаена чаша
б..... – 1 пакетче
К.....М..... – ¼ чаена чаша
М..... – 3 – 4 супени лъжици

Домашна работа: Пригответи здравословния десерт с продуктите от рецептата от Задача 3 и да направи снимка.

Физическо възпитание и спорт

*Методи, форми, средства на преподаване по физическо възпитание
и спорт:*

нагледни (показ, демонстрация); визуално възприемане на демонстрираните упражнения, словесно описание, дискусия, упражняване, достъпност на предлаганите упражнения и игри, игрови метод, помощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни игри и упражнения; спортни уреди и пособия, компютър, музикални записи и пр.

Очаквани резултати: Изпълнява бягане на къси разстояния. Използва различни бегови упражнения за развиване на усещанията и възприятията за пространство и време. Изпълнява скок на дължина от място, според възможностите си. Изпълнява многократни и последователни подскоци и многоскоци с един и с два крака от място. Изпълнява хвърляне с две ръце и ловене на топка. Участва в подвижни (шафетни) игри.

Нови понятия: стартиране, финиширане.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Бягане (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Ситно бягане (две-три отсечки) до 10 метра.
- Ускорително бягане до 20 метра.
- Бягане с променлива интензивност (бързо – бавно).

Скачане (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Многократни подскоци с два крака на място и с придвижване в права посока.
- Скачане на дължина от място с два крака.
- Многоскоци с два крака (изкачване и слизане по стълби).
- Многоскоци с ляв и десен крак и с редуване на краката.
- Прескачане на гимнастическа тояжка.

Хвърляне и ловене (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Хвърляне на малка топка (за тенис) в далечина и цел.
- Подаване на лека топка (волейболна, гумена) по двойки с две ръце отдолу, отгоре и ловене с две ръце.
- Хвърляне на лека топка с две ръце над глава и отдолу към стена и ловене с две ръце след отразяването ѝ в пода.
- Хвърляне на малка топка с една ръка над рамо.
- Хвърляне на малка плътна топка с две ръце над глава и отдолу.

Очаквани резултати: Изпълнява разреждане на група на предварително указано разстояние. Описва и изпълнява основни движения с ръцете, тялото и краката. Изпълнява общоразвиващи упражнения.

Нови понятия: престрояване, редица, колона.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Основна гимнастика (Ученикът със СОП изпълнява упражненията самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Строяване в колона, редица, кръг.
- Равнение по линия, по стена и др.
- Преброяване по ред на номерата; по двама.
- Разреждане на две ръце в редица.
- Обръщане на място: към даден предмет – стена, прозорец и др. по свободен начин.
- Изпълнение на команди: „Обърнете се наляво към мен“; „Елате към мен“ и др.
- Общоразвиващи упражнения – без уред и с уреди (знаменца, рингче и др.). Изпълняват се с броене или музикален съпровод.
- Упражнения с изправителен характер.

Очаквани резултати: Изпълнява гимнастически упражнения с музикален съпровод. Приема помощ при изпълнението на гимнастически упражнения. Познава, назовава и използва гимнастически уреди. Изпълнява ходене и придвижване по гимнастическа пейка (с помощ).

Нови понятия: опора; гимнастически уреди.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката*

Упражнения на земя (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Колянна опорна везна, кръстосан седеж.
- Равновесно ходене по гимнастическа пейка с носене на уред (топка, бухалки и др.)
- Провиране с носене на плътни топки или други предмети през обръч.
- Равновесно ходене с прекрачване на предмети (мед. топка и др.) поставени на пода.
- Равновесно ходене по начертана на пода пътека, дъска поставена на пода, по широката страна на гимнастическа пейка.

Скачане и прекатерване (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Скачане в дълбочина: от гимнастическа пейка.
- Скачане от ниско на високо с отскок с двата крака от място: върху 1 – 2 постелки.
- Прекатерване по свободен начин на гимнастическа пейка и скрин (висок до 40 см).

Очаквани резултати: Изпълнява самостоятелно (или с подкрепа) танцови стъпки и движения. Изпълнява право хоро и ръченица с подкрепа от учителя. Изпълнява в група народни хора и танцови движения (с подкрепа). Изразява емоция при танцуване и слушане на музика. Споделя танцов опит в музикални игри.

Нови понятия: право хоро; ръченица.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката*

Музикално-ритмични игри и упражнения (Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Ритмично ходене (групово, хороводни стъпки и подскоци) със и без музикален съпровод (в размер $2/4$).
- Хороводни стъпки: 4 напред и 4 назад.
- Ръченична стъпка: изпълнява се с музикален съпровод $7/8$ такт.
- Общоразвиващи упражнения с музикален съпровод и аеробика.

Очаквани резултати: Описва размери на футболно игрище, брой състезатели, отбелязване на гол и времетраене (с помощ). Изпълнява водене на топка. Разбира правила (с помощ). Следва инструкции (с помощ). Описва хандбално игрище, брой състезатели, отбелязване на гол, времетраене (с помощ). Възпроизвежда ловене на топка и подаване с една ръка над рамо. Умее да играе различни игри – подвижни игри, щафетни игри и спортно-подготвителни игри (с помощ). Взаимодейства с другите в условията на колективна игра.

Нови понятия: водене на топка, футболно игрище; хандбално игрище; подаване; пас.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката*

Футбол

- Запознаване с основния замисъл на играта.
- Запознаване с правилата на играта.
- Упражнения по двойки – ритане и овладяване на топка.
- Водена на топката.
- Подаване пас към съотборник.
- Удар във вратата от близко разстояние.

Хандбал

- Запознаване с основния замисъл на играта.
- Запознаване с правилата на играта.
- Упражнения по двойки – хвърляне на топка с една ръка и ловене.
- Хвърляне (подаване) с една и две ръце на топката от място.
- Ловене на топката.
- Подаване и ловене в движение.
- Стрелба във вратата от близко разстояние.

На учениците със СОП, които трудно се ориентират в пространството и не могат да осъзнаят и спазват правилата на колективната игра, могат да се предложат подвижни игри с топка, игри с ходене и бягане, игри с търкаляне и хвърляне, игри със скачане, игри по двойки, щафетни игри (с подкрепа от учителя).

Адаптиран план на урок

Клас: *трети*

Учебен предмет: *Физическо възпитание и спорт*

Име на ученика: С. П.

Тема на урока: Народни хора и танци

Цели на урока: Начално разучаване на ръченична стъпка. Да изпълнява упражнения с различни ритми.

Задачи:

- Да се развива и подобрява ориентацията в пространството и чувството за ритъм.
- Да се развива концентрацията, наблюдателността и активността на ученика.
- Да изразява чувства и настроение, да възпроизвежда движения на музикален фон.
- Да се мотивира за участие с желание в групови занимания и подвижни игри.

Основно съдържание на урока за ученика със СОП: (Дейностите се изпълняват с целия клас)

1. Подготвителна част (5 мин.)

– Строяване на класа, поздрав, представяне/описание на двигателните задачи.

– Упражнение за внимание: Пляскане с ръце в различен ритъм – за марш, ръченица, валс.

Маршировка на място. Брой се до три, като при стъпка на „три“ се прави зъдържане (пауза). Ученикът със СОП е подпомаган от съученик или учител.

2. Основна част (15 мин.)

– Ръченична стъпка. Учителят показва стъпката в нормален темп и по-бавно, като брой (едно, две, три, като третото време е удължено). Прави кратко описание на това, което изпълнява. Класът е строен в две срещуположни разредени редици, с ръце на хълбоци. Всички изпълняват стъпките с броене от учителя. Застанал в средата, той изпълнява с тях, като се обръща последователно с лице към двете редици. Следва съчетаване на стъпките с музикален съпровод. Ученикът със СОП е подпомаган от ресурсен учител. На учениците се дава възможност да се упражняват индивидуално, самостоятелно. Всички изпълняват ръченичната стъпка в кръг.

– Работа по двойки: Хващане по двойки с десни ръце, полусвити в лактите и изпълнение на въртене в една посока и в обратна посока след смяна на ръцете. Ученикът със СОП е подпомаган от ресурсен учител.

– Игра: „Статуя“. Учениците са разпръснати из салона и под звуците на музикален съпровод изпълняват свободни ритмични движения – подскоци, бягане, въртения, танцови движения. Музиката спира внезапно и всеки ученик застава неподвижно в поза (превръща се в „статуя“) по избор, която запазва за около десетина секунди. Избрани ученици посочват най-интересната и красива поза. Дейността може да се повтори 6 – 8 пъти. Ученикът със СОП участва в играта самостоятелно. Той също може да изкаже мнение за най-интересна поза.

3. Заключителна част (3 мин.): Пляскане с ръце с длани по двойки. Изпълняват се два опита с броене и още четири с музикален съпровод. Анализ и оценка на дейностите от страна на учителя.

Методи на преподаване: нагледни (показ, демонстрация), визуално възприемане на демонстрираните упражнения и танцови стъпки, словесно описание, обяснение, упражняване, игрови метод, помощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, анализ и оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни упражнения.

Времево разпределение: участие на ученика в подготвителната част на урока – 5 мин.; основна част – 15 мин.; работа по двойки – 5 мин., музикално-подвижна игра – 10 мин., заключителна част – 5 мин.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- Изразява емоция при танцуване и слушане на музика.
- Включва се в обща игра и игра по двойки.
- Взаимодейства със съучениците си в условия на игра.
- Демонстрира интерес към българското народно творчество – пее и танцува народни песни и хора.
- Повишава самочувствието и мотивацията за участие в двигателни занимания.

Междупредметни връзки: околна среда, математика, музика.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на дейностите за часа – строяване, подвижни игри, изучаване на народни танци, игри по двойки и др. Участва при организиране и реализиране на дейностите, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя уреди и пособия, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна и подкрепяща социална среда. Предлага варианти за активно включване на ученика в игрите и дейностите на класа.

Необходими уреди и пособия: аудиозаписи на народни хора и ръченица, валс, марш.

Речник на новите понятия: ръченична стъпка, статуя.

ЧЕТВЪРТИ КЛАС

Български език

Английски език

Математика

Компютърно моделиране

Човекът и природата

Човекът и обществото

Музика

Изобразително изкуство

Технологии и предприемачество

Физическо възпитание и спорт

Български език и литература

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по БЕЛ:

словесни методи, дискусии, дебати, проектно базирано обучение, упражнения, игри, задачи, работа с учебник, работа с учебна тетрадка, видео уроци, учебни задачи за систематизиране на изучени езикови явления, таблици, схеми, мисловни карти, модели на думи/изречения, снимки и илюстрации, групова и индивидуална работа, упражнения за писане и четене и пр.

Очаквани резултати: Познава, назовава и знае правописа на гласни и съгласни звукове. Познава с помощ глагола, съществителното име, прилагателното име и личното местоимение като части на речта. Познава с помощ съобщително, въпросително, възклицателно и подбудително изречение и знаците, с които завършват. Пише правилно думи с представка и съставя думи. Пише правилно думи, които в ед. ч. завършват на Й, и образува правилно мн. ч. Има базови знания за твърди и меки съгласни звукове.

Нови понятия: твърди съгласни звукове, меки съгласни звукове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Обучението по български език за ученика със СОП започва с припомняне на гласните и съгласни звукове в българския език. В зависимост от възможностите на ученика се конкретизират: гласните – широки (а, о, е) и тесни (ъ, у, и); звучните и беззвучни съгласни и съгласните звукове ДЖ и ДЗ, които се отбелязват с две букви; думите с представки и правописа им. Индивидуални задача:

Строеж на думата: Упражнения.

1. Дадени са няколко думи, които ученикът трябва да подреди в две колонки: **лодка, око, дърво, ананас, небе, автобус, ухо...**

Думи, които започват с гласен звук Думи, които започват със съгласен звук

2. Определяне на правилния съгласен звук, който се обеззвучава в средата или края на думата и думите за проверка:

Книж/шка – книжовен; връз/ска – връзвам; глад/тко – гладък, завив/фка – завивам;
Сняг/к – снега; град/т – града; таралеж/ш – таралежа; праз/с – праза

3. По дадени представки, ученикът да образува думи и състави изречения:

по-, из-, пре-, на- (вярва – повярвам; грее – изгрее; мисля – премисля; пия – напия) и т.н.

Части на речта:

Припомнят се частите на речта, преди да бъдат включени в изречение: *Кои са те? С кои въпроси ги откриваме? Как ги подчертаваме?*

4. Дадени са различни думи, които ученикът трябва да подреди в колонки – работи се в тетрадка, на класната дъска или в малка група с разпределяне на задачите според сложността им

или в зависимост от възможностите на ученика.

небе, искам, поливам, цвете, играя, хубав, висок, колело, шарен..... (не повече от 5 думи в колонка)

Съществително име	Прилагателно име	Глагол
<i>Небе</i>	<i>хубав</i>	<i>искам</i>
<i>Цвете</i>	<i>шарен</i>	<i>поливам</i>
<i>Колело</i>	<i>висок</i>	<i>играя</i>
.....

5. При по-напредналите ученици задачата се усложнява, като се прибавят и личните местоимения. Задачи: да се съставят едно или няколко изречения, които да съдържат само лично местоимение и глагол, или съществително име, прилагателно име и глагол и т.н. в различни варианти, в зависимост от възможностите на ученика: *Аз нея. Малкото пате плува.*

Видове изречения: Напр. *Задай въпрос и отговори! Кои са въпросите, с които питаме?* При всяко упражнение е добре, да се припомнят видовете изречения – какво изказваме с тях, знаците, с които завършва всяко едно (пунктуационното правилно края на изречението).

6. Подходящи упражнения са: *Препиши изреченията и добави пропуснатия препинателен знак!* Изготвянето на карти с указания за видовете изречения, които да бъдат постоянно пред погледа на ученика, биха подпомогнали и улеснили работата му в тази посока.

7. При задачи, свързани с *редактиране на текст*, ученикът със СОП са нуждае от много обяснения, допълнителни указания и упражнения в часовете за индивидуална работа с ресурсния учител. Изисквания към текста: да е кратък, с малък брой изречения, да се прочете няколко пъти, да се обяснят непознатите думи или изобщо да не се включват такива. Добре е да се избягват задачи от вида: *заместване на неподходящи думи* или *съкращаване на думи*. Най-удачно е да се наблегне на разместване на думите в изречението или добавяне на нови думи. Например:

***Съм ученик в четвърти клас аз. --- Аз съм ученик в четвърти клас.
Облаци закриха небето и пороен дъжд. --- Облаци закриха небето и заваля пороен дъжд.***

Твърди и меки съгласни – поради факта, че учениците със СОП трудно разбират и овладяват граматическата страна на езика, работата по различаване на твърдите и меки съгласни се ограничава само до получаване на една обща представа. Това важи и за думите без свое ударение, които се пишат отделно (кратки местоименни форми, съюзи, частици, предлози).

Очаквани резултати: Познава някои сложните думи. Образува сложни думи самостоятелно или с помощ. Пише сложните думи – със или без съединителна гласна, с тире. Съставя кратки изречения със сложни думи.

Нови понятия: сложна дума.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Осъзнаването на понятието *корен на думата* и формирането на *понятието за сложна дума, образувана от два корена* е сравнително трудна задача за учениците със СОП, които се обучават на индивидуални учебни програми. Задачата се изпълнява с помощта на примери от близкото обкръжение на детето:

Думи, наименования на градове – Ботевград, Велинград.

Имените дни, които се празнуват във всяко семейство – Ивановден, Йордановден.

Нюансите на цветовете – светлосин, тъмночервен.

Сложни думи, свързани с външния вид на човек – синеок, къдрокос, русокоса, тъмнокож.

Предмети/обекти от заобикалящата ни природа и обществена среда – високостеблено дърво, железопътна линия, лекокрила пеперуда и т.н.

Посоките на света – югозапад, североизток.

Упражнения и задачи:

1. Образувай сложни думи с дадените, като използваш „О“!

лек / крила
лекокрила

огнен / червен
огненочервен

блед / син
бледосин

труд / любов
трудолубие

2. Състави сложни думи, като допълниш подходящо прилагателно!

бял – брада

В центъра на селото срещнахме

един.....старец.

Лек – крила Еднапеперуда кацаше от цвете на цвете.

3. Осъзнаване на сложните думи и тяхното образуване с игрови упражнения под формата на гатанки. Работи се фронтално или на групи. Прилагат се игри със състезателен характер. Новообразуваните думи се записват първо на дъската, а после в тетрадката.

Как се нарича човек, който ходи пеша? (пешеходец)

Как може да се нарече човек, който има дълги крака? (дългокрак)

Песен/ Музика – За коя птица с дълги крака се пее в песента? (Щъркел шарен дългокрак)

Как наричаме дърветата, чиито листа са като иглички – бор, ела? (иглолистни)

4. Ученикът пише в *тетрадка* или на *индивидуален лист* изречения, които трябва да преобразува. В колонка се дават възможните варианти на сложни думи.

Сестра ми Нина е с руса коса.

През нощта започна силно да вали сняг.

Баща ми работи на кораб, с който се лови риба.

Блокът, в който живее е на пет етажа.

Минахме през града, който носи името на Ботев.

риболовен

русокоса

снеговалеж

Ботевград

пететажен

5. Ако ученикът овладява успешно сложните думи, по преценка на учителя могат да се въведат и думи, които се пишат полуслято – *ярко-червен*, *храм-паметник*, *министър-председател* и т.н.

Очаквани резултати: Познава и назовава думи с противоположно значение. Осмисля новото понятие *антоними* с помощ. Разграничава *антоними* от *синоними* с помощ.

Нови понятия: антоними.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Антонимите са интересни за ученика със СОП, макар че трудно запомня самото понятие. За него това са думи с обратно значение или т. нар. *обратни думи*. Прави се съпоставяне със синонимите.

Българските пословици, поговорки и басни са пълни с антоними и е добре да се използват при овладяване на понятието. В контекста на разговора (беседата) ученикът разбира най-добре смисъла на използване на антонимите, като поуката се обяснява така, че да се осмисли и разбере посланието. *Зайчето тича бързо, а костенурката ходи бавно* (баснята „Заекът и костенурката“).

1. Игра: Използват се предмети от класната стая или самите деца, за да се покаже нагледно и осмисли темата на новия урок – *високо цвете – ниско цвете; голяма маса – малка маса; усмихнато дете – намръщено дете*.

На дъската предварително са написани няколко пословици. Разказва се приказката „*Мечката и лошата дума*“. Предлага се на ученика да избере най-подходящата. Задачата се изпълнява с помощ от ресурсен учител.

Доброто се забравя, злото – никога.
Всяко зло за добро.
Сит на гладен не вярва.

Прочитат се заедно или по отделно. Обсъждат се. Преписват се в тетрадката. Откриват се антонимите.

Задача: С дадени двойки антоними се провокира интересът на ученика със СОП да състави изречения.

топло – студено; много – малко; усмихнат – намръщен

През зимата навън е студено, а въщи е топло.

3. Дават се думи в колонка. Задачата е да се образуват нови с представка „не“

доволен – недоволен
приказлив –

учтив –
приятен –

4. Задача: *Препиши изреченията, като ги допълни с антоними!*

Ани е весела, а Мими е

Петър е работлив, а Иво е

Сладоледът е студен, а чаят е

Примерните задачи се изпълняват в тетрадката по време на групова работа в класната стая. При затруднения от страна на ученика се разработват диференцирани задачи на индивидуален работен лист според конкретните образователни потребности. Работи се индивидуално в ресурсния кабинет при нужда от допълнителни напътствия, указания и помощ при изписване на сложни думи, изречения, пунктуация и пр.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Изреченията по състав

Очаквани резултати: Разпознава подлога и сказуемото като части на изречението с помощ. Познава просто изречение. Познава сложно изречение. Ориентира се за просто изречение (едно сказуемо). Ориентира се за сложно изречение (две и повече сказуеми). Преобразува просто изречение в сложно и обратно с помощ.

Нови понятия: подлог, сказуемо, просто изречение, сложно изречение.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Абстрактният характер на езиковите понятия и категории затруднява учениците със СОП, за които в повечето случаи е налице нагледно образното мислене. При усвояване на знанията за частите на речта и видовете изречения по състав онагледяването на учебното съдържание е от особена важност. Добър подход е прилагането на различни схеми, модели, снимков и илюстративен материал. Препоръчва се ползването на задачи с различна степен на самостоятелност – по образец, конструктивни, творчески.

В тази глобална тема акцентът пада върху самостоятелната работа на учениците. При ученика със СОП се наблюдава ниско ниво на самостоятелност и затова работата с него се организира много прецизно и внимателно. *Повече се работи индивидуално, по двойки, в малка група, с много помощ и допълнителни обяснения, богато онагледяване* – съставяне на изречения по нагледна основа или опорни думи; довършване на изречение; включване на изречения в текст и др.

Понятието „*подлог*“ се възприема и визуализира в изречението по-лесно от ученика със СОП с помощта на подсказващ въпрос за конкретното изречение – *Кой отива на разходка?; Кой чете книга?* Детето открива подлога по-често самостоятелно, ако е в началото на изречението, и се затруднява, когато подлогът е в средата или края: *Петър отива на разходка в парка. На горската пътечка изскочи заекът.*

Упражнения (работи се фронтално, на групи, по двойки или индивидуално с помощ от ресурсен учител или справящ се съученик, в зависимост от нивото на овладени знания и умения):

1. *Открий подлога в изреченията и подчертай с една права черта!* За изпълнение на задачата е добре срещу всяко изречение да се напише (или устно да се зададе) въпрос, с който се открива подлогът.

Ян Бибиян предпазливо тръгна след гуцера. (Кой тръгна след гуцера?) – Ян Бибиян.

2. Откриване на подлога в изречение, когато действието се извършва от повече хора:

Камен и Румен отидоха на гости у баба си. (Кои отидоха на гости?) – Камен и Румен.

3. Когато подлогът не е на първо място в изречението, е добре да се дават упражнения от вида: *Допиши изречението, като допълни мястото на подлога обозначен с „?“*

Далече в полето зазвъня ? . камбана

На спирката спря червен ? . автобус

Разплакана и нещастна ? седна край огнището. Пепеляшка

4. По преценка на учителя ученикът със СОП може да получи задача – да състави изречението с подлог *местоимение*.

..... отиде на кино с по-малката си сестра. (тя, той)
..... дълго гледахме след отдалечаващия се влак. (ние)

При изучаване на *сказуемото*, като част на изречението, ученикът със СОП изпитва определени затруднения, защото не осмисля напълно разликата между понятията *глагол* и *сказуемо*. Добре е в началото да се използва понятието *глагол*, когато задачата изисква да се открива *сказуемо* в изречението и постепенно да се въведе новото понятие *сказуемо*. Прави се паралел при начина на подчертаване: подлогът – с една черта, а *сказуемото* – с две. Въпросите, с които откриваме *сказуемото*, е добре да бъдат добавени в изработен шаблон – карта, в която да се вписва всяка нова част на изречението и въпросите, с които я откриваме (залепена на корицата на тетрадката или учебника, на табло на стената). За ученика с обучителни трудности или други нарушения, свързани с овладяване на граматичния материал, самото откриване на *сказуемото* или друга част на изречението е предизвикателство. Затова учителят преценява какви по сложност изречения да се предлагат като примери.

Игра: *Какво обичаш да правиш?* (скачам, пея, играя, рисувам, плувам). Учениците имат задача фронтално или на групи, на отделни листчета да опишат любимите си занимания. Учителят дава нова задача – да съставят изречения с думите (глаголи). Следва пояснение и допълнителни обяснения за учениците със СОП, че тези думи в изречението се наричат *сказуеми*. Това ново понятие се припомня всеки час.

В началото примерите са само от прости изречения, съставени от подлог и *сказуемо*.

Иван пише. Конят бяга. Слънцето грее.

Ако ученикът демонстрира възможности, получава допълнителна информация: *Както подлогът, така и сказуемото може да се намира в началото, средата или края на изречението.*

Завая дъжд. Изгря ярко слънце. Учителката влезе в стаята. Хитър Петър се засмя.

Съставяне на изречения по схема е трудна задача, но ако се използва нагледен материал (картина, илюстрация) и помощ от учител или съученик, ученикът със СОП успява да се справи.

Кой?..... Какво прави?.....С кого?.....Къде?.....
Симона отива с Рени на разходка.

Задача за допълване на *сказуемо*, като целта е то да бъде съгласувано с подлога.

Азсладолед. Петър.....колело. Децата.....на въже.
обичам кара скачат

Определянето на просто и сложно изречение е краен резултат от овладените вече понятия *подлог* и *сказуемо* и знания за ролята на *сказуемото* в образуване на сложното изречение. Препоръчва се в упражненията и задачите, предвидени за учениците със СОП, да не присъстват често

и много сложни изречения, особено в началото. Факт е, че при повечето ученици нивото на четивната техника и разбирането на прочетеното е ниско. В тази връзка, указанията за извършване на дадена задача трябва да са много опростени и конкретизирани. Претоварването с много термини и понятия води до объркване и намаляване мотивацията за работа. Подбират се леки текстове с тема, близка до социалния опит на ученика, редуциране на задачите за самостоятелна работа и много поощрения.

Чрез игра „*Назови действията, които прави Зайко*“ се формира представа за наличието на повече от един глагол/сказуемо в едно изречение: *Зайко скача, бяга, хрупа зеле и моркови*. За играта се използва картина, серия от картини, филмче, песен – по преценка на учителя.

Задача: Дадени са прости изречения и думи отстрани, с които да се допълнят, с цел образуване на сложно изречение. Образуване на сложно изречение със съюза „и“ е най-лесно и постижимо.

Петльо хвъркна на оградата и..... (закукурига)

Децата весело се засмяха и (запяха, затанцуваха)

Задача: *Превърни изреченията от съобщителни във въпросителни!*

Превърни изреченията от въпросителни във възклицателни!

Крайната цел е учениците да имат представа за подлог, сказуемо, видовете изречения по състав, без да се изискват от тях дефиниции или използване на терминология.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Частии на речта

Очаквани резултати: Разпознава пълен и кратък член на съществителното име с помощ. Определя сегашно, бъдеще и минало време на глагола с помощ. Употребява сегашно, бъдеще и минало време на глагола. Познава числителното име като част на речта. Ориентира се в числителните бройни и редни имена с помощ.

Нови понятия: пълен член, числително име, числително бройно име, числително редно име, време на глагола.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Целта на тази глобална тема е да се припомнят и затвърдят знанията за съществително име, прилагателно име, глагол от предходните класове.

В тези уроци е задължително използването на табла, таблици, учебни задачи за систематизиране на знанията, много илюстративен материал и др.

За учениците съществителните имена са лесни, защото това са предметите от заобикалящия ги свят, имената на членовете на семейството или на техните съученици, имената на животни, растения и пр. Трудно се ориентират във видовете род – мъжки, женски, среден и мн. число. При писане на изречения под диктовка срещат трудност. Учениците със СОП се справят по-лесно, когато съществителното име е в началото на изречението и играе ролята на подлог, но когато позицията е друга, срещат затруднения.

Използването на таблица с даден образец и попълване само на няколко пропуснати думи е добър вариант за ориентирване в краткия и пълния член на съществителните имена и множествено число.

Мъжки род -а -я -ът -ят	Женски род -та	Среден род -то	Мн. число -та -те
козела / козелът	козата	козелето	козите
.....	патицата
.....	смелото

В контекста на дадено изречение учениците биха могли с помощ да допълват липсващи съществителни имена.

Задача: Дадено е изречение с неправилно членуване на съществителното име. Задачата е да поправят грешките. Изречението се чете няколко пъти. Чете го първо учителят, после ученикът.

Ученик седна на чина и отвори читанката. или Ученикът седна на чина и отвори читанката.

Същото изречение може да се използва и при членуване на последната дума *читанката*, която е от женски род.

Проектна дейност. Учениците работят по групи. Ученикът със СОП участва в една от групите. Работи с подкрепа от децата. Задачата е: изработване на табло с правила и примери за членуване на *съществителното име, времената на глагола и числителните имена*. Добре е таблото да се окачи на стената и да се ползва от всички ученици.

Работа по групи:

Първа група – да измислят десет съществителни имена от мъжки род и запишат вариантите за пълен и кратък член (-а, -я, -ът, -ят). Втора група – десет съществителни имена от женски род (-та/). Трета група – същ. имена от среден род (-то) и четвъртата група – множествено число. Ученикът със СОП може да се включи по желание във всяка една от групите, като неговата задача е да предлага същ. имена, а останалите ученици да ги записват и членуват правилно. Може по желание да се съставят и изречения с някои от думите. Добре е да са от различен род. След приключване на работата работните листове на всяка една група се залепват на таблото.

Домашна или самостоятелна работа за ученика със СОП: да напише членовете на своето семейството, да направи изречения с имената им. Така се упражнява и правописа на същ. собствени имена.

Прилагателните имена, които се изучават още в предходните класове, се възприемат по-лесно от учениците със СОП в задачи, свързани с определяне на характеристиките на герои от приказки – глупавия вълк, хитрата лисица, умния лъв, страшната мечка.

Игра: *Опиши другарчето си! – Еми е облечена с червена пола, дълъг панталон. Измисли изречение, което да започва с: Панталонът на Еми*

Припомнят се въпросите, с които откриваме прилагателните имена:

м.р. – Какъв? ж.р. – Каква? ср.р. – Какво? мн. число – Какви?

Задача: Съставяне на словосъчетания: *синьо небе, силен вятър, хубава книга* и включването им в изречения. *Силният вятър огъна клоните на дърветата.*

По преценка на учителя се дава текст от учебника, в който ученикът да намери словосъчетания и прочете.

Числителните имена като части на речта се въвеждат като ново понятие. Не се изисква от ученика да ги назовава. Достатъчно е да ги открива и посочва в текст. Да прави разлика, според възможностите си, за видовете числителни имена – бройни и редни. Това е в пряка връзка с материала по математика, което е добре да се използва. *Броене на банкноти, етажи на жилищен блок, поредни номера на къщите, коли на улицата, буквите от азбуката и др.*

Въпросите, с които се откриват, са: *Колко? Кой поред?*

Задача: Пред дъската излизат няколко деца. Учителят пита ученика: *Колко деца стоят пред дъската? Назови ги по име. Кой е първи? А кой е трети? Ако застанеш до последното дете, кой поред ще си ти?*

Друг вариант: *Първото дете да се обърне наляво. Петият в редичката да се обърне на-
дясно.*

Задача: Допълване на изречение: *Ани е първа, а Наско е.....(трети).*

Знанията за съгласуване по род и число със същ. име и членуването се представят само информативно, без да се изисква ученикът да знае дефинициите. Овладяват се практически.

Глаголът има лице, число и време. Миналото време на глагола е трудно за възприемане и осмисляне от ученика със СОП. Повече от децата дори в разговорната си реч не употребяват правилно глаголите, не структурират правилно и изреченията си. Бъдеще време и използване на „ЩЕ“ пред глагола е интересно и лесно за учениците: Задача: *Превърни глаголите в бъдеще време, като отпред поставиш „ще!“ (дадените глаголи са в 1 л. ,ед. ч., сег. вр.): ходя – (ще ходя) пиша... скачам... гледам..*

Групова работа: Един ученик измисля глагол, друг го записва, трети съставя изречение с него. Ученикът със СОП прочита съставените изречения. В зависимост от възможностите и уменията може да получи задача да съставя устно изречения или да ги записва на дъска. При нужда се подкрепя от учител или съученик, които диктуват или помагат на детето с правописа.

Задача: Дадено е изречение. Задачата е глаголът в изречението да се превърне в бъдеще време и обратно:

*Лили пише съчинение в тетрадката си. (Лили ще пише съчинение в тетрадката си).
Мама ще прави пица за вечеря. (Мама прави пица за вечеря).*

Задача: Учениците могат да изготвят таблица, в която са записани глаголи, според това кога се извършва действието.

Ученикът със СОП получава задача да оцвети глаголите от сегашно, минало и бъдеще време в различни цветове, по указания на учителя.

Преди момента на говорене (вчера, преди)	В момента на говорене (днес, сега)	След момента на говорене (утре, след())
тичах	тича	ще тича
ходих	ходи	ще ходи
четох	чете	ще чете

В различно лице и число глаголите в минало време завършват по различен начин. В тази таблица могат да се изпишат десетки глаголи (в трите времена), които ученикът използва в ежедневието си. Тя може да се прикрепи към тетрадката и да се използва по време на час.

Друга задача, която може да се даде, е препис на текст (изречение), като се заменят формите за сегашно време с форми за бъдеще или минало време. Това е по преценка на учителя, който преценява възможностите и способностите на ученика.

Дадени са изречения с глаголи в трите времена. Да се избере правилният.

Хитър Петър бил / е / ще бъде сиромашко момче. Той помагал / помага / ще помага вкъщи: носел / носи / ще носи вода, цепел / цепи / ще цепи дърва, берял / бере / ще бере коприва за прасето.

Очаквани резултати: Прави с помощ кратък преразказ на познато произведение – разказ, приказка. Разказва устно по картина (с няколко свързани по смисъл изречения). Съставя собствен текст (писмено) по картина. Прави устен и писмен преразказ на познат текст с помощни въпроси. Прави писмено описание на предмет/животно. Разпознава пряка от непряка реч. Ориентира се по темата и заглавието на текста.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Комуникативно-речевите умения на учениците в четвърти клас се формират чрез устно или писмено създаване на текст. Минава се през няколко етапа за разгръщане на речевата дейност – етап на ориентиране, етап на планиране на езиковия акт, етап на реализиране и етап на самооценка и контрол. Приоритет в учебната дейност с учениците със СОП е – кратък преразказ на текст, разказ по картина, описание на предмет.

Предложените задачи по темата „Текст и общуване“ са съобразени с възможностите и потребностите на ученика със СОП – нивото на овладените от него граматически категории и правила, правописни и пунктуационни умения, степента на четивна техника и уменията да разбира прочетеното.

Дават се основни знания за *пряка и непряка реч*. „*Пряката реч са думите, с които си говорят героите. Записват се на нов ред с тире и започват с главна буква*“. Ученикът възприема новите знания постепенно. Тирето е добър ориентир при задачите, които изискват прочит на думите на един или друг герой.

При задачите за *преразказ на приказка* се прави прочит на приказката. Чрез насочващи въпроси по текста се разбира дали ученикът е разбрал случките, събитията, героите. Поуката се обсъжда според възможностите на ученика да осмисли чутото. Самостоятелният преразказ затруднява ученика със СОП, но с помощни въпроси, които съдържат част от отговора, детето се справя. Четат се и разясняват непознатите думи в текста.

Припомнят се правилата при писане на изречения. Добре е да се чуе и личното мнение на ученика, изказано с негови думи, дори да има разминаване и неточности.

Приказка „Цар и мъдрец“ – *С кои думи започват повече от приказките: Живял някога... Колко сина имал царят? Какъв растял синът? Царят какъв искал да бъде неговият син? Кой повикал в двореца, за да му помогне? Какво казал на мъдреца? и т. н.*

Задача: *Прочети думите на царя! Прочети думите на мъдреца! Състави изречение с думата цар/мъдрец/дворец...*

Съчинението по словесна опора може да се промени и даде като *съчинение по картина или описание на животно, предмет*. Ученикът се включва в работа по двойки или работи индивидуално с подкрепа от ресурсен учител. Разработва се предварително подробен план, по който ще разкаже историята.

Кратките съобщения и електронните писма, които се включени в учебния материал, са интересни на учениците. Трудно е да спазват правилата при написването им, но дори грешно структурирани и с разбъркани части, те са предизвикателство за ученика и трябва да се поощряват опитите му за самостоятелна писмена дейност.

Литературни и фолклорни текстове

Особености на художественото произведение

Културна осъзнатост

Очаквани резултати: Открива диалога в художествения текст. Познава легендата като жанр с помощ. Познава съдържанието на произведения за деца – разкази, приказки, стихотворения от български и чужди автори. Рецитира стихотворения или част от тях „Обичам те, Родино“ на Е. Багряна, „Моята учителка“ на Л. Милева.

Нови понятия: диалог, легенда, автор.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В учебника по четене са застъпени много жанрове – *приказки, разкази, стихотворения, басни, легенди, народни песни*. При възприемане на всяко едно произведение е нужно създаване на необходимата нагласа у учениците. Богатият илюстративен и снимков материал подпомага възприемането на текста, обогатява представите и развива въображението. Акцент в литературното обучение е обогатяване и активизиране на речника. Нивото на четивната техника на ученика и разбирането на прочетеното са определящи при възприемане на текст. Включват се задачи, като четене по роли, изразителен прочит или наизустяване на стихотворение. Задачите за усвояване и развиване на словотворческите способности чрез довършване на текст, съчиняване на гатанка, довършване на рими и др., се изпълняват в групови дейности и индивидуални занимания с помощ и допълнителни напътствия. Подготовката за възприемане на текста става чрез: *беседа, разказ, прочит от учител/ученик, включване на произведения от изобразителното изкуство, музика, театър*.

За първи път в обучението по литература се включва легендата, като жанр. В нея приказното и фантазното привличат вниманието на учениците. Легендата „*Защо не се срещат слънцето и месечината*“ е трудна за възприемане и разбиране. Конкретно образното мислене на ученика затруднява осмислянето и разбирането на смисъла на текста, който се основава на измислени събития, където действителността е украсена с чудновати измислици. По-интересна и лека за възприемане е „*Кукувицата*“. Съдържанието на тази легенда е близка до света на детето и неговите преживявания.

Приказките са любимо четиво за учениците. За тяхното възприемане учителят използва беседа, подходящ илюстративен материал, анимация. За ученикът със СОП е достатъчно да запомни кои са героите, да изреди някои качества на характера им, да осъзнае кое е добро и кое лошо и това, че най-накрая доброто побеждава. Добрият край на приказките винаги вълнува децата и ги зарежда с много положителни емоции.

Задача: Ученикът със СОП разглежда една или няколко илюстрации от приказка.

Коя е приказката? Кой са героите? За какво се разказва в нея? Можеш ли да подредиш илюстрациите, които са разбъркани? С кои думи обикновено започва всяка приказка (Имало едно време...) Като си помагаш с илюстрациите, опитай се да преразкажеш приказката или само любим за тебе момент/епизод?

Разказ. Интересът на учениците се провокира с разказ за автора, неговата житейска и творческа биография. Представят се други книги от същия автор или се припомнят изучени вече от него творби. Методите/похвати, които учителят използва при представяне на разказ са: беседа, словесно описание, обсъждане на илюстрацията в учебника, четене и разясняване на непознатите думи, описание на героите в текста или описание на природни картини. Съставя се примерен план, чрез който се проследява развитието на действието, действията на героите, завършека на случката, по който ученикът се ръководи. Записва се в тетрадката.

Варианти за домашна работа за ученика със СОП: да направи кратък прераказ; да отговори на въпрос, чийто отговор е препис на конкретно изречение от текста; да прочете думите на даден герой или изречения, описващи природна картина; да препише част от текста правилно и четливо и др. Дават се опорни думи, с чиято помощ ученикът съставя собствен текст – устен или писмен. Поставя се задача на ученика да рисува/оцветява картина/рисунок, чрез която учителят може да разбере – доколко е осмислен и разбран изучаваният разказ.

Басните имат много общи черти с приказката. Те са кратки и лесни за четене от децата. Героите са обикновено животни, които говорят и имат човешки качества. Трудността идва при тълкуване на извода от баснята. Това става по-лесно с подходящи пословици и поговорки. Ученикът със СОП приема заобикалящия го свят буквално. Опирайки се на бедния житейски опит, учителят поднася поуката по начин, подходящ за конкретния ученик, съобразявайки се с неговите способности и потребности.

„*Овчарчето и вълкът*“ – при тази басня учителката насочва децата към израза, който всички са чували, но не знаят откъде идва: *лъжливото овчарче*. Под формата на игра се припомнят случки от живота на класа или семейството, където поуката е: *На лъжата краката са къси*.

Стихотворението е познато като жанр още от първи клас. Подбраните стихотворения в читанката са жизнерадостни, весели и пълни с добро настроение. Учителят представя дадено стихотворение, като използва музика, картини, илюстрации, песни, които провокират вниманието на ученика и помагат за вникване в съдържанието. Използват се много игрови похвати – игра с рими; рисуване с думи; изразително четене; наизустяване на цялото или на част от стихотворението. „*Обичам те, Родино*“ *Е. Багряна*, „*Моята учителка*“ *Л. Милева*.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Име на ученика: Е.Т.

Тема на урока: *Главни части на изречението (упражнение)*

Цел на урока: Разпознава и назовава подлога и сказуемото, като части на изречението.

Задачи:

1. Открива подлога в изречението, знае въпроса, с който се открива, подчертава.
2. Открива сказуемото в изречението, знае въпроса, с който се открива, подчертава.
3. Съставя изречения по даден подлог или сказуемо по картина, илюстрация.

Основно съдържание на урока (кратко представяна):

Откриване на подлог в изречение. Припомнят се въпросите, с които се открива; как се подчертава. Ученикът се включва в урока *фронтално* с целия клас. Песен „Есен в гората“: *Кой не пее вече? – Косето Босето?, Кой на припека кърпи кожух? – Зайко. Кой хърка под стария пън? – Меца.* Текстът и картинката са на мултимедия.

Сказуемо: Игра „*Какво обичам да правя?*“ (*групова работа*) – На листчета се описват любими занимания (скачам, пия, играя, рисувам, плувам). Учениците имат задача да съставят изречение с глагола на изтегленото листче. Ученикът със СОП работи с помощ от приятел. Индивидуална задача за ученика със СОП: Да измисли и запише *думи, които означават действия*. По желание и с помощ – *устно да състави изречение/я*.

Учителят показва се картинка с образа на заек. Въпрос: *Какво прави Зайко? – скача, бяга, хрупа* зеле и моркови. Ученикът съставя устно изречение/я и при възможност – записва.

Самостоятелна работа в тетрадката с помощ от РУ.

Съставяне на изречения по картина.

Петър.....колело. Децата.....на въже.
кара *скачат*

Методи на преподаване на основното съдържание: беседа, обяснение, показ, работа в група, индивидуална работа, упражнение, илюстративен материал.

Времево разпределение на учебните дейности:

Събеседване и въвеждане в темата – за всяка част на речта по 5 мин. / 5 мин; фронтална и групова работа 15 мин. Работа върху индивидуален работен лист – 15 мин.

Развиване на социални умения: Умения за изслушване и спазване на указания за работа. Умения за работа в екип и поемане на отговорност. Умения за осъществяване на позитивни контакти със съучениците си. Умения за довършване докрай на започнатата работа.

Дейност на ресурсния учител: Съвместно с общообразователния учител планира и подготвя материали/работен лист на ученика. Помага, показва, дава допълнителни разяснения и при нужда работи заедно с ученика. Работи с учениците от класа, за изграждане на толерантна подкрепяща социална среда в класната стая.

Материали, помощни средства и технологии: мултимедия, работа с учебник, работа върху индивидуален работен лист

Индивидуален работен лист по БЕЛ четвърти клас

Тема: Главни части на изречението (упражнение)

Разгледай картината!

Припомни си какви звуци издават животните от картинката!

Състави изречения!

Запиши в тетрадката и подчертай: *подлога и сказуемото в изреченията*

Например: *Кравата мучи. Подлог: Кой мучи? – кравата*

Сказуемо: Какво прави кравата? – мучи

Английски език

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по английски език:

слушане и пеење на образователна песен, образователни игри, беседа, работа с електронен учебник, групова работа, индивидуална работа, таблет, индивидуален работен лист, цветни моливи, мемори карти с потребната лексика за часа, интерактивни упражнения

Очаквани резултати: Слуша и възпроизвежда според индивидуалните възможности песен на английски за частите на човешкото тяло. Посочва частите на човешкото тяло, като ги произнася на английски език с помощ от ресурсен учител – „head“, „shoulder“, „body“, „arm“, „hand“, „leg“, „face“, „nose“, „eye“, „ear“, „hear“.

Свързва написана дума на английски език със съответното изображение: „tall“ – „short“, „young“ – „old“, „fat“ – „slim“. Разбира и свързва с картинка, подкрепен от ресурсен учител или съученик думите – „friendly“, „shy“, „clever“.

Нови думи: head, shoulder, body arm, hand, leg, face, nose, eye, ear, hear, tall, short young, old, fat, slim friendly, shy, clever.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Пеене и танцуване. Учениците се подреждат в кръг или редици. Първо наблюдават видеоклип към песента, след което се включват групово като повтарят, пеят и танцуват, следвайки видеото. Ученикът със СОП се включва активно според индивидуалните възможности.

Групово четене. Целият клас чете едновременно единични думи със съответните изображения, като се използва интерактивна дъска. Ученикът със СОП чете или повтаря след другите деца. Например: на екрана е изобразен слаб човек и под картинката е написана думата slim, всички ученици групово четат, а учителят произнася думата, преведена на български език.

Играта „Нарисувай това“. Учителят произнася на английски език: „Draw one face!“ и всички ученици трябва да нарисуват лице. Ученикът със СОП участва в задачата с подкрепата на ресурсен учител или съученик. Първо получава възможност да се опита да се справи самостоятелно. Задачата продължава с други части на човешкото тяло.

Индивидуален проект. Всеки ученик трябва да открие и изреже новите думи – „head“, „shoulder“, „body“, „arm“, „hand“, „leg“, „face“, „nose“, „eye“, „ear“, „hear“, написани върху козметични продукти в каталог на голям хипермаркет, след което трябва да ги залепи върху цветен лист формат А4. Учениците представят изпълнената задача, като посочват изрязаните и залепени думи на листа и ги произнася. Ученикът със СОП изрязва и залепва самостоятелно. При представянето на задачата, ползва помощ от ресурсен учител или съученик.

Очаквани резултати: Подрежда в правилната последователност дните от седмицата, като ползва готови шаблони с написани думи – „Monday“, „Tuesday“, „Wednesday“, „Thursday“, „Friday“, „Saturday“, „Sunday“. Разпознава и подрежда или апликира изображение със съответната дума на английски език, назоваваща учебен предмет – „house“, „bedroom“, „bathroom“, „kitchen“, „toilet“, „living room“. Възприема слухово и свързва с картинка, подкрепен от ресурсен учител или съученик, думите – „table“, „chair“, „bank“, „hotel“, „market“, „hospital“, „restaurant“, „toy shop“, „post office“, „swimming pool“. Разбира и свързва местоположение на предмет със съответстващите предлози на английски език – on, in, under, behind.

Нови думи: Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday, Sunday, house, bedroom, bathroom, kitchen, toilet, living room, table, chair, bank, hotel, market, hospital, restaurant, toy shop, post office, swimming pool, on, in, under, behind.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Четене на диалог от целият клас. Учениците четат групово текст, свързан с примерна ситуация у дома. Изискването е да бъдат включени въпросителната дума за място – where и предлозите за място – „on“, „in“, „under“, „behind“. По време на четенето един от учениците от класа заедно с ученика със СОП онагледяват предлозите за местоположение с малка мека топка и кутия. Когато бъде прочетена фразата „in the box“ – ученикът от класа заедно с ученика със СОП поставят топката в кутията и повтарят на английски език „in the box“.

Използване на интерактивна дъска с включване на упражнения за свързване на изображения с новите думи, написани на английски език. Например: „hotel“ – със снимка/изображение на хотел, „market“ – с магазин, „hospital“ – с болница, „restaurant“ – с ресторант, „toy shop“ – магазин за играчки, „post office“ – поща, „swimming pool“ – басейн.

Мемори карти с новата лексика: „table“, „chair“. Учителят пита: „What is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, включително и на ученика със СОП, да се включат с отговор.

Очаквани резултати: Слухово възприема думите – „lion“, „tiger“, „penguin“, „monkey“, „elephant“, „jungle“, „forest“, „tree“, „flower“, „grass“, като свързва със съответното изображение, подкрепян от ресурсен учител или съученик. Слуша и повтаря образователна песен на английски език за животните. Разбира значението на думата „must“ (задължение, заповед). Разбира значението на думата „must not“ (забрана). Разбира значението на думата „can“ (позволение, възможност).

Нови думи: lion, tiger, penguin, monkey, elephant, jungle, forest, tree, flower, grass, must / must not, can.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Слушане и възпроизвеждане на песента „Five little monkeys“. Учениците слушат и възпроизвеждат песента „Five little monkeys“. Ученикът със СОП слуша и възпроизвежда самостоятелно, съобразно индивидуалните възможности.

Играта „Истина или лъжа“ (True or false) – Учителят показва на учениците карта с изображение на животно, като го назовава на английски език. Ако е вярно, целият клас трябва да отговори „true“, ако е грешно, класът трябва да отговори „false“. Ученикът със СОП се включва заедно с останалите ученици.

Играта „Забранено – разрешено“ (Must not – can) – Учителят произнася кратко изречение, което изразява забрана или разрешение за избрана дейност. Всеки ученик самостоятелно трябва да се включи в играта, като изпълни, казаното от учителя. Например: Учителят казва на ученик: „You must not jump“ и ученикът трябва да изпълни казаното от учителя, като не скача. Веднага след това учителят казва: „You can jump“ и ученикът трябва да започне да скача, защото има позволение. Ученикът със СОП се включва самостоятелно. За неговото включване учителят използва познат глагол, който вече е разигран.

Флашкарти с новата лексика – животни и растения – Учителят пита: „What is this?“, като първоначално отговаря целият клас, след което учителят посочва ученик и изчаква индивидуален отговор. Учителят дава възможност на всички ученици, включително и на ученика със СОП, да се включат с отговор. Учителят стимулира с похвали и окуражава.

Индивидуална работа – учениците трябва да открият надписи на обществени места, в които са използвани думите „must“, „must not“, „can“, след което да снимат надписа и да го препишат в тетрадките си. Следващият час всеки ученик показва снимка с надпис и заедно с учителя коментира значението на този надпис. Ученикът със СОП може да търси такива надписи върху етикети на дрехи, ако движението представлява пречка.

Очаквани резултати: Слуша и повтаря коледната песен „Christmas is here“. Преписва кратък текст с пожелание за Коледа. Преписва кратък текст с пожелание за Великден. Търси информация в интернет за определена държава, като въвежда името на държавата на английски по готов образец. Слуша и свързва със съответното изображение думите – „holiday“, „sea“, „mountain“, „river“, „lake“, „forest“.

Нови думи: holiday, sea, mountain, river, lake, forest.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Проект „Празници в България, Обединеното кралство и САЩ“. Учениците се разделят на три групи. Всяка група трябва да представи празник, характерен за едната от трите държави, като изготви табло с различни изображения (снимки, картички, рисунки). Например едната група изготвя табло за празник в България – Празникът на розата (The day of the rose), втората група – празник в Обединеното кралство – Pancake Day, третата група – Halloween. Ученикът със СОП се включва в проекта с дейности, като изрязване и апликиране.

Индивидуална работа по проект „Моят роден град“. Всеки ученик работи по проект, с който може да представи своя роден град – исторически забележителности, планини, реки. Работи върху лист или картон. Използва кратък текст на английски език, изображения на забележителности – исторически и природни и пр. Ученикът със СОП изготвя проекта, подкрепян от ресурсен учител, родител или съученик. Съобразно индивидуалните възможности преписва кратък текст, изрязва и апликира картинки, снимки или рисунки.

Упражняване на новата лексика с memory game. Учителят раздава произволно мемори карти с изображения на природни и исторически забележителности – „holiday“, „sea“, „mountain“, „river“, „lake“, „forest“. Учениците трябва да покажат картата си и да произнесат наименованието на изображението на английски език. Ученикът със СОП се включва активно. Ако не може да произнесе думата, ползва подкрепата на ресурсен учител и преписва думата на дъската или в тетрадката. Може да се ползва и клавиатура.

Индивидуална работа. Ученикът със СОП трябва да разкаже, нарисова или направи колаж на своята ваканция в България. Представя с кратки изречения на английски език своята изпълнена задача. При необходимост, получава помощ.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти клас*

Предмет: *английски език*

Име на ученика: И.М.

Тема на урока: *Lesson 5 – It is going to be a delicious week!*

Цели на урока: Затвърждаване на знанията за дните от седмицата, представени на английски език. Преговор на лексиката – „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“.

Задачи: Да слуша и повтаря дните от седмицата на английски език. Да свързва графично определена дума на английски език със съответно изображение – „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“. Да слуша и повтаря образователна песен на английски език за дните от седмицата – „The days of the week“. Да разбира въпроса – „Where is the ball?“ и да свързва картинка със съответния предлог: „on“, „in“, „under“, „behind“. Да работи в екип. Да оцветява, изрязва и апликира наименованията на дните от седмицата. Да затвърждава знанията за лексиката – „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“.

Основно съдържание на урока (кратко представяне):

1. Ученикът гледа видео, слуша и повтаря образователна песен за дните от седмицата заедно с останалите ученици от класа. След създадената положителна атмосфера в класната стая се преминава към задача, изискваща четене на кратък диалог от целия клас, като са включени: въпросителната дума за място – „where“, и предлозите за място – „on“, „in“, „under“, „behind“. По време на четенето един от учениците от класа заедно с ученика със СОП онагледяват предлозите за местоположение с малка мека топка и кутия. Когато бъде прочетена фразата „in the box“ – ученикът от класа заедно с ученика със СОП поставят топката в кутията и повтарят на английски език „in the box“. За да бъде разнообразена учебната дейност в класната стая, се пристъпва към самостоятелна писмена работа в тетрадките. В същото време ученикът със СОП изпълнява задачите от индивидуален работен лист съвместно с ресурсен учител. След приключване на самостоятелната работа за целия клас, се включва работа с интерактивна дъска. Изпълняват се забавни интерактивни упражненията, свързани със затвърждаване на лексиката: „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“. Дава се възможност на ученика със СОП да изпълни упражненията с помощта на интерактивна дъска, заедно със свой съученик или ресурсния учител.

Важно е учителят да окуражава и хвали всички ученици, дори и да са допуснали грешка при произношението или употребената по смисъл лексика на английски език. Използва се електронен учебник, интерактивни игри, мемори карти. Ако ученикът със СОП се затруднява да познава и назовава дните от седмицата на български език, се включват цветни картончета, на които с големи букви са написани съответните наименования на английски език. Акцентира се на дейности, свързани със съотнасяне, свързване, изрязване, апликиране. Индивидуалните занимания се провеждат върху задачи от индивидуален работен лист, лаптоп или таблет. Инструкции към задачите: „Повтори!“, „Посочи!“, „Оцвети!“, „Изрежи!“.

Ако ученикът изрази нежелание да се включи, да отговаря, да изпълнява задачите от индивидуалния работен лист, може да се насочи за кратко към негова любима, предпочитана дей-

ност и малко по-късно, неусетно да бъде включен в работата на класа с помощта на ресурсния учител или помощника на учителя.

Методи на преподаване: слушане и пеење на образователна песен, беседа, работа с електронен учебник, групова работа, индивидуална работа, таблет, индивидуален работен лист, цветни моливи, мемори карти с необходимата лексика за часа – „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“.

Времево разпределение: слушане и пеење на образователна песен – 5 минути, групова работа – 10 минути, индивидуални занимания – 10 минути, интерактивни упражнения – 5 – 10 минути.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: работи в група, като спазва указания и се учи на търпимост, докато чака да дойде неговият ред. Общува със съучениците и се научава, че всеки може да има различен отговор и свободата да изразява мнение. Прави опити да разбира и да общува на чужд език. Усвоява умения за работа с интерактивна дъска.

Екипна работа: Групово четене на текст и разделяне на дейностите на две групи. Едната група чете, другата група, в която е включен ученикът със СОП онагледява прочетеното на английски език.

Междупредметни връзки: математика, околен свят, български език и литература, изобразително изкуство, музика.

Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при изпълнението на задачите от индивидуалния работен лист, игровата дейност на класа, отговарянето на въпроси. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив, лесна ножичка.

Материали, помощни средства и технологии: топка, адаптирана ножичка, тренажор за ползване на цветен молив, таблет,

Речник на новите думи: „hotel“, „bank“, „market“, „hospital“, „post office“.

Домашна работа: Да изреже наименованията на дните от седмицата от стар календар, след което да ги залепи на лист, формат А4, в правилната последователност.

Индивидуален работен лист
Учебен предмет: английски език, IV клас

Lesson 5. IT IS GOING TO BE A DELICIOUS WEEK!

Задача 1. Свържи дните от седмицата, написани на английски език със съответните дни от седмицата, написани на български език.

ПЕТЪК

НЕДЕЛЯ

СЪБОТА

СРЯДА

ВТОРНИК

ПОНЕДЕЛНИК

ЧЕТВЪРТЪК

Задача 2. Свържи и препиши думите със съответните изображения.
Оцвети картинките № 1 и 3.

POST OFFICE

HOSPITAL

BANK

HOTEL

MARKET

1.

2.

3.

4.

5.

Математика

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по математика:

дискусии, дебати, проекти, упражнения, игри, задачи, обяснения, работа в групи, индивидуална работа, работа с учебник, визуализация с постер, видеоуроци; *обучение чрез сътрудничество* – групово решаване на задачи; *мозъчна атака* – при актуализиране на старите знания, алгоритми за извършване на аритметични действия, повторения и затвърдяване на знанията, практически дейности, обратна връзка

Очаквани резултати: Познава числата до 1000 – брой, пише. Сравнява числата до 1000. Има представа за числата над хиляда – десетохиляди, стохиляди, милион. Брой по единици, десетици, стотици и т.н. Записва числата от I до XII с римски цифри. Разпознава геометричната фигура *окръжност* и елементите ѝ – център, радиус. Чертае окръжност с пергел с помощ.

Нови понятия: десетохиляда; стохиляда; милион; окръжност.

Помощни средства: адаптирана ножица, адаптирана линия, молив, пергел, калкулатор.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Като подготовка за въвеждане и усвояване на новите знания се започва с актуализация на знанията за изучените вече числа до 1000. Отново се припомнят понятията „единица“, „десетица“, „стотица“. Бодливото сметало е добро нагледно средство. Набляга се на броене, сравняване. Припомнят се понятията „едноцифрено“, „двучифрено“, „трицифрено“ число.

Числата до 1000 се припомнят в следната последователност:

- Броене на кръгли десетици.
- Броене на числата, които са образувани от стотици и десетици, а единиците са нула.
- Числата, които имат стотици, десетици и единици, по-големи от 0.
- Писмена номерация на числата до 1000.
- Затвърдяване знанията за номерацията на трицифрените числа при изучаване на аритметичните операции с тях.

Учебникът и учебната тетрадка са богато онагледени, но при нужда могат да се предложат и други картинки, свързани с учебния материал.

Задача от индивидуален работен лист:

1. Използва се онагледяване – картина с автобуси с номера от градския транспорт. Ученикът със СОП записва цифрите в тетрадката в три колонки – едноцифрени, двучифрени, трицифрени.
2. *Подреди числата във възходящ ред!* (13, 970, 345, 1000, 67, 487)
3. *Брой по стотици от 100 до 500!*
4. *Брой по десетици от 550 до 600!*
5. *Брой по единици от 195 до 200!*
6. *Сравни числата 70...700; 478...48; 10...1000!* (Забележка: избягва се сравняване от вида 7 дес.....7 стот. , 6 стот.....1 хил.)
7. *Допълни до 100, 1000!* – класическа игра за устно смятане.

При запознаване с „*римската бройна система*“ за ученика със СОП е достатъчно да овладее цифрите от I до XII, с които се обозначават месеците от годината, а който се справя – и до XX.

Това е пряко свързано с ежедневното вписване на дата и месец в тетрадката и на дъската от учителя.

Работа по групи: Включва се играта *На коя дата и кой месец си роден?* Работи се групово. Всяка група записва датата и месеца на листче. На дъската се записват подред родените ученици от м. I до м. XII. На ученика със СОП се дава възможност да прочете листчето на своята група или да пише на дъската, като му се диктува. Усложнен вариант на играта: Ако ученикът е роден през м. март, да каже и напише предходния и следващия месец (м. II – м. IV).

Беседа: Овластяване на понятието „*окръжност*“ става чрез познатата геометрична фигура „кръг“. Използва се снимков материал с предмети от бита на децата – *часовник, слънце, пътни знаци, обръч, колелата на велосипед, кола, автобус и др.*

Творческа задача: *Провери окомера си* – подходяща е при работа на групи и може да бъде със състезателен характер. Дадени са различни по големина и цвят кръгове. Учениците предполагат чрез наслагване кои кръгове са еднакви.

Математически етюд – „*Представи с тялото си*“. Пример: група деца се хващат за ръце и правят кръг. Друго дете показва *кръга* с двете си ръце. Ученикът със СОП участва самостоятелно.

Събиране и изваждане на числата до 1000

Припомня се алгоритъмът при действията събиране и изваждане. *За по-лесно числата, които събираме или изваждаме подреждаме едно под друго – единици под единици, десетици под десетици...* Правилото се припомня всеки час на ученика със СОП при изпълнение на задачи от този вид. *Започва се от единиците, после десетиците и т.н.*

Използва се игра „*Кое число съм аз?*“. Няколко деца казват произволни числа и ученикът със СОП ги записва – 534. Назовава с помощ или сам броя на единиците, броя на десетиците..., после изговаря цялото число. Сам изписва отдолу друго трицифрено число, слага подходящия знак (+) или (-) и решава задачата по установения алгоритъм. Ако е във възможностите на ученика, може да каже, как се наричат числата, които събираме (*събираемо, събираемо, сбор*), а при изваждане (*умаляемо, умалител, разлика*). Важното е да осъзнае, че при действие *изваждане* умалителят е по-малък от умаляемото.

Намиране на *неизвестно събираемо и умаляемо*. Ученикът със СОП е добре да работи **индивидуално** с помощ от РУ, **по двойки** – със съученик, който ще му помага, **в група** – като изпълнява задача, която е съобразена с възможностите му.

Аритметичният и геометричният материал в четвърти клас става твърде сложен за учениците със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми. Ролята на учителя е да съобрази и адаптира учебните задачи, които ще предложи на детето спрямо нивото на овладените до момента математически знания и компетентности.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на многоцифрени числа без преминаване

Очаквани резултати: Извършва аритметичните действия събиране и изваждане на естествените числа над 1000 без преминаване самостоятелно и с помощ. Намира неизвестен умалител с помощ. Ориентира се в разместителното и съдружителното свойство на събирането с помощ. Ориентира се в понятието ъгъл. Знае за какво служи *транспортирът* и се ориентира с помощ при измерване на градусите.

Нови понятия: неизвестен; умалител; градус.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Алгоритъмът при събиране и изваждане на многоцифрени числа е познат на учениците от предходния клас. Той е същият, който беше приложен при числата до 1000.

Отново се припомнят числата до 1000 с игри: *Намислих число, което се намира между 642 и 650. Броят на единиците е 5. Кое е това число? (645) Увеличи броя на стотиците с 3. Кое число получи? (945) Към него прибави числото 54. Кое е полученото число? (999). Какво ти прави впечатление в това трицифрено число? Какъв е броят на единиците, десетиците и стотиците? Колко единици трябва да добавим, за да получим 1000?*

Задачи от индивидуален работен лист:

1. Използват се *различни цветове* при записване на многоцифрените числа за улеснение – например: единици със син цвят, десетици с червен и т.н.

2. Математическа диктовка: Писане на цели числа 1000, 5000, 7000, 10 000, 15 000, 50 000, 70 000, 100 000. Числата се записват на листа. По желание и при възможност ученикът извършва с тях действия „събиране“, „изваждане“, като използва различни комбинации на числата. Като помощно средство се препоръчва използване на *разграфена линейка за чертане*. При събиране ученикът брои напред, а при изваждане – назад.

Вертикалният запис е подходящ при ученика със СОП за правилно подреждане на цифрите както при събиране, така и при изваждане.

По-лесно е при двете действия да се дават задачи с числа, които имат еднакъв брой цифри: $490 + 607$; $1236 + 2763$; $1008 + 8981$; $967 - 547$; $7654 - 3433$; $99\ 654 - 78\ 512$ и т.н.

Учителят може да провокира учениците с грешен запис, при който е разбъркан редът на подреждане на числата – десетиците са записани под стотиците, единиците – под десетиците.

Използването на разместителното и съдружителното свойство на събирането определено затрудняват учениците със СОП. Задачи от този вид се предлагат, когато се работи в групи или с помощ от РУ.

Показ, обяснение: При овладяване на уменията за работа с *транспортир* и *чертане на ъгъл* учителят показва на дъската. Актуализират се знанията за отсечка – чертане, именуване, измерване; различните видове ъгли – остър, прав, тъп и тяхното именуване. На ученика със СОП практически се показват предмети от класната стая – ъгъл на стаята, дъската, чина; от спортното игрище – ъгъл на футболната врата. С помощта на въженце, химикали, моливи, моделиране с

пластилин се правят произволни ъгли и се показва точно кое е пространството, което се измерва. Учителят се базира на опита на децата от ежедневието, когато планира задачи от този вид.

Показ, обяснение: Въвежда се термина *транспортир* като уред, с който се измерват ъглите. Мярката за ъгъл *градус*. Учителят прави показ и обяснява, че представлява половинка от окръжност с център дадена точка и 180 деления наляво и надясно. Ако ученикът със СОП не запомни и не може да използва термините е важно да успява да се справя практически. Работи се на дъската, с помощ от съученик или ресурсен учител, в група – със задача според възможностите му.

Упражнения за измерване на ъгъл. Класът се разделя на три групи. Първа група: *Начертайте три триъгълника – остроъгълен, тъпоъгълен равнобедрен! Измерете ъглите им и запишете! Пресметнете колко е сбора на ъглите в триъгълниците!*

Втора група: *Начертайте в тетрадката ъгли равни на 30° , 45° , 60° , 90° .*

Трета група: *По зададени страни начертайте триъгълник и измерете ъглите му.*

Ученикът със СОП се включва в първа група. Подкрепя се от останалите ученици в групата или от учителя при нужда от допълнителни насоки и пояснения.

Работа върху индивидуален работен лист:

- Чертане на ъгъл по дадени изходни точки, които да свържат като рамена.
- Повторение по пунктир на различни видове ъгли.
- Изрязване на триъгълник от цветна хартия. Измерване на ъглите му с помощ от учителя.

Част от задачите, предложени в индивидуалния работен лист, могат да се предложат за домашна работа.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Събиране и изваждане на многоцифрени числа с преминаване

Очаквани резултати: Извършва аритметичните действия *събиране и изваждане* на естествените числа над 1000 с преминаване с помощ. Разпознава геометричните тела – куб, правоъгълен паралелепипед, цилиндър, пирамида, конус, кълбо с помощ. Посочва елементите на геометричните тела куб, правоъгълен паралелепипед – стена, връх, ръб с помощ.

Нови понятия: куб; правоъгълен паралелепипед; пирамида; конус; кълбо; стена; ръб.

Примерни методически решения. Споделено от практиката

Събирането и изваждането с преминаване като действия е познато на учениците от предходния клас (събиране и изваждане на числата до 1000). При действията с многоцифрени числа подреждането става по аналогичен начин – единици под единици, десетици под десетици и т. н.

Целесъобразно е ученикът със СОП да използва (при нужда) различни нагледни средства – пръчици/клетки, номерационни таблици, бодливо сметало, калкулатор и др.

При писменото събиране с преминаване е характерно, че сборът в някои от редовете е по-голям или равен на 10, което определено затруднява ученикът със СОП. За по-лесно усвояване на *действие събиране* с преминаване се използва следната последователност:

Индивидуална работа:

- събиране на многоцифрени числа с едноцифрени, когато в реда на единиците се получава 0 – $39\ 787 + 3$; $187\ 561 + 9$
- събиране на многоцифрени числа с двуцифрени, когато в реда на единиците се получава 0 – $224\ 623 + 27$
- събиране на многоцифрени числа с многоцифрени, когато сборът на единиците е 10, а в реда на десетиците и двете събираеми имат 0 – $49\ 106 + 93\ 504$

Упражнение: *Действие изваждане*

- изваждане на двуцифрени числа от многоцифрени, когато в реда на единиците в умаляемото има 0 – $768\ 580 - 35$
- изваждане на двуцифрени числа от многоцифрени, когато в реда на десетиците в умаляемото има 0 – $67\ 808 - 23\ 243$
- изваждане на многоцифрени числа, когато броят на единиците в умаляемото е по-малък от броя на единиците в умалителя – $342\ 654 - 231\ 136$

Беседа, обяснение: Геометричният материал е интересен за ученика със СОП, ако е обвързан практически със заобикалящия го свят и предметите, които ползва в ежедневието.

За усвояване на представите за *куб, правоъгълен паралелепипед*, учителят може да използва кубчето на Рубик, кибритена кутия, кутии от обувки, бонбони, бисквити. Изисква се ученикът да разпознава и посочва *стена, връх, ръб*. Ако не успее да овладее понятията *куб и*

правоъгълен паралелепипед (да използва наименованията им), достатъчно е да ги показва.

Практическа задача с участието на ученика със СОП: Изисква се от учениците да донесат кутии с различна големина. В работа в група правят макет на жилищен комплекс от блокове, магазини. По-късно, когато учениците се запознаят с останалите геометрични фигури/тела, макетът се обогатява тематично.

Пирамида, конус, цилиндър, кълбо – Ученикът със СОП показва и различава, без да назовава. Разпознава в заобикалящата действителност тела с такива форми: *пирамида* – покрив на къща, кутия от шоколад *Тоблерон*; *конус* – шапката на Хари Потър, на смешник; *цилиндър* – кутии от сок, безалкохолно, бисквити; *кълбо* – топка, топче за тенис, коледна играчка.

След направена обратна връзка учителят дава самостоятелна или домашна работа на ученика със СОП със задачи, съобразени с неговите потребности и възможности. При нужда се предлага допълнителна работа, намалява се нивото на трудност на задачите, редуцира се учебното съдържание.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Умножение на многоцифрено число с едноцифрено число

Очаквани резултати: Извършва аритметичните действия *умножение* на многоцифрени числа с едноцифрено с помощ. Разпознава и назовава правоъгълник и намира лице на правоъгълник с помощ. Познава някои от мерните единици за лице и техните означения – кв. мм, кв. см, кв. м, кв. км. Решава с помощ задачи за намиране обиколка и лице на правоъгълник и квадрат.

Нови понятия: лице на правоъгълник; квадратен сантиметър.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Показ, обяснение: Актуализират се знанията на учениците за табличното и извънтаблично умножение и превръщане на стотиците в десетици, десетиците в единици и обратно. По аналогия се преминава към хиляди, десетохиляди, стохиляди и т.н., докдето стигат възможностите на ученика. Пример: 200.3 ; $200 = 2$ стотици; 2 стотици $.3 = 6$ стотици... 6 стотици $= 600$... $200.3 = 600$. При писменото умножение се започва от по-лесното и се върви към по-трудното.

Упражнение: Припомня се алгоритъмът на умножението от предходния клас – умножението започва от реда на единиците. Например: $12\ 125 \cdot 3 / 5$ единици се умножават по 3. Получават се 15 единици. 5 единици се записват в реда на единиците, а една десетица се помни наум. 2 десетици се умножават по 3 и се получават 6 десетици. Към тези 6 десетици се прибавя 1 десетица, която се помни наум. Десетиците стават 7 и т. н.

Ако ученикът със СОП не е овладял табличното умножение, се предоставя да ползва мощна таблица. Важно е да овладее алгоритъмът. Дава се възможност да решава забавни задачи, които провокират интереса му. Напр. *От София до Пловдив разстоянието е 135 км. Ако умножиш това число с 3, ще получиш колко км е разстоянието от София до Варна?*

Решаване на верижка $24 \cdot 2 = 48$ $48 \cdot 2 = 96$ $96 \cdot 2 = 192$ $192 \cdot 2 = 384$ $384 \cdot 2 = 768$

При значителни нарушения в математическите представи (количествени, пространствени и времеви) се ползва *калкулатор*.

Правоъгълник и квадрат, като геометрични фигури се изучават в предходните класове. На ученика със СОП се дава възможност да покаже и назове предмети от стаята с такава форма. Чертаят се на дъската и се именуват. Припомнят се колко страни, колко ъгли имат, защо се наричат четириъгълници и каква е разликата между тях.

Индивидуална задача за класа: Начертайте в тетрадката квадрат със страна 5 см и правоъгълник със страни 4 см и 6 см. На ученика със СОП се дава задача, да оцвети двете фигури с различни цветове и се обяснява, че оцветената част е *лицето* на фигурата, а линиите, които очертават са *обиколката*.

Работа по групи: Учениците се разделят на работни групи. Всяка група има задача, решението на която се презентира в края на часа.

– Начертайте квадрат и правоъгълник и сравнете лицата им!

– Измерете чина, черната дъска, стаята. Намерете обиколката и лицето!

Обяснение: Въвеждат се мерните единици за лице и техните означения – кв. мм, кв. см, кв. м, кв. км.

Съобразно затрудненията на ученика със СОП учителят преценява колко на брой и с каква сложност задачи може да се справи той – работа в група, по двойки, индивидуално с РУ или индивидуален работен лист.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Деление на многоцифрено число с едноцифрено число

Очаквани резултати: Извършва аритметичното действие деление на многоцифрени числа с едноцифрено число. Намира неизвестен делител. Намира страна на правоъгълник по дадени лице и друга страна.

Нови понятия: неизвестен делител.

Помощни средства и материали: адаптирана линия, молив, пръчици/клетки, бодливо сметало, калкулатор.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа, обяснение: Актуализират се опорните знания и умения за деление на естествени числа с двуцифрени числа с брой на единиците нула. Делението започва от най-високия ред. Затвърдяват се и разширяват знанията за таблично и извън таблично умножение и деление, номерацията на числата.

Акцентът пада върху деление без преминаване.

– Деление, когато хилядите, стотиците, десетиците и единиците в делимото се делят точно на делителя: $24\ 862 : 2$.

– Деление, когато десетохилядите, хилядите, стотиците, десетиците в делимото са кратни (делят се точно на делителя), а единиците са нула: $963\ 690 : 3$.

Делението с преминаване е трудно и неразбираемо за ученика със СОП = Алтернативен вариант за решаване на задачи от този вид е използване на *калкулатор*. Важното е ученикът да знае функциите на калкулатора, да разпознава клавишите, дисплея. Първоначално работи с ресурсен учител, след това самостоятелно.

Показ, обяснение: Актуализират се знанията за намиране на лице и обиколка на правоъгълник. Новият материал за намиране страна на правоъгълник по дадени лице и другата страна, се обясняват фронтално от учителя на дъската с примери. Ученикът със СОП получава допълнителни разяснения в ресурсния кабинет по време на индивидуални занимания с ресурсния учител. Учебният материал може да се редуцира допълнително, ако се окаже твърде сложен за ученика, а индивидуалната програма се актуализира.

Индивидуална работа: Вариант за ученик, който се затруднява с извършването на по-сложни математически действия с многоцифрени числа. – *Начертай правоъгълник със страни 7 см и 5 см. Намери обиколката, като използваш действието събиране. Намери обиколката като включиш и действие умножение. Ако резултата е един и същ си работил правилно. Кой начин е по-лесен и по-бърз? Как ще намериш лицето на правоъгълника? С кое действие? Кое действие е обратно на действието умножение? Ако лицето на правоъгълника е 35 см и едната страна е 5 см, колко см е другата страна? Кое действие ще използваш?*

При тази задача се включва чертане, действията събиране, изваждане, умножение, деле-

ние. Ученикът визуализира задачата, която трябва да реши, а малките числа, с които работи, му дават възможност за осъзнае по-лесно същността на действията.

Индивидуална работа: *Работа в квадратна мрежа.* По зададени три точки да начертае правоъгълник. Да измери страните и да намери обиколката и лицето. Добре е обучението да има практическа насоченост. Използват се предметите от класната стая (дъска, чин, учебник, картина, табло) близки до обкръжението на ученика.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: Умножение и деление на многоцифрено число с двуцифрено число

Очаквани резултати: Извършва аритметичното действие *умножение* на многоцифрено число с двуцифрено число с помощ. Извършва аритметичното действие *деление* на многоцифрено числа с двуцифрено число с помощ. Използва електронен калкулатор за намиране на сбор, разлика, произведение и частно на две числа.

Помощни средства и материали: калкулатор.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Умножението и делението на многоцифрено число с едноцифрено затрудняват много ученика със СОП, а при действията, когато делителят е двуцифрено число, нещата стават още по-трудни, както за осмисляне, така и за изпълнение. Решението е използване на калкулатор. *Въпреки че ученикът работи с него, учителят трябва да поощрява и отчита резултата от работата му.*

Беседа, обяснение: Актуализиране на знанията за действия с числата до 1000. Ученикът работи самостоятелно, в група или с помощ от ресурсен учител, като изпълнява действията – броене, сравняване, извършване на действията умножение и деление с тях. Припомняне на таблично умножение и деление със задачи от вида:

- Умножи числата: 10, 20, 30... 90
- Избери лесния начин, за да умножиш – $65 \cdot 16$ или $65 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 2$
- Пресметни и сравни: ($<$, $>$ или $=$) $156 \cdot 27$... $156 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 3$
- Раздели числата – $70 : 10$, $60 : 30$, $100 : 50$
- Раздели числата – $180 : 30$; $120 : 2$; $660 : 60$; $480 : 20$

Индивидуална задача:

Словесни задачи от вида: *Намисли си число. Умножи го с 10, 20, 70. Запиши и именувай. От колко цифри е полученото число. При умножение как се наричат числата, които умножаваме? А полученото число? Колко е броят на единиците, десетиците...*

– Как се нарича числото, което делим? А числото, с което делим? А полученото число? При действие деление, кое число е по-голямо – делимото или делителя?

При умножение и деление с многоцифрени числа, ученикът със СОП, е добре да работи върху задачи от индивидуален работен лист, адаптирани спрямо неговите възможности и способности, с помощта на калкулатор.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *математика*

Име на ученика: В.Н.

Тема на урока: *Събиране на многоцифрени числа без преминаване (упражнение)*

Цел на урока: Извършване на аритметичното действие „събиране“ на многоцифрени числа без преминаване (числата над 1000).

Задачи: Да брои, чете, сравнява числата. Да извършва действие събиране с тях. Да затвърждава понятията „единица“, „десетица“, „стотица“, „хиляда“, „десетохиляда“ и т. н.

Основно съдържание на урока за ученика:

Беседа, обяснение: Алгоритъмът при събиране на многоцифрени числа е познат на ученика със СОП от предходния клас, защото е същият като при числата до 1000. Припомнят се числата до 1000 с играта: *Намислих число, което се намира между 642 и 650. Броят на единиците е 5. Кое е това число? (645) Увеличи броя на стотиците с 3. Кое число получи? (945) Към него прибави числото 54. Кое е полученото число? (999) Какво ти прави впечатление в това трицифрено число? Какъв е броят на единиците, десетиците и стотиците? Колко единици трябва да добавим, за да получим 1000?*

Практическа работа: Дава се възможност на ученика да запише многоцифрените числа с различни цветове – например: единици със син цвят, десетици с червен и т.н. След като учителят се увери, че първата игра е провокирала интереса на ученика, дава математическа диктовка – писане на цели числа 1000, 5000, 7000, 10 000, 15 000, 50 000, 70 000, 100 000. Числата се записват на дъската. Ученикът извършва действие „събиране“ с избрани две числа (добре е, да са с еднакъв брой цифри), назовава имената на числата, които се събират – „*събираемо*“, „*събираемо*“, „*сбор*“.

Като помощно средство може да се използва *разграфена линейка за чертане*, като ученикът при събиране брои напред, а при изваждане – назад. Друго подходящо помощно средство при работа на ученика е калкулаторът.

Използва се вертикален запис за правилно подреждане на цифрите при събиране. Дават задачи с числа, които имат еднакъв брой цифри.

Методи на преподаване: обяснения, работа в групи, индивидуална работа, индивидуални беседи, работа с учебник, визуализация с постер, демонстрация (и чрез презентация); обучение чрез сътрудничество – групово решаване на задачи; мозъчна атака – при актуализиране на старите знания, алгоритми за извършване на аритметични действия; повторения и затвърдяване на знанията, практически дейности, обратна връзка.

Времево разпределение: Актуализиране на минал опит и въвеждане в темата – 10 мин.; групова и фронтална работа с класа върху задачи от учебника, достъпни за възможностите на

ученика– 15 мин.; индивидуална работа върху задачи от индивидуален работен лист – 15 мин.

Развиване на социални умения, свързани с темата на урока: Умения за работа в група – спазване на правила, редуване в играта. Увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи и инструкции.

Дейност на ресурсния учител: Разработва задачи и упражнения от индивидуалния работен лист на ученика, съвместно с общообразователния учител. Предлага варианти за активно включване на ученика в дейностите на класа. Участва при организиране на груповата работа, в която е включен ученикът. Помага на ученика при изпълнение на индивидуални задачи. Подготвя дидактични материали, необходими за часа. Подкрепя работата на ученика.

Материали, помощни средства и технологии: калкулатор, таблет, разграфена линейка.

Речник на новите понятия: събираемо, събираемо, сбор; стотици, хиляди, десетохиляди, стохиляди.

Домашна работа: Задачи – събиране на три-, четири-, петцифрени числа.
Недовършени задачи от индивидуалния работен лист.

Индивидуален работен лист

Учебен предмет: Математика

Клас: четвърти

Тема: Събиране на многоцифрени числа без преминаване (упражнение)

Задача 1. Допиши липсващите числа!

2459.....2461.....2464 2467

Задача 2. Сравни числата! Използвай знаците за сравнение – ($>$, $<$, $=$)

30 000.....300 000 458 300.....45 300 100 000.....1 000 000

Задача 3. Подреди вертикално числата и намери сбора им!

Например: $490 + 507 = 997$

$$\begin{array}{r} 490 \\ + \\ \underline{507} \\ 997 \end{array}$$

$1236 + 2733 =$

$1008 + 8981 =$

$654\,123 + 131\,651 =$

Внимание!

Задача 4. Събери числата, като ги подредиш правилно. Внимавай, броят на цифрите на двете събираеми е различен.

Например: $246 + 7321$

$$\begin{array}{r} 246 \\ + \\ \underline{7321} \\ 7567 \end{array}$$

$833\,751 + 16\,248$

$1\,000\,985 + 987\,004$

$34\,543 + 735\,145$

Приятна работа!

Компютърно моделиране

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по компютърно моделиране:

беседа, дискусия, обяснение, работа в групи, индивидуална работа, работа с учебник и тетрадка, упражнения, експеримент, демонстрация, наблюдение, проект

Подтеми:

Видове информация.

Информацията и дигиталните устройства.

Информацията в съвременното общество.

Очаквани резултати: Познава начините за получаване на информация (включително с възприятията – слух, зрение, рецептори). Познава формите на представяне на информацията (текстова, числова, звукова, графична). Разбира основното предназначение на дигиталните устройства. Има елементарна представа как се съхранява информацията в дигиталните устройства. Разбира, че дигиталните ресурси може да не са свободни за използване, копиране и разпространение. Разбира, че не всяка информация във виртуалното пространство е достоверна.

Нови понятия: информация, данни, файл, папка.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката*

Подтема: Видове информация

Дискусия и работа с учебник: В началото на учебната година, в часовете за актуализиране на знанията, е много важно да се припомни какво е дигитално устройство, компоненти, функции и не на последно място – правила за безопасна и здравословна работа с дигитални устройства, както и правила за поведение в компютърния кабинет. С актуализиране на знанията може да се постави основата и за въвеждане на новите понятия.

Ролева игра: Учителят излъчва четирима ученици от класа. Тяхната задача е да изиграят ролята на *Телевизия, Радио, Вестник/Списание и Интернет* и да представят пред класа някаква новина.

Дискусия: След играта учениците обсъждат как са достигнали новините до тях – зрение, слух, емоция. Учителят обобщава: *Онова, което са ни представили нашите приятели, е информация. Информацията може да бъде различен вид (текст, звук, изображение, видео, диаграма и др.), както и да се получава от различни източници (чрез задаване на въпроси, чрез новините от радиото, телевизията, вестниците, интернет, чрез книгите, чрез разговори с други хора и т.н.). Информацията може да се разбира като знание за предметите и явленията. Всеки обект носи информация за себе си – цвят, размер, свойства, особености.*

Въпрос към ученика със СОП – *Когато видиш лимон, каква информация получаваш?* Целта на въпроса е ученикът сам да стигне до извода, че всичко около нас носи информация, а пътищата за получаване са сетивата ни.

Когато видим лимон – виждаме (*зрение*), че лимонът има овална форма и е с жълт цвят. Ако го разрежем и подушваме специфична свежа миризма (*обоняние*), ако го близнем (*рецептори за вкус*) разбираме, че е кисел, ако го вземем в ръка (*тактилен усет*) разбираме, че има гладка кожа, усет и за температура. Всичко това е *информация*, но възприета чрез различни канали – *различни сетива*.

Информацията може да бъде в комбиниран вид – мултимедийна информация. Тя може да съдържа едновременно текст, изображения, звук, анимация и т.н. Например в детските книжки изобилстват картинките, а текстът е малко, докато при възрастните е точно обратното.

Подтема: Информацията и дигиталните устройства

Беседа: Вниманието се насочва към дигиталните устройства. В беседа учителят припомня проектите от предходната година. С насочващи въпроси провокира учениците сами да изброят видовете информация, съхранявана на компютър – *звукова* (музикални файлове), *текстова* – различни видове документи, снимки, картини – *графична* (изображение), *видео* (видеоклип) информацията. Учителят **обобщава** дискусията, като допълва, че ако изброените видове информация се съчетаят, можем да кажем, че информацията е в *мултимедийен формат* (мултимедийна презентация, комбиниран документ, сайт).

Дискусия: *За какво ни служат дигиталните устройства?* В дискусията задължително се включва и ученикът със СОП. Обикновено отговорите на децата със СОП на този въпрос са: за игри, за слушане на музика, за гледане на филм. Учителят може да припомни, че дигитално устройство е и касовият апарат в магазина.

Как се съхранява информацията в компютрите? За да може да разбере по-лесно ученикът със СОП, учителят прави аналогия с книги, албуми със снимки, папки с документи.

Работа с учебник: В някои учебници има добре описани и илюстрирани функциите на компютъра. Ролята на учителя е да ги представи по достъпен начин за ученика със СОП.

Експеримент за демонстриране на функцията „Изчисляване“: На един ученик се поставя да изчисли задача 286:9. Едновременно с това учителят въвежда задачата в калкулатора на компютъра. Останалите ученици засичат времето, за което съученикът им ще реши задачата и наблюдават калкулатора. Изводът е, че компютърът смята много бързо и далеч по-сложни от тази задачи. Ученикът със СОП участва в наблюдението. Може да направи експеримента с помощта на ресурсния учител. Учителят представя по-достъпен начин останалите функции, напр.

За функцията „**Анализира**“ може да се ползва илюстрацията от учебника, на която момченцето излиза да играе. Облечено е с летни дрехи, но майката вижда прогнозата за времето и му подава якето, защото се очаква да стане облачно и може да завали и дъжд.

„**Забавлява**“ – С компютъра/таблета можем да играем различни игри, да слушаме музика, да гледаме филми, да четем за интересни случки и събития.

Пример за функциите „**Съхранява**“ и „**Търси и намира**“ – В градската библиотека има хиляди томове книги, вестници, списания, дискове и други носители на информация. Те се съхраняват в големи сгради, в огромни помещения. Колко време е необходимо на служител там, за да открие книгата, която ние търсим. Ако има достатъчно добър опит – от порядъка на 10-ина минути. Ако търсим подобна информация на компютъра и знаем точното наименование на това, което търсим, ще ни отнема не повече от 20 – 30 секунди. Освен това информацията на

компютъра не заема място в пространството (с изключение на мястото, което заема дигиталното устройство).

В компютъра информацията се обработва в числов вид, поради което наричаме компютърните устройства – *дигитални*. Информацията, която съхраняваме и обработваме с дигиталните устройства, наричаме *данни*. Данните се съхраняват във *файлове*, които се намират в *папки*.

Демонстрация: Пред децата може да се приведе и реален пример – *шкаф или кашон, пълен с различни неподредени вещи, от които трябва да открият предмет*. Сами се уверяват колко време и усилия отнема тази задача. Кашонът е *папката*, в която се съхраняват *файловете* с предмети /данни.

Беседа: Предметите в шкафа/кашона са с различни размери и маса – можем да кажем, че книгата е дълга 21 см и широка 17 см, или пък че барабанчето тежи 300 гр. Как обаче ще дадем характеристика за размера на една песен или на един писмен текст, които се съхраняват на дигиталното устройство или пък на любимата ни игра.

На мултимедийна презентация се показва слайд с таблица. Учителят насочва вниманието към информацията в нея – най-малката мерна единица е *бит*.

16 бит (1 b bit)	0 или 1
1 Б байт (1 B byte)	8 бита
1 КБ килобайт (1 KB kilobyte)	1000 В
1 МБ мегабайт (1 MB megabyte)	1000 КБ
1 ГБ гигабайт (1 GB gigabyte)	1000 МБ
1 ТБ терабайт (1 TB terabyte)	1000 ГБ

Учениците пренасят информацията от слайда в тетрадките си.

Ученикът със СОП има задача да изработи табличката като малко табло, за да бъде разположена на видно място в кабинета.

Демонстрация: Учителят показва създаване на папка в компютърното устройство, а учениците изпълняват заедно с него. Ученикът със СОП работи заедно със съученик.

Подтема: Информацията в съвременното общество

Добре е регулярно да се отделя внимание върху актуализиране и разширяване на знанията на учениците за здравословна работа в богата на дигитални технологии среда, както и на правила за безопасност в интернет. На учениците трябва да се обръща внимание, че виртуалното пространство никак не е безобидно и трябва да подхождаме с особено внимание в общуването с непознати и оповестяване на лична информация.

Освен това учениците трябва да разберат, че не всяка информация, която получават, е достоверна. За целта може да се проведе игра.

Игра „Развален телефон“: Класът се разделя на две групи. Учениците се подреждат в две колонки. Учителят дава на първите ученици в колона по едно листче с написано на него изрече-

ние. Ученикът прочита изречението наум и връща листа на учителя. Веднага след това се обръща и предава прочетената информация на втория ученик, вторият – на третия, третият – на четвъртия. Последният в колоната оповестява информацията, която е стигнала до него. В повечето случаи изречението на последния почти няма допирни точки с оригинала. Ако има достатъчно време, всеки един от учениците в колоната може да каже какво е чул/предал. *Целта на тази игра е да се илюстрира изкривяването на информация и разпространението на неверни данни.*

По отношение на безопасността в дигитална среда на учениците със СОП трябва да се обърне специално внимание. Характерни за някои разстройства/увреждания са лекомислието, доверчивостта, липса и/или незачитане на граници. В този смисъл, ученикът със СОП много лесно би могъл да стане жертва на подвеждане, измама и непочтено отношение от недобросъвестни потребители.

Беседа: На учениците трябва да се обърне внимание, че освен информацията, която даваме, е важна и информация, която ползваме. Много деца имат опит с инсталирането на игри и знаят, че голяма част от тях са заключени, защитени и недостъпни. Пак от опит в геймърски клубове знаят, че не всяка игра е безопасна и с инсталирането ѝ може да навреди на дигиталното устройство.

Обяснение: Учителят разяснява, че това е така, тъй като софтуерните продукти, с които обработваме информация, книгите, от които получаваме информация, музиката, филмите – всички те изискват **спазване на авторски права**.

Софтуерът е създаден от някого като продукт на неговия труд.

Аналогия – когато ти се яде шоколад, не си го купуваш, а го вземаш без пари от магазина. Това е нарушение, кражба. Кражбата на софтуер също е нарушение. Трудът на хората, които създават софтуер, се закриля от закон за авторското право.

Домашна работа: на ученика със СОП се дава за домашно да препише от учебника алгоритъма за създаване на папка. Да се опита да представи като папка с отделни файлове – помагалата си по математика.

Например:

<p>Папка МАТЕМАТИКА</p> 	<ul style="list-style-type: none">- Учебник- Учебна тетрадка- Тетradка за работа в клас- Тетradка за домашна работа- Сборник
--	---

Очаквани резултати: Прави разлика между дигитална и физическа идентичност с помощ и не предоставя лични данни в дигитална среда. Обяснява основните заплахи при работа в дигитална среда и знае как да получи помощ при необходимост. Описва основни етичните норми при работа в онлайн среда. Описва ползите от използването на дигиталните устройства за себе си и за обществото.

Нови понятия: преработване (рециклиране) на електронни елементи; знаци за рециклиране и разделно събиране.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебник, учебна тетрадка.

Подтема: Условия за безопасност в дигитална среда

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Темата за дигиталната идентичност и правилата за безопасност е разглеждана в трети клас. С настоящата тема се цели надграждане и разширяване на компетенциите на учениците по отношение на заплахите за работа в дигитална среда и възможностите за предпазване. Разширяват се познанията в сферата на екологията и мерките за опазване на околната среда.

Беседа с насочване към мултимедийна презентация: Учителят представя изписани на слайд правилата за поведение в дигитална среда – актуализиране на знания от трети клас. Ученикът със СОП ги повтаря. Припомнят се опасностите. Учениците представят своя опит. Припомнят се понятията: *потребител, потребителски профил, потребителско име, парола, аватар, интернет и уебсайт, дигитална и физическа идентичност.*

Работа по двойки: На учениците се дава таблица с две колони – в едната колона учениците трябва да посочат лични данни, във втората – интереси. Ученикът със СОП работи в партньорство с ресурсен учител. Учениците си разменят таблиците. След като се запознаят с изложената информация, партньорите си дават имена – всеки дава потребителско име на съученика си, съобразно изложената информация.

Втора задача: Учениците трябва да отбележат с маркер върху таблицата коя от представената лична информация може да бъде публична и коя не. Припомня се правилото: *Никога не давам лична информация като име, адрес, телефон, училището, в което уча, месторабота или телефон на родителите си, без тяхно разрешение.* Правилото се повтаря от ученика със СОП.

Беседа: Учителят насочва вниманието на учениците към **етичните норми** на поведение. Припомня се на учениците, че когато са провеждани тържества в училище, от родителите им е искано изрично разрешение за публикуване в социалните мрежи на снимки, на които са децата. Това се налага поради публичността, на която ще бъдат изложени снимките.

Учителят разяснява правилата, изписани на слайд или на дъската, а учениците ги записват в тетрадките си.

- *Ако на снимката сме с приятели, трябва да ги попитаме дали можем да я качим в интернет.*
- *Качваме информация, която е интересна и/или полезна.*
- *Когато публикуваме в интернет, трябва да използваме учтив език, както когато говорим с родители, учители и приятели.*
- *Никога не приемам да се срещам с някого, когото „познавам“ от интернет.*
- *Никога не изпращам мои и чужди снимки, както и информация без разрешение.*
- *Не отговарям на съобщения, които са обидни или по някакъв начин ме смущават. Ако получа такива съобщения, информирам веднага родителите си. Блокирам този, който ме тормози.*
- *Не давам паролите си на никого освен на родителите ми.*
- *Искам съгласието на родителите си, преди да сваля или инсталирам нови програми, защото от тях може да се разкрият данни за мен или семейството ми.*

Правилата се изясняват допълнително по достъпен начин за ученика със СОП.

Учителят е подготвил на слайд списък на основните функции на дигиталните устройства.

Групова работа: Класът се разделя на две групи. Задачата на *първата група* е да опише полезните страни от работата с дигитални устройства. В нея се включва и ученикът със СОП, който работи с помощ от връстник. *Втората група* трябва да даде предложения за вредите.

С работата на първата група се актуализират знания от предходната тема:

дигиталните устройства изчисляват сложни математически операции, анализират, помагат за съхранение и бързо търсене на документи, играем игри, гледаме филми.

Резултатите на втората група се представят за обсъждане от всички. Допълват се с нови предложения, ако има такива, от другата група.

Беседа: Учителят предлага снимка с купища излезли от употреба компютри, телефони, таблети и други. Пита учениците какво се случва със стария лаптоп или таблет. Привежда примери от живота на класа, в които се обсъжда новият телефон на някое от децата.

Разяснява, че старите дигитални устройства се превръщат в огромно количество опасни отпадъци, след като излязат от употреба. Ако не ги изхвърлим на правилното място, те стават сериозни замърсители на почвата, водите и въздуха. Правилният начин за унищожаване на ненужните вече устройства, поради съдържащите се в тях опасни електронни елементи е *рециклиране*. Рециклирането е преработване на нещо старо (претопяване) и използване на материала за производство на друг продукт. При излизането им от употреба се предават на определени от общината места или фирми. Ученикът със СОП може да припомни какъв цвят са кофите за боклук, предназначени за разделно събиране на отпадъци.

Демонстрира опаковки на дигиталните устройства, съдържащи знака за рециклиране или знак за разделно събиране.

Вторият акцент в беседата е негативното влияние на дигиталните устройства върху здравето на хората. Учителят предлага илюстрации с дете, седнало на компютър, и дете, играещо на двора. Обяснява се, че прекомерният престой пред компютъра води до проблеми със зрението, а липсата на физическа активност е причина за затлъстяване.

От друга страна, намалява живота общуване между хората. Когато останат сами, хората не търсят приятел, събеседник, компания, а намират такива в мрежата или с любима игра, или

разглеждайки социални мрежи и др. – припомня се примерът с потребителя с фалшив профил и недобросъвестно поведение.

Домашна работа: Ученикът със СОП да изработи табло с правилата за поведение и нормите, които трябва да спазваме при общуване във виртуална среда. От стари кутии/кашони да изработи кошчета за разделно събиране на отпадъци, като едно от тях е със символ за рециклиране . При необходимост да работи в екип с друг ученик.

Подтеми: *Използване на блок за разклонение; Построяване на разклонен алгоритъм по дадено задание*

Очаквани резултати: Определя дали дадено твърдение е истина, или лъжа (true/false). Построява схема на твърдения от вида: АКО/ТОГАВА и АКО/ТО/ИНАЧЕ. Прави опити да сглобява крайна последователност от блокове, реализираща разклонен алгоритъм.

Нови понятия: разклонен алгоритъм, истина (true), лъжа (false), откриване на блоковете за разклонение в менюто *Контрол*, използване на блоковете (командите) за разклонение в Scratch – кратък и пълен, реализиране на разклонен алгоритъм, построяване на разклонен алгоритъм, сглобяване на крайна последователност от блокове, реализираща разклонен алгоритъм.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебник, учебна тетрадка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Подтема: Използване на блок за разклонение

В курса на обучение по компютърно моделиране в трети клас учениците се запознаха с понятието **алгоритъм** – представен им е като точна последователност на повтарящи се действия, и с понятието **блок** – „елементите в компютърния екран“. Предстои запознаване с използването на **блок за разклонение**. Така представено, понятието би затруднило учениците със СОП.

Демонстрация: Учителят представя варианти на условни изречения, които учениците могат да проверят или са сигурни в истинността им. Изреченията са изписани в слайд от презентация на компютърен екран или на дъската.

При изписването им е добре съюзът „*ако*“ да е изписан с друг цвят или с удебелен шрифт.

В стаята са 12 ученици. Ако Мими излезе в коридора, в стаята ще останат 11 ученици.

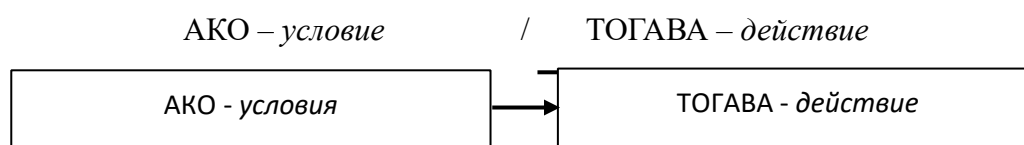
Ако задържа продължително време парче лед в ръката си, то ще се стопи.

Ако изключи осветлението, в стаята ще стане тъмно.

Ако отвори вратата/прозореца, шумът отвън ще ни пречи.

Ако изпия водата, чашата ще остане празна.

Под изреченията учителят разчертава линейна схема на изреченията в две части:

Пояснява, че съюзът *ако* се използва за поставяне на условие.

Игра – верижка: Участват всички ученици. Първият ученик подава своето предложение за изречение по схемата „Ако/Тогав“ към съседа си по чин или ученикът зад него. Следващият ученик приема темата и продължава със свое изречение и така до последния ученик.

Например:

- I ученик Ако вали, ще се върна за чадър.
II ученик Ако не се върна за чадър, дъждът ще ме намокри.
III ученик Ако дъждът ме намокри, ще се разболея.

Ученикът със СОП се включва с помощ от ресурсен учител. Целта на играта е учениците да схванат принципа на **блок разклонение** от вида: „Ако – Тогав“ (If – Then) и да определят истинността на твърденията. Някой от учениците може да провокира с изречение от вида „Ако навън вали дъжд, тревата е суха“.

Ако условието е изпълнено, казваме, че е вярно (на английски език – True). Ако условието не е изпълнено, казваме, че условието е Лъжа (на английски език False).

Когато условието е *Истина*, се изпълнява действието, записано в командата. Ако условието не е изпълнено, т.е. е Лъжа, то записаното действие не се изпълнява.

За ученика със СОП подаването на команди с блок разклонение е сложно. За него е важно да разбере зависимостта Истина – изпълнено действие, Лъжа – неизпълнено. (*топла ръка – разтопен лед – истина; фризер – разтопен лед – лъжа.*)

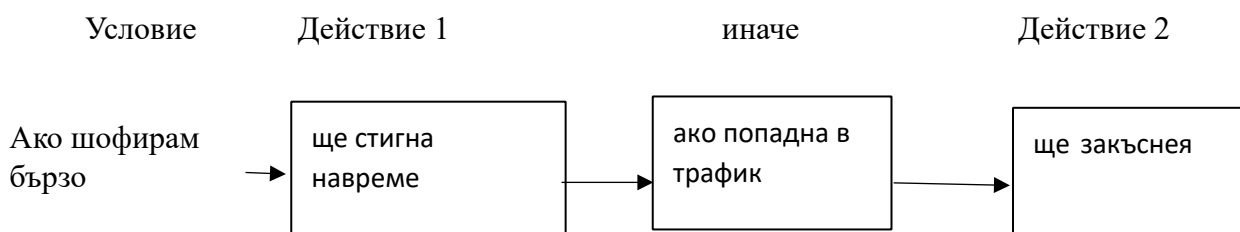
Друга цел в работата с ученика със СОП е да се научи да разграничава истина от лъжа като морални категории.

Подвижна игра „Истина или лъжа“: Класът се разделя на два отбора. Първият отбор отправя твърдение. В рамките на пет секунди вторият отбор трябва да реагира: ако твърдението е вярно – учениците подскочат, ако е лъжа – пляснат с ръце. Ако сгрешат с реакцията, на първия отбор се отразява точка и продължава с твърденията до момента, когато вторият отбор реагира правилно. Играта има състезателен характер.

Упражнението е насочено за разграничаване на истина от лъжа.

Обяснение по схема: Вторият вид блок разклонение е от вида: „Ако – То – Иначе“ и има следния формат: Ако (условие), То (действие 1), Иначе (действие 2). Пример: *Ако шофирам бързо, ще стигна навреме, но ако попадна в трафик, ще закъснея.*

Учителят прави схема на твърдението.

Когато условието е Истина, се изпълнява записаното в командата Действие 1. Ако условието не е изпълнено, т.е. е Лъжа, то Действие 1 не се изпълнява, но се изпълнява Действие 2. И в двата случая, ако блокът за разклонение е част от програмен код, след като се изпълни условната команда, се изпълнява следващата команда в кода.

Тук е необходимо да се разясни на учениците, че блоковете за условие, които са необходими за задействане на блоковете за разклонение, се намират в менютата *Sensing* (Сетива) и *Operators* (Оператори).

Демонстрация: Учителят демонстрира как се използват блоковете за разклонение и се комбинират с блоковете за условие. Учениците експериментират след него. Ученикът със СОП работи с подкрепа на ресурсен учител или друг ученик.

Самостоятелна работа за ученика със СОП – работен лист:

Задача 1. Дават се твърдения от вида: АКО/ТОГАВА. Задачата е ученикът да направи схема на твърденията, като за целта има примерен модел.

Задача 2. Дават се твърдения от вида „Ако – То – Иначе“. Ученикът трябва да направи схема на твърденията.

Задача 3. Дава се списък от пет твърдения. Със син химикал/молив ученикът подчертава твърдение ИСТИНА, а с червен химикал/молив – подчертава твърдение ЛЪЖА.

Подтема: Построяване на разклонен алгоритъм по дадено задание

За формиране на алгоритмично мислене ключово е умението за работа с блоксхеми. За онагледяване, блок-схемата се визуализира графично, посредством геометрични фигури, следвайки логиката на алгоритъма.

След като се направи блок-схема на алгоритъма, той може да се превърне в код на произволен език за програмиране. Блок-схемата е и универсален език между хора, които не знаят езици за програмиране. За да формира умение за спазване на последователност, ученикът трябва да се научи да спазва правила и да помни стъпките на всяко от действията.

Игра – намери най-краткия път: Учителят представя схема на слайд за навигация в автомобил. Задачата е да се намери най-краткият път от точка А до точка Б, например от дома на ученика до училището или стадиона, като се спазва точна последователност от обекти. В играта участват няколко ученици последователно. В класната стая има табелки на обекти (например Поща, детска площадка, Аптека, Книжарница, Стадион). Участникът има листче с обектите, през които трябва да премине. Ако ученикът наруши точната последователност, се връща в изходна позиция. Целта на играта е да разбере необходимостта от точното спазване на последователността.

След като приключи играта, учителят демонстрира на дъската (чертае) блок-схема на всяко от трасетата, които е трябвало да премине съответният участник. Ако ученикът се е отклонил от посочената последователност, това се отбелязва на схемата.

Учениците пренасят в тетрадките си начертаните на дъската блок-схеми.

Демонстрация. Работа с предварително подготвен файл. Помогни на героите от приказката „Дядовата ръкавичка“ да стигнат до ръкавичката. В този случай се използват няколко блока за разклонение – за придвижване при натиснат съответен клавиш, за отместване при отклонение от трасето друг и за проверка дали целта – ръкавичката, е достигната.

Учителят дава алгоритъм на стъпките и демонстрира придвижването на героите.

Учениците повтарят. Ученикът със СОП работи с помощ от друг ученик.

В случай, че тази задача го затруднява, на него му се предоставя индивидуална задача – ориентиране в лабиринт с подобен сюжет. Освен графичното изображение може да има и словесна (текстова) инструкция, например: Тръгни направо, завий надясно, продължи, пак завий надясно, а след това наляво.

Домашна работа: Да даде свои предложения с твърдения за ИСТИНА/ЛЪЖА.

Очаквани резултати: Познава функционалността на бутони на конкретно устройство. Разбира нуждата от формиране на знания за управление на програмируемо устройство. Прави опити да управлява програмируемо устройство.

Нови понятия: програмируеми устройства, роботи, бутони за управление на програмируеми устройства.

Помощни средства и материали: компютър, таблет, химикал, цветни моливи, тетрадка, учебник, учебна тетрадка.

Подтема: Възможности за включване на програмируеми устройства към визуалните среди

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа: Учителят провежда беседа, в която засяга ежедневни дейности. Колко от тях се извършват от хората и колко – от машини. Дават се примери – в кухнята (уреди като перални, фурни, миялни машини, кафе-машини и мн. други), в стаята (програматири за температура в стаята, телевизори и уредби, които могат да бъдат програмирани кога да се включват, кога да се изключват, как да работят), роботизирани прахосмукачки, които могат да бъдат програмирани да се включват в определен ден и час през седмицата и мн. др. Ученикът със СОП също може да се включи с предложения, предварително обсъдени с учителя.

Целта на беседата е да се изведе определение за „програмируемо устройство“, а именно: това е „Устройство, което има предварително програмирани възможности, които можем да управляваме и използваме.“ Трябва да се разграничава програмируемо устройство от дигитално устройство. Програмируемото устройство е с по-ограничени възможности от компютъра или таблета и може да няма един или няколко от основните компоненти на дигиталното устройство – процесор, памет, екран, клавиатура.

Всяко програмируемо устройство има предварително заложиени (програмирани) функционалности и не може да прави неща, които не са предварително дефинирани. За да се програмира едно устройство трябва да разполага с борд за управление – бутони и/или дисплеи. Устройството може да се програмира и през софтуерно приложение – от програма, инсталирана на компютъра или от мобилно приложение за смарт-телефон или таблет. Тогава програмируемото устройство трябва да е свързано с дигиталното устройство. Това може да стане чрез кабел или чрез безжична връзка

(Bluetooth, wi-fi)

Материалът, който трябва да представи учителят, е теоретичен. За да поддържа интереса на учениците, е добре да онагледя представената информация с мултимедийна презентация, в която да включи снимки на изброените устройства, интересни факти за тях, предистория на появяването им. Определението и плана на урока също може да бъдат изложени на слайд от презентацията.

Групова работа: Класът се разделя на 3 групи със задача да опишат програмируеми устройства и техните предшественици в исторически план, например – автомобил – каруца:

1. Първа група: в домакинството
2. Втора група: в транспорта
3. Трета група: в производството

Време за работа – 5 минути. След приключване на задачата учениците провеждат дискусия по направените предложения, като членовете на групите взаимно се допълват. Първа група е подходяща за включване на ученика със СОП. Работи с подкрепа.

В учебниците на някои издателства се включва устройството Micro:bit и LEGO роботи, в други – програмируемото устройство Blue Bot. Който и от вариантите да бъде избран, методът на представяне е демонстрация. Във фронтална работа учителят представя устройството, неговите функции и възможности. Посочва начина на програмиране. Дава възможност учениците да експериментират. Ученикът със СОП задължително се включва в опитите за манипулация с програмируемото устройство. В случай че учителят не разполага с програмируемо устройство, може да се използват и подходящи видеоклипове.

Учим и играем: Учениците получават предложение, който разполага с количка с дистанционно управление, да я донесе в училище за часа по компютърно моделиране. Провежда се състезание между колите. Разчертават се (може и с лепяща лента) няколко коридора за писта. Колите се нареждат и надпреварата започва. Учителят обръща внимание на начина на управление, бутони, антена и т.н. Ученикът със СОП, в случай че не участва със своя кола в състезанието, се включва в ролята на съдия и засича времената на приключване. Ако учителят прецени, тази дейност може да му бъде възложена екипно с друг съученик.

Очаквани резултати: Подбира герои според зададения сюжет, задава основни характеристики – костюми и декори с помощ. Спазва правила за игра. В групова работа участва в създаване на проект в реална среда по избран сюжет с предварително подготвени материали.

Нови понятия: програмируеми устройства, роботи, бутони за управление на програмируеми устройства.

Подтема: Изработка на игра със средствата на конкретна визуална среда

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Като заключителна, тази тема е с практическа насоченост. Тя обобщава всички компетенции, получени в хода на обучението по компютърно моделиране в трети и четвърти клас и прилагането им в практически задания. Поради ограничените възможности на учениците със СОП и редуцираното учебно съдържание те не са в състояние самостоятелно да се справят с изработването на проект. Ученикът със СОП може да бъде включен в екип със съученик, който има водеща роля в проекта. Ученикът със СОП ще има допълваща функция – да дава предложения, да следи за спазването на правила.

Подтема: Работа по проект

Като краен резултат от обучението по компютърно моделиране учениците трябва да разработят проект: *тест, комикс, пъзел, игра, калкулатор и др.*

Предложения за проектно задание: „Куклен театър“ – в картонена кутия.

Необходими материали: картонена кутия, на която се отстраняват две от страните, цветна хартия, лепило, ножица, памук, моливи, флумастери, кламери, клечки за зъби, клечки за уши и/или сламки, хартия за принтер и принтирани картинки.

Изпълнение: Картонената кутия се ползва като основа за декор. По стените и пода се поставят различни декори – картини, разпечатани от интернет и оцветени от ученика или нарисувани от ученика.

Героите се изработват също от разпечатани и изрязани картинки, които се оцветяват и залепват на клечка за зъби, клечка за уши или сламки.

На пода на кутията се пробиват улейчета, през които да преминава клечката/сламката, за да се движи героят. За сюжет може да се избере кратка приказка или басня.

Изработване на комикс – По избран от ученика сюжет може да се изработи книжка с комикс. Необходими материали: хартия, флумастери, моливи, лепило, ножица, телбод.

Изработване на пъзел – Разпечатана от интернет картинка може да се оцвети от ученика. След това се залепва на картон и се изрязва на елементи. Подходящ вариант е картата на България. Елементите могат да бъдат 28 области. Уменията за изработването на проектите може да се затвърждава в ресурсния кабинет по време на индивидуални занимания с ресурсния учител.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *Компютърно моделиране*

Име на ученика: М.Н.

Тема на урока: *Видове информация*

Вид на урока: *За нови знания*

Цел и задачи на урока за ученика: Да знае значението на думата „информация“. Да определя източника на информация.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. Беседа за актуализиране на знания.

В началото на учебната година, при актуализиране на знанията, е много важно да се припомни какво е дигитално устройство, компоненти, функции. Учениците се включват с допълващи отговори. Ученикът със СОП получава задача: да припомни правила за безопасна и здравословна работа с дигитални устройства, както и правила за поведение в компютърния кабинет. Ако в компютърния кабинет има табло с правилата, ученикът се насочва към него, за да ги прочете.

2. Ролева игра: Учителят излъчва четирима ученика от класа. Тяхната задача е да изиграят ролята на *Телевизия, Радио, Вестник/Списание и Интернет* и да представят пред класа някаква новина. Ученикът със СОП е в ролята на телевизия. Представя кратка и достъпна за възможностите му информация. Изпълнява задачата с помощ от ресурсен учител.

3. Дискусия: След играта учениците обсъждат как са достигнали новините до тях – зрение, слух, емоция. Учителят обобщава: Онова, което са ни представили нашите приятели, е информация. Информацията може да бъде различен вид (текст, звук, изображение, видео, диаграма и др.), както и да се получава от различни източници (чрез задаване на въпроси, чрез новините от радиото, телевизията, вестниците, интернет, чрез книгите, чрез разговори с други хора и т.н.). Информацията може да се разбира като знание за предметите и явленията.

Всеки обект носи информация за себе си – цвят, размер, свойства, особености.

Въпрос към ученика със СОП – *Когато видиш лимон, каква информация получаваш (какво си представяш/усещаш)?* Целта на въпроса е ученикът сам да стигне до извода, че всичко около нас носи информация, а пътищата за получаване на информацията са нашите сетива.

*Когато видим лимон – виждаме (зрение), че лимонът има овална форма и е с жълт цвят. Ако го разрежем, подушваме специфична свежа миризма (обоняние), ако го близнем (рецептори за вкус), разбираме, че е кисел, ако го вземем в ръка (тактилен усет), разбираме, че има гладка кожа, усет и за температура. Всичко това е **информация**, но възприета чрез различни канали – **различни сетива**.*

4. Експеримент демонстрация. Няколко ученици по желание участват в експеримента.

Те са с вързани очи, запушени уши и по възможност с дреха с дълъг ръкав, за да не усещат допир. На ученика с вързаните очи показваме предмет, най-добре отворена книга или учебник. На ученика със запушени уши, обърнат с гръб към нас, даваме инструкция. Третият ученик докосваме с метален предмет. От тях се изисква да споделят каква информация са получили. След това действията се повтарят, но вече без ограничаване на сетивата. Учениците отново споделят.

Ученикът със СОП участва в експеримента. Той носи дрехи с дълъг ръкав (пробата е за тактилен усет). Подобна демонстрация може да се направи чрез дигиталното устройство, като се пусне някакъв видеоматериал, но при изключен звук или изключен екран, така че да се ограничи полисензорното възприемане на информацията.

5. Работа по двойки (приказки по телефона): Учениците се разпределят по двойки. Трябва да „разиграят“ разговор по телефона – единият ученик разказва на другия някаква кратка история. След приключване на въображаемия разговор се провежда дискусия за определяне *ролите и функциите на участниците в разговора*. Ученикът със СОП участва в двойка със справящ се съученик.

Източник на информация

Какво е правил единият ученик? – Говорил е.

– Получател на информация
Приема, обработва, съхранява

Какво е правил другият ученик? – Слушал е.

6. Обобщаване в мултимедийна презентация

Учителят изписва на слайд видовете информация, класифицирана по различни признаци, а учениците преписват в тетрадките си.

Начин на получаване:

- Лична – възприема се чрез сетивните органи и се запазва като лично усещане (мирис, вкус, цвят).
- Материализирана – представя се върху физически носители (хартия, текстил, дигитални устройства). Достъпна е и може да се използва от всеки.

Начин на представяне: текст, звук, число, графика/диаграма, жест/мимика.

Начин на възприемане – зрителна, слухова, тактилна (топло, студено, допир), обонятелна, вкусова.

В индивидуална работа с ресурсния учител ученикът със СОП описва източниците на информация в дома си.

Заключение: Информацията може да бъде в комбиниран вид – мултимедийна информация. Тя може да съдържа едновременно текст, изображения, звук, анимация и т.н. Например в детските книжки изобилстват картинките, а текстът е малко, докато при възрастните е точно обратното.

Домашна работа: Да направи интервю с родителите си на тема: *Когато бях малък, любимата ми детска книжка беше...!* Ако има възможност, да запише интервюто на мобилен телефон. Ако не се справи, да го напише в тетрадката. Въпросите може предварително да са подготвени от ресурсния учител.

Методи на преподаване на основното съдържание: беседа, дискусия, обяснение, работа в групи, индивидуална работа, ролева игра, експеримент, демонстрация, наблюдение.

Времево разпределение: Продължителност на учебния час **40** минути.

Актуализация на знанията и въвеждане в темата с **беседа** – **5** минути. Ролева игра (представяне пред класа на някаква новина – ролята на *Телевизия, Радио, Вестник/Списание и Интернет* – **5** минути. Дискутиране на играта – **5 минути**. Експеримент/демонстрация – **5 минути**. Работа по двойки: (приказки по телефона) – **5 минути**. Обобщаване и записване в тетрадката – **5 минути**. Индивидуална работа с ресурсен учител по предварително подготвен работен лист – **10 минути** (индивидуалната работа с ученика със СОП е по време на часа).

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

- Умение за спазване на правила.
- Умение за разпределяне на времето.
- Умения за работа в екип – изслушване и допълване
- Умения за комуникация – по телефон и на живо.
- Умения за спазване на инструкции.
- Умения за самостоятелна работа.
- Увереност в собствените сили, когато изпълнява адаптирани спрямо неговите възможности задачи.
- Умения да слуша и помага на другите деца.
- Умение за споделяне и емпатия.

Междупредметна връзка: „Човек и природа“, български език и литература, математика, час на класа.

Дейност на ресурсния учител или друг специалист в урока: Ресурсният учител участва в разработването на задачите и упражненията от индивидуалния работен лист за ученика със СОП. Подкрепя и следи за коректното изпълнение на задачите по време на индивидуалната

работа. Следи за момента, в който да бъде включен ученикът в груповите дейности. В екип с общообразователния учител планира и подготвя дидактичните материали и помощни средства, необходими за учебния час. Съдейства при организиране на работното място и дава насоки за подкрепяща среда. Изготвя индивидуален работен лист със задачи за домашна работа.

Материали, помощни средства и технологии: Урокът се провежда в компютърен кабинет. Всеки от учениците е заел работно място с персонален компютър, мултимедия и компютър, илюстрации, таблет, работен лист, моливи, химикали, учебник и учебна тетрадка, тетрадка за работа в клас, работен лист.

Домашна работа: Да направи интервю с родителите си на тема – Когато бях малък, любимата ми детска книжка беше...!

Ако е по възможностите му, да запише интервюто на мобилен телефон. Ако не се справи, да го напише в тетрадката. Въпросите може предварително да са подготвени от ресурсния учител.

Индивидуален работен лист

Урок „Видове информация“

Задача 1. Подреди информацията, според начина на възприемане: песен, филм, клип, писмо, стихотворение, студено, ухание, снимка, сладолед, книга, новинарска емисия, кантар, математическа задача, вятър.

Зрителна 	Слухова 	Тактилна – топло, студено, допир 	Обонятелна 	Вкусова

Задача 2. Свържи източника на информация със средствата, чрез които се представя.

<div style="background-color: #ADD8E6; padding: 10px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">звук</div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 10px; margin-bottom: 10px; width: 100px; margin: auto;">изображение</div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 10px; margin-bottom: 10px; width: 100px; margin: auto;">видео</div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 10px; margin-bottom: 10px; width: 100px; margin: auto;">текст</div>	<div style="background-color: #ADD8E6; padding: 5px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">книга </div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 5px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">снимка </div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 5px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">интернет </div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 5px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">телевизия </div> <div style="background-color: #ADD8E6; padding: 5px; margin-bottom: 10px; width: 80px; margin: auto;">Графика </div>
---	---

Задача 3. За какво си говорят децата. Състави кратък диалог.

Източник на информация

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Получател на информация

.....

.....

Човекът и природата

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по „Човекът и природата“:*

мултимедийни презентации, електронен учебник, беседи, игри, атласи, онагледяване, наблюдение, дискусии, практически дейности, индивидуални задачи, работа по двойки, работа с учебник и учебна тетрадка, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Познава и назовава различни вещества (тела), използвани в ежедневието и знае предназначението им. Сравнява веществата, използвани във всекидневието по техните свойства – по-тежки, по-леки, прозрачни, твърди, студени, горещи, плават, потъват, горят, не горят. Знае кое за какво служи и къде стои в ежедневието. Наблюдава трите състояния на водата: лед, вода и водни пари.

Нови понятия: почва, температура, кипене.

Помощни средства и материали: стъклена ваничка, коркова тапа, стъклено топче, метален ключ, кламери, парче дърво, камъче, парче плат, лист хартия, вода, олио, магнит и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Презентация „Тела и вещества“. Ученикът използва предмети, които употребява всеки ден в бита. Отговаря на въпроса от какво са направени (актуализация на стари знания – от какъв материал са изработени телата). Учителят провежда опит – демонстрация, като поставя задача на класа да направят извод, след като извършат наблюдение на опита. Ученикът със СОП наблюдава заедно с другите деца.

Опит: На всяка маса се поставя стъклена чаша до половината с вода и отгоре се накапва олио.

Приложение 1

Задача към целия клас: Да разбъркат съдържанието на чашите със стъклена пръчица и да го оставят за около минута да се успокои. Учителят обръща внимание на учениците какво да наблюдават, да забележат: дали водата и олиото се смесват, или се разделят на две? Ученикът със СОП се поставя в удобна позиция за наблюдение. Учениците могат да пипнат олиото и да се уверят, че то не се разтваря във водата.

Работа по групи. Учителят разделя класа на групи, като поставя задача за всяка група. Първа група: да пуснат стъклено топче в чашата с вода. Втора група: да пуснат няколко кламера в чашата с вода. Трета група: да пуснат камъче в чашата с вода. И трите групи да вземат магнит и да го доближат до чашата с вода. След като наблюдават опитите, да направят изводи. Ученикът със СОП участва активно, като поставя предмети в чашите с вода.

Подтема „Почва“

Беседа: Ученикът със СОП се включва в беседата. Отговаря на въпрос: „Какво наричаме почва?“. Ако не успее да даде предполагаем, пълен отговор, учителят допълва: това е мястото, където се развиват растенията, където има трева. Учителят може да изведе класа на двора и да покаже почвата, като остави учениците да я пипнат.

Дискусия на тема „Чистотата на почвата“. На класа се поставят въпроси: „Как хората замърсяват почвата със своята дейност? С какво я замърсяват? Какви са последиците от замърсяването на почвата?“. Ако ученикът със СОП не проявява интерес към дискусията, се препоръчва да бъде ангажиран със задачи по темата, разработени на индивидуален работен лист.

Домашна работа към целия клас: Учениците да вземат шепа почва от двора или градината пред блока. Да я разгледат добре и да опишат в тетрадките: какъв цвят има, леплива или рохкава е, какви живи обитатели има в нея? Преди поставяне на задачата за домашна работа се актуализират знанията по темата от трети клас.

Примерни въпрос към ученика със СОП: *Дай пример за студени тела и топли тела? Къде можем да ги намерим? Как можем да загреем дадено тяло? А да го изстудим? Как мама разбира дали си вдигнал температура, когато си болен? Какво прави тя? С какво измерва своята температура?*

Индивидуална задача, подходяща и за ученика със СОП: *Помисли и изброй вещества, които са добре разтворими във вода и такива, които не се разтварят. Запиши ги в тетрадката си!* Задачата се изпълнява с помощ от ресурсен учител.

Очаквани резултати: Наблюдава някои видове движения на телата – праволинейно, криволинейно, въртене, трептене. Дава примери за движещи се тела, които издават звук (автомобил, домакински електроуреди и др.). Знае значението на движението и спортуването за здравето на хората. Знае значението на енергията за бита, транспорта и живота на хората.

Нови понятия: звук, слух, светлина, окото на наблюдателя, зрение, енергия.

Помощни средства и материали: лист хартия, цветни картинки, с подходящи примери, перо от птица, картонена тръбичка от ролка тоалетна хартия, ябълка и много други предмети, подходящи за дадена тема.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Демонстрация. Учителят показва на учениците движението „въртене“, като завърта пумпал. Дава възможност на ученика със СОП да завърти пумпала. След приключване на демонстрацията, учениците трябва да запишат извода в тетрадките си с едно изречение.

Приложение 2

Домашна работа. Учениците трябва да подредят изброените източници на звук според силата на звука, който издават. Трябва да започнат от най-тихия: човешки шепот, дискотека, мяукащо коте, излитащ самолет, биене на барабан, оживена улица, тиха музика. Ученикът със СОП работи съвместно с партньор.

Нагледна демонстрация: Учителят запалва свещ на бюрото. Учениците наблюдават горящия пламък. Ученикът със СОП слуша и наблюдава. Учителят провокира учениците да отговорят на въпросите: *Какво е горящият пламък на свещта? Той е източник на светлина и тъй като е създаден от човека го наричаме изкуствен източник на светлина. Какви други изкуствени източници на светлина познавате?*

Приложение 3 и 4

А кой е най-големият естествен източник на светлина, създаден от природата, а не от човека? Погледнете към небето! (Приложение 5) Как се разпространява светлината?

Приложение 5

Работа по групи. Класът се раздели на две групи. Всяка група получава задача. Първа група: източници на звук. Втора група: източници на светлина.

Задачата е да разпределят предметите в съответната група: цигулка, свещ, фар, огън, птичка, лампа, слънце, бръмбар, прожектор, екран на компютър, жаба, бормашина. Ученикът със СОП избира сам към коя група да се включи.

Индивидуална задача. Учителят кани ученика със СОП да застане пред класа с лице към съучениците си. Той му подава ябълка, която да хване в едната си ръка и перо от птица, което хваща с другата ръка. В следващия момент учителят дава указание: отвори едновременно двете си ръце! Двата предмета падат на пода за различно време. Въпрос към целия клас: *Защо ябълката и перото паднаха на пода? Кой ги дърпа надолу?* Въпрос към ученика със СОП: *Усети ли кое от двете тела е по-тежко – ябълката или перото.* Въпрос към класа: *Разбрахте ли защо ябълката падна по-бързо от перото?*

В края на глобалната тема учителят задава въпрос към целия клас: *Какво си представяте, когато чуете думата „енергия“?* Дават се няколко примера, които са лесни за разбиране, тъй

като се базират на наблюдения върху бита на човека. Изброяват се видовете енергия.

Индивидуална задача. Да запишат в тетрадките си три примера за използване на електрическата енергия в дома ви. Ученикът със СОП работи с помощ от ресурсен учител.

Задача за домашна работа. Да запишат в тетрадките си предложение как биха могли да използват електрическата енергия по-пестеливо вкъщи.

Очаквани резултати: Разбира, че има ден и нощ (светлина – тъмнина), защото Земята се върти. Описва Слънцето като нещо, което свети и топли, а Луната свързва с нощта – (свети през нощта на небето). Посочва на изображение и назовава наименованията на някои от планетите от Слънчевата система.

Нови понятия: планета, звезда, година.

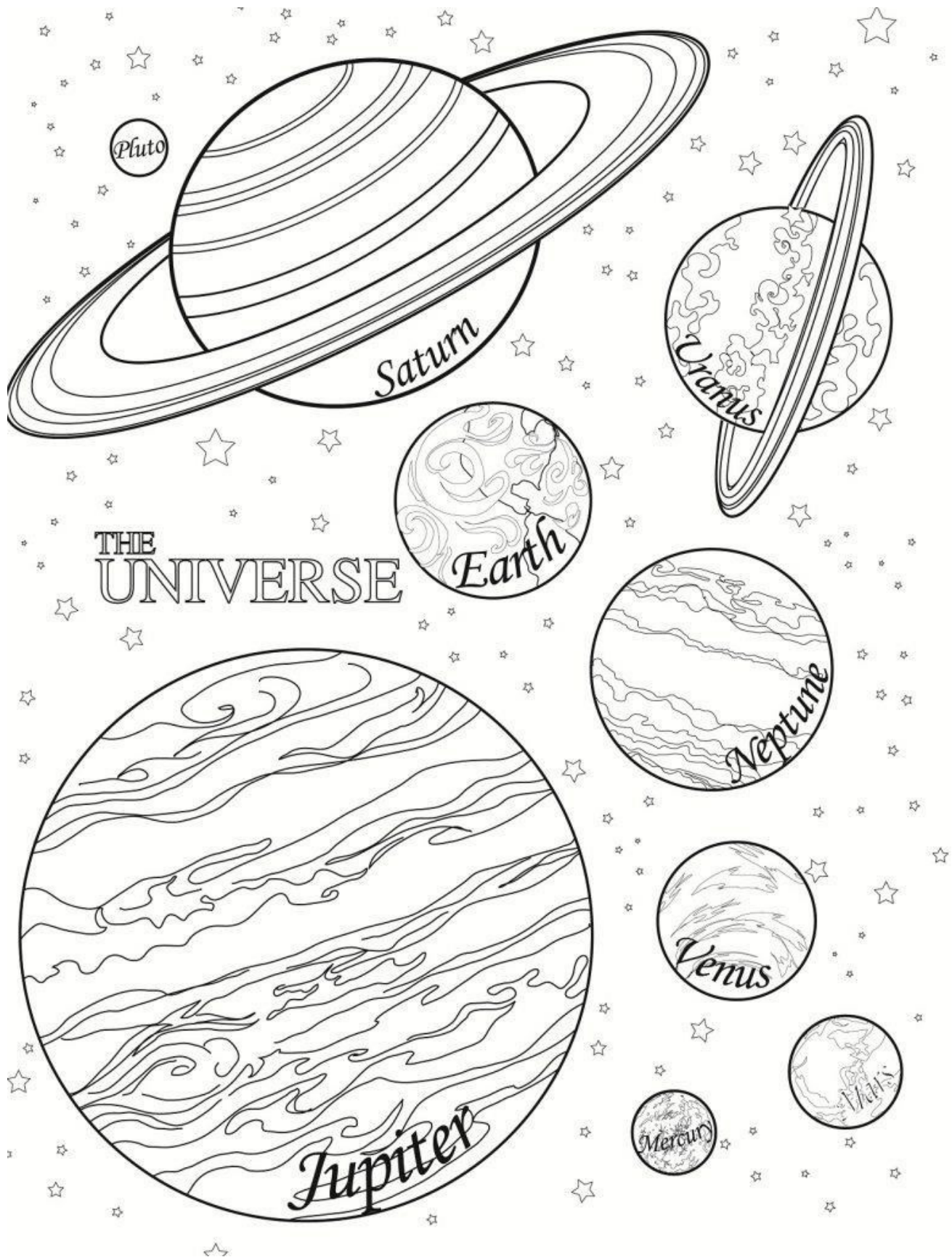
Помощни средства и материали: цветни картинки, с подходящи примери, глобус – земното кълбо, индивидуални работни листи, цветни моливи, стъклени или други топчета, различно оцветени, макети на плодове и др.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа: Учителят задава въпроси на учениците: *С какво Слънцето е важно за живота на Земята? Какво дава то на хората? А какво дава на растенията? Може ли да има живот на Земята без Слънцето?* На тези въпроси би могъл да отговори и ученикът със СОП.

Презентация: Учителят представя планетите от Слънчевата система на мултимедийна презентация. По време на презентацията може да включи ученикът със СОП като асистент.

Задача от индивидуален работен лист: *Оцвети с цветни моливи планетите от Слънчевата система, като спазваш предварително указаната легенда за цветовете!* (Приложение 6)

Приложение 6

Работа по групи: Класът се разделя на три групи. Всяка група има задача да потърси информация в различни източници и да напишете кратко изложение в тетрадките си на тема: първа група – „Планетата Марс“, втора група – „Сатурн“, третата група – „Юпитер“. Ученикът със СОП избира към коя група да участва. Може да прочете и препише готов текст.

Задача за домашна работа: Да потърсят и запишат информация за първия човек, излял в Космоса, и за първия български космонавт! Ученикът със СОП работи с помощ от родител.

Очаквани резултати: Изброява видовете растения – дървета, храсти, треви. Може да ги назовава и посочва. Разбира, че растенията са много полезни за живота на Земята. Знае, че горите са важни и не бива да се изсичат. Изброява животни, които дишат с белите дробове, и такива, които дишат с хриле. Наблюдава проведени опити с растения.

Нови понятия: хранене, дишане.

Помощни средства и материали: Цветни картинки с различните видове животни и растения, атласи, енциклопедии и научнопопулярни книжки за животните, растенията и гъбите, стъклена чаша, листа от растения, камъчета, стъклено съдче, памук, индивидуални работни листове, цветни моливи, ножица, лепило.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа. Учителят е подготвил въпроси, написани на отделни листове. Всеки ученик си изтегля произволен лист и отговаря на въпроса, написан на листа. Например: *Кои същества наричаме живи същества? Какви процеси протичат в живите организми? Какви видове животни познавате според тяхното място на живот (местообитание)? Колко вида животни познавате според начина им на хранене? Какви растения познавате?* Ако ученикът със СОП не проявява интерес към беседата, може да бъде ангажиран с дейност, която предпочита да извършва – оцветява, апликира, подрежда карти, играе образователна игра на таблет. Добър вариант е, ако свободните дейности имат връзка с темата, напр. рисува животни и пр.

Презентация. Учителят представя презентация на тема „Хранене и дишане“. По време на презентацията ученикът със СОП работи върху задачи от индивидуален работен лист, който включва задачи за свързване на изображения на животни с начина им на хранене и дишане.

Работа по групи. Класът се разделя на три групи. Условието на задачата е общо за трите групи, но животните, изброени в задачата, са различни. Всяка група избира свой представител, който представя отговора на групата пред целия клас. *Условие: За всяко животно в дадения списък да запишат каква храна приема. Първа група: лисица, заек, диво прасе; втора група: катерица, вълк, плъх; трета група: крава, таралеж, акула.*

Ученикът със СОП може да бъде избран като представител на групата, към която е включен. Добре е да му бъде възложена задача да прочете няколко изречения, написани за храненето на група животни.

Индивидуална задача за ученика със СОП: Да оцветява изображения на: сочни плодове; сухи плодове; плодове с много семена; плодове с малко семена; плодове с костилка. Може да избере с какви материали ще работи.

Домашна работа. Учениците трябва да изброят животни, които снасят яйца, и да опишат едно от тях. Могат да използват материали от интернет и други източници на информация.

Очаквани резултати: Класифицира животните на диви и домашни. Знае кое животно къде живее, с какво се храни и как се наричат малките му. Разпознава отделни насекоми, риби, земноводни, влечуги, птици и бозайници. Дава примери за животни и растения, които живеят на сушата, и други, които обитават водите. Наблюдава растения и животни, когато му е поставена такава задача, и описва с прости изречения впечатленията си.

Нови понятия: безгръбначни животни, гръбначни животни.

Помощни средства и материали: адаптирани работни листове, детски енциклопедии и атласи за растенията и животните, картинки на животни и растения, цветни моливи и флумастери, ножица и лепило, пъзели, презентации.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работа по групи. Класът се разделя на 5 групи, като всяка група трябва да подготви информация за: първа група – пет гръбначни животни; втора група – пет насекоми; трета група – три земноводни; четвърта група – пет птици; пета група – три влечуги. Всяка група излъчва свой представител, който представя отговорите пред класа. Това може да бъде и ученикът със СОП. Той може да бъде поставен във всяка една от групите.

Работа по двойки. Учениците работят по двойки. Всяка двойка трябва да даде пример за три животни, обитаващи двете основни среди на живот – вода и ! Ученикът със СОП работи заедно със свои приятел съученик.

Познавателно-практическа задача. Класът може да направи разходка до близък парк, гориста местност или резерват, където да извърши наблюдения върху неговите обитатели – животни и растения/дървета. По време на разходката учителят поставя задача за наблюдение. Учителят приканва учениците и ученика със СОП да пипнат, докоснат, наблюдават, да снимат. За домашна работа могат да опишат впечатленията си, а ученикът със СОП може да използва и снимков материал.

Индивидуална задача, която се поставя на всеки ученик, подходяща и за домашна работа. Да си изберат една прелетна птица. Да проучат къде прекарва зимата. Ученикът със СОП може да работи с помощ от ресурсен учител, като опише своя любима прелетна птица. Може да ползва клавиатура, таблет. Ако задачата го затруднява, може да оцветява готово изображение на прелетна птица.

Познавателно-практическа задача за целия клас. Учениците засаждат семена на цвете, грижат се за него, като го поливат редовно и наблюдават неговия растеж и развитие. Ученикът със СОП може да засади цвете вкъщи с помощ от родител, също – да бъде избран за отговорник на класа за поливане на цветята.

При разглеждане на темата „Жизнени процеси при живите организми“ е целесъобразно учениците да посетят природонаучен музей. Изключително важно за учениците е да се научат

да наблюдават и да правят изводи от своите наблюдения. Освен в природонаучен музей, би било полезно класът да извърши наблюдения в парка, в планината или в гората. В музея децата биха могли да наблюдават схема на живи организми и неживи тела. Ученикът със СОП посещава музея, придружаван от родител, ресурсен учител. След посещението в музея е добре да бъде поставена задача. Например: да намери, изреже и залепи изображения на организми, които е наблюдавал при посещението. Може и да ползва собствен снимков материал.

Работа по проект. Ученикът със СОП се включва, подкрепян от ресурсен учител. Задачата на проекта е учениците да подготвят специална кутия за картотеката. Изрязват картончета с всички букви от азбуката. Всеки ученик избира буква и животно, чието наименование започва със съответната буква. На гърба на картончето записва информация за животното, която е намерило. Под буквата може да бъде залепена снимка на съответното животно. Ученикът със СОП може да се включи в дейностите – изрязване, апликиране, оцветяване.

Очаквани резултати: Познава най-важните органи от човешкото тяло и знае за какво служат. Има знания за различните полезни храни. Дава примери за здравословно хранене. Изброява причинителите на най-опасните заразни болести (микроби, бактерии и вируси). Има общи представи как да се предпазва от тях. Познава основните правила за опазване на собственото здраве (лична хигиена).

Нови понятия: витамини.

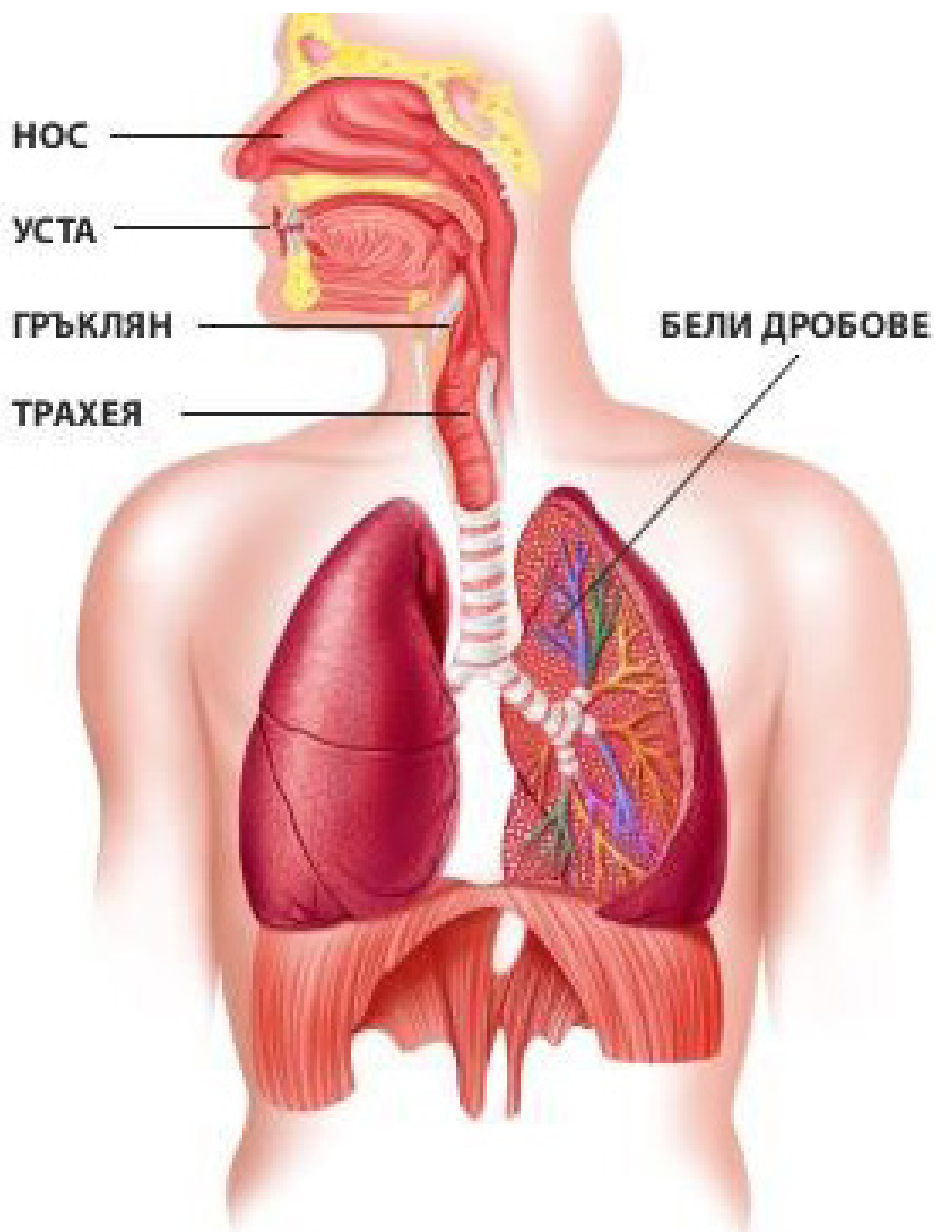
Помощни средства и материали: Макети и схеми на човешкото тяло с неговите органи и процесите, които протичат, снимков материал, интернет ресурси, цветни моливи, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа на тема: „*Органите в човешкото тяло, с които човек диша и се храни*“. Ученикът със СОП участва в беседата. Отговорите му се допълват от другите ученици. Пред учениците могат да бъдат представени макет с органите на човешкото тяло или схема, в която органите и разглежданите процеси са добре онагледени. Учителят показва всеки орган – участник в изучаваните процеси и задава въпроси (нос, бял дроб, уста, зъби, стомах, черва).

Работа по двойки: Учениците се разделят по двойки и последователно провеждат следния опит: единият ученик вдишва дълбоко и задържа въздуха. Неговият партньор в двойката измерва с шивашки сантиметър обиколката на гръдния му кош. След това ученикът изпуска въздуха и другарчето му отново измерва обиколката на гръдния кош, като записва данните в тетрадката си. След това двамата си разменят местата и извършват същия опит.

Индивидуална работа: Учениците разглеждат изображението (Приложение 7). Подтема „Здравословно хранене“ е широко дискутирана тема във всички възможни източници, поради своята важност и популярност. В нея могат и трябва да бъдат включени всички ученици. Те разполагат с немалък набор от знания от трети клас и биха могли активно да се включат в дискусиата. Ученикът със СОП може да изпита затруднения при овладяването на новите понятия – въглехидрати, белтъци, мазнини, но на него могат да бъдат зададени въпроси с по-малка трудност, на които би отговорил без проблем, например: *Изброй свои любими храни! Кои от тях са полезни и е хубаво да ги ядем? А кои са вредни за здравето (зъбите)? Защо казваме, че плодовете и зеленчуците са особено важни за здравето? Обичаш ли плодове и зеленчуци? Кои са любимите ти плодове?*

Приложение 7

Практическа задача към целия клас: Към подтема „Как да се храним здравословно“ учителят може да постави задача на целия клас: всеки ученик да намери и изреже по няколко цветни картинки на всякакви храни – вредни и полезни, да ги донесе в училище, където да ги апликират върху картон с цел изграждане на пирамида на здравословното хранене. Полученото табло се поставя на видно място, а вниманието на учениците бива често насочвано към него.

Подтема „Болести“

В дискусията учителят обсъжда с учениците често срещани заболявания, ролята на личната и обществената хигиена за предпазване от заразни болести и здравословния начин на живот, който всяко дете трябва да води. В края на темата задължително се обсъжда вредата от алкохола, тютюнопушенето и наркотиците за човешкото здраве.

Адаптиран план на урок

Клас: четвърти

Предмет: *Човекът и природата*

Данни за ученика: П.К.

Тема на урока: *Трите състояния на водата*

Цели на урока: Изграждане на представа за съществуването на водата в други състояния, различни от течност. Да разпознава другите две състояния на водата – твърдо (лед) и газообразно (водни пари). Да ги назовава и да обяснява преминаването на едно състояние в друго.

Основно съдържание на урока за ученика:

1. **Актуализиране на знанията** за тела и вещества: *Колко вида биват? (живи организми и неживи тела). Какво е необходимо на живите организми, за да могат да живеят? (вода, въздух, храна, светлина). Могат ли живите организми да живеят дълго, без да приемат вода? Хората и животните могат ли да живеят, без да пият вода? Растенията могат ли да живеят, ако забравим да ги поливаме?* Въпросите са насочващи и достъпно формулирани за ученика със СОП. Той участва самостоятелно в беседата. При необходимост получава подкрепа от съученик.

2. **Задачи за нови знания:** Учениците познават и се досещат за най-характерното състояние на водата – *течност*, но се затрудняват да отговорят на въпрос: *В какви други състояния може да бъде водата?* Учителят дава подходящи примери, които помогнат на учениците да открият самостоятелно отговора, напр.: *Когато дойде зима и температурите паднат много ниско (студено време), какво се случва с водата в локвите, в какво се превръща тя?*

През зимата обичаме да прием горещ чай. Когато мама (или баба) сложи чайника на печката и водата в него започне да ври, какво излиза през малкия отвор на капака? В какво се е превърнала част от течността? Как водата може да преминава от едно свое състояние в друго – от течност в лед и от течност във водни пари, както и обратното – от лед в течност и от водни пари в течност? Ученикът със СОП отговаря на подобни въпросите от сюжетни картини, предварително подготвени от ресурсния учител да целта – „Зима“, „Вечер вкъщи“ и пр.

Опит 1: Учителят извършва нагледна демонстрация. Учениците наблюдават, след което трябва да бъдат изведени изводи от наблюдението. Преди началото на демонстрацията учителят ясно и точно формулира пред учениците целта на извършвания опит: *Ще видим как водата преминава от едно свое състояние в друго, след което отново се връща в първоначалното си състояние.* Необходими за опита пособия и материали: три стъклени чаши, хладилна чанта, в която се съхраняват кубчета лед, спиртна лампа, вода в течно състояние. Учителят провежда демонстрацията според указанията на опитната постановка в учебника. Той разполага с лед от хладилната чанта, течна вода и спиртна лампа, с помощта на която да изпари водата от третата чаша. Докато наблюдават, учениците трябва да помислят върху няколко въпроса: *Защо в хладилната чанта кубчетата лед се запазват, без да се стопят? Защо когато ги извадим от нея и ги оставим в чашата при стайна температура, кубчетата лед започват бавно да се топят? Защо когато се нагрее чашата с вода върху спиртната лампа, водата започва да се изпарява? Как бихме могли да превърнем течната вода отново в кубчета лед?*

Учителят провежда демонстрацията, след което класът дискутира обстойно поставените предварително въпроси. Въпросите са подходящи за ученика със СОП, например: *Защо ледът се топи, когато го извадим от хладилната чанта?, Как да превърнем водата от течност в лед?* Демонстрира сам някои от дейностите, необходими за извършване на опита. Работи върху задачи от индивидуален работен лист, предварително подготвени по темата.

Методи на преподаване: Обяснение, обсъждане, сравняване, опити, даване на примери, наблюдение, работа в група, индивидуална работа върху работен лист, упражнения, задачи, оценяване, визуализация.

Времево разпределение: При поставяне на задача за учениците се задава време за работа, не повече от 10 мин. на задача. След изтичане на времето учителят ги приканва да спрат работа и започва изслушването на всяка група или ако е индивидуална задача – на всеки ученик. Между отделните задачи се дава 5 минути почивка за актуализиране на стари знания. Задължително се изказват похвала или поощрение. В груповата работа или работата по двойки задължително се включва и ученикът със СОП, като към него бива прикрепен друг ученик или ресурсният учител, които да го подкрепят по време на изпълнение на задачата, ако ученикът срещне затруднения. Ако са дадени индивидуални задачи на всеки ученик, такава задача получава и ученикът със СОП, която бива съобразена с индивидуалните му възможности. (Ученикът със СОП участва в беседа с класа –10 минути, наблюдава опити и участва в обсъждане на резултатите – 15 минути, работи с класа (задачи от учебника/учебната тетрадка) –5 минути, изпълнява индивидуални задачи –5 минути, почивка / свободна дейност –5 минути.)

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока:

Работи в група. Спазва инструкции. Изслушва. Прави елементарни опити/експерименти с помощ. Формира умения за наблюдение. Прави изводи. Усвоява знания за различните състояния на водата. Работи самостоятелно върху достъпни според възможностите му задачи. Развива увереност в собствените си възможности. Повишава своята самооценката.

Междупредметни връзки: Околен свят, Български език и литература, Изобразително изкуство.

Дейности на ресурсния учител: След консултация с общообразователния учител ресурсният учител разработва задачи на индивидуален работен лист. Подкрепя ученика със СОП в груповите и индивидуалните дейности. Предлага идеи за включване на ученика в предвидените задачи и упражнения. Дава допълнителни разяснения за ученика. Повтаря инструкциите за ученика. Подготвя нагледен материал – сюжетни картини, с които работи ученикът. Може да демонстрира опитите, а общообразователният учител да ги обяснява пред класа. При нужда подпомага и останалите деца, като съдейства за създаване на приятелски и толерантни отношения в класната стая. Дава предложения за подходящи задачи за домашна работа за ученика със СОП.

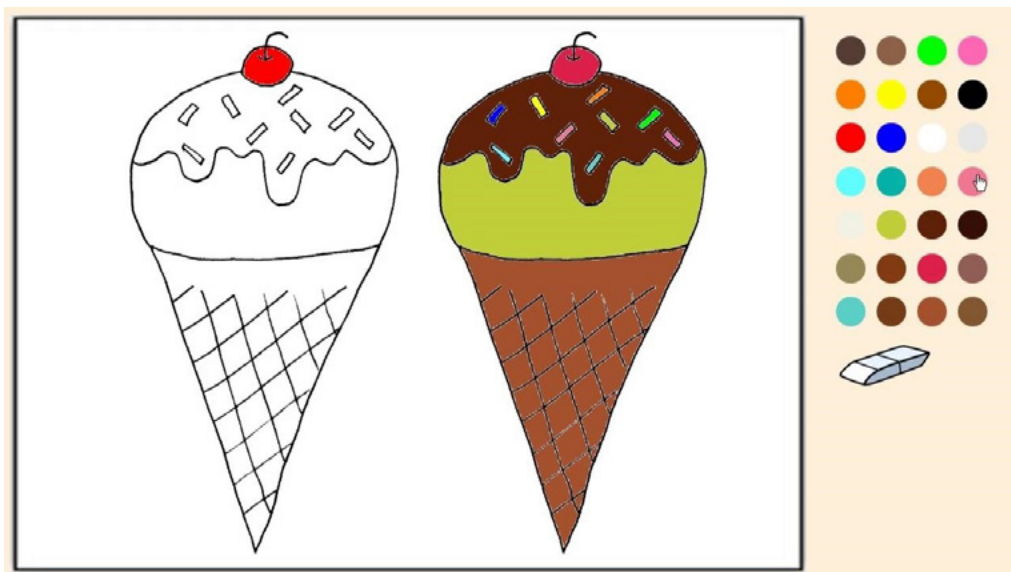
Материали, помощни средства и технологии: стъклени чаши, хладилна чанта, спиртна лампа, цветни картинки, сюжетни картинки, индивидуален работен лист със задачи.

Домашна работа: Намери и залепи в тетрадката картинки, които представят различните състояния на водата!

Индивидуален работен лист
Човекът и природата – IV клас

Тема: *Трите състояния на водата*

Задача 1. Оцвети черно-белия сладолед с цветове по избор.

Задача 2. В какво състояние се намира водата в снега? Запиши отговора!

.....

Задача 3. В какво състояние се намира водата в реката? Запиши своя отговор!

.....

Задача 4. В какво състояние се намира водата, излизаща от чайника? Запиши своя отговор!

.....

Човекът и обществото

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по „Човекът и обществото“:*

мултимедийни презентации, беседи, игри, онагледяване, наблюдение, дискусии, практически дейности, индивидуални задачи, работа по двойки, проектно базирано обучение, групови дейности, работа с учебник и учебна тетрадка, работа с географска карта/глобус, повторение и затвърдяване, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Намира и посочва обект на географската карта – планина, река, езеро, областен град. Намира и посочва на географски глобус: Европа, България, Балканския полуостров, Черно море. Знае за принадлежността на България към Европейския съюз. Оцветява континента Европа на географската карта по образец. Оцветява географската карта на България по образец. Оцветява на географската карта държавите в Европейския съюз по образец.

Нови понятия: континент.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа, свързана с формираните представи за географска карта и географски глобус. Дава се възможност на всеки ученик да намери и посочи на географската карта – населено място, река, планина. Ученикът със СОП може да бъде поставен в позиция на задаващ въпроси на своите съученици: „Къде се намира град Бургас?, Къде се намира река Марица?, Къде се намира Рила?“. След като няколко от учениците са отговорили/посочили обект на географската карта, ученикът със СОП също трябва да намери и посочи обект на нея. Предлага се това да бъде познат за детето обект, който вече е посочван, или такъв, който в момента е обсъждан. Постепенно се преминава към формиране на представата за понятието „континент“, като се обяснява с достъпни, познати на ученика думи. *Например:* „огромно място суша/земя, която е заобиколена от море или океан“. Ученикът със СОП оцветява на географската карта континента Европа (Приложение 1), като ползва образец, по който да се ориентира.

Приложение 1

Примерни задачи от индивидуален работен лист: *С кой цвят са очертани границите на България? В какъв цвят са отбелязани равнините? А планините? Прочети/посочи кои държави са съседни на България! Оцвети езерата! Проследи откъде извира река Марица!*

Играта „Намери държавата“, в която учениците търсят и намират държава върху географски глобус. За играта са необходими предварително надписани картончета с имената на държави от целия свят. Играта започва, като всеки ученик си изтегля произволно картонче, след което трябва да намери върху географския глобус съответната държава. Желателно е ученикът със СОП да изтегли пръв своето картонче, но последен да намери и посочи държавата върху глобуса. Важно е ученикът със СОП да получава навременна подкрепа и насоки за работа, но същевременно да бъде оставян сам да довършва своите задачи. Например: учителят може да му помогнем, като насочи вниманието му в близост до търсения от него обект и след това да го оставим сам да намери и прочете държавата на глобуса/обекта на географската карта и пр.

Проектна дейност: Класът се разделя на две групи. Едната група трябва да направи табло, изобразяващо седемте континента на земното кълбо, а другата група – държавите, членувачи в Европейския съюз. Дава се възможност на ученика със СОП да избере групата, към която да се включи, като работи с помощ от учител или съученик. Може да оцветява отделни части или елемент, да изрязва, залепва и т.н.

Примерни теми за дискусии: *Защо казваме, че България е на кръстопът?, Как бихме живели, ако България се намирала на друго място от географската карта на Европа?* Дава се възможност на ученика със СОП да изкаже собствено мнение със свои думи, като преди това въпросите са били дискутирани с ресурсния учител.

Очаквани резултати: Посочва природните области в България – Дунавска равнина, Старопланинска област, Преходна област, Рило-Родопска област, Черноморско крайбрежие. Ориентира се по картата за най-големите селища и природни обекти във всяка от природните области. Оцветява отделните природни области на България. Свързва картинка на основна стопанска дейност със съответната природна област.

Нови понятия: природна област, крайбрежие.

Помощни средства и материали: Учебник, учебна тетрадка, изобразяващи български национални символи и административни сгради и символите на Европейския съюз, карта на България, карта на Европа, дидактични игри за определяне на посоките, индивидуални работни листове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Мултимедийна презентация. Учителят представя кратка презентация за природните области в България. Показва карта на България (Приложение 2) с ясно разграничени природни области, което ще спомогне за по-достъпно представяне на тази част от учебното съдържание. Добре би било успоредно с тази карта да бъде показана и стандартна карта на България (Приложение 3), за да могат учениците да съпоставят и откриват кои познати населени места, попадат в съответната природна област. Ученикът със СОП работи съвместно с ресурсен учител или съученик. Възможни въпроси към него: *Намери и посочи на географската карта къде се намира град София! В коя природна област се намира?* Съществен момент от обучението на ученика със СОП е да се формира представа за новото понятие „природна зона“, като може да се използва следното обяснение: „голяма част от България, в която има сходни природни характеристики – води, почви, растения, животни“. За да се усвои и затвърди понятието, ученикът със СОП получава допълнителни обяснения от ресурсния учител, придружени с богат набор от снимков материал.

Приложение 2

Приложение 3

Работа го групи. Класът може да бъде разделен на пет групи. Учителят поставя задача всяка група да представи по една природна област, които могат да бъдат разпределени по следния начин: първа група – Дунавска равнина; втора група – Старопланинска област; Трета група – Преходна област; Четвърта група – Рило-Родопска област; Пета група – Черноморско крайбрежие. Дава се възможност на ученика със СОП да избере към коя група да се включи, като работи с помощ от ресурсен учител. Всяка група излъчва свой представител, който представя пред класа събраната от групата информация. По преценка на групата ученикът със СОП може да представи (с помощта на ресурсния учител) резултатите от тяхната работа.

Беседа. Учителят провежда беседа, като провокира учениците с въпроси: *В коя природна област попада нашият роден град? В коя природна област попада град Пловдив? Опишете с няколко думи природата на областта?* Подходящ въпрос за ученика със СОП би бил да намери свой любим град на географската карта и да каже в коя природна област се намира, като си помага с примерната карта от учебника. Ако ученикът със СОП се затруднява, получава помощ – насочващи въпроси от учителя.

Индивидуална задача. Пред всеки ученик е поставен лист с шаблон – картата на България. (Приложение 4). Всеки ученик трябва да определи мястото на столицата и да я запише върху картата, да оцвети всяка граница с различен цвят, както следва: източна – синьо, западна – зелено, северна – жълто, южна – червено. Ученикът със СОП работи самостоятелно или с партньор – съученик.

Приложение 4

Очаквани резултати: Има обща представа как се използват природните дадености – вода, почва, полезни изкопаеми, климат, в стопанската дейност на хората. Посочва на изображение промените в природната среда, предизвикани от човека с помощ. Назовава някои защитени територии и обекти. Има общи представи за реакция при природни бедствия.

Нови понятия: резерват.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, лепило, ножица, снимков материал, географската карта на България, индивидуални работни листове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Самостоятелна работа: Учителят поставя задача на учениците да намерят на картата на България и да отбележат родния си град, други големи градове на територията на България и столицата София. Ученикът със СОП работи съвместно с ресурсен учител. По преценка на учителя може да бъде възложена и допълнителна задача – да оцветят областите в различни цветове. Ученикът със СОП оцветява една област по избор.

Мултимедийна презентация: Учителят запознава учениците с различните видове природни бедствия и начините, по които трябва да реагират. След презентацията се провежда кратка демонстрация, напр. защита при земетресения. Ученикът със СОП се придружава от негови съученици, които го напътстват.

Проект: Класът се разделя на три групи. Всяка една от групите трябва да потърси в интернет или други източници и да запише правила за поведение при: първа група – земетресение; втора група – наводнение; трета група – при гръмотевична буря. Ученикът със СОП избира към коя група да се включи. Може да търси информация в интернет, като работи на отделен таблет с ресурсен учител или съученик. След като намери информацията – да се опита да я запамети в папка.

Домашна работа. На учениците се поставя домашна работа на тема, свързана с опазване на околната среда. Например: *Защо е важно да пазим природата?* За ученика със СОП има възможност да се постави друга задача, която да изисква да намери информация за защитени природни обекти, като работи заедно със своя родител.

Примерни теми за дискусии: *Защо наричаме нашето черноморско крайбрежие – прозорец към света? Какво ще се промени, ако Стара планина я нямаше?* Ученикът със СОП може да получи задача да намери на картата и да запише три града, които се намират в Северна България.

В тази тема ученикът със СОП трябва да получи представа за новото понятие „резерват“ като за място, където животни и растения живеят под специална закрила. Знанията се възприемат и затвърждават с допълнителни обяснения от ресурсния учител по време на индивидуални занимания в ресурсния кабинет. Ученикът разглежда картини на резервати и защитени животни

и растения. Наблюдава видеоуроци и филми. Получава достъпни обяснения защо някои животни и растения се нуждаят от специална защита и в какво се изразява тази специална грижа за тях.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Българската държава след Освобождението* (до края на XIX век)

Очаквани резултати: Посочва основни характеристики на демократичното управление с помощ. Оцветява изображение на Източна Румелия и Княжество България. Познава герба на Република България.

Нови понятия: конституция, демократично управление.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, цветни изображения на най-важните събития, свързани с темата, индивидуални работни листове, интерактивни упражнения, електронен учебник, държач за цветен молив, четивно прозорче.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Сюжетно-ролева игра. Учителят предлага на целия класът да си представят, че те са българският народ след Освобождението. Народът избира народно събрание, което ще създаде законите на новата държава. Учениците трябва да си изберат народни представители, като провеждат гласуване чрез вдигане на ръка. По този начин се избират осем ученици. Желателно е сред тях да бъде и ученикът със СОП. Ако неговите съученици не го предложат, учителят може да направи това. Избраните ученици сядат на отделна маса, обърнати с лице срещу класа. Те са тези, които ще изберат законите, които ще се спазват от народа (класа). „Народното събрание“ избира своя министерски съвет, т.е. няколко ученици, които ще заемат ролята „министър“, напр. „министър на вътрешния ред“, „министър на външните работи“, „министър, който отговаря за дисциплината“, „министър, който проверява домашните работи“ и др. Учениците от народното събрание предлагат кои от тях да станат министри. В този момент има възможност ученикът със СОП да бъде предложен и избран за „министър на външните взаимоотношения“. На него може да му бъде възложена задача да наблюдава/следи за поддържане на приятелски взаимоотношения между учениците от класа и между учениците от останалите класове. Най-накрая учениците министри предлагат един от тях, който да бъде министър-председател! Останалите членове на класа – народът, избира княз, който да застане начело на държавата. Князът би трябвало да бъде най-изявеният ученик в класа. Важно е по време на сюжетно-ролевата игра ученикът със СОП да не бъде изолиран. Да се даде възможност да се включи активно с дейност според индивидуалните си възможности. Двамата учители насочват учениците към правила и дейности, които трябва да изпълняват избраниците за определен период от време.

Работа по групи. Класът се разделя на три групи. Всяка група трябва да отговори писмено на въпроси след обсъждане в групата. Отговорник на групата представя резултатите пред класа. Определя се време за изпълнение на задачата. Примерни въпроси, разпределени по групи: първа група – *Какви права и задължения имали всички български граждани, независимо от своя произход и религия?*; втора група – *Какво наричаме политическа партия? Съществуват ли и днес политически партии?*; трета група – *Защо Съединението е толкова важно за българския народ?* Уместно в тази задача би било ученикът със СОП да попадне в първа група. Неговото участие се подкрепя от ресурсен учител.

Домашна работа. Учениците трябва да потърсят информация за развитието на българската държава в първите години след Освобождението, като използват различни източници. Събраната информация да бъде записана в тетрадките. Ученикът със СОП работи с помощ от родител или роднина. От него се изисква да подготви кратък текст от 3 – 4 изречения. Ако се затруднява, може да изпълни друга домашна работа, например да препише от учебника в тетрадката какво наричаме „конституция“... или да препише член от конституцията... или какво наричаме „демократично управление“. Добре е преди това да му бъде обяснено по достъпен за него начин, че конституцията е най-важният, главният закон в една държава, а демократично управление е налице тогава, когато хората могат сами да избират кой да ръководи държавата.

Очаквани резултати: Познава на изображение отговорни личности за успешното развитие на обществото ни. Посочва и назовава на изображение технологични нововъведения.

Нови понятия: граждански права.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, интерактивни упражнения, индивидуални работни листове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Поради сложността на изучавания материал в разглежданата глобална тема е препоръчително всички варианти на задачи за ученика със СОП да бъдат представени под формата на групи дейности или работа по двойки.

Групова работа: Класът се разделя на 4 екипа от по 6 ученици. Всеки екип получава по 2 работни листа със задачи. В екипите са включени и ученици със СОП.

Първи работен лист – учениците от екипите имат за задача да опишат промените в българското общество от началото на XX век до 1944 г. и промените, настъпили в България от 1944 г. до 1989 г.

Учениците от екип № 1 е необходимо да напишат информация за обществените промени във всекидневието през първата половина на XX век – изобретения, новости и промени във всекидневието.

Учениците от екип № 2 е необходимо да напишат информация за промените в българското общество от 1944 г. до 1989 г., свързана с управлението на Комунистическата партия.

Учениците от екип № 3 е необходимо да напишат информация за промените в българското общество от 1944 г. до 1989 г., свързана с превръщането на България в народна република.

Учениците от екип № 4 е необходимо да напишат информация за промените в българското общество от 1944 г. до 1989 г., свързана с промените във всекидневието.

Втори работен лист – Всички екипи получават работен лист с изображения на транспортни средства. Задачата им е да напишат техните наименования и да оградят онези от тях, които са новост за българското общество през XX век (Приложение 5).

Приложение 5

Подходящи за ученика със СОП са задачите от първи екип. Те разказват по картини, посочват изображения, пишат наименованията на транспортните средства, оцветяват, изрязват, апликират. Дейностите им се подкрепят от ресурсен учител.

Проектно базирано обучение. Учениците да изработят файлове в Microsoft Word със снимки и информация или PowerPoint презентация за промените във всекидневието на българите през втората половина на XX век. Презентациите могат да бъдат представени пред класа или пред всички ученици от училището по повод – отбелязване на важни за страната ни официални дати/празници/чествания, като в представянето е препоръчително да бъде включен и ученикът със СОП. Може да прочете едно или няколко изречения от определен слайд или да асистира при презентирането.

Домашна работа: Да потърсят информация в интернет за Балканската война. Кога и къде се е състояла? Как е завършила за България?

Индивидуален работен лист за ученика със СОП. Примерни задачи: *Потърси в интернет снимки на събитията от разглеждания период. Изрежи и залепи в тетрадката си след плана на урока. Под всяка снимка запиши името на събитието, което отразяват.*

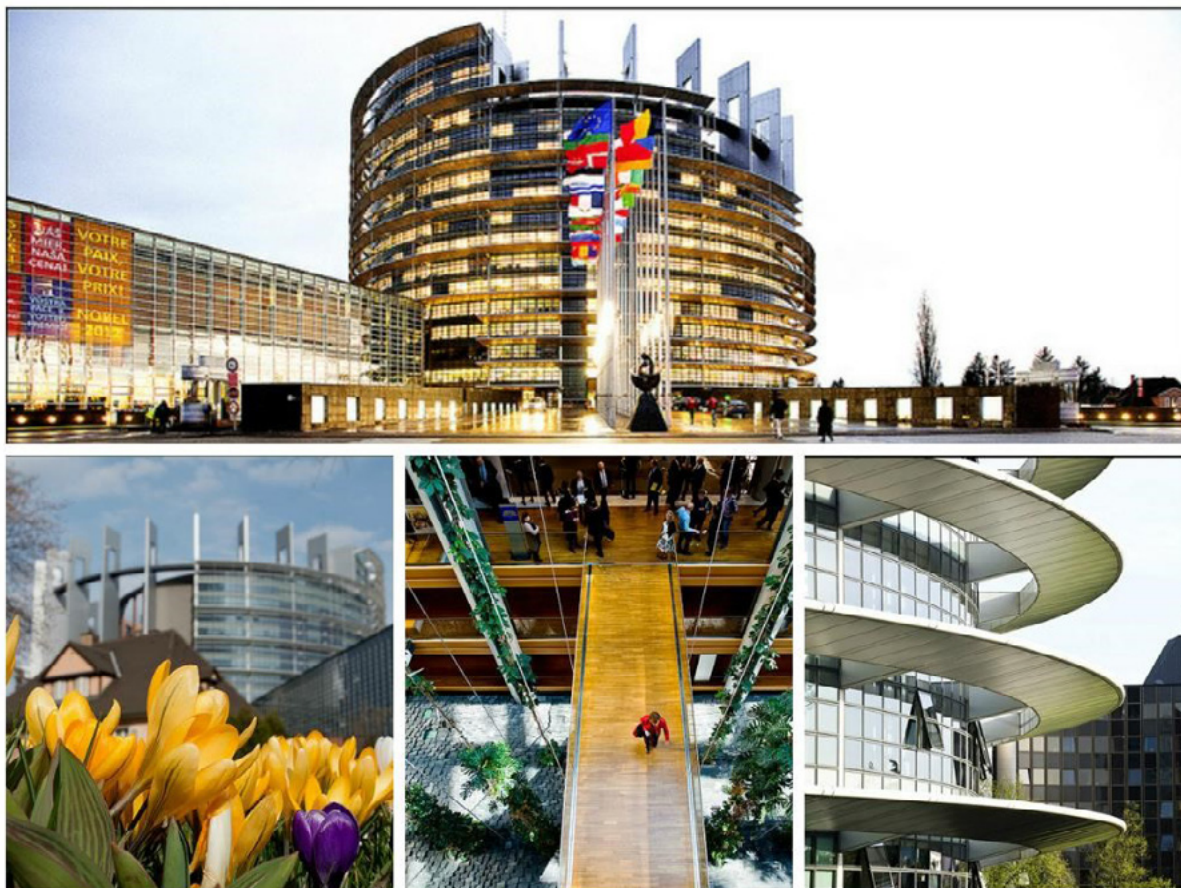
Примерна тема за дискусия: Какви новости навлизат в живота на българите през втората половина на XX в.? Изброй тези от тях, които ги има и в твоя дом.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Европейският път на България*

Очаквани резултати: Знае, че България се намира в обединен съюз в Европа. Разпознава държавните символи на съвременна България и знамето на Европейския съюз. Слуша и разпознава химна на Република България и химна на Обединена Европа. Посочва основни национални и европейски институции на изображения.

Нови понятия: кмет.

Помощни средства и материали: Учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, лепило, ножичка, снимки, свързани с членството на България в Европейския съюз (Приложение 6), индивидуални работни листове.

Приложение 6

Беседа. Учителят задава въпроси на учениците от класа: Например: *Какво се случва по време на война? Какво се е случило в Европа по време на двете световни войни? Как народите от Европа решили да няма повече войни?* На ученика със СОП може да бъде зададен въпрос, свързан с представата му за война. Ако среща затруднения по темата, участва само като наблюдател и слушател.

В тази тема получава достъпни знания и представи за понятието „кмет“, като човек, който управлява село или град.

Работа по групи. За целта класът може да бъде разделен на три групи. На всяка група се поставя задача да потърси информация в учебника или в друг източник по конкретни въпроси, която да напише като кратък текст и да представи пред класа. Първа група – Защо бил създаден ЕС? Колко държави имало в началото в него?; Втора група – Кога в България било нарушено демократичното управление (по време на кой строй)? Кога в България било възстановено демократичното управление? Трета група – Кога България става членка на ЕС? Какво печели нашата страна от членството си в ЕС? Ученикът със СОП може да бъде поставен във всяка една от групите, като неговата задача е да прочете подготовения текст (отговора на поставените въпроси) пред класа. Ако се затруднява, може да изпълнява задачи от индивидуалния работен лист или да рисува/оцветява/апликира европейското знаме.

Задача за домашна работа, в която учениците са групирани по двойки: Уместно е ученикът със СОП да бъде в двойка със справящ се съученик, който да му окаже подкрепа по време на търсенето на информацията. Подходящи въпроси за ученика със СОП са 2-ри, 3-ти и 4-ти.

1. Проучи кои са най-важните органи за управление в съвременна България, които представляват държавната власт – потърси в учебника или интернет.

2. Кои са органите на местната власт? В коя община живееш? Кои органи на местното управление познаваш?

3. Какви културни и исторически паметници има в твоето родно място – потърси информация за тях – кога са създадени, в чест на кого са издигнати?

4. Как се нарича държавният глава на република България? Какви са неговите отговорности?

5. Каква роля изпълнява Народното събрание за добруването на народа?

Индивидуална задача за ученика със СОП: Да потърси в интернет с помощта на родител цветни снимки на най-значимите административни сгради в столицата. Да ги изреже и залепи в тетрадката си, след което да напише под всяка снимка наименованието на сградата, която изобразява.

Очаквани резултати: Разпознава и назовава изображения на бележити българи от последните 100 години. Чете текст за личности, прославили България с културни, спортни и научни постижения. Знае как да намира информация от различни източници.

Нови понятия: постижение.

Помощни средства и материали: електронен учебник, таблет, учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, лепило, ножица, снимков материал от интернет, индивидуални работни листове.

Проект. Ученикът със СОП се включва в работен екип с още 7 – 8 ученици от класа. Един от тях има за задача да помага на ученика със СОП в дейностите към проекта в учебния час. Учениците имат право да използват всякакви източници на информация – учебници, детски енциклопедии, интернет и др.

Дейности по проекта: Учениците са разделени на три екипа. Всеки екип трябва да изработи табло за предстояща изложба на училището.

Първи екип – *Бележити културни дейци*; втори екип – *Бележити учени и изобретатели*; трети екип – *Световноизвестни български спортисти*.

Учениците от трите екипа избират обектите на своето проучване, след което търсят и събират информация за тях във всички възможни източници – учебници, списания, интернет. Участието на ученика със СОП би могло да бъде подкрепено и от родител в дейности като: подбиране, изрязване и апликиране на изображения.

Мултимедийна презентация. Учителят представя бележити български спортисти, учени, певци и техните постижения. По преценка на учителя тази презентация може да се подготви от ученици или да бъде разделена тематично на няколко презентации. По време на презентирането учителя е добре да коментира, да задава въпроси, провокиращи учениците към активно участие. Ученикът със СОП може да бъде избран за асистент на презентацията или като пряк участник – да чете, да посочва. Добре е и да се поясни значението на понятието „постигание“, като се обясни с достъпни думи и примери.

Например: постижение – успех в правенето на нещо, най-висок резултат.

Примерна тема за дискусия: Учителят може да постави тема за дискусия – Познават ли учениците успешни спортисти, музиканти, учени, писатели от родния си град? Какви постижения имат? В случай че учениците се затрудняват, могат да използват таблет или смарт телефон, за да си помогнат с информация за дискусията. Ученикът със СОП участва активно, като учителят му казва едно име, което ученикът трябва да напише на клавиатура, за да потърси информация в интернет.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *София – съвременна столица*

Очаквани резултати: Посочва местоположението на столицата на България на географската карта. Разпознава по изображение известни културни паметници и природни дадености на българската столица. Разбира важното значение на столицата като съвременен административен център на страната.

Нови понятия: столица.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, цветни моливи, лепило, ножица, изображения по темата от интернет, индивидуални работни листове.

Беседа. Учителят задава въпрос към класа и към ученика със СОП: да потърсят върху картата на България (Приложение 7) къде се намира нейната столица – София; да определят местоположението ѝ – в коя част на България се намира; да кажат на колко километра се намира от дадено населено място – роден град или друго място, посочено от учителя, да разкажат за своите впечатления от пребиваването си в столицата, да разкажат за обекти и места, които са посещавали там, и пр.

Приложение 7

Мултимедийна презентация. Учителят представя презентация за столицата на България с включени снимки на архитектурни паметници. (Приложение 8, 9, 10, 11, 12, 13).

Приложение 8, 9, 10, 11, 12, 13

Домашна работа. Да намерят информация кога София става столица на България.

Екскурзия. Препоръчително е в удобен момент от учебната година класът да посети град София, където учениците да видят най-важните културни и административни сгради на столицата. Ученикът със СОП присъства, придружаван от ресурсен учител, помощник на учителя, родител или близък роднина.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *Човекът и обществото*

Данни за ученика: П.И.

Тема на урока: *Защита на българската природа*

Цели на урока: Изграждане на представа за възникване и опазване на защитените обекти в нашата родина.

Задачи: Да различава защитените природни обекти – национален парк, природен парк, резерват. Да формира знания за възникването им, опазването им, влиянието на човешката дейност върху живота в тях. Да знае за съществуването на Червената книга на България и застрашените от изчезване видове, вписани в нея.

Основно съдържание на урока за ученика:

Актуализиране на знанията за стопанската дейност на хората и природната среда: човешки дейности и щетите, които нанасят на природата – изсичане на горите, замърсяване на почвата, въздуха и водите, нарушаване на природата при добив на полезни изкопаеми, горски пожари и др. Ученикът със СОП използва таблет и смарт телефон за добиване за по-конкретни представи по темата. Учителят акцентира на вредите, които тези човешки дейности нанасят на растителния и животински свят, в съответните природни обекти.

Задачи за нови знания: Учениците са запознати от обучението по „Човекът и природата“ и по „Околен свят“ с биоразнообразието, характерно за нашата страна. В този урок те получават нови знания относно съществуването на защитени природни обекти, които имат за цел да опазят и съхранят за бъдещите поколения това биоразнообразие. За първи път учениците научават в този урок за съществуването на Червената книга на България, в която са упоменати много животински и растителни видове, застрашени от изчезване именно поради неправилната стопанска дейност на човека.

Методи на преподаване: Обяснителен разказ, обсъждане, сравняване, даване на примери, наблюдение, работа в група, индивидуална работа върху работен лист, упражнения, задачи, оцветяване, визуализация.

Времево разпределение: Беседа, придружена с визуализация за актуализиране на старите знания – 5 минути. Мултимедийна презентация за новите знания, придружена с обяснителен разказ от учителя – 5 минути. Работа с учебник / учебна тетрадка – 5 минути. Групова дейност – 15 минути. Индивидуална работа / допълнителни разяснения от ресурсния учител – 10 минути.

Групова дейност: Класът се разделя на три групи. Ученикът със СОП се включва в една от групите. Работи с подкрепа от съученик или ресурсен учител. Условие: *Разгледайте фотосите и се опитайте да откриете кой от защитените природни обекти е изобразен на него? Потърсете повече данни за този природен обект в интернет. Как природният обект е бил съхранен и опазен от стопанската дейност на хората? Запишете в тетрадките си откритата информация и я споделете със съучениците си.*

Първа група

Втора група

Трета група

Допълнителна задача: Проучете и запишете какви растения и животни обитават трите национални парка! Представете информацията в следващия час!

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: умения за работа в екип; спазване на инструкции, търсене и намиране на информация в различни източници; развитие на чувство за принадлежност към група; умения за създаване на приятелски връзки между съученици; увереност в собствените възможности, повишаване на самооценката; умения да помага при нужда на съучениците си.

Междупредметни връзки: Околен свят, Човекът и природата, Български език и литература, Изобразително изкуство.

Дейности на ресурсния учител:

Подкрепя с насочващи въпроси ученика по време на дискусията за актуализиране на старите знания. Дава допълнителни обяснения на ученика по време на презентацията на учителя за въвеждане на новите знания. Участва при подготовката, организацията и реализирането на груповата дейност, в която участва ученикът със СОП. Подкрепя участието на ученика в една от групите. Планира задачите за индивидуална работа на ученика след консултация с масовия учител. Разработва индивидуалния работен лист.

Материали, помощни средства и технологии: компютър, таблет, мултимедия, учебник, учебна тетрадка, цветни фотоси, цветни моливи, работни листове.

Речник на новите понятия: резерват.

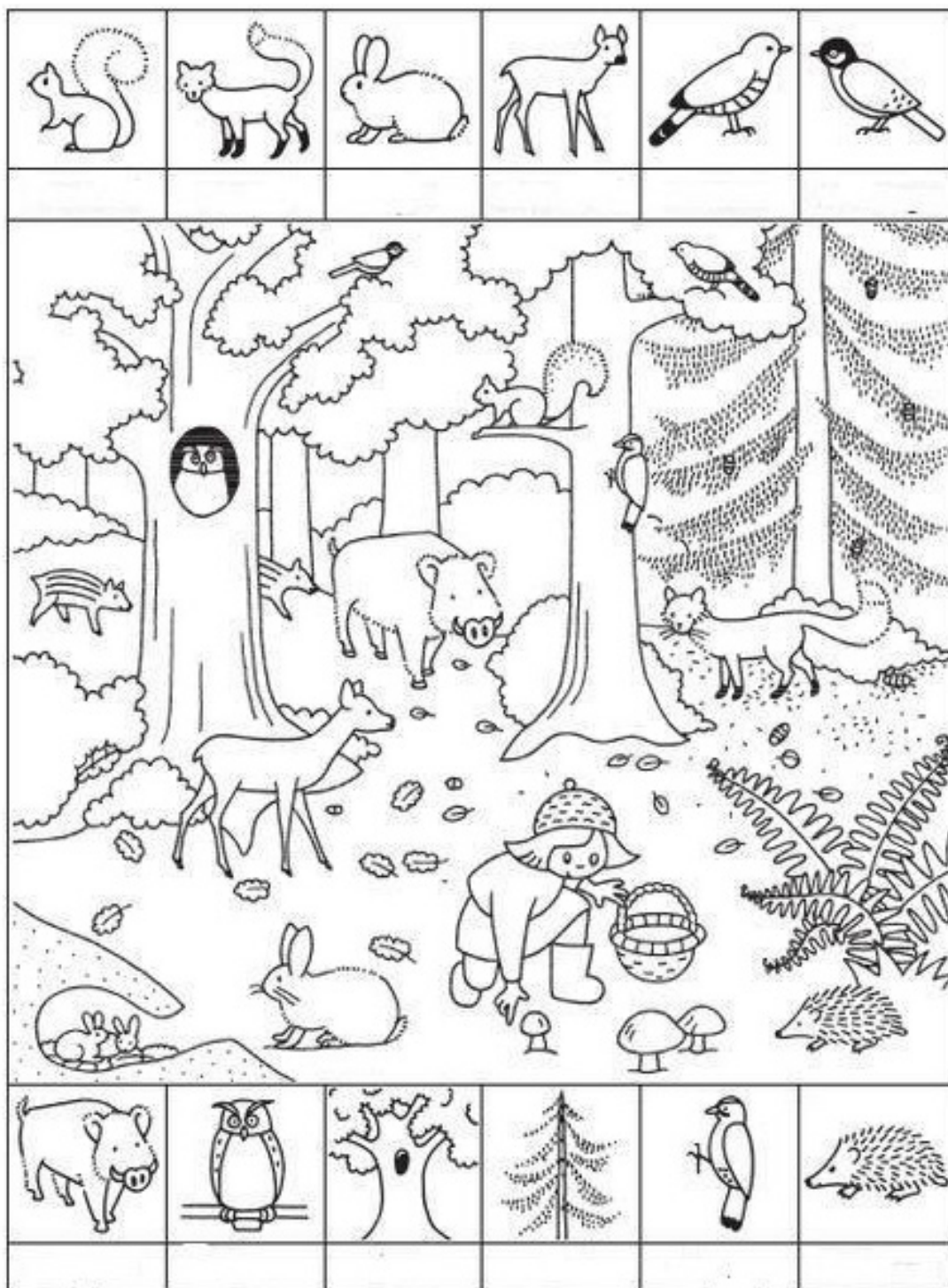
Домашна работа: Индивидуална задача за всеки ученик, в това число и за ученика със СОП: Потърси в Червената книга на България информация за животно/растение по избор. Препиши най-важната информация! Разпечатай цветни снимки, изрежи и залепи в тетрадката!

Ученикът със СОП получава помощ от родител за изпълнение на задачата за домашна работа. Ако среща затруднение, може да изпълни само част от задачата, напр. да изреже и залепи цветни снимки в тетрадката си.

Индивидуален работен лист
по „Човекът и обществото“, IV клас

Тема: Защита на българската природа

Задача. Огради и оцвети само защитените животни и растения!

Музика

Методи, форми, средства на преподаване в часовете по музика:

беседа, сравнение, анализ, обобщение, организиране на вокална и хорова изява – пеене, изучаване на думи и мелодии, пеене със и без акомпанимент, свирене, слушане, музикално-дидактични игри, слухови игри за ритъм и темпо и пр.

Очаквани резултати: Да познава и изпълнява поне три песни от училищния репертоар – авторски и народни. Да слуша, припява и изпълнява песни по избор от извънучилищния репертоар. Да умее да възпроизвежда мелодията и метроритъма според индивидуалните си възможности. Да усеща характера/настроението, което носи дадена песен при изпълнение. Да опитва да пее в синхрон със съучениците си, спазвайки общата звучност. Да може да обясни предпочитанията си към определена песен. Да чувства емоционалния заряд в дадена песен и да проявява артистичност при изпълнение.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

- пеене: „Нашето звънче“ – Х. Агасян
- слушане: Вивалди: „Четирите годишни времена“ – „Пролет“ и „Лято“

Първия урок по музика е преговорен урок, с който се бележи началото на учебната година за четвъртокласниците. Една много подходяща и приятна песничка, с която децата се сбогуват с ваканционните летни дни и се поздравяват с началото на новата учебна година, е „Нашето звънче“ – Х. Агасян. Учителят пуска песничката за прослушване пред учениците няколко пъти, при което те бързо и лесно запаметяват текста и започват да припяват заедно с песента. Детето със СОП също се включва в пеенето, тъй като песента е лесна за изучаване и изпълнение. Учителят следи за точността на интонацията и ритмиката, ясната артикулация и изразителното пеене. Важна подготовка в началото на всеки час преди започване на пеенето е разпяването, при което гласовият апарат се подготвя за предстоящото пеене. Учителят поставя изискване към всички ученици, в т.ч. и към ученика със СОП, да пеят правилно, с контролирана сила, а не да крещят. Важно е да се следи за синхронът в изпълнението, както и за емоционалното изпълнение на песента.

След като децата разучат текста и мелодията на песента, те я изпълняват няколко пъти, за да я запаметят добре. Учителят би могъл да им зададе следните въпроси: За кого се пее в песента? Опиши какви чувства и мисли те завладяват, докато я слушаш. Какви музикални образи и картини предизвиква в съзнанието ти тази песен? Кои думи от песента най-точно показват настроението на децата в първия учебен ден? Можеш ли да определиш темпото на песента? Част от тези въпроси са подходящи за детето със СОП – най-вече първите два.

Конкретна задача към ученика със СОП: В случай че ученикът със СОП показва добри музикални/гласови данни, учителят би могъл да му предложи да изпълни самостоятелно песента. Похвалите и поощренията са задължителен елемент при всяка индивидуална или групова изява.

Задача към целия клас, включително и към ученика със СОП. За по-лесно справяне със задачата учителят би могъл да го постави в двойка с друг ученик, който да го подпомага при необходимост: *Чуйте едно прекрасно инструментално изпълнение. Какъв жанр е тази музика*

според вас? Народна, класическа или модерна? Знаете ли кой е композиторът, който е измислил и написал нотите? Учителят представя новите знания: Композиторът е Антонио Вивалди, а музиката е класически жанр – „Четири годишни времена“, – „Пролет“ и „Лято“.

Въпроси към учениците от класа: *Какви мисли и чувства навява тази музика? Какво си представяте, докато я слушате? Може ли тази музика наистина да ви накара да почувствате пролетно и лятно настроение? Има ли моменти в нея, които напомнят на шуртене на горски ручей или на тих лек дъждец, каквито често има през лятото?* Ученикът със СОП се включва в беседата и отговаря на въпросите според своите собствени възможности. Важното за него е: да прави разлика между класическа музика и музика от друг жанр, да проявява емоционално отношение към музиката, да слуша и пее според възможностите си, да рисува картини, като прави опит да пресъздава настроението, което носи дадена музика.

Задача за домашна работа: *Попитай своите родители или баба и дядо за текста и мелодията на популярна българска естрадна песен от миналото. Запишете текста. Заучете мелодията, а след това я изпейте на своите съученици в клас. Представете нейният изпълнител?* Ученикът със СОП може да изпълни само част от задачата за домашна работа, напр. да напише част от текста на естрадната песен.

Очаквани резултати: Да припява (тактува) при изпълнение на песни от училищния и извънучилищния репертоар, като се стреми да спазва ритъма и темпото под даден инструментален съпровод. Да избира с помощ музикален инструмент за съпровод в зависимост от характера и настроението в музиката. Да припява и тактува според възможностите си изпълнения на песни в размери 7/8, 2/4, 3/4 и 4/4. Да опитва да имитира музикален съпровод върху песен по негов избор.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни картинки с различни музикални инструменти.

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

- за пеене: „Въртележка“ – Р. Попов;
- за слушане: „Дунавско хоро“, „Бранковска ръченица“.

Часът може да започне с прослушване няколко пъти и после запяване на песничката „Въртележка“. Тя е закачлива, темпераментна и създава ведро настроение у децата с желание за танцуване и ритмично поклащане.

Тъй като предмет на тази тема е ритмичният съпровод, учителят подканя децата да го осъществят чрез пляскане с ръце или с помощта на детски ударни инструменти. Насочва вниманието на учениците/ученика със СОП към особеностите на музикалноизразното средство, което създава този ритъм. Ако детето със СОП се затруднява, изучаването може да стане и подражателно, като следва изпълнението на учителя или съучениците си. Въпросите, които биха могли да бъдат поставени след изпълнение на песента, са следните: *Хареса ли ви песента „Въртележка“? Какво настроение създава у вас, докато я слушате и пеете? Опитайте да отброите колко такта (в какъв размер) е песента, и т.н.* Първите два въпроса са подходящи и могат да бъдат зададени на детето със СОП.

Индивидуална задача към целия клас, включително към ученика със СОП (за по-лесно справяне със задачата, учителят би могъл да го постави в двойка с друг ученик, който да го подпомага при необходимост): *Чуйте изпълнение на много популярното северняшко българско хоро – „Дунавско хоро“. Прослушвайки го няколко пъти, опитайте да определите неговия размер! (размер на хорото 2/4).*

Учениците изучават стъпките на хорото. Хващат се за ръце в кръг и по подражание на учителя изпълняват първите няколко стъпки от хорото. Ученикът със СОП участва със своите съученици, които му помагат да спазва правилния ритъм и да не нарушава общата хармония на кръга. За него са важни мотивацията и желанието да участва.

Уместно е при слушане на Дунавско хоро децата да отговарят на въпроси: *Какви музикални инструменти чувате в изпълнението на това хоро? Можете ли да разпознаете от коя група народни музикални инструменти са те?*

Учениците слушат запис на „Бранковска ръченица“. Тя, подобно на „Дунавско хоро“ е характерна за Северняшката фолклорна област, но при нея има една особеност, която децата не са наблюдавали при други видове ръченица – танцува се със захват на ръцете и върху това се поставя акцентът. За тази цел записът на това музикално произведение трябва не само да се слуша,

но и да се гледа (на таблет или лаптоп). За актуализиране на знанията от трети клас учителят би могъл да зададе въпрос: „Спомняте ли си от обучението по музика в трети клас в какъв размер се изпълнява всяка ръченица?“. Ако децата се затруднят в отговора, учителят отново пуска запис на „Бранковска ръченица“, като ги кара да тактуват заедно с музикалния съпровод. Така се стига до отговор на въпроса – размер 7/8. Ученикът със СОП тактува самостоятелно или по подражание.

Задача към ученика със СОП, която изпълнява с двама съученици: *Хванете се за ръце!* (детето със СОП е поставено по средата). *Започнете да танцувате под звуците на музиката, която чувате! Как се нарича това хоро?* (учителят е пуснал право хоро с темпо по свой избор).

Всички песни, които децата слушат, пеят или на които танцуват, развиват музикалноритмичен усет. Музикалните ритмични дейности и изборът на подходящ ритмичен съпровод помагат за отстраняване или намаляване на двигателните нарушения и подпомагат изграждането на волеви качества у детето със СОП. Слушането на музика под ритмичен съпровод води до активизиране на слуховото внимание на учениците с интелектуален дефицит и до повишаване на неговата устойчивост.

Задача за домашна работа – тя се поставя и на ученика със СОП, на когото помощ ще окаже родител или друг член на семейството: Задачата може да се нарече „Млади хореографи“. Избери своя любима песен (няма значение от какъв жанр е песента). Изслушай я няколко пъти вкъщи, като се опиташ да импровизираш (измислиш) подходящи ритмични стъпки към мелодията. Покажи пред класа своето творение.

Очаквани резултати: Да слуша музика с удоволствие и да разпознава характера на звученето. Да умее да разпознава музикалноизразни средства при дадена музика. Да разпознава мелодия на изучени песни от училищния и извънучилищния репертоар.; Да познава поне три имена на бележити български и чужди композитори и музиканти.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

За да може едно дете със СОП правилно да възприеме и слуша музика, е необходимо слушането да бъде целенасочено и активно. Учителят трябва да организира слушането на всяка творба строго индивидуално, като въвежда децата/детето със СОП в атмосферата на съответното музикално произведение и насочва вниманието им към целта на урока. Той трябва да разяснява предварително задачите, които цели слушането на музика. Избраните за слушане музикални произведения трябва да бъдат разнообразни по стил и жанр – авторски и народни или творби, характерни за конкретни празници. Те трябва да изразяват настроения, състояния и герои.

В конкретната тема учителят може да подбере и предложи следните музикални произведения:

- за пеене: „Камилска история“ – Й. Владев
- за слушане: „Посеяла баба леща“ – М. Петрова

Учителят пуска първоначално песничката „Камилска история“, която децата прослушат, припяват и се опитват да запаметяват текста. По време на слушането и пеенето учителят е поставил задачи, върху които учениците да помислят.

Задачи към класа и към детето със СОП: „Определете темпото, динамиката и характера на песента“.

Това е начин за актуализиране на знания от трети клас относно понятията темпо, динамика, характер. Учителят може да зададе част от този въпрос конкретно на детето със СОП. Ако то се затрудни да отговори, задава се насочващ въпрос. Например относно темпото: *Как ти звучи песента – бавно, бързо или умерено?* Относно характера на песента: *„...весело, закачливо, тъжно, игриво, спокойно или страшно?“*

Работата продължава със слушане на песента „Посеяла баба леща“ или други песни по избор. Преди слушането учителят поставя въпроси за мислене към целия клас: *Какъв характер носи песента? Какво настроение се поражда у вас, докато я слушате?* След неколкократно прослушване учениците дискутират отговорите на предварително зададените въпроси. Ученикът със СОП участва самостоятелно в обсъждането на въпросите и дава собствено мнение.

Задача за домашна работа – тя се дава и на ученика със СОП, който е поставен в двойка със свой съученик, за да му оказва подкрепа при нужда:

Измислете весела шеговита случка и я представете пред класа. Озвучете я с подходяща песен или музика. Като нейни автори я прочетете пред останалите с подходяща интонация, мимики и жестове!

Очаквани резултати: Разбира смисъла на понятието тембър според възможностите си. Прави опити да определя тембъра на изучаваните музикални инструменти. Прави опити да определя динамиката и темпото на музиката.

Нови понятия: тембър.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни моливи и листове.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

- пеене: „Песен за приятелството“ – Андр. Дреников
- слушане: „Купила ми мама“

Часът е предназначен за актуализация на знания/понятия, изучавани в трети клас. Освен понятия, учениците трябва да разпознават по външен вид и тембър изучавани инструменти. Те трябва да успеят да анализират по слух видовете мелодични движения – възходящо и низходящо (нагоре-надолу). Ученикът със СОП също трябва да си припомни понятията темпо, динамика, характер в музиката.

Първата за часа задача може да бъде наречена музикална гатанка. Учителят пуска за слушане части от българска народна музика и части от друга популярна музика, в които звучат музикалните инструменти: кларнет, кавал, цигулка и пиано. Задачата на ученика със СОП е да разпознае поне два от музикалните инструменти. Ако среща затруднения, разглежда инструментите на предварително подготвени картини и ги назовава. За втората задача учителят пуска за слушане поне два пъти песента „Песен за приятелството“ на Андрей Дреников. Децата слушат и припяват, като заедно с това разсъждават върху предварително поставен въпрос: *В каква посока се движи мелодията?* Ако са забравили термините „възходящо“ и „низходящо“, биха могли да отговорят *нагоре или надолу*. Ако ученикът със СОП се затруднява да отговори на този въпрос, учителят би могъл при повторно пускане на песента да му покаже с вдигане и сваляне на ръката посоката, в която се движи мелодията. Ученикът подражава на учителя.

С цел осмисляне на съдържанието на песента и развиване на езиковите умения ученикът със СОП може да отговаря на въпроси: *Кой е твоят най-добър приятел? Какво обичате да правите заедно? Важно ли е приятелството за хората?*

Третата задача от тази тема е поставена с цел – усъвършенстване на уменията на децата да определят темпо, динамика и характер на избрана песен. Учителят пуска за слушане народната песен „Купила ми мама“ и поставя задача на учениците: *Определете темпото – бързо/бавно, и динамиката – силно/тихо на песента*. На ученика със СОП поставя задача да определи характера на песента – весела, игрива, закачлива или тъжна. След като чуят песента и отговорят на въпросите, учениците могат да се хванат за ръце в кръг и да се опитат да импровизират танцови стъпки в унисон с мелодията.

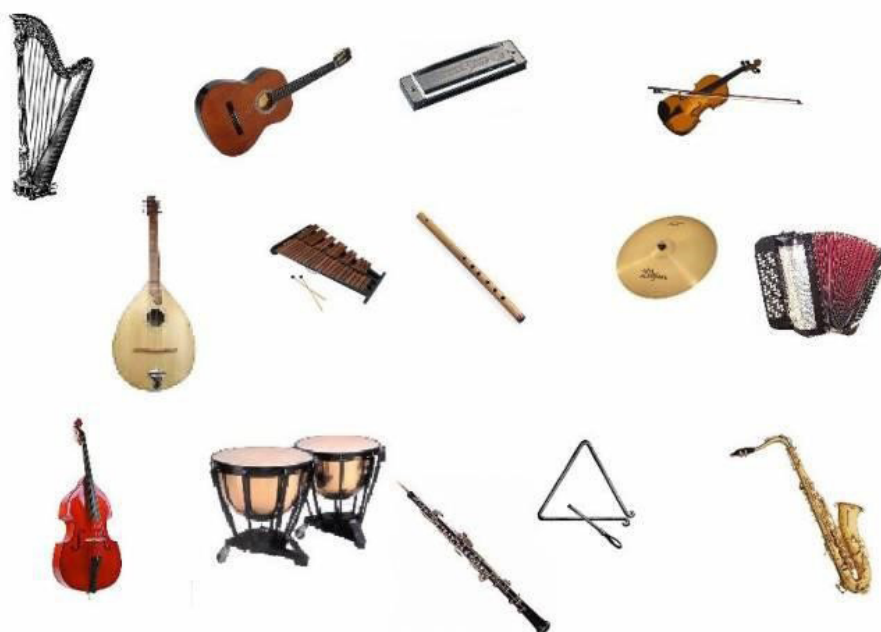
Групова задача: Класът се разделя на две групи, като условието на задачата е общо за двете групи: *Разпознайте колкото можете повече музикални инструменти от картинката и*

запишете наименованията им, като до всяка картинка сложите цифров номер. Срецу номера на инструментите, които не познавате, оставете празно място. (Ресурсният учител дава допълнителни разяснения на ученика със СОП, който избира сам своята група.)

Първа група

Втора група

Задача за домашна работа (подходяща е и за ученика със СОП): *Припомнете си наименованието на музикалния инструмент, който виждате на картинката! Напишете каква музика се изпълнява на него! Потърсете подходяща песен със съпровод на същия инструмент и я разучете!* Ученикът със СОП може да изпълни само част от задачата, напр. да направи запис на песен, изпълнена на гайда, и да я пусне в клас или да напише имена на песни.

Очаквани резултати: Да умее да различава по външен вид и тембър различни музикални инструменти. Да разпознава и прави разлика по звучене между ударни, духови, струнни и клавишни музикални инструменти. Да разпознава народните музикални инструменти и да ги разграничава от останалите. Да разпознава пиано и акордеон като клавишни музикални инструменти.

Нови понятия: клавишни инструменти.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни картинки с различни музикални инструменти.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

По тази тема учениците/ученикът със СОП си припомнят знания за групата на духовите, струнните и ударните музикални инструменти. В трети клас те са изучавали някои от тях. Познават ги като външен вид и като звучене на музиката, която произвеждат. В четвърти клас тези знания се разширяват с нови музикални инструменти и тяхното ново звучене.

В началото се актуализират знания за ударните музикални инструменти. Учениците познават някои от тях и са наясно как става свиренето, т.е. извличането на звук. Подходяща за пеене е една весела закачлива песничка: „Мамбо разходка“. Песента се изучава и изпълнява с голям интерес от учениците. В нейното звучене ясно се откроява звукът на ударните инструменти, които са предмет на изучаване. Учителят може да пусне видеозаписи с картинки на споменаваните в песента африкански страни, които обогатяват детските представи по отношение на природата и местните традиции. Учениците разглеждат картина с различни музикални инструменти, назовават познатите и разказват за тях. Ученикът със СОП участва самостоятелно в задачата. Може да бъде избран да записва наименованията на инструментите на дъската.

След темата за *ударните музикални инструменти* идва ред на духовите музикални инструменти. Отново се актуализират старите знания на учениците. Децата познават немалък брой от тези инструменти и имат познания относно това от какъв материал са изработени, каква форма имат, как се извлича звукът от тях – с помощта на въздух, който преминава през тялото

на инструмента.

Подходяща народна песен за пеене е „Месечинко, чакай“ – Т. Русев.

За слушане се препоръчва популярното българско хоро „Елено, моме“. Предвид това, че много от деца посещават занимания по народни танци, немалък брой от тях владеят стъпките на хорото и биха могли да научат и своите съученици. Детето със СОП учи и усвоява танцови стъпки с останалите, според възможностите си. При заучаването се поставя между двама от своите съученици. След изпяването на „Месечинко, чакай“ и слушането/танцуването на Еленино хоро учителят поставя задача към целия клас, в т.ч. и към ученика със СОП: *Разгледайте двата инструмента на снимките! Знаете ли как се наричат? Отбележете ги. На кой от тях се изпълнява българска народна музика и на кой – класическа музика?* Следва само прослушване или прослушване с видео на музиканти, които изпълняват музика с инструментите, показани на картината.

Третата група инструменти, които трябва да бъдат актуализирани и надградени, е групата на *струнните музикални инструменти*. Учениците познават някои от тях по тембър и външен вид, имат известни познания относно начина на звукоизвличане – с помощта на лък или с дърпане на струните. В урок по темата много подходящо би било учителят да пусне запис на виенски валс за слушане, както и други записи на струнни музикални инструменти. Учениците могат да разпознават звука на някои от тях, а там, където срещат затруднения, учителят показва на кратък видеозапис съответния инструмент.

Задача за ученика със СОП: *Разгледай струнните музикални инструменти на картинката:* (предоставя се стимулиран материал)

Огради в синьо гъдулката, в червено – цигулката, и в жълто – виолончелото. На кой от

тези инструменти се изпълнява българска народна музика? Подобни задачи, които може да изпълнява ученикът със СОП в часовете по музика, са: да групира различните видове инструменти, (струнни, духови, ударни), да ги назовава и описва, да ги рисува и оцветява.

Задача за домашна работа: (подходяща е и за учениците със СОП) Потърсете в интернет българската народна песен „Тръгнала ми е Милена“ и я чуйте няколко пъти. Кои струнни и кои духови музикални инструменти чувате да изпълняват мелодията? Разучете песента, за да я изпеее всички заедно в клас! Задачата се изпълнява от ученика със СОП с помощта на родителя или ресурсния учител.

Очаквани резултати: Да разпознава по външен вид и тембър изучените музикални инструменти и групите, към които принадлежат – самостоятелно и с помощ. Да разпознава и различава оркестър от народни инструменти, духов и симфоничен оркестър – самостоятелно и с помощ. Да разбира кой оркестър какъв музикален жанр изпълнява – самостоятелно и с помощ. Да разпознава тембъра на изучените видове оркестри – самостоятелно и с помощ.

Нови понятия: Оркестър от народни инструменти – голяма инструментална музикална група, изпълняваща народна музика. Духов оркестър – голяма инструментална музикална група, в която се свири само и единствено на духови музикални инструменти. Симфоничен оркестър – голяма инструментална група, в която се свири на различни инструменти и всеки музикант свири своя партия.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учителят задава въпрос към целия клас: *Какво си представяте, когато чуете думата „оркестър“?* Голяма част от учениците дават отговор на въпроса, за което помага личния опит и наблюденията, които имат. Учителят продължава, като въвежда новите знания: *Съществуват различни видове оркестри в зависимост от това на какви музикални инструменти свирят музикантите и каква музика изпълняват. Можете ли да се досетите от това, което сте виждали и слушали: какви видове оркестри има?*

Духов оркестър – едва ли има ученик, който не е виждал и чувал духов оркестър. За него са характерни силна звучност и мелодичност. *Къде сте виждали и слушали изпълнение на духов оркестър?* – в училището по време на училищни празници, на тържествен парад по случай Националния празник на страната – (оркестъра на Българската народна армия), на концерти и пр. *Кои духови и ударни музикални инструменти сте виждали в състава на духовия оркестър?* Ученикът със СОП отговаря самостоятелно. Ако се затруднява, изброява ударни и духови инструменти, представени предварително на картинки от ресурсния учител.

След проведената беседа по темата учителят пуска за слушане песента „Край Босфора“, която прозвучава два пъти, за да могат учениците добре да усвоят текста и да чуят изпълнението на духовите инструменти. Отново може да бъде поставена задача, докато слушат: *Обърнете внимание по време на песента кои духови инструменти чувате най-ясно?*

- пеене и слушане: „Край Босфора“.

Оркестър от народни инструменти – това е най-популярният и известен вид оркестър, който всеки ученик е виждал и чувал по време на празници и събития още от най-ранна възраст. *Кой оркестър се нарича народен оркестър? На какви инструменти се свири в народния оркестър? Избройте ги! В какви битови и обществени събития сте виждали и чували изпълнение на оркестър за народна музика?* Ако ученикът със СОП се затруднява да отговори на въпроса, както и при предишната задача може да изброява народните инструменти, представени на отделна картинка, подготвена предварително.

След беседата учителят пуска за слушане (или гледане на видеоклип) *Добруджанска ръченица*. Въпроси към класа: *Избройте кои от изучените народни инструменти чухте да звучат в ръченицата? Какъв танц е ръченицата? Какво е характерно за нея, как се танцува?* Учителят може да предложи на децата да изтанцуват ръченицата, разделени по двойки, като детето със СОП също танцува в партньорска двойка. Друга възможност е да изслушат някои непознати български народни хора и да се опитат да разучат първите няколко стъпки, например *Бачковско хоро*. То се танцува по начин, близък до *Правото хоро*, и не би представлявало сериозно усилие за децата. Учителят може да им предложи за слушане и *Първомайско хоро*, като отново постави задача да слушат и разпознават тембъра на изучените народни музикални инструменти. Детето със СОП във всички случаи танцува, хванато за двете ръце от свои съученици, които му помагат. Ако танците представляват трудност за него, то остава на мястото си, наблюдава от страни и пляска ритмично на всеки такт.

Симфоничен оркестър – това е по-малко популярен оркестър, който не всички ученици са виждали и слушали поради по-особения музикален жанр, който изпълнява. Учителят би могъл да пусне по интернет видео клип в изпълнение на симфоничен оркестър, който учениците да гледат и слушат, след което да отговарят на въпроси: *Какво е по-особеното и различно при симфоничния оркестър в сравнение с това, което сте виждали при другите видове оркестри?* Учителят разяснява, че в симфоничния оркестър влизат музикални инструменти от различни групи – духови, струнни, ударни. Също така има диригент.

Сюжетна игра: „Симфоничен оркестър“. Учениците подреждат учебните столове в полу-кръг и сядат така, че никой да не е зад гърба на другарчето. *Представете си, че вие сте музиканти от симфоничен оркестър. Всеки да си избере инструмент и да си представи, че свири на него. Използвайте жестове и движения на ръцете и краката. Имитирайте как свирите!* „Оркестърът свири“ на фона на „Норма“ на В. Белини. *Постарайте се да чуete и изброите музикални инструменти в оркестъра!* Ученикът със СОП участва в играта самостоятелно или с напътствия от ресурсния учител.

Въпрос към учениците от класа: *Какви чувства изпитахте, докато слушахте операта в изпълнение на симфоничния оркестър? Каква е динамиката и темпото на музикалното производство? Какъв характер носи според вас?*

Задача за домашна работа: *Изберете вид оркестър, който ви допада най-много. Потърсете в интернет музикална творба в негово изпълнение. Чуйте я няколко пъти и запишете в тетрадката си имената на музикалните инструменти, които чувате и познавате. Каква музика изпълнява любимият ви оркестър? Ученикът със СОП работи с помощ от родител или ресурсен учител.*

Очаквани резултати: Слуша, разпознава по слух и проявява предпочитания към песни и инструментални изпълнения от училищния репертоар. Отразява метрума двигателно, като разграничава равномерна пулсация на четири с помощ. Прави опити да разпознава метрума на музика в размери $2/4$, $3/4$, $4/4$, $7/8$ и $9/8$. Изпълнява народни песни или част от тях, според възможностите си. Познава основни танцови стъпки на популярни български хора. Проявява интерес и положителни емоции, когато пее и танцува.

Нови понятия: Дайчово хоро.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Урокът по темата може да започне със слушане и сравнение на записи на две български популярни хора, едното от които е добре познато на учениците – *Право хоро*, а другото чуват и виждат като танцови стъпки за първи път в учебните часове по музика – *Дайчово хоро*. Учителят предлага на учениците да изслушат записите на двете народни хора и да се опитат да направят сравнение, като потърсят прилики и разлики между тях. Децата знаят как се брои при *Право хоро*, чийто размер е добре познат за тях – размерът е $2/4$. В тази задача е уместно учителят да постави въпрос на детето със СОП относно правото хоро, тъй като при него отброяването е по-лесно. При изслушването на хората и изучаване на *Дайчово хоро* децата трябва да си припомнят изучените неравномерни пулсации на 2 и на 3, като пляскайки с ръце, ще установят спонтанно неравномерна пулсация на 4 при новото хоро. Така някои от тях успяват да установят размера на *Дайчовото хоро* (който в по-бавен вариант – $9/8$).

Освен слушане учениците изучават и танцовите стъпки на непознатото за тях хоро – *Дайчовото*, което е характерно за Северняшкия край на страната и малък брой хора са запознати добре с него. Ако в класа има дете, което посещава уроци по народни танци, учителят го кани да покаже пред класа негови стъпки.

В следващите уроци от тази тема учениците могат да изпеят народни песни от извънучилищния репертоар, които знаят и са научили от родители, баба, дядо. Ученикът със СОП също може да изпее част от народна песен, която знае, и да сподели кога и от кого я е научил. Учителят може да му зададе въпрос: *Обичаш ли българската народна музика? Какво в нея ти допада най-много?* Подходяща народна песен за изучаване, за която е характерно неравномерно броене на 4, е песента „*Донке ле, чушка червена*“. Учителят може да я пусне за слушане и обсъждане, след което децата да направят опит да я запеят.

Задача за домашна работа: Ученикът със СОП да избере българска народна песен, с която може да поздрави своите съученици.

Очаквани резултати: Знае за какво се използват нотите. Познава кратък нотен запис с нотни стойности и паузи.

Нови понятия: паузи; стойности.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

- пеене: „Камилска история“ – Й. Владев
- слушане: „Конче вода“ – народна песен

Учителят пуска запис на песента „Камилска история“. Тази песен не е нова за учениците. Те са запознати с текста и мелодията. Това е много харесвана песен от всички ученици. Учениците я изслушват веднъж на запис, като спонтанно припяват, а след това я изпълняват без съпровод. В тази песен мелодията в първия и втория куплет е еднаква, а в третия – различна, т.е. създадена е с две различни мелодии и следователно ще има два различни варианта за нотен запис и две различни пулсации – първата в размер 4/4, а втората в размер 3/4. Моделите се изучават с целия клас. Учениците първо прочитат последователно нотите и паузите и ги изпълняват при равномерно броене до 4. Разучаването става с пляскане. След това за съпровод се използват ученически ударни инструменти или подръчни средства. Това учебно съдържание може да се окаже твърде сложно за ученик със СОП с интелектуални дефицити, затова част от него може да бъде редуцирано, като се сведе единствено до пляскане с ръце заедно с останалите ученици от класа или да бъде включен в участието с ударните музикални инструменти. Друга възможност за участие на ученика със СОП в урока за нотна грамотност е да пее в хоровото изпълнение на класа и да показва с ръка посоката на движение на мелодията.

Към ученика със СОП учителят може да постави следните въпроси:

Харесваш ли песента „Камилска история“? Защо? Какво е настроението, което се усеща в песента, какъв характер носи тя? Можеш ли да изпееш първия куплет от нея? Ако имаш нужда от помощ, твой приятел може да пее заедно с теб.

Задача към целия клас за домашна работа – ученикът със СОП се поставя в партньорска двойка със свой съученик, който да му окаже помощ при затруднение със задачата: *Изберете от учебника песен, която особено много ви допада. Опитайте се да запишете с ноти първите две стихчета от нея. Определете динамиката и темпото на песента. Какъв характер носи тя?*

Очаквани резултати: Танцува фолклорните танци *Пайдушко хоро* и *Ръченица* на музика от или извън училищния репертоар, според възможностите си. Определя с помощ на музика подхожда на право хоро и ръченица. Взема участие в създаването на тематични танци по характерна музика, според възможностите си. Изпълнява различни движения върху разнообразна музика.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

- За пеене: „Полегнала е Гергана“
- За слушане: Ръченица

Учителят пуска традиционната българска песен „Полегнала е Гергана“, на която учениците изпълняват право хоро. Децата познават добре темпото и динамиката на този танц, знаят и неговия размер. В предишните часове по музика, а и от семейните тържества те добре владеят стъпките на правото хоро. Учителят ги приканва да застанат в кръг, да се хванат за ръце и всички заедно танцуват под ритъма на правото хоро. Детето със СОП е хванато между две свои другарчета, които при нужда му помагат, но то също би следвало вече добре да е овладяло стъпките на това толкова популярно българско хоро. След края на танца учителят би могъл да проведе беседа с учениците на тема: *За какво най-често се разказва в текстовете на българските народни песни? Какво ни разказва текста на тази песен? На кого е посветена тя?*

След хорото учителят пуска на запис ръченицата „Село, пусто село“. Децата съпровождат мелодията с пляскане на ръце в правилния размер, който добре познават от предходни уроци. След това се разделят по двойки и започват да танцуват стъпките на ръченицата. Детето със СОП също участва в танца според възможностите си в партньорска двойка с най-добрия си приятел от класа.

След изпълнението на двата танца учителят предлага 5 минути почивка, преди децата да продължат с пеене на български народни песни. В рамките на тези 5 минути той може да проведе с тях беседа на тема: *Защо обичам българската народна музика? Какви чувства поражда тя у мене? Любимата ми народна песен е:...*

В края на часа учителят може да се пусне видеоклипове на традиционни танци при различните националности: гръцко хоро – сиртаки, латино – бачата, аржентинско танго. Децата обогатяват своята музикална културата и добиват представа за многообразието на видовете танци по света. Те могат да се опитат да импровизират движения на фона на непознатата за тях музика, които им се струват най-подходящи за съответния ритъм. Учителят поощрява най-сполучливите от тях.

Задача за домашна работа: *Разучете с помощта на вашите родители стъпките на малко известен и популярен танц, който те са танцували отдавна. Добавете към него подходяща танцувална песен. Представете пред класа наученото!*

Очаквани резултати: Свързва характера на музиката с изучаваните жанрове с помощ. Разпознава изучаваните жанрове в изпълнение на различни оркестри с помощ. Открива мястото на изучените жанрове в празниците и ежедневието на хората, според възможностите си.

Нови понятия: жанр.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Тези уроци са предназначени за пеене и слушане на песни, както и събеседване на тема: „Музика и празник“. В началото на часа учителят може да накара учениците да направят класифициране на видовете празници: „*Колко вида празници познавате и празнувате с вашите приятели и вашето семейство*“? – рожден ден, имен ден, Нова година, 24 май, сватби и др. Детето със СОП участва в беседата, като изброява най-малко два празника. Учителят обобщава отговорите: *Следователно празниците биват лични (семейни), битови, училищни и общонационални. Разкажете как протичат празниците във вашето семейство!*– Беседата отново е подходяща за включване на ученика със СОП. Следващият въпрос на учителя би могъл да бъде: *Каква музика звучи на семейните ви празници?* – отговорите отново могат да бъдат най-разнообразни – танцова, забавна, народна, духовна, класическа и др. Изброените жанрове музика звучат при повече от един празник. Например: народна музика може да звучи както за рожден ден, така и за Нова година, а също така и на общонационални празници. Затова тези въпроси могат да имат повече от един верен отговор.

Децата споделят от личния си опит какво настроение създава музиката на съответния празник. Учителят би могъл да зададе въпрос относно жанровите музикални предпочитания на децата за любимите техни празници. Например: „*Каква музика обичаш да звучи на рождения ти ден*“?

След проведената дискусия учителят може да пуска на запис откъси от различни музикални произведения, принадлежащи към различни жанрове, а децата да определят за какъв празник е подходящо да звучи тази музика. Например: когато пусне Дунавско хоро, децата трябва да се досетят, че са чували това хоро в новогодишната нощ, т.е. подходящо е за общонационалния празник Нова година. Но то също така е подходящо за изпълнение и на сватба, празник на населено място, дори за рожден ден. В заключение: всички български хора и ръченици са подходящи за всеки празник – както личен, така и битов или национален.

Ако урокът се провежда в навечерието на Коледа и Нова година, добре би било учителят да пусне за пеене и слушане подходящи коледни песни. Например: „Зън-зън-зън“, която се пее от децата с желание и настроение, тъй като по характер песничката е весела и празнична. Няколко деца, между които и детето със СОП, биха могли да импровизират танцови стъпки, подходящи към мелодията. Танцът може да бъде включен в коледното училищно тържество.

Очаквани резултати: Пее народни песни и изпълнява наричания, според възможностите си. Прави разлика между народна и авторска музика в училищния репертоар самостоятелно и с помощ. Обсъжда музиката и особеностите на обредите в коледуването, сурвакането, кукерските игри и лазаруването, според възможностите си.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

- За пеене: „Колета за теб и мен“ – П. Попов
- За слушане: „Рождество Христово“ – Д. Христов

Учителят провежда групова дискусия в класа: *Били ли сте някога коледарчета? Сурвакали ли сте близките си? Какво сте им пожелавали?*

Както всяко друго дете, така и детето със СОП е запознато (според възможностите, които демонстрира) с обичаите и обредите по Коледните празници. То знае какви песни се пеят, какви танци се изпълняват, какво е типичното облекло и какви са наричанията. Може да изпълни песен или танц за празника по свой избор, според своите възможности и умения. Ако не се досеща за подходяща песен или танц, получава помощ от другите деца, които биха могли да се включат в неговото изпълнение, като го подкрепят и насочват. Всички ученици заедно разучават и пеят песента „Колета за теб и мен“ на П. Попов. Подходящи за ученика със СОП въпроси към песента са: *Какво настроение създава у теб песента „Колета за теб и мен“? Каква музика слуша твоето семейство на коледния празник? Какви предавания излъчват по радиото и телевизията около този празник? Разкажи това, което знаеш за празника пред съучениците си.*

Ученикът може да получи индивидуални задачи: да разказва по сюжетни коледни картини, да рисува коледни рисунки и пр.

Като продължение на темата часът може да продължи със слушане на песента на Д. Христов „Рождество Христово“.

Групова дейност – „Колета“. Учениците подготвят коледно тържество, което да представят пред своето училище. Ученикът със СОП се включва с подкрепата на ресурсния учител. Негови задачи в проекта могат да бъдат: *Попитай своите баби и дядовци за коледни песни, предания, спомени, наричания, посветени на празника. Научи песни, танци и пожелания и ги представи пред съучениците си. Нарисувай картина на тема „За какво мечтая в коледната нощ“.*

Задача за домашна работа: *С помощ от родител или по-голям брат/сестра направи проучване и потърси информация как празнуват Колета различните етнически групи в България? Какви традиции спазват и какви песни пеят? Ученикът със СОП изпълнява част от задачата с помощ.*

Очаквани резултати: Виждал е електрически и електронни музикални инструменти за произвеждане на музика. Има общи представи за различни средства за звукозапис и звукопроизвеждане. Има представа за търсене и разпространение на музикална информация с помощта на съвременните технологии.

Нови понятия: грамофон, магнетофон, компакт диск, тонколони, усилватели, микрофони.

Помощни средства и материали: учебник, учебна тетрадка, CD с музика за слушане, таблет, цветни картинки с различни музикални инструменти.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Електрическа китара

Заради широкото си разпространение в модерната музика електрическата китара е позната на четвъртокласниците. Често те я асоциират с рок музиката.

Учителят обяснява разликите във външния вид между двете китари (по-голяма дървена кутия при акустичната, по-плоско тяло при електрическата), както и с произвеждането на звука – при акустичната китара той се усилва от дървената кутия, а при електрическата китара – с електрически усилватели.

Учителят пуска рок музика с участие на електрическа китара. Може да се обсъди дали четвъртокласниците са били на концерт с популярна музика, както и на какви инструменти се е свирило – групово събеседване.

Микрофонът е устройство, което децата познават най-вече от сценични изяви и телевизионни предавания. Те знаят, че той може да бъде жичен или безжичен, подвижен или на стойка.

Задача към ученика със СОП: *Разгледай картинката! Какви музикални инструменти виждаш на нея? (виола, акустична китара, електрическа китара и тамбура) Към коя група могат да бъдат причислени? (струнни инструменти). Посочи акустичната китара! Може да се организира групово посещение на концерт с модерни струнни инструменти.*

Задача: Учениците слушат специално подбрана музика, представяща разнообразието от звуци, които инструментът (акустичната китара) може да пресъздаде. Накрая правят опити да определят колко вида звуци са чули и кои са им направили най-силно впечатление. Може дори да опитат да познаят всеки звук на какъв инструмент отговаря.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *музика*

Име на ученика: *П.И.*

Тема на урока: *Клавишни музикални инструменти*

Цели на урока: Формира и затвърждава представи за музикални инструменти.

Задачи: Повтаря значението на понятието „клавиш“. Посочва на картинка и назовава с помощта на клавишни музикални инструменти. Слуша музикално изпълнение на пиано и акордеон. Оцветява клавишен музикален инструмент.

Основно съдържание на урока за ученика:

Учителят представя кратка презентация на учениците, с която ги запознава с клавишните музикални инструменти. По време на презентацията учителят дава задача на учениците да напишат с цветен химикал в тетрадките си определение за клавишен музикален инструмент: „*Инструмент, при който тоновете се извличат чрез натискане на клавиши. Клавишите са черни и бели, подредени в клавиатура*“. Ученикът със СОП повтаря/чете написаното. След приключване на презентацията учителят дава пример за звученето на пиано с творба на композитора Фредерик Шопен. Учениците слушат „Есенен валс“, валс 2, опус 64 и други. Следват отделни кратки музикални изпълнения на другите клавишни музикални инструменти – роял, синтезатор, акордеон, орган. За предпочитане е освен като музикално изпълнение инструментите да бъдат представени и с изображения. Ако в кабинета по музика има пиано или друг клавишен музикален инструмент, препоръчително е ученикът със СОП (и останалите ученици от класа), да го докосне, да натисне, да се опита да възпроизведе звук или мелодия на инструмента.

Ако ученикът със СОП не проявява интерес, може да получи възможност да използва таблет с включена музикална игра – Piano, която да ангажира неговото внимание. Следва самостоятелна работа на учениците, която е свързана с това, че трябва да опишат или нарисуват клавишен музикален инструмент по избор. За ученика със СОП е предвиден индивидуален работен лист, на който работи съвместно с ресурсния учител.

Методи на преподаване: материали, средства за обучение: интернет материали, презентация, беседа, слушане на музика, самостоятелна работа.

Времево разпределение: Мултимедийна презентация – 10 минути, слушане на инструментални изпълнения – 10 минути, самостоятелна работа – 10 минути.

Социални умения: Формира умения за слушане на музика. Различава музикални инструменти. Проявява положителни емоции в учебните часове по музика.

Междупредметни връзки: математика, информационни технологии, изобразително изкуство.

Дейности на ресурсния учител: Предоставя допълнителни разяснения на ученика със СОП. Подготвя задачи за индивидуална работа. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив.

Помощни средства: тренажор за ползване на цветен молив, таблет.

Речник на новите думи: клавишни инструменти.

Домашна работа: Да оцвети клавишен музикален инструмент.

Индивидуален работен лист
По музика: IV клас

Тема: *Клавишни музикални инструменти*

Задача 1. Огради само клавишните музикални инструменти.

Задача 2. Свържи наименованието на инструмента с правилното изображение!

РОЯЛ

АКОРДЕОН

ОРГАН

ПИАНО

СИНТЕЗАТОР

Домашна работа: Оцвети музикалния инструмент!

Изобразително изкуство

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по изобразително изкуство:*

наблюдение, беседа, разказ, демонстрация, упражнение, показ, обяснение, мултимедия; методи за стимулиране на въображението, широко онагледяване чрез: учебни задачи, чрез модели, снимки и илюстрации; групова и индивидуална работа; обратна връзка, изложби, похвали, поощрения, рисуване с различни изобразителни материали – акварелни бои, темперни бои, цветни моливи, пастели, флумастери, четки и т.н. Използване на цветни листи, картон, блокови листове. Моделира с пластилин, глина, пясък, брашно

Очаквани резултати: Разпознава културни обекти от миналото и настоящето (сгради, площади, мостове, храмове). Отразява в рисунки свои впечатления от паметници на културата (оцветява).

Нови понятия: културно-историческо наследство; паметник на културата.

Помощни средства и материали: гума, молив, ножица, лепило, цветни моливи, флумастери, гланцово блокче, линия, водни и темперни бои, пластилин.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Предварителната подготовка за въвеждане на ученика със СОП в културноисторическото наследство е богатата визуализация, видеоматериали, наблюдение на обекти от културно-историческото наследство или разходки в старите български градчета. Не се изисква ползването на понятия, свързани с темата, които са далеч от конкретно-образното мислене на ученика.

Демонстрация – На дъската се показва картина на възрожденска къща (използва се минал опит на детето, ако е посещавало Копривщица, Котел). Обръща се внимание на широкия покрив, покрит с керемиди, комините, дървените капаци на прозорците, издадения горен етаж, високата порта и ограда. Разглеждат се снимки с характерните за онова време тесни калдъръмени улички, малки извити мостове, площад с часовникова кула и пр. Виртуална разходка до Рилския манастир, Античния театър в Пловдив, Царевец и др.

Беседа: *В твоето родно място има ли къщи, които приличат на тези от снимките? Показ на съвременни сгради. По какво се различават сградите от миналото и сега? Разгледай височината, формите на покрива, керемидите, прозорците.* Коментират се и материалите, от които са строени старите сгради, мостове – камък и дърво. *В съвременните сгради, наред с камъка и дървото се използва метал, стъкло, пластмаса.*

Показ на сгради – жилищни и обществени. Обясняват се разликите. *Жилищни сгради са тези, в които живеем: къщи, блокове. А обществените сгради са тези, които могат да бъдат посещавани от много хора с различна цел: театър, поща, музей.*

Преди практическата работа ученикът трябва да е натрупал достатъчно впечатления, свързани с характерния архитектурен стил, за да може да го предаде в рисунките си, според своите възможности и умения.

Индивидуална задача: *Разгледай сградите на картинките! Избери коя искаш да нарисуваш. Първо очертай цялата сграда(работа с молив). След това се опитай да оформиш покрива, етажите. По-древните детайли, като врати, прозорци, комини, стълби остави за накрая. Започни работа с по-едрият петна. (При затруднение ученикът със СОП получава готова скица на къща. Неговата задача е да оцвети рисунката, като предварително се обсъдят подходящите цветове, които ще използва, и изобразителните средства, с които ще работи).*

Културно-исторически паметник – църква, манастир, паметник.

Беседа: *Разгледай илюстрациите. Може ли да познаеш сградите/паметниците, които виждаш?* (Паметник Шипка, Рилски манастир, Мадарският конник, останки от крепостите в градовете Плиска и Преслав и др *Всички те са свързани с миналото на нашия народ. Нашето културно наследство трябва да се пази и съхранява.* Ученикът обогатява своите представи чрез достъпни кратки обяснения и интересни разкази от ресурсния учител, свързани с културно-историческото наследство на страната ни. Ако информацията го затруднява, се изисква да различава сградата на църквата от други обществени сгради и паметници.

Индивидуална работа: Изготвя табло със снимков материал на различни паметници на културата с помощ от ресурсен учител или съученик. С рисунките и таблата се подрежда изложба или кът в класната стая, посветен на културно-историческите паметници в страната ни.

Очаквани резултати: Различава някои митологични образи. Чрез средствата на изобразителното изкуство рисува/оцветява различни митологични образи.

Нови понятия: митологичен образ.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Има прекрасни български легенди. В тях се случват чудеса, подвизи, има и фантазни образи, измислени и невероятни случки. Вниманието на ученика със СОП се провокира от илюстрации на български художници към дадена легенда: *Легенда за Пирин планина, Легенда за Баба Марта и др.* Акцентира се на самата случка и героите в нея. Описват се по външен вид, характера, обстановката, в която се развива действието.

Групова работа: За груповата дейност се използват предварително прочетени легенди за българските планини, скали, езера, реки. Всяка група си избира любима легенда. Обсъждат се героите, случките, обстановката и мястото на действието. Задачата е да се направи рисунка – групова композиция по избрана от учениците легенда. Разпределят се индивидуалните дейности в групата. Ученикът със СОП се включва по избор в една от групите. Получава възможност да разкаже за героя или случката, които са го впечатлили. Включва се в груповата задача с достъпна за възможностите му дейност. Подкрепя се от съученик.

Митовете са много близки до *фантазните* приказки. В тях се разказват истории за царе, магьосници, богове, герои. Ученикът със СОП работи с желание при пресъздаване на образите на фантазни същества. Кукерите в България също се възприемат като митични същества. Те са най-близки до социалния опит на детето. Ученикът рисува кукерски маски – по пунктир, оцветява готови образци, рисува кукерска маска самостоятелно.

Беседа: Учителят разказва легендата за Минотавъра. Показва на мултимедия или снимка митичното същество – с човешко тяло и глава на бик. Показват се илюстрации на други митични същества, които притежават магически сили: дракони, единорози (познати от детските филмчета), грифон – тяло на лъв и криле на орел, кентавър – с тяло и крака на кон, ръце и глава на човек, и др.

Индивидуална работа: Пред ученика са поставени илюстрации на митични същества. Описва какво вижда на картините и кое прави съществата да изглеждат чудновати. *Кое митично същество би нарисувал? Можеш сам да измислиш образ. Помисли и кажи как искаш да изглежда твоето създание.* Предлагат се няколко решения за комбиниране на елементи на тялото – криле, копита, клон, козина, рога и др.

Учителят предварително подготвя работен лист, който е съобразен с изобразителните възможности на ученика – само да оцветява, повтаря по контур, апликира готово изрязани елементи. Ученикът рисува, подкрепян от учителя, като черпи идеи от произведения на изобразителното изкуство или детски рисунки. Ако ученикът със СОП не може да възприеме информацията, свързана с митичните същества, получава индивидуална задача да нарисова фантазен образ или просто да рисува картини и образи по собствен избор.

ГЛОБАЛНА ТЕМА: *Образи и форми – изобразяване от различни гледни точки*

Очаквани резултати: Описва особеностите на обектите при изобразяване от различни гледни точки (отгоре, отдолу, отстрани) с помощ. Рисува обекти от различни гледни точки самостоятелно или с помощ.

Нови понятия: гледна точка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Беседа: Използва се богат илюстративен материал, както и електронен ресурс. Предварително ученикът е направил снимки с телефон (самостоятелно или с помощ от родителите) на избран обект от различни страни, напр. дърво. Ако ученикът може да разбере смисъла на израза „от птичи поглед“, се използва в обсъждането. *Разгледай снимката. (дърво) Как се изменя образа на това, което си снимал? Има ли разлика? Как изглежда дървото, когато си го снимал отгоре? Виж короната, стеблото, листата. А сега, когато е снимано отдолу? Короната е по-малка. Стеблото изглежда по-високо. Виждат се не само листата, но и клоните.*

Интересно за ученика, но трудно за изпълнение е рисуването на портрет от различни гледни точки. Показват се снимки на хора в профил и анфас или се работи с деца от класа. Учителят рисува на дъската. (анфас) *Виж каква е формата на лицето. Нарисувай очите, носа, устата. Добави веждите. Къде са разположени ушите? Очертай линията на косата – за момиче или момче. Какъв цвят ще избереш? Какво лице ще рисуваши усмихнато или намръщено?*

(Профил) *Погледни другарчето си отстрани? Как се променя лицето му? Какво виждаш – едното око и променената линия на носа.* Учителят очертава профила, а ученикът дорисува окото, устата, веждата, ухото, косата.

Рисуване по двойки: Единият ученик служи за модел на другия. Изискването е да се спазят цветът на очите, косата – дълга, къса.

С помощ и маркиране на основните детайли на лицето в *профил и анфас* ученикът със СОП се справя с поставените задачи и изпитва удоволствие от постигнатото. Поощряват се неговите опити. Рисунката се подрежда в обща изложба.

Дискусия: Учениците обсъждат видео, снимано с дрон (панорамни снимки на град, село, планина, местност). По време на дискусията ученикът със СОП получава достъпни обяснения от ресурсния учител. *Виждал ли си дрон? Той лети високо и снима. Как изглеждат къщите, улиците, площадите, парковете отвисоко! Ако се качиш на най-високия етаж на сграда, се виждат не само улиците, но и близките местности.*

Творческа задача: „*Рисувам града от птичи поглед*“ – Ученикът със СОП получава скицирана рисунка на къща с двор, ограда, градинка. Задача: *Добави детайлите – прозорци, врати; оцвети покрива и къщата. В градинката нарисуй цветя и листа на дърветата.* Дава се възможност на ученика да избере сам с какво ще рисува – моливи, бои, флумастери.

Учителят обобщава знанията по темата, като дава пример с предмет, който детето използва всеки ден – чаша. Погледната отгоре, тя е с кръгъл отвор, а погледната отстрани – формата на отвора става елипса. Отгоре се вижда какво има в чашата, а отстрани не се вижда нищо.

Очаквани резултати: Различава локалните цветове на различни обекти с помощ. Изобразява обекти с различни локални цветове.

Нови понятия: локален цвят.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Понятието *локален цвят* е твърде абстрактно за ученика със СОП. Въвежда се с примери от ежедневието. *Слънцето е жълто. Морето е синьо. Доматът е червен. Краставицата е зелена.*

Рисуването по натура е добър метод. На масата са поставени плодове във фруктиера – банан, лимон, портокал, зелена и червена ябълка. Коментира се цветът на плодовете. *Ябълката може да е червена, зелена или жълта. Портокалът е оранжев. Как се получава оранжевия цвят, когато работим с бои? Смесваме червен и жълт цвят.*

Ученикът със СОП получава помощ при композиционното решение на рисунката. При невъзможност да се справи, получава нарисувани с молив плодове, фруктиера. Задачата е: да повтори по контура и оцвети в локални цветове всички плодове. Преди да започне работа, се провежда кратка беседа: *Кой е този плод. Какъв цвят е? През кой сезон зрее? Какъв е неговият вкус? С костилка или семки е? Кой от тези плодове не се отглежда в нашата страна?* (прави се междупредметна връзка с Околен свят)

Рисувам пейзаж: Припомня се работата с бои, използването на чисти цветове, техните нюанси и получаването на нови при смесване. Ако ученикът със СОП се затруднява да рисува пейзаж получава помощ – учителят скицира най-общото съдържание на пейзажа, неговите основни елементи: небе, хълмове или планини, дървета и др. Ако затрудненията са сериозни – може да повтаря по пунктир или да оцветява.

Беседа: Показ на пейзаж от художник или детска рисунка. *Разгледай картините. С какъв цвят са оцветени небето, облаците, земята, планините, дърветата? Погледни през прозореца. Какъв е цветът на небето. Има ли облаци? Какъв цвят са те? Художниците в картините, които показвам, така ли са оцветили небето и облаците? Погледни дърветата и тревата в училищния двор? Какви са на цвят? Разположи листа хоризонтално. Първо рисувай с молив и след това премини към работа с цвят.*

Работа по двойки: Едното дете скицира пейзажа с молив, а ученикът със СОП оцветява с подходящи цветове.

Индивидуален лист Нарисуван пейзаж – къща, дърво, слънце, облаци, езерце с плаващи лебеди. Обсъждат се цветовете на обектите в рисунката: къща – цвят по избор; покрив на къщата – червен; слънцето – жълто; небето – синьо; облаците – бели; дървото – зелено; езерото – синьо, и т.н. Ученикът може да се ръководи от илюстрации в учебника или картини.

Оценяват се активността на ученика, използваните цветове, внасянето на детайли в рисунката, които са по негова идея.

Очаквани резултати: Интерпретира устно и в изобразителната дейност съдържанието на творби на изобразителното изкуство с помощ. Изразява устно свои впечатления от творби на изобразителното изкуство с насочващи въпроси от учителя. Представя в рисунки свои впечатления от творби на изобразителното изкуство.

Нови понятия: изобразително изкуство; картина.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Рисуване по свободна тема е любимо занимание на учениците със СОП. Учителят предлага конкретна тема, за да ориентира детето в композицията и средствата, с които ще рисува.

Тема: „*Зимни игри*“. На ученика се предлагат няколко картини, нарисувани от художник или детски рисунки. Коментират се как са разположени фигурите, какво се случва? *Къде се намират децата? С какво са облечени? Освен фигурите на децата какво още е нарисувано?* – сняг, пързалка, снежен човек, ели, къща и др.

Учителят помага на ученика със СОП да скицира с молив обектите в своята рисунка. Знаейки неговите изобразителни възможности и силни страни, го насочва с какво да рисува (може да ползва и комбинирана техника). Набелязват се етапите на изграждане на рисунката. Обръща се внимание на цветовете, които ще използва. При работа с акварел се използва обла четка. При темперни бои – плоска. Допуска се и рисуване с четки за пръсти. Съобразно избора на детето се припомнят начините на полагане на цвета, смесването на основни цветове за постигане на желан цвят или ефект.

Работа в група. Задача: Изготвяне на природен календар на сезоните. Всяка група рисува дърво, слънце, облаци, дъжд, сняг с отличителните за сезона характеристики. Например: Ученикът участва в групата, която трябва да рисува сезона *пролет* – синьо небе, жълто слънце, птици в полет, дърво, отрупано с розови и бели цветчета, цъфнали цветя, летящи пеперуди и т.н.

Преди да започне работата на групата, ученикът описва как си представя рисунката. Учителят го подканя да опише промените в природата през пролетта. Актуализират се знанията от Околен свят и БЕЛ за природата и уменията на ученика да състави собствен текст.

Творческа игра: Използва се индивидуален лист, на който са нарисувани дъга, облаци, капки дъжд, цъфнали цветя. Задача: Оцвети с подходящи цветове обектите (използват се знания от работа с локален цвят). При оцветяване на дъгата се прилагат умения за смесване на основните цветове и получаване на нови. Дадени са само стебълцата и листата на цветята, а ученикът сам трябва да нарисува цветчетата. Въпроси (за пространствена ориентация в листа): *Къде се намира небето, земята, дъгата, цветята? (горе, долу, вляво, вдясно) Откъде падат дъждовните капки? През кой сезон вали най-много дъжд? Нарисувай усмихнато слънце. Кои са цветовете на дъгата? Ти виждал ли си дъга след дъжд? и др.*

Творчески задачи: *Примерни теми*, които се предлагат на ученика със СОП за рисуване, оцветяване, апликиране (по възможност да се свързани със случки от заобикалящия го социален свят):

„Футбол“ – деца на футболното игрище. Коментират се цветът на екипите, движенията, маркировката на футболния терен.

„Рожден ден“ – Предварително се провежда беседа за семейните празници. *Какво трябва да присъства в рисунката, за да е ясно, че си нарисувал рожден ден?* – торта, подаръци, гости, балони, украса на масата.

„Коледна елха“ – Предварително си провежда беседа за това кога празнуваме Коледа и свързаните с празника традиции и обичаи. *Как се рисува коледна елха?* – техники и материали.

„Великденски яйца“ – Според своите възможности ученикът със СОП извършва следните дейности: рисуване и оцветяване на детайлите; само оцветяване на готово предложени работни листове; апликиране с готово изрязани елементи. Учителят помага при полагането и редуването на цветовете и елементи.

„Баба Марта“ / „Мартеничка“ – акцентира се на двата цвята – бял и червен. За целта се дава цветен лист за основа или се подготвя такъв в момента. След приключване на работа се поощряват опитите на ученика за проявените творчески виждания и способности. Прави се изложба на всички рисунки на децата. Отчитат се само положителните страни и дискретно се дават насоки за бъдеща работа.

Очаквани резултати: Свързва музея с място, където се съхраняват художествени произведения. Изразява чрез средствата на изобразителното изкуство свои впечатления от художествени музеи и галерии, според възможностите си.

Нови понятия: музей; галерия.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Художествените музеи и галерии интригуват малките ученици. Въпреки че не разбират стойността на изложените експонати, задачата на учителя е да ги доближи до тези творби, като предизвиква емоция и интерес. *Музей и галерия* са трудни за запомняне и използване в речника на ученика *понятия*. Обясняват се просто и достъпно.

Музей – сграда/помещение, където се пазят и показват различни предмети на изкуството (картини, статуи) от древността до днес.

Галерия – малка зала, в която са изложени картини, скулптури, фотографии.

Наблюдение в музей или галерия дава най-добра представа на ученика за тях. Използва се картинен и видео материал при липса на музеи или галерии в близост до училището. При възможност се разглеждат изложените в паркове и градини скулптури или снимки на такива.

Беседа: Картината „*Спасяването на Самарското знаме*“. Учителят разказва част от историческото събитие, свързано с храбростта на българските войници опълченци. Разглежда се картината с фигури на войници. Обръща се внимание на това, че всички фигури са нарисувани в движение. Усещането за напрегнатия момент и изразен в лицата и позите на бойците. Акцентира се на детайлите, които художникът е нарисувал – униформи, страданието по лицата и болката. В центъра на картината е знаменосецът на кон. Целта на беседата е ученикът не само да усети динамиката на сцената, прекрасното съчетание на цветовете, композицията, но да се почувства горд, че е потомък на такъв храбър народ.

Работа по групи: Учителката предлага всяка група да си избере какво ще рисува и с какви изобразителни средства ще работи. Нарисуваните творби се излагат в *импровизирана галерия* в класната стая.

- *Първа група* – пейзаж (акварел). Пейзажи, свързани с годишните сезони и промените в природата.
- *Втора група* – портрет (пастели/моливи). Работи се по двойки, когато портретът е в профил или анфас.
- *Трета група* – натюрморт ваза с цветя или фруктиера с плодове (акварел/моливи, пастели). Използват се картини на художници, детски рисунки или рисуване по натура. Предварително се коментира локалният цвят на плодовете/зеленчуците. Припомнят се начините на смесване на основните цветове, получаване на нюанси или нови цветове.
- *Четвърта група* – (работа с пластилин) фигури на хора или плодове/зеленчуци. Припомнят се техниките за работа с пластичен материал – овалване, разточване, прищипване, рязане с макетно ножче.

Ученикът със СОП сам избира групата, в която ще работи според своите интереси, възможности и предпочитани относно материалите, които се използват.

Работа по проект: „Галерията на четвърти клас“. Избира се подходящо място за „експонатите“. Надписват се. Добър вариант е освен името на ученика да се напише и темата на рисунката. Изготвя се афиш, с който се канят ученици от съседните класове да посетят „галерията“. Ученикът със СОП участва в проекта с достъпни за възможностите си дейности.

Очаквани резултати: Разпознава някои митологични символи, емблеми, гербове. Рисува с изразните средства на изобразителното изкуство различни символи и знаци.

Нови понятия: символ; емблема.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

В теоретичната част ученикът се запознава със символите и визуалните знаци (без да е задължително да овладява и използва термините) чрез картини от учебника или електронен ресурс. Интерес предизвикват зодиите и техните знаци, емблемите на футболни отбори; на аптека – змия, обвила чаша; гълъб с маслинова клонка – символ на мира, и др.

Индивидуална задача: Изпълнение на изобразителна задача – *Нарисувай твоя зодиакален знак/символ!* Преди практическата дейност ученикът слуша интересни разкази за звездното небе и свързаните със зодиакалните знаци митове. Например, ако ученикът е зодия Риби. *Знакът на съзвездието „Риби“ представлява две риби, обърнати в противоположни посоки, свързани помежду си с едно въже. Когато Слънцето се намира в съзвездие Риби, вече започва пролетта. За всички зодии важи, че освен знаци се използват и изображения на животни, хора или предмети.*

Беседа: *Герб.* Учителят разяснява понятието „герб“. Беседата е придружена с богат снимков материал (герbove на родния град, на столицата София, гербът на Р България).

Гербът на Република България се разглежда подробно и се обсъждат всички фигури в него. Съставен е от изправен златен коронован лъв на тъмночервено поле във формата на щит. Над щита има голяма корона, като символ на величието на българските владетели, с пет кръста и отделно кръст над самата корона. Щитът е поддържан от два златни короновани изправени лъва. Те стоят върху две кръстосани дъбови клонки с плодове. През краищата на дъбовите клонки бяла лента с триколюрен кант е изписано със златни букви „*Съединението прави силата*“.

Добър подход е ученикът със СОП да се запознае по достъпен за него начин с герба на своя роден град или селище, да се включи в диалог. *Какво е изобразено на герба? Кои фигури на животни виждаш? Какво символизира/означават те?*

Творческа задача: *Опитай се да нарисуваш герб на твоя род/семејство (помощ от учител).* При трудност се предлага нарисуван с моливи герб – само да оцвети или да добави детайли.

Емблема: Емблемата служи за лесно разпознаване на спортни отбори, училища, фирми, магазини. В нея са включени образи на животни, растения, човешки фигури, геометрични фигури, букви, цифри. Обсъжда се емблемата на училището.

Работа върху индивидуален работен лист:

- Нарисувай емблемата на своето училище. Използвай букви, цифри и образи.
- Нарисувай емблема на магазин за играчки/зоомагазин/аптека и др.

Рисувам емблема на магазин за играчки:

*Всяко дете обича играчки. Как познаваме, че в магазина се продават играчки? Коя е тво-
ята любима играчка? Ако трябва да я нарисуваш като емблема на магазин, какво още можеш
да добавиш? Какви материали ще използваш? Каква форма ще е емблемата – квадрат, пра-
воъгълник, кръг? Какви цветове ще използваш – ярки, за да привличат вниманието на децата.*

След приключване на работа се прави оценка на проектите на ученика. Поощрява се опита да създаде своя емблема/герб/символ. Добре е с думи да разкаже защо и как е успял да пресъздаде своята идея. Прави се изложба. Оценяват си активността и въображението на ученика.

Очаквани резултати: Познава традиционни и нетрадиционни материали и техники. Използва традиционни и нетрадиционни материали и техники в изобразителната дейност. Подбира изобразителни материали и пособия за рисуване.

Нови понятия: традиционни и нетрадиционни материали и техники.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Беседа: Учителят представя различните техники и материали, които художниците прилагат в изкуството си. Предлага в учебните часове да се използват нетрадиционни техники, за да се получат интересни детски творби – рисуване с гъба, рисуване с пръсти, рисуване с туба и интересните ефекти, които се получават.

– *Рисуване с пръскане* – Използва се акварел. Пръска се върху листа с добре натопена в боя четка. Изискване – хаотично да се пръска върху листа с произволно избрани цветове. Целта е да се получат колкото може повече и по-разнообразни петна.

– *Рисуване чрез мачкане* – Готовата рисунка (акварел) още мокра се смачква на топка. След това се разгъва и изглажда. Коментира се полученото изображение.

– *Рисуване с гъба* – есенно дърво, пейзаж, дъга.

– *Рисуване с туба* (темпер) и издраскване с клечка – „Листопад“.

– *Рисуване с пръсти* – „Цветя“.

– *Мозайка от пластилин* – цвете, черга, дъга, дърво, плод, животно и др.

Подготвя се проект на лист хартия. Рисунката е предварително нарисувана с молив. Уточняват се образите, разположението им и цветовете. Образът не трябва да е много сложен, а опростен и стилизиран. Подбира се пластилин съобразно цветовете на мозайката (демонстрация от учителя). Подготвят се чрез овалване под формата на топчета или дълги пръчици, които се нарязват на парченца с ножица. Поставят се на картон/лист и се притискат леко с ръка. След приключване на работата върху мозайката се поставя найлон и с малка точилка се прави лек равномерен натиск, след което се отлепя внимателно.

Моделиране на човешка фигура:

Учителят припомня начините за извайване/работа с пластилин:

- обектът е разделен на отделни части, след което се закрепва
- моделиране от едно цяло парче чрез трансформация
- комбинация от конструктивни и пластични методи

Беседа/демонстрация: Скулптурните изображения за разлика от картините могат да се разглеждат от различни страни и различни гледни точки. Така образът на човешката фигура се възприема по-цялостно. Припомнят се последователността и техниките на работа с пластилина – омесване, овалване, изтегляне, прищипване, лепене, гравирание, усукване. Учителят демонстрира.

За улеснение при направа на детайлите се използва ножче за пластилин. При моделиране

на главата се използва малко топче, което се залепва към оформеното вече тяло. Крайниците се оформят чрез овалване и изтегляне и удължените части се залепват към тялото. Промяна положението на тялото и крайниците води до различна поза и движения на готовата фигура.

Индивидуални творчески задачи:

– *Моделиране на релеф* – Прави се плочка от пластилин. Тя служи едновременно за основа и фон. С върха на ножчето се очертава желаната фигура (елха). Ученикът залепва върху плочката моделираните отделни части на елхата от пластилин, съобразявайки се с предварителните очертания. С дребни парченца пластилин се добавят детайлите при украсата – коледни играчки.

– *Работа с природни материали:* Изготвяне на весели образи от плодове, зеленчуци. Интересни интерпретации от клонки на дървета, вълна, сушени листа и клонки, шишарки, плодчетата, семенца. От изсушени листа – пейзаж, фигура на котка, птица, рибки в аквариум.

– *Рисуване върху камъчета:* Върху тях се рисува добре с акрилни бои (акварел, темпер).

Възможни теми: рибка, буболечка, къща, символ на твоята зодия или само съчетание на декоративни елементи за получаване на пъстроцветни камъчета.

– *Обемни образи от природни материали:* от черупка на орех – костенурка; от шишарка – пиленце; от плод на кестен и листа – зайче, и др.

Изработените от ученика фигурки се поставят на изложбата. Учителят одобрява крайния резултат. Поощрява начина на работа и избора на използваните материали и техники. Дава препоръки за бъдеща работа.

Практиката показва, че нетрадиционните материали и техники за рисуване са особено интересни за учениците със СОП. Те участват с желание в дейностите и в повечето случаи се справят самостоятелно или с минимална подкрепа.

Очаквани резултати: Използва различните материали и техники в своята работа. Експериментира с различни материали при създаване на колаж, мозайка, макет.

Нови понятия: колаж, мозайка, макет.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Учителят провокира интереса на ученика с показване на макет на къща, направена предварително; снимков материал или мултимедия. Обяснява, че **макетът** е малък модел на сгради, дървета и други обекти. При изработване на макет е добре да се работи по двойки. Ученикът със СОП има нужда от помощ не само от учителя, но и от другарче. Рисуват се елементите на сградата. Изрязват се. Предварително се уточняват архитектурните елементи. Ученикът със СОП ги назовава и посочва мястото им – *това са: покрив, врати, прозорци, етажи и др.* Изрязването става с макетно ножче или ножичка. Използват се бои, цветни хартии. За храсти и цветя в градинката – малки камъчета, клечки, оцветена вълна, малки листенца и др.

Изработване на проект: Всяка група изготвя макет на улица. Накрая всички макети се събират, за да се оформи малко градче с къщи, улици, паркове/градини. Може да се добавят и фигури на хора.

Чрез показ на различни картинки или демонстрация от учителя се показват различните възможни техники и материали при изработване на **колаж**. Колаж – разказ в картинки. Залепване на предмети и материали с различен цвят и материал. Използват се хартии, фотографии, изрезки от списания, преди, естествени материали като кора от дървета, листа, семена. Разглеждат се колажи, рисувани от деца.

Работа по двойки: „*Веселите герои*“ – получават се от рисунки на плодове/зеленчуци с колаж от различни материали. Например: *Направи 2-н Домат, 2-жа Краставица, като използваш картинки и допълни фигурите с парченца плат, метално фолио, конци и др., за да получиш завършен образ.* На ученика със СОП се дава част от колаж. Задача: *Довърши колажа, като дорисувай с молив. Направи фон, като използваш пастели и др.*

Мозайка: Прави се проект с молив. Ефектът на техниката и истинската мозайка се постига, като с цветни моливи, бои, пастели се наподобяват цветни камъчета. Мозайка може да се изработи и от цветна хартия – накъсани, нарязани на малки триъгълни или правоъгълни форми. Това е подходящ вариант, по който да работи ученикът със СОП.

Примерни теми за направа на мозайка: пейзаж, портрет, декоративни украси, аквариум с рибки, пеперуда или други животни.

Указания за работа: Подреждането на елементите на мозайката независимо какъв материал се използва. Между тях задължително се оставя разстояние. Така се постига ефектът на мозайката.

Творческа задача: *Рибка в аквариум* – работа с цветни хартии. Започва се с *изработване на проект*. Фигурата на рибката, водораслите, камъчетата се очертават с молив. Определят се цветовете и разположението на обектите. С късчетата хартия, накъсани произволно или изрязани в геометрични форми, се оформя образът на рибката и другите по-едри обекти. Фонът остава последен.

Поощрения в края на часа. Учителят дава оценка за извършената работа – как изглежда завършената мозайка, чисто ли е работено, спазени ли са изискванията за работа. Доволен ли е самият ученик от извършената работа?

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *Изобразително изкуство*

Име на ученика: В.Е.

Тема на урока: *Есен*

Цели на урока: Разпознаване и пресъздаване на характерни за сезона изменения чрез изразните възможности на цветовете.

Задачи: Да изразява емоционално отношение към годишните времена. Да различава видове цветове. Да изразява настроение чрез тях. Да рисува есенна картина или оцветява елемент от сюжета (дърво с листа). Да формира умения за общуване, търпимост, уважение в процеса на груповата работа. Да подобрява фината моторика и зрително-моторната координация.

Основно съдържание на урока за ученика:

Под формата на **беседа** учителят поставя темата на урока. Въпросите са към всички ученици, в т.ч. и към ученика със СОП. Темата е интересна и достъпна. Предполага разнообразни възможности за включване на ученици с различни способности. *Какво е времето днес? Кой сезон е? Какво е характерно за този сезон? Как изглежда парка през есента? Кое годишно време харесвате най-много?*

Групова дейност: Учениците се разделят на четири групи според броя на сезоните. Всяка група има задача да представи словесно няколко основни ключови характеристики за съответния сезон. Ако ученикът със СОП среща трудности при вербалното изказване, посочва характерната особеност на сезона по картина. Например: лято – море и цветя; пролет – цветове на дървета; есен – жълти листа; зима – снежинка.

Учителят представя с мултимедийна презентация различни есенни картини, които децата обсъждат. Обръща внимание на промените, които настъпват през този период – различните багри на листата, листопада, красивите есенни цветя, сочните и вкусни есенни плодове, дъжда и т.н. Насочва вниманието към използваните цветове, характерните белези (външния вид) на есенните листа – топлите цветове и техните нюанси; различните форми.

Творческа задача за целия клас: Учениците илюстрират с подходящи цветове и форми есенен пейзаж, като използват темперни бои. Ученикът със СОП също може да работи по задачата за клас. Ако среща затруднения, получава задача с намалена степен на трудност. Например получава индивидуален работен лист с изображение на дърво, на което трябва да нарисува листа с темперни бои. При невъзможност да рисува прецизно формите на листата, получава насоки да ги маркира само с четката, като използва повече от един цвят.

Методи на преподаване: обсъждане, беседа, обяснение, наблюдение, индивидуална работа; анализ и обобщение, обратна връзка, оценка на дейностите; похвали и поощрения; емоционални моменти; междупредметни връзки.

Времево разпределение на дейностите: 10 минути събеседване и въвеждане в темата; 5 минути – групова дейност; 25 минути индивидуална работа.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Разбира промените в природата. Дискутира, изслушва, представя свое мнение. Рисува по зададена тема. Работи в група.

Междупредметни връзки: Български език и литература, Околен свят.

Дейност на ресурсния учител: Препоръчва се в часовете по изобразителни дейности учениците със СОП да работят повече самостоятелно или с подкрепа от връстниците. При необходимост ресурсният учител подкрепя ученика – подготвя нагледни и изобразителни материали за изпълнение на предвидените дейности за учебния час. Насочва ученика по време на беседите. Предоставя допълнителни разяснения. Демонстрира техники на работа.

Материали, средства за обучение: Богата нагледност чрез илюстрации на творби на изобразителното изкуство и творби от деца, темперни бои, плоски четки за рисуване, блок за рисуване или скицник, мултимедия, индивидуален работен лист.

Речник на новите понятия: топъл и студен цвят, пейзаж.

Индивидуален работен лист
Учебен предмет: Изобразително изкуство

Клас: четвърти

Тема: **Есен**

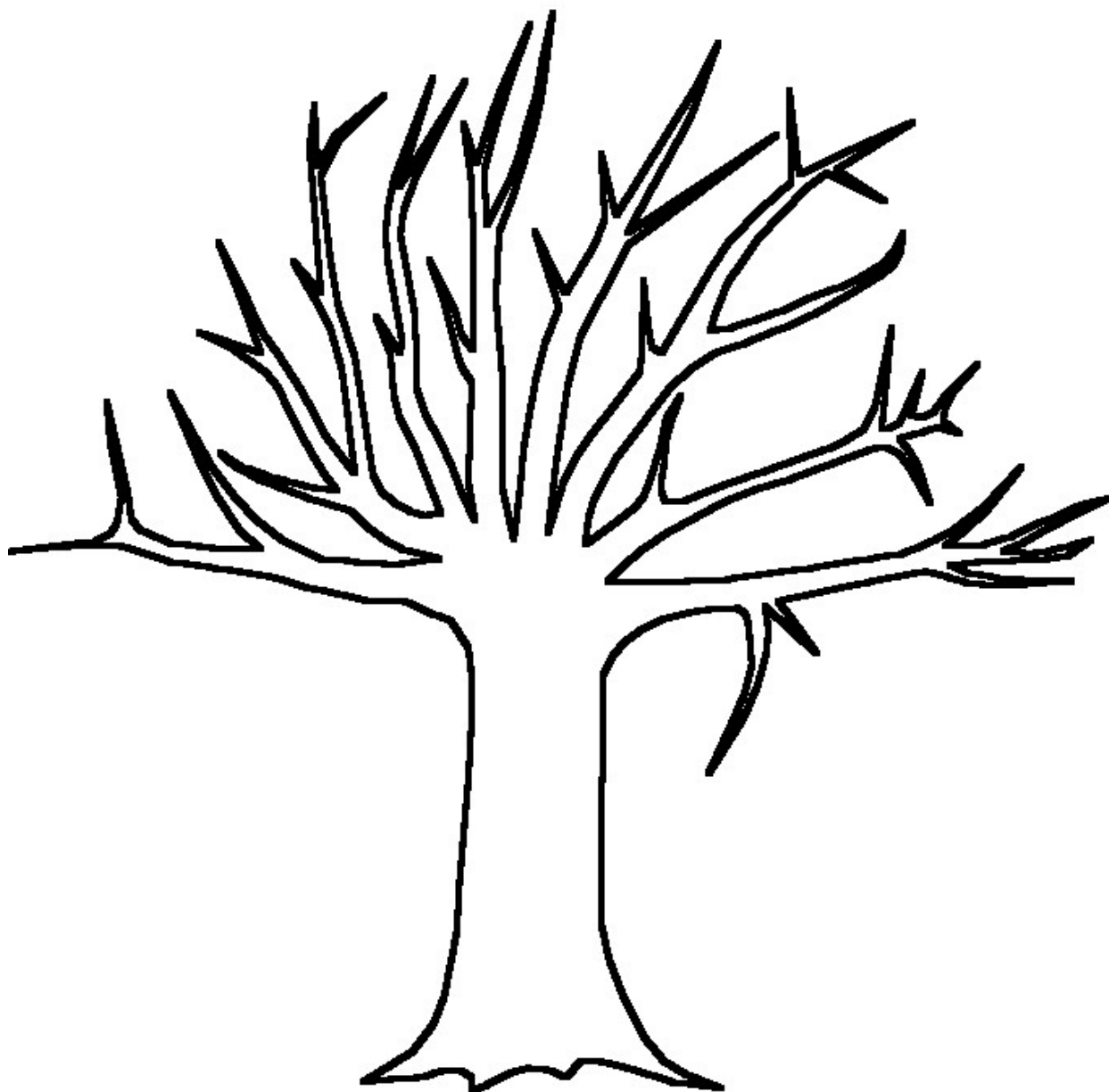
Задача 1. Разгледай картината и назови цветовете на листата на дървото през есента!

Задача 2. Назови цветовете, които са подходящи за изображението на есенното дърво!

Задача 3. Нарисувай листата, като използваш предложената в модела техника!

Технологии и предприема- чество

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по технологии и предприемачество:*

беседа, дискусии, упражнение, наблюдение, практически дейности, анализ и общение, творчески задачи, индивидуални задачи, работа по двойки, пояснение, указание, онагледяване, повторение и затвърдяване, работа в група, обратна връзка, оценка на дейностите, изложба, похвали, поощрения, емоционални моменти, междупредметни връзки

Очаквани резултати: Познава различни начини за обработка на хранителните продукти – топлинна и студена. Знае достъпна готварска рецепта за студена обработка. Познава технология за размножаване на растения чрез посаждане и/или посяване на цветя. Има представа за технологичните етапи при изработване на изделие- Познава значението на контрола върху качеството.

Нови понятия: технологичен процес, контрол на качеството-

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Демонстрация – Учителят извежда класа на двора или показва в класната стая как се посажда или посява цвете. Дава възможност на ученика със СОП и на останалите ученици да повторят показаното от учителя. Подходяща задача за домашна работа е засаждане на цвете в саксия с помощ от родител и проследяване на растежа му. За целта могат да се направят и снимки през различните етапи на растежа.

Интерактивни задачи. Учителят използва електронен учебник, като подбира снимки, видеофилм за етапите на изработка на макет на известна постройка от хартия. Например: Паметникът на Шипка, Дворецът на културата и др. Подходяща задача за самостоятелна работа е изработване на макет на постройка (поместен в албума към учебника) или по желание на ученика. Ученикът със СОП работи, подкрепян от ресурсен учител, помощник на учителя или родител.

Състезателна игра. Учителят предлага да се проведе състезателна игра за изработка на най-интересна и оригинална мартеница. Преди да започне състезанието, учениците наблюдават кратка презентация за стъпките, които трябва да следват, за да изработят мартениците. Ученикът със СОП се състезава с подкрепата на ресурсен учител или съученик.

Работа по проект. Учениците се разделят на две групи. Задачите също са две: изготвяне на табло със записани и залепени важни правила за безопасно ползване на електрическа печка и изготвяне на презентация на същата тема. Учениците сами избират по коя задача да работят. Подходяща задача за ученика със СОП е изработването на табло. Той работи с подкрепа на децата от групата.

Дискусия. Учителят задава въвеждащи въпроси, свързани с любими ястия, и тяхното приготвяне. Провокира учениците с въпроси за безопасните условия за работа в кухнята. Дава се възможност на ученика със СОП да отговори на въпроси за хигиената в кухнята. За домашна работа може да се постави задача всеки да препише на цветен лист, формат А4, своята любима рецепта за студена обработка.

Конструиране и моделиране. Учителят разделя класа на три групи. На всяка група възлага задача, свързана с приготвянето на различни ястия с донесени от вкъщи продукти. „Комисия“ наблюдава процеса на готвене на групите. Ученикът със СОП може да бъде включен както в приготвянето на ястията, така и в работата на сформирани „комисия по качеството“, която има задача да контролира процеса на готвене. Желателно е детето да бъде насърчавано, поощрявано

и подпомагано от своите съученици. За неговата безопасност не се препоръчва да използва самостоятелно режещи и остри предмети (нож, макетен нож, пластмасови пръчици за аранжиране на сандвичи и други).

Домашна работа. Учениците трябва да напишат последователността на топлинната обработка на зеленчуци или месо. Могат да направят малък колаж от снимки, картинки и текст. Могат да напишат своя любима рецепта за приготвяне на зеленчуци и/или месо. Ученикът със СОП изпълнява домашната работа с помощта на родител или по-голям член от семейството. Може да приготвят ястието у дома и да направят снимки, които показват етапите на приготвяне.

Индивидуални задачи и упражнения, подходящи за ученика със СОП:

1. Разкажи, какво обичаш да закусваш?
2. Разгледай внимателно картината! Кой сандвич трябва да се изпече? (сандвич с кайма и сандвич със сирене, домати и зелена салата)
3. Напиши начините, по които се извършва топлинната обработка (варене, печене, пържене).
4. Разкажи за твоя любим десерт. С какви продукти се приготвя?
5. Направи твоето любимо седмично меню! Можеш да използваш картинки, снимки, текст и пр.
6. Разгледай групите храни и напитки! Препиши в тетрадката само тези, които смяташ, че трябва да присъстват в менюто на хората! (плодове, зеленчуци, шоколадови изделия, вода, газирани напитки)
7. Изброй етапите на засаждане на растение (саксията се приготвя, като на дъното и се поставят камъчета, насипва се с пръст до половината, в средата се оформя дупка за растението, растението се поставя, саксията се допълва с пръст, полива се) и т.н.

Очаквани резултати: Познава материали с голяма и малка дълготрайност. Манипулира с материали, които могат да се рециклират. Обработва хартия, като използва адаптирана ножица. Прилага операциите рязане, огъване, пробиване при работа с достъпни материали (хартия, метално фолио). Познава безопасните условия за работа с материали и инструменти.

Нови понятия: трайност на материалите, безопасност на труда.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Мултимедийна презентация. Учителят представя различните режещи инструменти за обработване на хартия, картон и други листови материали. Докато презентира, може да включи ученика със СОП като асистент – да премества слайдовете, да показва определено изображение. Учениците гледат и коментират по време на презентацията, провокирани от въпроси на учителя.

Беседа. Учителят задава въпроси, свързани с безопасните начини за работа с макетен нож. Препоръчително е да бъде отделено достатъчно време за да се представи и обсъди с учениците (особено с учениците със СОП) безопасното използване на макетния нож. Ученикът със СОП получава информация по достъпен за него начин за възможните опасности, които могат да са налице при неправилно използване на макетен нож, Набляга се на това, че с него може не само да се изреже детайлът, но и да се среже материалът отдолу, под него. Затова при рязане е необходимо да се използва специална дъска, твърд картон или дървена домакинска дъска за подложка.

Самостоятелна работа. Учениците работят самостоятелно. Задачата е да нарисуват, начертаят или прерисуват модел на ракета, спътник, космическа станция, робот за изследване или друго, свързано с Космоса. Ученикът със СОП изпълнява задачата в индивидуален работен лист.

Конструиране и моделиране. Учителят поставя задача на учениците да изработят кукли със своя конструкция, като имат възможност да изберат материалите, с които да работят. Ученикът със СОП може да работи с готови хартиени макети (ролки от тоалетна хартия), които да апликира и украси или да направи кукли от плат и силиконови ластици с помощ от ресурсен учител, помощник на учителя или съученик.

Домашна работа. Подходяща задача за домашна работа е изработването на макет на планетите от слънчевата система. Активно трябва да се включат родителите, като асистенти на децата си. Могат да използват различни материали. Ученикът със СОП работи с помощ от родител, като се включва в дейности като изрязване, лепене, прегъване. Ако среща затруднения, може да оцвети изображение на слънчевата система.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

1. Работи с хартия, картон, плат, метално фолио, като прилага технологичните операции – очертаване, рязане, бигване, прегъване, огъване, съединяване.

2. Събира цветни пластмасови капачки от бутилки за еднократна употреба за благотворителни инициативи.
3. Включва се в проекта „Коледно ателие“– събира коледни картички, рисува коледни картички, изработва с учителя коледна украса за елхата в класната стая.
4. Изработва рамка за снимка без използването на макетен нож (рамката е без отвор за снимката).
5. Изброява безопасните правила и условия за работа, приети и прилагани в класната стая и т.н.

Очаквани резултати: Познава използването на различни източници на енергия за задвижване на познати уреди и машини. Познава устройства и начини за предаване, приемане и съхраняване на информация. Има представа за основни информационни дейности като създаване, обработване и запазване на информация. Познава правилата за безопасна работа с електроуреди (готварска печка, ютия) и дигитални устройства. Знае за опасността от неправилната работа с битови уреди. *Уменията прилага според своите индивидуални възможности.*

Нови понятия: информационна дейност.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Работа по двойки. Учителят разделя учениците по двойки, като им поставя задача на направят моливник. За целта трябва да използват ролки от тоалетна хартия, гланцирана цветна хартия, филц или друг плат. Ученикът със СОП работи съвместно със свой съученик, ресурсен учител или помощник на учителя. Провокира се неговата инициатива и работа в малък екип, защото дейностите са достъпни и лесноизпълними.

Работа по групи. Учителят разделя учениците на малки групи, като поставя задача да прочат колко снимки и видеоматериала може да се съхраняват на различни по размер карти памет – 512 MB, 2 GB, 3 GB, 16 GB, 32 GB, 64 GB. Една от групите може да направи презентация за това къде може да видим и разпечатаме различни снимки. Ученикът със СОП може да бъде включен към отбора, който представя презентацията, като отговаря за преместването на слайдовете.

Работа по проект. Интересна възможност е учениците да работят по проект. Може да направят табла за различните видове източници на енергия за бита. Ученикът със СОП се включва в дейността, като търси изображения в интернет, изрязва, лепи, прегъва.

Беседа. Учителят стимулира учениците да рекламират, предлагат някакъв нов продукт – храна, телефон, детска играчка, опаковка. Добър вариант е класът да обсъди рекламен постер за определен продукт. Ученикът със СОП избира дали да оцветява шаблон на реклама, да рисува, или да се включи в групова дейност с подкрепата на ресурсния учител или учениците от групата.

Конструиране и моделиране. Учителят стимулира учениците да проектират свои модели на спортни или ежедневни дрехи и обувки, като могат да ползват образци. Ученикът със СОП се включва с участие в достъпни дейности: да повтаря по контур изображения на дрехи и обувки, да изрязва от принтирани листове картинки на дрехи, обувки, шапки, чорапи и др., да ги оцветява, лепи, апликира, групира (зимни дрехи, летни дрехи) и пр.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

1. Според възможностите си може да изброява източниците на енергия – дървесина, въглища, газ, вятър, слънце и т.н.

2. *Разгледай картинката! Посочи електроуредите, които виждаш – (електрическа печка, кафемашина, електрическа кана за вода, тостер). Можеш ли да се досетиш какво би станало, ако забравим печката включена? (изгаряне, пожар)*
3. Преписва в тетрадката кратки правила за безопасност при работа с електроуреди и дигитални устройства. Знае правилата.

Очаквани резултати: Познава движението на парите при размяната им със стоки или услуги. Познава услуги, предоставяни от държавата – образование, здравеопазване, транспорт. Познава банката като място, в което се съхраняват пари и могат да се предоставят заеми/кредити. Назовава някои от предприятията в региона. Познава основни професии.

Нови понятия: пари, данък, банка.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Мултимедийна презентация. Учителят представя кратка презентация пред учениците за парите, за пазаруването, за търговията на различни стоки и услуги.

Ако по време на презентирането ученикът със СОП не прояви интерес, ресурсният учител го ангажира с дейности, като – оцветяване на принтирани изображения на пари, изрязване на пари по шаблон и други.

Сюжетно-ролева играта „В банката“. Учителят предлага на учениците да се включат по желание в играта. Класът избира трима служители на каса в банка, трима клиенти и един управител на банковия клон. Разиграват един момент от посещение в банка и обслужването в нея. Ученикът със СОП може да бъде избран за клиент в банката.

Участва самостоятелно или с подкрепа на свой съученик.

Групова дейност: „Млад предприемач“. Учениците се разделят на няколко групи. Всяка група избира някакъв бизнес, който желае да развива. Участниците правят план. Обсъждат заедно какви решения трябва да вземат: какви ще са продуктите, които ще произвеждат, с какви професии ще са работещите, какво ще бъде местоположението на тяхното предприятие, каква реклама ще е нужна; как ще разпределят парите, които имат; кой ще бъде избран за управител на бизнеса. Ученикът със СОП може да бъде избран за помощник на управителя и да изпълнява дейности, според своите индивидуални възможности. Говорител на групата представя пред класа готовата идея на „предприемачите“.

Работа по проект. Учениците се разделят на малки екипи, които трябва да направят проучване и да представят предприятие в региона и професиите на хората в него. Могат да използват снимки, текстове, рисунки. Ученикът със СОП се включва със снимки или рисунки. Условие за успешно изпълнение на проекта е да бъдат изготвени представителни табла от всяка група.

Домашна работа. Да напишат за какво харчат парите си. Ученикът със СОП може да изреже картинки от каталог на хипермаркет и да ги залепи на лист.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

1. *Разгледай картинките! Помисли и напиши кой каква професия има? (учител, лекар, хлебар, продавач в магазин)*
2. *Разкажи за учителите: С какво се занимават, каква е тяхната работа?*

3. Участва в проект „Панаир на цветята. Рисува свой проект на щанд за цветя с помощта на ресурсния учител. Представя го пред класа.
4. Участва в проект „Дърво на парите“– изработва български монети.
5. *Изброй услугите, които банките извършват!* (съхраняват парите на гражданите, предоставят пари назаем – кредити, издават карти, с които се теглят пари от банкоматите) и др.

Очаквани резултати: Наблюдава възможности за промяна на конструкцията на изделие. Наблюдава размери на изделието от графично изображение (рисунок или скица). Конструира и моделира играчки и изделия по снимка или рисунок с помощ. Разглежда готови изделия – конструирани и моделирани прости механизми. Конструира и моделира прости механизми с помощ. Разглежда готови изделия на наклонена равнина. Конструира и моделира наклонена равнина по образец.

Нови понятия: устойчивост на конструкция – колко здраво са сглобени части в едно цяло, което не се поклаща; наклонена равнина – повърхност, която не е равна, като пързалка или стръмен път.

Примерни методически решения. Споделено от практиката:

Работа по групи: Учениците се разделят на групи. Задачата е да изработят различни по големина, цвят и форма цветя и листа, с които да подредят есенно панно. Ученикът със СОП може да бъде включен в събирането на необходимите материали за панното – цветя, листа, а по-късно и в апликирането им. С изработените панна се украсява класната стая.

Творческа игра: Учениците могат да разиграят игри с наклонена равнина и топче. Желателно е да използват различни основи на равнината – кутии от обувки, капаци от кутии, картон. Ученикът със СОП се включва в играта, като се оставя да пусне топчето по наклонената равнина, за да възприеме практически и визуално понятието наклонена равнина/наклон.

Работа по проект. Учениците се ангажират в изработването на макет на град или улица. Могат да си направят план за работа. Ученикът със СОП участва според индивидуалните си възможности в изработването на различни по форма и големина фигури на сгради и съоръжения. Учителят стимулира учениците да направят различни необичайни дизайни на сградите.

Конструиране и моделиране. Учениците се включват в обща благотворителна инициатива (благотворителен базар) с изработени от тях картички, предмети, украса, ръчно изработени подаръци, за възрастни хора и деца. Ученикът със СОП изработва украса с различни материали, както и коледни картички, като изрязва, лепи, прегъва. Използва различни цветни хартии, включително изрезки от опаковки, каталози и пр., за да направи свои изделия за благотворителния коледен базар.

Групова дейност: Учениците изработват по избор – сурвачки, коледни сладки и бисквити или коледна украса за елхата или стаята. Ученикът със СОП се включва според интересите и личните възможности. Подкрепя се от родител или ресурсен учител.

Индивидуални задачи, подходящи за ученика със СОП:

1. *Изброй превозните средства, които се движат по суша, въздух и вода!* Ученикът работи с нагледен картинен материал. В зависимост от възможностите му може да бъде провокиран да нарисова превозно средство, което може да се движи по суша, въздух

и вода.

2. По коя от двете наклонени равнини по-лесно ще се придвижва човек с инвалидна количка? (снимки на стълби и рампа).
3. Участва в изработването на парашут по модел, като работи в двойка със справящ се съученик и т.н.

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Име на ученика: *И.М.*

Тема на урока: *Енергията*

Цели на урока: Познава използването на различни източници на енергия за задвижване на познати уреди и машини. Запознава се със значението на енергията в живота на хората. Знае как безопасно трябва да се ползват електроуредите.

Задачи: Да назовава и познава електроуреди, използвани в бита. Да свърза описание на понятието „енергия“ със самото наименование. Да участва в работа по групи. Да изброява важни правила за работа с електроуреди.

Основно съдържание на урока за ученика: Учителят представя кратка презентация на учениците, с която ги запознава с определението за „енергия“ и за какво служи тя. Разглеждат снимки на орач и трактор. Разбират различните начини за обработка на земята през годините: в миналото хората са използвали човешка и животинска сила, за да задвижват ралото за оран, а днес се използват машини, които се задвижват с горива. Ученикът със СОП записва определението за енергия в тетрадката: *енергията може да се определи като сила, с която се извършва работа или друга дейност*. Прочита го пред класа. Получава допълнителни разяснения от ресурсния учител.

Учителят представя пред учениците различните форми на енергия – движение, топлина, светлина, електричество. Дава достъпни примери за ученика със СОП: *Благодарение на енергията ние имаме светлина, когато вечер стане тъмно. В стаята ни е топло, когато дойде зима и др.*

С ученикът със СОП се обсъждат и коментират само някои от източниците на енергия, близки до неговия опит и ежедневие – дървесина, въглища, газ, слънце, горещи минерални води.

Индивидуални задачи за ученика със СОП: Разглежда различни електроуреди в кухня – изброява ги и ги назовава. Обяснява за какво служат, според възможностите си. Обясненията се допълват и разширяват от ресурсния учител. Участва в дискусия: Какво ще се случи, ако забравим някой уред включен – електрическа печка, ютия. Извежда безопасни правила за работа с електрическите уреди, като се включва в работа в малка група. Пише кратки правила в тетрадката: *Готвя в присъствието на възрастни. Не си играя с електрическите уреди. Не пирам електрическите уреди с мокри ръце! Не се опитвам да ги поправам! Не забравям включена ютията!* и т.н. Повтаря ги. Разглежда снимки, които представят различни опасности и рискове при използването на електрически котлон, ютия, пералня. Обсъжда ги с учителя.

Групова работа: *първа група* – да намери информация в интернет и да напише на цветен лист, форма А4, съвети за пестене на енергия; *втората група* – да изброи видовете източници на енергия за задвижване на уреди и машини; *третата група* – да напише правила за безопасно ползване на електроуреди в бита. Третата група е подходяща за включване на ученика със СОП.

В зависимост от индивидуалните възможности може да бъде включен и в дейността на първа група, като набира дума или словосъчетание на клавиатурата за търсене на информация в

google или да принтира, изрязва, преписва, рисува, оцветява. При необходимост е добре да бъде подпомогнат от съученик от групата.

Самостоятелна работа: Всички ученици трябва да изберат по един електроуред от бита и да опишат за какво и как се използва. Ученикът със СОП се включва с помощ от ресурсен учител. Ако се затруднява – изпълнява задачи от индивидуален работен лист, предварително подготвени от ресурсния учител.

Методи на преподаване, материали, средства за обучение: интернет материали, презентация, работа по групи, практическа работа, беседа, активно учене, самостоятелна работа.

Времево разпределение на дейностите в рамките на часа: Мултимедийна презентация – 10 минути, групова дейност – 20 минути, самостоятелна работа – 10 минути.

Групова дейност: Класът е разделен на три групи. Всяка група работи синхронно различни тематични задачи. Ученикът със СОП се включва в дейността на първа или трета група.

Социални умения: Формира умения за самостоятелен живот. Знае и прилага правила за безопасност. Работи в група. Общува свободно с връстниците си. Изразява мнение. Получава удовлетворение при изпълнение на достъпни за възможностите му задачи и училищни дейности.

Междупредметни връзки: математика, информационни технологии, изобразително изкуство, музика.

Дейност на ресурсния учител: Подкрепя ученика със СОП при изпълнението на задачите от индивидуалния работен лист, груповата дейност на класа, отговарянето на въпроси. Предварително съгласува с общообразователния учител задачите за индивидуална работа и подготвя индивидуалния работен лист за целта. Предоставя помощните средства – тренажор за ползване на цветен молив, адаптирани ножици.

Помощни средства: тренажор за ползване на цветен молив, адаптирани ножици, таблет.

Речник на новите думи: енергия, безопасни условия.

Домашна работа: Да намери информация в интернет и да напише различни съвети за песене на енергия.

Индивидуален работен лист
Технологии и предприемачество, IV клас

Тема: Енергията

Задача 1. Огради уредите, които се задвижват от електроенергия!

Задача 2. Препиши вярното за съответната картинка!

Не включвай кабел в контакт с мокри ръце! Не оставяй ютията неподвижна върху тъканите (плат, дреха, кърпа и други)! Не пипай електроуредите с мокри ръце, когато са включени!

.....

.....

.....

Домашна работа:

Намери информация в интернет и напиши 3 съвета за пестене на енергия.

Физическо възпитание и спорт

*Методи, форми, средства на преподаване в часовете
по физическо възпитание и спорт:*

нагледни (показ, демонстрация); визуално възприемане на демонстрираните упражнения, словесно описание, дискусия, упражняване, достъпност на предлаганите упражнения и игри, игров метод, помощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, развитие на пространствена ориентация и точност на движенията, емоционална активност, подвижни игри, оздравителна насоченост, анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни игри и упражнения

Очаквани резултати: Изпълнява бягане на къси разстояния. Използва различни бегови упражнения за развиване на усещанията и възприятията за пространство и време. Изпълнява висок старт и финиширане. Изпълнява скок на дължина. Изпълнява многократни и последователни подскоци и многоскоци с един и два крака от мястото. Изпълнява хвърляне с малка плътна топка на дължина. Прилага бягане, скачане, хвърляне в подвижни (щафетни) игри и спортно подготвителни игри.

Нови понятия: висок старт; спортно подготвителни игри.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Бягане (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител):

- Ситно бягане (две-три отсечки) – 10 – 15 метра.
- Бягане с високо повдигане на коленете.
- Бягане с умерена интензивност.
- Бягане с променлива интензивност (бързо – бавно).

Скачане (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител) :

- Многократни подскоци с два крака на място и с придвижване в права посока.
- Скок на дължина или скачане на дължина от място с два крака.
- Многоскоци с два крака (изкачване и слизане по стълби).
- Многоскоци с 1 и 2 крака, на място и с придвижване.
- Скокове от ниско на високо и от високо на ниско.
- Прескачане на гимнастическа тояжка.

Хвърляне и ловене (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител):

- Хвърляне на малка топка (за тенис) в далечина и цел.
- Подаване на лека топка (волейболна, гумена) по двойки с две ръце отдолу, отгоре и ловене с две ръце.
- Хвърляне на лека топка с две ръце над глава и отдолу към стена и ловене с две ръце след отразяването ѝ в пода.
- Хвърляне на малка топка с една ръка над рамо.
- Хвърляне на малка плътна топка с две ръце над глава и отдолу.

Очаквани резултати: Изпълнява маршировка по диагонал. Описва и изпълнява основни движения с ръцете, тялото и краката. Изпълнява упражнения за правилно телодържане и за профилактика на гръбначни изкривявания и плоскостъпие.

Нови понятия: диагонал; правилно телодържане; гръбначни изкривявания.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Основна гимнастика (ученикът със СОП изпълнява упражненията самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Строяване в колона, редица, кръг.
- Преброяване поред на номерата; по двама.
- Разреждане на две ръце в редица.
- Маршировка по диагонал.
- Общоразвиващи упражнения – без уред и с уреди (знаменца, рингче и др.). Изпълняват се с броене или музикален съпровод (упражненията да са съобразени с функционалните възможности на ученика със СОП).
- Упражнения с изправителен характер.

Очаквани резултати: Изпълнява гимнастически упражнения с музикален съпровод. Спазва правила за предпазване от наранявания на гимнастически уреди и приема и оказва помощ (с подкрепа). Познава, назовава и използва гимнастически уреди. Изпълнява ходене и придвижване по гимнастическа пейка (с помощ).

Нови понятия: опора; гимнастически уреди; равновесно ходене; плътна топка (1 кг).

Примерни методически решения: *Споделено от практиката:*

Упражнения на земя (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител):

- Коляннопорна везна, кръстосан седеж.
- Равновесно ходене по гимнастическа пейка с носене на уред (топка, бухалки и др.)
- Провиране с носене на плътни топки или други предмети през обръч.
- Ходене по гимнастическа пейка с обръщане на 180 градуса; ходене с прекрочване на уреди (предмети).
- Равновесно ходене по начертана на пода пътека – дъска, поставена на пода, по широката страна на гимнастическа пейка.
- Мост от тилен лег с помощ.

Скачане и прекатерване (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Скачане в дълбочина: от гимнастическа пейка.
- Скачане от ниско нависоко с отскок от с двата крака от място: върху 1 – 2 постелки.
- Катерене по въже с помощта на краката (с помощ).
- Прекатерване по свободен начин на гимнастическа пейка и скрин (висок до 40 см).

Очаквани резултати: Изпълнява танцови стъпки и отделни танцови движения (с помощ). Споделя танцов опит в музикални игри. Изпълнява право хоро и ръченица с подкрепа от учителя. Изпълнява в група народни хора и танцови движения (с подкрепа). Изразява емоция при танцуване и слушане на музика.

Нови понятия: народен танц; Дунавско хоро.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Музикално-ритмични игри и упражнения (ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно, с подкрепа на съученик или с помощ от учител)

- Ритмично ходене (групово, хороводни стъпки и подскоци) със и без музикален съпровод (в размер 2/4).
- Хороводни стъпки: 4 напред и 4 назад.
- Ръченична стъпка: изпълнява се с музикален съпровод 7/8 такт.
- Общоразвиващи упражнения с музикален съпровод и аеробика (упражненията да са съобразени с функционалните възможности на ученика със СОП).

Очаквани резултати: Описва размери на футболно игрище, брой състезатели, отбелязване на гол и времетраене (с помощ). Изпълнява водене на топка. Възпроизвежда удар във вратата от близко разстояние. Разбира правила (с помощ). Следва инструкции (с помощ). Описва хандбално игрище, брой състезатели, отбелязване на гол, времетраене (с помощ). Възпроизвежда ловене на топка и подаване с една ръка над рамо. Описва баскетболно игрище, брой състезатели, времетраене (с помощ). Прилага подаване и ловене в подвижни, щафетни и спортно-подготвителни игри. Умее да играе различни игри – подвижни, щафетни, спортно-подготвителни игри (с помощ).

Нови понятия: прав удар; футболно игрище; хандбално игрище; подаване; нарушение (фаул); баскетболно игрище.

Примерни методически решения. *Споделено от практиката:*

Баскетбол

- Запознаване с основния замисъл на играта.
- Запознаване с правилата на играта.
- Баскетболен стоеж и придвижване.
- Хвърляне (подаване и ловене на топка от гърди на място с две ръце).
- Водене на топка.
- Стрелба в кош с две ръце от място.

Футбол

- Припомняне правилата на играта.
- Упражнения по двойки – ритане и овладяване на топка.
- Водена на топката.
- Подаване пас към съотборник.
- Удар във вратата от близко разстояние.
- Групови действия.

Хандбал

- Припомняне правилата на играта.
- Упражнения по двойки – хвърляне на топка с една ръка и ловене.
- Хвърляне (подаване) с една и две ръце на топката от място.
- Ловене на топката.
- Подаване и ловене в движение.
- Удар във вратата.
- Групови взаимодействия.

На учениците със СОП, които трудно се ориентират в пространството и не могат да осъз-

наят и спазват правилата на колективната игра, могат да се предложат подвижни игри с топка, игри с ходене и бягане, игри с търкаляне и хвърляне, игри със скачане, игри по двойки, щафетни игри (с подкрепа от учителя).

Адаптиран план на урок

Клас: *четвърти*

Учебен предмет: *Физическо възпитание и спорт*

Име на ученика: Н.И.

Тема на урока: *Укрепване на опорно-двигателния апарат*

Цели на урока: Повишаване на двигателната активност и физическата дееспособност. Овладяване на знания и умения за правилно телодържане.

Задачи: Изпълнява упражнения за правилно телодържане (с подкрепа). Развиване на равновесна усетливост на вестибуларния апарат. Провокиране на двигателна памет при свързване на поредица от упражнения. Развиване и подобряване на способностите за управление на собствените движения и ориентация в пространството. Повишаване параметрите на вниманието – концентрация. Получаване на знания и умения за контрол и самоконтрол при участие в игри и изпълнение на упражнения. Повишаване на емоционално-двигателния тонус.

Основно съдържание на урока за ученика:

Подготвителна част (10 мин.)

- Строяване на класа, поздрав, обяснение на задачите.
- Строеви упражнения на място, упражнения за внимание – преброяване по двама.
- Бягане, редувано с ходене, бягане с променлива интензивност (бързо-бавно), комплекс от общоразвиващи упражнения (упражненията да са съобразени с функционалните възможности на ученика). Ученикът със СОП изпълнява дейностите самостоятелно или с подкрепа от съученик или учител.

Основна част (20 мин.)

- Тласкане на плътна топка (1кг) от различно изходно положение (от стоеж, от разкрячен стоеж) от гърди напред в цел (обръч, поставен на пода) с помощ.
- Преодоляване на препятствия по свободен начин – прекрочване различни предмети поставени на пода (тояжка, топка) – самостоятелно или с помощ.
- Физкултминутка за ученика със СОП (упражнения за мускулите на пръстите и китките на ръцете – игра „Пяст, скачат палците“, движения с ръцете и главата).
- Щафетна игра „Стрелба в цел“. Учениците са строени в три колони зад обща стартова линия. При сигнал първите от всяка колона бягат напред до кош, пълен с малки топки (за тенис), взимат една топка и стрелят в друг кош, поставен на 1 метър разстояние. Връщат се с бягане, „предавайки щафетата“ на следващия ученик. Ученикът със СОП участва в играта самостоятелно или с подкрепа от учител.

Заклучителна част (7 мин.)

- Маршировка с песен в размер 2/4 „Вятър ечи“.
- Беседа: „Здравословно хранене“. Какви храни трябва да ядем, за да сме здрави?“
- Анализ и оценка на дейностите от учителя.

Методи на преподаване: нагледни (показ, демонстрация), визуално възприемане на демонстрираните упражнения и танцови стъпки, словесно описание, обяснение, упражняване, беседа, игрови метод, помощно-двигателен (оказване на непосредствена помощ от учителя), подкрепа и помощ от съученик, методи за организиране на учениците, развитие на пространствена ориентация и точност на движенията, емоционална активност, оздравителна насоченост, анализ и обобщение, оценка на дейностите, похвали, поощрения, успокоителни упражнения.

Времево разпределение: участие на ученика в подготвителната част на урока – 10 мин.; основна част – 20 мин.; физкултминутка– 3 мин., заключителна част – 7 мин.

Развитие на социални умения, свързани с темата на урока: Участва активно в изпълнението на различни дейности за часа (с подкрепа). Наблюдава показаните упражнения за изпълнение и изпълнява указанията на учителя (с подкрепа). Взаимодейства със съучениците си в условия на игра. Извършва самоконтрол и самооценка на изпълняваните двигателни действия, пази се от опасности, приема и оказва помощ на другите (с подкрепа). Повишаване на самочувствието и мотивацията.

Междупредметни връзки Околен свят, Технологии и предприемачество, Математика, Музика.

Дейности на ресурсния учител: Подкрепя и помага на ученика при изпълнение на дейностите за часа – строяване, изпълнение на строеви и общоразвиващи упражнения, щафетна игра и др. Участва при организиране и реализиране на дейностите, в които е включен ученикът. С помощта на масовия учител планира и подготвя уреди и пособия, необходими за учебния час. Работи с останалите ученици за изграждане на толерантна и подкрепяща социална среда. Предлага варианти за активно включване на ученика в игрите и дейностите на класа.

Необходими уреди и пособия: плътни топки (1кг), малки топки (за тенис), кошчета, обръчи, тояжки.

Речник на новите понятия: тласкане, плътна топка (1кг), препятствие.

Ученикът със СОП участва при подреждането и прибирането на уредите и пособията за часа.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Учебни програми I – IV клас, МОН.
2. Учебни комплекти I – IV клас на издателства, одобрени със заповед на министъра на образованието и науката („Просвета-София“ АД, „Клет-България“, „Анубис“)
3. е- учебници във Facebook
4. е-учебници в Youtube

ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

5. [slideshare.net / www.logopedia – bg.com](http://slideshare.net/www.logopedia-bg.com)
6. Raskrasku.com
7. Krokotak.com
8. dreamstime.com
9. Akademiko
10. bg.coloringpageforkids.net
11. [lyuboznaiko.com / bg.hereisfree.com](http://lyuboznaiko.com/bg.hereisfree.com)
12. <https://zdraveikrasota.bg/zapoznajte-se-s-novata-hranitelna-piramida-za-da-zhiveete-po-zdravosloven-zhivot/>
13. https://www.bgswim.com/new.php?new_id=3616
14. <https://www.liveworksheets.com/>
15. <https://www.slideshare.net/vesiii/4-39396060>
16. http://vestabo.blogspot.com/2018/04/blog-post_15.html
17. <https://www.smartest.bg/ilianacanova/TELA-I-VEShtESTVA-VODA-VYZDU-SVOJSTVA-NA-VODATA-I-VYZDU-A-III-KLAS-890>
18. <https://www.youtube.com/channel/UCqTGIC4Li0GZoxpAlvsNaw>
19. <https://www.hippoland.net/goki-pumpal-53050>
20. <https://az-deteto.bg/nasekomite-i-svetlinata-tyahnata-interesna-istoriya/16348/view.html>
21. <https://beasthackerz.ru/bg/zhestkijj-disk/korolevy-rossiiskogo-youtube-top-vliyatelnyh-zhenshchin-bloggerov.html>
22. <https://optika.alle.bg/%D0%B8%D0%B7%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8/%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8/>

23. <https://ucha.se/watch/6757/dvizhenie-na-zemiata-okolo-osta-i>
24. <https://irgp2.ru/bg/luna---harakteristika-i-opisanie-planety-skolko-vesit-luna/>
25. <https://dariknews.bg/novini/liubopitno/mars-shte-se-vizhda-naj-iasno-ot-32-godini-nasam-v-noshtta-sreshthu-sriada-2243990>
26. <http://www.daskalo.com/whocaress/2015/11/15/%D1%8E%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80/>
27. <https://bukvarche.com/2018/02/15/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5-%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D0%9E%D1%82%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B5-%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D1%83/>
28. <https://www.book.store.bg/p251342/uchebno-tablo-hranosmilatelna-sistema.html>
29. <https://biolifecosmetics.com/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D0%B0/>
30. <https://www.slideshare.net/vesiii/3-29802474>
31. https://znamena.com/?route=product/product&product_id=209
32. <https://www.pinterest.com/>
33. <https://news.bg/economics/9-mln-lv-struva-tsvetnata-tsiyrova-karta-na-balgariya.html>
34. <https://pt.slideshare.net/mimozaa/ss-32341054>
35. <https://www.office1.bg/tablo-rasteniya-i-zhivotni-v-balgariya-i-v-sveta-laminirano>
36. <https://uchiteli.bg/interesting/drevnite-trakiiski-grobnici-na-bylgariq/2976>
37. <http://svetovnazagadki.com/>
38. <https://sanovnik.bg/n3-53440>
39. <https://www.facebook.com/345566875917525/posts/355909538216592/>
40. <https://www.youtube.com/watch?v=H4X4Ptyt2MQ>
41. <https://bulgarianhistory.org/madarski-konnik-hipotezi-istoria/>
42. <https://debatibg.com/han-krum-kravozhaden-varvarin-ili-pone-spored-chuzhdentsite/>
43. <https://bg.wikipedia.org/wiki>
44. <https://www.1001kartini.com>
45. <https://www.utp.bg>

46. <https://drumivdumi.com>
47. https://europa.eu/european-union/about-eu/easy-to-read_bg
48. <https://schoolmarket.bg/42406>
49. <https://quizlet.com>
50. <https://www.europarl.europa.eu/bulgaria/bg>
51. <https://parleu2018bg.bg/bg/house>
52. <https://travel-tourism.info>
53. <https://urboapp.com/bg/p251-National-Park-Rila>
54. <https://bnr.bg/plovdiv/post/101098784/unesko-vrachva-sertifikat-na-nacionalen-park-centralen-balkan>
55. <https://news.bg/tendencies/yunesko-i-bukovite-gori-na-park-tsentralen-balkan.html>
56. https://www.youtube.com/watch?v=Fuav_nkMubI
57. <https://innovateconsult.net/product/musical-instruments/>
58. <https://bg.perish.info/2098-wind-instruments.html>
59. <http://muzikalna-zona.com/61-klavishni-i-orkestrovi?p=9>
60. <https://www.slideshare.net/DanielaPopova/ss-46945414>
61. <https://bul.mainstreetartisans.com/3933055-how-are-percussion-instruments-used-in-music-musical-instrument-for-children-from-a-group-of-drums>
62. <https://palechko.bg/muzikalni-instrumenti-melissa-doug/>
63. <https://www.tsarevo.info/kultura/strandzhanski-koledarski-pesni/>
64. <https://www.liveworksheets.com/nd382269nd>
65. <https://www.vbox7.com/play:9851ceafc7>
66. <https://www.youtube.com/watch?v=HNuZPKnI5E8>
67. http://www.videoclip.bg/watch/426832_antonio-wivaldi-godishnite-vremena-prolet-lqto
68. <https://pt.slideshare.net/Evdo4ka/e-45374239>
69. <http://lilimuzic.com>
70. <https://www.bgdnes.bg/Article/6997419>
71. <http://musicabv.com/muzikalni-instrumenti/folklorni/kaval/>
72. <http://www.iblmusic.com>